

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

NECÎB EL-KÎLÂNÎ VE ROMANCI KİŞİLİĞİ

Doktora Tezi

Ahmet ÖZDEMİR

Sivas

Ocak 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

NECİB EL-KİLÂNÎ VE ROMANCI KİŞİLİĞİ

Doktora Tezi

Ahmet ÖZDEMİR

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK

Sivas

Ocak 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tezin Başlığı : Necîb el-Kılânî ve Romancı Kişiliği
Savunma Tarihi : 17.01.2020
Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

Üye : Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK

Üye : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Abdülkadir BAYAM

Üye : Doç. Dr. Ali YILMAZ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Ahmet ÖZDEMİR tarafından hazırlanan Necîb el-Kılânî ve Romancı Kişiliği başlıklı tez, kabul edilmiştir. ..../..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Doktora tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

30.01/2020

Ahmet ÖZDEMİR

ÖN SÖZ

İnsan, uçsuz bucaksız öğrenme merakından dolayı tarihin bütün dönemlerinde diğer varlıklardan farklı olarak kabul görmüştür. Çocuk denilen yaştan itibaren çevresine karşı duyarlı olan insanoğlu, çevresini keşfetmek ve onda meydana gelen değişimleri derinlemesine gözlemlemeyi, öğrenme hırsının ve isteğinin bir gereği olarak en üst seviyede önemser olmuştur. Çocukluğundan beri insanoğlunun, çevresinde yer alan maddi nesnelere bir takım ünsiyetler peyda etmenin peşinde olduğu bir gerçektir. Aynı şekilde ilerleyen yaş dönemlerinde de, sosyal zeminde meydana gelen sorunların, birbirini tetikleyen sebeplerini ortaya koymaya dönük bir merak içerisinde olduğu apaçık ortadadır. İçinde yaşadığı toplumun siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak yaşamının üzerinde etkili olan iç ve dış faktörleri merak eden insanoğlu, bu sorunların kaynaklarına dair detaylı çözümler ve incelemelerde bulunmayı görev bilmiştir. Bu yönüyle tarihi oluşturan olarak da kaynaklarda önemli bir yer sahibi olmuştur. Evet, insan hem tarihi inşa edendir hem de inşa ettiği tarihten fazlasıyla etkilenendir. Böylece çevre dediği, sadece coğrafik özelliklerden ibaret bir alan olmayacaktır. İbn Haldun'un deyimleriyle "coğrafya, bir kader" olduğu için kişi; ülkesinde meydana gelen siyasî ve sosyal değişiklikleri de bilmek ve bu yaşanan değişikliğin sebeplerini ve sonuçlarını kendi penceresinden değerlendirmek isteyecektir.

"İçine doğduğu Arap toplumunun değişken ve değişen konjektürel bağlamında sosyal, siyasal ve kültürel zeminde yetişen yazar, kendini bu yeni değişim sahasında nasıl konumlanmalıdır?" gibi sorulara cevap aramaya çalışan bir muhalif yazar olarak Necîb el-Kîlânî, yazdıklarıyla bu tarz soruların cevabını ortaya koymaya çalışmış bir yazardır. Yazar İslam dünyasında ve özellikle Mısır'da yaşanan siyasî ve sosyal sorunları görmüş, eserleriyle de, bu sorunlar hakkında başta Mısır halkı olmak üzere İslam dünyasını uyarmak ve aydınlatmak istemiştir. Ona göre insanları edebi yaşamın bir bireyi, yaşamın haklılığı ve gücüne inandırmanın ilk adımı, onları meseleler hakkında bilgilendirmektir. Bu sebepten dolayı yazar, bu tarz sorunları, kaleme aldığı romanlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Böylece onun açısından edebiyat ve sanat eserleri başta olmak üzere ortaya koyduğu bütün çalışmaları, bir araç konumundadır.

Roman ve hikâye alanında yazdığı eserlerle Mısır Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından biri olan Necîb el-Kîlânî, okumaları, araştırmaları ve birbirinden farklı

ilgi alanlarıyla Mısır düşünce ve edebiyat dünyasında önemli bir yere sahiptir. Romanlarında ele aldığı konular Mısır toplumu başta olmak üzere, Müslüman coğrafyada önemli bir karşılık görmüştür. Romancılığı Mısır Edebiyatının içerisinde meydana gelen edebî ve sosyolojik değişimi konu edinmesi yönü ile yaşanan değişimleri yansıtmaktadır.

Bu çalışmada, edebiyatçı ve düşünce adamı kimliğine sahip olmakla birlikte ülkemizde yakından tanınmayan ve hakkında bir çalışma dışında çalışma bulunmayan yazarın, bütüncül olarak ele alınıp Türk toplumuna tanıtılması amaçlanmıştır. Bu nedenle amacımız Necîb el-Kîlânî'yi bütün yönleriyle "hayatı, sanatı, eserleri ve romancılığıyla" ortaya koyabilmektir. Yazarın henüz ilkokul sıralarında iken başlayan okuma ve yazma serüveni bağlamında ülkenin sorunlarını çözme amacıyla daha da derinleştiği görülmektedir.

Çalışma, bir giriş olmak üzere dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, çalışmanın amacı, yöntemi ve modern Mısır'da roman konusu ele alınmıştır. Birinci bölümde yazarın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında detaylı kimi bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde yazarın hayatının yanı sıra romanları üzerinde de ayrıntılı olarak durulmuştur. Romanları aracılığıyla meftunu olduğu İslamî Edebiyatı, bütün yönleriyle değişik açı ve sunumla okurlarına ulaştırılmıştır. Bölümün üçüncü başlığını oluşturan 'Eserleri' başlıklı bölümde ise yazarın şiir, kısa hikâyeler, hikâye ve romanları hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde el-Kîlânî'nin romanları dil ve üslup ve anlatım teknikleri bakımından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde yazarın tarihî, siyasî, psikolojik, toplumsal ve otobiyografik olarak sınıflandırdığımız romanlarından faydalanılmıştır; söz konusu 40 romanından 18 tanesi roman seçilerek; bu ve sonraki bölüm zenginlenilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Necip el-Kîlânî'nin romanlarında yapı unsurları (zaman, mekân, olay örgüsü ve kişiler) on sekiz romandan hareketle irdelenmiştir.

Yazarın romanları genel olarak konu ve teknik bakımından birbirine benzemektedir. Yazarın tüm romanları görülmüş ve incelenmiştir. Tekrara düşmemek maksadıyla romanların tümünü değil, içerik yönüyle beş bölüme ayrılmış romanlarından her bir bölüm için bir kaç roman üzerinde tematik inceleme yapılmıştır. Yazarın eserlerini, yapılan tasnif neticesinde yapı unsurlarından olan anlatım teknikleri,

bakış açısı, dil ve üslup bakımından ele alınıp işlenmiştir. Kısacası Necîb el-Kîlânî'nin edebi kişiliğinde romancılığı önemli bir yer tutmaktadır.

Çalışmanın neticesinde elde edilen veriler sonuç bölümünde ele alınmış ve Necîb el-Kîlânî ile ilgili veya onun ele aldığı konularla ilgili zengin bir kaynakça ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kuşkusuz tüm eserlerde olduğu gibi, bu eserde de kendilerinden ders alma fırsatını bulduğum sayın Hocalarımla önemli derecede emeği bulunmaktadır. Bu anlamda ders döneminden itibaren, doktora tez dönemi sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, tez danışmanlığımı yürüten Hocam Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK'e, çalışmalarımı yürütmede bana sürekli olarak moral ve destek veren ve yardımlarını esirgemeyen Hocam Dr. İdris SÖYLEMEZ'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarım boyunca kendilerini ihmal ettiğim eşim, oğullarım Yusuf ile Hüseyin'e çok teşekkür ederim.

Ahmet ÖZDEMİR

Kilis, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Amacı	1
B. Araştırmanın Önemi	3
C. Araştırmanın Yöntem, Kapsam ve Sınırları	4
D. Mısır Edebiyatında Roman Türünün Gelişimi	6
BİRİNCİ BÖLÜM	15
1.NECİB EL-KİLÂNÎ’NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	15
1.1. Necîb el-Kîlânî’nin Hayatı	15
1.1.1. Çocukluğu.....	15
1.1.2. Okul Hayatı.....	17
1.1.3. Üniversite Yılları	20
1.1.4. Edebî Yönü	24
1.1.5. Muhammed İkbâl ile Tanışması ve İslâmî Edebiyata Yönelişi	37
1.2. Eserleri.....	43
1.2.1. Romanları	43
1.2.1.1.Tarihi Romanlar	43
1.2.1.2.Toplumsal Romanlar.....	104
1.2.1.3. Siyasi Romanlar	188
1.2.1.4. Psikolojik Romanlar.....	243
1.2.1.5. Otobiyografik Roman: eṭ-Ṭarîḳu’ṭ-ṭavîl	264
1.2.2. Diğer Eserleri.....	275
1.2.2.1. Kısa öyküleri	275
1.2.2.2. Şiir kitapları	276
1.2.2.3. Tiyatro eserleri	276
1.2.2.4. Edebî çalışmaları.....	277

1.2.2.5. İslamî çalışmaları	277
1.2.2.6. Tıp ve sağlıkla ilgili kitapları	278
1.2.2.7. Otobiyografik eserleri	279
İKİNCİ BÖLÜM	281
2.NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN ROMANLARININ ÜSLUP VE ANLATIM	
TEKNİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	281
2.1. Dil ve Üslup Özellikleri.....	281
2.1.1. Üslup.....	281
2.1.2. Âmmice.....	283
2.1.3. Tasvir	285
2.1.4. Metinlerarası İlişkiler.....	286
2.1.5. Ayetler ve Hadisler	286
2.1.6. Şiir.....	287
2.1.7. Atasözü ve Deyimler	288
2.1.8. İntibâ	289
2.1.9. Diyalog.....	290
2.2. Necîb el-Kîlânî'nin Romanlarında Anlatım Teknikleri	291
2.2.1. Anlatıcı.....	291
2.2.1.1. Gözlemci anlatıcı	292
2.2.1.2. Özne anlatıcı	292
2.2.1.3. el-Kîlânî'nin romanlarında anlatıcı.....	293
2.2.1.4. el-Kîlânî'nin romanlarında anlatım teknikleri	300
2.2.2. Tasvir Tekniği.....	300
2.2.3. İç Çözümleme	318
2.2.4. Dış Monolog	321
2.2.5. İç Monolog.....	336
2.2.6. Bilinç Akımı	338
2.2.7. Diyalog.....	341
2.2.8. Geri Dönüş.....	346
2.2.9. Özetleme	355
2.2.10. Sahneleme.....	357
2.2.11. Mektup.....	360

2.2.12. Leitmotive.....	363
2.2.13. Montaj.....	365
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	367
3.NECÎB EL-KÎLÂNÎ'NİN ROMANLARININ YAPI UNSURLARI	
BAKIMINDAN İNCELENMESİ	367
3.1. Zaman.....	367
3.2. Mekân.....	379
3.3. Karakterler ve Tip	386
SONUÇ.....	393
KAYNAKLAR	401
ÖZGEÇMİŞ.....	411

KISALTMALAR

Akt.	:	Aktaran/aktarılan
Bk. / bk.	:	Bakınız
b.y.	:	Basım yeri yok
Ed. / ed.	:	Editör
Erişim	:	Erişim Tarihi
md.	:	Madde
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Krş. / krş.	:	Karşılaştırınız
m.	:	Mîladi
nr.	:	Numara
Çev.	:	Çeviren
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	vesaire
yy.	:	Yayıncı bilinmiyor
ts.	:	Tarihsiz
v. dğr.	:	ve diğerleri
ö.	:	Ölümü, vefat tarihi
BAE	:	Birleşik Arap Emirlikleri

ÖZET

Necîb el-Kîlânî, şiirden hikâyeye, tiyatrodan romana ve edebiyat eleştirisine kadar çok geniş bir yelpazede eserler vererek 20. yüzyıl Mısır Edebiyatı'nın gelişimine büyük katkı sağlamış, alanda önde gelen isimlerden biridir. Yazar aynı zamanda İslâmî Edebiyatın öncülerinden ve önemli aktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Necîb el-Kîlânî, daha çok romanlarıyla öne çıkmıştır. Romanlarında temsilcisi olduğu İslâmî Edebiyatın iklimine uygun olarak, daha çok İslâm, İslâm Tarihi, Müslümanlar, İslâm toplumlarının dinî algılayış ve yaşayış şekilleri gibi konuları, sadece yaşadığı ülke Mısır'da değil, tüm dünya ölçeğinde ele alarak işlemiştir. Semîra Havâlde'nin de ifade ettiği gibi “*İslamcılığını daima edebî kişiliğinin önünde tutan*” Necîb el-Kîlânî genelde edebiyatı, özelde romanlarını bir araç olarak kullanmış ve edebiyatı, “*İslam davetinin konuşan lisani*” olarak tanımlamıştır. Ancak Necîb el-Kîlânî, edebiyatı bir araç olarak görse de belirli bir sınıfın, grubun veya bir partinin propaganda aracı haline gelmiş güdümlü edebiyatı reddetmiştir. Çünkü ona göre, “*Edebiyat, bir sanattır*”. Ayrıca o, Müslüman edibin muhteva uğruna sanatı ve estetiği feda etmesini büyük tehlike olarak görmüş ve bunu, “*Gerçek sanat yoluyla meselesini ortaya koyamama hastalığı ve iktidarsızlık*” olarak tanımlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Necîb el-Kîlânî, İslâmî Edebiyat, Modern Arap Romanı.

ABSTRACT

Nejîb el-Kîlânî is the one of the prominent writers of modern Arabic literature in Egypt. He is a very productive writer. He produced a lot of literary works including poem, story, theater, novel and literary criticism. He had a great contribution to progress of 20. Century literature in Egypt.

Nejîb el-Kîlânî who had got a lot of literary works, have come forward with his novels. In his novels, as a representer of Islamic literature, he handled Islam, Islamic History, Muslims and Islamic life style. Additionally he examined how Muslims perceive the religion and the life style not only in Egypt but also in other Islamic countries all over the World, too.

Nejîb el-Kîlânî uses novels as a tool to teach the people the Islamic principles. In his opinion, the literature is a talking language of Islam. In other words literature, is an instrument. Even though Nejîb handles literature as a tool, he refuses the literature which serves any political parties or groups and etc. Because he accepts that the literature is an art.

Key words. Arabic Language, Nejîb el-Kîlânî, Islamic Literature, Modern Arabic Novel.

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı

Modern edebiyatın farklı bir yönünü oluşturan İslâmî Edebiyat, İslâm coğrafyasında yaşanan modernleşme hareketi ile kesintiye uğrasa da modernizmin baskılarına karşı direnmiş, 20. yüzyılda büyük bir gelişme kaydederek eserlerin içerik itibarıyla zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Tarih boyunca Müslümanlar, genellikle şiir esası üzerinde oluşan Cahiliye dönemi edebiyatının biçimsel (ölçü, nazım şekilleri) özelliklerini korurken içerikte, büyük bir değişime yol açan İslâm dininin değerleri etrafında yeni bir edebiyat oluşturmuşlardır. Edebî alanda meydana gelen bu değişimler sadece kabukta kalmamış, özde ve içerikte de etkili değerler oluşturmuştur. Rasulullah'ın vefatına kadar olan sürede, yeni toplumsal oluşumda kalıcı bir değer meydana getiren İslâmî Edebiyat, hilafetin Emeviler eline geçmesiyle yavaş yavaş özgül etkisini yitirmeye başlamıştır. Zira siyasî alanda yaşanan değişim ve dönüşümlerin, doğal olarak yaşamı, yaşam tarzını ve edebiyatı derinden etkilemesi kaçınılmaz olmuştur.

Emevi Devleti döneminde mevcut şiir türleriyle ele alınıp işlenen züht, ahlâk, edep ve aile gibi içeriklerin yanısıra Cahiliye döneminde karşımıza çıkan ve şarabın yüceltildiği hamriyyat şiirlerine benzer şiir formlarının devam ettiğini de görmek mümkündür. Örneğin, bu dönem şairlerinden el-Velîd b. Yezîd'in (ö.744) Şam'da yayımlanan 550 parçadan oluşan şiirinin büyük bir kısmı şarap tasvirlerinden oluşmuştur.¹

Abbâsiler dönemiyle birlikte, şarap içmenin ve şarabı betimleme ahlâka, şerefe, örf ve adetlere zarar veren bütün günahlarla özdeş olarak kabul edilmiştir. Zındıklıkla itham edilen bu kabil şairler din veya geleneklere aldırılmayıp günah işlemekten de çekinmediklerini açıkça ortaya koymuşlardır.² Bununla birlikte bu dönemde, yaşamda ve edebiyatta sadece ahlâksız şiirlerin etkili olduğunu söylemek elbette doğru olmayacaktır. Bu tarz şiirlerin yanında, Ebû Nuvâs (ö.814) şiirleri gibi, Ebu'l-^c Atâhiye (ö.210/825) de zühd içerikli şiirlere, yeni değer ve anlamlar

¹ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi* (Erzurum: Eser Ofset, 2012), 3: 112-114.

² Demirayak, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, 98.

katmıştır.³ Yapılan bu olumlu çalışmalar genelde edebiyatın, özelde onun parçası olan şiirin gelişiminde fazlaca etkili olamamıştır. Abbâsiler döneminin sonunda İslâmî Edebiyattan geriye, içinde bazı dinî ve tasavvufî değer barındıran edebî ürünlerin dışında bir şey kalmamıştır. Yani Rasulullah ile başlayan içerikteki değişim, dış dünyanın etkisiyle yeni formlar ve içerikler çerçevesinde yerini yeni oluşan (İran, Bizans, Süryanî) edebî değere bırakmıştır.

Cahiliye döneminden itibaren edebiyattan uzak kalamayan Arap toplumu, şiirde yoğunlaşmıştır. Bir olgu olarak, Cahiliye döneminde şiir ve nesir türleri ile var olan ancak, İslâmî dönemin başlarından itibaren kavramsallaşmaya başlayan Arap Edebiyatı, sonraki dönemlerde gittikçe belirgin hale gelecek şekilde, kavram ve içerik bakımından dönüşüme uğramıştır.⁴

Zaman içerisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, İslâm dinine ait öğelerin, kimi şairlerin eliyle yeniden edebiyat eserlerinin arasında kendine yer bulduğu bir gerçektir. İslâm coğrafyasının en önemli bölgelerinden olan Mısır ve çevresinde kurulan devletler (Eyyubîler, Memlûkler ve Osmanlılar) döneminde dinin sınırlarını aşan bir edebiyatın varlığını sürdürse de, doğrudan İslâmî değerler çerçevesinde inşa edilen bir edebiyatın gittikçe güçlendiğini söylemek mümkündür. Örneğin Mustafa Darîr'in (ö.1350) yazmış olduğu *Siyer-i Nebî* bu kabil eserlerdendir.⁵ 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında sömürge devletlerinin baskısı altında kalan Mısır halkı, yaşanan kırılmalardan sosyal ve siyasî olarak ciddi yaralar almıştır. Söz konusu bu yaraların toplumun kendi değerlerinden uzaklaşmasına sebebiyet verdiği bilinen bir gerçekliktir. Yaşanan bu durumla beraber dönemin şairleri, emperyalist değerlere karşın Mısır'ı yeniden kendi değerleriyle şaha kaldırmayı görev bilmiştir. Bu görev bilincine sahip şair ve yazarlardan biri de şüphesiz Necîb el-Kîlânî'dir. İslâmî Edebiyatı, yeniden edebî sahada farklı bir renk ve tatla insanların dikkatine sunarak, unutulduğu düşünülen edebî değerleri hatırlatmak isteyen bir yazar olarak el-Kîlânî, 20. yüzyılda yaşayan bir yazardır. İslâmî Edebiyatın en önemli, en etkin ve en üretken temsilcisi olan el-Kîlânî'nin hem teorik olarak hem de pratikte güncel İslâmî Edebiyata ait değerleri eserlerinde ortaya koyduğu görülmektedir. Bu çabadan

³ Demirayak, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, 102-103.

⁴ Mehmet Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 23.

⁵ Yıldırım Kaplan, *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitab-ı Siyer-i Nebî'si* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

dolayı, hem kendi ülkesinde çeşitli başarı ödülleri almış hem de eserleri İslâmî dünyanın birçok bölgesinde farklı dillere çevrilmiştir. İnceleme konusu olarak ele aldığımız yazara ait romanlarla, söz konusu bu üretken yazarı, Türk Edebiyatı sahasına ve okurlarına tanıtmayı amaçladık.

B. Araştırmanın Önemi

İslâm coğrafyasında doğup büyüyen, İslâmî kültürün havasını solumuş, İslâm coğrafyasının büyüklüğüne rağmen batı dünyasının, batı kültürünün ve onları besleyen temel değerler dizisi olan kapitalizmin kışkırtmalarına maruz kalan Müslüman dünyanın çocukları, maalesef o kültüre karşı direnememişlerdir. Bu durum onların dinî, edebî ve kültürel alanda birçok şeyi yitirmeleriyle sonuçlanmakla kalmamış günümüze kadar süregelmiştir. Bu çocuklar, kendi kimliklerini kaybetmeden diğer kültürlerle eşit konumda, sömürmeden ve sömürülmeden buluşabilecekleri ve paylaşabilecekleri bir ortama ulaşmanın yolunu bulmalıydılar. Bu noktadan bakıldığında, genelde dinî ve kültürel; özelde ise edebî anlamda yeni ufuklar açılması ve kaybedilen değerlerin yeniden kazanımı, toplumsal, siyasal ve sosyal bazda sisteme güç katacağı gibi edebî sahada yeni bir dilin ve içeriğin oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Zira bu kazanımlar, İslâm coğrafyasına kaybettiği ruhu geri getirecektir.

Bu nedenle İslâmî Edebiyat'ın kültürel ve dinî bir değer olarak canlandırılması önemlidir. Bu canlandırma sayesinde binlerce yıllık bir geleneğe sahip olan İslâmî Edebiyat, yeni nesillerle buluşacak, yaşamı, kültürü, dili ve folklorü yeni edimlerle destekleyerek genç nesillerde yeni ufuklar açacaktır. Açılacak olan bu yeni ufuklar, dış dünyadan edebiyat sahamıza dahil olan batılı edebiyatın güdülemesi karşısında ayakta durmamıza ve yeni bir dil ile kendi değerlerimizi oluşturulacak olan eserlere konu edinmemize imkan verecektir.

Bu çalışma neticesinde, Mısır Edebiyatı'nın son yüzyılda geçirmiş olduğu değişimleri ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Mısır toplumunda meydana gelmiş olan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik değişimlerin etki alanını belirlemeyi kolaylaştırdığından ve aynı zamanda dönemin tamamına ayna tutuyor olması nedeniyle oldukça önemli olduğunu düşündüğümüz bu çalışma, Mısır ve bünyesinde meydana gelen değişimleri bütün yönleriyle ortaya koyacaktır. Romanın

topluma ayna tutan⁶ yönü, toplumun bütün değerlerinin roman üzerinden okunabilir olma imkanı sağladığından, romanı sadece kurmaca bir metin olarak görmemeliyiz. Romanı, aynı zamanda toplumun dünü ile alakalı sosyolojik, felsefi, psikolojik ve antropolojik çalışmalar açısından yol gösteren bir kaynak olarak da görmek mümkündür.

C. Araştırmanın Yöntem, Kapsam ve Sınırları

Bu araştırma Necîb el-Kîlânî'nin romanları ile sınırlı tutulmuştur. Yazara ait olan kısa öyküler, şiir kitapları, tiyatroları, edebiyat teorisi ile ilgili kitaplar, yazdığı tıbbî kitaplar ve bunların dışında kalan yazıları, çalışmanın kapsamından çıkarılmıştır.

İlkokul eğitiminden itibaren okuma-yazma faaliyeti içerisinde bulunan yazar, hayatı boyunca, bir taraftan okurken diğer taraftan da yazmaya devam etmiştir. Yazarın yazı hayatı, iki dönemden oluşur. Mısır'ın İngiliz işgalinden kurtuluşunda önemli bir yere sahip olan Vefd Partisi ve onun görüşleri etrafında meydana getirdiği Mısır millî değerleri çerçevesinde oluşan ve büyük bir çoğunluğunu lise yılları ile üniversitenin ilk dönemlerinde yazdığı eserler, onun birinci dönemini yansıtmaktadır. Yazı hayatının ikinci dönemini ise en iyi şekilde İslâmî Edebiyat kavramı yansıtır. Bu kavram, Muhammed İqbâl ve el-İhvanu'l-Muslimûn'un fikir ve görüşlerinin, kendisi üzerinde bıraktığı etkilerden hareketle, teorik ve pratik düzlemde eserlerinde yer bulmuştur. İslâmî Edebiyat kavramı, bu kavram ile birlikte biçimsel olarak, yazarın ilk dönem edebî eserleriyle koşut edebî çalışmalar ortaya koysa da yazar, içerik olarak bütünüyle bir değişim yaşamıştır. Okul hayatının erken sayılabilecek bir döneminden itibaren edebî eserleri okumaya başlamıştır. Daha sonraları ise el-İhvanu'l-Muslimûn Cemaatine katılımından dolayı hapse atılması ve sekiz yıllık tutsaklığı, kendisi her ne kadar siyasetten nefret ettiğini söylese de, kendisini oldukça politize etmiştir. Tahliye edildikten sonraki evrede, kendi beyanıyla, eserlerini, özellikle de romanlarını bir intikam aracı olarak kullanacağını ifade etmiştir.⁷ Bu durum yazdığı romanlarına etki etmiştir. Bu nedenle romanlarında en çok, özgürlük

⁶ Stendhal, romanı yol boyunca gezdirilen bir aynaya benzetmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Philip Stevick, *Roman Gerçeğin Aynası*, 3. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010), 344.

⁷ "İslâm davasına hizmette yeni yöntemim, yazma ve kalemimi geliştirmeye olacaktır". Bk. Necîb el-Kîlânî, *Lemâhat min hayâtî*, 4: 136.

konusunu ele almış ve işlemiştir. Ayrıca, romanlarında fakirlik, yoksunluk, yolsuzluk, feodalite, hapishane, işkence, insan onuru ve haklarını ihlal eden uygulamalara karşı mücadeleyi de konu edinmiştir. O, romanlarında kullandığı şeyh tipleriyle insanlara dinî ilkeleri öğretmeyi amaçlamıştır. Yazı hayatının ikinci dönemindeki fikirleriyle koşut olan bu kullanım, yazarın yazmış olduğu bütün romanların tezli roman olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.⁸ Zira buradan hareketle şunu söylemek mümkündür: Yazar, temel bir ilke olarak bir romanın tezsiz olamayacağını düşündüğünden, edebiyattaki sanatsal yapıyı gözardı etmeden romanlarıyla halkı bilinçlendirmeyi de amaçlamıştır.

Tarih boyunca yaşanan bütün değişimlere rağmen Arap Edebiyatı, biçimi, içeriği, fonksiyonları ve unsurları bakımından en büyük değişimi, büyük ölçüde batı kaynaklı olan, çok yönlü faktörlerin etkisi ile son iki asırlık süreyi kapsayan, uyanış aşaması ve modernleşme aşamasından ibaret, iki aşamalı modernleşme sürecinde geçirdiği görülmektedir.⁹ Avrupa'daki Rönesans sürecinin Arap Edebiyatı tarihine yansması, birinci derecede, Mısır'ın işgali gibi bazı siyasal gelişmelerin meydana gelmesine bağlı kalmıştır. Zira daha sonra meydana gelen bu gelişmeler, Arap Edebiyatı'nda uyanma sürecinin başlamasına birebir kaynaklık eden temel faktörler olarak görülmektedir.¹⁰ Napolyon'un Mısır seferinin çağdaşlaşma ve modernleşme bakımından genelde Batı ile İslam dünyası arasındaki ilişkilerin en büyük dönüm noktası olduğu kabul edilir.¹¹ Bu oluşan yeni durum, yerel imkanları itibariyle güçlü bir artalana sahip olsa da Mısır'ın modernleşmeye kayıtsız kalamadığını göstermektedir.

İslâm ülkelerinin tamamında kültürel düzlemdeki modernleşme çabaları, Fransız etkisiyle olmuştur. Mısır'da yaşanan bu değişim Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle had safhaya ulaşmıştır. Hourani, "Napolyon seferinin, Arap ülkelerinde milli uyanışın başlangıcı, daha genel anlamıyla Fransız işgalinin 18. yüzyıl Mısır toplumunda mevcut katılaşma ve donuklaşmayı sarsan düşünsel ve sosyal bir şok

---

⁸ Necîb el-Kîlanî, *Medhal ile'l-edebi'l-İslâmî* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1994), 48-54. Yazara ait olan *Medhal ile'l-edebi'l-İslâmî* adlı eseri numaralandırılmadığından dolayı, sayfa numaraları tarafımdan verilmiştir.

⁹ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 34.

¹⁰ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 40.

¹¹ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 44.

mesabesinde olduğuna işaret etmektedir.”¹² Bu durum bize bu dönemde modern Arap Edebiyatının ortaya çıkarılmasında birden fazla aktörün etkili olduğunu göstermektedir.¹³ Özellikle de bütün dünyada etkili olmaya başlayan bilimsel ve edebî derneklerin¹⁴ yürüttüğü etkinlikler, bu değişimde önemli roller oynamaktadır. Bir diğer önemli unsur, Napolyon’un Mısır’ı işgali sürecinde, güzel sanatlarla ilgilenen kişiler ve bazı müzisyenler ile Fransız ordusu askerlerini eğlendirmek için ülkeye getirilen tiyatronun uyandırdığı etkidir.¹⁵

1860’lara kadar Suriye-Lübnan’daki edebî ve kültürel etkinlikler, bu bölgede Mısır’dan önce edebî canlanmaya tanık olan aydın çevre, Mısır’a gelmiş ve kültürel faaliyetlerini Mısırlı edebiyatçılarla devam ettirmişlerdir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mısır’da önemli faaliyetlerin gerçekleşmesine, çeşitli edebî akımların ve karşıt fikirlerin doğmasına neden olmuştur. Batı Edebiyatları’nın etkisiyle modern anlamda hikâye, roman ve tiyatro türlerinin önce çeviri, sonra da telif yoluyla modern Mısır edebiyatına girmesine bir yol bulmuştur. Mısır’da edebî alanda bunlar yaşanırken sosyal ve edebî yaşam da kendi mecrasında akmaya devam eder.

1919 devriminden sonra Mısır’da kültürel yaşamın değişmesinin değişik etmenleri vardır. En önemlilerinden biri, üniversitelerin desteklenmesi ve eğitilmiş bir sınıfın ortaya çıkmasıdır. Özellikle yurt dışına giden öncü öğrencilerin dönüşü ve bunların kültürel yaşama canlı şekilde katkı vermesidir. Bunların en bilinenleri, Tâhâ Hüseyn, Ahmed Dayf ve ‘Alî el-‘Anânî’dir.¹⁶ Başka bir kültürle temasın oluşturduğu bu yenilenme, Arap Edebiyatını, içinde bulunduğu uyuşukluktan çıkartıp hareketli bir alana sevk eder.¹⁷

D. Mısır Edebiyatında Roman Türünün Gelişimi

Hiçbir form, bir oluşum süreci yaşamadan ortaya çıkamaz. Olsa olsa tarihin karanlık dehlizlerinde bu sürecin takip edilemeyen formları vardır. Sonra bir formun, bu kadar kısa bir müddet zarfında böylesine büyük bir hızla gelişebilmesi için sağlam

¹² Akt. Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 109.

¹³ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 113.

¹⁴ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabiyyi* (Beyrût: Dâru’l-cîl, 1986), 913.

¹⁵ el-Fâhûrî, *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabiyyi*, 919.

¹⁶ Ahmed Heykel, *Ta’vuvu’l-edebî’l-‘hadîs fi Mısr*, 6. Baskı (Kâhire: Dâru’l-ma‘ârif, 1994), 243.

¹⁷ Ahmet Savran, *XIX. yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1991), 32.

köklerinin olması gerekir.¹⁸ Anadolu'daki tekkelerin en eski ve yaşlı mensuplarına, türbe, hazîre ve yatırların hizmetkârlarına *nakip* dendiği; bu görevlilerin ziyâretçilere medfûn kişilerin keramet şecaatlerini yani menkıbelerini anlattığı sıralarda, Avrupa'da da *roman* kelimesinin macerası başlar.¹⁹

Roman, öncelikle burjuva kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkar. Sonra, roman problematiğinin önemli parçaları (cemiyet karşısında fert, cemiyete rağmen fert, karanlık yönüyle fert) pikaresk romanslarla belirmeye başlayacaktır. Neticede Cervantes ortaya çıkacak ve *pikaresk romanslara düşkünlüğü yüzünden bir hayal âleminde yaşamaya başlayan Don Quijote*'un yine pikaresk ama bu kez olumlu pikaresk hikâyesini anlatarak *roman* namını taşımayı hak eden ilk eserin meydana çıkmasına olanak sağlayacaktır.²⁰

Mehmet Tekin, modern zamanların *buyurgan* (mütehakkim) edasının, en yoğun haliyle romanda görüldüğünü ifade eder. Kendine özgü atmosferiyle, zaman ve mekân zenginliğiyle, kendi terbiyesiyle büyütüp geliştirdiği nüfusuyla (diğer türleri geride bırakan okuyucu kütlesiyle), kendine özgü diliyle, sahip olduğu hacim genişliğiyle roman, farklı bir dünyadır. Roman; tarihin, felsefenin, psikoloji ve sosyolojinin -asla- ulaşamayacağı bir etkileme gücüne sahiptir.²¹ Yine bir başka açıdan ele alındığında roman, modern zamanların hafızasıdır. İlk zamanlar sakıncalı, hatta lanetli bir türdür hatta bir o kadar ilginçtir. Zira Edgar Allen Poe, romanı *akıl almaz bir tür* diye ifade eder.²²

Kayahan Özgül, romanın, bir bakıma "*fiktif türlerin atası*" iken, diğer yandan da tekne kazıntısı olduğunu söyler.²³ Roman, temel niteliği itibariyle 'kurmaca' bir özellik taşır. Bir anlamda hayattan aldığı, kendi mantığına göre kurar, kurgular. Hayat, dışımızdadır ve ölüdür; onu canlı kılan, onu kendi mantığına yeniden canlandıran, sanattır, edebiyattır. Roman, hayata kattığı yorumla roman olur. Bu açıdan roman, hayatı anlatmak değil; hayatı, yeniden yorumlamaktır.²⁴ Romanın daha biçimsel bir tanımını ise Mehmet Tekin, şu şekilde yapar: "Bir hikâyenin, yani,

¹⁸ M. Kayahan Özgül, "Romanın Hikâyesi", *Hece Dergisi* 6/65-67 (Mayıs-Temmuz 2002), 10.

¹⁹ Özgül, "Romanın Hikâyesi", 11.

²⁰ Özgül, "Romanın Hikâyesi", 13-14.

²¹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 11. Baskı (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012), 9.

²² Tekin, *Roman Sanatı*, 10.

²³ Özgül, "Romanın Hikâyesi", 10.

²⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 11-12.

belli bir başlangıçtan belli bir sona kadar, belli bir zaman içerisinde ard arda sıralanan olayların, anlatıma bağlı olarak yazılmış şeklidir.²⁵ Zira modern roman, tıpkı hayat gibi, ileriye doğru bir akışa sahiptir.”²⁶

Roman, kendine has bir dünyası olan, hayatın ayrıntılı bir manzarası²⁷ ve çok yüksek bir zekâ seviyesine hitap edecek kadar zengin ve karmaşık bir edebî çeşittir.²⁸ Hayatın ayrı, romanın ayrı bir mantığı vardır. Aradaki benzerlikler romanı, Wellek’in tabiriyle ‘*küçük bir dünya*’ yaparsa da unutmayalım ki, ayrı bir dünyadır. Bu ve aradaki benzerlikler, görecedir. Çünkü roman, kendine özgü kozmik ve kronolojik düzeniyle hayattan büyük ölçüde ayrılan kurmaca bir dünyadır. Roman, esasen eşyayı konuşurma sanatıdır.²⁹ Aynı zamanda; şiir kadar olmasa da bir *ben* sanatıdır.³⁰ Böylece roman baştan sona bireyin mahrem dünyasının değeri etrafında hayatın yeniden, ta en baştan kuruluşuna şahid olarak bu yüzyılın en önemli türü olacaktır.

Gerçek hayatı canlandıran bir tür olan romanın sergilediği gerçek, destaninkinden daha dünyevî ve edebî bir gerçektir.³¹ Lucas, romanı kapitalizme özgü bir tür olarak tanımlarken, Lucian Goldmann ise roman türünün yapısının pazar ekonomisinin yapısıyla benzerlik gösterdiğini belirterek, bireylerin düşünüş ve davranış biçimlerinin o topluma egemen ideolojisiyle koşullu olduğunu ve yazım metninin de tek tek bireylerin yarattıkları anlatılardan çok, egemen düşünce yapılarıyla şekillendiğini ifade eder.³²

Özdenören de Wellek’le aynı paralelde, romanla hayatın özdeş olmadığını, hayatın kurallarıyla romanın kurallarının birbirinden ayrı olduğunu, romanın, belki de hayatı *bütün halinde* kavramamız konusunda yapılmış, sınır taşları, nirengi noktaları belirlenmiş tertipli bir teşebbüs olduğunu düşünür.³³ Roman, bir anlamda, hayatın anatomisidir.³⁴ Dolayısıyla toplumun, birey üzerinde yapısökümüne

---

²⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 21.

²⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, 259.

²⁷ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, trc. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010), 18.

²⁸ Stevick, *Roman Teorisi*, 7.

²⁹ Tekin, *Roman Sanatı*, 277.

³⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 270.

³¹ Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, 15. Baskı (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 1: 134.

³² Jale Parla, *Don Quijote’tan Bugüne Roman*, 10. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 38-39.

³³ Rasim Özdenören, *Edebiyat ve Hayat*, 2. Baskı (İzmir: Zambak Yayıncılık, 2012), 29.

³⁴ Özdenören, *Edebiyat ve Hayat*, 34.

uğratarak yeniden okunması söz konusu olmaktadır. Bu durum bugüne kadar var olandan daha farklı bir okuma yapmamızı elzem kılmaktadır.

Roger Allen ise romanı bazen bir *bataklığa dönüşecek kadar binlerce derenin suladığı en ıslak edebî alan* olarak tanımlar.³⁵ Bizzat Forster'ın kendisi romanı, sınırları çizilemez ve kavranması güç anlamında, biçimsiz koskoca bir kara parçası olarak tanımlar. Ancak şimdiye kadar yapılan roman tanımlarının en acımasızı ise Stevick'ten gelir. Stevick romanı, kukla oynatmaya; romancıyı ise kuklacıya benzetir.³⁶

Roman, birdenbire ortaya çıkmamıştır. Roman, geleneksel anlatı türlerinin daha gelişmiş bir şekli ve farklı bir türevi olarak var olan değişik bir yapıya sahiptir. Bildiğimiz anlamdaki gerçek Dünya'yı, gerçek zaman, mekân, motif, durum, olgu ve kişileri yansıtan roman, ilk kez Ortaçağın sonlarında görülmeye başlamıştır.³⁷ 16. yüzyılda şövalye edebiyatı eleştirileri başlar. Bu bağlamda Pikaresk roman (picaresque roman) denilen anlatı türü önemli bir yer işgal eder. Cervantes'in Don Quijote'u hem şövalye edebiyatına en önemli eleştiriyi getirecek hem de modern anlatı olan roman türünü başlatacaktır.³⁸

Her ne kadar Shklovsky, Don Quijote karakterinin aslında Cervantes'in birkaç anlatı türünü rastgele karıştırmasından oluşan bir yan ürün, bir söylemler curcunası olduğunu iddia etse de;³⁹ Stevick, İspanya'da Cervantes'i İspanyol romanının kurucusu saymasa da Don Quijote'un (1605-1615) roman sayılması için her sebebin mevcut olduğunu hatırlatır bize.⁴⁰ Cemil Meriç, Cervantes'i bir çağı kapayan ve dünya hikâyesine yepyeni ufuklar açan bir fatih olarak görür. Zira romanın ön tarihi, onunla yani Don Quijote'la başlar.⁴¹ M. Fatih Andı da Max Nordau'nun: '*Modern insanı ortaya çıkaran, romanla tiyatrodur.*' sözünü aktarır.⁴² Romanın ortaya çıkardığı bu yeni insan tipi, Nordau'nun 'modern insan' diye

³⁵ Roger Allen, *Arabic Novel: An Historical and Critical Introduction* (New York: Syracuse University Press, 1982), 13.

³⁶ Stevick, *Roman Teorisi*, 29.

³⁷ Nûrullâh Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 14. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 15.

³⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 33.

³⁹ Parla, *Don Quijote'tan Bugüne Roman*, 49.

⁴⁰ Stevick, *Roman Teorisi*, 8.

⁴¹ Meriç, *Kırk Ambar*, 1: 129.

⁴² M. Fatih Andı, *Roman ve Hayat*, 4. Baskı (İstanbul: Hat Yayınevi, 2013), 11.

tanımladığı, içinde yaşadığı topluluktan, cemaatten ayrılarak bireyleşmiş tiptir.⁴³ Bütün referanslarını Eski Yunan mitolojisine veren klasiklere karşın romantikler, Hristiyanlığın azizler, mucizeler gibi duygusal boyutuna yer verirler.⁴⁴

Fransız işgaliyle birlikte, modern zamanlarda, Mısırlılar'la batı kültürü ilk defa fiilî olarak karşılaşılır. Bu karşılaşma verimli bir şekilde sonuçlanır. Fransa'ya gönderilen temsilciler, ülkelerine yeni bir zihniyet ve bilgiyle dönerler. Okullarda ve devlet dairelerinde çalışırlar, çeviri yaparlar, kitap yazıp planlama yaparlar. Bu şekilde çağdaş edebiyat ve kültürün temellerini atarlar.⁴⁵

Rifâ'a eṭ-Ṭaḥṭâvî bu şekilde, çağdaş Mısır edebiyatında yenilikçi tohumları atan kişi olarak kabul edilir.⁴⁶ el-Muveyliḥî bir gazeteci olarak, gazetede yayınlanan olaylar dizisini daha sonra 1907 yılında "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*" adıyla kitap haline getirir.⁴⁷ Birçok eleştirmen "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*'ı" Mısır romanının başlangıcı olarak kabul ederler. "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*", kurgusal bir çalışmanın kendi kendisini sosyal meselelere nasıl zorla kabul ettireceğini gösterir. Çalışma Arap roman türünün bir müjdecisi olarak değerlendirilebilir. Yine klasik form ve tarz veya yeni klasik metin ile roman geleneğinin başlangıcı arasında bir köprü olarak çok değerli bir hizmet verir.⁴⁸

Aḥmed Heykel, "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*'ı" romana yaklaştıran bazı farklı noktaların olduğu görüşündedir. Hatta ona göre eserin sahibi, ilhamını Arap kültüründen aldığı için "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*" gerçekten romandır da. el-Muveyliḥî'nin eseri ile maḳâme arasında ise belirgin farklar vardır. Maḳâme romana göre daha sade ve basittir ve basit olaylardan meydana gelir. Kahramanları genellikle kurnaz bir erkektir. Olay veya olaylar, onun etrafında meydana gelir. Ne kişileri ne de olayları, gelişme göstermez. "*Ḥadîsu 'Îsâ b. Hişâm*" ise uzun bir öyküdür. Özellikleri açıktır, başlangıcı vardır. Gelişme gösterir ve mantıklı bir sonu vardır. Bu hikâye karmaşık konumlara, gelişmiş olaylara sahiptir. Farklı değişik karakterleri vardır. Teşvik, sürpriz, düğüm ve çözüm gibi romana ait unsurlar taşır. Çalışmanın

⁴³ Andı, *Roman ve Hayat*, 16.

⁴⁴ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 76, 88-89.

⁴⁵ Aḥmed Heykel, *Taṭavvuru 'l-edebi 'l-ḥadîs fi Mıṣr*, 27.

⁴⁶ Aḥmed Heykel, *Taṭavvuru 'l-edebi 'l-ḥadîs fi Mıṣr*, 42.

⁴⁷ Roger Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 28.

⁴⁸ Roger Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 29-30.

komediyile başlaması, secili olması ve anlatıcının konuma uygun olmayışı gibi kusurları da bulunmaktadır. Buradan hareketle “*Ḥadîsu ‘Îsâ b. Hişâm*’ın” makâmeyle karşılaştırılması, onun edebî ve romana ait değerini düşürecekler.⁴⁹

Roman denilen olgunun, kendi kuralları dâhilinde gerçekleşmesi için Muhammed Huseyn Heykel’i beklemek gerekecekti. Zira Mısırlı yazarların çoğu, edebî çalışmalarına kısa hikâyeye ile başlarken Heykel aksini yapar ve romanla başlar.⁵⁰ 1888 yılında zengin bir toprak ağasının oğlu olarak dünyaya gelen Heykel, Qâhire’ye giderek hukuk tahsili görür. 1909 yılında hukuk alanında doktora yapmak için Fransa’ya gider.⁵¹ İlk romanını da Fransa’da iken ülkesine karşı duyduğu derin özlem nedeniyle kaleme alır.⁵² Heykel, yazılarında, başta Fransa olmak üzere Avrupa temelli görüşlerden, bireysel özgürlük fikrinden, sosyal adaletten ve Muhammed ‘Abduh (1849-1905), Qâsim Emîn (1865-1908), Luṭfî es-Seyyid (1872-1963) gibi Mısırlı aydınların sosyal ve politik davranışlarından etkilenir.⁵³ Bu duygularla kaleme aldığı “*Zeyneb*”, birçok eleştirmen tarafından tarihî olmayan ilk Arap romanı olarak kabul edilir.⁵⁴ Yahyâ Hâḳḳı, bu romanı *doğum* kelimesiyle ifade eder ve onun olgun ve güzel bir yapıda doğduğunu söyler.⁵⁵ Roman 1913 yılında “*Mısrî Fellâḥ*” mahlasıyla yayınlanır. Mısır Ulusal Kütüphanesi, “*Zeyneb*” romanını “*Qıṣṣatun edebiyetun ġarâmiyyetun aḥlâkiyyetun rîfiyyetun bi’l-luġati’l-‘ammiyyeti’-d-dâriceti*” adıyla kaydeder.⁵⁶ Aḥmed Heykel ise romanın 1912 yılında basıldığını söyler.⁵⁷ Heykel, kendinden öncekilerin başaramadığı şeyi başarır ve köyü romanın; okuyucuyu da köyün tam ortasına yerleştirir.⁵⁸ Bu bağlamda roman, Heykel’in 20. yüzyılın başlarında Mısır köyündeki dünyaya tuttuğu bir ayna konumundadır.⁵⁹ Romanın başlangıçta “*Menâzir ve aḥlâḳ rîfiyye*” olarak adlandırılması boşuna değildir. Çalışmanın bütün etkisi yazarın yurtdışında iken duyduğu özleme

⁴⁹ Aḥmed Heykel, *Taṭavvuru’l-edebi’l-ḥadîs fi Mısr*, 184-185.

⁵⁰ Ami Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature* (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1994), 54.

⁵¹ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı* (Ankara: Hece Yayınları, 2015), 89.

⁵² Er, *Modern Mısır Romanı*, 94.

⁵³ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 56.

⁵⁴ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 55.

⁵⁵ Yahyâ Hâḳḳı, *Fecru’l-ḳıṣṣati’l-Mısrîyyeti* (Ürdün: 1978), 44.

⁵⁶ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 56.

⁵⁷ Aḥmed Heykel, *Taṭavvuru’l-edebi’l-ḥadîs fi Mısr*, 198.

⁵⁸ Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 31-32.

⁵⁹ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 54.

atfolunabilir. Ancak yazarın arzusu, romanın yazımındaki başat dürtüyü sezmiş görünen Mısır toplumundaki kadının konumunu netleştirmektir.⁶⁰

Romanın olay örgüsü iki nokta üzerinde odaklanır: Birincisi tarlada çalışan güzel kız “Zeyneb”, ikincisi ise Heykel’in kendisini temsil ettiği düşünülen, Kâhire’de öğrenim gören, tarlaların sahibi ağanın oğlu olan Hâmid’tir. Ahmed Heykel, “Zeyneb’in” ölüm sahnesini Alexandre Dumas’ın “Kamelyalı Kadın” karakterine benzeter.⁶¹ Heykel, Mısır’da edebî kurgunun istikametini değiştiren bir çığır açıcudur.⁶²

Hâmid, Zeyneb’in erkeksi yansımasıdır. Edebî karakterin erkek yarısıdır, yazarın ikizidir. Üç ayrı dünyada yaşar. Birincisi kendisini yalıttığı, sadece yazarın girebildiği özel ve kişisel dünyadır. İkincisi, aynı sosyal sınıftan ‘Azîze ile olan belirsiz ve sun’î dünyadır. Üçüncü dünyası ise “Zeyneb’tir.”⁶³ Heykel, köyü, olduğundan daha fazla yüceltir. Kırsalı, mekanik ve sun’î şekilde, olduğu gibi değil de, görmek istediği gibi betimler. Bunun nedenlerinden biri Heykel’in köyde yaşamaması, diğeri ise zor ve zahmetli işlerden habersiz olmasıdır.⁶⁴ Oysa eş-Şarkâvî, “el-Arḍ” adlı romanında köy ve köy yaşamının zorluğunu, Zeyneb’in pastoral yanılımasının aksine gerçekçi bir tarzda betimler.⁶⁵ Öte taraftan, romandaki pamuk ve mısır tarlalarının fevkalade güzel tasvirlerini Fransız romancı George Sande’den, köy görüntüleri ile tip tasvirlerini ise Jules Renard’dan aldığı ileri sürülmüştür.⁶⁶

Yahyâ Hâkkı, “Zeyneb” romanını, Heykel’in Paul Bourget ve Henry Bordeaux’yu okumasının bir ürünü olarak yorumlar.⁶⁷ Toplumdaki kurulu düzene ve ahlakî kurallara karşı hissettiklerinin savunusu, bu romantik eğilimin kanıtlarıdır. Hâmid’in modellenmesi de Rousseau romanlarının kahramanlarından aparılmış ve bu romantizm de Mısır’daki reform eğiliminin hizmetine verilmiş ve yeni bir

⁶⁰ Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 32.

⁶¹ Ahmed Heykel, *Taḥavvuru’l-edebî’l-ḥadîş fi Mısr*, 199.

⁶² Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 61-62.

⁶³ Ahmed Heykel, *Taḥavvuru’l-edebî’l-ḥadîş fi Mısr*, 200.

⁶⁴ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 70.

⁶⁵ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 22.

⁶⁶ Erol Ayyıldız, *Mısır Romanı’nın Doğuşu ve Muhammed Huseyn Heykel’in ‘Zeyneb’ Romanının Tetkiki ve Tahlili* (Bursa: Fâtih Yayınevi, 1992), 151. Akt. Kevser ‘Abdu’s-selâm.

⁶⁷ Yahyâ Hâkkı, *Fecru’l-kıṣṣati’l-mısrıyyeti*, 45.

fantastik, alternatif dünya oluşturulmuştur. Zira “Zeyneb”, Mısır liberalizminin görüşlerinin ete kemiğe bürünmüş halidir.⁶⁸

Her şeye rağmen, Heykel’in çalışması gelişimci ve olumlu bir eğilime sahiptir. Edebî değeri bakımından “Zeyneb”, ilk Mısır ve ilk köy romanı olmakla birlikte öncü ve kendi içinde, yerel dilde diyalogların kullanıldığı ilk romandır. Ayrıca diyaloglarda yerel dilin kullanımı, köyün yüceltilmesi, şehirde okuyan ama tatil için köye gelen öğrenci karakterinin romanda kullanılması Mısır Edebiyatı için bir ilktir.⁶⁹

“Zeyneb” romanı bütün eksik ve kusurlarına, yapılan köy ve doğa tasvirlerinin Fransız romantizmin etkisinde yapılmış olduğu iddialarına, üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen hâlâ, en iyi köy ve köy yaşamı betimlemelerinin yapıldığı düşünülen öncü ve yol açıcı bir romandır. Mısır romanı Zeyneb’le birlikte yoluna ve yolculuğuna devam eder.⁷⁰

1954 yılında ‘ Abdurrahmân eş-Şarķâvî’nin (1921-1987) “*el-Arđ*” adlı romanı bir dönüm noktası olur. Roman, 1930’lu yıllarda ‘ İsmâ‘il Şıdkî’nin despot yönetimine karşı yazılır.⁷¹ eş-Şarķâvî’nin betimlemeleri cömertçe ve daha gerçekçidir.⁷² eş-Şarķâvî, karakterlerin kurgulanmasında ve günlük yaşamın, aşkların ve atışmaların aktarılmasında çok daha başarılıdır. Bazı kahramanları iki boyutludur. Köy ve roman kişilerinin betimlenmesinde oldukça yeteneklidir. eş-Şarķâvî’nin diğer romanı “*el-Fellâh*”, 1967 yılında ihtilal sırasında yazılmıştır. Diğer romanı gibi bu da köyle ilgilidir. Amacı ise ihtilalin köy yaşamında yaptığı değişiklikleri ele almaktır.⁷³

eş-Şarķâvî’nin eserini farklı kılan unsurlar, solculuğunun yanında gerçekçi olmasıdır. Betimlemeleri karşılaştırıldığında, örneğin “Zeyneb” romanının çizdiği köy portresi ile “*el-Arđ*” romanının çizdiği portre çok farklıdır. “Zeyneb” siteril bir köy portresi çizerken eş-Şarķâvî’nin eseri, gerçek köylülerin yaşadığı olayları gerçek

⁶⁸ Hilary Kilpatrick, v. dğr., *The Egyptian Novel from Zeyneb to 1980* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 225.

⁶⁹ Elad, *The Village Novel in Modern Egyptian Literature*, 74.

⁷⁰ Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 46.

⁷¹ Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 78.

⁷² Pierre Cachia, *An Overview of Modern Arabic Literature* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1990), 116-117.

⁷³ Allen, *The Beginnings of the Arabic Novel*, 79.

halleriyle romana aktarır. Yazılma sebebi, Delta'da bulunan bir köy halkının başkaldırısıdır. Romanda köy halkı, sulama suyuna ulaşma ve arazilerine gidebilecekleri bir yol bulma hususunda toprak ağasının haklarını gasp etmeye çalışmasına karşı direnirler.⁷⁴

Romanların olgunluk evresinde yaşadıkları değişime paralel olarak sonuçları teknik ve konu bakımından romana yansıyan bir takım sosyal olaylar meydana gelmiştir. Romanları etkileyen ve gelişimine katkı sağlayan olayların başında 1919 devrimi gelir. İngiliz işgaline karşı verilen bu mücadelede yazarlar, romanlarını yazarken Mısır'ın, olumlu bir bakışla geleceğini ve Mısır kimliğini doğrularlar.⁷⁵

---

⁷⁴ Hilary Kilpatrick, *The Modern Egyptian Novel from Zeyneb to 1980*, 249-250.

⁷⁵ Hilary Kilpatrick, *The Modern Egyptian Novel from Zeyneb to 1980*, 235.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. Necîb el-Kîlânî'nin Hayatı

1.1.1. Çocukluğu

Tam adı Necîb ‘ Abdullaîf İbrâhîm el-Kîlânî olan yazar, Muharrem ayına denk gelen 1931 yılı Temmuz ayının ilk gününde ailenin ilk çocuğu olarak Mısır’ın el-Ğarbiyye vilayetine bağı Ziftâ ilinin Şarşâba köyünde dünyaya geldi.⁷⁶ Babası ‘ Abdullaîf İbrâhîm el-Kîlânî’dir. Ailesini geçindirmek için çiftçilik yapan baba, aynı zamanda el-Kîlânî'nin yaşamındaki en büyük etkinin sahibidir. Babasının, aynı zamanda kişiliğinin üzerinde de büyük etkisi vardır. Annesi aynı köyden pamuk tüccarı olan el-Hâc ‘ Abdulhâdir eş-Şâfi‘î’nin kızıdır. Kaynaklarda annesinin adıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almamasına karşın yazar, kimi eserlerinde annesinden şöyle bahsetmektedir: “*Annem köydeki ünlü ve büyük bir Şâfi‘î ailedendi. Daima ailesiyle övünürdü*”. Dayıları da Huseyn köyüne komşu idiler. Durumları iyi ve zengindiler. Ezher’de ve modern okullarda okuyan çocukları sayıca daha çoktu. Eğitim öğretim işinde üstünlük onlarda ve Cemâluddîn ailesindeydi. Yine köy muhtarı ve iki şehir meclis üyesi ve bekçibaşı da bu şâfi‘î ailedendi.”⁷⁷ Anne tarafından dedesi olan el-Hâc ‘ Abdulhâdir eş-Şâfi‘î ise gerçekten salih bir insandı. Kendi köyü ve çevre köylerde şan ve şöhret sahibi idi.⁷⁸ Babası ve kendisinin hayatında örnek aldığı kişilerden olan anne-babasını el-Kîlânî, şöhret sahibi, salih bir kişi olarak betimler. Pamuk ticaretiyle uğraştığını söyler. Davranışları, imanı ve dindarlığının kanıtıydı.⁷⁹ Hatta el-Kîlânî ondan çok etkilendiğini şu şekilde izah etmektedir: “*Çocukluğumda onun ahlak ve davranışlarından, herhangi birinden*

⁷⁶ Necîb el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 11.

⁷⁷ Necîb el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 16.

⁷⁸ Necîb el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 202.

⁷⁹ Necîb el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 17.

etkilendiğimden çok daha fazla etkilenmişim..”⁸⁰ Söz konusu bu aile, çocuklarını özellikle de erkek çocuklarını modern eğitim kurumlarına göndermeyi, sıkıntılı koşullarda dahi önemsemmiştir. el-Kîlânî'nin ailesi, üç kuşağın birlikte yaşamış olduğu büyük bir ailedir. el-Kîlânî'nin iki erkek ve iki kız kardeşi vardır. Erkek kardeşlerden biri kendisinden on üç ay sonra doğan Emîn, onun hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Köyde çiftçilikle uğraşan babasına en büyük yardımcı, bu kardeşidir. Bu durum el-Kîlânî'nin şehirde rahatlıkla okumasına sebebiyet verdiği için Emîn'in onun yanındaki yeri oldukça farklıdır. Diğer kardeşi ise Muhammed'dir. el-Kîlânî'den on iki yaş küçük olan Muhammed spor akademisine girmiş, derslerinde başarılı olmuş, yüksek lisans ve doktorasını tamamlamış, görevinde yükselmiş ve Tañta'da bulunan Eğitim Fakültesine dekan olmuştur. Hem fakültede hem de Tañta Üniversitesinde seçkin bir yer edinmiştir.⁸¹

el-Kîlânî'nin kardeşlerinden üçüncüsü ise kız kardeşi ‘Âyide'dir. İki kız ve bir erkek çocuğuyla birlikte köyde yaşamaktadır.⁸² Kardeşlerin en küçüğü ise Semîra'dır. Semîra, ağabeyi hapishaneye girdiğinde anne-babasıyla birlikte uzun bir süre yazarın şehirdeki evinde kalmıştır. Bunun haricinde kaynaklarda kardeşlerle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.⁸³ Özellikle de geleneksel değerler çerçevesinde bir hayat süren ailenin kız çocukları hakkında kaynaklarda çok az bilgi yer almaktadır.⁸⁴

Çevrenin insan üzerindeki etkisi herkesin malumudur. Çevre, insanı hem fizikî olarak hem de manevî özellikleri bakımından etkiler. Bu gerçekten hareketle Necîb el-Kîlânî'yi daha iyi anlamak ve anlatmak için, doğduğu ve büyüdüğü çevre olan Şarşâba köyünün ve onun kültürel özelliklerinin anlatılmasının doğru olacağını düşünüyoruz. Zaten yazarın eserleri incelendiğinde çevresinin derin etkisi açıkça görülmektedir. Eserlerinin birçoğunda, çevresinde yaşanan olayları konu edinmiş ve çevresindeki insanlardan etkilenecek ve ilham alarak onları eserlerinin kahramanlarına dönüştürmüştür.

⁸⁰ el-Kîlânî, *Lemağât min hayâtî*, 1: 13. akt. Hânsâ el-Câcî, *Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî* (Pakistan: Peşaver Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007).

⁸¹ el-Kîlânî, *Lemağât min hayâtî* (Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle), 5: 179.

⁸² el-Kîlânî, *Lemağât min hayâtî*, 4: 179.

⁸³ el-Kîlânî, *Lemağât min hayâtî*, 4: 218.

⁸⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 202.

Şarşâba köyü, meşhur Tahta şehrinin 20 km uzağına düşer. Köyün temel geçim kaynağı pamuktur. Köy halkının ekebilecekleri bir karış topraklarının olmadığını aktarır el-Kîlânî hatıralarında. Köylülerin ya amele olarak çalıştıklarını ya da yaklaşık olarak 4200 metre²'ye denk gelen bir veya birkaç feddân araziyi kiraladıklarını, darlık ve sabır içinde ömürlerini tükettiklerini belirtir. Bir gün, bir tatil sabahı bir gürültü kopar. Tehlikeli bir şey olmuştur. Büyük bir arazideki ürünler tahrip edilmiştir. Polis, olası faillerden birçok kişiyi tutuklar ancak aynı şey, o gece de tekrarlanır. Asker, köye gelir ve herkesi döver. Ancak tüm bunlara rağmen yoksul köylülerin intikam saldırıları devam eder.⁸⁵ el-Kîlânî, Şarşâba'da meydana gelen bu küçük devrimi Mısır tarihinde yoksulların ve rençberlerin sermaye sahiplerine karşı ilk kalkışması olarak yorumlar. Bu olayın o küçük zihinlerinde derin izler bıraktığını, yürüyecekleri siyasî yolu seçmede de etkili olduğunu, yine bu kalkışmanın çiftçilerin bir birlik olmanın çekirdeğini oluşturduğunu ifade eder.⁸⁶

Yazar, okuyucu ve mekân arasındaki ilişkiyi tanımlar ve çocukluğunu yani okulöncesi hayatını geçirdiği bu güzel köy, bu zaman diliminden sonra onun hayatının belirleyici güçlerinden belki de en önemlisi olacaktır.

1.1.2. Okul Hayatı

Köyde biri ilkokul diğeri ise hafızlık okulu olmak üzere iki okul bulunmaktadır.⁸⁷ Köy okulu, bir hafızlık okuludur. Çocuklar, köyün fakîhinden Kur'ân-ı Kerîm okumanın yanısıra yazı yazmayı öğrenir. Bunun yanısıra Kur'an ezberlenir. Hoca, bunun için öğrencilerden ücret olarak günlük bir ekmek alır. Dört yaşında, köy okuluna başlar. Hızlı öğrenen biridir, yedi yaşına geldiğinde okumaz yazmayı, matematiğin temel ilkelerini öğrenir. Bunun yanısıra okulda Kur'ân-ı Kerîm'den küçümsenmeyecek bir miktar, bazı hadîs-i şerîfler, Rasulullah'ın hayatından seçkiler, dinî ve ulusal marşlar, Allah'ın güzel isimlerini, Rasulullah'ın isimlerini, nesebini ve çocuklarını bazı Kur'ân kıssalarını öğrenir.⁸⁸ Tahta'daki el-Ezher'e gitmek için hazırlanırken el-Kîlânî'nin, Sunbât köyündeki bir Amerikan misyoner okuluna gitmesi kararlaştırılır. Bu okul bölgede, İngilizce öğretim yapan

⁸⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 38.

⁸⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 39-40.

⁸⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 8.

⁸⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 14.

tek okuldur. Ağustos ayının son günlerinden güneşli bir günün sabahında Şarşâba'ya 5 km mesafedeki Sunbât'a gitmek için el-Kîlânî'ye dayısı ve dedesi yoldaşlık eder. Onları, dedesinin arkadaşı Arap dili dersi hocası eş-Şeyh Aḥmed er-Râ'î, karşılar. el-Kîlânî kendisine sorulan sorulara başarıyla cevap verir. Seviyesine göre ikinci sınıfa kaydedilecekken İngilizce bilmediği için birinci sınıftan başlamak zorunda kalır.⁸⁹ Bu lise, onun hayatının temel taşlarından biri olacaktır. Yatılı olan okul, fazlasıyla disiplinlidir. Görevlerini yerine getirmeyen öğrencilere çeşitli cezalar verilirdi. Burada edindiği tecrübe yazarın edebî hayatını derinden etkileyecektir. Öyleki burada yaşadıkları “*İnde'r-raḥîl*” eserindeki “*el-ğurâb*” hikayesinde ele alınmaktadır.⁹⁰

Öğrencilik hayatında başarılı bir öğrenci olan yazar, üretmeyi sever ve düzenli ders çalışmayı önemser. Derslerindeki başarının yanısıra ders dışı faaliyetlerde de önemli bir yerin sahibidir. Taṇṭa'daki okulda okurken futbolla yakından ilgilenen yazar, aynı zamanda okulun futbol takımında da yer alacak kadar futbolu iyi oynamaktadır. Bir müddet sonra okulundaki hocalarının etkisinden olsa gerek edebiyata ve ilme meyletmeye başladığı ve ders dışı faaliyetlerden vazgeçtiği görülmektedir. Okumayı ve özellikle de şiir kitaplarını okumayı çok sevmektedir. Edebiyatla meşgul olmanın yanısıra geleneksel kazanımlarından vazgeçmeyen yazar, dinî ilimler tahsil etmeye devam etmiştir. Bu şehirde bulunan Aḥmediyye tarikatının şeyhi, Şeyh Maḥmûd Meddâḥ'ın ders halkalarına katılmayı sürdürmüştür.⁹¹

Okulda, yazarın etkilendiği hocalardan biri Arap Dili hocası Aḥmed er-Râ'î Süleymân'dır. Söz konusu hoca, bilgili ve deneyimlidir. Dil ve din derslerini vermede çok başarılıdır. Öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde oldukça etkili biridir.⁹² Onun sayesinde kitaplarla tanışır. Bu, yazar açısından bir dönüm noktasıdır. Bu arada kitapları yutarcasına okumaya başlar. Okumalarının çoğu edebiyat ve dinî kitaplar ile “*er-Risâle*, *el-Hilâl*, *el-Muḫtaṭaf* ve *el-Ezher*” gibi dergilerdir.⁹³ Hikâye, polisiye romanları, değişik tercümelemler, Ḳur'ân-ı Kerîm ve hadîs ezberi, belagatle ilgili bazı metinler ve çağdaş ve eski yazarların hayat

⁸⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 19.

⁹⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 22, 35-36, 56, 57.

⁹¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 28-29, 38-39, 46-47.

⁹² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 22, 28-29, 38, 39, 46-47.

⁹³ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 26.

hikâyeleri gibi konuları içeren yaz okumaları, kendisine iyi bir birikim sağlar. Köydeki el-Ezher öğrencileri, gençleri toplar ve ellerindeki değerli kitaplardan onlara birçok metin, şer'î hükümler, karşılaştırmalı edebiyat ve tarih okurlar ya da onlara bir takım dersler verirlerdi. Kendisi bunu bir çeşit bağımlılık gibi görür, kitap alacak parası olmadığında ise takas yoluyla kitap temin etmeye çalışırdı.⁹⁴

Ortaokulu bitiren el-Kîlânî için en yakın lise Ziftâ'daki Köşk Lisesi'dir. Ancak el-Kîlânî tüm şartlara haiz olmasına, başarılı olmasına ve babasının sahip olduğu arazi miktarının az olmasına rağmen kendisine burs verilmez. Aile için okulun parasını ödemek sıkıntı teşkil etse de bin bir zorlukla okulun birinci taksidi ödenir.⁹⁵

el-Kîlânî, Tañta şehrini çok sever. Avâmın ve câhillerin es-Seyyid Aḥmed Bedevî'nin türbesinde tavaf, eşik ve kapıları öpme, tuhaf dua ve yardım isteme gibi yaptıklarının çoğunu kabul etmese bile bu şehirde eski ve yeniyi, geçmiş ve şimdiiyi ve ayrıca ilim, kültür, zevk ve tatlı anılar bulur. Namaz kılmak, Kur'ân-ı Kerîm okumak ve ders çalışmak için sık sık Aḥmed el-Bedevî Câmisi'ne gider.⁹⁶

Lise yılları, hayatının değiştiği dönemlerdir. Bir gün Tañta Lisesinde sınıfta otururken Arapça hocası çok üzgün ve yaşlı gözlerle sınıfa girer ve büyük bir adamın öldüğünü, Arap ve İslam dünyası ve Mısır için ciddi bir kayıp olduğunu öğrencilere anlatır. Bu kişinin, tüm hayatını Allah'a adanmış, kendini onun yolunda kurban etmiş, temiz, samimi, dürüst ve vefalı biri olan Ḥasan el-Bennâ olduğunu söyler. Böyle üzüntü veren kara bir günde cemaatin bir üyesi gibi davranır. Ağlar ve cemaate katılma noktasında kendisini engelleyen o psikolojik engel de tamamen ortadan kalkar.⁹⁷ Bir gece dehşet içinde rüyasından uyanır. Rüyasında Ḥasan el-Bennâ'yı görür. Üç kişidirler. el-Bennâ onunla tokalaşır ve tebessüm eder. Uyandığında gayet mutludur. Gördüğü bu rüyayı yorumlamada zorluk çekmez ve bunu, imam Ḥasan el-Bennâ'ya bir biat olarak kabul eder. el-Kîlânî, cemaatin en sıkıntılı, en zor, en

---

⁹⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 27.

⁹⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 47.

⁹⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 54.

⁹⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 55-56.

tehlikeli durumunda iken, hiçbir şeyi önemsemeden eski partisi Vefd'in elbisesini çıkararak inandığı şeyi açıklar ve cemaate katılır.⁹⁸

el-Kîlânî, el-İhvânu'l-Muslimûn cemaatine, cemaatin sıkıntılı anlarında katılmıştır. Daha sonra, bunun, hayatını bu derecede etkileyeceğini hiç tahmin etmediğini söyler. Cemaate katılması onda büyük heyecan yaratır. el-Kîlânî, kendisinin el-İhvânul-Muslimûn cemaatinde büyüüp yetiştiğini söyler. Cemaatin kendisini etkileyen üç temel değerini şöyle sıralar: Siyasî, toplumsal ve ekonomik.⁹⁹

Liseyi 1950'de Tahta'da bitiren yazar, üniversiteye gitmek için bir takım hazırlıklar yapar ve 1952 yılında Qâhire'de bulunan, o dönemdeki adıyla 1. Fârûk Üniversitesi olan, fakat devrimden sonra Qâhire Üniversitesi¹⁰⁰ olarak adlandırılacak olan üniversitenin tıp fakültesine kaydını yaptırır.

1.1.3. Üniversite Yılları

Liseyi bitirdikten sonra Qâhire'ye geldiğinde zihnini meşgul eden iki şey vardır. Biri tıp fakültesinde kendisini bekleyen zor öğretim yılı, diğeri edebî bakımdan beslenebileceği edebiyat lokalleri ve toplantı yerlerini nasıl bulacağıdır. Çünkü edebiyata çok düşkündür. Hatta kimi zaman: “Niye çok sevdiğim ve bana daha uygun olan Edebiyat fakültesine değil de Tıp fakültesine geldim” diyerek kendisini kınar.¹⁰¹ Bununla beraber edebiyattan hiç kopmaz. Üniversite hayatı, onun vazgeçilmezi olacak olan edebiyat, sanat ve felsefeyle daha içli dışlı olduğu dönemdir. Söz konusu bu dönemde yazar, öğrencisi bulunduğu tıp fakültesine ait malzemenin yanısıra farklı alanlarda birbirinden değişik konular içeren eserler okumuştur.¹⁰² Öğrenim hayatı boyunca başta edebiyat olmak üzere siyaset ve felsefe alanında fazlaca eser okuyan yazar, döneminin bilinen Arap yazarlarının yanı sıra, okuduğu Amerikan lisesindeki hocalarının etkisiyle, batılı tanınmış yazarları da yakından takip etmiştir. Doğu edebiyatına ve batı edebiyatına olan vukufiyeti, lise ve üniversite hayatında yaptığı bu çapraz okumalardan kaynaklanmaktadır. Öyle ki yazarın kimi eserlerinde Amerikalı edebiyatçı Norman Mailer'in yanı sıra Fransız

⁹⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 55, 56.

⁹⁹ Hasan el-Benna, *Risaleler* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1980), 1: 56, 212-219.

¹⁰⁰ Muhammet Tasa, “Necîb el-Kîlânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı”, *Nüşa Dergisi* 6/22, (Yaz, 2006), 15.

¹⁰¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 105.

¹⁰² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 38.

yazar Sartre, Rus edebiyatçıları Tolstoy, Maksim Gorki ve Dostoyevski gibi yazarlardan kimi alıntılarda bulunmuş ve onlara ait kimi düşüncelere eserlerinde yer vermiştir.¹⁰³

Kalacak yer ararken arkadaşlarından biri üniversite yerleşkesindeki öğrenci yurduna başvurmasını söyler. Tıp fakültesinden çok az öğrenci alınmaktadır. Ancak yurda kabul edilir. İlk günler kendini kaybolmuş gibi hisseder. Amfiler öğrencilerle dolup taşmaktadır. Sabahları derse, öğleden sonra ise laboratuvara giderler. Dersler İngilizce anlatılmaktadır. Başlarda biraz sıkıntı çeker.¹⁰⁴

1951 yılı sonları ile 1952 yılı başında, 1936 yılında İngilizlerle yapılan ortaklık anlaşmasının iptali için öğrencilerin yaptıkları gösteriler nedeniyle öğretime ara verilir. Kaldığı öğrenci yurdunun ücretini yatırmak için yurda gittiğinde bazı arkadaşlarının tutuklandığını öğrenir ve köye dönmeye karar verir. Daha öncesinde el-İhvânu'l-Muslimûn cemaatine katılan yazar, üniversite yıllarında bu cemaatte aktif görevlerde bulunur. 1954 yılında bu cemaate üye olma suçuyla köyünde tutuklanır.

Böylece hapisaneye giren yazarın Tıp Fakültesindeki öğrencilik hayatı kesintiye uğrar. Hapishaneden çıktıktan sonra bir müddet Mısır'ın büyük şehirlerinden biri olan İskenderiye'de kalır. Bir süre sonra köyü Şarşâba'ya dönen yazar, 1958 yılında tekrar Qâhire'de ikamet eden ve kocası ölmüş olan kız kardeşinin yanına yarım kalmış eğitimini tamamlamak amacıyla döner. Tıp Fakültesindeki eğitimine devam eden yazar 1959 yılında fakültesinden mezun olur. Uzmanlığını cerrahlık üzerine tamamlayan yazar, artık resmî olarak doktordur.¹⁰⁵

el-Kîlânî, 1958 yılında hapishanede iken kendisini ziyarete gelen ve o sırada on yedi yaşında olan Kerîme'yi tekrar görünce, kendisinden dokuz yaş küçük olmasına rağmen onunla evlenmeyi düşünür. Mezun olmasına aylar kala evlenirler. el-Kîlânî, Qur'ân-ı Kerîmi, edebî ve dinî kitapları okumayı seven, Gazâlî kitaplarına düşkün olan eşi Kerîme'yi kendisine Allah'ın bir lütfu olarak görür.

İlk çocuğu Hûsâmuddîn, evliliklerinin ilk yılında doğar. Fen Bilimleri Fakültesi Fizik ve Matematik bölümünden mezun olur. İkinci çocuk 'İzze'dir. 'İzze, kadın doğum uzmanıdır. Evliliklerinin dördüncü yılında Celâluddîn dünyaya gelir.

¹⁰³ el-Kîlânî, *Lemağât min hayâtî*, 5: 39-41.

¹⁰⁴ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, 1: 106.

¹⁰⁵ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, 1: 74.

Kardiyoloji uzmanıdır. Dördüncü ve son çocuk olan Maḥmûd, evliliklerinin dokuzuncu yılında Debî’de doğar. O da Hukuk fakültesi mezunudur.¹⁰⁶

Yazar edebî çalışmalarına yeniden döner ve “*fi’z-Zalâm*”¹⁰⁷ adlı romanının bir kısmını yazar.¹⁰⁸ Eğitim Bakanlığının her yıl yaptığı yarışmaya tekrar katılmak için üç eser hazırlar. Kitaplardan birincisi Aḥmed Şevkî (öl.1932) hakkında bir çalışma, ikincisi mahkûmların sosyal ve psikolojik durumlarını inceleyen “*el-Muctema ‘u’l-marîd*” adlı bir araştırma ve sonuncusu ise siyasî bir roman olan “*fi’z-Zalâm*” adlı eseridir. Yazar, bu üç eserle de ödül alır.¹⁰⁹

“*et-Tarîku’t-tavîl*”¹¹⁰ romanı basıldıktan birkaç gün sonra el-Kîlânî hapisshaneden alınarak Eğitim Bakanının elinden ödülünü almak üzere gazetecilerin ve aralarında önde gelen edebiyatçıların da bulunduğu Hikâye Kulübüne götürülür. Ödülünü Eğitim Bakanının elinden alır.¹¹¹

Daha sonra kendisine, katılabileceği bir edebî toplantı yeri arar. İlk katıldığı toplantıda ilk romanı olan “*et-Tarîku’t-tavîl*” ve “*İkbâl: eş-Şâ’iru’s-sâir*” (İkbal: Devrimci Şair)¹¹² kitaplarını Necîb Maḥfûz’a sunar. Bu dönemde İslâmî Edebiyat esasları üzerine düşünmeye başlayan el-Kîlânî, İslam’ın edebiyatla olan veya olması gereken ilişkisini anlattığı “*el-İslâmiyyetu ve’l-mezâhibu’l-edebiyetu*” adlı kitabını çalıştığı köyde yazar. Kitapta yazarın yeni bir edebî ekol olarak tanımladığı İslâmî Edebiyatla ilgili görüşleri yer alır.¹¹³ Artık edebiyatta halkı irşad etmek maksadıyla eserler de verir.¹¹⁴

el-Kîlânî, Mısır’da kalmak istemez. Başka bir Arap ülkesine gitmek için, Kuveyt’te çalışan bir doktor arkadaşından gelen bir telgrafla, resmî olarak Mısır yönetimi yetkililerinden ülke dışına çıkış için müracaat eder. Ancak güvenlik güçlerinden bir cevap alamaz. Bu arada da “*Mevâkibu’l-aḥrâr*” (Özgürler

¹⁰⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 80, 101-102.

¹⁰⁷ el-Kîlânî, *fi’z-Zalâm*, 5. Baskı (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1994).

¹⁰⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 269-275.

¹⁰⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 277.

¹¹⁰ el-Kîlânî, *et-Tarîku’t-tavîl* (Kâhire: es-Şaḥîḥ, 2015).

¹¹¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 279.

¹¹² el-Kîlânî, *İkbâl eş-Şâ’iru’s-sâir*, 3. Baskı (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1980).

¹¹³ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 325.

¹¹⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 457-458.

Konvoyu),¹¹⁵ *Ḥamâmetu's-selâm*” (Barış Güvercini)¹¹⁶ romanlarını ve bazı kısa öykülerini yazar.¹¹⁷ Bu şekilde üç ay geçer.¹¹⁸ 1968 yılı başında vize almayı başarır.¹¹⁹ Yola çıkmadan önce köyüne giderek anne-babası ve akrabalarıyla vedalaşır. Cemâl ‘ Abdunnâsır iktidarda oldukça Mısır’a dönmeyecektir.¹²⁰

On üç yıllık bir gurbetin ardından sonraki durağı on altı yıl boyunca kalacağı Birleşik Arap Emirlikleri olacaktır. 31 Mart 1968 yılında çalışmak üzere Birleşik Arap Emirliklerine gider. Orada birçok resmî görevler alır. 1992 yılında emekli olur ve Mısır’a döner.¹²¹

1995 yılı Mart ayında Hakk’ın rahmetine kavuşur ve çok sevdiği vatanına defnedilir.¹²² Maḥmûd Mûsâ Şerîf, el-Kîlânî’nin ölümünü şöyle anlatır: el-Kîlânî, hayatının sonlarına doğru pankreas kanserine yakalanır. Suudi Arabistan’da özel bir hastaneye yatırılır. Hastalığı yaklaşık bir yıl sürer. Gizledikleri için hastalığının ne olduğunu bilemez.¹²³ Son günlerini hasta yatağında sabır ve dua ederek geçirir. 1995 yılı Mart ayında vefat eder. Cenazesi Mısır’da toprağa verilir.¹²⁴

el-Kîlânî’nin en önemli özelliği, dinini seven, ona bağlı ve dindar birisi olmasıdır. Diğer deyişle yaşam tarzı olarak benimsedikleri, inançları ve ilkeleridir. Bu inanç ve ilkeler onun, başta edebiyatı olmak üzere hayat görüşünün oluşmasında belirleyici olmuştur. Küçük yaşta olmasına rağmen dini yaşamın etkisiyle yasaklar davranışlarına yön verir.¹²⁵

el-Kîlânî, çevresinde çok sevilir. Çünkü o, kişileri değil insanı sever. Belki de sadece bu nedenle, toplumun düzelmesi için devrime değil de sevgiye ihtiyaç duyulduğunu belirtir.¹²⁶ Doktor olarak çalıştığı köyde görev süresi bittiğinde

¹¹⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 4. Baskı (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1993).

¹¹⁶ el-Kîlânî, *Ḥamâmetu's-selâm*, 3. Baskı (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1984).

¹¹⁷ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 5: 179.

¹¹⁸ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 5: 182.

¹¹⁹ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 5: 204.

¹²⁰ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 5: 208.

¹²¹ el-Câcî, *Şaḥsiyyâtu rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 35.

¹²² el-Câcî, *Şaḥsiyyâtu rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 36.

¹²³ el-Câcî, *Şaḥsiyyâtu rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 35.

¹²⁴ el-Câcî *Şaḥsiyyâtu rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 36.

¹²⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 71.

¹²⁶ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 4: 175.

kendisini uğurlamaya gelen mesai arkadaşı bir doktor onu, “*Ḥamâmetu’s-selâm*” yani “Barış Güvercini” olarak adlandırır.¹²⁷

1.1.4. Edebî Yönü

Çalışmamıza konu edindiğimiz el-Kîlânî, okuma serüvenini Sunbât’la başlatır. Okuma serüvenini uzun bir yolculuğa benzeten yazar, konu ile alakalı olarak şunları söylemektedir: “Sunbât’taki okul için köyüm Şarşâba’dan çıkışım, uzun ve sonu olmayan bir yolculuğun yani okuma serüvenimin başlangıcı oldu.”¹²⁸ Bu yolculuk, hem okulun hem de aşırı düşkün olduğu edebiyatın da başlangıcıdır. Okumadan büyük keyif alır. Okumaktan hiç doymayacakmış gibi gelir, kendisine. Okumaya olan düşkünlüğünü bir tür bağımlılığa benzeter. Birinde güzel bir kitap olduğunu duyduğunda, onu almak için imkânsız başarabileceğine inanır. Arkadaşlarıyla dönüşümlü okurlar kitapları. Bazen bir kitabı ortaklaşa alırlar, bazen de “*el-Hilâl*” gibi değerli dergileri satın alır ve okur. Kendisinde henüz seçicilik becerisi tam oturmadiği için bulduğu her şeyi okur. İlkokulun sonlarına doğru şiir yazmaya da başlar.¹²⁹ el-Kîlânî, Sunbât İlkokulunda okurken, hocaların denetiminde öğrenciler tarafından kurulan ‘Edebiyat derneği’nden bahseder. Okulda kurulmuş olan bu dernek, haftada bir toplanır ve öğrencilerin çalışmalarını değerlendirirdi. el-Kîlânî, dernek faaliyetlerinin kendisinde edebiyat sevgisinin gelişimine ne kadar katkı sağladığından bahsetmez. Ancak bu konuyu, hayatını değiştiren olaylar başlığı altında anlatır. Bu da yazarın, henüz çocuk yaşta, kurduğu edebiyat derneğine verdiği öneme işaret eder. el-Kîlânî, daha sonra “*et-Tarîku’t-tavîl*” romanındaki kahramanlardan biri olarak kurguladığı amcası ‘Abdulfettâh’ın da okuduğu el-Menfalûtî¹³⁰, er-Râfî‘î¹³¹, Aḥmed Şevkî¹³² ve Tâhâ Ḥuseyn’e¹³³ ait kitaplarını okur.

¹²⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 357.

¹²⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 15.

¹²⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 27.

¹³⁰ Mustafâ Luṭfî b. Muḥammed Luṭfî b. Muḥammed Ḥasen Luṭfî el-Menfalûtî (ö. 1876-1924): Mısırlı edebiyatçı. 1293 (1876) veya 1289 (1872) yılında Asyût’a bağlı Menfalût beldesinde doğdu. Babası Muḥammed Luṭfî, Menfalût şer‘î kadısı ve nakîbüleşrafî olup Hz. Hüseyin soyundan gelen Luṭfî ailesine, annesi meşhur Türk ailelerinden Çorapçılar’a mensuptur. Kendine has bir üslupla makaleler yazmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledikten sonra Ezher’e girdi. Burada on yıl kadar süren öğrenimi sırasında başta dil ve edebiyat olmak üzere ahlâk, felsefe gibi derslere özel ilgi gösterdi. Arap nesir ve nazmının klasiklerini okuyup üslûbunu ve şiir yeteneğini geliştirdi. Dönemin Ezher şeyhi Muḥammed ‘Abduh’un derslerine devam etti, onun reformist görüşlerini benimseyerek seçkin öğrencileri ve dostları arasında yer aldı. 1907 yılında *el-Mu‘eyyed* gazetesinde önce “*el-Uslûbiyyât*”, ardından “*en-Nazarât*” başlığı altında iki yıl devam eden içtimaî, ahlâkî ve siyasi yazılarıyla şöhreti yayılmaya başladı. En önemli eserleri: 1. *en-Nazarât* (Kâhire 1910, 1912, 1920,

1925, 1947, 1952). Başta *el-Mu'eyyed* olmak üzere gazete ve dergilerde yayımlanmış yazı, makale, risâle ve şiirlerinden oluşan seçmeler koleksiyonudur. 2. *el-'Abarât* (Kâhire 1915, 1916, 1922, 1958). Bkz. İsmail Durmuş, "Muştâfâ Luţfî b. Muḥammed Luţfî b. Muḥammed Ḥasen Luţfî el-Menfalûfî (1876-1924)" *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2004), 29: 134-136.

¹³¹ Muştâfâ Şâdık b. 'Abdirrezzâk b. Sa'îd b. Aḥmed b. 'Abdilḳâdir er-Râfî'î (1881-1937): Babası 'Abdirrezzâk er-Râfî'î, Mısır'ın çeşitli bölgelerinde şer'iyeye mahkemesi kadılığı yapmış ve Taṅta' da vefat etmiştir. 1880 yılında Mısır'da dünyaya gelir. İlkokulu babasının hâkim olarak çalıştığı Demenhûr'da okur. İlkokuldan mezun olduğu yıl yakalandığı tifo hastalığı, kalıcı bir ses kısıklığı ile kulak tıkanıklığına ve ileriki yıllarda sağırlığa sebep olmuştur. Kesintisiz olarak sürdürdüğü okuma ve yeteneği sayesinde klasik Arap dilini mükemmel bir şekilde kullanan Muştâfâ Şâdık, henüz otuz yaşındayken *Târîḫü âdâbî'l-'Arab* gibi üslûp ve içerik bakımından orijinal bir eser ortaya koymayı başardı. er-Râfî'î, teliflerinde edebî üslûbu tercih ettiğinden bilimsel konuları da zengin teşbîh, mecâz, istiâre, kinâye gibi mâna sanatları ve tıbâk, tevriye, seci, cinâs gibi lafız sanatlarıyla süslemiş, dolayısıyla üslûbu kapalı ve anlaşılmaz hale gelmiştir. Bu sebeple ilmî ve edebî birikimi olmayanların onun eserlerini anlaması kolay değildir. *Kitâbu'l-Mesâkîn* ve *es-Seḥâbu'l-aḥmer* diğer bir eseridir. er-Râfî'î, 1937 yılında Taṅta' da vefat eder. Bkz. Erol Ayyıldız, "Muştâfâ Sâdık b. Abdirrezzâk b. Sa'îd b. Ahmed b. Abdülḳâdir er-Râfî'î", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2006), 31: 353-354.

¹³² 13 Ocak 1910'da Mısır'ın kuzeyindeki Dimyât şehrine bağlı bir köyde doğdu. Köyünde başladığı eğitimini Dimyât'taki ilkokulda tamamladı (1926). Orta öğrenimini Zekâzîk'teki lisede gördükten sonra 1928'de girdiği Dârülulûm'un hazırlık okulunu 1930'da bitirdi. Aynı yıl kaydolduğu Kâhire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü'nden 1935 yılında mezun oldu... 1936 yılında Kâhire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne asistan olarak tayin edildi. Burada Aḥmed Emîn'in danışmanlığında hazırladığı "*en-Naḳdu'l-edebî fî Kitâbî'l-Eġânî li-Ebi'l-Ferec el-İsfahânî*" adlı tezini yüksek lisansını (1939) ve Tâhâ Huseyn'in danışmanlığında hazırladığı "*eş-Şinâ'atu'l-fenniyyetu ve taṭavvuruḥâ fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*" adlı teziyle doktorasını (1942) tamamladı. 1943'te öğretim üyesi, 1948'de doçent, 1956'da profesör oldu. 1975'te emekliye ayrıldı. 1976'da 'Aṭıyye eş-Şavâliḫî'nin vefatıyla boşalan Mecma'u'l-luġati'l-'Arabiyye üyeliğine, 1988'de genel sekreterliğine, 1992'de başkan yardımcılığına ve 1996'da İbrâhîm Beyyûmî Medkûr'un ardından başkanlığına tayin edildi. Şevḳî Dayf, uzun süredir muzdarip olduğu akciğer iltihabı hastalığından 10 Mart 2005'te Kâhire'de vefat etti. Arapların en büyük ve en tanınmış şairidir. Kendisine Emîru'ş-şu'arâ' lakabı verilmiştir. En ünlü eseri "eş-Şevḳiyyât" olarak bilinen şiirleridir. Bkz. Sedat, Şensoy, "Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf (1910-2005)" *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2010), 31-33.

¹³³ Tâhâ Huseyn, Mısır'ın Minye bölgesindeki Meġâġâ köyünde doğdu. 1902'de girdiği Ezher'de ilk ve orta öğrenimini tamamladı. Muḥammed 'Abduh'un derslerinden oldukça etkilendi. 1910 yılında Mısır Üniversitesi'nin (Kâhire Üniversitesi) Edebiyat Bölümü'ne kaydoldu. Burada Ignazio Guidi, Carlo Alfonso Nallino, G. Miloni, Enno Littmann, D. Santillana ve Louis Massignon'un derslerine girdi. 1914'te Mısır Üniversitesi'nin ilk mezunu olarak *Târîḫü Ebi'l-'Alâ' el-Ma'arrî* adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1915 Mayıs'ında arkadaşlarıyla birlikte *es-Sufûr* gazetesini çıkardı. Bu yılın sonlarında Montpellier'de tanıştığı, hem eşi (1917) hem gören gözü olacak Susanne Bresseau ile birlikte Paris'e gitti ve Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. 1925'te Arap Edebiyatı Bölümü başkanı oldu. 1926'da yayımlanan, İslâm öncesi Arap şiiriyle Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaların güvenilirliğini sorguladığı *fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî* adlı kitabı yüzünden sapkınlıkla itham edildi ve kitap yasaklandı. Ezher Üniversitesi'nde öğrenci iken Muḥammed 'Abduh ile Aḥmed Luţfî es-Seyyid'in etkisinde kalan Tâhâ Huseyn, daha sonra 'Abduh'un görüşlerini tamamen terkedip İslâmsız bir Mısır hayali kurmaya başlar. Onun din ve millet ilişkisine yaklaşımı, çağdaşları 'Abbâs Maḥmûd el-'Aḳḳâd ve Muḥammed Huseyn Heykel gibi 1930-1940 yıllarında kısmî bir değişiklik geçirir. Tâhâ Huseyn'e göre ilk zamanlarda din her şeyi kontrol ederken daha sonra akıl dinden tam anlamıyla bağımsız hale gelmiş, ancak son aşamada her ikisi de kendine ait yere çekilerek belirli bir denge oluşmuştur. Kendisine şöhret kazandıran *fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eserinde İslâm öncesi Arap şiirini modern Batı edebiyatı ölçülerine göre eleştiriye tâbi tutması ve bu şiirin -muhtevasında İslâmî unsurların yer alması sebebiyle- İslâm döneminde yazılarak önceki döneme atfedildiğini ileri sürmesi büyük bir tepkiyle karşılanmış, eserin yayımlanmasının hemen ardından Muḥammed Hıdır Huseyn, M. Ferîd Vecdî, Muştâfâ Şâdık er-Râfî'î, Muḥammed Aḥmed el-Ġamrâvî, I. Krackovskij gibi ileri gelen isimler tarafından eleştiriler kaleme alınmıştır. Muḥammed Mendûr ve Şevḳî Dayf, Tâhâ Huseyn'in

Anlamadığı yerlerle alakalı olarak da amcasıyla bazı tartışmalarda bulunduğunu ifade eder. Bu dönemde ona okumayı ve kitabı sevdiiren bir başka sebep de köyündeki Şeyh Muhammed Dervîş ve onun kitaplığındaki kitaplardır.¹³⁴

Henüz ilkokul gibi erken bir dönemde, taklit şeklinde de olsa şiir yazmaya başlar. İlk şiiri 1948 yılında *el-İhvânu'l-Muslimûn* dergisinde “*en-Nûr beyne eydînâ*” (*Işık Elimizde*) adıyla yayımlanır. Şiir, Filistin hakkındadır.¹³⁵ el-Kîlânî, liseye geldiğinde ulus, din ve duygu temalı şiirlerini kitaplaştırmanın peşindedir. Parası olmamasına rağmen tek düşüncesi budur. el-Kîlânî, ilk şiir kitabını bu dönemde çıkarır.¹³⁶

Bu dönemden itibaren, edebiyata karşı ilgi ve açlık duyan yazar, “*Livâ'u'l-İslâm, er-Risâle ve el-Hilâl*” dergilerini yakından takip etmiştir. Bu dergiler vesilesiyle er-Râfi‘î (ö. 1937), ‘Abdulhâdir el-Mâzinî (ö. 1949), ‘Ali Cârîm (ö. 1949), Muhammed Gâzalî (ö. 1111), Tâhâ Huseyn (ö. 1973), Muhammed ‘Abdulhâlîm ‘Abdullâh (ö. 1970), Zeki Mubârek (ö. 1952), Derinî Haşbe (ö. 1964), Ahmed Emîn (ö. 1954), Maḥmûd ‘Aḳḳâd (ö. 1964), Tevfik el-Hakîm (ö. 1987), Ahmed ‘Alî Bâkeşîr (ö. 1968), Maḥmûd ‘Ammâd (ö. 2003) gibi yazarları yakından takip etme imkânı bulmuştur. Söz konusu bu yazarlar, yazarın yazma hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹³⁷ Yazarlık hayatının en belirgin değerlerinden biri de şüphesiz el-İhvânu'l-Muslimûn üyeliğiyle edindiği siyasî fikirlerdir. Üniversite döneminden itibaren yazarın siyasî yazılar kaleme aldığını görmekteyiz. Bu durum aslında yazarın yazdığı kırka yakın romanda da kendini hissettirmektedir. Zira yazar, Kral Fâruḳ’un tahttan indirilmesi ve ‘Abdunnâşır’ın iktidarı ele geçirmesiyle başlayan darbe sürecinde yaşanan bütün siyasî, sosyal değişim ve gelişimlere eserlerinde fazlasıyla yer vermiştir.¹³⁸ Sorumluluk sahibi bir kalem olarak, halkın

---

öğrencileri arasında görülür. Başlıca eserleri, (Kahire 1915, 1922, 1937, *Tecdidu zikrâ Ebi'l-‘Alâ*’ adıyla, 1951, 1958). 2. *Felsefetu İbn Haldûn el-ictimâ‘iyye*. Sorbonne Üniversitesi’nde hazırladığı doktora tezinin Muhammed ‘Abdullâh İnân tarafından yapılan tercümesidir (Kâhire 1925). 3. *Hadîsu'l-erbi‘â* (3 cilt). İlk iki cildi 1923-1925 yılları arasında *es-Siyâse* gazetesinde çıkan yazılarından derlenmiş olup (Kâhire 1925-1926, 1959-1960) üçüncü cilt sonraki dönemlerde yayımlanan yazılarını içerir (Kâhire 1957). 4. *fi’s-Şi‘ri'l-Câhilî* (Kâhire 1926). Bkz. Şükran Fazlıoğlu, “Tâhâ Huseyn”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslam, 2010), 39: 377-379.

¹³⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 29, 31, 60, 114.

¹³⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 55.

¹³⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 70.

¹³⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 164, 167-168, 170.

¹³⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Necîb el-Kîlânî romanları.

sorunlarını anlatmaktan asla kaçınmamıştır. İlk dönemde kaleme aldığı makalelerini, bazısını kendi adıyla bazısını da kendi adıyla kimini de Suriye’de yayınlanmakta olan bir gazetede, “*Necîb Mısrî*” adıyla yayınlamıştır.¹³⁹ Bir roman denemesi olarak kabul edeceğimiz “*et-Ṭarîku’t-tavîl*’i,” yazar henüz üniversite yıllarının ilk evresinde kaleme almıştır.¹⁴⁰ Bu dönemde edebiyata karşı duymuş olduğu ilginin onu teorik temelde okumalara sevk etmiş olması, yazarın yazı yazma mücadelesinin de başka bir evreye geçmesine kolaylık sağlamıştır.

el-İhvânu’l-Muslimun cemaatine üye olduğu için hapse atılan yazar, hem öğrenim hayatına hem de yazı hayatına kısmen ara vermek zorunda kalmıştır. Fakat bu dönem, onun yazı hayatının yeni bir evreye geçmesine olanak sağladığından yazar için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu evrede edinmiş olduğu tecrübelerini yani hapishane yaşantısını, hikâyelerini üzerinde kurmuş olduğu temel olarak, hikâyelerinde ele alıp işlemiştir. Hapishaneden çıktıktan sonra Kâhire’ye dönen yazar, yarım kalan öğrenim hayatına kaldığı yerden devam eder. Siyasetten uzak kalmaya çalışan yazar, edebiyat ve sanatın siyasetin boyunduruğunda olduğunu gördüğünden, o dönemde yanında staj yapmakta olduğu göz doktoru ‘Abdu’l-mun‘im Lebîbî’nin desteğiyle ilmî konu ve tartışmalara yönelir. Özellikle de felsefe konusunda kendini geliştiren yazar, “*el-Ehrâm*” gazetesinde felsefî yazılar yazar. Bir müddet sonra aynı gazetenin düzenlemiş olduğu kısa hikâye yarışmasında birinci olur. Bu durum yazarın hayatının kırılma noktalarından biri olacaktır. el-Kîlânî, bu ödülünden sonra edebiyat ile olan ilgisini yeniden inşa eder. Bu durum aslında yazarın edebî hayatının ikinci döneminin başlangıcı olacaktır.¹⁴¹ Cemal Abdunnasır’ın zorba yönetimi altında toplumsal kırılmanın yaşandığı bu dönemde yazar, Mısır Edebiyatı açısından oldukça önemli olan yeni bir yönelim ortaya koyacaktır. Bu yönelimin temelinde İslâmî gelenek ve tarihî mirasın varlığı üzerinde yeniden filizlenecek İslâmî Edebiyatın esaslarını göz önünde tutarak fikirlerini olgunlaştırır ve görüşlerini “*el-İslâmiyyetu ve’l-mezâhibu’l-edebiyetu*” (İslam ve Edebi Ekoller) adlı eserde ifade eder.¹⁴² İslâmî Edebiyat esaslarının temel referans olarak kabul edildiği dönemdir. Bu dönemde yazar, zihninde beliren edebiyata dair sorulara cevaplar arar.

¹³⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 156-157, 166.

¹⁴⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 268.

¹⁴¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 8-9.

¹⁴² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 4: 10.

Qâhire’de el-Ĥarâfiş’ diye adlandırılan ve başkanlığının Necib Maĥfûz¹⁴³(ö.2006) tarafından yürütüldüğü, onunla beraber Şâlih Mursî (ö. 1997), ‘Alî ‘ Ahmed Bâkeşîr (ö. 1968)¹⁴⁴, ‘Aĥmed ‘ Abbâs Şâlih¹⁴⁵, Senâ’ Cemîl¹⁴⁶ (ö. 2002), Nazmî Lûkâ¹⁴⁷ (ö.

¹⁴³ 11 Aralık 1911’de Qâhire’nin Cemâliye semtinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini ailesinin taşındığı ‘Abbâsiye mahallesinde tamamladı. 1934’te Qâhire Üniversitesi’nin Felsefe Bölümü’nü bitirdikten sonra aynı alanda yüksek lisans yapmaya başladı. Muştafâ ‘Abdurrâzîk’in danışmanlığında yürüttüğü “İslâm Tasavvufunda Estetik” adlı tez çalışmasını yarıda bırakarak edebiyata yöneldi. Bu arada Qâhire Üniversitesi’nde sekreterlik yaptı. 1939’da Vakıflar Bakanlığı’na geçti. 1954’te buradan ayrılıp Kültür Bakanlığı’nda Sinema Eserlerini İnceleme Dairesi başkanı, ardından sinemadan sorumlu danışman oldu ve 1971’de emekliliğine kadar bu görevi sürdürdü. Daha sonra *el-Ehrâm* gazetesinde köşe yazarlığı yapmaya, kısa hikâye ve roman yazmaya devam etti. Ünlü edebiyatçılardan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, Ibsen, Flaubert, Sartre, Albert Camus, François Mauriac’ın eserlerini okudu ve bunlardan etkilendi. Ancak Necib Maĥfûz’un asıl tesirlerinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadıkları bilinen en önemli Arap yazarları, ‘Abbâs Maĥmûd el-‘Aĥkâd ile Tâhâ Ĥuseyn’dir. Bizzat kendisi, yazarlığı el-‘Aĥkâd’dan, akılcılığı ve Batı ile verimli iletişim kurmayı Tâhâ Ĥuseyn’den öğrendiğini söylemiştir. Sosyalist görüşleriyle tanınan Kıptî yazar Selâme Mûsâ da etkisinde kaldığı bir başka kişidir. Necib Maĥfûz’un roman yazarlığına eski Mısır tarihini konu edinen ‘*Abesu’l-aĥdâr*, *Râdûbîs* ve *Kifâhu Ĥibe* gibi eserlerle başlaması tamamen bu sonuncu edibin etkisiyledir. Daha sonra toplumsal gerçekçi roman yazımına yönelmiştir. Bu romanların en ünlüleri, Mısır toplumunun bir yansıması olan, Kâhire’nin Ĥuseyn semtindeki bir sokakta yaşanan olayları konu alan *Zûkâku’l-Midaĥ*, orta halli bir ailenin üç kuşağını anlatan *Beyne’l-ĥaşeyn*, *Ĥaşru’ş-şevĥ* ve “*es-Sukkeriyye*”dir. 23 Temmuz 1952 devriminin ardından bir süre edebiyattan uzak kalan Necib Maĥfûz, 1959’da *el-Ehrâm* gazetesinde tefrikasına başladığı *Evlâdu ĥâretinâ* adlı sembolik romanıyla yeniden edebiyata döndü. Maĥfûz’un 1988 yılı Nobel edebiyat ödülünü almasında sembolik romanlarının büyük payı vardır. Ona göre bu ödül, sadece kendisine değil Mısır’a, Araplar’a ve bütün Arap edebiyatına aittir. 30 Ağustos 2006 günü Qâhire’de 95 yaşında vefat etti. Eserlerinden bazıları: *el-Qâhiretu’l-cedîde*, *Ĥânû’l-Ĥalîlî*, *Zuĥâku’l-Midaĥ* ve *Evlâdu ĥâretinâ*. Bkz. Musa Yıldız, “Necib Maĥfûz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2016), EK-2: 352-357.

¹⁴⁴ (1910-1969) Aralık 1910 yılında Endenozya’nın Sûrûbâyâ adasında Ĥadramevtli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. On yaşına vardığında babası Ĥadramevt’e döndü. Arapça ve dînî ilimler eğitimi aldı. On üç yaşında iken ilk şiirini yazdı. Eşi, hayatının baharında ölünce Ĥadramevt’ten ayrılıp önce Yemen’e, oradan Somali’ye ve oradan da Ĥabeşistan’a gitti. Bir süre Ĥicaz’da oturdu. Bu süre zarfında Hz. Nebî’yi övdüğü uzun kasidesini ve *fi Bilâdi’l-aĥkâf* adlı eserini yazdı. 1934 yılında Mısır’a döndü ve şimdiki adı Qâhire Üniversitesi olan Fu’ad I Üniversitesi’ne katıldı. İngiliz dili ve edebiyatı bölümünde yüksek lisansını tamamladı. İngilizce öğretmeni olarak çalıştı. 1943’de ikinci evliliğini yaptı ve Mısır vatandaşlığını kazandı. ‘Umer hakkında yazdığı destan, en uzun ikinci tiyatro kabul edilir. Edebiyatın birçok alanında eserler vermiştir. En ünlü romanları *Vâ İslâmâh* ve *es-Şâ’iru’l-Aĥmer*’dir. 10 Kasım 1969 yılında vefat etmiştir. Bkz. Aĥmed Bâkeşîr, Müslüman Kardeşler Cemaati, <https://www.ikhwanwiki.com>, erişim: 18 Ocak 2019.

¹⁴⁵ Aĥmed ‘Abbâs Şâlih, Mısır’lı sosyalist yazar. Cemâl ‘Abdunnâsir zamanında sosyalizme giden bir yol açmaya çalıştı. *Mecelletu’l-kâtib* dergisinin çıkarılmasına destek verdi. Dergide Araplığı sosyalizmle ve ulusalcılığa ise ümmetçilikle birleştirmeye çalıştı. Dergiyi çıkarmak için aralarında Yûsuf İdrîs’in de bulunduğu Mısırlı birçok yazar, düşünür ve sanatçıyı çevresine topladı. Daha sonra Londra’ya taşındı. Son otuz yıl boyunca Arap kültürünün Londra’daki yüzlerinden biri oldu. Bk. (<http://www.elaph.com/Web/ElaphWriter/2006/7/162258.htm?sectionarchive=ElaphWriter>)

¹⁴⁶ Senâ’ Cemîl, 1930 yılında el-Minyâ vilayetinde doğdu. Kıptî aktristtir. Asıl adı Sureyya Yûsuf ‘Ata’ullâh. Tiyatro sanatçısı Zekî Ĥuleymât, kendisine Senâ’ Cemîl ismini verir. Kendisini tümüyle işine vermek için çocuk doğurmamıştır. Bu sanat aşkı, ailesiyle de arasının açılmasına sebep olmuştur. Birçok filmde rol almıştır. Fasih Arapça konuşmasıyla da meşhurdur. 2002 yılında Qâhire’de vefat etmiştir. Bk. (<http://ar.wikipedia.org/wiki>)

1987), Şâlih Mursî¹⁴⁸, Seyyid Kûţub (ö. 1966), Muḥammed ‘Abdu’l-halîm ‘Abdullâh’ın (ö. 1970) katıldığı toplantıya katılmaya başlar.¹⁴⁹ Bir müddet sonra da yazarın bu önemli kulüpte sekreterlik yapması, yazarın bu önemli kişilerce önemsendiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.¹⁵⁰ Edebiyata ilgisi gittikçe artan yazarın, Kâhire’de bulunan diğer edebî mahfillere de katıldığı görülmektedir. Söz konusu bu toplantılar şunlardır: el-Cem‘iyyetu’l-edebiyetu’l-Mışriyyetu, Nâdi’l-Ḳışşa, İttiḥâdu’l-Ḳuttâb, Maḫha’l-Udebâ’, Modern Edebiyat Derneği, Mısır Edebiyatçılar Derneği ve Dâru’l-umenâ’dır.¹⁵¹ Yazarın modern edebiyat alanında kalıcı eserler vermesine katkı sunan bu edebî toplantılarla ilişkisi hep devam etmiştir. Bunlardan biri olan İttiḥâdu’l-Ḳuttâb kulübünün düzenlemiş olduğu hikâye yarışmasında *eş-Şucâ‘* (Cesur)adlı hikâyesiyle birinci olan yazar, ödülünü dönemin en önemli yazarlarından kabul edilen Ṭâhâ Huseyn’den alır.¹⁵² el-Kîlânî’nin en çok beğendiği edebiyatçılardan biri de Ṭâhâ Huseyn’dir. el-Kîlânî, Ṭâhâ Huseyn’in birçok kitabını okumuş, onu, çok iyi bir edebiyatçı ve sanatçı olarak niteler. Onun seçkin bir edebî üslubu olduğunu düşünür. el-Kîlânî, tüm eleştirilere rağmen, Ṭâhâ Huseyn’in, edebi alanda hiç şüphesiz önemli bir rol oynadığı ve ardında seçkin bir edebî okul bıraktığı görüşündedir. O, yabancı kültürler ile Arap kültürü arasında bir köprü vazifesi görmüştür.¹⁵³ Tanıştığı ve çok beğendiği edebiyatçılardan biri de Seyyid Kûţub’tur.¹⁵⁴

---

¹⁴⁷ Nazmî Luḳâ 1920 yılında Mısır’ın Demenhûr şehrinde doğdu. İlkokulu köyünde, liseyi İskenderiye’de bitirdi. Daha sonra Ḳâhire Üniversitesine kayıt yaptırdı. Edebiyat Fakültesinde felsefe okudu. Alanında doktora yaptı. Hukuk öğrenimi gördü. Lisede öğretmenlik ve üniversitede hocalık yaptı. Uluslararası kalem kulübü, Mısır yazarlar birliği ve Arap yazarlar birliği üyeliğinde bulundu. Şiir, hikâye, siyer, felsefe gibi birçok alanda eserler verdi. Tüm yaşamı ülkesinde geçti. 1987 yılında Ḳâhire’de vefat etti. Bk. (<http://ar.wikipedia.org/wiki>)

¹⁴⁸ Sâlih Mursî, 1929 Mısır’ın el-Ġarbiyye vilayetine bağlı Kefru’z-Zeyyât’ta doğdu. Mısır’lı yazar ve romancı. Arap casusluk romancılarının en ünlüsüdür. 1980’lerde Mısır istihbaratında çalışan Re’fet el-Cihân’ın hikâyesini yazdı. 1996 yılında vefat etti. Bk. (<http://ar.wikipedia.org/wiki>)

¹⁴⁹ el-Kîlânî, *Lemaḫât min ḫayâtî*, 4: 26-27.

¹⁵⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 4: 27-29, 31-32.

¹⁵¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 4: 32.

¹⁵² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 4: 27

¹⁵³ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 77

¹⁵⁴ 9 Ekim 1906’da Mısır’ın Asyût vilâyetine bağlı Mûsâ köyünde doğdu. Seyyid Kûţub, ilköğrenimini köyünde tamamladı. 1921 başlarında Ḳâhire’ye giderek eğitimine devam etti. 1926’da Öğretmen Okulu’ndan mezun olunca Kulliyetu Dâri’l-ulûm’un hazırlık sınıfına girdi, iki yıl sonra da Dâru’l-ulûm’a kaydoldu. Öğrencilik yılları sırasında ‘Abbâs Maḫmûd el-‘Aḳḳâd ile tanıştı ve görüşlerinden etkilendi. Ayrıca edebiyatla ilgilendi. 1933’te üniversiteden mezun oldu ve ardından altı yıl kadar ilkokul öğretmenliği yaptı. Seyyid Kûţub’un ‘Aḳḳâd’a olan yakınlığı edebiyat dünyasında hızla yükselmesinde büyük rol oynadı, ‘Aḳḳâd ve çevresiyle birlikte edebî tartışmalara katıldı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında edebî konulara ilgisi devam etse de

el-Kîlânî'nin eserlerinin büyük bir kısmı toplumsal adaletsizlik eleştirisi içerir ve oluşan sınıfsal duruşların toplumu böldüğünü söyler. Hatta yazdığı şiir kitaplarından birinin adını *Agâni'l-gurabâ* ' (Fakirlerin Şarkısı) koyar. Öyle ki kaldığı öğrenci yurdunda kendi yediği yemeklerle, yurda yakın mahallelerde kalan fakir öğrencilerin yedikleri, daha doğrusu yiyemedikleri yemekleri karşılaştırır ve bu, onu çok üzer. Öğrenci yurdunda yapılanları israf olarak görür. Bu durumu eleştirmek için bir gazeteye "*Kaşru'r-ruḥâm ve mevâ'udu'd-decâc ve'l-ḥamâm*" (Mermer Saray, Tavuk ve Güvercin Sofraları) başlıklı bir yazı gönderir.¹⁵⁵ Bu yazı, yazarın kalemini hangi saiklerle kullandığını göstermesi açısından önemlidir.

Yetenekli ve üretken bir yazar olan el-Kîlânî, edebî toplantı yerlerini yakından takip eden ve bu alanın bütün anlatı değerlerini en iyi şekilde kullanan biridir. Eserlerinin tamamında biçimi ve muhtevayı uyumlu bir değerle birlikte işleyen yazar, eserlerinin tamamında dönemin siyasî, sosyal ve kültürel değerlerini ele alıp işlemiştir. Özellikle de toplumun ilerlemesine olanak sağlayacağına inandığı erdem, iyilik ve hoşgörü gibi hem insanlığın hem de İslâm'ın önemsedığı "nur, sevinç, rıza, rahmet, tehlîl, bereket, tekbîr" gibi kavramlara eserlerinde fazlasıyla yer vermektedir.¹⁵⁶ Güçlü bir üsluba sahip olan edîb, mana ve lafız arasındaki ilişkiyi sağlam bir şekilde ortaya koyduğundan okuyucu tarafından zevkle takip edilmiştir. Arap Edebiyat dünyasını yakından takip eden müellif, eserlerinin tamamını, meramının anlatımı için kullanmıştır. Bu sebepten dolayı eserlerinin tamamında sade ve anlaşılır bir dil hâkimdir. el-Kîlânî, okuyucunun hayal dünyasında sağlam bir değerler topluluğu oluşturmak gayesiyle roman ve hikâyelerinde kullandığı

---

yazılarında siyasî ve içtimaî meseleler ağırlık kazanmaya başladı. Dâru'l-kutubi'l-'Arabî'nin sahibi ve İhvân-ı Muslimîn mensubu Muhammed Hilmî el-Minyâvî'nin finanse ettiği haftalık *el-Fikru'l-cedîd* dergisini yayımlamaya başladı. Kasım 1948'de New York'a giden Kûtub burada Batı hayat tarzını yakından tanıma imkânı buldu. Ağustos 1950'de Batı sisteminin en keskin karşıtlarından biri olarak döndü. İhvân-ı Muslimîn yanında yer alarak Şubat 1953'te teşkilâta üye oldu. 15 Ocak 1954'te İhvân-ı Muslimîn teşkilâtının kapatılması üzerine örgütün önde gelenleriyle birlikte Seyyid Kûtub da tutuklandı; ancak ülke çapındaki gösterilerin ardından diğer tutuklular gibi o da serbest bırakıldı. Daha sonra İhvân-ı Muslimîn örgütü yöneticileriyle birlikte Seyyid Kûtub da tutuklandı ve on beş yıl hapse mahkûm edildi. Kâhire'de hapiste bulunduğu süre içerisinde *fi Zilâli'l-Kur'an* adlı tefsiri üzerinde çalışmaya devam etti. Çok tartışılan kitabı *Ma'âlim fi't-tarihî* yazdı. 9 Ağustos 1965'te tekrar tutuklandı. Uzun süren yargılama sonunda idam cezasına çarptırıldı ve 29 Ağustos 1966'da cezası infaz edildi; cesedi bilinmeyen bir yere gömüldü. İdamı bütün İslâm dünyasında tepkiyle karşılandı. Bkz. Hilal Görgün, "Seyyid Kutub" *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2009), 37: 64-68.

¹⁵⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 87.

¹⁵⁶ Muhammed Tasa, "Necîb el-Kîlânî'nin Tâlâ'î'u'l-fecr adlı romanı", *Nüşa Dergisi* 22 (Yaz, 2006): 81-94.

betimleme ve tasvirî değerleri, somut gerçeğin inşası için kullanarak anlatılarında gerçekçi özellikleri ön planda tutmuştur.¹⁵⁷ Sanatı, bütün eserlerinde mesajın iletimi için bir araç olarak kullanan el-Kîlânî, bu nedenle toplumda vuku bulan meseleleri daha kalıcı bir şekilde okuyucuya iletmek ve okuyucuda ciddi bir farkındalık oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu durum sanat ve sanat eseri arasında var olan ilişki biçiminin onun eserlerinde amaç ilişkisini deruhte eden; “*Sanat sanat içindir*” anlayışının karşısında, “Sanat bir araçtır” diyen, “sanat toplum içindir” anlayışını benimsemesine yol açmış ve bu kabil eserlerinin tamamı, bu değerler çerçevesinde kaleme alınmıştır. el-Kîlânî, özellikle roman ve hikâye türlerinin İslâm dininin esas ve değerlerinin topluma iletilmesinde etkili bir araç olarak kullanılması düşüncesinden hareketle eserlerini kaleme almıştır.¹⁵⁸ Yazarın temel düşüncesi, İslâm dininin ve medeniyetinin kodları çerçevesinde iyi ve kötü tiplerin ortaya konması gerekliliğidir. Bu sebepten hem romanı hem de hikâyeyi diğer türlerden daha ziyade önemsemiştir. el-Kîlânî, eserlerinin tamamında abartıdan ve laf kalabalığından uzak kalmıştır. Eserlerinde, anlaşılabilirliği kaybetmemek için kısa cümleler kullanmayı tercih eden yazar, eserlerinde: Kur’an-ı Kerim’den âyetlere, hadislere, darb-ı mesellere, öğretici hikâyelere ve doktor olması hasebiyle tıbbî terimlere ve şiire yer vermiştir.¹⁵⁹ Bunu yapmasındaki amacı ise şüphesiz okuyucuya mesajlar vermektir. Eserlerinde önemseydiği unsurlardan biri de mizahtır. Zira onun eserlerinde mizah, sorun çözücü temel bir unsur olarak yer almaktadır. Çünkü toplumun yaşadığı bütün sıkıntılarla beraber, hayatta, açık veya gizli eksikliklerin veya aksaklıkların ürettiği kimi mizahî yanların olduğunu görmek ve bunlara eserlerinde yer vermek, toplumu rahatlatacaktır. Aslında gülünç olanın, bir takım ciddiyetlikleri de içerisinde barındıracağı görüşündedir.¹⁶⁰

Edebiyatı kamu yararı temelinde ele alan yazarın edebî alanda en fazla ürün verdiği edebî tür, romandır. Bu sebepten yazarın romanı ve romancılığı, onun edebî yönünün belirginliğini ortaya koyacağından fazlasıyla önemlidir. Romanları da bu düşünce çerçevesinde ele almış ve söz konusu romanlarının tamamında sosyal konuları ele alıp işlemiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere müellif, romanlarında

¹⁵⁷ el-Kîlânî *Muzekkirât*, 4: 68, 195, 204.

¹⁵⁸ el-Kîlânî, *Havle’l-kıssati’l-İslamiyyeti* (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1992), 18, 22, 25.

¹⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Necîb el-Kîlânî romanları.

¹⁶⁰ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve’l-mezâhibu’l-edebiyetu* (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1987), 34-35.

sosyal dokuyu yansıtıcı olarak betimleme ve tasvir etme yöntemlerini fazlasıyla kullanmıştır. Bunu yapmasının temel nedeni şüphesiz sosyal zeminde meydana gelen günübürlük olayların toplumsal olanda meydana getirdiği değişimi okuyucuya aktarmak düşüncesidir. Onun için roman, sanatsal gailelerle oluşturulmuş bir edebî metin değildir.¹⁶¹ Yazarın romanlarını beş başlık altında ele almak mümkündür. Ancak yazarın romanlarını yukarıda belirtilen gruplar bakımından tasnif etmek biraz güçtür. Zira içerik bakımından zengin oluşları ve yazarın olayları ele alış tarzından dolayı romanları aynı grup içinde değerlendirmek pek olanaklı olmamaktadır. Yani aynı romanı farklı başlıklar altında değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Bununla beraber buradaki tasnifi romanda baskın olan konuyu gözönünde bulundurarak yaptık.

1. Tarihî romanları: Genç neslin tarihle olan diyalog eksikliğini gidermek maksadıyla, başta Rasulullah'ın hayatından esinlenen yazar, zaman içerisinde yakın çevreden uzak çevreye İslâm Medeniyeti geleneği içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan Müslüman halkların tarihini bu romanlarıyla halka aktarma mücadelesini vermiştir. Söz konusu romanlar şunlardır: *Nûrullâh* (İlahi Nur),¹⁶² *Arđu'l-enbiyâ* 2 (Peygamberler Diyarı),¹⁶³ *Arđu'l-eşvâk* (Özlenen Topraklar), *Demun li-fağîri Sahyûni* (Yahudinin Kanlı Böreği),¹⁶⁴ *Mevâkibu'l-ağrâr* (Özgürler Konvoyu), *el-Yevmu'l-mev'ûd* (Sözleşilmiş Gün),¹⁶⁵ *en-Nidâ 'u'l-hâlid* (Sonsuz Çağrı),¹⁶⁶ *Ra 'su'ş-şeytân* (Şeytanın Başı),¹⁶⁷ *'Umar yazharu fi'l-Ğuds* (Ömer Kudüs'te)¹⁶⁸, *Leyâlî Turkistân* (Türkistan Geceleri),¹⁶⁹ *eğ-Zıllu'l-esved* (Kara Gölge), *'Azrâ 'u Câkârtâ* (Câkârtâli Kız),¹⁷⁰ *Ğalâ 'i'c'u'l-fecr* (Şafak Akıncıları).

Tarihî roman olarak değerlendirilen *eğ-Zıllu'l-esved* (Kara Gölge)¹⁷¹ romanı sadece siyasî bir olayı teyidinden dolayı, siyasî roman olarak kabul edilmiştir.¹⁷²

¹⁶¹ el-Kilânî, *Muzekkirât*, 1: 200.

¹⁶² el-Kilânî, *Nûrullâh* 1 (Ğâhire: Kitâbu'l-muhtâr), *Nûrullâh* 2 (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1973).

¹⁶³ el-Kilânî, *Arđu'l-enbiyâ* 2 (Ğâhire: eş-Şağîh, 2015).

¹⁶⁴ el-Kilânî, *Demun li-fağîri Sahyûni*, 8. Baskı (Beyrût: Dâru'n-nefâ'is, 2002).

¹⁶⁵ el-Kilânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1999).

¹⁶⁶ Necib el-Kilânî, *en-Nidâ 'u'l-hâlid*, 4. Baskı (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1981).

¹⁶⁷ Necib el-Kilânî, *Ra 'su'ş-şeytân* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1989).

¹⁶⁸ el-Kilânî, *'Umar yazharu fi'l-Ğuds* (Beyrût-Ğâhire: Kitâbu'l-muhtâr).

¹⁶⁹ el-Kilânî, *Leyâlî Turkistân* (Ğâhire: eş-Şağîh, 2012).

¹⁷⁰ el-Kilânî, *'Azrâ 'u Câkârtâ* (Ğâhire: eş-Şağîh, 2015).

¹⁷¹ el-Kilânî, *eğ-Zıllu'l-esved*, 2. Baskı (Beyrût: Dâru'n-nefâ'is, 1984).

¹⁷² Muntaşır Billâh Muhammed Mağmûd ' Abdunnâsır, *Melâmiħu 'ş-şahşiyeti 'r-re 'şiyeti fi rivâyâti Necib el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 34.

2. Siyasî romanları: *Ra 'su 'ş-şeytân, en-Nidâ 'u 'l-hâlid, Kağıyyetu Ebi 'l-futûh eş-Şarkâvî* (Ebû'l-futûheş-Şarkâvî Davası),^{173c} *Amâlikâtu 'ş-şemâl*(Kuzey Kahramanları),¹⁷⁴ *er-Râyâtu 's-sevdâ '* (Siyah Sancaklar)¹⁷⁵. Bu roman da siyasî bir roman olmasına rağmen tarihî roman kümesine dâhil edilmiş, ancak biz, o romanı da siyasî romanlar kümesine dâhil etmeyi uygun bulduk.

3. Psikolojik Romanlar

Ķâtılı Ħamza (Ħamza'nın Katili)¹⁷⁶, *Leyâli 's-suhâd* (Uykusuz Geceler)¹⁷⁷, *Ehlu 'l-Ħamîdiyye* (Hamidiye Halkı)¹⁷⁸.

4. Toplumsal Romanlar: Yazarın gerçek hayattan hareketle toplumsal sorunları acıklı ve gülünç yanı ile kaleme aldığı romanlardır. Sözkonusu romanlar şunlardır: *Ricâlun ve zî 'âbun* (Adamlar ve Kurtlar)¹⁷⁹, *er-Rebî 'u 'l-âşif* (Fırtınalı Bahar),¹⁸⁰ *Ellezîne yaĥterikûn* (Kavrulanlar),¹⁸¹ *fi 'z-Zalâm* (Karanlıkta), *Ħamâmetu 's-selâm* (Barış Güvercini), *Leylun ve kuçbânun* (Gece ve Demir Parmaklıklar),¹⁸² *Ħikâyetu Câdullâh* (Câdullâh'ın Hikâyesi),¹⁸³ *'I'tirâfâtu 'Abdulmutecellî* (Abdulmutecelli'nin İtirafları),¹⁸⁴ *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* (Abdulmutecelli'nin Karısı)¹⁸⁵, *Leylu 'l-ĥaĥâyâ* (Hatalar Gecesi)¹⁸⁶, *Kağıyyetu Ebû 'l-futûh eş-Şarkâvî* (Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî Davası) ve *Meliketu 'l-'ineb'dir* (Üzüm Kraliçesi)¹⁸⁷.

5. Otobiyografik Romanlar

eĥ-Tarîķu 't-tavîl (Uzun Yol)

Yapılan sınıflandırmaya bakıldığında -yukarıda da ifade edildiği gibi- romanlar arasında bariz bir geçirgenlik vardır. Bunun en temel nedeni, yazarın

¹⁷³ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebi 'l-futûh eş-Şarkâvî*, 2. Baskı (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle, 1996).

¹⁷⁴ el-Kîlânî, *'Amâlikâtu 'ş-şemâl*, 20. Baskı (Ķâhire: Kitâbu 'l-muĥtâr, 1970).

¹⁷⁵ el-Kîlânî, *er-Râyâtu 's-sevdâ '.*

¹⁷⁶ el-Kîlânî, *Ķâtılı Ħamza* (Ķâhire: Kitâbu 'l-muĥtâr).

¹⁷⁷ el-Kîlânî, *Leyâli 's-suhâd*, 4. Baskı (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle, 1993).

¹⁷⁸ el-Kîlânî, *Ehlu 'l-Ħamîdiyye* (Ķâhire: eş-Şaĥîĥ, 2013).

¹⁷⁹ el-Kîlânî, *Ricâlun ve zî 'âbun* (Ķâhire: eş-Şaĥîĥ, 2013).

¹⁸⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî 'u 'l-âşif* (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle, 1993).

¹⁸¹ el-Kîlânî, *Ellezîne yaĥterikûn* (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle,).

¹⁸² el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 8. Baskı (Beyrût: eş-Şaĥîĥ - Mu 'essesetu 'r-risâle, 2005).

¹⁸³ el-Kîlânî, *Ħikâyetu Câdullâh* (Beyrût:).

¹⁸⁴ el-Kîlânî, *'I'tirâfâtu 'Abdulmutecellî* (Ķâhire: eş-Şaĥîĥ Yayınları, 2013).

¹⁸⁵ el-Kîlânî, *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle, 1992).

¹⁸⁶ el-Kîlânî, *Leylu 'l-ĥaĥâyâ* (Dimeşķ: Dâru 'l-fikr Yayınları, 1960).

¹⁸⁷ el-Kîlânî, *Meliketu 'l-'ineb*, 8. Baskı (Beyrût: Mu 'essesetu 'r-risâle, 2005).

çalışmalarındaki yoğunluk ve olayları ele alış yöntemidir. Örneğin *fi'z-Zalâm* romanı toplumsal kümede ele alınabileceği gibi, İhvan davasından dolayı siyasî kümeye de dâhil edilebilir. Bu gibi nedenlerden dolayı, roman kümeleri yazarın romanı yazış amacı ve kahramanın iç dünyası ile romandaki durumuna göre belirlenmiştir. Bundan dolayı tarihî bir roman olarak kabul edilen *Ķâtîlu Ħamza*¹⁸⁸ romanı, Vaĥşî'nin yaşadığı şiddetli iç çatışmalar ve psikolojik sıkıntıları nedeniyle psikolojik kümeye alınmıştır.

Yine benzer şekilde siyasî kümeye alınmış olan *Leyâli's-suhâd ve Ehlul-Ħamîdiyye* romanları da psikolojik roman kümesine dâhil edilmiştir. Bir diğer örnek ise *Ħamâmetu's-selâm* romanıdır. Yakın tarih denebilecek 2. Dünya Savaşı dönemini anlatan roman, hem toplumsal hem de tarihî roman kümesine dâhil edilebilir. Ancak biz, romanın ana karakteri olan babanın, oğlunun sözlüsüyle evlenmesinden dolayı, bu romanın da toplumsal romanlar kümesine dâhil edilmesini daha uygun bulduk.

Romanların beş tanesi ise kaybolmuştur. Bunlar şunlardır: '*Azrâ'u'l-Ķarye* (Köy Kızı), *İbtisâmetun fi Ķalbi's-şeytân* (Şeytanın Kalbindeki Gülümseme), '*Alâ ebvâbi Ħayber* (Hayber Kapısında), *Yevmiyyâtu'l-Ķelbi Şemlûl* (Köpek Şemlûl'un Günlükleri), *el-Ke'su'l-fâriĶa* (Boş Kadeh) ve *LiĶâ'un 'inde Zemzem* (Zemzem Kuyusunda Buluşma)dır. Diğer taraftan '*Ala ebvâbi Ħayber* romanı *Nûrullâh* romanından üretildiğinden ve *Nûrullâh* romanı da incelendiği için ayrıca değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

el-Kîlânî'nin romanlarında mekân, farklı değerlendirme çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu bu tartışmanın merkezinde, modernleşme ile başlayan toplumsal değişim sürecinde, geleneksel yaşamı terk edip batıdan gelen modern yaşamı hayatının merkezi haline getiren şehirler ile, modernizme direnen ve geleneğin sığınağında kalmayı tercih eden köyler arasında bir çatışmanın varlığı dikkat çeker. Zira yazar neredeyse romanlarının tamamında kötülüğün merkezi olarak şehri, iyiliğin, saflığın ve temizliğin mekânı olarak da köyü görmekte ve bu sebepten dolayı mekân olarak köyü tercih etmektedir. Özellikle köy hayatından gelen yazar neredeyse bu mekânların her birini canlı bir mekân olarak adeta yaşıyor hissi verdirerek betimlemektedir. Yani, mekân ve kahraman ile olay arasında yakın bir

¹⁸⁸ el-Kîlânî, *Ķâtîlu Ħamza* (Ķâhire: Kitabu'l-muĥtâr).

ilişki söz konusudur. el-Kîlânî, romanını kurarken bu meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için, geçmiş ile âni karşılaştırmaktan da kaçınmaz ve böylece meseleyi okuyucu için daha da somutlaştırır.¹⁸⁹ Yazarın romanlarındaki diğer temel unsur da güçlü bir şekilde ele aldığı karakterlerdir. Söz konusu bu karakterler, hem beden hem de rûhî özellikleri itibariyle belli bir uyum içerisinde romanlarda yer almaktadırlar. Romanlarında kahramanlarının tamamına manevî yapısıyla yer veren yazar, aslında inandırıcı olmalarını sağlayarak toplumsal değişimde örneklikleriyle ilgili olarak onların yol rehberliğinden faydalanmak istemiştir.¹⁹⁰ Çünkü onun romanlarında karşımıza çıkan karakterler, günlük yaşantıda çevremizde görebileceğimiz kadın ve erkeklerden oluşan çok güçlü bir kadroyu oluştururlar. Söz konusu bu etkili iki ana karakterin yanı sıra, romanda etkisiz gibi durmasına karşın, ana kahramana yol gösteren bazı farklı karakterlerin varlığı da dikkat çeker. Örneğin neredeyse bütün romanlarında köyün önderi ve yol göstereni konumunda ele aldığı “Şeyh” karakteri bu çerçevede ele alınıp değerlendirilebilir. Yazar, romanlarını daha çok toplumun değişimi için kullanmıştır. Amacı, içine düştüğü cendereden toplumu hasarsız kurtarmaktır. Öyleki neredeyse bütün romanlarında en fazla işlediği konu özgürlüktür. Çünkü ona göre özgür olamayan toplum ve bireylerin, toplumsal ve bireysel meselelerin çözümüne dair söyleyebilecekleri hiç bir şeyleri yoktur. Bu sebepten toplumun ve kişilerin hürriyetini kısıtlayan hükümeti veya toplumda etkili bir konuma sahip olan köy ağası tipi zorbaları romanında yermekten ve ciddi eleştiriler getirmekten kaçınmamıştır.¹⁹¹

el-Kîlânî, uzaktan yakına İslâm dünyasının tüm sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve edebiyatı dinî değerlerle iç içe düşünmüştür.¹⁹² Hatta “*İslâmî Edebiyat ve Ekolleri*” adlı eserinde din ile edebiyatı o kadar yakın bir ilişki içinde ele alıp işlemiştir ki “*Sanat, dinin oğludur.*” diyecek¹⁹³ kadar, sanatla dini, birbirini tamamlayan iki önemli güç olarak ortaya koymuştur.¹⁹⁴ Yani aslında o sanatçı kimliği yanısıra siyasetçi ve ilim adamı kimliklerinin yansımalarına da eserlerinde

¹⁸⁹ Hilmî Muhammed el-Ğâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî* (er-Riyâd: ‘Ubeykan Yayınevi, 1994), 14.

¹⁹⁰ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, 2: 45.

¹⁹¹ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, 1: 200.

¹⁹² el-Kîlânî, *Medħal ile’l-edebi’l-İslâmiyyi* (Ğatar: yy., ts.), 16-17. Yazara ait *Medħal ile’l-edebi’l-İslâmi* adlı eseri numaralandırılmadığından dolayı, sayfa numaraları tarafımca verilmiştir.

¹⁹³ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve’l-mezâhibu’l-edebiyetu* (Beyrût: Mu’essesetu’r-risâle, 1987), 11.

¹⁹⁴ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, 1: 17-19.

fazlasıyla yer vermiştir. Onun edebî hayatını değiştiren kişilerin başında şüphesiz daha önce Muhammed İkbâl gelmektedir. Onunla tanıştığı andan itibaren İslâmî Edebiyatın hayranı olan yazar, kalemini yeni kimliğiyle uyumlu hale getirip İslâm davasının ve Müslümanların meselelerini ele alıp işlemiştir.¹⁹⁵ Aslında onun “İslâm Edebiyatı” kavramından anladığı tam olarak şudur: “Sanat, dinin kolları arasında doğmuştur ve din, sanatın bazı hedeflerini içermektedir. Bu bağlantı üç şekilde ispatlanır: (1) Din, insanda fitrat olarak bulunur. (2) Din, hayatın gerçekleriyle bağlantılı ve hayatın tüm canlılığını içine alır. (3) Din, her sanatın içinde bulunması gereken felsefe esaslarını barındırır.”¹⁹⁶ Yeniliklere açık bir İslâmî Edebiyat’ın modern zaman diliminde toplumsal sorunlara ciddi çözümler üreteceği ve toplumu, statik olandan kurtaracağı inancına sahip olan yazar, İslâm Edebiyatı ve medeniyet düşüncesi ile edebiyat arasında sıkı bir ilişki olduğuna inanır. Sözkonusu bu ilişki, toplumsal, siyasal ve kültürel düzlemde yazılacak eserler sayesinde yeniden tartışılma imkânı bulacaktır. Qur’ân’ın gölgesinde gelişen İslâm medeniyeti parametreleri bireyin olgunlaşmasına katkı sunacağından, yazar tamamıyla İslâm dininin temel unsurlarına karşı sorumludur. Özellikle insanları hakikate davet etme esnasında en önemli silahlardan biri olan İslâmî Edebiyat, elbette öğreticilik değerini inşa ederken sanat ve estetik gairesinden de kendini azade görmesi mümkün değildir. Bu bilinçle eserler ortaya koyan yazarın, dönemin edebiyat anlayış ve akımlarına bigâne kalması düşünülemezdir.¹⁹⁷ Yazarın ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım elbette Müslüman edip ile âlim arasında, başka bir deyişle, edebiyat ile ilim arasında bir yakınlığın gerekliliği inancına dayanmaktadır. Aksi takdirde 20. yüzyılın batılı bireyci anlayışının meydana getirdiği bohem ve bireyci edimlerinin her birinin toplumu derinden sarsacak sebepleri içerisinde barındırdığını görmek mümkündür. Bu durum toplumu önemseyen İslâmî şiar ve değerlerle çeliştiğinden Müslümanlar tarafından kabul görmesi mümkün değildir.¹⁹⁸ Dava fikrinin inşa ettiği bu insan tipinin, medeniyet anlayışının da elbette birinci değeri olacaktır.

Yazar, Dünya denilen yerin, yarının inşa sürecinde önemli ve etkili bir mekân olarak Müslüman açısından varlığını sürdürdüğüne inanır. Bireyci bir yaklaşımın

¹⁹⁵ el-Kâ’ûd, *el-Vâkı‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fi rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 14.

¹⁹⁶ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve’l-mezâhibu’l-edebiyetu*, 13.

¹⁹⁷ el-Kîlânî, *İslâmî Edebiyata Giriş*, trc. Ali Nar (İstanbul: Risale Yayınları, 1988), 11- 38.

¹⁹⁸ el-Kîlânî, *eḡ-Ṭarîḡ ile’l-ittihâdi’l-İslâmî* (Trablus: Nur Yayınları, 1962), 75.

Müslüman açısından bir takım problemleri beraberinde getirdiği anlayışı, Müslüman edibe birtakım sorumluluklar yüklediği ve bu yükümlülüklerin gereği olarak edibin ve eserinin kalıcılığı ve geçerliliğinin ancak davaya bağlılığı ile ölçülebileceği ifade edilmiştir. Yazarın, kötülüğü değil de iyiliği hayatının merkezine koyma zorunluluğu söz konusudur. Böylece Müslüman edip, eserini ve dolayısıyla okuyucuyu şerden uzak tutmanın yolunun bilincinde olmalıdır.¹⁹⁹ Böylece aslında yazar ne bütünüyle romantik ne de bütünüyle sosyal gerçekçidir.

el-Kîlânî, yazılarını toplumsal sorunların tespiti için yazarken gerçeği önemser, fakat acı ve sıkıntının girdabında da boğulmadan sorunların çözümü için kimi çözüm önerileri dahi sunmaktan kaçınmaz. Hatta bir eserinde yazarları şu şekilde ikiye ayırır: “*Büyük edip, yaşadığı toplumu etkileyen güçlü kişidir. Tüccar edip ise kendi iradesini halkın iradesinde eriten kişidir.*”²⁰⁰ Yazar, bir diğer çalışmasında, Müslüman edibin edebî eser oluşturmasıyla ilgili olarak edibin, edebî eserlerin sadece sanat kaygısı taşıyarak oluşturulmaması gerektiğini, toplumdaki problemlerin çözümüne katkı sağlaması için yazarın mesaj kaygısı taşıması gerektiğine inanmaktadır.²⁰¹

1.1.5. Muhammed İkbâl ile Tanışması ve İslâmî Edebiyata Yönelişi

el-Kîlânî, dindar bir toplumda büyümüştür. Bu toplumda çocuklar okula başlamadan önce henüz dört yaşında iken hafızlık okuluna başlar ve dinî bir eğitim alırlardı.²⁰² Bu bağlamda el-Kîlânî, “*Köyümüz, Allah’tan korkan, çocuklarını namaz, oruç ve zekâta teşvik eden, durumu iyi olanların hacca gitmek için yarıştığı insanlarla doludur*”²⁰³ der.

Böyle bir dinî eğitim alan ve samimi bir Müslüman olan el-Kîlânî’nin İslâmî Edebiyatı benimsemesi çok da şaşırtıcı değildir. İçinde o inancı ve samimiyeti taşıyan yazarda, Muḥammed İkbâl’i²⁰⁴ fikren tanıdıktan sonra, edebiyatın o inancı

¹⁹⁹ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve ’l-meżâhibu’l-edebiyetu*, 50-53, 60, 70-72, 76, 79.

²⁰⁰ el-Kîlânî, *Lemeḥât min hayâtî*, 4: 135.

²⁰¹ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve ’l-meżâhibu’l-edebiyete*, 52.

²⁰² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 14.

²⁰³ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 42.

²⁰⁴ Pencap eyaletinin Keşmir sınırı yakınındaki Siyâlkût şehrinde dünyaya geldi. Doğum tarihi konusunda farklı bilgiler verilmekle birlikte kendisi doktora tezinde 2 Zilkâde 1294’te (8 Kasım 1877) doğduğunu kaydetmiştir. İlk ve orta öğrenimini Siyâlkût’ta gördü; 1895’te Lahor’da Hükümet Koleji’nde felsefe ve hukuk ağırlıklı dersler aldı. Yetişme çağında İkbâl’in üzerinde iki

desteklemesi gerektiği arzusu ortaya çıkar ve kitapları aracılığıyla Cemâluddîn Afgânî²⁰⁵ ile tanıştıktan sonra ise zirveye çıkar. Afgânî’yi çok beğenir. Yazara göre Afgânî, büyük bir davetçi ve ıslahatçıdır. Cihatla dolu hayatını araştırmaya başlar.²⁰⁶ el-Kılânî, Afgânî’yi neden önemseydiğini şu cümlelerle ifade eder:

“...kendimi gerçekten İslâmî yönetime inanmış ve benimsemiş buluyordum. Ancak bu durum, sadece bir inançla kalmamış, eserlerime de sirayet etmişti. O zamanlar, çağdaş edebiyatımızda ‘İslâmî Edebiyat dediğimiz modern bir çizgide düşünmemde bir tuhafılık yoktu.²⁰⁷ Çünkü konuyla ilgili ilk araştırmamı, *el-İslâmiyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebiyetu*’ adıyla yayınladım. Bu kitap, İslâmî Edebiyat’ta yeni bir ekol hakkındaki fikirleri içermesine rağmen, dünyadaki tüm edebî yönelişlerin bir inanç veya felsefeden kaynaklandığına olan inancımın dolayısıyla, sağlam bir İslâmî tasavvur çerçevesinde hikâyeler ve şiirler yazmaya başlayabilmem için yolunu açtı. Edebiyatımızın, yaşamın değişik yönlerini düzenleyen İslâm inancının ışığında hareket etmesi gerekir, çünkü.²⁰⁸ Sonra herkesin Arap

---

şahsiyetin kalıcı tesirler bıraktığı bilinmektedir. Bunlardan ilki, çocukluktan itibaren ilminden ve irşadından yararlandığı Mevlânâ Mîr Hâsan, diğeri hocası Thomas Arnold’dur. Arnold, İkbâl’in yeteneğini fark ederek Cambridge Üniversitesi’ne gitmesini sağlamıştır. Pakistanlı İslâm âlimi, şair, filozof ve politikacı. 1907’de Cambridge’deki öğrenimini tamamladıktan sonra Münih’e gitti ve orada Fritz Hommel’in yönetiminde tamamladığı *The Development of Metaphysics in Persia* adlı çalışmasıyla felsefe doktoru oldu. Eser, İkbâl’in o dönemde panteist bir bakış açısıyla değerlendirdiği tasavvuf düşüncesine duyduğu ilgiyi yansıtmaktadır. İslâm dünyasının içinde bulunduğu durum, diğer Hintli müslüman aydınlar gibi İkbâl’i de İslâm milletlerinin bir rönesans gerçekleştirilmesi gerektiği fikrine yöneltti. Bağımsız Pakistan Devleti’nin kuruluşu yönünde ilk ciddi adım, İkbâl’in bir toplantının açılış konuşmasında ortaya koyduğu düşüncelerle atıldı. 1931 yılında yapılan II. Milletlerarası İslâm Konferansı’nda Dünya İslâm Kongresi’nin başkan yardımcılığına getirildi. İkbâl 1934’te gırtlak kanserine yakalandı ve sesini kaybetti, daha sonra gözleri de iyice zayıfladı, maddî problemler yaşamaya başladı. Buna rağmen gerek halkının gerekse İslâm âleminin meseleleri ve geleceğiyle ilgisini devam ettirdi. Bkz. Mehmet S. Aydın, “Muhammed İkbâl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2000), 22: 17-23.

²⁰⁵ Cemâleddin Afgânî 1254’te (Kasım 1838) yılında doğmuştur. Doğduğu yer hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak kendisi bir beyanında anne ve babasının Meraglı olduğunu, kendisinin de Hemedân’da doğduğunu söylemiştir. On sekiz yaşına kadar Kâbil’de kalır. İlk derslerini babasından alır. 1871 yılında geçici olarak Kâhire’ye gider. Kendisine maaş bağlanır ve sekiz yıl Kâhire’de kalır. Bu arada *el-Urvetu’l-vuşkâ* dergisini çıkarmış ancak Mısır hükümeti derginin çıkarılmasını iptal etmiştir. *el-Urvetu’l-vuşkâ*, *Hâtirât* ve özellikle *er-Red ‘ale’d-dehriyyîn* adlı eserlerinde Afgânî’nin inancını, dinî ve siyasî düşünce sistemini açıkça bulmak mümkündür. Sonuncu kitabı, özellikle tabiatçılığı, genellikle de Allâh ve âhiret inancını reddeden maddecî görüş ve düşünceleri çürütmek üzere yazmıştır. Birçok Batı ve İslâm ülkesini gezen Afgânî, birçok kişiyi etkilemiş ve iz bırakmış, 1897 yılında vefat etmiştir. Bkz. Hayrettin Karaman, “Cemâleddin Afgânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 1994), 10: 456-466.

²⁰⁶ el-Kılânî, *Lema’hât min hayâtî*, 4: 212.

²⁰⁷ el-Kılânî, *Lema’hât min hayâtî*, 4: 10.

²⁰⁸ el-Kılânî, *Lema’hât min hayâtî*, 4: 141.

milliyetçiliğini konuştuğu anda ben *eş-Tarîk ile'l-ittiḥâdi'l-İslamiyyi* kitabımı çıkardım.”²⁰⁹

Bu dönemde yakından tanıma imkânı bulduğu Muhammed İkbâl'in felsefesini çok beğenir. Arapçaya çevrilmiş akıcı ve derin şiirleri de el-Kîlânî'yi kendine çeker. İkbâl'in düşünce ve görüşlerinin el-İḥvânu'l-Muslimûn cemaatinin benimsediği genel formla tamamen uyumlu olduğu kanaatine varır. İslâmî anlayışının, kapsayıcı ve aydınlatıcı bir anlayış olduğunu düşünür. Bu nedenlerden dolayı da “*İkbâl eş-Şâ'iru's-şâ'ir*” adlı eserini kaleme alır ve bu kitap kendisine ödül getirir.²¹⁰ *el-Ehrâm* gazetesi, “*Tıp fakültesi öğrencisi bir filozof hakkında yazıyor.*” şeklinde haber yapar.²¹¹ el-Kîlânî, “*İkbâl eş-Şâ'iru's-şâ'ir*” adlı kitabında, iki büyük dev olarak nitelendirdiği Arap şair Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî'ye olan sevgisinden dolayı, Muhammed İkbâl ile el-Ma‘arrî'yi karşılaştırır ve İkbâl'in şiirlerindeki felsefi içerik bakımından karşılaştırır ve İkbâl'i şiirlerindeki duruluk, olumlu ve harika düşünceleri nedeniyle çok beğenir.²¹²

Eski Arap Edebiyatı'nın kâhir ekseriyetle şiirden oluştuğu hususunda bir anlaşmazlık söz konusu değildir. Bu şiirler aynı zamanda ait olduğu dönem ve içerik bakımından Cahiliye şiiri olarak adlandırılmıştır. Arap Edebiyatı olarak kabul edilen bu tür, İslâm'ın gelişiyle hem mevcut türlerin değiştirilmesiyle hem de yeni türlerin ortaya konmasıyla İslâmî adını almıştır. Bunun etkenlerinden biri de, Rasulullâh'ın İslâmî çağrının gölgesinde yeni bir şiir ve şair modeli oluşturulmasına değin yaptığı tarihî işarettir. O zamandaki şairlerin ilham kaynakları ise İslâm inancı ve cihattı.²¹³

Rasulullâh, İslâmı yaymaya çalıştıkça Kureyş ile aralarındaki düşmanlık şiddetlenir. Kureyş'in şairleri, İslâmî davete karşı saldırıya geçerler. Kureyş'in şairlerine karşı bir grup sahabe, Rasulullâh'tan onlarla kapışmak için izin ister. Rasulullâh da; “Allah'a ve Rasulüne silahla yardım eden kimselere, dilleriyle yardım etmelerine kim engel olur” diye cevap verir. İslâm'ın doğduğu bu dönemde şiir, dinî çağrının hizmetinde ve dinî destekleyen bir araçtır.²¹⁴

²⁰⁹ el-Kîlânî, *Lemaḥât min ḥayâtî*, 4: 10.

²¹⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 268.

²¹¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 2: 305.

²¹² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, 1: 148.

²¹³ el-Kîlânî, *Âfâku'l-edebi'l-İslâmiyyi* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1985), 12.

²¹⁴ el-Fâḡûrî, *Târîhu'l-edebi'l-Arabîyyi*, 219.

İslâmî Edebiyat bir boşluktan değil, Kur'ân-ı Kerîm'in satırları arasından ve Rasulullâh'ın sözlerinden doğar.²¹⁵ İslâmî Edebiyat, İslâmî değerlere ve İslâm'ın evren, insan ve yaşama karşı konumuna yaslanır.²¹⁶

İslâmî Edebiyat, Kur'ân-ı Kerîm'in tasvir ettiği doğal örnektir. Bu edebiyatın içinde İslâmî çağrının doğuşundan günümüze kadar yazılan şiirler, nesir, öğüt veren kitaplar, hikâyeler, ilhamını geçmişten alan halk hikâyeleri vardır.²¹⁷

Emeviler dönemine gelindiğinde, bu yeni din, Arap Edebiyatında yeni bir ufuk açmış ve edebiyata yeni anlamlar katmıştır. Ayrıca Arap diline yeni delaletlere sahip yeni kelimeler kazandırmıştır. Bu değişimde en büyük pay, Kur'ân-ı Kerîm'indir. Zira Kur'ân-ı Kerîm, dili birleştiren, Kureyş lehçesini kabul ettiren ve genişleten, Arap dilinin korunmasını ve yayılmasını sağlayan, lafızlarını süsleyen ve üslubunu kolaylaştıran bir etken olmuştur.²¹⁸

Şiirdeki yeni yöneliş de şiirin özünü değiştiremez. Şiir, Câhiliye dönemindeki bölümlerle yoluna devam eder. Şiirin özü değişmezse de yeni çevre, şiirin bazı yönlerini başka renge boyar, Kur'ân-ı Kerîm sayesinde de hikmetlerin ve veciz sözlerin kullanımları artar.²¹⁹

Şiirin amaç ve sanatlarında büyük ve somut bir devrim meydana gelmiştir. Eskilerin şiddetle karşı çıkışlarına rağmen yeni şiirin ustaları, yollarında yürümeye devam etmişlerdir. Yeni şiir türleri, kâinata çözümlenmeli bir gözle bakmaya çalışan felsefi şiir, gazeli maddeden alıp manaya yükselten ve gazeli, Allah, sözleri ve sıfatları hakkında düşünmek için manevî âleme taşıyan sûfi şiir ve bu asırdaki aklın gücünün görüntülerinden biri olan öğretici şiirdir.²²⁰

Bu edebî ürünlerin yanında İslâmî Edebiyat'ın ürünü olan eserler de ortaya çıkmıştır. Bunlar, bağımsız ve felsefi eğilimleriyle döneme ait İslâmî Edebiyatın temsilcilerinden biri olan Ebu'l-^cAtâhiyye'nin (ö.825) züht şiirleridir. ^cAbbâsî devriminin getirdiği bolluk içindeki yaşam, ülkenin en uzak yerlerine dahi ulaşır.

²¹⁵ el-Kılânî, *Riḥletî ma 'a'l-edebl-İslamiyyi* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1985), 38.

²¹⁶ 'Abdu'd-dâyîm Şâbir, *el-Edebu'l-İslâmiyyu beyne'n-naẓariyye ve't-taḥbîk*, 2. Baskı (Kâhire: Dâru'ş-şurûk, 2002), 7.

²¹⁷ eş-Şâbir, *el-Edebu'l-İslâmiyyu beyne'n-naẓariyye ve't-taḥbîk*, 36-38.

²¹⁸ el-Fâḥûrî, *Târîḫu'l-edebl-'arabiyyi*, 212-213.

²¹⁹ el-Fâḥûrî, *Târîḫu'l-edebl-'arabiyyi*, 219-220.

²²⁰ el-Fâḥûrî, *Târîḫu'l-edebl-'arabiyyi*, 363.

Bundan dolayı birçok dinin mensupları Arap ülkelerine akmaya başlar. Bu dönemde, Sûfî şiir en önemli edebî tür olarak kendini gösterir.²²¹

Edebiyat'ın gerileme döneminde İslâmî Edebiyatı temsil edecek şairlerden biri İbnu'l-Fârið'dir (ö.1234). Kâhire'de doğan, züht içinde büyüyen İbnu'l-Fârið tasavvufa meyyleder. Yıllarca münzevi bir yaşam sürer. On beş yıl Mekke'de kaldıktan sonra, Mısır'a döner, coşkuyla karşılanır. İbnu'l-Fârið, aşk şairidir. Bu nedenle kendisine "Aşıkların Sultanı" lakabı verilmiştir. Ancak onun aşkı, ilâhî aşktır.²²² İslâmî Edebiyatı temsil edenlerden biri de, İbn el-Cevzî (ö.1201)'dir. Yaptıkları yanlışlar nedeniyle tasavvufçuları eleştirmiş²²³ ve İslâmın, günün koşullarında kaynağına bağlı olarak yeniden ele alınmasına ve yaşanmasına öncülük etmiştir.

Günümüze geldiğinde, İslâmî Edebiyat'ın yeniden canlandığına tanık oluruz. el-İhvânü'l-Muslimûn cemaatinin bir üyesi olarak, İslâmî hareketin kendisini ifade edebileceği bir edebiyatının olması gerektiğine inanan el-Kîlânî, İslâmî Edebiyatın kurucusu ve tek temsilcisi olmasa da en aktif üyesi olarak belirir.²²⁴ el-Kîlânî'ye göre İslâmî Edebiyat, İslâm'ın ışığında kelime sanatı anlamına gelir. Bunu Kur'an-ı Kerîm'den daha açık olarak gösterecek bir mucize yoktur. Kur'an-ı Kerîm eşsizdir, belîğdir ve açıklayıcıdır. İslâmî Edebiyat, serimdeki güzelliği, düşünceleri birbirine bağlamayı, lafız, cümle, ibare ve etkisi bakımından ifadedeki ihtişamı Kur'an-ı Kerîm'den öğrenir.²²⁵

İslâmî Edebiyat sağlam bir inanç üzerine oturur. Bu inanç, sağlam İslâmî tasavvurdur. İslâmî edebiyatçı bağlılığında gönüllüdür. Bu bağlılık onun imanından ve inancından kaynaklanır. Bu nedenle zorlama söz konusu değildir. İslâmî Edebiyat, ufku geniş ve kapsamlı bir edebiyattır. Tüm yaşamı kapsar. Dengeli ve insanî bir edebiyattır ve yaşamın tümünü kapsar. İnsanî bir edebiyat olduğundan, İslâm halklarının da edebiyatıdır. 'Çağrı Edebiyatı' olarak da adlandırılan İslâmî Edebiyat, İslâmî vicdanı ve Müslüman kişiliği oluşturmayı amaçlar.²²⁶

²²¹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'arabiyyi*, 589-592.

²²² el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'arabiyyi*, 703-706.

²²³ el-Kîlânî, *el-Edebu'l-İslâmiyyu: âfâk ve nemâzic* (Kâhire: Dâru Kâbâ', 2000), 35.

²²⁴ el-Kîlânî, *Rihletü ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi* (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1985), 31.

²²⁵ el-Kîlânî, *Edebu'l-ef'âl fi dav'i'l-İslâm*, 3. Baskı (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1991), 10.

²²⁶ eş-Şâbir, *el-Edebu'l-İslâmiyyu beyne'n-nazariyye ve't-ta'biq*, 242-243.

İslâmî Edebiyat, önceleri sadece şiir ve nesirden ibaretken, daha sonraları öyküler de edebî sahada gün yüzüne çıkar. Müslümanların ortaya koydukları edebî türlerin azlığına rağmen, konu ve sanatsal bakımından düşünüldüğünde, edebî toplumun edebî zevk ve eğlendirme gibi birçok ihtiyaca cevap verdiği görülür.²²⁷ İslâmî Edebiyat, İslâm'ın getirdiği bu değerleri ve ilkeleri taşımak için bir araçtır. O halde, bağımlılık (iltizam, güdüm), bu dinin yapısından bir parçadır. Birçok büyük sorumluluklardan bir tanesidir.²²⁸

İslâmî Edebiyatı isteme gerekçelerini el-Kılânî, şöyle sıralar: “Öncelikle mazimizi şimdiki zamanla buluşturmak ve sınırları belirli, seçkin yürüyüşümüzde dünyaya katılmak, insanlığın tümüne ve çağrılarımıza karşı görevimizi yerine getirebileceğimiz kapsamlı yenilikçi bir sanat istiyoruz. İslâmî Edebiyat'ı istiyoruz çünkü o, sahte maskelerin ve renkli tozların ağırlaştırdığı kişiliğimizin mihenk taşıdır. İstiyoruz, çünkü edebiyat hayattır. İlkelerimizin ve medeniyetimizin birçok unsuru üzerine kurulmuş ithal felsefî bidatleri yok eder.”²²⁹

İslâmî inanç şemsiyesinin altında olan İslâmî Edebiyat, öncelikle Müslüman bireyler yetiştirmeyi ve arkasından da Müslüman bir toplum oluşturmayı hedefler. Ancak onları kendi hallerine bırakmaz ve bireylerin ve toplumun ahlakî, sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel hastalıkları gibi büyük küçük tüm sorunlarıyla ilgilenir. Onlara çalışma arzusunu ve düşünmenin ve tefekkürün önemini aşılır.²³⁰

Söz konusu İslâmî Edebiyat olduğunda eleştiri daha da gerekli hale gelir. Batı Edebiyatı eleştirisi, manevî ve ahlakî yönü değerlendirmez. İslâmî Edebiyat eleştirisi bu bakımdan Batı Edebiyatı eleştirisinden ayrılır. İslâmî eleştirinin, kendisiyle çelişecek, şüpheye veya olasılıklara düşürmeyecek ön kabulleri vardır. Bizim ahlak ve şiarımız vardır. Bu ön kabuller İslâmî Edebiyat eleştirisinin ilgi odağı olmalıdır. Eleştirmen, edebî değeri yüksek de olsa, bu ön kabullerin sınırlarını aşan herhangi bir edebî eseri, geri çevirebilmelidir. İslâmî Edebiyat eleştirmeni, sanatsal ölçülere ek olarak ahlakî ölçüleri de uygulayabilmelidir.²³¹

²²⁷ el-Kılânî, *el-Edebu'l-İslâmiyyu: âfâk ve nemâzic*, 23.

²²⁸ el-Kılânî, *Medhal ile'l-edebe'l-İslâmiyyi* (yy. ty.), 51.

²²⁹ el-Kılânî, *Âfâku'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 40.

²³⁰ el-Kılânî, *Âfâku'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 100-101.

²³¹ el-Kılânî, *el-Edebu'l-İslâmiyyu: âfâk ve nemâzic*, 32-34.

1.2. Eserleri

Yazarın eserleri iki ana başlıkta altında incelenecektir: (1) Romanları, (2) Diğer eserleri.

1.2.1. Romanları

Yazar, çoğu edebiyatla ilgili olmak üzere 100 civarında eser vermiştir. Bunlardan 40 tanesi romandır. Yukarıda da ifade edildiği gibi yazarın mesaj kaygısı edebiyatının önüne geçtiği durumlarda, tezleri romanlarına baskın çıkmış, bu da romanların sayısını ve edebî değerini etkilemiştir. Yazar bir İslâmî Edebiyat'çı olduğundan tüm İslâm âlemine ve Müslümanlara ulaşma çabasına girmiş, onların dertlerini dinlemiş ve dertleriyle dertlenmiştir.

Yazarın romanlardan *el-Ke ʻsuʻl-fâriġâ* (Boş Kadeh), *ʻAzrâ ʻuʻl-ķarye* (Köylü Kızı), *Yevmiyyâtuʻl-ķelbi Şemlûl* (Köpek Şemlul'un Günlüğü), *Liķâ ʻinde Zemzem* (Zemzem Kuyusunda Buluşma) ve *İbtisâmetun fi ķalbiʻş-şeytân* (Şeytanın Kalbindeki Gülümseme) adlı romanları kaybolmuştur. Bağımsız bir roman olarak kabul edilen ancak, Suheyl Yâsîn Tevfiķ tarafından, bağımsız bir roman olmadığı, yayıncının yazarın tasarrufu dışında *Nûrullâh*(İlahi Nur) romanından üretildiği ifade edilen, *ʻAlâ ebvâbi Ĥayber* romanı,(Hayber kapısında) *Nûrullâh* romanı kapsamında incelendiğinden ayrıca incelenmemiştir.²³²

Tarihî romanlardan *Ṭalâ ʻiʻuʻl-fecr* (Şafak Akıncıları) ve *Mevâķibuʻl-aķrâr* (Özgürler konvoyu) romanları, konusu ve teması bakımından birbirine çok benzeyen iki romandır. Tek farkları sadece kahramanlarının farklı bir yapıda kurgulanmış olmasıdır.

1.2.1.1.Tarihi Romanlar

1.2.1.1.1. Ṭalâ ʻiʻuʻl-fecr

*Ṭalâ ʻiʻuʻl-fecr*²³³ romanının birinci baskısı belirsizdir. ikinci baskısı ise, Muʻessesetuʻr-risâle tarafından 1979 yılında, daha sonra 1960 yılında yeniden basımı

²³² Suheyl Yâsîn Tevfiķ, *Necîb el-Kilânî rivâ ʻyyen* (Ammân: Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1985), 42.

²³³ Bu roman Muhammed Tasa tarafından *Şafak Akıncıları* adıyla Esra Yayınları tarafından 1996 yılında Konya'da yayınlanmıştır.

yapılmıştır. Hapishanedeki denetimler sırasında romanın bazı nüshaları kaybolur. Elimizdeki nüsha Mu'essesetu'r-risâle tarafından tarihsiz olarak Beyrût'ta yayımlanan nüshadır.

Roman, İngilizler tarafından işgal edilen Mısır'ın ve Mısır halkının işgale karşı verdiği destansı mücadelesini anlatmak için yazılır.

Romanın kişileri: Murâd Paşa, Belediye Başkanı Tâhir Bey ve oğulları İbrâhîm ile Muhsin, Selanikli 'Alî Bey, Derviş 'Alyân, Vidâd, Rûz, Hâsen, karşı tarafta ise Rûz'un babası Kaţtan Paşa, İngiliz general Fraser ve askerlerinden oluşur.

Roman, İngilizlerin Mısır şehri olan Reşîd, İskenderiye ve Demenhûr'a karşı başlattıkları işgal ve savaşı konu edinmektedir.

Yazarın ilk tarihî romanıdır. İngiliz General Fraser'ın komutasındaki İngiliz birliklerin saldırısına karşı duran Reşîd şehrinin, düşmana karşı verdiği mücadeleyi anlatır.

Murat Paşa komutasındaki birlikler, İngiliz birliklerine karşı direnmeye devam ederler. Tâhir Beyin oğlu İbrâhîm, savaşta büyük yararlılık gösterir. Ancak yıllar önce ülkesi Ermenistan'dan göç edip Reşîd şehrine yerleşen ve ciddi bir sermaye biriktiren Kaţtan Paşa İngilizlerin safında yer alır. Belediye Başkanı Tâhir Bey, Kaţtan Paşa'ya borçludur. Paşa bu borçla, Tâhir Bey'e şantaj yaparak güzeller güzeli kızı Rûz'u Tâhir Bey'in oğlu İbrâhîm'le evlendirmek ve kızı aracılığıyla içeriden bilgi alarak İngiliz güçlerine aktarmaktır. Bu nedenle kızı Rûz'u Tâhir Beyin oğluya evlendirmeye hazırdır. Tâhir Beyin oğlu İbrâhîm, Rûz ile evlenir ama Rûz, babasının isteklerini yerine getirmez.

Romanda Kaţtan Paşa'nın oyununu, beklendiği gibi İbrâhîm değil, Tâhir Bey'in büyük oğlu Muhsin bozar. Kaţtan Paşa'ya tehditkâr mektuplar yazarak onu yılgınlığa sevkeder. Murat Paşa komutasındaki birliklerin mücadelesiyle düşman güçlerini püskürtürler. Kaţtan Paşa savaştan istediği sonucu alamayınca intihar ederek canına kıyar. İngilizler, savaşı kaybeder ve Kaţtân Paşa, kahrından ölür.

1.2.1.1.2. Ramağân habîbî

Ramağân habîbî romanını 1974 yılında yazmıştır. Roman, daha sonra 2006 yılında Qâhire’de Kitâbu’l-muhtâr Yayınevi tarafından yeniden basılır. Romanı, Filistin halkının İsrail’e karşı verdiği mücadeleyi anlatmak için yazmıştır.

Yakın tarihe ait olayları ele alan tarihî romanlardan biridir. Romanın kişileri şunlardır: Celîle, Aḥmed ‘Abdulfettâḥ, Fethî, ‘Âdil, Yüzbaşı İrfân ve ‘Abdusselâm’dır. Karşı tarafta ise Yahudiler vardır.

Romanın konusu, Filistin halkının İsrail işgaline karşı verdiği mücadeledir. Mısır ile İsrail arasında meydana gelen 6 gün savaşlarını anlatır. Olaylar 1940-1950’li yıllarda Qâhire şehri ve savaş bölgesinde geçmektedir. Ramağân Savaşı (Yom Kippur Savaşı) adıyla anılan 1973 yılındaki Araplarla-İsrail arasında meydana gelen savaşı konu alır. Aḥmed ‘Abdulfettâḥ, üniversiteden yeni mezun olmuş ve arkadaşı Celîle ile evlenmek istemekte ancak savaş buna imkan vermemektedir. Bar-lev hattı savaşları Süveyş kanalı üzerinden 1973 yılına kadar sürmüştür. Aḥmed’in annesi hasta, babası ise 1946 yılından beri tutukludur. Bu sıralarda Fethî, ticaret bahanesiyle sık sık Lübnan’a gitmektedir. Ramazân ayının onuncu gününde Ramazânın atmosferinden kaynaklanan bir farklılık hissederler. Aḥmed ve arkadaşları, o bölgede gezerken İsrail güçlerine yakalanırlar ve elleri kolları bağlanır. Mısırlı mücahitler Bar-lev hattı’nı geçerler. Sina’nın daha önce görmediği kanlı çatışmalar bittiğinde Aḥmed’in amcası ve Celîle, evlerine döner. Aḥmed de gün doğumunda Qâhire’ye girer. Öldürülen Fethî’nin intihar ettiğine dair gazetede küçük bir haber çıkar.²³⁴

1.2.1.1.3. en-Nidâ’u’l-ḥâlid

en-Nidâ’u’l-ḥâlid romanı 1981 yılında basılır. İlk baskı tarihi belirsizdir. Elimizdeki nüsha Mu’essesetu’r-risâle tarafından dördüncü baskı olarak 1981 yılında Beyrût’ta basılmıştır.

Yazar bu romanı, Cemâluddîn Afğânî’ye duyduğu sevgi ve hayranlıktan yazar.

²³⁴ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *Ramağân habîbî*.

Romanın kişileri: Aḥmed, Aḥmed'in babası 'Abdu'l-'azîz Şelbî, eş-Şeyḥ 'Anebe, davulcu 'Abdulġaffâr, ve karşıt tarafta köy muhtarı 'Ḥallâf 'Abdulmutecellî, Yunan asıllı Yahudi Mısır vatandaşı el-Ḥavâce Yûnî ve diğer roman kişileridir.

Roman, konusu, 1914 yılında I. Dünya Savaşı sırasında meydana gelen olayları ve ülkenin işgale karşı verdiği mücadeleyi anlatır. Roman, Mısır'ın İngilizlerce işgali ve işgalden kurtulmak için verilen mücadelenin yanısıra, Mehmet 'Ali Paşaya, toprak ağalarına, sömürgecilere, yozlaşmaya, bozulmaya, yoksulluğa ve halkın zillete duçar edilmesine karşı bir duruşu da ortaya koyar. İngilizler fakir halkı, alay ederek zor işlerde ve askerî amaçlı olarak da Osmanlı ve Almanlara karşı savaşmak için yol yapımında çalıştırmaktadırlar. İşgalciler, köylüleri pamuk yerine buğday ve mısır ekimine yönlendirirler. Bu durum karşısında, 'Abdul'azîz Şelbî'nin temsil ettiği güzel insanların portrelerini çizer, yazar. 'Abdulazîz Şelbî çiftçilerin ve mazlumların yanında durur. İşgal güçleriyle savaşır ve vatan için kurban olur. Mısırın İngilizlere ve işgalcilere karşı verdikleri bir mücadele sırasında 'Aḥmed 'Abdul'azîz Şelbî ve arkadaşı, *el-Cumhûr* adlı gazetede yazmaktadırlar. Yazar, bu devrimle ilgili görüşlerini Afġânî'nin veya onun öğrencisi olan Şeyḥ 'Anebe'nin işaret ettiği çıġlıġa yani *Sonsuz Çaġrıya* icabet edilmesi gerektiğini söyler.

Aynı şekilde Şeyḥ 'Anebe el-Mutvellî de engin kültürüyle, iffetiyle, olayları takip etmedeki arzusuyla köyün düşünen adamıdır. Cemâluddîn el-Afġânî'nin öğrencilerinden biridir. Hocasının tüm söz ve yazdıklarını ezberden bilir. Konuşurken sözlerine delil getirmek istediğinde el-Afġânî'nin sözleriyle konuşur. Romanda Şeyḥ 'Anebe ise Ezherlilerin bir örneği ve temsilcisidir. Mısır toplumunda etkili biridir.

Yazar, çoġu romanda ele aldığı halkın som fakirliğini gündeme getirir ve buna sebep olarak, Mısır'a gelip yerleşen, başta Yunanlılar olmak üzere yabancıları gösterir. Zira Mısır'ın fakir halkı perişanlık içinde yaşarken el-Ḥavâce dedikleri yabancılar yüzlerce feddan araziye sahiptir. Bu fakirlik yetmezmiş gibi bir de İngilizler Ḥıdiv'e yardım bahanesiyle ülkeyi işgal ederler. Her evden bir kişiyi ve bir hayvanı alıkoyarlar. Halkın çektiği eziyetin haddi hesabı yoktur. Köyün âkil insanı ve kanaat önderi Şeyḥ 'Anebe dinî değerlerin ayaklar altına alınmasına karşı çıkar ve

cihattan bahseder. Şeyh, köylüye yapılan işkenceyi kendine yapılmış bilir. 1918 yılında savaş biter ve İngilizler kazanır.²³⁵

1.2.1.1.4. Arđu'l-enbiyâ'

Arđu'l-enbiyâ' romanı 1960 yılında eş-Şeriketu'l-'Arabiyyetu tarafından Kâhire'de basılmıştır. Elimizdeki nüsha ise, romanın 2015 yılında Şahve Yayınevi tarafından Kâhire'de birinci baskısı yapılmış nüshasıdır.

Arđu'l-enbiyâ' romanı, Filistin işgalini konu edinmektedir. Romanın olayları 1954 yılında geçer. Öyküleme zamanı ise 1948 yılıdır.

Romanın kişileri şunlardır: Şeyh İsmâ'îl Reyhân, Hâmîs Dervîş, Meymûn, Şeyh İsmâ'îl'in 5 yaşındaki oğlu, 17 yaşındaki kızı, 50i yaşındaki hizmetçisi ve onun kocası, Hâmîs Şâhîn, savaşçı kız Neclâ, 'Abdulkâdir el-Huseyn, Aĥmed Bedrân; karşı tarafta ise Komutan Migor, çavuş Levi ve İsrail askerleri vardır.

Romanın konusu ise Filistin'in İsrail işgaline karşı verdiği direniştir.

Bir hareketlilik vardır. Askerler gelip giderler ve arabalara silah ve cephane yüklerler. Kıyıda İngiliz donanmasının ve içinde Yahudilerin olduğu ama hangi Avrupa ülkesine ait olduğu belli olmayan bazı gemileri vardır.

İngiliz subaylarının yüksek rütbeli komutanı, hükümetin Filistin üzerindeki mandayı kaldıracağını ve bu toprakların sahibinin sadece Araplar olmadığını, Yahudilerin de hak sahibi olduklarını söyler.

Roman kahramanları, sabah yataklarından kurşun sesiyle çıkarlar. Gelenlerin Yahudiler oldukları görülür. Yahudiler ellerine geçen Filistinli kadın ve çocukları öldürmektedir. Yahudiler, bu katliamları, kurdukları Stern ve Migor adlı örgütlerle gerçekleştirmektedirler. Bir taraftan Filistinli genç, yaşlı, erkek, kadın ve çocukları öldürürken diğer taraftan da genç kızların ırzlarına geçerler. Filistinliler'in ellerinde bulunan değerli şeyleri de gasp ederler. Bütün aile bireyleri öldürülen Neclâ, direnişe katılır. Direniş, tüm imkansızlıklarına rağmen Yahudilere bir çok zarar verir.

Sonunda Arapların ve Müslüman ülkelerin duyguları harekete geçer ve birçok ülkenin minberlerinden mücadele çağrıları yapılır. Daha sonra hükümete rağmen

²³⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *en-Nidâ 'u'l-ĥâlid* romanı.

Mısır ordusu İsrail'e savaş açar. Bunun yanında sivillerden gönüllü birlikler oluşturulur ve bağışlar toplanır ve kamplarda sivillere silah eğitimi verilir. Bu arada mücahitler Tel Aviv önlerine kadar gelmişken ateşkes imzalanır.

1.2.1.1.5. Leyâlî Turkistân

*Leyâlî Türkistân*²³⁶ romanının ilk baskısı 1972 yılında yapılır. Dâru'n-nefâis Yayınevi ise, romanı 1982 yılında altıncı baskı olarak Beyrût neşreder. Elimizdeki nüshaya göre, romanın kimlik bilgilerine ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Romanın kişileri: Hoca Niyâd, Muştafâ Murâd Hâdret, Mansûr Derğâ, Turkistân Emiri, Necmetu'l-leyl, General 'Uşmân Batur ve karşı tarafta ise Çin Hâkimi, Kumul'un Çinli yöneticisi ve Çinli subay Bodin'dir.

Romanın konusu ise Turkistân Müslümanlarının Rus ve Çin işgaline karşı verdikleri mücadeledir.

Roman, '*Azrâ 'u Câkartâ* romanının Turkistân formu gibidir. Romanın hem iç hem de dış yapısı birbirine çok benzemekte olup sadece roman kişilerinin farklı olduğu görülmektedir.

Leyâlî Turkistân romanı, yazarın siyasî romanlarından biri olup olayları Çin ve Rus zulmüne karşı az sayıda mücahidin öncülüğünde ölüm kalım mücadelesi verilen Turkistân'da meydana gelir. Olaylar Çin liderinin ülkeyi sarsan bir genelge yayınlamasıyla başlar. Genelge, Çinli komutanların, istedikleri Turkistân kızlarıyla evlenebilecek olmalarıdır. Bu duruma itiraz eden Kumul Emîri tutuklanır. Emîrin kızı evlenmek istemeyince öldürülür. Bu olaydan sonra Türkistân halkı mücadeleye başlar ve gerilla savaşıyla mücadeleyi sürdürür. Manşûr Derğâ, gerçek Müslümanlar olmadıkları için Allah'ın yardımını hak etmediklerini ifade eder. Muştafâ Murâd yardım alması için Mısır'a gönderilir. Bir yandan da Ruslar, Türkistân'da kendilerine muhalif olan gençleri kullanırlar. Hoca Niyâd, Rus istihbaratının eline düşer, peşinden de Manşûr Derğâ tutuklanır. Ama yine de Müslümanlar, Çinlileri yenerek Kaşğar Cumhuriyetini kurarlar.

²³⁶ *Leyâlî Turkistân* romanı, Necat Çavuş tarafından *Türkistan Geceleri* adıyla Özgün Yayınevi tarafından 2009 yılında 4. baskı olarak yayınlanmıştır.

Manşûr Derğa ile karşılaşan Murâd Hâdret, mucahidlerin Eli ve Aksu eyaletlerinde zafer kazandıkları haberini alır. Diğer yandan ise Necmetu'l-leyl, Çinli yöneticinin evlilik teklifini, içeriden bilgi toplamak amacıyla kabul eder.

Mücahidler ülkeyi işgal eden Çinli ve Ruslardan temizlemek için büyük bir harekât başlatırlar. Çıkan çatışmalarda Kûmul Emîri, General Şerif Hân ve Hoca Niyâd şehit olurlar. Çinliler tekrar saldırıya geçerler. Çin coğrafyası geniş, insanları da karınca gibidir. Türkistân halkı yeniden esarete hapsolür. General 'Uşmân Batur esir düşer.

Muştafâ Murâd Hâdret, adını değiştirerek hamallık, Necmetu'l-leyl ise Çinli komutanın sarayında hizmetçilik yapar. Daha sonra evlendiği Çinli kocası öldürölür, bunun üzerine ikisinin de başına ödöl konur. Kûmul Emîri öldürölür ve Murâd Hâdred hac için Mekke'ye gider.²³⁷

1.2.1.1.6. 'Azrâ'ü Câkartâ

'Azrâ'ü Câkartâ²³⁸ romanı 1972 yılında altıncı baskı olarak Dâru'n-nefâ'is tarafından basılmıştır. Birinci baskısı belirsizdir. Şahve yayınları 2015 yılında romanı Kâhire'de yeniden basmıştır.

Solcuların eline geçen Câkartâ, Müslümanlar'a zulmetmeye başlayınca, yazar Müslümanlara bir nebze olsun destek olmak ve psikolojik olarak rahatlatmak için bu romanı yazar.

Roman kişileri: Ana kahraman Fâtıma, babası Şeyh İsmâ'îl, Fâtıma'nın annesi, Fâtıma'nın nişanlısı Ebu'l-Hâsen; karşıt tarafta ise sol partinin başkanı Aydid, Cumhuriyet Muhafız Lideri, gardiyan Onang, örgüt üyesi Cemîle, Saray hapisane subayı ve diğerleridir.

Romanın konusu, iktidarda olan sol partinin Câkartâ'daki Müslümanlar'a yaptığı zulümlerdir.

Yazarın, okuru ülke dışına çıkardığı, siyasî romanlardan biridir, 'Azrâ'ü Câkartâ.²³⁹ Yazarın İslâm dünyasına ve ümmete olan sevgisi, kendisini, Arap

²³⁷ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kîlânî, *Leyâlî Türkistân*.

²³⁸ el-Kîlânî, 'Azrâ'ü Câkartâ (Kâhire: eş-Şahîh Yayınları, 2015).

²³⁹ 'Azrâ'ü Câkartâ, Mehmet Nuri Çalışkan tarafından *Câkartâlı Mücahide* adıyla Beka Yayınevi tarafından, 1993 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca roman, *Sevginin Bedeli* adıyla 1993 yılında

dünyasının dışında yaşayan Müslümanlar'ın sorunlarıyla da ilgilenmeye itmiştir. *'Azrâ û Câkartâ* romanının konusu, Hollandalıların işgali bitirip ülkeyi terketmelerinden sonra Müslümanlar'a yapılan zulümlere karşı verilen direnişin efsanevi mücadelesidir.

Sol partinin ve hükümetin başkanı Aydid'in üniversitede verdiği bir konferansta, kadınlarla ilgili görüşlerine karşı çıkan Fâtıma, olayları başlatır.

Olaylar, Endonezya'da geçer. Solcuların hâkim olduğu ülkede, Müslümanların solculara karşı verdikleri destansı mücadelenin aşkla karışmış hikayesi anlatılır. Fâtıma, komünist parti lideri Aydid'in verdiği bir konferansta, liderin yaptığı 'işçi sınıfı' tanımına itiraz ederek kendini gösterir. Bunun üzerine Aydid, Fâtıma'nın aleyhine bir delil arar. Özel bir okulun denetimi görevini üstlenmiş olan babası Muhammed İdrîs, denetim görevi sırasında solcuların baskısıyla, kimsenin bilmediği bir adaya götürülüp hapsedilir. Orada kendisine bir çok işkence yapılır. Fâtıma'nın nişanlısı Ebu'l-Hasen, tüm çabasına rağmen Muhammed İdrîs'ten bir iz bulamaz. Bu sıkıntılı günlerde Fâtıma'yı dinlendirecek ve rahatlatacak tek yer, câmidir. Câmiye girer ve huzur bulur. Daha sonraları nişanlısı Ebu'l-Hasen da tutuklanır. Bu olaylardan sonra Fâtıma'nın ailesi hem psikolojik hem de ekonomik olarak çok sıkıntı çekerler. Ebu'l-Hasen, Muşimî gençliğinin en seçkin üyelerinden biridir. Sukorno hükümetinin cemiyetle olan mücadelesinde bir çok kahramanlıklar gösterir. Ebu'l-Hasen ve Şeyh Muhammed İdrîs tahliye edilir. Müslümanlar ile solcular arasında çıkan çatışmalarda Fâtıma şehit edilir.²⁴⁰

1.2.1.1.7. el-Yevmu'l-mev'ûd

el-Yevmu'l-mev'ûd romanı 1960 yılında yazılmıştır. Romanın ilk yazım ve baskı tarihi belirsizdir. Romanın, 1981 yılında üçüncü baskısı yapılmıştır. Elimizdeki nüsha ise 1999 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılan nüshadır.

el-Yevmu'l-mev'ûd romanında, Fransa ve İngiltere'nin önderliğinde oluşturulan 7. Haçlı ordularının işgal ettiği Mısır'ı savunmak için halkın verdiği savaşı anlatır.

---

yayınlanmış, ancak çevirmeni bilinmemektedir. Roman, üçüncü kez de Ali Nar tarafından *Câkartâlı Kız* adıyla Elif Yayınları tarafından yayınlanmış, ancak romana ait basım tarihi ve baskı sayısı hakkında bir bilgi yoktur.

²⁴⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *'Azrâ û Câkartâ*.

Roman kişileri: Adnân, Kral Şâlih, Şeceretu'd-dur, Faḥruddîn, Zümrüde, 'Abdu'l-a'lâ iyilerin safında; Tûran Şah, Kral Luis, Patrik Robert, Prens Darto ve Marsel ise karşı safta yer almaktadır.

el-Kîlânî'ye göre kahraman, edebî çalışmadaki belirli bir anlamın somutlaşması hali veya yaşamdaki rollerden birinin sembolüdür.²⁴¹ AdnAn b. Munzir, *el-Yevmu'l-mev'ûd* romanının en önemli kişilerinden biri, romanın ana kahramanıdır. Savaşımçı bir roman kişisi olmasının yanında, yazarın ortaya koyduğu, halkı temsil eden sembolik kişilik'tir. Roman, miladî 13. asrın başlangıcında, Haçlı ordularının saldırılarına karşı Mısır halkının direniş mücadelesini anlatır.²⁴²

Adnan'ı ilk olarak, Nil nehri kıyısında iki katlı eski bir evde annesiyle yaşayan bir genç olarak görürüz. Evindeki odasında çok gergin bir haldedir.²⁴³

Yazar, romanın ana kahramanı Adnan'ın babasını Haçlıların öldürdüklerini söyleyerek, kahramanın düşmana karşı olan savaşma şevkini artırmaya çalışır.²⁴⁴ Adnan küçüklüğünden bu yana, sürekli olarak annesine, babasını öldürenleri sorar. Ancak annesi onu her defasında bir şekilde intikam duygusundan uzaklaştırır.²⁴⁵ Annesine göre 'Adnan, çok inatçı biridir.²⁴⁶

Adnan'ın durumu, ülkenin durumuyla eştir. Yazar, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntı ile Adnan'ı, çektiği zorluk, sıkıntı ve psikolojik sorunlarıyla eş tutar. İki de sıkıntı içindedir. Adnan hapisten kaçmış, diğer taraftan düşmanı olan Turan Şah tarafından öldürülme korkusu yaşamaktadır. Bu durum, Adnan'ı ikileme sokar. Bu ikilem hem ülkenin kötü durumu hem de kendisinin içinde bulunduğu ciddi durumdur.²⁴⁷ Ne yapacağı ve nereye gideceği konusunda uzunca bir süre, iç çatışma

²⁴¹ el-Kîlânî, *Medḥal ilâ'l-edebe'l-İslâmî*, Haz. 'Umar 'Ubeyt Ḥasene, 34.

²⁴² 'Abdulḥâlîk, *eş-Şaḥşiyetu'r-rivâ'iyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû'iyetun ve fenniyyetun*, 222.

²⁴³ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 31.

²⁴⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 34.

²⁴⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 35.

²⁴⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 33.

²⁴⁷ 'Abdulḥâlîk, *eş-Şaḥşiyetu'r-rivâ'iyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû'iyetun ve fenniyyetun*, 224-225.

yaşadıktan sonra Turan Şah'tan intikam almaktan vazgeçerek, Dimyât'a gidip mücadeleye katılma kararı alır.²⁴⁸

Yazar, ülkenin genel durumuyla ilgili olarak kahramanın, daha bir aşk ve şevkle halk güçlerine dâhil olmasında, Mansûrâ kadar güzel bir şehrin olması gibi somut etmenlere de başvurmuştur.²⁴⁹

Adnan hapisten çıktığında intikam almayı planlarken, ülkeyi, bir cadı kazanına dönmüş bulur. Herkes kendi derdine düşmüş, kendisini sarsan bu büyük olaya karşı ilgisizdirler. Sükûneti öfkeye dönüşür, zihni otuz üç yıl önceki olaya gider. O zaman Dimyât'ın etrafındaki surlar, kan gölüne dönmüş, aralarında babasının da olduğu binlerce kişinin şehit düştüğünü hatırlamıştır.²⁵⁰

Adnan yine bir ikilemde kalır. Ya vatana olan borcunu unutacak, Turan Şah'tan intikam için Keyfa Kalesine gidecek ya da halk birliklerine katılacaktı. O sırada annesinin, “*İntikam, gerçeği anlamanda seni körleştirir.*” sözünü hatırlar. Bu söz onun intikamdan vazgeçmesine gerekçe olur.²⁵¹

el-Kîlânî, romanlarındaki karakterlerle ilgili olarak genellikle romantiktir. Bunu *el-Yevmu'l-mev'ûd* romanında da görmek mümkündür:

Adnan, gecenin başlangıcında tek başına askerî bir operasyon yapmak üzere evden çıkar. Sabaha karşı, elleri bağlı bir düşman askeriyle geri döner. Fransız askerî kampının derinlerine doğru, arkadaşı 'Abdu'l-a'lâ ile ilerlerken kolundan yaralanır. Ama arkadaşıyla birlikte Fransız askerini öldürürler. Kaldıkları yere döndüklerinde kanaması artar. 'Adnan yorgunluktan ve bitkinlikten bayılır. Ateşi yükselir ve üç gün boyunca sayıklayıp durur. Arkadaşı 'Abdu'l-a'lâ kılıcın zehirli olabileceği endişesini taşır.²⁵²

Adnan baygın yattığı anlarda sayıklamalarında sürekli olarak *el-Yevmu'l-mev'ûd*'dan bahseder. Ayıldıktan sonra kendisine sorulduğunda kaçamak cevaplar

²⁴⁸ 'Abdulhâlîk, *eş-Şahsiyyetu'r-rivâ'îyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû'îyyetun ve fenniyyetun*, 245.

²⁴⁹ 'Abdulhâlîk, *eş-Şahsiyyetu'r-rivâ'îyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû'îyyetun ve fenniyyetun*, 226.

²⁵⁰ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 46.

²⁵¹ el-Kîlânî *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 36-37.

²⁵² el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 135-136.

verse de arkadaşı, bunun Turan Şah'tan alacağı intikam günü olduğunu farkeder.²⁵³ Bu olay bize Adnan'ın hâlâ intikamdan vazgeçmediğini, sadece ertelediğini gösterir. Arkadaşıyla sohbet eden Adnan, annesinin adı geçince, savaşçı ve kahraman kimliğini bırakarak uysal bir çocuğa dönüşür.²⁵⁴

Hastalığı iyileşmemesine, hâlâ ayakta duramayacak kadar hasta olmasına karşın Adnan, arkadaşı 'Abdu'l-a' lâ ile birlikte savaşmak için çıkmak ister. Ancak 'Abdu'l-a' lâ bunu reddeder.²⁵⁵

Romanda yazar bazı hususlarda çelişkiye düşmektedir. Bir yandan cihadı, vatan savunmasını överken diğer yandan da roman kahramanı Adnan'ın diliyle, "Hep kendime soruyorum. Bu savaşlara bir son verilemez mi? İnsan, insan kardeşini barış içinde yaşaması için terkedemez mi?" diye sorar. Birkaç satır sonrasında ise Adnân, insanların savaşta insanlıktan çıktıklarını, insanların insanları parçaladıklarından bahseder.²⁵⁶

Turan Şah'ın tahta oturma ihtimali belirince Adnan'ı, bir sıkıntı dalgası sarar. En şiddetlisi, en sıkıntılısı olarak da insanın insana zulmü olarak görür. Turan Şah kral olursa nasıl yaşayacaktı? Sonunu bilmediği Zümrüde ile tekrar bulaşabilecek miydi? İnsanlara hükmeden ve kaderlerine müdahale eden bu kâbusla birlikte, Zümrüde'yle mutlu olabilecek miydi? Turan Şah'ı öldüremezse özgürlüğe veda edecekti.²⁵⁷

el-Kîlânî, romanlarında genellikle biri kadın diğeri erkek olmak üzere iki ana roman kişisi seçer.²⁵⁸ Bu noktadan hareketle romandaki diğer kahramanın Zümrüde olduğunu görürüz. Zaten kurgu içerisinde Zümrüde'nin Adnan'dan daha hareketli olduğu dahi söylenebilir.

Zümrüde, Adnan'ın cariyesidir. Adnan onu çok sever ve onunla evlenmek ister. Çok yetenekli bir kız olan Zümrüde, birkaç yabancı dil bilen, terbiyeli, sahibine bağlı, esmer, çekici bir kız olup uzun kirpiklere sahiptir. Uzunca bir süredir Adnan

²⁵³ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 136-137.

²⁵⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 35.

²⁵⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 163.

²⁵⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 186-187.

²⁵⁷ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 199-200.

²⁵⁸ 'Abdullâh b. Şâlih el-'Arîmî, *İtticâhu'l-İslâmîyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kışaşîyyeti*, 2. Baskı (Riyâd: Dâru'l-Kunûz İşbîliyyâ, 2005), 204.

ile yaşamaktadır. Sevgisinde içtendir ve birbirlerine karşı güçlü ve şiddetli duyguları vardır. Adnan'a göre cariyesi satılamazdır. Adnan da Zümrüde de birbirlerinden vazgeçmezler. İkisini, dünya arzuları ve paranın da üstünde kutsal bir bağ bağlar. Adnan, Zümrüde'nin yanında bir tazelik ve rahatlık hisseder. Ruhunda ümitler yeşerir ve gençlik çiçekleri açar.²⁵⁹

Yazar, Zümrüde'nin betimiyle yetinmez, devamında Adnan ile annesinin sohbeti esnasında, annesine cariyenin başka niteliklerini de söyletir. Annesine Zümrüde hakkında görüşlerini sorar:

“Hoş ve uysal bir cariye dir. Kendisine verilen işleri aşkla ve içtenlikle yapar. Maddi sıkıntılarımız olmasına rağmen ne onu satmayı ne de ondan vazgeçmeyi düşünmüyorum. Hem o tatlı şarkılarıyla da bizi dinlendiriyor” der.²⁶⁰

Yazar, Adnan'ın betimini romana yayarken, Zümrüde'nin betimini, neredeyse tüm özelliklerini bir bütün olarak verir.

Adnan, Zümrüde ile evlenmek istediğini annesine bildirir. Annesinin itirâzı üzerine de Zümrüde'nin cariyesi değil, eşi olmasını istediğini söyler.²⁶¹ Zümrüde'yi iyice inceleyen Adnan, yüzündeki derin şeffaf hüznü görür. Yuvarlak esmer yüzündeki, utangaç bakışı yakalar.²⁶²

Bu özelliklerinin yanında Zümrüde, güzel sesli ve iyi ud çalan biridir. Birçok Arap şiiri ve ahbârını ezbere bilir. Bu kadar güzelliğin kendisinde toplandığı Zümrüde'nin ismi, dehâsı ve cazibesi meclislerde dilden dile dolaşır. Bu da Adnan'ın onu kıskanmasına neden olur.²⁶³ Turan Şah'ın, Kralın haremine katacağı kadınlar arasında Zümrüde de vardır. Turan Şah, Zümrüde'yi kendisine istemektedir ve Adnan'ın ne kadar inatçı olduğunu da bildiğinden onu hapse atar.²⁶⁴

---

²⁵⁹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 38.

²⁶⁰ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 38.

²⁶¹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 40.

²⁶² el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 41.

²⁶³ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 42-43.

²⁶⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 43-44.

'Abdu'l-a'lâ, Şam'a gider ve birkaç ay orda kalır. Bu zaman zarfında Zümrüde'nin kaçtığını, Turan Şah'ın tüm çabalarına karşın onun yakalanamadığını haber verir.²⁶⁵

'Abdu'l-a'lâ, Zümrüde'nin nasıl kaçtığıyla ilgili bilgi vermez. Ancak Şam'da kaybolan Zümrüde, yorgun ve bitkin bir şekilde Haçlı ordusunun karargahında ortaya çıkar, açlıktan ölmek üzeredir.²⁶⁶

Fransız askeri Marcel, artık kılık değiştirdiği için Yâkûte adını alan Zümrüde'yi çekici ve çok güzel bir kız olarak betimler. O, artık kuzeyden gelen bir çingenedir. Burada kimsesinin olmadığını, bütün çarelerinin tükendiğini, herkesin savaşla meşgul olduğunu, buradan gidebilmek için yaşayacak kadar yemeğe ihtiyacı olduğunu söyler ve yaşama sevgisinin kendisini yaşama bağladığını ekler. Yiyecek birşeyler çalmak için geldiği zaman, çok aç olduğunu söyler.²⁶⁷ Yemek yiyip doyduktan sonra çingene, dans edip şarkı söyler. Bu, Fransız asker Marcel'in çok hoşuna gider.²⁶⁸

Yemek yerken Yâkûte'yi gözleyen Marcel, onun güzelliğine acıma ve beğeniyle karışık uzun uzun bakar: "*Uzun esmer kirpiklerine, kocaman gözlerine, güneş ışınlarının esmerleştirdiği ter u taze tenine, dolgun dudaklarına, siyah elbisesine, beline kadar sarkan inci kolyenin boncuklarına baktı.*"²⁶⁹

Yazar, daha işin başında, bütün tedbirleri alarak romantizme ve İslâmî Edebiyatın ilkelerine ters düşme pahasına, Zümrüde'yi dans, şarkı ve birkaç dil bilmesi gibi yeteneklerle donatmasının gerekçesini burada gösterir. Tabir caiz ise Zümrüde, yeni ismi Yâkûte adlı çingene kızıyla Truva atını oynar. Bu arada Zümrüde'nin de Turan Şah'ın elinde iken ve kaçtıktan sonra neler yaptığı, anlatıcı tarafından okura bildirilir.

Turan Şah'ın eline düştükten sonra mevcut duruma teslim olmaz. Cariyelerin konvoyuna katılarak kaçma planları yapar:

²⁶⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 73.

²⁶⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 81.

²⁶⁷ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 82.

²⁶⁸ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 83.

²⁶⁹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 84.

“Dış görünüşü güven veriyordu. Keyfa Kalesine vardktan sonra herkes uykuya çekilince para ve süs eşyalarını toplayarak elbiselerinin arasına sakladı. Karar verdiği şeyi gerçekleştirmek için ve Turan Şah’ın, kendisindeki en değerli şeyi almaması için acele etmeye karar verdi. Gecenin sükûneti içinde oradan kaçtı. Kaçtığı için çok mutludur ancak, ne yapacağını bilmiyordu.”²⁷⁰

Özgürlüğü hissetti, güzel özgürlüğü. Gecenin esintisini soluyor ve bilinmeyene doğru adım atıyordu.²⁷¹

Sabah olduğunda bitkin ve yorgun haldeydi. Ayakları yürümeye alışkın değildi. Ayrıca çok uykusuzdu. Ayaklarını sürüyerek yürüyordu. Altınlarını saklayabileceği güvenilir bir yer buldu. Aklına bir fikir geldi ve bir at satın almaya karar verdi. Bu şekilde tehlikeli bölgeden rahatça çıkabilecekti. İçine bir ümit doğdu. Kendisini Turan Şah’tan tamamen kurtaracak bir ümit.²⁷² Bu sıkıntılı anında bir ağaç gövdesinin ardında yaşlı bir kadın gördü. Kadın, Zümrüde’yi bir prenses sandı. Ama Zümrüde, kendisini, yolunu kaybetmiş bir genç kız olarak tanıttı ve Haleb’e gitmek istediğini söyledi. Güzel ve yalnız bir kız olarak, korksa da Turan Şah’tan daha kötüsü olamaz diyerek atını mahmuzladı. Bunun çok kolay olmayacağını anladı. İnsanlar sorup duruyorlardı. Yürüyüşünü yavaşlatıp kimsenin dikkatini çekmemesi için kendisine bir iş buldu.²⁷³

Zümrüde aynı zamanda yetenekli bir şarkıcı idi. Yolu üzerindeki kapıları çalıyor, o tatlı sesiyle onları cezbediyordu. Şarkılarına hüznün ve acı karışığında büyük küçük bütün kapılar açılıyordu. Gece eğlencesi başlayıp, başlar eğildiğinde paralar akıyordu. Zümrüde, Haleb’e ulaştığında insanlar, güzel yüzlü, esmer, uzun kirpikli, kocaman gözlü, tatlı sesli bir genç kız gördüler, hemen etrafını kuşattılar. Şalını açınca altınları döküldü. Aynı zamanda onu beğenenler neredeyse kendisini yiyecek hale geldiler. Halep’den sonra Dımeşk’e gitti. Orada Frenklerin Mısır’a saldırdıklarını duyunca Qâhire’ye gitmeye karar verdi.²⁷⁴

Zümrüde, bir gün efendisi Adnan’ın evine uğrar, kapı kapalıdır. Onun evde olacağı ümidiyle kapıyı hafifce çalar ancak cevap alamaz. Pencereleler de kapalıdır.

²⁷⁰ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 98.

²⁷¹ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 98.

²⁷² el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 99.

²⁷³ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 100-102.

²⁷⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 102-103.

Orada oturan kör fakih, onların gittiklerini söyler. Zümrüde'nin “nereye?” sorusuna ise Adnan'ın annesinin vefat ettiğini, kendisinin ise savaşmak üzere kuzeye gittiğini, evdekilerden kimsenin de nerede olduğunu bilmediğini söyler. Zümrüde de kuzeye gitmeye karar verir.²⁷⁵

Yazarın buraya kör fâkîhi koyması, öyle görülüyor ki sadece, annenin ölümü ve Adnân'ın nereye gittiğini haber vermek içindir. Zümrüde hakkındaki belirsizlikler ortadan kalkar. Artık okur, Zümrüde'nin nerede olduğunu ve neler yaşadığını öğrenmiş olur. Böylece Zümrüde'nin yaşamındaki belirsizlik çözülmüştür.

Zümrüde, Yâkûte kisvesi içinde önemli görevler almış ve başarılı olmuştur. Kendisine âşık olan Marcel'i sarhoş ettikten sonra ordunun ne tarafa gittiğiyle ilgili ve daha başka bilgileri de ondan öğrenir. Sonrasında ise sandala biner ve kürekleri çekmeye başlar. Bu askerî bilgileri hemen komutan Faḥruddîn'e bildirmelidir.²⁷⁶

Yazar, bu noktada bir çingenenin, Haçlı ordusu karargahına bu kadar rahat bir şekilde ve kolayca girmesinin kendince pek kolay olmadığını düşünmüş olacak ki, metnin devamında bunun gerekçelerini sıralar:

Esmer çingene Yâkûte'nin askerî karargâha sürekli girmesi tuhaf değildir. Zira Yâkûte, hepsi için eğlencenin kaynağı idi. Dahası Marcel, kendisinin iyi bir arkadaşıydı. Kimse onun ırzına ve şerefine dokunamazdı. Aksine Yâkûte'nin sanatıyla mest olurlar.²⁷⁷

Çingene Yâkûte, çadırında sessiz bir şekilde oturuyordu. Çevresinde başka çingeneler vardı. Ancak özlemle Yâkûte'den haber bekliyorlardı. Üç gündür görünmüyordu. Müslümanların Manşûra'daki kamplarında üç gün geçmişti. Komutan Faḥruddîn ile buluştu. Düşmanın konuşlanacağı yere çıktı. Dans etti, şarkı söyledi ve Marcel ile sohbet etti. Ondan kendine has yöntemle, düşmanın planlarını öğrendi.²⁷⁸

Kral Şâlih'in ölümüyle değişen durumlar nedeniyle Zümrüde, komutan Faḥruddîn'e bir mektup yazar. Mektubunda düşmanın kuracağı iki kule ile bir barikatı haber verir. Komşu bölgelere çıkarak uzun zaman önce kaybettiği bir şeyi

²⁷⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 104-105.

²⁷⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 113-114.

²⁷⁷ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 114.

²⁷⁸ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 127.

arıyordu. Arkadaşları bile planın ve niyetinin çoğu kısmını bilmiyorlardı. Onları emirlere uymaya zorlamışlardı. Ülke çıkarı için canla başla çalışıyorlardı. Yâkûte, her defasında yaptığı gibi düşman kampına yöneldi. Ona alışmışlardı. Kimse onu incitecek bir şey demiyor ve namusuna halel getirecek bir şey yapmıyordu. Faḥruddîn'in gece gündüz tekrar eden saldırıları nedeniyle Haçlı ordusu kampında bir tedirginlik ve ürkeklik vardı. Bunun sebebi alev diline benzeyen korkunç silahtı.²⁷⁹

Marcel'in de telkinleriyle Yâkûte, Haçlı askerî kampından ayrılırken gün doğumuna az bir zaman kalmıştı. Yâkûte zamanın gizlediği sırları bilseydi, felaketin korkusunu tokatlardı. Yâkûte kalan vaktini harcamak istemedi. Sanki onu geri getirecekmiş gibi aceleyle, arkasında arkadaşları atına bindi. 'Abdu'l-a'lâ, Zümrüde'yi bu halde ilk kez gördü.²⁸⁰

Yâkûte ve arkadaşları, Manşûra kapılarında Frenk ordusunun akıncılarını yakalar. Ancak komutan Faḥruddîn'in ölüm haberini alan Yâkûte, çok üzülür. İntikam, İntikam! diye bağırır. Beni kılıçlarınızla öldürün, parçalayın beni, der. Haberi geç verdiği için de kendisini suçlar. Yâkûte şimdi ne yapacaktır? Faḥruddîn'in intikamını nasıl alacaktır? Kılıcını kuşanıp erkeklerle savaşa mı girmelidir? Gözyaşlarını kurular kurulamaz, aklına bilinmeyen birşey gelir. Kimsenin bilmediği ve hakkında düşünmediği bir şey.²⁸¹

Yâkûte tekrar Haçlı ordusu karagahına döndüğünde Marcel'in ölümler ve yaralılar arasında olmadığını öğrenir. Kendisini son anda kurtarmıştır. Birkaç küçük yarayla kampa döner. Aklından hiç çıkmayan, sürekli düşündüğü ve aradığı o meçhul şeyi hatırlar, her yolu dener, zihninden atmaya çalışır ancak yapamaz. Uyanıkken ve uykusunda kalbi çarpar. Çingene Yâkûte acı içinde iç çeker.²⁸²

Yâkûte, askerî kampa girerken tüm bu gerçekleri hatırlar. Marcel çadırında oturmuş, son zamanlarda askerlerin başına gelenler yüzünden acı, hüznün, sıkıntı ve bıkkınlık duyuyordu. Yâkûte, çadırın kapısına doğru yönelirken bir grup askerinin kendisini yakalayıp bağlamalarıyla şaşkına döndü. Askerlerden birinin sözüyle de

²⁷⁹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 143-144.

²⁸⁰ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 150.

²⁸¹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 158-159.

²⁸² el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 149-150.

dehşete düştü. Yâkûte bu sözleri duyduğunda neredeyse kalbi duracaktı. Birden herşeyi anladı. De Snak, Yâkûte'nin sırrını ifşa etmişti: “Seni gidi ahmak! Neden yüksek yere çıktın. Sırrını saklayana dek, Frenklerin gözlerinden uzakta durman daha iyi değil miydi? İdama mahkûm ettikleri doğru muydu? Bu ümitlerin sonu, yaşamın son turu muydu? Bu kadar çabuk mu ölecekti.”²⁸³

Askerlerden biri, suskunluğunun, ihanetinin delili olduğunu söyleyerek, kılıcının ucuyla canını acıtacak kadar dürttü. Asker, Yâkûte'ye, Bugün Marcel bile seni kurtaramayacak”, der. Yâkûte ise kolunu işaret ederek kendisinin de Hristiyan olduğunu söyler. Asker, Yâkûte'nin koluna işlenmiş Haçı görünce dehşete düşer. Krala götürürler ancak o, tüm suçlamaları reddeder. Ancak Frenkler onun çok zeki bir casus olduğuna inanırlar. Yâkûte kendisini karanlık, pis ve surlarla çevrili bir binada bulur. Kendisine ne yapacakları hususunda hiçbir bilgisi yoktur. Marcel'den kendisini kurtarmasını ister. Marcel ise bir kelime söylemeden geçer gider.²⁸⁴

Kampa getirilen tutsaklar arasında 'Abdu'l-a' lâ da vardır ama Yâkûte onu bir türlü hatırlayamaz. Kendisinin Maşûrâ tüccarlarından biri olan 'Abdu'l-a' lâ olduğunu söylediğinde Yâkûte onu farkeder. Yüzlerce duygu ve ümit birbirine karışır, “Kadere bak”, der Yâkûte ve onu uyarır.²⁸⁵

Dimyât'taki hapisneden salıverilen esirler arasında Zümrüde de vardır. Adnan, çingene Yâkûte'nin adını duyunca küçük bir delikten bakar ve esmer, çekici yüzü, uzun esmer kirpikleri görünür. Göz göze gelirler. Zümrüde bakışlarını kaçıır. Uzun zamanın yoksunluğunu hararetle bir şekilde telafi ederler.²⁸⁶

Romanın ana karakteri olan Adnan ile Zümrüde her ne kadar yuvarlak karakterler olsalar da gelişimleri beklentinin altında kalmıştır. Adnan'daki en büyük değişim, Turan Şah'tan almak istediği intikamdan vazgeçmesidir. Zümrüde ise komutan Fağruddîn'in ölümünde payı olduğu gerekçesiyle ciddi bir iç çatışma yaşar.

Romandaki ikincil roman kişilerinden biri de Adnan'ın arkadaşı ve roman boyunca birlikte olduğu 'Abdu'l-a' lâ b. Selmân'dır. 'Abdu'l-a' lâ düz bir karakterdir.

²⁸³ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 189-192.

²⁸⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 192-198.

²⁸⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 216-217.

²⁸⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 248-252.

Savaş süresince donuk, sabit ve kahramanın davranışlarıyla sınırlı iken, düşünceleri ve görüşleriyle gelişimci ve etkileyici bir kişiliğe dönüşür.²⁸⁷

Romadaki kişiler etkin şekilde rol oynarlar. Adnan'ın karşıtı olması bakımından Marcel ve kısmen de Turan Şah kabul edilebilir. Adnan, husumeti nedeniyle sürekli olarak Turan Şah'a karşı bir eylem planı içinde olmuştur. Marcel karşı tarafın bir neferi olarak romanda yerini alır. Bunların dışında kalan, Kral Şâlih, Kral Luis, Komutan Faḥruddîn ve Şeceretuddûr gibi ikincil roman kişileri bir *olay* meydana getirememişlerdir.

Adnan'ın karşıtı olan Haçlı ordusu askeri Marcel'i ancak sekizinci bölümde görürüz. Öncelikli olarak, bu bilmediği diyarlara gelişinden dolayı, kalbine çökmüş büyük sıkıntı nedeniyle bıkkınlık hisseder. Nöbet tuttuğu alanın sonuna kadar yavaş ve gevşek adımlarla yürür. Bu şekilde hareketli bir makine gibi gidip gelmektedir. Bir yandan da kimsenin bir şey çalmasına izin vermemek için uykusuna engel olmaya çalışır. Gece uzadıkça Marcel'in sessizliği artar. Bu sessizlik ise onu anılarına götürür:

“Eğlencenin, şarabın, kadınların ve ailesinin bulunduğu güzel Paris'i ve geçmişi düşünür. Hangi şeytan, kendisini Paris'i bırakarak buralara getirmişti. Haçlı ordularının kilise yapmaları için mi düşmüştü yola. Asla! Zaten kendisi de dinin, kendisi için bir anlam ifade etmediğini itiraf ediyordu. Bazı arkadaşları kendisini dinsizlikle suçluyordu. Marcel aralarında Papa'nın da bulunduğu birçok kişiyi aldatmıştı. Ancak insan kendisini aldatabilir miydi? Bu imkânsızdı.”²⁸⁸

Yazar ilk kısımda, iç konuşmalarıyla Marcel'in pişmanlığını okura aktarırken sonraki satırlarda Marcel'e, sahneye kendi vizöründen baktırarak, pişmanlığının karşısında hayalini kurduğu dünyanın kendisine sunacağı kötü sonu, kendi dilinden söyler. Bu, biraz da Marcel'in içeriden, surda bir gedik açmasıdır. Zira O, Haçlı ordularının iç dünyalarını okura açarak onların gerçek yüzlerini bize gösterir. Bu anlamda yazarın Marcel'i görevlendirmesi oldukça yerindedir:

“Aslında ben, doğunun ve sihirli gecelerinin büyüüne kapılmış ve büyük bir cesaret ve kahramanlık hayalleri kurmuştum. Küçük bir kral gibi yaşayacak, para, kadın ve şarabın keyfini çıkaracaktım. Kolay bir yolculuktan sonra hemen, padişah olacaktım. Şimdi elimde ne kaldı? Ağır bir kılıç, yaralı, bir avuç ve bize kolayca teslim olmayacak bir halk kaldı. Aksine, doldurmayı hayal ettiğimiz kâseler gibi

²⁸⁷ el-'Arîni, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kilânî el-Şaşıyyeti*, 208.

²⁸⁸ el-Kilânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 76-77.

*kaşamızı parçalayacak ve o lezzetlerden bizleri mahrum edeceklerdi. Aman Tanrım! Ne Paris kaldı ne de alacağım derebeyi sarayları”.*²⁸⁹

Bir önceki günün yenilgisi Marcel’i hem umutsuz yapar hem de inancını iyice yitirmesine neden olur. Arkadaşının, “Güven! Tanrı bizi koruyacaktır.” sözüne çünkü savaşlarda neden korumadığını sorar. Neden savaşıyoruz sorusuna ise cevabı şu olmuştur:

“Arzularımız sahte şan için”, der. “Askerlerin onda dokuzu fethedeceğimiz yeşil topraklar içinde rahat bir yaşamın peşindedir.”²⁹⁰

Marcel, Zümrüde’yi ilk olarak nöbet tuttuğu noktada görür. Çekici esmer bir kızdır. Şarkı söyler, dans eder. Marcel, kızarmış gözleri ve yüzündeki yorgunluk ve endişeye rağmen çadırında oturuyordu. Zümrüde ise kurt gibi aç halde iki eliyle birlikte yemek yiyordu. Marcel buna çok sevinmişti.²⁹¹

Ancak Zümrüde’nin gidiş i Marcel’i çok üzer: “Çok yorgundu. Düşüncelerini toplayamıyordu. Neredeyse delirecekti. Biraz soğuk su içti ve yattı. Ağlamak istiyordu.”²⁹²

Marcel’in gurbet ateş iyle yanması, düşüncenin endişesiyle kavrulması ve hayal kırıklığı ne anlama geliyordu. Tek sorun sadece bu değildi. Ayrıca o esmer kız, kalbini de çalmıştı. Kalbindeki boşluk ve üzüntü, mutluluk ve neşeye dönüşmüştü. En çok ihtiyaç duyduğu anda, ortadan kaybolmuştu. Bununla da kalmaz sorun. “Paris’ten bir mektup alır. Mektupta karısının şeytanla birlikte Paris gecelerini dolaştıkları, batakhanelere boğazlarına kadar battıkları anlatılır. Herkesin diline düşmüştür.”²⁹³

Yazarın, iki defa Adnan’a söylediği, ‘savaş karşıtlığı’ ifadeyi burada okur, Marcel’in dilinden de dinler. Marcel de savaşa ve bu ateş i yakanlara lanet eder.²⁹⁴

Zümrüde tekrar döndüğünde Marcel çok sevinir. Tüm yaşamını bu esmer çingene ile yaşamak ister. Bir an karısının gece klüplerinde yaptığı kepezelikleri unuttur. Bu çingenenin büyüsü, sıkıntısını ve endişesini alır.²⁹⁵

²⁸⁹ el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 77.

²⁹⁰ el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 78-79.

²⁹¹ el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 84-86.

²⁹² el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 89.

²⁹³ el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 106-107.

²⁹⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu ’l-mev’ûd*, 107-108.

Marcel, Zümrüde'ye olan aşkından dolayı farkında olmadan sürekli ona, Haçlı askerlerinin seyri hakkında bilgi verir.²⁹⁶

Berber nöbet tuttuğu arkadaşlarından biri, Marcel'e kendisinin, ordumuz için Mısır ordusundan daha tehlikeli olduğunu söyler. Marcel bu söze yorum yapmadan geçer gider. Kalbi hüznle doludur. Nehirde yüzen cesetleri görünce:

Kral Luis hangi kötü suçu işledi ki, Rabba bu kadar kurban verdi? der.²⁹⁷

Marcel'in son durumuna baktığımızda en büyük değişimi, savaş karşılığında gösterir. İçinde yaşadığı iç çekişmeleri, yaşama bakış tarzını değiştirir. İkincil olarak ise karısının Paris gecelerinde yaşadığı rezaleti haber alınca, ciddi bir şekilde sarsılır, Zümrüde'ye olan aşkı daha da artar. Ancak Zümrüde kaybettiği aşkı 'Adnân'ı bulmuş ve ortadan kaybolmuştur. Marcel'e düşen de onun som yalnızlığı olur.

1.2.1.1.8. Mevâkibu'l-ahrâr/Napolyon fi'l-Ezher

Mevâkibu'l-ahrâr (*Napolyon fi'l-Ezher*) romanı 1980 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır. Romanın yazılış ve basım tarihi belirsizdir. Elimizdeki nüsha, 1993 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta dördüncü baskı olarak basılmıştır.

Roman, Müslümanların Fransız işgaline karşı verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır.

Roman kişileri: el-Hâc Muştafâ el-Beştîlî, 'Alî Cencihî, İbrâhîm Salâme, Aḥmed Meḍlûbî, el-Hâc Gamerî, Şeyḥ Sadât, Beştîlî'nin oğlu Ḥuseyn ve kızı Zeyneb, Karşı tarafta ise; Bartelemî, kızı Hildâ, İbrâhîm Ağa, Napolyon, General Dubuis ve Yüzbaşı Malus'tur.

Romanın konusu, Müslümanların Fransız işgaline karşı verdikleri mücadeledir.

Olayların oluş zamanı, ülkenin Fransızlar tarafından işgal edildiği 1798 yılıdır. Bu roman, modern Mısır'ın yaşamında önemli bir tarihi betimler. Dönem

---

²⁹⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 108-109.

²⁹⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 113.

²⁹⁷ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 218.

Memlûkler dönemi'dir. Memlûklerin zulûmleri topluma bütün şiddetiyle egemen olmuştur.²⁹⁸

el-Beştîlî, direniş ruhunu, diğeri ise Mısır halkını temsil ederler. Karşı görüşte anılan isimler, ikinci derecede roman kişileri ve işgalci güçlerdir. Ana kahramana karşı mücadele eden kötü karakter, Bartelemî'dir.

el-Kîlânî kahramanları, romanlarında genellikle, tek kişiyle değil, daha şiddetli bir meydan okumayla daha fazla kişiye karşı, daha ciddi bir mücadeleye girişirler.²⁹⁹

Ayrıca yazar, toplumun her kesiminden kişileri roman kahramanı olarak seçer, seçebilir. Bu kişiler, subay, çiftçi, bir suçlu, aşçı, sarhoş, bekçi, asker, işçi, hemşire ve şoför olabilir.³⁰⁰ Bu nedenle yazar romana kahraman olarak, Kâhire'nin gözde tüccarlarından biri olan, Memlûklerin zulmüne ve ihanetlerine boyun eğmeyecek, halka ağır gelecek olumsuzlukları reddedecek Muştafâ el-Beştîlî'yi seçer.³⁰¹

Muştafâ el-Beştîlî'nin iki katlı evi, ne saray gibi göz alıcı ne de işçi sınıfının evi gibi mütevazı değildi. Ev iki bölümdü. Ön tarafta misafir odası, yemek odası ve yolda kalmışların ve ziyâretçilerin kalacağı odalar; arka tarafta ise hane halkının kalacağı odalar vardı.³⁰²

el-Beştîlî, misafir odasında arkadaşları 'Alî Cencihî, İbrâhîm Salâme, Aşmed Medlûbî, el-Hâc Gamerî ve diğeriyle birlikte oturuyordu. Akşam namazını yeni kılmışlardı. Büyük yağ lambası, çift demir zincirle asılmış tavanın ortasında sallanıyordu. Sessizlik hâkimdi. Yanan lamba el-Beştîlî'nin yüzünde yansıyor ve içinde meydana gelen gerilimi açığa çıkarıyordu.³⁰³

el-Beştîlî'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu, Nâdir Aşmed 'Abdulhâlîk şu şekilde ifade ediyor:

²⁹⁸ Muşammed Hâsen Bureygîş, *Dirâsât fi'l-Şaşıyeti'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, Mu'essesetu'r-risâle, (Beyrût: 1994), 75.

²⁹⁹ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kilânî el-Şaşıyyeti*, 205.

³⁰⁰ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kilânî el-Şaşıyyeti*, 214.

³⁰¹ 'Abdulhâlîk, *eş-Şaşıyyetu'r-rivâ'iyetu beyne 'Alî Aşmed Bâkesîr ve Necîb el-Kilânî: dirâsetun mevâkibi' fennîyyetun ve fennîyyetun*, 228.

³⁰² el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aşrâr*, 6.

³⁰³ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aşrâr*, 6-7.

“Romanın kahramanında ortaya çıkan bu acz, yazar tarafından bir fırsata dönüştürülür. el-Kîlânî, toplumun bazı özelliklerini ortaya çıkarır ve tüm halk grupları üzerindeki ulusal hareketin boyutları ve denetimine sızar. Yazar, sanki elleri kolları bağlanmış gibi el-Beştîlî’yi her taraftan kuşatan bu aczin üzerine kapanır. Kahramanımızın ruhu kendisini, uçamayan ve hareket edemeyen, kahrolmuş bir mahkûm gibi hisseder. Harekete geçmeyi, silahını almayı, Kâhîre caddelerine ve meydanlarına çıkıp çürümüş kafaları ezmeyi ve sürekli olarak zillet ve zayıflık hissi veren değersiz ilkeleri parçalamayı düşünür. Fakat o, tek başınadır. Yalnızlık acizliktir. Ancak neden sürekli olarak yalnızlık hisseder.”³⁰⁴

el-Beştîlî esmer ve uzun yüzlüdür. Titreyen elleri ve parlak şaşkın gözleri, hazîn ve acıklı bir cevap veriyordu. Yine tüm acısı ve işkencesiyle o aciziyeti duyumsuyordu. Sıkıntı üstüne sıkıntı yaşıyordu. Bu ölümden daha beterdî.³⁰⁵

el-Beştîlî, sadece üzüntüsü ve çektiği işkenceleriyle birlikte oturuyordu. Savaş başlamış, Memlûklerin ve Türklerin dirençleri kırılmıştı. Halk dirense hepsi ölecekti.³⁰⁶ Yazar, bu sıkıntılı durum içindeki el-Beştîlî’yi konuşurarak halka ve halk gücüne psikolojik bir çıkış kapısı aralıyor:

“Konuş! Bizim özgür olarak aç, çıplak ve yalınayak yürümemiz, saraylarda oturup rahatlık içinde ipek elbiseler giyip salına salına yürümemizden daha iyidir.”³⁰⁷ Her insan gideceği yolu seçmede özgürdür. Ben seçtim ve olanlar için de üzgün değilim. Onurlu bir yaşam, kayıp değildir.”³⁰⁸

el-Beştîlî hâlâ Bûlak’tadır. Ailesiyle vakit geçirir. Evinde oturup Kur’an okur veya arkadaşlarını ağırlar.³⁰⁹ Bir akşam el-Beştîlî, arkadaşlarına, “daha ne kadar esirler gibi” evlerinde kalacaklarını sorar.³¹⁰

el-Beştîlî’nin bu tavrı, bize kendisinin yuvarlak bir karakter olarak olay yapan bir kişi olduğunu gösterir:

“Herkes görüşünü ilettikten sonra el-Beştîlî, dışarı çıkmayı, insanlarla buluşmayı, sorunlarını dinlemeyi, onlarla tartışmayı ve kaynaşmayı önerir. Halkla birleşmek, felaketin acısını azaltır ve ona çözüm yolları sunar.”³¹¹

³⁰⁴ ‘Abdulhâlîk, *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ’îyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeṣîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû’îyyetun ve fenniyyetun*, 228.

³⁰⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 21.

³⁰⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 39.

³⁰⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 49.

³⁰⁸ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 65.

³⁰⁹ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 105.

³¹⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 107.

³¹¹ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 107.

“*Mevâkibu’l-aḥrâr* kahramanı el-Beştîlî câmiye girer. Câmi, o günlerde ümmetin atan nabzı, din ile dünyanın, halkın ümitlerinin ve düşüncelerinin birleştiği yerdir: “el-Beştîlî, Ezher câmisine girdiğinde değişik bir huzur duyar. Bu, hiçbir gücün surlarını aşamayacağı sağlam kalelere sığınmış yiğit bir komutanın huzurudur.”³¹²

el-Beştîlî, köylülerin Ezher’e doğru yürüdüklerini görür. Bunun tek anlamı, halkın boyun eğmeyi ve aşağılanmayı reddetmesidir. el-Beştîlî kendi kendisine, bu güçlü iradenin, ülkeyi bırakıp gitmesinin imkansız olduğunu söyler. Kahraman bu münasebetle başta Şeyḥ Sâdât olmak üzere devrimci arkadaşlarıyla buluşur.³¹³

“Beştîlî tutuklanır. İnsanın bir kıymeti yoktur. Kıymeti değil, insanın kendisi yoktur. Bütün büyük değerler burada solar ve can çekişir. Burada insanlara hiçbir kıymeti olmayan hayvanlar gibi bakılır. İnsanın adı okunmaz.”³¹⁴ el-Beştîlî bazen Aḥmed Medbûlî’yi kıskanarak kendisinin hapisanede değil de savaşın uzakta bir yerde olmasını ister. Ancak hemen bu yanlış düşünceden vazgeçer.”³¹⁵

Romanın sonunda el-Beştîlî’nin evini yakarlar,³¹⁶ daha sonrasında ise başına büyük bir ödül koyarlar.³¹⁷ el-Beştîlî ölür.³¹⁸

Diğer tarafta, Napolyon’a hizmet ederek bir gelecek peşinde koşan ve yaşadığı ülkeye ihanet eden Bartelemî vardır. Halk kendisine Fartu Rummân adını vermiş, ancak üst tabakadan insanlar onu Bartelemî diye çağırırlar.³¹⁹

Sözde, cam şişe ticareti yapan, bazı bitkiler ve öğütülmüş tohumlar satan bir esnaf gibi davransa da aslında o, Fransızlara çalışan bir casustur.³²⁰ General Dubuis’e göre Bartelemî ucuz bir işbirlikçidir.³²¹

İstihbaratın başı olmasına rağmen hapisanedekilerle de yakından ilgilenir.³²² Bartelemî, Rumlardan oluşan özel koruma ekibiyle geldiğinde oldukça öfkeliydi.

³¹² el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 126.

³¹³ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 128.

³¹⁴ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 149-150.

³¹⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 156-157.

³¹⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 267.

³¹⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 271.

³¹⁸ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 276.

³¹⁹ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 11.

³²⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 12.

³²¹ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 121.

Kılıçlarıyla nam salmışlardı. İlk bakışta bu adamların yeni gelenlerle bir bağı olduğu belli oluyordu. Bu durumdan oldukça memnundu.³²³ Neşelenmişti. Bunun nedeni ise âhire'nin vali yardımcısı olarak atanmasıydı.³²⁴ Bugün Napolyon'u karşılayan heyette bulunmuş, Napolyon, yaptığı hizmetlerden dolayı kendisini övmüştü.³²⁵

Bartelemî, kindar ve merhametsiz biridir. Her türlü değeri reddeder, dostluk nedir bilmezdi. Kızının taleplerine karşı çıkmaz ama amacını gerçekleştirmek için de kızını peşkeş çekerdi.³²⁶ Bir taraftan da bir oraya bir buraya koşarak kesecek baş, sahte davalar, kanını akıtacak kadar kırbaçlayacak ve hapishaneye atacak adamlar arıyordu.³²⁷ Bartelemî ve Ases'e bağlı adamları, devrimci Müslümanlara işkencenin her türünü tattırırlardı. İdam hükmünü kadın dahi olsa bizzat kendisi uygulardı. Bulak Caddesi kan ve işkence akardı.³²⁸

Kızı Hildâ'nın namusunu kirleten ve onunla evlenmek istemeyen General Dubuis'i tabancasıyla ateş ederek öldürür. Sağlık ekipleri gelmesine rağmen general kurtarılamaz.³²⁹ O hengâme içerisinde kimin vurduğu bulunamaz ve faili meçhul olarak kalır.³³⁰

Bartelemî, kızıyla yaptığı sohbette içinden geçen herşeyi, amacını ve planlarını şöyle paylaşır:

“Savaşı Napolyon kazanacak. Türkleri ve Memlûkleri parçalayacak. Onları ölmüş veya esir edilmiş olarak göreceksin. Beklediğim gün geldi. Bu ülkede kendimi hep yabancı biri gibi hissettim. Hak ettiğim hiçbir makama ulaşamadım. Baban hep şişe satıcısı olarak mı kalsın? Benim aklım diğerlerinin yanında bin çeker. Ben, Murâd Bey, İbrâhîm Ağa ve Türk validen daha akıllıyım. Amacıma ulaşmak için baş eğip yalan söyler, ikiyüzlü davranır ve suikastlar düzenlemem gerekse bile yaparım. Bu savaş, kişisel kazanç içindir, yoksa ne idealler ne de vatan içindir. Hem bu savaş, beni ilgilendirmez. Tek istediğim kızımın saraylarda yaşaması, kendisine ait köle ve hizmetçilerin olmasıdır.”³³¹

Romana ikincil kişi olarak dâhil edilen Hildâ'nın, romanda kendisine ayrılan zamana ve mekâna baktığımızda, kendisinden çok önemli bir görev üstleneceği ve

³²² el-Kilânî *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 157.

³²³ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr* 70.

³²⁴ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 76.

³²⁵ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 79.

³²⁶ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 83.

³²⁷ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 83.

³²⁸ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 146.

³²⁹ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 134-135.

³³⁰ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 143.

³³¹ el-Kilânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 16.

el-Yevmu'l-mev'ud romanının Zümrüde'si gibi bir kahramana dönüşeceği düşünülmüş ancak Hildâ, romanın sonunda sadece bir fahişe olmuştur. İbrâhîm Ağanın aşkı olmasının dışında, çok da önemli görev üstlenmediği gibi, bir *olay* da ortaya çıkaramaz. Romandaki en başarılı görevi, bazı durumlarda babasının karşısında olması ve onu eleştirmesi olmuştur.

General ile olan birlikteliğinden sonra Hildâ'daki en önemli değişim; babasıyla yaptıkları tartışma sonunda babasına verdiği cevaptır:

*"Herkes lanet olsun. Her taraf yansın. General ve beraberindekiler de bu ateşin odunu olsunlar. İplerle sürüklenerek çekilen ve boyunları vurulan zavallılar ve mazlumlar dışında artık kimseye bir şefkat duymuyorum".*³³²

Hildâ iç konuşma ile düşündüklerini okurla paylaşır:

*"Hildâ, babasının yaptığı her şeyden nefret eder. Babasının boğazına kadar ihanet batağına saplanmış olduğunu düşünür. Hildâ babasının efendileri olan Memlûklere, büyüdüğü topraklara, beslendiği nimetlerine ihanet ettiğini ve hiçbir dinde farklı olmayan insanî duygulara nankörlük ettiğini düşünür. Babası olmasa, suratına tüküreceğini söyler. Babası sağ olmasına rağmen onu yitirdiğini düşünür. Çünkü babası, masumların kanını dökme arzusunda olan kurnaz bir tilkiye dönüşmüştür."*³³³

Hildâ, Bartelemî'nin tek kızıdır. Babası onu çok sever. On sekiz yaşındadır. Akıllı ve zeki bir kızdır.³³⁴ Hildâ aynanın karşısında kendine baktığında, açılmış bir çiçektir. Saçını tarar, aynada usta bir dansöz gibi sağa sola döner. Gözlerinde mutluluk okunur.³³⁵ Hildâ, babasının yaptıklarını ve onlara olan nefretini gördüğünde, babasının bu tavrını sorgulayarak gelişimci bir roman kişisi olduğunu gösterir.³³⁶ Ancak Hildâ, babasının hırsları yüzünden karmaşık bir aşk oyunu içine düşer. Bunun sonucunda da acıklı olaylar yaşar.

O, öncelikle Memlûk prensi İbrâhîm Ağaya âşıktır.³³⁷ Ama Bartelemî kendi siyasî beklentileri için kızı Hildâ'yı evinde misafir ettiği General Dubuis ile tanıştırır ve ona karşı iyi davranmasını ister. General, Hildâ'yı çok güzel bulur. Ona sarılır. General de onu evine davet eder.³³⁸ Daha sonra General Hildâ ile birlikte olur.³³⁹

³³² el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 132.

³³³ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 28.

³³⁴ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 12.

³³⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 14.

³³⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 28.

³³⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 17.

³³⁸ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 87-88.

³³⁹ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 95.

Bunun üzerine Bartelemî, kızı ile evlenmesi için generale gider, ancak general bunu kabul etmez.³⁴⁰

Semîrâ Havâlde, *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanının kadın karakteri Hildâ'yı "örümcek ağına düşmüş bir kelebek" olarak yorumlar. Buradaki sorun Hildâ'nın onu, bir yıkım ve gerileme olarak görürken, babasının ilerleme ve yükselme olarak görmesidir. Babası Hildâ'yı bir uçuruma çeker.³⁴¹

*"O zamanlar mutluydum. Evimiz mütevazı idi. Satış yaptığımız züccaciye dükkânı bize ek gelir getiriyordu. Sıradan insanlarla iç içeydik. Şimdi ise işte saray ve korumalar ve senin büyük makamın, otoriten, paran ve Fransızlar. Bununla birlikte bugünün Hildâ'sı nar tanelerinden daha dağınık. Dünün Hildâ'sı rakıyı, şarabı ve endişeyi bilmeyen mutlu bir kız idi. İnan bana baba, eğer seçseydim dünü seçerdim."*³⁴²

el-Beştîlî, Şeyh Sâdât'ın temiz biri olduğunu söyler.³⁴³ Savaş başlayınca Şeyh Sâdât, zenginlerin servetlerinin bir kısmından vazgeçmelerini söyler ve Kur'an-ı Kerîm'den ayetler okur.³⁴⁴ Ayrıca savaş nedeniyle ülkeyi terkedenlere çok şiddetli tepki verir.³⁴⁵ Bartelemî, Şeyh Sâdât'ı sevmez. Çünkü onda farklı bir güç vardır. Gücünün yanında şaşırtıcı bir saygınlığı vardır.³⁴⁶ Şeyh Sâdât, oluşturulan şehir meclisi yönetimine katılmak isteyince, bu durum Bartelemî'yi rahatsız eder. Zira Bartelemî, Şeyh'in, yeni sisteme karşı çıkacağını hissetmişti.³⁴⁷

Semîrâ Havâlde, *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanını, sanatsal bakımdan el-Kîlânî'nin en başarılı romanı olarak görse³⁴⁸ de romanda bir takım eksiklikler ve çelişkiler bulunmaktadır.

İlk örnek olarak, Semîrâ Havâlde, kendi değerlerini kabul etmeyen Hildâ'nın babasına karşı gösterdiği tepkiyi biraz abartmış görünüyor.³⁴⁹ Bartelemî gibi, aktar dükkânı olan, eğitimsiz ve kültürsüz birinin Napolyon tarafından istihbaratın başına getirilmesi çok makul değildir.³⁵⁰ Nişanlısı savaşta olan el-Beştîlî'nin kızı Zeynep

³⁴⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 118.

³⁴¹ Semîrâ Havâlde, *el-Mer'etu fî rivâyâti'l-Kîlânî* (Riyâd: Mektebetu'l-Ubeykân, 2007), 96.

³⁴² Havâlde, *el-Mer'etu fî rivâyâti'l-Kîlânî*, 97.

³⁴³ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 22.

³⁴⁴ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 43.

³⁴⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 42.

³⁴⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 81.

³⁴⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 85.

³⁴⁸ Havâlde, *el-Mer'etu fî rivâyâti'l-Kîlânî*, 15-16.

³⁴⁹ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 28.

³⁵⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 80.

depresyona girer. Nişanlısı Muşafâ'nın ölmediğini ve döneceğine inanır. Zeyneb'in sadece bir kez gördüğü nişanlısını, aralarında güçlü bir aşk duygusu yaşamadığı halde, bu kadar özlemle anması abartılıdır. Acaba Zeyneb hangi yaşanmışlıkların özlemini çeker.³⁵¹ İbrâhîm Ağayı Bartelemî'nin sarayının önünde görürüz. İbrâhîm ağa büyük bir hayranlıkla sarayı seyretmekte ve çok şaşırılmaktadır. Ancak yazar burada, bu sarayın Memlûklerin sarayı olduğunu, savaşı kaybettiklerinde Bartelemî'nin sarayı gasp ettiğini ve kendisinin yerleştiğini unutmuş gibidir. Kendisi de Memlûklerin bir üyesi olan İbrâhîm Ağanın, tüm bunları bilmiyormuş gibi bu kadar hayran kalması, olsa olsa yazarın unutkanlığının sonucu olsa gerek.³⁵²

Diğer bir tutarsızlık da Kâhire'ye girişi sırasında her tarafta arandığı, yakalandığında idam edileceği ifade edilen İbrâhîm Ağanın, şu an istihbarat şefi olarak görev yapan Bartelemî'nin evine çok basit bir gerekçeyle girebilmesidir. Çünkü İbrâhîm Ağa, Hildâ'nın eski evine gittiğinde karşılaştığı dilenci, sarayın muhafızlarla ve köpeklerle çok sıkı korunduğunu söylemişti, kendisine.³⁵³ Bunların dışında İslâmî Edebiyatın önde gelen temsilcilerinden el-Kîlânî'nin kahramanlarına yaşattığı, dine ters düşen eylemler hoş karşılanmamıştır. Ayrıca romanda çok önemli bir rolü olmayan Hildâ'ya yaklaşık kırk beş sayfa ayrılması da ciddi bir kusurdur.

1.2.1.1.9. Demun li-fağîri Şahyûnî/Hâretu'l-Yahûd

Demun li-fağîri Şahyûnî /Hâretu'l-Yahûd romanı³⁵⁴ 1971 yılında yazılmış olup ilk baskısının yazım ve basım tarihi belirsizdir. Elimizdeki nüsha, 2002 yılında Beyrût'ta Dâru'n-nefâis tarafından basılan sekizinci baskıdır.

Bu roman, Yahudilerin Fısıh bayramı dolayısıyla, pişirecekleri börek için gereksinim duydukları Hristiyan kanını edinme gayretlerinin gerçekliğini ispat çabasıdır.

Romanın kişileri: Tom Baba, Tom Baba'nın hizmetçisi İbrâhîm, Eczacı Santi, Şerîf Paşa, karşı tarafta ise, David Hârârî, eşi Kamelya, hizmetçisi Murâd Vital,

³⁵¹ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-ağrâr*, 112.

³⁵² el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-ağrâr*, 177.

³⁵³ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-ağrâr*, 178.

³⁵⁴ *Demun li-fağîri Şahyûnî / Hâretu'l-Yahûd* romanı, Ali Nar tarafından *Yahudinin Kanlı Böreği* adıyla Ravza Yayınevi tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Yayın tarihi ve baskı sayısı belirtilmemiştir.

Murâd'ın nişanlısı Ester, Berber Suleyman, Haham Ebu'l-Afiye, Haham Mûsa Selânîklî, David Hârârî'nin kardeşleri ve diğer Yahudi din adamlarıdır.

Romanın konusu, Yahudilerin Papaz Tom ya da Tom Baba olarak bilinen rahibi öldürerek Fıışh bayramında yapacakları kutsal böreği yemeleridir.

el-Kîlânî her ne kadar romanlarında cinayet ve intihar gibi olayların pek olmadığını söylesde de durum öyle değildir. Romandaki cinayet, romanın *asıl olay ve köşe taşı*ni oluşturmuştur. Romandaki olayların oluş zamanı, 1840 yılıdır. Yazar, Yahudileri, Papaz Tom'u öldürmeye iten nedenleri sağlam şekilde ele alır.³⁵⁵

Romanın konusu, Yahudi Hahamların, Fıışh bayramı töreni münasebetiyle, ayinin tamamlanabilmesi için böreğe katılması gereken Hristiyan kanı nedeniyle, Papaz Tom'u öldürmek istemeleridir.³⁵⁶

Olaya katılanlardan herbirinin kendince gerekçeleri vardır. Berber Süleyman'ın paraya ihtiyacı vardır. Hârârî'nin hizmetçisi olan Murâd Vital, nişanlısı Esterle evlenmek istemektedir. David Hârârî ise kendisini karısına karşı daha dinç tutacak *Kanlı Börek* için Hristiyan birinin kanına ihtiyacı vardır.

Romanın ana karakteri, Papaz Tom'dur. Asıl adı Padre Tomasa'dır. Çevresindekiler için o, Tom Baba'dır. Yazar, Tom Baba'yı kişileştirirken romantiktir. Yazar, kahramanın birçok özelliğini, hemen romanın başında okurla paylaşır. Okur romana başladığında Tom Baba'yla ilgili bir sürpriz yaşamaz. Tom Baba, İtalyan asıllı Sardunyalı bir papaz olmasına karşın herkes onu Fransız vatandaşı bilir. Yaklaşık otuz yıldır Şam'da yaşamaktadır. Yaşı elli beşi geçmesine rağmen hala dinç ve canlı görünür. Al yanaklarından hayat ve canlılık fışkırır. O parlak gözlerinden hoşluk ve hoşnutluk yayılır. Aklar düşmüş sarı sakallarından hoşgörü, emanet ve güven dökülür. Gelişi herkesi sevindirir. Ona haddinden fazla saygı gösterirler. Çocuklar korkuyla karışık bir sevgi duyarlar.³⁵⁷

Yahudiler bile genel düşmanlıklarına rağmen onu beğenirler. Hatta Yahudi tüccar Hârârî, onunla çok yakın dosttur. Beraber gezer beraber tartışırlar. Birbirlerine benzeri görülmemiş iltifatlar ederler. Tom Baba ise küçük bir manastırda, hizmetçisi

³⁵⁵ el-‘ Arîmî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî 'a 'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşasıyyeti*, 98.

³⁵⁶ el-‘ Arîmî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî 'a 'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşasıyyeti*, 99.

³⁵⁷ el-Kîlânî, *Demun li-faîri Şahyûnî*, 4-5.

Abram Ammar'la birlikte yaşar. Sakin ve huzur dolu bir yaşantıları vardır. Tom Baba, okur, ibadet eder ve hastaları tedavi eder. Manastırda küçük bir kütüphanesi vardır. İçinde ilahiyat, tıp ve dille ilgili kitaplar vardır. Bunlar, İbn Sînâ, İbnü'n-nefis ve Râdi'nin kitaplarıdır. Bunlardan başka Tom Baba'nın, çıban, kırık-çıkık, ilk yardım gibi yetenekleri de vardır. Gerekirse yaraları diker, bitkilerden merhemler yapar. Asıl görevini de ihmal etmeden her sabah manastıra gelenleri aydınlatırdı.³⁵⁸

Tom Baba aşırı yüceltilmiş ve idealize edilmiştir. Yazar bunu, meslekî zaaflarından dolayı yapmadıysa' Yahudilere olan nefretinden dolayı Tom Baba'yı yücelterek ve parlatarak Yahudileri küçümsemek ve daha silik göstermek için yapmış olmalıdır.

Yazar, Tom Baba'yı *geri dönüş tekniğiyle* gençliğine götürür ve onun karanlıkta kalan geçmişini okurla paylaşır:

“Yolculuk uzun ve zor ama keyifliydi. Hala o günleri ve geceleri hatırlıyorum. Sardunya adasındayız. Henüz çocuğuz. Küçük kızlar, kazlar gibi, temiz sulara oyunlar oynuyorlardı. Masum gülüşleri ufukta yankılanıyordu. Genç kızlar fundalıkların gölgesinde gülüşüyorlardı. Aç kurtlar gibi yiyor, içiyor ve eğleniyor, hayatı kocaman yudumluyorduk. Herşey çok güzel ve harika idi. İlahiyat Fakültesine girdim. Gözlerimi kitabın ilk cümlesine açtığımda ilk cümle, kitaplarda herşeyin olmadığıydı.”³⁵⁹

Tom Baba, çantasını aldı ve biraz dua ettikten sonra hizmetçisi İbrâhîm Ammâr'a seslenerek çok kalmayacağını, biraz dinlenmek istediğini ve biraz kitap okuyacağını söyledi. Hayvanını Yahudi mahallesine doğru sürdü.³⁶⁰ Sarışın yüzünde mutluluk izleri vardı. Yanından geçenler kendisini selamlıyorlardı. Tom Baba sadece bu mahalleyi değil tüm Şam bölgesini gezerdi.³⁶¹ Tom Baba, gezintisi sırasında David Hârârî ile karşılaşır.³⁶²

Romanın diğer kişisi Solomon (Süleyman), konuşkan ve nüktedan biridir. Tıraşta Avrupalıları taklit eder ve onların yöntemlerini kullanırdı. Kendisi kan almada da becerikliydı. Bazen dükkânı kapatıp tedavi amaçlı, hastalardan kan almak için çıkardı. Uğradığı hastaya durumu ne olursa olsun kan aldırması gerektiğini söylerdi. Süleyman'ın iki sevgilisi vardı; Biri para, diğeri kan manzarasıydı.

³⁵⁸ el-Kîlânî, *Demun li-fağîri Şahyûnî*, 4.

³⁵⁹ el-Kîlânî, *Demun li-fağîri Şahyûnî*, 7.

³⁶⁰ el-Kîlânî, *Demun li-fağîri Şahyûnî*, 21.

³⁶¹ el-Kîlânî, *Demun li-fağîri Şahyûnî*, 22.

³⁶² el-Kîlânî, *Demun li-fağîri Şahyûnî*, 22.

Süleyman güler yüzlü, tatlı sözlüydü. İçindeki tüm neşe ve sevgisi sanki yüzüne yansımıştı. Tom Baba'yı hiç sevmezdi ve bunu Talmud'un bir emri olarak yaptığını söylese de niyeti, kazanacağı paralardı. Tom Baba bilinçli bir şekilde tedavi eder ve ücret almazdı. Ayrıca Süleyman, Hârârî'den çok etkilenmişti ve onu çok seviyordu.³⁶³

Tom Baba ile Süleyman'ın tedavi ve ücret konusundaki tartışması, ikiyüzlü biri olan Süleymanın zoruna gitmekteydi. Bu nedenle karısına, "iyi insanların aptal olduklarını" söyler.³⁶⁴ Konuşmanın sonunda kendisinin hâlâ Yahudi mahallesinde hâkir bir berber olduğunu söyler.³⁶⁵

Süleyman da tutuklandıktan sonra tahliye edilip evine döndüğünde. yeniden doğmuş gibiydi. Süleyman'a göre yaşam, ilkelere daha değerli ve daha büyüktü. En ihtişamlı şey insanın yaşamasıydı. Ölüm ve hapisane ise insanın dayanacağı en zor şeydir.³⁶⁶

David ile Kamelya evde tartışırken David'in kardeşi Hârûn gelerek Süleyman'ın tutuklandığını söyler. David aceleyle gerekli talimatları vermek üzere hapisaneye gider.³⁶⁷

Süleyman, *iç monolog* tekniğiyle neden tutuklandığı hakkında varsayımlarda bulunur: Neden kendisini seçmişlerdi? Hainlerden biri kendisini ihbar mı etmişti acaba gibi sorularını sorar. "İmkânsız" der, Süleyman. İhbar herkesi batırır. Hahamlar ve tüm Hârârî ailesi de tutuklanır.³⁶⁸ Süleyman hücre hapsinde iken David bir şekilde ona ulaşır ve Süleyman'a çok para vereceklerini, bu nedenle konuşmamasını tenbihler.³⁶⁹

Ancak tahkik sırasında Süleyman, Tom Baba'yı en son ikinci vakti, David, Haham Ebu'l-'Afiye, Haham Selanikli, Yusuf Linyado, Hârârî'nin kardeşleri Hârûn ve İshâk olmak üzere tümünü David'in evine girerken gördüğünü söyler.³⁷⁰ Yine tahkikatın devamı sırasında Süleyman, Tom Baba'nın kanının yaklaşık çeyrek saatte

³⁶³ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 16.

³⁶⁴ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 17.

³⁶⁵ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 18.

³⁶⁶ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 77.

³⁶⁷ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 38.

³⁶⁸ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 39.

³⁶⁹ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 41.

³⁷⁰ el-Kîlânî, *Demun li-fa'firi Şahyûnî*, 43.

boşaldığını, soru üzerine de kanı, börek için kullanacaklarını söylerken duyduğunu ifade eder.³⁷¹

David Hârârî 55 yaşını aşmış, bu ailenin çok zengin olmuş üyelerinden biridir. Çok meşhurdur, herkes onu tanımaktadır. Evi ise yeni inşa edilmiştir. İnsana güç, azâmet ve nüfuz aşılır. Pencereleler, insanın dikkatini çeken ipek perdelerle kaplıdır. O kadar beyazdır ki, insana beğeni ve zevk verir. Ordan geçen kadınlar dahi bakmaktan kendilerini alamazlar.³⁷²

David Hârârî'nin zorba, güçlü ve imrenilen biri olduğunu herkes bilirdi. Kişilikli ve saygındı. Kendi inancı bakımından inançlı, ahlâkî olarak örnek biriydi. Hahamlar ona saygı duyarlardı. Yahudi mabetlerinin bakım ve onarımlarını yapardı. Hiç başarısızlık görmemiş iyi bir tüccardı. Karaborsacıydı. Konsolos ve Sefirlerle de samimi ilişkileri vardı.³⁷³ Kimsenin parasıyla çözemediğini o üçüncü gücüyle çözerdi. İyi bir aile reisiydi, tüm ipler onun elindeydi. Güzel karısı Kamelya, çocukları ve hizmetçileri onun sözünden dışarı çıkmazlardı.³⁷⁴

Ama David Hârârî, artık yaşlandığı için kendisini güçsüz hisseder. Bu da onu çok üzderdi. Haham Moşe Ebu'l-Afiye ona, bu güçsüzlüğünü giderecek tek şeyin *Kutsal Çörek* olduğunu söyler.³⁷⁵ David Hârârî gençliğini geri almak için, orada bulunduğu inandığı bazı bitkileri almaya Lübnan'a gider.³⁷⁶ Bunu da Talmud'un emri olduğu gerekçesiyle yapar.³⁷⁷ Tom Baba'yı öldürmek üzere bağlayan David, o sırada genç ve güzel karısı önünde yaşadığı felaketi hatırlar.³⁷⁸

Tom Baba ise David Hârârî'yi güzel sözlerle betimler. İyi bir adamdır. İnsanların nazarında bir ıslahatçı ve yol gösterendir. Hatta kendisini *Şaliḥ Yahudi* olarak nitelerlerdi.³⁷⁹ İkili karşı karşıya geldiğinde David, aşısı yapılacak bir çocukları olduğunu söyler. Öncelikle aşığı yapıp sonra da çay içmeyi planlarlar. David Hârârî ve adamlarının oluşturduğu grup yürümeye başlar. Yürüyüş bir hoşgörü

³⁷¹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 57.

³⁷² el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 2.

³⁷³ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 7.

³⁷⁴ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 8.

³⁷⁵ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 10.

³⁷⁶ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 10.

³⁷⁷ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 11.

³⁷⁸ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 25.

³⁷⁹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 22.

konvoyu gibidir. David'in evine girerler, ordan da dört köşe bir alana gelirler. Bu arada Tom Baba'yı hareket edemez şekilde bağlarlar. Tom Baba dehşete düşer, yüzü sararır.³⁸⁰

Harârî, tüm bunları yapmış olmasına rağmen, soruşturmada Tom Baba'yı iki ya da üç aydır görmediğini hatta bunlar gibi yabancılarla bir ilişkisinin olmayacağını söyler.³⁸¹

Yahudi mahallesinde sakin bir yaşam varken, Tom Baba'nın kaybolmasıyla büyük bir *olay* ortaya çıkar. Bu, romandaki olayların fitilini ateşler.

Tom Baba'nın kaybolduğu haberiyle David, güya üzülür ve ağlar. Böyle bir olayın meydana gelmesine inanamaz.³⁸² Aslında Tom Baba'yı günah keçisi olarak seçen ve öldüren kendisidir. Tom Baba'nın bu tuzağa kolayca düşmesi hem Tom Baba'nın saflığı ve iyi niyeti hem de David Harârî'nin ona gösterdiği yakınlıktır.³⁸³

Yazar, Tom Baba'yı o sıkıntılı anında bile Yahudilerle tartışarak, onların iç dünyalarını ve yapmaya çalıştıkları cinayetin etkenlerini bizimle paylaşır:

“Kan dökmek bize, Allah'ın İsrail oğullarına emrettiği bir hatıradır. Bir diğer gerekçe ise Hristiyanları hayvan olarak kabul etmeleridir”.³⁸⁴

Ancak David Harârî'nin karısı Kamelya, kocasının planlarından hoşlanmazdı. Kocasının oluşturduğu bu disiplin ve sıkıcı yaşam nedeniyle, nasıl bir sıkıntı çektiğini kimse bilemezdi. Neşeli görünürdü ama kanatları kırık bir kuş gibiydi. Hiçbir şeyi değiştirmeye gücü yetmediğinden, ezikliğini ve acılarını gizlerdi. Bunalımdaydı ve otuz yaşındaydı. Diğerlerinin gözünde o, nâdîde bir çiçektir. Büyüleyici güzelliği yüreklere işlerdi. Ancak yüzündeki hüznü de hemen herkes farkedirdi. Herkes onun dans etmesini beklerdi. Ancak o, utanırdı.³⁸⁵

Kocasını David ise kıskançlığından eşinin tek başına bir yere gitmesine izin vermezdi. Kocasından da kendisine sunduğu yaşamdan da nefret ediyordu. Ancak

³⁸⁰ el-Kîlânî, *Demun li-fağiri Şahyûnî*, 22-23.

³⁸¹ el-Kîlânî, *Demun li-fağiri Şahyûnî*, 45.

³⁸² el-Kîlânî, *Demun li-fağiri Şahyûnî*, 36.

³⁸³ el-‘Arîmî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâsiyyeti*, 99.

³⁸⁴ el-Kîlânî, *Demun li-fağiri Şahyûnî*, 24.

³⁸⁵ el-Kîlânî, *Demun li-fağiri Şahyûnî*, 8.

Kamelya kocasına duyduğu nefreti hiç göstermezdi. Ayrıca Kamelya'nın evin hizmetçisi Murâd'la ilişkisi vardır.³⁸⁶

Yahudi mahallesine ilk dönen Kamelya olur. Acı gerçeklerden kaçıp derin bir uykuya dalacaktır.³⁸⁷ Kamelya, tutuklananların idam edileceklerine inancı tamdı.³⁸⁸ Olay Muhammed 'Ali Paşaya iletilir.³⁸⁹ Paşa onları affeder.³⁹⁰ Durum sakinleşir, halk Tom Baba'yı ve ondan kalanları unuttur. Kamelya kocasına döner ama boşanır.³⁹¹ Kamelya ise keskin bir çelişkinin, toplumsal çürümenin, duygusal ıstırabın ve aşırı maddî bencilliğin simgesi olur. Kamelya, eski Yahudi trajedisinin somutlaşmış, canlı, hareketli sembolüdür.³⁹²

David Hârârî ise zillet içinde Kamelya'nın önünde başını eğer. Son bir çabayla elini tutup öper. Köpek gibi iki ayağı üzerine kalkar, geriye döner gider.³⁹³

Moşe Ebu'l-Afiye, sürekli Moşe Selanikli ile beraber gezen bir Hahamdır. Beraber gezer, havraya birlikte giderlerdi. Yahudi din adamı olmanın bir gereği olarak esrarlı ve güvenilir bir kişilik yansıtmaya çalışırlardı.³⁹⁴

Haham Ebu'l-Afiye ise başını kaldırır; berberin söylediği kişilerle altı aydır karşılaşmadığını söyler. Olduysa da tesadüftür. "Başka bir şey de hatırlamıyorum. Özellikle Tom Baba'yı da yaklaşık iki aydır görmüyorum"³⁹⁵ der.

Moşe Ebu'l-Afiye, tüm detayları hatırladığını söyleyerek anlatır: Hârârî ailesinin üyesi 'Antebî ile defalarca görüştüğünü, Tom Baba'nın cesedinin nasıl çekileceğini, olayın Ebu'l-Afiye'nin zihninde bir film şeridi gibi geçtiğini söyler ve konuşmasını, 'asıl sorunun Tevrat'ta böyle bir şey olup olmadığıdır?' sorusuyla bitirir.³⁹⁶

Muhammed Ebu'l-Afiye, başı dik bir şekilde Yahudi mahallesindeki evine döner. Bakışları, tenini yakan kırbaç gibidir. Soranlara dinini terk etmediğini asıl

³⁸⁶ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 9.

³⁸⁷ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 73.

³⁸⁸ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 85.

³⁸⁹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 89.

³⁹⁰ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 90.

³⁹¹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 96.

³⁹² el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 98.

³⁹³ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 96.

³⁹⁴ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 2.

³⁹⁵ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 46.

³⁹⁶ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 58.

gerçek dine döndüğünü söyler.³⁹⁷ Daha sonra da Yahudi mahallesini sonsuza dek terkeder.³⁹⁸

Dahası Moşe Ebu'l-‘Afiye, Hristiyanlık ve İslâmla ilgili kitaplar ister. Kendisi aslında suça bizzat katılmamış olmasına rağmen, ilk değişim ve dönüşümü gerçekleştirir. Yazar da zaten onu tanıtırken, biraz rol yaptığını vurgular. Kitaplardaki saçmalıklarla ilk olarak Kamelya karşılaşmış ama ilk tepkiyi veren Moşe Ebu'l-‘Afiye olmuştur.³⁹⁹ Bu kadar araştırmadan sonra Muḥammed Ebu'l-‘Afiye Müslüman olur.⁴⁰⁰

David, Beyrût'a gideceğini söylediğinde Kamelya, üzüldüğüne dair bir rol yapar ki, kocası bile şaşırır.⁴⁰¹ Kamelya kocasıyla ilgili gerçek düşüncelerini iç konuşmasında verir: “Aslında, kocasıyla geçirdiği günler onun için, bir zindandı.”⁴⁰²

Ḥarârî, evinde tüm aile uykuya dalmışken, Kamelya evin en sonunda bulunan, kimsenin gitmediği bir dehlize sızardı. Dehlizin sonunda, küçük bir kapısı olan küçük bir oda vardı. Odada da bazı kutsal kitaplar ve kirlenmiş Talmud kitapları bulunuyordu. Kamelya ise vücut hatlarını gösteren şeffaf bir elbise giymişti. İleri geri yürüyerek endişe içinde bekliyordu.⁴⁰³

Yazar o bekleme sırasında Kamelya'yı Yahudilerin kutsal kitaplarıyla tanıştırır. Kamelya kitabın 158. maddesine geldiğinde şu cümleyi okur: “*Bir Yahudinin, kuyuya düşen Yahudi olmayan birini kurtarması haramdır.*” Kamelya bunları biliyor fakat idrak edemiyordu. Kamelya okudukça hayrete düşüyordu. Yazar, Kamelya'ya bunları okutarak iç dünyasında bazı duyguların harekete geçmesini sağlar.⁴⁰⁴

Kamelya, kocasından nefret ediyordu. Varlığının bir anlamı yoktu. Kendisi bir vadide, kocası ise başka bir vadideydi. Ateşli bir dişiydi. Ama bir sarhoşluk

³⁹⁷ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 75.

³⁹⁸ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 76.

³⁹⁹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 96.

⁴⁰⁰ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 72.

⁴⁰¹ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 9.

⁴⁰² el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 10.

⁴⁰³ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 12-13.

⁴⁰⁴ el-Kîlânî, *Demun li-faḫri Şahyûnî*, 13.

içinde yaşıyordu. Kocasını ise bir zayıflığı ve endişeyi parçalıyordu. İkisini ayıran bir yabancı idi. Aralarında büyük bir yaş farkı vardı.⁴⁰⁵

Bu fırsatı yakalayan Kamelya, derin bir iç çeker. Murâd'ı düşünür. Duyumsadığı ürpertiler tüm vücuduna yayılır.⁴⁰⁶

Kamelya tüm bunları, kocasının bir suçu olarak görür ancak çocuklarından dolayı ses çıkarmazdı. O, çocuklarının babası, evinin direğiydi.⁴⁰⁷

Bu tutuklanmalardan sonra Kamelya, şarap müptelası olur. Elleri titremeye başlar. Başı döner ve küçük hücreye gitmek için odadan ayrılır. Karanlık hücrede duyguları coşar, varlığı erir, öldürücü bir sarhoşluk denizine dalar. Orada Murâd'la buluşmasının hayalini yaşar.⁴⁰⁸

Yazarın gerçek olduğunu ısrarla iddia ettiği bir romandır. Romanın merkezinde Hristiyanların kanıyla *Kutsal Çörek* pişiren ve onu, *Fıslıh bayramlarında* yiyen Yahudilerin hikâyesi bulunmaktadır. Romanın sonunda Haham Muhammed Ebu'l-Afiye ve Moşe Ebu'l-Afiye müslüman olur. Daha sonra Mehmet Ali Paşa'nın araya girmesi ve Paşaya verilen rüşvetlerden dolayı Mehmet Ali Paşa, Yahudileri affeder.

1.2.1.1.10. *Nûrullâh*

Roman ilk olarak 1968 yılında Dabi'de yazılmıştır. Ancak ilk baskısı ve nerede yazıldığıyla ilgili romana ait bilgiler, belirsizdir. 1972 yılında roman yeniden yayınlanmıştır. Roman daha sonra 2005 yılında Kitâbu'l-Muhtâr tarafından *Qâhire*'de yeniden basılmıştır. Romanın ikinci cildi, 1973 yılında Beyrût'ta *Mu'essesetu'r-risâle* tarafından basılmıştır.

Roman, İslâm'ın doğuşu ve Müslümanların Yahudiler, müşrikler ve münafıklara karşı verdikleri mücadelenin tiyatral tarzda anlatımıdır.

Roman kişileri: Muhammed b. 'Abdullâh, Ebu Bekir, 'Umer, Sa'd b. Muâz, Ebu Şufyân, 'Abdullâh b. Ubey, Ka'b b. Eşref, Hüsey b. Ahtab, Ka'b b. Esed, 'Umer

⁴⁰⁵ el-Kîlânî, *Qâtilu Hamza*, 38.

⁴⁰⁶ el-Kîlânî, *Qâtilu Hamza*, 38.

⁴⁰⁷ el-Kîlânî, *Qâtilu Hamza*, 45.

⁴⁰⁸ el-Kîlânî, *Qâtilu Hamza*, 49.

b. Caḥḥâş, Kinâne b. Rebî‘, Safiyye binti Ḥuyey, Hind, Nua‘ym b. Mes‘ûd, Salmân Fârisî, İkrime b. Ebî Cehil, Ḥafşa binti ‘Umer’dir.

Romanın konusu ise Müslümanlar ile müşrikler arasında gerçekleşen inanç savaşlarıdır. Rasulullâh’ın, insanlara gönderilmiş din olan İslâm’ı anlatırken karşılaştığı sıkıntılar ve çektikleri zorlukları konu eder.

Olayların geçtiği yerler: Mekke, Medîne, Benû Kureyza, Benû Kaynûkâ ve Benû Nadîr bölgeleridir.

*Nûrullâh*⁴⁰⁹, yazarın en uzun romanı olma özelliğine sahiptir. Romanın olayları Rasulullâh zamanında geçer. Yazar, görevinin zor olduğunu farkındadır. Zira İslâm, doğuşundan itibaren birçok kahramana ve kahramanlığa sahip olmuştur. Yazar, içinde adamların, olayların ve ilkelerin olduğu eşsiz bir zamanın karşısındadır. Bu nedenle yazar, Yahudi ve münafıklardan oluşan düşmanlarının karşısına İslâmî çağırının kanlı mücadelesinin betimiyle başlar.⁴¹⁰

el-Kîlânî’nin üç romanı İslâmî davetin tarihiyle başlar. Bu romanlar iki cildiyle *Nûrullâh* ve *Ḳâtilu Ḥamza*’dır. Romanın ayetle başlaması romanın konusunun etrafında döndüğü kişilerin de ortaya çıkmasını sağlar. Bu kişileri, Yahudiler ve müşriklerin önderleri ile onlara katılanlar oluşturur. Ayet aynı şekilde, romanın giriş kısmını oluşturması hasebiyle, İslâm’ın zaferini ve Hakk’ın yüceltilmesi yolundaki büyük fedakârlıklara işaret eder.⁴¹¹ Yazar İslâmî mücadeledeki inançlı kişileri, onların fedakârlıklarını, müşriklere karşı duruşlarını ve dirençlerini betimler.⁴¹²

Romanda öne çıkan roman kişileri yazar, iki gruba ayrılmıştır: Birinci grupta gerçek kişiler olan Rasulullâh ve arkadaşları, ikinci grupta ise gerçek kişilerin yanında yazarın uydurduğu ve münafıkları da içeren ikincil roman kişileri bulunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki el-Kîlânî, ana kahraman olmasına karşın Rasulullâh’a saygısından dolayı, onu, hiçbir romanın unsurlarından biri olarak

⁴⁰⁹ *Nûrullâh* romanı Ali Nar- Sezai Özel tarafından *İlâhî Nûr* adıyla, Elif Yayınları tarafından 2002 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca aynı roman *Hiradan Doğan Güneş* adıyla Beka Yayınevi tarafından Mehmet Nuri Çalışkan’ın çevirisiyle İstanbul’da yayınlanmıştır.

⁴¹⁰ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 7.

⁴¹¹ ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ ‘iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 191.

⁴¹² ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ ‘iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 192.

ifade etmemiştir. Yazar, Rasulullâh'ın bazı sıfatlarını, Hâbeşistân muhaciri Ebu 'Abdullâh'ın dilinden verir.

Romadaki olaylar ise yazarın münafıkların iç dünyasına sızması gibi bazı durumları saymazsak, gücünü aldığı tarihî olaylarla bağlantılıdır. Tiyatral olaylar çok ve daha geniştir. Bu nedenle roman, birçok tarihî olaya sahiptir ve her olay, romana bir sıkıntı vermeden bir roman çıkaracak yapıdadır.⁴¹³

Yazar, romanı Mekke'den Hâbeşistân'a göçecek Müslümanların konuşmalarıyla başlatır. Hâbeşistân'a gidecekler arasında Ummu Abdullâh da vardır. İkincil bir roman karakteri olan Umm Abdullâh, iyiliğin temsilcisi ve aynı zamanda gerçek bir karakterdir. Mücadeleyi seven, sabırlı ve inanmış bir kadını temsil eder.⁴¹⁴ Sığınacakları bir yer kalmamıştır. Bu durumun sebebi ise Mekke'nin önde gelen zengin ve nüfuzlu kimseleridir. Ayrıca sahneye baktığımızda Müslümanlara işkence edildiği de görülür. İşkencenin ağırlığından Sumeyye, Yâsir ve Bilâl, o kutlu gerçeği inkâr ederler. Rasulullâh de bu arkadaşlarına göç etmeleri için izin verir.⁴¹⁵

Ummu Abdullâh'ın bazı endişeleri vardır. Ancak kendisinin endişelerini gidermeye çalışan kocasına karşılık vermesi ve konuşma üslubu, bulunduğu konumla uyuşmaz:

“Doğru söyledin. Kâinatın açık olgularıyla ülfet etmek, neredeyse rûhî arzuyu bitirir. İnsan, beden, içecek ve yemeğin yanında başka bir şeydir. Vatan, otlaklar, ağaçlar, dağlar ve araziler bakımından ise başka şeydir.”⁴¹⁶

Henüz Müslüman olmayan Ümer, Muhammed'in getirdiği dini anlamaya çalışır:

*“Muhammed, Arapların bilmediği yeni bir din ortaya çıkarıyor. Muhammed, boyutunu Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği anlaşmazlıklar ve parçalanmalar için bir yol açıyor ve ülke güvenliğini tehdit ediyor. Ülkedeki gelenekleri kökünden sökmek istiyor. Kendisi ve Hâsimoğulları için bir krallık inşa ediyor.”*⁴¹⁷

“Buradaki davranışıyla Ümer, gelişimci ve karmaşık bir roman kişisi rolü oynar. Zira sürekli bir sorgulama içindedir ve iç çatışma yaşar. Bunların dışında Ümer, ikincil bir karakter olmasına rağmen, önde gelen roman kişilerinden biridir.

⁴¹³ el-^c Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a 'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 161.

⁴¹⁴ el-^c Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a 'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 137.

⁴¹⁵ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 11.

⁴¹⁶ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 13.

⁴¹⁷ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 18.

Yazar, Umer’i birçok olaya dâhil etmiştir.⁴¹⁸ İkincil roman kişisinin, kahraman roman kişisi gibi eylemde bulunmasının nedeni, roman kişilerinin meydana çıkardıkları olay’ın gücüyle değerlendirilmiş olmalarıdır.⁴¹⁹

“Romandaki düğüm veya kahramanı tehdit eden büyük sorun açısından bakıldığında, birkaç roman dışında yazarın bu tekniği uyguladığı görülür. Ancak yazar Nûrullâh romanında birkaç yerde bunu uygulayamamış, romandaki olayları peşpeşe sunmuştur. Bunda roman kişilerinin sayıca çok olmalarının da etkisi vardır. Bu etkenler sadece konusunu tarihten alması değil; konunun, zaman ve mekânının da geniş tutulmasıdır.⁴²⁰ Yazarın romanlarındaki sıkıntılardan biri, olaylardaki düğümle ilgilidir. el-Kilânî’nin romanlarının bazılarında düğümü eşit seviyede, hayalî olayların tümünün yöneldiği gerçek konum ile temsil eder. Böylece yazar, gerçek ile hayali birbirine katarak, hayalî olanların gerçek olanları etkilediğine bizi ikna etmeye çalışır.⁴²¹

”Abdullâh b. Şâlih el-‘Arînî, her ne kadar yazarın tarihî romanlarda gerçek isimleri kullanmaya gayret ettiğini söylese de yazarın, *el-Yevmu’l-mev‘ûd* romanında gerçek roman kişilerini bertaraf ederek, kendisinin uydurduğu roman kişilerini görevlendirmesini eleştirilmiştir.⁴²²

Nûrullâh romanı, roman kişisi ve olayları bakımından olay örgüsü en gevşek romandır. Ancak roman çalışmasındaki birlik, önemli bir eksene bağlanır ki bu eksen, düşmanlarıyla mücadele eden İslâmî çağrıdır. Müslümanlara karşı mücadele eden İslâm düşmanları arasında İbn Ubey, Ka‘b b. Eşref, Hıyey b. Ahtab, Fahd, Yahudi kadın, Zeyneb binti Hâriş bulunmaktadır.

Rasulullâh’nin tarafına geçen ‘Umer’in sorduğu sorulara baktığımızda, iç dünyasında fırtınalar kopsa da ‘Umer’i, o aynı yapı içerisinde sıradan bir birey olarak görürüz. İslâmı kabul etmesi, Hz. İbrâhîm gibi bir düşünce sancısından değil, Kıur’ân’ın anlamlı ve bütüncül yapısındanadır. Bunu, elinde yalın kılıç Rasulullâh’ı öldürmeye gittiğinde anlarız.⁴²³ Niyeti Rasulullâh’ı öldürmek olan ‘Umer, Nu‘ aym tarafından kız kardeşinin evine yönlendirilir. Burada kendisine Tâhâ sûresi verilince, ‘Umer okur ve Müslüman olur.⁴²⁴ Bu durum ‘Umer’in içinde fırtınalar koparır ve daha büyük bir değişime sebep olur.⁴²⁵

⁴¹⁸ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 164.

⁴¹⁹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 209.

⁴²⁰ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 176.

⁴²¹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 181.

⁴²² el-Kilânî, *el-Yevmu’l-mev‘ûd*, 7.

⁴²³ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 1: 26-27.

⁴²⁴ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 1: 33.

⁴²⁵ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 1: 33.

el-Kîlânî, zaferle sonuçlanmış bir mücadelenin somutlaştırılmasını çok başarılı şekilde yapar. İyi ile kötü arasında geçen mücadele, *Nûrullâh* gibi tüm İslâmî romanlarda vardır. Endonezya’da solcularla, Nijerya’da Hristiyan misyonerlerle, Etiyopya’da İyaso’nun Kiliseyle, Turkistan’da Çinlilerle ve Ruslarla verilen mücadeleleri örnek olarak verebiliriz.⁴²⁶

Umer, Müslüman oluşunu, büyük bir sevinçle karşılar. Sanki bir dünyadan başka bir dünyaya geçmiş, hediye bekleyen bir çocuk gibidir. Bu sevincini kızı Hâfşâ ile de paylaşır.⁴²⁷

Ancak Umer Müslüman olunca, kendisine ilk olarak namaz kılması değil de şarabı terketmesi gerektiğinin söylenmesi ilginçtir. Ama el-Kîlânî’nin romanlarının en zayıf tarafı da budur.

Umer, geri dönüş tekniğiyle anılarına dönerek İslâm’dan önceki günahlarını ve korkularını okurla paylaşır. Bu geri dönüş, hem Umer’in içinde devinen iç çatışmayı hem onun mücadelesini hafifletir hem de okura Umer’in başka bir yönünü tanıtır. Dışarıdan bakıldığında yıkılmaz bir kaya gibi duran Umer’in içinden, duygusal ve değişime hazır bir karakter çıkar.⁴²⁸

Romandaki kadın karakterlerden biri de Yahudi kadınlarının en ünlüsü, Hıyey b. Ahtab’ın kızı Şâfiye’ binti Hıyey b. Ahtab’tır. Babasının Mekke’de seçkin bir yeri vardır. Yahudiler arasında görüşü alınan ve sözü dinlenen birisidir. Şâfiye, kabilesinin zengin reisi Kinâne b. Rebîc ile evlenmiştir. Kendisini ve altınlarını koruyacak bir çok adamı vardır. Eski dinlerden birine inanırdı. Şâfiye, aynı zamanda çok güzel, çekici, güler yüzlü ve iyiliksever bir kadındı.⁴²⁹

Şâfiye’nin bir özelliği de çevresindeki olaylara karşı gözünün ve bilincinin açık olmasıydı. İsteklerinde ısrarcı ve aşırı meraklı idi. Yahudi toplumundaki, İslâmî çağrının yankısını uyanık bir gözle izliyordu. Gelişmeleri aşama aşama takip ediyordu.⁴³⁰

⁴²⁶ el-‘ Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşşâsiyyeti*, 238.

⁴²⁷ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 33.

⁴²⁸ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 55.

⁴²⁹ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 41.

⁴³⁰ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 41.

Şâfiye'ye baktığımızda yazarın onu, doğrudan betimlediğini görürüz. Neredeyse onu, tamamen tanırız artık. Ayrıca yazarın kendisine verdiği nitelikler, onu yuvarlak veya gelişimci roman kişisi yapar. Zira Şâfiye, kocasıyla Rasulullâh hakkında tartışır ve kocasının söylediklerine karşı çıkar. Bu yöntem yazarda, kadın karakterlere has bir tutumdur. Zira kadın karakterler söz konusu olduğunda yazar, betimlemeyi çoğunlukla ilk anda ve tümel olarak yapar. Şâfiye de diğer kahramanlar gibi, akıllı, zeki ve çok bilgilidir.⁴³¹

Bedr Savaşı anlatıcı tarafından değil de geri dönüş tekniği kullanan Umer'in dilinden verilir:

*“Ne gündü ama! Bedr semasında iki siyah bayrak dalgalanıyordu. En önde beyaz bayrak vardı. Rüzgar ile birlikte dalgalanıyordu. Savaş çok kızgındı. Ne sahne idi. Hz. Nebî ellerini açmış dua ediyordu.”*⁴³²

Romandaki kötü karakterlerden biri de münafık Abdullâh b. Ubey'dir. Ancak okur, İbn Ubey'i Umer'in gözüyle görür. Umer, bu adamın Müslüman gibi davrandığını ancak, Müslümanlara ve İslâma kalbinde taşıdığı kin ve öfkenin sınırının olmadığını düşünür. Rasulullâh, bu münafık adamı ihanetleri nedeniyle defalarca affetmişti.⁴³³ Benu Kaynukâ Yahudileri Rasulullâh'a verdikleri sözü tutmadıkları için, çöle sürgün edilir.⁴³⁴

İbn Ubey, buna çok üzülür. Eski ihtişamlı günlerini arar. Ancak o günler geçmiş, kendisine de “Münafıkların Başı” lakabı verilmiştir. Üstüne üstlük oğlu Abdullâh'ı “Müslümanların Kahramanı” diye çağırıyorlardı. En çok üzüldüğü şeylerden biri de sürgüne gönderilen arkadaşlarıydı. Herşeylerini bırakıp gitmişlerdi.⁴³⁵

Münafık Yahudiler, savaşmak ve intikam almak için tekrar savaş hazırlığı yapıyorlardı.⁴³⁶ Bedr savaşının intikamını almak isteyen Yahudiler ve müşrikler, yeni bir cephe açarak Müslümanlara Uhud'ta savaş başlatırlar. “Rasulullâh: “Ya teslim olun ya da dönüp gidin,” dese de kabul etmezler.” İbn Ubey ise verdiği sözü tutmaz

⁴³¹ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 41.

⁴³² el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 71.

⁴³³ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 82.

⁴³⁴ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 88.

⁴³⁵ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 89.

⁴³⁶ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 94.

ve Müslümanlara ihanet eder.⁴³⁷ Ama Müslümanlar asıl darbeyi Hind'in oyunu sayesinde alırlar. Hind, Babasının intikamını almanın peşindedir. H̄amza'nın kellesini getirene, büyük bir ödül ve ne isterse vereceğini söyler. Bu çağrıya cevap veren tek kişi Vaḥşî olur. Karşılığında da özgürlüğünü ister.⁴³⁸

“Rasulullâh'nın öldürüldüğü haberini alan Umer'in dünyası başına yıkılır. Gözünde dünya kararı: Göklerin ve yerlerin Rabbi, Nebî'n ve sevgilin öldü mü gerçekten? Bu nasıl olur? Mü'minler kaybedip, müşrikler kazanabilir mi? Muḥammed öldü mü gerçekten?”⁴³⁹

Hesapları tutmayan Yahudiler yeniden Rasulullâh'ı öldürme planları yaparlar. Bunun için iyi bir yol düşünürler. İki seçenek sunarlar: Birincisi İbn Ubey'in adamlarının tümünün katılacağı bir saldırı ya da karanlıkta kimin yaptığı bilinmeyen bir suikast olacaktı.⁴⁴⁰ Ancak Rasulullâh tuzağı farkeder.⁴⁴¹ Bu planlarının ortaya çıkması üzerine Yahudilere şehri terketmeleri için, on gün süre verilir. Medîne'yi terk etmedikleri takdirde boyunları vurulacaktır.⁴⁴² Yahudiler kendilerini affettirecek araçlar ararlar.⁴⁴³

el-Kîlânî, İbn Ubey'in iç dünyasını aydınlatmak ve neden bu şekilde davrandığını ortaya çıkarmak için oğlu Abdullâh'ın iç konuşmalarını bizimle paylaşır. Yol boyunca babasının durumunu düşünür:

“Gerçeği neden kabullenmiyor da kendine sapkınlık ve fitneden yer arıyor. Kendisinin tedavisi olmayan bir hastalığı mı var yoksa tüm bu batıla bilinçli ve isteyerek mi dâhil oluyor? Bunu neden yapıyor ki? Rasulullâh, kendisine kötü de davranmıyor.”⁴⁴⁴

“Ḥuyey b. Aḥtab tek başına oturuyordu. Dünya, gözünde çok hazindi. Yaşam tatsız, ufuklar iğrençti. Benû Kaynûka parçalanmış, Benû Naḍîr rüzgârla gitmişti. Medine'yle savaşacak kabileler hep dağılmıştı. Muḥammed ard arda saldırdıkça, kendileri Muḥammed'i teslim alamadan O, kendilerini esir almıştı.”⁴⁴⁵

Bu iç konuşmada Ḥuyey'in iç dünyasında neler olduğunu, zihnen ve bedenen nasıl bir çöküntüye uğradığını, onulmaz şekilde yaşadığına şahit oluruz. Ḥuyey, yenilgiyi kabul ederek gerekçelerini de açıklar:

⁴³⁷ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 118.

⁴³⁸ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 118-119.

⁴³⁹ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 125.

⁴⁴⁰ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 145.

⁴⁴¹ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 152.

⁴⁴² el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 154.

⁴⁴³ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 159.

⁴⁴⁴ el-Kîlânî *Nûrullâh*, 1: 166.

⁴⁴⁵ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 1: 170.

“İlkeler çatışmıyor ki! Dine karşı bir din de değil, savaşımız. Ortada kendi ilkesini taşıyan ve insanlara anlatan bir Muhammed var. Askerleri kendisinin ilkelerini taşıyor. Tek düşündükleri şehadet! Muhammed din ve dünya işlerinde çok zeki ve örgütçüdür. Din ve dünya işlerini iyi biliyor.”⁴⁴⁶ Ayrıca yazar, Hıyey’in içinde gizlediği kin ve öfkeyi de açığa çıkarır. Yetmezmiş gibi gidip içindekileri bir de Beni Nağır’e anlatır.”⁴⁴⁷

“Rasulullâh’ı öldürmeyi başaramayan müşrikler, tiyatral şekilde İslâmı kabul ettiklerini ilan ederler ya da etmiş gibi yaparlar. Bunlardan biri de Ebû Şufyân’ın karısı Hind’dir.”⁴⁴⁸

“Onca çabaya rağmen Müslümanları yenemeyen Yahudiler bu kez de Hendek savaşında Rasulullâh ile olan anlaşmalarını bozarak müşriklere destek verirler. Bu sırada bir gelişme olur ve Nu‘aym b. Mes‘ûd Müslüman olur.”⁴⁴⁹ Her ne kadar Umer, onun Müslüman oluşunu yadırgasa da İbn Mes‘ûd, Benû Kureyza Yahudilerinin saldırı hazırlığını haber verir.⁴⁵⁰ Daha sonrasında ise İbn Mes‘ûd, Hıyey b. Ahtab’ı kandırır ve Yahudilerin planlarını bozar.⁴⁵¹ Aynı sözleri gidip müşriklere de söyleyerek onların da aklını karıştırır.⁴⁵² Kureyş’ten şüpheye düşen⁴⁵³ Yahudiler, Kureyş’ten rehine isterler.⁴⁵⁴ Bunun üzerine Ebû Şufyân geri dönüş emri verir.”⁴⁵⁵ Kureyza’nın lideri Hıyey, kaçar.⁴⁵⁶ Burada yine Hıyey b. Ahtab’ın iç konuşmalarını dinleriz:

“Başım çatlayacak gibiydi. Kendimi derin bir şaşkınlık, ıstırap ve korku denizinde hissediyor, kendimi uzak ve beni kurtaracak sahillere götürecek bir dal arıyordum. Deniz dalgalı ve çalkantılıydı. Gökyüzü kara, bir ışık parıltısı bile yoktu. Gürültü ve bağrışmalar çoğalıyordu. Delirecektim. Nereye gidecektim?”⁴⁵⁷

Umer, Hıyey’in öldürülmesi gerektiğini söyleyince⁴⁵⁸ Hıyey, bir yıllık ezrakları olduğu savıyla meydan okur.⁴⁵⁹

⁴⁴⁶ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 171.

⁴⁴⁷ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 171.

⁴⁴⁸ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 180.

⁴⁴⁹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 229.

⁴⁵⁰ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 232.

⁴⁵¹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 233.

⁴⁵² el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 235.

⁴⁵³ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 236.

⁴⁵⁴ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 238.

⁴⁵⁵ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 242.

⁴⁵⁶ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 245.

⁴⁵⁷ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 246.

⁴⁵⁸ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 256.

⁴⁵⁹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 257.

Romanın ikinci cildi Rasulullâh'ın kızı Zeyneb'le başlar. Yazar, vizörünü ona çevirir ve onu betimler:

“Zeynep, yıpranmış hasır üzerine uzanmış solgun ve zayıf yüzünde acının izleri vardı. Islak gözleri derin bir hüznü ifade ediyordu. Ara sıra kesik kesik inlemekte, hızlı alıp verdiği nefesini tutmaya çalışmaktadır. Yatağında rahatça hareket edememektedir. En hafif bir harekette bile iç organları acı veriyordu.”⁴⁶⁰

Bir sonraki sahnede İbn Ubey'i görürüz. Anlatıcı içine kapanmış şekilde oturan İbn Ubey'i bize anlatır:

“Yemek yemeyi reddeder. Üzüntülüdür. Gamı gittikçe artar. Yemek yemek nasıl zevk verirdi, kendisine? İçeceklerini nasıl rahatça içerdi? Başarısızlıkla sonuçlanmışken, hayatın kıymeti yoktu. Ümitlerin parçalandığı yerde, lezzet ve keyif olur mu? Kader, kendisiyle dalga geçiyordu.⁴⁶¹ İbn Ubey'in bütün bu hüznünün sebebi Yahudilerin ve kendisinin yenilgileriydi. Ne yaparlarsa yapsınlar, Rasulullâh bir şekilde planlarını bozuyordu.⁴⁶² Hendek savaşı da yenilgiyle sonuçlanınca İbn Ubey, depresyona girer. Tüm hayalleri yerle bir olur.”⁴⁶³

“Ancak Hâlid b. Velîd Müslüman olduğunda, İbn Ubey ile arasında insanı gülümseten bir konuşma olur. Bir Müslüman gibi gelen İbn Ubey, Hâlid b. Velîd'in, Uğud savaşında yaptığı gibi, müslümanlara bir tuzak kurduğunu düşünerek; Hâlid, tüm şehir Müslüman olduğun için mutludur, der. Hâlid ikiyüzlülüğü sevmem deyince bu söz, İbn Ubey'in yüzüne bir tokat gibi iner.”⁴⁶⁴

“Hıyey b. Ahtab'ın kızı Şâfiye, sıkılır. Bunu kocasıyla paylaştığında ise Rebî' buna çok kızar. Oysa Şâfiye'nin can sıkıntısı, içinde gizlediği imanın dışavurumundan kaynaklanmaktadır.”⁴⁶⁵

İbn Ubey'in karısı, şimdiye kadar kocası ile yaptıkları sohbetlerde, örtük şekilde hep Müslümanların tarafını tutar. İtikattaki bu değişim onu, yuvarlak bir kişi yapar.

---

⁴⁶⁰ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 2: 7.

⁴⁶¹ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 2: 13.

⁴⁶² el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 2: 13.

⁴⁶³ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 2: 15.

⁴⁶⁴ el-‘Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâsiyyeti*, 207.

⁴⁶⁵ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 2: 21.

“Sellâm b. Mişkem, Hayber Yahudilerini tekrar Rasulullâh ile savaşmaya teşvik eder.⁴⁶⁶ Bununla birlikte Zeyneb binti Hâriş, bu işin tek ve en kısa yolunun Muhammed’i öldürmek olduğunu söyler.”⁴⁶⁷

“Nûrullâh’ın kahramanlarından bir diğeri de Zeyneb binti Hâriş’tir. Sellâm b. Mişkem’in karısı olan Zeyneb binti Hâriş’in içi Rasulullâh’a e duyduğu öfkeyle doludur. Hatta kölesi Fahd’a, Rasulullâh’ı öldürme karşılığında, kendisini vereceğini söyler. Zeyneb binti Hâriş, bunu, amacın aracı meşru kılacağı ilkesinden hareketle yapar. Bu anlamda Zeyneb, maddiyatçı ve çıkarıcı Yahudi aklını temsil eder.⁴⁶⁸ Ayrıca Zeyneb, daha bilinçli bir karakter rolünde, meselenin sadece iki din arasındaki mücadele değil, aynı zamanda bir onur meselesi olduğunu söyler.”⁴⁶⁹ İbn Ubey’in çektiği iç sıkıntısı ve psikolojik durumun benzerini Zeyneb de çeker ve kocasına: “Şimdiye kadar böyle bir acizlik hissettiğimi hatırlamıyorum.”⁴⁷⁰ Bir çare bulamayan Zeyneb, yalan söyleyerek Müslüman olduğunu söyleyecektir.⁴⁷¹ Zeyneb, yaptığı planlar işe yaramayınca farklı çözümler bulmaya çalışır. Bu kez de kölesi Fahd’a Rasulullâh’ı öldürmesi karşılığında özgürlüğünü teklif eder.⁴⁷² Bununla da yetinmeyerek yine kendisini de teklif eder.⁴⁷³ Ancak Zeyneb, Fahd ile arasındaki ilişkiyi öğrenen diğer köleyi zehirleyerek öldürür.”⁴⁷⁴

İhanetlerinden dolayı, Müslümanlar Hayber’e saldırınca, İbn Ubey’in yine içi daralır ve çok üzülür. Zira kendi saltanatı da sallanmaktadır.⁴⁷⁵

“İki muhafız gelerek kocası Sellâm b. Mişkek’in öldüğünü haber verince, Zeyneb binti Hâriş, yine büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Çünkü o Rasulullâh’ın eşlerinden ‘Aişe’yi kendisine hizmetçi yapmanın hesaplarını yapıyordu. Bu haberle öfkesi iyice artan Zeyneb, kocasının intikamını almaya yemin eder.⁴⁷⁶ Kinâne b. Rebî’ dehşet içinde Yahudilerin tüm kalelerinin yıkıldığını söyler. Şâfiye, sonunda içinde biriktirdiği o imanı itiraf ederek, Muhammed’in Haqq üzere olduğunu

⁴⁶⁶ el-Kilânî *Nûrullâh*, 2: 41.

⁴⁶⁷ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 43.

⁴⁶⁸ el-‘Arînî, *el-İticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 143.

⁴⁶⁹ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 45.

⁴⁷⁰ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 53.

⁴⁷¹ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 57.

⁴⁷² el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 60.

⁴⁷³ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 63.

⁴⁷⁴ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 70.

⁴⁷⁵ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 94.

⁴⁷⁶ el-Kilânî, *Nûrullâh*, 2: 102

söyler.”⁴⁷⁷ Böylece, romanın başından itibaren gösterdiği gelişim, sürecini tamamlar. Bu durum onun sürgüne gönderilenlerle birlikte gitmesine engel olur. Müslümanlar şehri teslim alırlar ama Şâfiye, kocasına çıkararak şöyle der:

“Yahudiler, yıllardır Kinâne b. Rebî’ın sözlerini dinlediler. Sonuçta her şeylerini kaybettiler. Bu nedenle artık sana itaat etmeyeceğim.”⁴⁷⁸

Zeyneb binti Hâriş, kendi kendisiyle konuşur ve kendisini kınar:

“Yazıklar olsun bana! Yazıklar olsun. Hayatım hep zillettir. Dün Sellâm b. Mişkek’in karısıyken bugün bir esirim. ‘Aişe’nin önümde diz çökeceğini hayal ediyordum. Peygamberin hanımlarından olan köleler ayaklarımı yıkayacaklardı. Nasıl tersine döndü? Zeyneb, Rasulullâh’ın hanımlarına hizmet edecekti.”⁴⁷⁹

Şâfiye hakkında iyilikle konuşan bir sahâbi, Rasulullâh, onu kendisine almasını söyler. Rasulullâh da ona, hangisini seçerse kabul edeceğini söyler. Bunun üzerine de Şâfiye de Rasulullâh’ı seçer.⁴⁸⁰

Hayber Yahudileri de yenilince İbn Ubey, kahrından yatalak olup aklını kaçırarak hale gelir. Bu andaki iç konuşmaları, onun içinde bulunduğu psikolojik durumu açığa çıkarır:

“Neden yaşıyorum? Savaşıp galip mi gelecektik? Onlarla yarışabilecek miydik? Düşmanları, sineklerin düştüğü gibi, düşecek miydi? Bundan önce ölseydim, huzur içinde ölecek, onurlu bir ölü olacaktım. Gücümün yüceliğini kaybettim. Siyaseti iyi bilen insanlar devri kapandı. Muhammed, tuhaf işlerle ve değişik bir ahlakla birlikte geldi.”⁴⁸¹ İbn Ubey’in karısı, Hayber’in fethini Muhammed’in doğru yolda olmasıyla yorumlayınca İbn Ubey iyice öfkelenir.”⁴⁸²

Romanda meydana gelen ilginç olaylardan biri de yazarın romana Lu’lu’e adlı bir fahişeyi almasıdır. Yazar bu kişiyi, ya *gerçekçilik* bağlamında ve *sanatsal açıdan* çalışmanın bütünlüğüne katkısı olması açısından ya da o dönemde yaşanan toplumsal çözülme ve yozlaşmanın daha net ifadesi için kullanmış olabilir.

---

⁴⁷⁷ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 2: 105.

⁴⁷⁸ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 2: 106.

⁴⁷⁹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 111.

⁴⁸⁰ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 2: 17.

⁴⁸¹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 2: 153.

⁴⁸² el-Kılânî, *Nûrullâh*, 2: 154.

‘Abdullâh b. Şâlih el-‘Arînî, bu durumu, sanatsal yapının bütünlüğüne katkısı bakımından eklendiği görüşündedir. Zira Lu’lu’e’nin yaptığı işler fitrata aykırıdır. Yazar onu bize, hisleri ve duygularıyla beraber resmeder. Lu’lu’e’yi kâh müşterileriyle gülerken, kâh üzgün bir şekilde görürüz. Yalnız kaldığında ıstıraplıdır. Şiddetli bir şekilde ağlar. Durumunu abartır, kendisini kandırır, kendi gerçeğini unuttur. Ama iç dünyasında yaşadıklarından dolayı oldukça pişmandır. Sonrasında Rasulullâh’ın çağrısına uyar, Müslüman olur. Evini ve günahlarıyla birlikte kirlettiği geçmişini terkeder. Daha sonra ise kimsenin bilmediği bir yere kaçar.⁴⁸³

Romana genel olarak bakıldığında, roman kişilerinin sayıca çok olduğu görülür. Buradaki kişiler, Rasulullâh’ı saymazsak Umer dışındaki kişiler ikincil kişilerdir. İyiliği temsil eden roman kişileri arasında Umer, Şâfiye, İbn Ubey’in karısı gelişimci karakterler olarak yer alırlar.

Romanla ilgili olarak yazarın yaptığı bazı hataların ifade edilmesi gerekir. Öncelikle *Nûrullâh*, bir romandan ziyâde İslâm tarihinin tiyatral bir ifadesi, anlatımı gibi duruyor. Yazarın yazdığı tüm romanlarda, romanlar hangi döneme ait olursa olsun konuşulan dil günceldir. Yazar, çoğunlukla roman kişilerinin yerine konuşur. Diyaloglarda ve anlatıcının üslubunda çoğunlukla el-Kîlânî’nin sesini duyarız. Ummu ‘Abdullâh’ın kocasıyla olan konuşmalarında üslubu, konumuyla uyumlu değildir. Ummu ‘Abdullâh bir filozof gibi konuşur.

Umer’in, Rasulullâh’ın gelişine itiraz etmek için kullandığı : *Muhammed, ülke bütünlüğünü tehdit ediyor*, ifadesi ilginçtir. Zira Mekke bir devlet değil, oligarşik bir yapının yönettiği şehirdir. Diğer husus, böyle bir ifadenin içinde bulunulan durumla olan uyumsuzluğudur. Bu romanda yazar, çoğu romanlarında kullandığı felsefe kelimesini, o günün kelime hazinesinde olmadığı halde yaygın bir şekilde kullanır.⁴⁸⁴

⁴⁸³ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyeti*, 136.

⁴⁸⁴ el-Kîlânî, *Nûrullâh*, 18.

1.2.1.1.11. ez-Zıllu'l-esved

ez-Zıllu'l-esved,⁴⁸⁵ romanı 1968 yılında yazılmış ve ilk baskısı 1982 yılında basılmıştır. Roman,1984 yılında da Dâru'n-nefâ 'is tarafından Beyrût'ta basılmıştır.

Romanda, Etiyopya'nın genç İmparatoru Müslüman olunca, Müslümanlar ve Hristiyan din adamları arasında meydana gelen dinî çatışmaların hikayesi anlatılmaktadır.

Romanın kişileri: İmparator 'İyaso, 'İyaso'nun babası Mikâil, 'İyaso'nun annesi Şuarkaş, 'İyaso'nun hanımları, kızı kardeşi Malvin, halası Zudito, karşıt tarafta ise 'İyaso'nun kuzeni Ras Tafari, Tafari'nin aşçısı, psikopos Enba Mitavis'dir.

Romanın konusu İmparatorun İslâmı kabul ettiği bahanesiyle Hristiyan din adamlarının körüklediği iç çatışmalardır.

Roman, Etiyopya'da egemen olan Hristiyan din adamları ile iktidardaki İmparator 'İyaso arasındaki mücadelenin hikâyesi, diğer bir ifadeyle Müslüman 'İyaso ile Hristiyan Tafari ve Psikopos Enba Mitavis arasında geçen hak batıl mücadelesinin bir sunumudur.

“Romanın olayları Hâbeşistân topraklarında geçer. Bu romanın kahramanı, 'İyaso'dur. Romanın ana olaylarından biri, genç imparator 'İyaso'nun yetkilerinin ve tahtının, kendisine Hâile Selâse ünvanını veren Ras Tafari tarafından gasp edilmesidir.⁴⁸⁶ Tafari, romanda ikincil roman kişisidir. Kinin, Hristiyan inancının, kurnazlığın, hilenin, çıkarıcılığın ve kişisel çıkarların somutlaşmış hali olarak yansır, romana. Ayrıca yazar, Tafari'nin kendi hevasına göre Hristiyanlık inancını tahrif eden yapıyı ve gücündeki sahteliği de ortaya çıkarır. Tafari, kötülüğün göstergesidir. Fırsatçıdır. İmparatora yakın olmak için 'İyaso'nun kızkardeşi Malvin ile evlenmiştir.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ *ez-Zıllu'l-esved* romanı, Ali Nar tarafından ilki Elif Yayınevi, ikincisi ise Gonca Yayınevi tarafından, her ikisi de *Kara Gölge* adıyla 2002 yılında yayınlanmıştır.

⁴⁸⁶ 'Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu'r-rivâ 'iyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû 'iyyetun ve fenniyyetun*, 258.

⁴⁸⁷ 'Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu'r-rivâ 'iyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû 'iyyetun ve fenniyyetun*, 265.

Romadaki diğer kişiler ise ‘İyaso’nun annesi Şaarkaş, kız kardeşi Malvin, halası Zudito; karşıt tarafta ise aşçı, Tafari ve Hıbeşistan piskoposu Anba Mitavis vardır.

“el-Kîlânî’nin romanlarında önder kişilerden biri de ‘İyaso’dur. Üç yıl iktidarda kalan ‘İyaso, ekonomik, toplumsal, siyasî ve düşünsel boyutuyla birikimli bir lider olarak yönetim sahnesine çıkar. Yönetimi boyunca adalet, insaf ve özgürlük içinde davranır, halkına”⁴⁸⁸

“Yazar, kahramanı ‘İyaso’yu asil nitelikler taşıyan ve İslâmî kişiliğinin gerçeğini gösteren değişik yönleriyle sunar. ‘İyaso, Kilise’nin korkusundan yeni dinini gizli tutar.⁴⁸⁹ Ancak genç İmparator bu sırrı saklamada başarısız olur ve yeni benimsediği dinini açıklar. Sebebi ise ‘İyaso’nun, rahiplerin kilise adına yaptıkları sahte ve yapmacık davranışlarıdır. Sürekli olarak din, Allah ve gökyüzünün krallığından bahsederler ama yüzlerindeki o sahte maske İyaso’yu tiksindirir.”⁴⁹⁰

“‘İyaso’nun Müslüman olması, romandaki *ana olay*lardan biridir. ‘İyaso’nun Müslüman olduğu haberi kilisenin kulağına düşünce, akıllarına gelen ilk şey, denetimi elden kaçırabilecekleri korkusu olur. Kilise, ‘İyaso’nun dedesi Menlik’e sırtını döner ve genç ‘İyaso’nun karısını da, rahiplere casusluk yapması için ikna edene kadar uğraşırlar. Tafari bu fırsatı kaçırmaz ve yabancı güçlere, ülkeyi yönetecek tek kişinin kendisi olduğuna dair güvenceler verir.”⁴⁹¹

“Kilise, ‘İyaso’nun hazinede yeterince kaynak olmadığını söylemesine rağmen, bir yandan kendi eksikliklerini giderme, misyonerlik faaliyetlerinin hızlandırılması ve Müslümanlarla savaş için bütçe ister.”⁴⁹²

“Bu noktada ‘İyaso’nun psikolojik olarak sıkıntıda olduğu ve kendi içinde kaçış planı yaptığını, ‘İyaso’nun iç monologlarından anlarız.⁴⁹³ Ayrıca Nâdir

⁴⁸⁸ el-Muntaşır Billâh, *Melâmihu’ş-şahşiyeti’r-re İsiyyeti fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti* (Doktora Tezi, İslam Üniversitesi, 2008), 267-268.

⁴⁸⁹ el-Muntaşır Billâh, *Melâmihu’ş-şahşiyeti’r-re İsiyyeti fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 258.

⁴⁹⁰ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 7.

⁴⁹¹ el-‘Arîmî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 162-163.

⁴⁹² el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 12.

⁴⁹³ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 193.

Ahmed 'Abdulhâlık'ın iddia ettiği gibi, yazarın 'İyaso'yu iyi donattığı pek gerçekçi değildir.⁴⁹⁴

Bu taleplerden dolayı 'İyaso, karamsar bir havaya bürünür. Hayalinin uzak ülkelere göçmek olduğunu söyler ve ağlamaya başlar.⁴⁹⁵

“‘İyaso, Müslüman olduktan sonra sürekli sınanır. En sonunda da yeni İmparator olarak Müslümanlarla savaşması istenir. Yeni imparatorun kilise ve Allah'a karşı içtenliğini ispat etmesi istenir. Bu nedenle de ordunun başında olmalıdır.”⁴⁹⁶

Bölge valisi ve aynı zamanda 'İyaso'nun kız kardeşi Malvin'in kocası olan Ras Tafâri, İmparator 'İyaso'yu ziyârete gelir. Tafâri'ye hoşgeldin dedikten sonra 'İyaso, eski okul günlerine geri dönerek, düşmanlıklarının o günlere uzandığını iç konuşmasında belirtir. Daha çok da dinî konularda anlaşamazlardı. Tafâri konuya hep bir tüccar mantığıyla yaklaşır, kâr-zarar hesabı yapardı. Tafâri hem biraz aptal hem de kötü niyetliydi. Şiddeti, zorbalığı ve gücü, felsefesi haline getirmişti.⁴⁹⁷

Diğer yanda ise Tafâri, 'İyaso'nun iç dünyasını, kendi iç konuşmalarında ortaya döker:

“‘İyaso bir şair ve hayalci idi. Küçük olaylar bile onu etkiler ve uzaklara götürürdü. Zayıflara bakar, onlar adına özür dilerdi. Herşeyin eksik olduğunu düşünürdü. Kemâl ancak idealar dünyasında idi. Çatışan değerler arasında onları ayıran bir sınır yoktu. Burada mutlak iyi ve mutlak kötü yoktu. Talihsizleri düşünerek çok vakit geçirirdi. Sürekli bir endişe içindeydi.”⁴⁹⁸

'İyaso'nun meselelere bir sanatkâr edasıyla yaklaşması; Tafâri'nin ise olaylara Makyavelist bir yaklaşım göstermesi ve dinî duygularının zayıflığı ortaya çıkar.

⁴⁹⁴ 'Abdulhâlık, *eş-Şahsiyyetu'r-rivâ'iyetu beyne 'Alî Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevâdî 'iyyetun ve fenniyyetun*, 258.

⁴⁹⁵ el-Kilânî, *ez-Zillu'l-esved*, 13.

⁴⁹⁶ el-Kilânî, *ez-Zillu'l-esved*, 21.

⁴⁹⁷ el-Kilânî, *ez-Zillu'l-esved*, 38.

⁴⁹⁸ el-Kilânî, *ez-Zillu'l-esved*, 38.

“İyaso, Tâfârî'nin, kilisenin yardımıyla bazı hain tuzaklar hazırlayarak Saray ile Kilise'yi birbirine düşürmeye çalıştığını farkeder.⁴⁹⁹ İyaso, müsteşarlarıyla birlikte, dağları, dereleri ve nehirleri aşarak seyahatlerine devam eder. Konakladıkları yerlerde kurbanlar kesilir, tekbirler getirilir, kan dökmediği için takdirle karşılanırdı.”⁵⁰⁰

“Geçtikleri köylerden birinde kendisini durdurarak câmi yapılmasını isterler. İyaso, ‘buna itiraz edilmez’, der. Ancak müsteşarlardan biri, bu olayın duyulması halinde kilisenin buna büyük tepki vereceği gerekçesiyle bunu kabul etmez. Ancak bölge halkı tepki verir. Hem müsteşarlar hem de kilise temsilcileri donar kalırlar.”⁵⁰¹

“Tâfârî, ikisinin dinlerinin ayrı olmasına rağmen, bu durumun aralarındaki sağlam ilişkiye zarar vermeyeceğini söyler. ‘Halk kendi inancını seçebilir. Din, ülke yönetimi ve ailevî ilişkileri etkilemeyecek özel bir konudur’ şeklinde konuşunca İyaso, Tâfârî'nin çok değiştiğini düşünür.”⁵⁰²

“Tâfârî, Hâbeş piskoposu Anba Mitavis'e bir mektup göndererek, İyaso ile Türkiye konsolosu arasında gerçekleştiğini düşündüğü ihaneti bildirir. Ona göre İyaso, Türkiye'nin tüm isteklerini karşılamış ve dinî etkenlerden dolayı hilafete karşı bir duygudaşlık hissetmektedir.”⁵⁰³

“Anba Mitavis, Tâfârî'yi kurnaz, katı kalpli ve savaşı seven biri olarak betimler. İyaso'nun ise gökten düşen bir lanet olduğunu, ondan kurtulmanın tek yolunun da Ras Tâfârî olduğunu söyler. Ona göre Tâfârî, acımasız, keskin bir kılıç, yumuşamayan demir bir kalp, asla akmayan taşlaşmış bir göze sahiptir.”⁵⁰⁴

“İyaso, saraydaki işleriyle uğraşırken, Tâfârî uzun süren yurtdışı seyahatlerine çıkar. Değişik olayların meydana geleceğini düşünür, İyaso. Biri, Tâfârî'yi kast ederek, tüm bu hazırlıkların nedenini sorar. Ancak cevap, komik bir şekilde İmparatorun Türkiye ile olan dayanışması olarak açıklanır. Tâfârî ise bunun kendisine karşı bir savaş olduğunu iddia eder.”⁵⁰⁵

⁴⁹⁹ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 42.

⁵⁰⁰ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 52.

⁵⁰¹ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 53-55.

⁵⁰² el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 68.

⁵⁰³ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 82-83.

⁵⁰⁴ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 85.

⁵⁰⁵ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 110-111.

‘İyaso, çevresinde topladığı çok sayıda asker ile güneye giderken, Ras ʿİfâri de tüm kurnazlığı ile ‘İyaso’nun gayretlerini boşa çıkaracak manevralar yapıyordu. Bu son hilesini Mitavis’e anlatır:

*“Planı yaptım. Wallo’daki Mikail’e, saraydaki samimi arkadaşlarından birinin imzasıyla bir mektup gönderdim. Ona, ‘İyaso’nun düşmanlarının neredeyse başkenti düşüreceklerini yazdım. Başkenti kurtarması için bir şekilde ordusunu göndermesini istedim. Mikail, hazırlığını tamamlamadan yola çıkacak ve bizim kurduğumuz tuzaklara düşecektir.”*⁵⁰⁶

‘İfâri’nin hileleri tutar ve başkent düşer. ‘İyaso düşer. Kiliseler zafer çanlarını çalar.⁵⁰⁷ ʿİfâri ülke yönetimini ele geçirdikten sonra, ‘İyaso, bu savaşımın en sıcak anında kahramanca, yüce değerleri ve bu değerlerin korunması için çalışır.⁵⁰⁸

‘İyaso’nun dışındaki tüm aile fertleri annesi, babası, kardeşi ʿİfâri’nin elindedir. ʿİfâri bunu bir fırsata çevirir. Bu durumu ʿİfâri’nin kendisi, iç monologla okura açar:

“Bu, hayatımın fırsatıdır. Başkent düşmüştür. Seçkin askerî birlikler el tetikte hazır durumdadırlar. Müttefiklerim ihtiyaç duyduğum her türlü yardımı yapmaktadır. Karşı devrimcileri ezebilirim. Halk, koyun sürüsüdür.”⁵⁰⁹

ʿİfâri, ‘İyaso’nun hâlâ dağlarda, vadilerde ve ormanlarda gezerek kendine savaşçı topladığını, onu, kendi elleriyle yakalayacağını söyler.⁵¹⁰ ʿİfâri’nin özelliklerinden biri de hırslarını, koyu bir sessizliğin veya tatlı sözlerin ardına saklamasıydı.⁵¹¹

“‘İyaso beş yıl boyunca sıkıntı içinde mücadele etti. Her tarafta kendisini arıyorlardı. ʿİfâri, sürekli seriyyeler gönderiyor ve ‘İyaso’nun teslim olmaması durumunda, tüm aile fertlerini öldüreceğini bildiriyordu. ‘İyaso’ya da bir hile olmadığına yemin ederek konuşma teklifinde bulunuyordu.”⁵¹² Sonrasında ‘İyaso

⁵⁰⁶ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 130.

⁵⁰⁷ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 131.

⁵⁰⁸ ‘Abdulhâlık, *eş-Şahsiyyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 258.

⁵⁰⁹ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 140.

⁵¹⁰ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 145.

⁵¹¹ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 149.

⁵¹² el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-esved*, 153.

yakalanır ve hapsedilir. On buçuk yıl boyunca hapisshanedede kalır.⁵¹³ ‘İyaso’nun adamlarının ‘İyaso’yu kaçırma denemeleri başarısız olur. Țafâri, adamları idam ettirir. Ondan birkaç gün sonra da bizzat Țafâri’nin emriyle ‘İyaso, boğularak öldürülür.’⁵¹⁴ Romandaki olaylara ve gelişmelere bakıldığında ‘İyaso, romanın kahramanı olarak yaşadığı sıkıntılara paralel olarak değişir ve gelişir.”

İkincil roman kişilerinden biri de Yuhannes’tir. Yuhannes’i etkili ikincil roman kişisi yapan, meydana getirdiği etkili *olay*’dır.

“Țafâri sabah kahvaltısında etteki tuzun çok olduğu gerekçesiyle aşçıyı azarlar ve onu kırbaçlatır. Daha sonra da aşçıyı kovar. Malvin’in araya girmesine rağmen kararından vazgeçmez. Bir süre sonra Țafâri, saraydan ayrılır. Aşçının durumuna çok üzülen Malvin onunla konuşur, ona yeterli miktarda para verir. Yuhannes, Malvin’in elini öper ve ‘İyaso’yu över. Öldürücü darbeyi de sona bırakır. Țafâri’nin Addis Ababa’ya saldıracağını ve güzel insan ‘İyaso’yu öldüreceğini söyler. Bunu da sadece kendisine yaptığı iyilik için söylediğini belirtir. Bu duyduğu şeyler, Malvin’de büyük bir infiâle sebep olur ve kendisinden bir mektup götürmesini ister. Plan başarılı olmuştur. Țafâri, Yuhannes’i böyle zor işlerde kullandığını söyler. Mektubun cevabını da yine kendisi yazar. ‘İyaso’ya gitmesi gereken mektup Ras Țafâri’ye gider. Yuhannes olarak da imzalar. Daha sonra Yuhannes’in sırrı açığa çıkınca Țafâri, onu öldürtür.”⁵¹⁵

Romanın sonunda yazar sözlü olarak ifade etmese de siyasette duygusallığın, ümitlerin ve düşlerin yeri olmadığını, bunun karşılığının ise kısas olduğunu ima eder.⁵¹⁶

1.2.1.1.12. ‘Umer yazharu fi’l-Ḳuds

‘*Umer yazharu fi’l-Ḳuds* romanı 1970 yılında Birleşik Arap Emirliklerinde yazılır.1981 yılında Beyrût’ta ikinci baskısı yapılmış ancak hem tarih hem de basım yeri bakımından belirsizdir. Ḳâhire’de Kitâbu’l-muḥṭâr tarafından basılan nüshada ise romanla ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır.

⁵¹³ el-Kilânî, *eḏ-Ḍillu’l-esved*, 181.

⁵¹⁴ el-Kilânî, *eḏ-Ḍillu’l-esved*, 206.

⁵¹⁵ el-Kilânî, *eḏ-Ḍillu’l-esved*, 113-123.

⁵¹⁶ el-Muntaşır Billâh, *Melâmihu’ş-şahşiyeti’r-re şsiyyeti fi rivâyâtü Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 269.

Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *eḏ-Ḍillu’l-esved*.

Romanın yazılma sebebi, ‘Umer’in şahsında temsil edilen *yitik özün* geri getirilme çabaları ve Allah yolunda yürüyeceğimiz doğru yola yönlendirmesi olarak gösterilir.

Roman kişileri şunlardır: ‘Umer, adı bilinmeyen anlatıcı, Rachel, Rachel’in arkadaşı İli, Dr. Vehib, Dr. Maḥmûd, Dr. Sadavî, hemşire Reca ve David.

Romanın konusu ise ‘Umer’in, her gün namazda bilinçsizce tekrar edilen kelime-i tevhidi hatırlatmasıdır.

Umer yazharu fi'l-Ḳuds romanına baktığımızda yıllar öncesinde ölmüş bulunan Umer’i kanlı canlı bir şekilde karşımızda görürüz. Bu, *hayalî* bir romandır.

“*Umer yazharu fi'l-Ḳuds* romanı, düşünce, roman kişileri, olayları, üslup ve teknik bakımından çok zengindir. Diğer yandan bu roman Necîb el-Kîlânî’nin eserleri arasında türü bakımından yapılan çalışmaların ilkidir. Bu çalışma yazarın genelde, ümmetin ise özelde Filistin sorununa verdiği önemin bir semeresidir. 1967 yılında Kudüs işgal edilmiştir.”⁵¹⁷

“Yazar, romanın girişinde bu romandaki düşüncenin yeni ve alışılmıştın dışında olduğunu, inanç, düşünce ve sanat bakımından birçok soruyu da beraberinde getireceğinin farkında olduğunu söyler.”⁵¹⁸ Bunun yanında Umer’in bin dört yüz yıl sonra gelmesini de iki sav ile açıklamaya çalışır. İlki Ashâb-ı Kehf’in uykudan uyanışı, diğeri ise Âdem’in yoktan yaratılışıdır.”⁵¹⁹

Anlatıcı, *nesnel tutumlu gözlemci* anlatıcıdır. Birinci kişi ağzıyla konuşur. Olaylara ve kişilere dışarıdan belli bir mesafeden, tarafsız, yansız bir gözlemci sıfatıyla bakar. Okuyucularla kişileri baş başa bırakır, olayları, durumları, varlıkları tasvir eder, kişilerin hareketlerini belirtir, konuşmalarını aktarır ve bundan ötesine karışmaz. Kişilerin iç dünyalarına inmez, ne düşündüklerini bilmez. Olayları gözler, değerlendirir ve aktarır. Gerçek hayatta bir kişi ne kadar biliyorsa romandaki

⁵¹⁷ Ḥamdân, “Binâu’ş-şahsiyyeti’r-re’îsiyyeti fi rivâyeti *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*”, el-Mu’temeru’l-ḥâmis li-kulliyeti’l-Âdâb, el-Ḳuds târihiyyen ve şekâfiyyen (7-8 Mayıs, 1911 Gazze), 113.

⁵¹⁸ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 3.

⁵¹⁹ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 74.

gözlemci anlatıcı da o kadar bilir. Romanı bize daha çok anlatma yöntemiyle aktarır.⁵²⁰

Bilindiği gibi romanın başlığı, yazarın okura gönderdiği ilk işarettir. Başlık, yazarın aklından geçenler, duyguları ve hisleri hakkında çağrışımlarda bulunur. Zira başlık birçok çağrışımın göstergesinin anahtarıdır. Bu nedenle, edebî metinler için seçilen başlıklar rastgele değildir. Aksine başlık ile metin arasında ahenk ve uyum ilişkisi olmalıdır. Umer kelimesinin göstereni, onur, haysiyet ve İslâm tarihinde yücelikle sembolize edilir. Yazar, romanın başlığında Umer'in yanına Fârûk, Mü'minlerin emiri ve İbnu'l-Ḥattâb adlarını ve başka sıfatları eklemez. Sadece Umer ismini kullanır. Bunun nedeni, Umer adının tek başına romanın adı olmaya yeterli olacağına olan inançtır.⁵²¹

Yazar, belki de bundan mülhem, Umer'i geri getirmeyi düşünmüştür. Gâzi Muhtâr'a, yazarın bu karakteri neden ortaya çıkardığıyla ilgili sorulduğunda; el-Kîlânî'nin Umer'i gayb âleminden görünür âleme getirme sebebinin, Müslümanları sarsmak, onları, içinde buldukları donukluktan uyandırmak olduğunu söyler.⁵²² Ayrıca anlatıcının dilinden de Ḥalîfenin geliş sebebi, bizi koruması veya bir ordu oluşturması değil; Allah yolunda yürüyeceğimiz doğru yola yönlendirmesi olarak gösterilir.⁵²³ Halîfe'nin geliş sebeplerinden bir diğeri de, İsrail'in iddiasının aksine, hükümeti düşürmek veya savaş çıkarmak değil, aksine her gün namazlarınızda bilinçsizce tekrar ettiğiniz Kelime-i Tevhîdi hatırlatmak, olduğu ifade edilir.⁵²⁴ Kelime-i Şehadete göre yürürseniz özgürlüğe, zafere ve adalete kavuşursunuz. Allah yolunda ölüm ve Allah için davet, ikisi de zaferdir.⁵²⁵ Yazarın, Umer'i günümüz dünyasına sokma nedenlerinden biri de onun (Umer'in), ümmetimizin, Yahudilerle olan sorunlarını ve sıkıntılarını bizimle birlikte yaşaması içindir.⁵²⁶ 1967 savaşındaki yenilginin ardından oluşan karamsar havanın bir nebze de olsa dağılması için yazar, Umer'i yardıma çağırır. Yazar, İslâmî ilke ve değerleri için, canlı bir örnek olan Umer'i görevlendirir. Umer'in gelişi aslında kendisinin değil, içinde saklı

⁵²⁰ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 106-107.

⁵²¹ Ḥamdân, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 114.

⁵²² el-Câci, *Şaḥṣiyyâtu rivâyati Necîb el-Kîlânî*, 298.

⁵²³ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 122.

⁵²⁴ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 191.

⁵²⁵ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 191.

⁵²⁶ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necîb el-Kîlânî*, 117.

tuttuğu ilkelerin gelişidir. Bu bir geriye kaçış da değildir. Umer'in kaybolmasından sonra halîfenin yeri sorusuna cevap olarak, onun her yerde olduğu, çünkü onun sadece bir beden değil, fikir ve inanç olduğu cevabı verilir ki bu da imandır. Bu durumda Umer, her zaman ve mekânda Müslüman kişinin içindeki *yüce özü* temsil eder.⁵²⁷

Yazarın Umer'i, romanın *kahraman*'ı olarak seçmesi büyük cesarettir. Roman yayımlandığında lehte ve aleyhte birçok yorum yapılır. Müslümanların yanında büyük yeri olan Umer karakteri birçok alaya maruz kalır.⁵²⁸ Yazar romanda geçmiş ile şimdiyi birleştirmeye çalışır.⁵²⁹

Hasen Bureygîş, yazarın Umer'i, karşı çıkılmayacak gerçek bir kişilik olması, Müslümanlar yanında bir yeri olması, doğruluğu, güvenilirliği, Müslümanlar için seçkin bir kişilik olması ve Kudüs'ü fethedip anahtarını alması gibi gerekçelerle seçtiğini söyler.⁵³⁰

Anlatıcı, Rasulullâh vefat ettikten sonra meydana gelen olayları, kendisinin şahadetini anlatınca Umer, geri dönüşle o günlere gider ve yaşadıklarını anlatır:

“Rasulullâh'ın ölümü, taşıyamayacağım büyük bir şaşkınlık yaratmıştı. Bir an ne yapacağımı ve ne diyeceğimi bilemedim. Aramızda imanı en güçlü olan Ebu Bekir'di. Durumu sükûnetle ve anlayışla karşıladı.”⁵³¹

“Umer, romanın ana karakteridir. Yazarın kendisine en çok önem verdiği ve ilgi gösterdiği roman kişisidir. Romandaki ana karakter, merkez kişidir. Olayların, hareketin ve tecrübenin odağındadır. Romandaki diğer kişiler Umer'in etrafında dönen ikincil kişilerdir. Roman onunla başlar onunla biter. Okur onun aracılığıyla yazarın görüşlerini öğrenir. Umer'in ortaya çıkışıyla romanda birçok sanatsal durum ortaya çıkar.⁵³² *Umer yazharu fi'l-Ḳuds* romanında Umer karakteri, yazarı temsil eder ve yüzde yüz onun adına konuşur. Umer'in diliyle gelen kişi, yazarın düşüncesinde tarihî bir kişilik olan Umer'in şahsına uygun şekilde hayal ettiği

⁵²⁷ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşasi Necib el-Kilânî*, 241.

⁵²⁸ el-Câcî, *Şaḥşiyâtu rivâyâtu Necib el-Kilânî*, 291.

⁵²⁹ el-Câcî, *Şaḥşiyâtu rivâyâtu Necib el-Kilânî*, 290.

⁵³⁰ Bureygîş, *Necib el-Kilânî, rihletun ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi*, 155.

⁵³¹ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 45.

⁵³² Ḥamdân, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 118.

kimsedir.⁵³³ Hannân binti Câbir, Umer karakterinin okurda, değişik duygulara neden olan çekici bir karakter oluşturduğunu belirtir.”⁵³⁴

“Umer kişisi romanda hep sabittir. Ancak onun burada aynı kalması onun düz karakter olduğu anlamına gelmez. Zira Umer insan topluluklarının başına gelen bu değişimleri ve gelişmeleri hemen kavramıştır. Yoksa düz karakter demek, roman boyunca sadece bir nitelikle gezen ve hiçbir değişim göstermeyen roman kişisi demek değildir. Okurlar onu hemen tanırlar. Oysa Umer’in durgunluğu zorunluluktandır. Umer’in bir özelliği de bağımsız bir kişi olmasıdır. Bunun anlamı kendisi ile yazar arasında bir perde vardır. Bazen yazarın düşüncelerini aktaran bir konuma dönüşür.”⁵³⁵

Anlatıcı, babasını şehir meydanına atılan bir bombada kaybeden genç bir Filistinlidir. Annesiyle birlikte yaşar. Annesi, yaşlı bir kadındır. Evleri fakirliğine rağmen temiz ve sakindir. Ev güzel kilimlerle döşelidir. Evde elektrik ve temiz su vardır. Duvarlarında ise şehit babasının resmi, bir de Filistin haritası bulunmaktadır.⁵³⁶

Umer ile anlatıcı birbirlerinin eksikliklerini tamamlar. İkisi birçok hususta aynı şeyi düşünürler. Sanki ikiz gibi davranırlar. Anlatıcının en büyük korkusu Umer’in eziyet görmesi, acı çekmesi ve işgalci Yahudiler tarafından bir suikasta uğramasıdır.⁵³⁷ Roman zaten Umer ile anlatıcının üzerine kurgulanmıştır. Bu ikisini bir arada tutan, asil insanî yapıdır. İkisi de sevgi, direniş, mücadele ve yardımlaşma üzerine bir araya gelmişlerdir.⁵³⁸

Yazar, diğer kahramanlara yaptığı gibi *Umer yazharu fi'l-Şuds* romanında Umer'i de hapisaneye gönderir. Umer, hapisanede iken, *iç monolog* tekniğini kullanarak anlatıcı marifetiyle, iç dünyasını okura açar:

⁵³³ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyati el-Kilânî*, 65.

⁵³⁴ Hannân binti Câbir, *Şûratu 'l-mer 'eti fi kaşası Necîb el-Kilânî*, 117.

⁵³⁵ Hamdân, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 135.

⁵³⁶ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 8-9.

⁵³⁷ Hamdân, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 145.

⁵³⁸ Hamdân, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 146

“Hapishane... Gece... Yoksunluk... ve belirsiz gelecek... Tümü, kendi üzerine kapanmış tuhaf bir dünya meydana getiriyor. Gardiyanlar sanki içeri girmeden önce tüm insanî değerleri kapıda bırakmış gibiydiler”.⁵³⁹

“Yahudi kızı Rachel, ‘Umer’i farklı bulur. Arkadaşı İlf’ye, ‘Umer’i istediğini ve elinden kaçırmak istemediğini söyler.⁵⁴⁰ Rachel, ‘Umer’e, bir kadının bedenini sergileme hakkının olduğunu söyler. Bunun üzerine Umer, onu omuzlarından tutup iterek aralarındaki yaş farkına işaret eder. Rachel, ne olursa olsun onu sevdiğini ve evlenmek istediğini söyler. Bu teklifi kabul edilmeyince beraber yaşayalım der, Rachel, ama Halife bunu da kabul etmez.”⁵⁴¹

Romandaki ikincil karakter⁵⁴² olan Yahudi kızı Rachel, baştan çıkarıcı sarışın bir kızdır.⁵⁴³ Romadaki *sembol kadın* Rachel’dir.⁵⁴⁴ Rachel karakteri temsilinde kadının, romanda herhangi bir durumu temsil ettiğini söylemiştik. Rachel çok canlı, dinamik bir karakterdir. Değişken biridir. Başlangıçta boş biri iken daha sonra Umer’e âşık ve kaderini Umer’e bağlayan bir Müslime olur.”⁵⁴⁵

“Müslüman olduktan sonra ilkelerine bağlı bir kız olur ve tüm toplumu karşısına alır. Aynı zamanda Rachel, hareketli ve gelişimci bir roman karakteridir. Çevresinde meydana gelen olayların içinde aktif olarak bulunur. Daha önce kötülüğün sembolü olurken, sâliha bir Müslüman olup çektiği sıkıntılardan sonra, güçlü bir kadın olarak ortaya çıkar.”⁵⁴⁶

Romanın girişine, Filistin’in işgali nedeniyle anlatıcının ağır hüznü damgasını vurur.⁵⁴⁷ Anlatıcı ‘Umer’in gelişini, bir rüya olarak belirtir ve Halife’nin gelişini şöyle ifade eder: “Bir ses duydum, bana sesleniyordu. Ey varlıkla yokluk arasında sallanan! Bana gel!”

Yüzüm alev alev yanıyordu. Bana, bir sükûnet ve hoşnutluk damlaları döken sihirli bir el hissettim. Işıklar saçılınsın diye gözlerimi açmaya çalıştım. Aman

⁵³⁹ el-Kîlânî, ‘Umer yazharu fi ‘l-‘Kuds, 50.

⁵⁴⁰ el-Kîlânî, ‘Umer yazharu fi ‘l-‘Kuds, 39.

⁵⁴¹ el-Kîlânî, ‘Umer yazharu fi ‘l-‘Kuds, 68-70.

⁵⁴² Hannân binti Câbir, *Şûratu ‘l-mer ‘eti fi kaşaşi Necîb el-Kîlânî*, 159.

⁵⁴³ Havâlde, *el-Mer ‘etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 77.

⁵⁴⁴ Havâlde, *el-Mer ‘etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 85.

⁵⁴⁵ Havâlde, *el-Mer ‘etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 88.

⁵⁴⁶ Hannân binti Câbir, *Şûratu ‘l-mer ‘eti fi kaşaşi Necîb el-Kîlânî*, 159.

⁵⁴⁷ el-Kîlânî, ‘Umer yazharu fi ‘l-‘Kuds, 5.

Allah'ım, neler oluyordu böyle? Bedenimi yokladım. Gözlerimi kapattım sonra açtım. Ellerimi tutuyor sonra bırakıyordum. Şefkatle omuzlarıma dokunan bir el hissettim. Silkinip ayağa kalktım. Bana bir korku geldi. Arkama baktım bir de ne göreyim! Uzun boylu, parlak yüzlü, al yanaklı, bir adam. Sakalları beyaza boyanmıştı. Vakurdu. Berrak büyük gözleri vardı.⁵⁴⁸

Adını vermeyen anlatıcının anlattıklarına bakılırsa, 'Umer'in gelişi, onun bir rüyasıdır.⁵⁴⁹ Romanda *düş/rüya* 'nın, bir ifade aracı olarak kullanılması, yazarın ifade etmek istediği düşünsel ve duygusal anlamları somutlaştırmak içindir. Yazara göre *düş*, tarihe dönüşle benzerdir. 'Umer'in mezardan çıkarılıp getirilmesi onun, kendisine *tarîhî* bir kişilik olarak davranılması noktasında durmadığı gibi, yazar onun özelliklerini tasvir ederken onu gerçek ve sanat arasında bir karışıma tutmaya gayret eder. Böylece 'Umer'i zamanın fikirleriyle canlı, etkileşim halinde biri olarak ortaya koyar.⁵⁵⁰ 'Umer bunun alışılmamış bir şey olduğunu kabul eder ama olabileceğini de ekler. Örnek olarak da el-Bağarâ Suresindeki sığır olayını örnek verir. Sonra da "Bunu, bilmiyor musunuz?" diye sorar. Doktor ise şaşkınlık içinde bunun mantıklı ama inanılması güç olduğunu söyler.⁵⁵¹

"Anlatıcı ile 'Umer yolda yürürlerken Yahudilerden bir genç kız ve oğlanı sarmaş dolaş şarap içerken görünce 'Umer çok sinirlenir. Öfkeden kudurur. Genç kız ve oğlana öyle bir bağırır ki gençler korkudan yüzleri sararır. Sopasıyla onlara saldırınca korkuyla kaçarlar."⁵⁵²

'Umer hastalanır ve hastaneye kaldırılır.⁵⁵³ 'Umer'in hastaneye gelişi, çalışanlar arasında bir gürültüye sebep olur. Materyalist Dr. Vehîp 'Abdullâh, bu durumu çok tuhaf olarak yorumlar. Dr. Mağmûd 'Anânî ise bu durumu ne kabul eder ne de reddeder.⁵⁵⁴

Ameliyat edilen 'Umer, narkozun etkisinden çıkınca yazar, bilinç akışı tekniğini kullanarak kahramana yaşadıklarını anlattırır:

⁵⁴⁸ el-Kîlânî, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 41.

⁵⁴⁹ el-Câcî, *Şaḫṣiyyâtu rivâyâtu Necib el-Kîlânî*, 290.

⁵⁵⁰ Ḥamdân, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 120.

⁵⁵¹ Ḥamdân, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 120.

⁵⁵² el-Kîlânî, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 17-18.

⁵⁵³ el-Kîlânî, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 85.

⁵⁵⁴ el-Kîlânî, *'Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 92.

Bu, benim büyük sorumluluğumdur. Komutanlardan bana, savaş alanındaki herşeyi anlatmalarını istiyorum. Aralarında olmayı düşünüyorum. Yazıklar olsun Umer! Büyük bir yük aldın. Karşılaştığında Rabbine ne diyeceksin?⁵⁵⁵

“Gazetelerden biri Rachel’in Umer’e olan aşkının öyküsünü kaleme alır. Önce Rachel’in mini etekli eski bir resmini, sonrasında, Rachel’in kapalı resmini basarlar. Halifenin kocaman bir resminin yanına *rüyaların prensi* yazarlar.⁵⁵⁶ Rachel, gözünde güneş gözlükleri, elinde beyaz mendil, kızarmış burnuyla bir koruma ordusu eşliğinde hastaneye gelir.”⁵⁵⁷

“Rachel, hastanede iken, ağlamaya başlar ve gözyaşları arasında masum olduğuna yemin ederek, bugünden sonra Halîfeden uzakta yaşayamayacağını söyler. Halîfenin ardından ayrılmaz.”⁵⁵⁸

“Bu noktada Rachel, çok kesin ve kararlı bir dönüşüm geçirerek müslüman olur. Rachel, geçirdiği süreçlerin herbirinde kırdığı kabukları, arkasında bırakarak doğru yolda yürümeye devam eder.⁵⁵⁹ Haham, Rachel’i İsrail cennetinden kovar. İstihbarat Rachel’e görev verir ancak Rachel, bu duruma güler.”⁵⁶⁰

“Kudüs’te bir haber yayılır. Habere göre Rachel, Halîfenin görevini engellemek ve fitneye düşürmek için İsrail ve Amerikan istihbaratıyla çalışan bir işbirlikçidir. Askerlerden biri İsrail’in hilelerinin çok olduğunu, Halîfeye uyuşturucu verdiklerini bildirir.⁵⁶¹ Bunun üzerine Rachel, büyük subaylardan birine, küfreder, lanet okur ve o zayıf yumruklarıyla subaya vurur. Tüm bunların, kendilerinin bir yalanı olduğunu söyler.⁵⁶² Herşeye rağmen yeni dininden dönmeyeceğini söyler.⁵⁶³ Rachel, bir adım daha atarak örtünür. Bu, anne ve babasını endişelendirir.”⁵⁶⁴

İstihbaratın bir üyesi olan eski sevgilisi, Rachel’in örtünmesi üzerine iyice öfkelenir. Aralarında çıkan tartışmadan sonra İîlî, ortadan kaybolur. İnatçı ve kötü biri

⁵⁵⁵ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 96.

⁵⁵⁶ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 101.

⁵⁵⁷ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 102.

⁵⁵⁸ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 107.

⁵⁵⁹ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 108-109.

⁵⁶⁰ el-Kîlânî *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 110-111.

⁵⁶¹ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 148.

⁵⁶² el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 149.

⁵⁶³ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 152.

⁵⁶⁴ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi’l- Kuds*, 182.

olması nedeniyle Rachel, endişelidir.⁵⁶⁵ Zira İlf'nin arkadaşlarından biri olan David, İsraildeki örgütlerden birinin üyesidir. Henüz 21 yaşında olan David, onlardan siyaset dersi almıştır. İki arkadaş, Hayber'in yenilgisinin intikamını almanın peşindedirler. Diğer yandan David, Rachel'in hâlâ istihbarata çalıştığını düşünmektedir.⁵⁶⁶ Bu arada Rachel, şehrin dışında her tarafı kan içinde bir kenara atılmış halde bulunur.⁵⁶⁷ Diğer yandan David, Halifeyi öldürme planları yapmaktadır.⁵⁶⁸ Suikastın başarısızlığından sonra David'in psikolojik sorunları olduğu ortaya çıkar.⁵⁶⁹ Rachel iyileşir.⁵⁷⁰ Diğer yandan da David, "iki kez başarısız olmak, olası değil" ifadesiyle suçunu itiraf etmiş, kendini ele vermiştir. Her ne kadar Rachel söylemese de kendisini de Halifeyi de öldürmeye çalışan kişinin kendisi olduğu ortaya çıkar.⁵⁷¹ Daha sonrasında David, planladığı bir suikast sonucunda Dr. Şadavî ve ailesini öldürür ve tutuklanır.⁵⁷²

"Anlatıcının bir rüyası gibi, aramıza katılan Umer'in gidişi de bir uyuklama sırasında gerçekleşir. Oradakiler kendilerine geldiklerinde Halife'yi bulamazlar.⁵⁷³ Halife'nin gidişini duyan Rachel, depresyona girer.⁵⁷⁴ Bu durumdan en çok etkilenen Rachel olur, aklını yitirir. Arkadaşı İlf intihar eder, David ise tahliye edilir. Bunların dışında anlatıcı, hemşire Recâ, Dr. Vehîb ve Mahmûd 'Anânî, askerî mahkeme tarafından casusluk suçlamasıyla beşer yıl hapse mahkûm edilir."⁵⁷⁵

Romanın geneline baktığımızda, roman karakterlerinden başta Rachel olmak üzere; Dr. Vehîb'in Halife ile konuştuktan sonra değiştiğini ve dönüştüğünü görürüz:

"Vehîb, alınıdaki terleri ve kirpiklerindeki yaşları silerek çıktı. Recâ da yaşlı gözlerle onu izledi. Hepimiz Allah'a gideceğiz, diye fısıldadı."⁵⁷⁶

Değişim ve dönüşüm geçiren diğer bir kahraman da Recâ'dır. Recâ hemşire, Umer'i şu şekilde betimler:

⁵⁶⁵ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 189.

⁵⁶⁶ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 193-194.

⁵⁶⁷ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 200.

⁵⁶⁸ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 208.

⁵⁶⁹ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 212.

⁵⁷⁰ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 213.

⁵⁷¹ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 222-223.

⁵⁷² el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 229-230.

⁵⁷³ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 233.

⁵⁷⁴ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 234.

⁵⁷⁵ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 236.

⁵⁷⁶ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Şuds*, 191-192.

“Yüzü nurlu, gözlerinde doğruluk vardı. Sözlerindeki samimiyeti ve imanı duydum. Ruhu, bizi de almış üstümüzde uçuyordu. Dürüstlüğüne inandım. Hayatımda onun bir benzerini görmedim.⁵⁷⁷ Recâ, Halîfenin getirdiği anlamlarla birleşir. Başka bir insan olmuştur. Ölçülü bir şekilde konuşuyor, bilinçli hareket ediyordu. Daha önemlisi, düşünmeye başlamıştı. Düşünmenin, yaşamın ruhu olduğunu anladı. Bundan sonra Vehîb ile arasındaki ilişkiler değişir.”⁵⁷⁸

En önemli değişimi yaşayan kahraman ise ‘Umer’in kendisidir. Ancak yazar, ‘Halîfenin değişimini, geri dönüşle verir ve öyküyü Halîfe’nin İslâmlığından öncesine götürür: “Elinde yalın kılıç Rasulullâh’ı öldürmeye giden ‘Umer, sert ve inatçı idi. Rasulullâh’ın yaman bir düşmanı idi. Müslüman olmadan önce bazı Müslümanlara da işkence etmişti. Kız kardeşinin Müslüman olduğunu öğrendiğinde kanını akıtacak kadar dövmüştü onu. Sonra okudukları Kur’an sayfasını aldı, ayetleri okumaya başladı. Okudukları, düşüncesinde dehşete düşürüyor; kelimeleri kalbinde iman yayıyordu. Bütün vücudu titredi. Kendisini derinden sarstı. Gözyaşlarına boğuldu. Başını salladı ve Rasulullâh’a gitti.”⁵⁷⁹

“Roman, baştan ayağa sembolik bir anlatıma sahiptir. Roman *yitirilmiş örneğin* temsilidir. Zira Müslümanları bir araya getiren güçlü yönetici kayıptır. Müslümanların zihinlerinde dahi yok olan bir Halîfe vardır.”⁵⁸⁰

“Romanın sonunda roman kahramanlarının bir uyuklama halinde olduğu sırada, ‘Umer, birden ortadan kaybolur. Ancak bu sona hiç değinilmez. Yazar, ‘Umer’i nasıl bir anda ortaya çıkardı ise bir anda da ortadan kaybeder.”⁵⁸¹

Romanda kendi içyapısı ve kurgusu bağlamında bazı tutarsızlıklar görünür. Müslümanlarının tümünün tanıdığı gerçek ‘Umer ile yazarın oluşturduğu ‘Umer arasında çelişkiler vardır. Örneğin Cuma günü Kur’ân-ı Kerîm dinlemek için oturan ‘Umer, Kur’ân-ı Kerîm tahrif olmadığı için sevinir. Ancak bunu söylerken Hicr süresi 9. âyeti unutmuş gibidir. Yine yazar bu karakterin, sahabî ve 2. Halife ‘Umer olduğu iddiasını onaylar. Roman, tarihî bir roman olmasına rağmen, ‘Halîfenin

⁵⁷⁷ Hamdân, *Umer yazharu fi’l-‘Kuds*, 127.

⁵⁷⁸ el-Kilânî, *Umer yazharu fi’l-‘Kuds*, 216.

⁵⁷⁹ el-Kilânî, *Umer yazharu fi’l-‘Kuds*, 218.

⁵⁸⁰ Hânân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kilânî*, 452.

⁵⁸¹ el-Kilânî, *Umer yazharu fi’l-‘Kuds*, 233.

dili günceldir. Kahramanlar klasik Arapçayı konuşamadıkları gibi sofi diliyle konuşurlar. Bu da yazarın tasavvuf şeyhlerine olan düşkünlüğünden kaynaklanır.⁵⁸²

1.2.1.2. Toplumsal Romanlar

1.2.1.2.1. Ricâlun ve zi'âbun

Romanın ilk baskısı veya ne zaman yazıldığıyla ilgili bilgiler belirsizdir. Ancak ilk diyebileceğimiz elimizdeki nüsha, 2012 yılında Qâhire'de Şahve yayınları tarafından yapılmıştır.

el-Kîlânî'nin doktor olması nedeniyle yazdığı doktor romanlarından biridir ve doktorların dünyasına ışık tutan çalışmadır.

Romanın kişileri: Âdil Futûh, Fağîle 'Allâm, Rüşdî Kaşşâş, Şeyh 'Allâm 'İsevî, Zeki hoca, Nâdiye 'Abdu'l-bâki, el-Hâc Besyûnî ve Zeki Fûdâ, dır.

Romanın konusu, doktorlar arasındaki cereyan eden aşkların yanısıra el-İhvânu'l- Muslimûn'a bağlı doktorların maruz kaldıkları devlet terörünün öyküsüdür.

Romanın olayları Kaşru'l-'ayn hastanesinde geçer. Romanın ana karakterleri Âdil ve Fağîle'dir. Âdil, fakir bir ailede büyümüş, devlet bursuyla okumuştur. Birlikte çalıştığı doktor arkadaşı Fağîle 'Allâm'a aşıktır. Ancak Âdil, kitap okuma ve diğer kültürel etkinlikler gibi faaliyetleri sevmez. Bu durum Fağîle'yi üzmemekte ve Âdil'e karşı duyguları değişmektedir. Bir gün, Âdil'in kapısı çalınır. Gelen kapıcıdır. Bir istihbarat subayının kendisini çağırdığını iletir. Âdil bu durumdan çok korkar ve endişelenir. Ancak olay kendisinin beklediği gibi çıkmaz. Subay, onu bir sorguya tabi tutar. Ama bu, sorgu için değil, kendisine verilecek bir görev içindir.

Subay kendisinden okuldaki herkes, özellikle de İhvân mensupları hakkında bilgi toplamasını ister. Âdil kendisine verilen bu yetkiyle düzenin önde gelen kişilerinden biri olur. Aldığı görevi biraz fazla abartan Âdil, suçlu-suçsuz hoşuna gitmeyen herkesi ihbar eder. İhbar ettikleri arasında Fağîle ve arkadaşları da vardır. Uzunca bir süre ihbar terörü yapan Âdil, on yıl önceki bir İhvân bağlantısı nedeniyle takibata uğrar. Bütün hakları ellerinden alınır ve tutuklanıp hapse atılır. Âdil

⁵⁸² el-Câci, *Şahşiyâtü rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 294.

hapishanede iken bir değişim ve dönüşüm geçirir. Ancak bu durum çok sürmez, intihara kalkışır. Bir süre sonra da tahliye edilir.⁵⁸³

1.2.1.2.2. Ellezîne yahterikûn

Bu roman 1965 yılında yazılmıştır. eş-Şerîketu'l-muttahide li't-ţibâ'a ve'n-neşr Yayınevi, romanın birinci baskısını 2005 yılında yapmıştır. Şahve yayınları ise birinci baskı olarak 2015 yılını gösterir.

Roman, bir hekim olarak çalıştığı hastanede meslektaşları olan doktorların yaptıkları yolsuzluklara karşı verdiği savaşı anlatır.

Romanın kişileri: Dr. Muḥammed ve karşı tarafta Dr. Morris, Dr. Morris'in hanımı Lola, Hemşire Kameya, Hastabakıcı Ḥamîd ve diğerleridir.

Romanın kahramanı Dr. Muḥammed, kendi köyü olan Şarşaba'ya atanır. Ancak karşı taraftaki Dr. Morris ve avanesinin yaptığı yolsuzlukları farkeder ve onlara karşı bir savaşıma girer.

Ellezîne yahterikûn romanının olayları, Şarşaba köyündeki Sağlık Merkezinde geçer.

Romanın konusu Mısır devletindeki bütüncül yozlaşmadır. Romandaki olaylar ise, Dr. Morris ve avanesinin birlik ve beraberlik içinde hastaları soymalarını ve Sağlık Merkezine yeni gelen doktorun oyunu bozmasıdır.

Sağlık Merkezindeki doktorlardan Morris ile hasta bakıcı Ḥamîd'in kendi aralarında yaptıkları işbirliğiyle, görevlerini kötüye kullandıklarını ve haksız kazanç elde ettiklerini farkeder. Zaten oldukça fakir olan ve kıt kanaat geçinen köylüler daha da sıkıntıya düşerler. Dr. Muḥammed Şadık hem buna çok üzülür hem de öfkelenir. Çünkü bu sahtekarlar, hastalara ücretsiz vermeleri gereken ilaçları da satmaktadırlar.

Çocuğunu ve karısını Kâhire'de bırakarak köye hizmet eden Dr. Muḥammed Şadık, köyün doktoru değil de sanki köyün bir evliyası gibi görülür. O, köylüleri sadece muayene etmez, onların tüm durumlarıyla da ilgilenir. Parası olmayana para verir. Dr. Morris'in tam aksidir. Dr. Muḥammed beyaz; Dr. Morris ise karadır. Oyunları bozulan çete Dr. Muḥammed'e birçok tuzak kurarlar. Tüm bunlara rağmen

⁵⁸³ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *Ricâhun ve zî 'âbun*.

Dr. Muḥammed, dürüstlüğü ve Allah'ın yardımıyla bunların üstesinden geldiği gibi, bir de Sağlık Bakanlığında ödül alır.⁵⁸⁴

1.2.1.2.3. Emîretu'l-cebel

*Emîretu'l-cebel*⁵⁸⁵ romanı ilk olarak 1970 yılında Katar'da *Mecelletu'l-fecr* dergisinde, Birleşik Arap Emirlikleri radyosunda dizi olarak yayınlanır ve 1975 yılında yazılır. Daha sonra roman, Kitâbu'l-muhtâr tarafından Kâhire'de basılır. Ancak kabilenin önde gelen kişilerinin rencide edilmemesi için roman matbu olarak yayınlanmaz. Roman, 2015 yılında Şahve yayınları tarafından yayınlanır.

Roman, Birleşik Arap Emirliklerinde çalışan Iraklı doktorun, muayene ettiği kız hastasına karşı duyduğu aşkın hikayesini anlatır.

Romanın kişileri: Anlatıcı da olan Iraklı doktor, Meryem, kabile Şeyhi 'Ali Zeyd Zeydân, Kahya Ḥasen bin Muḥammed, Meryem'in amcası oğlu Ḥamîs, 'Abdullâh ve hemşire Fatsal'dır.

Romanın olayları doktorun, kendisine hasta olarak gelen Meryem adlı kızla birlikte Meryem'in yaşadığı dağı terkederek başka şehre kaçmalarıdır. Roman, doktor ile Meryem'in peşine düşen akrabalarından şehre kaçmasını konu edinmektedir.

Romanda Iraklı doktor, Şuḥuḥ kabilesinden hasta olarak kendisine gelen genç kıza aşık olur. Ancak Meryem'in talibi çoktur. Ama ikisi beraber Ḍabi'ye kaçarlar. Haber duyulduktan sonra kabilenin tüm erkekleri; 'Abdullâh, Ḥamîs, Ḥamîs'in babası ve Kahya 'Ali, peşlerine düşer. Ancak tüm çabalarına rağmen kabilenin adamları onları yakalayamazlar. Doktor ve Meryem bir süre sonra Lübnan'a giderler. Bir süre Lübnan'da kaldıktan sonra tekrar Birleşik Arap Emirliklerine dönerler ve evlenirler.

Emîretu'l-cebel romanının mekanı Birleşik Arap Emirlikleri şehirlerinden biri olan Re'su'l-ḥayme'dir. Olaylar daha sonra Birleşik Arap Emirlikleri'nin farklı şehirlerine ulaşmakla kalmayıp Lübnan'a kadar uzanır. Farklı bir dünya görmek arzusunda olan kızla birlikte kaçarak Ḍabi'ye giderler. İzlerini kaybettirmek için

⁵⁸⁴ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kîlânî, *Elleẓîne yaḥterikûn*.

⁵⁸⁵ Necîb el-Kîlânî, *Emîretu'l-cebel* (Kâhire: Kitabu'l-muhtâr).

oradan da Lübnan'a geçerler. Ancak Meryem'in talibi çoktur. Bu nedenle 'Abdullâh, Hâmîs, babası, Kahya 'Ali ve kabilenin ileri gelenlerinin tümü, onların peşine düşer. Bu arada 'Ali ile Hâmîs, Meryem için birbirine düşerler. Ama doktor ile Meryem çoktan evlenmişlerdir. Bu arada doktor, kızın yaşının küçüklüğünden dolayı pişman olur. Ama daha sonra cesaratini toplayarak Meryem'in babası Şeyh Zeyd Zeydûn'a Allah'ın emriyle kızı Meryem'le evlendiklerini, yanlış bir şey yapmadıklarını, izni olursa gelip elinizi öpmek istediklerini bildiren bir mektup yazar. Bu durumu kabul etmek istemeyen Kahya Hasan b. Muhammed dağdan kovulur. Düşmanlarının kıskançlığı nedeniyle açtıkları ateşle doktor omuzundan, Meryem ise akciğerinden yaralanır. Ateş edenler de 'Ali ile Hâmîs'tir. Doktor ile Meryem, ikisi de iyileştikten sonra dağa giderler.⁵⁸⁶

1.2.1.2.4. Leylu'l-ḥatâyâ

*Leylu'l-ḥatâyâ*⁵⁸⁷ adlı roman, 1960 yılında Dâru'l-fikr Yayınevi tarafından Dımeşk'te yayınlanmıştır. Romanla ilgili diğer bilgiler belirsizdir. el-Kîlânî'nin, kocasına ihanet eden tanıdık bir kadından intikam almak için yazdığı bir romandır.

Romanın kişileri: Ailenin reisi 'Abdulbedî', karısı Vehîbe, kayın biraderi Şâmî, Şâmî'nin annesi ve kız kardeşidir.

Romanın konusu, çok yakışıklı bulduğu ve çok sevdiği kayınbiraderini yoldan çıkararak onunla birlikte olan yengesi Vehîbe'nin sonu gelmez arzularıdır.

Yazar, aile içinde geçen, ensest denebilecek gerçek bir ilişkiyi anlatır. Yazar bu olayı duyunca, öfkeyle taraflardan intikam almak ve onları rezil etmek için bu romanı yazar.

Ancak el-Kîlânî, *Leylu'l-ḥatâyâ* romanın İslâmî Edebiyat kavramının doğası açısından utanç verici tutum ve davranışları içerdiğinden romanın yeniden basımını istemez.

Romandaki olaylar, öğretmen olan 'Abdulbedî'in hizmetiçi eğitim kursu için başka bir şehire gitmesi ve kendisine aşık olan yengesinin kayın biraderi Şâmî'yi baştan çıkarmasıdır.

⁵⁸⁶ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kîlânî, *Emîretu'l-cebel*.

⁵⁸⁷ Necîb el-Kîlânî, *Leylu'l-ḥatâyâ* (Dımeşk: Dâru'l-fikr Yayınları, 1960).

Romanda olaylar Şâmî'nin yengesi Vehîbe'nin Şâmî'ye karşı hissettikleriyle başlar. Vehîbe'nin hisleri giderek aşka, oradan tutkuya sonrasında da, bu aşk saplantıya dönüşür. Artık Vehîbe, gördüğü tüm kızları Şâmî'den kıskanır hale gelir. İşi o kadar abartır ki, kızlardan korumak için Şâmî'yi takip etmeye başlar.

Vehîbe'nin kocası 'Abdu'l-bedî' bir gün Mısır'ın Semennûd şehrinde düzenlenen bir hizmetiçi eğitim kursuna katılmak üzere belirtilen şehre gider. Kocasının gidişi Vehîbe'yi çok mutlu eder. Şâmî'yi alır beraber gece kulüplerine giderler, beraber dans eder ve gece yarılarında eve dönerler. Vehîbe bir gece Şâmî'nin odasına girer ve onu baştan ayağa inceler. Zaten çok yakışıklı bulduğu Şâmî'yi baştan çıkarır ve birlikte olurlar. Şâmî de bu duruma itiraz etmez. Daha sonra bu ilişkileri her gece tekrarlanır. Vehîbe'nin doymak bilmez arzularının bir türlü sonu gelmez.

Kocasını beş günlük kurstan sonra bu kez de üç günlük bir kurs için İskenderiye'ye gönderilir.⁵⁸⁸ Bu, Vehîbe için bulunmaz bir fırsattır.

1.2.1.2.5. *Ḥamâmetu's-selâm*

Bu roman, 1963 yılında yazılmıştır. Romanla ilgili diğer bilgiler belirsizdir. Elimizdeki nüsha ise 1984 yılında üçüncü baskı olarak *Mu'essesetu'r-risâle* tarafından Beyrût'ta basılan nüshadır.

Yazarın toprak ağalarına karşı yazdığı köy romanlarının biridir. Romanın kişileri: 'Abdu'l-vedûd Rıdvân'ın karısı Sekîne, Ezher öğrencisi Celâluddîn, Şeyh 'Abdulbâkî, İrfân Cerrâd ve karşı tarafta Abdu'l-vedûd Rıdvân, oğlu Rebî' ve diğer köylülerdir.

Ḥamâmetu's-selâm romanı, konusu ve tema bakımından *Ra'zu's-şeytân* romanı ile çok benzerlik gösterir. İki romanın da konusu toprak ağalarının, rençberlik yapan köylüleri sömürmeleridir. Yazar her ne kadar, köylerinde feodalitenin olmadığını söylese de Mısır köylüsü toprak ağalarının elinde zulüm ve sömürünün her türünü görmüştür.

Roman, ana hatlarıyla feodaliteyi ele alsada da, *aşk unsuru* belirgin olarak ortaya çıkar. Köyün toprak ağalarından Hâc 'Abdu'l-vedûd Rıdvân, köyün önde

⁵⁸⁸ Daha fazla bilgi için bk. Necîb el-Kilânî, *Leylu'l-ḥatâyâ*.

gelenlerinden biridir. Zengin ve nüfuzlu biridir. Tarlalarını kiraladığı çiftçilere, boş kağıda imza attırarak her türlü riski kendisinden uzaklaştırır. Ancak bir sorun vardır ve kolayca aşılabilir gibi görünmez. el-Ḥâc ‘Abdu’l-vedûd, oğlu Rebî‘ ‘nin aşık olduğu kıza aşık olur. Bunun yanında imam, izinli olduğu için minberi öğrenci Celâluddîn’e verir. Ezher öğrencisi Celâluddîn, minberde fakirlere bağışta bulunmayan, ahlaki korumayan ve yeri ve göğü dolduran zulme saldırır. Daha sonra pamuktaki zarara ve kendi karlarından zerre taviz vermeyen toprak ağalarına saldırır. Bu ifadeler, el-Ḥâc ‘Abdu’l-vedûd’u çileden çıkarır. Olaylar siyasî bir boyuta taşınır. Toprak ağası ile köylüler, kanlı bıçaklı olurlar ancak el-Ḥâc ‘Abdu’l-vedûd’un yeni karısı Sekîne, lakabı olan “*Bariş Güvercini*” ünvanıyla olayları yatıştırır, köyde yaşam tekrar normale döner.⁵⁸⁹

1.2.1.2.6. Hikâyeti Câdullâh

Hikâyetu Câdullâh romanı 1985 yılında basılmıştır. Elimizdeki nüsha Mu’essesetu’r-risâle tarafından Beyrût’ta basılmıştır. Bu roman, 2015 yılında Şahve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Roman, roman kahramanı *Câdullâh*’ın aşırı ve doymak bilmeyen para hırsı nedeniyle başına gelen olumsuz ve belalı işleri anlatır.

Roman kişileri: Onbaşı Câdullâh, Câdullâh’ın karısı Meymûne, mahkum Maḥfûz, Maḥfûz’un karısı İntişâr ve Şeyḥ Buḥayrî ve mahkum Ḥaseneyn Ebu Zehrâ’dır.

Romandaki olaylar, Câdullâh’ın açgözlülüğünden kaynaklanan zengin olma hesaplarıdır.

Roman kahramanı, Harp Hapishanesi’nde onbaşı rütbesiyle çalışan Câdullâh’tır. Câdullâh, kazancının kendisine yetmediğini düşünür. Bu nedenle sürekli olarak kendini zengin edecek işlerin peşine düşer. Ona göre herşeyin ve herkesin bir fiyatı vardır. Daha fazla kazanmak için hapishaneye uyuşturucu sokar ve komisyon alır.

İçerideki mahkumlardan biri olan Maḥfûz’la işbirliği içindedir. Maḥfûz, kendisi hapishanede olmasına rağmen, işleri karısına ve kendisinden kimsenin

⁵⁸⁹ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *Ra’isu’s-şeytân*, *Ḥamâmetu’s-selâm* romanı.

şüphelenmeyeceğini düşünerek Câdullâh'a teslim eder. Maḥfûz'un karısı İntişâr ile birlikte sahte para basma ve uyuşturucu ticareti gibi kirli işler yaparlar. Câdullâh'ın bu tür kötü işler yapmasının tek gerekçesi, kendisine göre fakirliktir. Câdullâh ayrıca materyalist ve inançsız biridir.

Bir ara yaptığı işlerden pişmanlık duyan Câdullâh, şeyhin zikir halkasına dahil olur ama dönüşü uzun sürmez. İstihbarata ihbar ederek zikir halkasına katılanları hapse attırır.

Câdullâh kazandıkça hırsı artar. Ancak işler istediği gibi gitmez. Yakalanacağını düşünerek çalıştığı hapisanenin çatısına çıkar ve kendisini aşağı atarak intihar eder.⁵⁹⁰

1.2.1.2.7. İmra 'etu 'Abdulmutecellî

İmra 'etu 'Abdulmutecellî romanı, ilk olarak 1990 yılında basılmıştır. İlk baskısını 1992 yılında yapar. Roman 2012 yılında, Şahve Yayınevi tarafından Kâhire'de yeniden basılır.

Bu roman, yazarın üçleme olarak düşündüğü çalışmanın ikinci kitabı olup 'Abdulmutecellî'nin karısını anlatır.

Romanın kişileri: 'Abdulmutecellî, Ummu Şabirîn, annesi Rummâne, Muhtâr İbrâhîm Şavân, Beyûmî, kız kardeşi Bedriye ve nişanlısı Eşref'tir.

Romanın konusu ise, yazarın üçleme olarak düşündüğü serinin ikinci kitabı olan *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* romanında tanıştığı kadınla evlenmesi ve köye döndüklerinde karısının, ticarî faaliyetlerinden dolayı davranışlarının kocasına yanlış gelmesidir.

Romanın olayları, Kefr Sâlim köyünde geçer. Roman, yazarın üçleme olarak düşündüğü serinin ilk romanının devamı gibidir. Romanın adı her ne kadar *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* olarak verilse de olaylar, daha çok 'Abdulmutecellî etrafında döner. İlk romanda kayıp olan vincin peşine düşen kahraman 'Abdulmutecellî, yorgun bir şekilde, karısı Ummu Şâbirîn'i de alarak evlerine döner. 'Abdulmutecellî hâlâ gerçeğin peşine düşmenin bir görev olduğu görüşündedir. Ancak karısı Ummu

⁵⁹⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *Hikâyetu Câdullâh*.

Şâbirîn, başka bir âlemde, şeytanî zekasıyla sürekli bir sermaye artırımına çalışmaktadır. ‘Abdulmutecellî ise tiyatroyla ilgilenmeye başlamıştır.

‘Abdulmutecellî, karısının ticarî faaliyetlerinden dolayı helal ve haram sınırlarını aştığını düşündüğünden karısını azarlar. Ummu Şâbirîn karaborsada da faaliyet göstermektedir. Karısının bu açgözlü tavırları nedeniyle ikisinin dünyası, tercihleri, eşyaya ve yaşama bakışları, birbirinden çok farklı yönlere doğru yol almaya başlar. Karısı, kendisinin tam aksidir. Ummu Şâbirîn materyalisttir ve yaşamın bir yönünü görür. Yine ticarî faaliyetlerinden dolayı ‘Abdulmutecellî, karısına kurt lakabını verir ve onu boşamak ister. Zira köyde söz sahibi herkesi rüşvete boğarak nüfuzunu artırmıştır. Karısı Ummu Şâbirîn’in ticarî faaliyetlerinden dolayı ‘Abdulmutecellî’nin evini yakarlar. Karısı artık kurtlardan biri olmuştur. Ummu Şâbirîn ise kocasının aksine ticarî dehasıyla köy yöneticilerinin tümünü etkisi altına alır ve bir diktatöre dönüşür. ‘Abdulmutecellî, karısının ticarî bilgisine şaşırır.

‘Abdulmutecellî’nin aklında, cevabı zor sorular vardır. Bu sorular onu rahatsız eder ve doktora gider. Doktor kendisine sakinleştirici ilaçlar verir. ‘Abdulmutecellî, aslında yaşadığı zamanın dışında biri olarak, mevcut sistemi anlayamaz. Ona göre tüm insanlar gaflettedir. Kendisi de bütün kararsızlıklarıyla ne zaman patlayacağı belli olmayan saatli bomba gibidir.

Zulmü yenmenin ve adaleti tesis etmenin yollarını arar. Köydeki eski işine döner. Temiz bir toplum arayışındadır. ‘Abdulmutecellî saflık ve iman isterken karısı kurnazlık ve dünyayı ister. Toplumdaki olaylar ve özelde kendi çevresindeki olaylar ‘Abdulmutecellî’nin toplumdan uzaklaşmasına neden olur. Zira ‘Abdulmutecellî yaşama uyum sağlamakdan âciz ve ilkesiz biridir. ‘Abdulmutecellî Ummu Şâbirîn’i boşar. Ancak bir süre sonra kocası Ummu Şâbirîn’i affeder ve barışıp evlerine dönerler. Romanın sonunda Ummu Şâbirîn ölür ve kocası da delirir.⁵⁹¹

1.2.1.2.8. Memleketu’l-Bel’ûtî

Bu roman 1993 yılında yazılmıştır. Birinci baskı tarihi belirsizdir. 2012 yılında Saḫve Yayınevi romanı, Kâhire’de birinci baskı olarak yeniden basmıştır.

⁵⁹¹ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*.

Roman, muhtemelen yazarın çok sevdiği dedesinin hatırasına yazılmıştır. Zira roman kahramanlarının çoğu aile bireyleridir.

Romanın kişileri: Yazarın dedesini temsil eden İbrâhîm 'Abdullaîf, İbrâhîm'in oğulları Muhammed, Kâmil, Aḥmed ve 'Abdulfettâḥ, Reyḥâne, Seyyid 'Ali ve yazarın ninesini temsilen de Bâbiliyye'dir. Karşı tarafta ise Ebu'l-'İzz Selîm, Şeyḥ Selîm, 'Abdulḳâdir Şâzelî ve Ferîd Ebu'l-'İzz bulunur.

Romanın konusu toprak ağalarına karşı verilen mücadeledir. Konu ve

tema bakımından *Talâ 'î'u'l-fecr*'e, kötü karakterlerin, ekmeklerini yedikleri ülkelerine ihanet etmeleri bakımından *Mevâkibu'l-aḥrâr*'a, feodaliteyle mücadele bakımından ise, *Ḥamâmetu's-selâm* ve *Ra'ḥu's-şeyḥân* romanlarına benzerliği çok açıktır.

Roman, yazarın dedesini ve ailesini anlatan bir kurguya sahiptir. Bir aile romanı yani bir *nehir romanı* denilse yeridir. Roman 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki zaman diliminde geçer. Mekân, Zifta'ya bağlı bazı köylerdir.

Romandaki olaylar Şeyḥ Şâzelî'nin köyün ağası Ebu'l-'İzz'in evini ziyaretiyle başlar. Roman, konu bakımından yazarın feodalite bağlamında yazdıklarından farklı değildir. Konu da tema da benzerdir. Şeyḥ Şâzelî, Ebu'l-'İzz'den üç konuda yardımını ister: İlki, kendi adamlarının bazı köylülerin topraklarını gasbetmeleri, ikincisi, ürünlerini kendilerine vermemeleri ve üçüncü de Ebu'l-'İzz'in kendisinin kimseye zekat ve sadaka vermemesidir. Bunlar, Ebu'l-'İzz'in canını sıkır.

Ebu'l-'İzz'in adamları pazarda, insanlara zorbalık yapmaya başlayınca, İbrâhîm, Ebu'l-'İzz'in adamlarını döver ve durumu düzeltir. O olaydan sonra İbrâhîm'in lakabı Bel'ûḫî olur. Karanlık bir gecede kim oldukları bilinmeyen bazı kişiler Ebu'l-'İzz'in ürünlerini tahrip ederler. Ancak Şeyḥ eş-Şâzelî sorunu çözer. Ebu'l-'İzz, çiftçilerin payları konusunda anlaşmaya yanaşmak istemez. Daha sonra geçirdiği hastalıktan dolayı büyük bir değişim gösterir. On iki feddan (Bir feddan yaklaşık 2 bin 400 metre karaya eşittir.) arazi satarak şehre yerleşir. Daha sonra İbrâhîm hastalanır. İbrâhîm'in hastalığından haberdar olan Ebu'l-'İzz, onu ziyaret eder. Dostun düşmanın sevgisini kazanan İbrâhîm ölmüştür.

1.2.1.2.9. fi'z- Zâlâm

fi'z-Zâlâm romanı 1958 yılında yazılmış ancak basım yeri ve zamanı belirsizdir. Daha sonra roman 1980 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta tekrar basılmıştır. Elimizdeki nüsha, romanın Mu'essesetu'r-risâle tarafından 1994 yılında Beyrût'ta basılan beşinci baskısıdır.

Roman, Şıdķı Paşanın iktidarda olduğu dönemde, el-İhvânu'l-Muslimûn'a bağlı bir grup gencin Şıdķı Paşaya karşı verdikleri özgürlük mücadelesidir.

Romanın kişileri: Ana kahraman Ferîd, nişanlısı Nuheyre, Nuheyre'nin arkadaşı Firdevs, Ezher öğrencisi Bestûveysî, Ferîd'in babası el-Ĥalvânî, 'Abdulmecîd, Ferhât Servici'dir. Karşı tarafta ise karşıt kişiyi temsilen 'Abdurrahmân Efendi, Şıdķı Paşa ve adamları vardır.

Roman, zorba sisteme karşı bir avuç karşıtın direnişini konu edinir. Siyasî bir romandır. Yazar, Ķanâfir Hapishanesinde şartlar biraz düzelir, kendisine kalem, kâğıt ve kütüphaneden kitap almasına izin verilince, bu romanı yazmaya başlar. Roman zulmün her rengini tadan masum insanların ve zulme karşı mücadele eden insanların hikyesidir. Yazar, romanı, sonu hüzün bir şekilde bitirir.

Şıdķı Paşanın ülkeyi demir yumrukla yönettiği yıllardır. Romanda geçen olaylar 1947-1952 yılları arasını kapsar. Roman bir direnişin ve aşkın ifadesidir. Ĥukuk Fakültesi öğrencisi olan Ferîd, fakîr olan ailesine katkı sağlamak için ilkokul öğretmeni olarak çalışmaktadır. Komşu kızı Nuheyre ile nişanlıdır. Romanın kötü karakteri 'Abdurrahmân'dır. Ferîd, el-İhvânu-Muslimûn teşkilatının bir üyesidir. Arkadaşlarıyla yaptıkları bir toplantıda, ülke güvenliğini ihlâl gerekçesiyle tutuklanarak hapse atılır. İşkence'nin binbir türünü gören Ferîd aklını yitirir.⁵⁹²

Olaylar 1947-1952 yılları arasındaki dönemde Şarşaba köyünde geçer. *fi'z-Zâlâm* bir aşk ve direniş romanıdır. Ferîd'in ailesinin maddî durumu iyi olmadığından aile, tüm ümitlerini ona bağlar. Ferîd ve Nuheyre birbirlerini çok severler evlenmeden önce birlikte olurlar. Ancak 'Abdurrahmân Efendi de Nuheyre ile evlenmek ister. Fakat Ferîd buna izin vermez ve 'Abdurrahmân Efendi köyü terkeder. Ferîd de bir yandan arkadaşlarıyla birlikte sisteme karşı mücadele

⁵⁹² el-Kîlânî, *fi'z-Zâlâm*, 242.

etmektedir. Polis tarafından farkedilirler ve tutuklanırlar. Ferîd'in tutuklanması, kardeşinin ölümü ve Nuheyre'nin hamile kalması onu iyice sıkıntıya sokar. Ferîd yedi yıla mahkum edilir. Ancak gördüğü işkencelerin de etkisiyle çıldırıp hezeyanlara kapılır.⁵⁹³

1.2.1.2.10. İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî

İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî romanının ilk basıldığı tarih belirsizdir. Elimizdeki nüsha ise 2013 yılında Kâhire'de Şahve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Romanın yazılma nedeni, yazarın sembolik bir anlatımla, insanların önemsiz konulara olan ilgisini, gülmece tarzında ele alıp eleştirmesidir.

Romanın kahramanları: İyiler ve kötüler olmak iki kümede ele alınır. İyilerin temsilcileri 'Abdulmutecellî, Şeyh Tâhir Zeki, Ummu Şâbirîn, Beyûmî, 'Abdulmutecellî'nin kız kardeşi Bedriye, annesi Rummâne, Hâc 'İsmâil Mağribî ve Hanîfî ustadır. Karşı tarafta ise Muhtar İbrâhîm Rıdvân, köyün korucubaşı Şeyh Huferâ, uyuşturucu tüccarı Beyâd ve onbaşı Bedrân vardır.

Romanın konusu, Kâhire'nin ortasında gündüz gözüyle Kâhire metrosunda çalıştırılmak üzere götürülen ve iyiliğin ve insânî değerlerin sembolü olan vincin çalınmasıdır.

İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî romanı, toplumsal eleştirinin yanında biraz da gülmece içerir. Olayların çoğu Kâhire ve Kefr Ebu Sâlim adlı köyde geçer.

“Roman ana kahramanı, basit bir köylü olan 'Abdulmutecellî'dir. Romanın kahramanı olan 'Abdulmutecellî'nin tüm çabası çalınan vinci aramaktır. Teması, toplumun boş işlere verdiği önemi, ülkeyi ilgilendiren sosyal ve toplumsal değerlere vermemesidir. Bu durum, bir yandan insana ve topluma ait değerlerin çalınmasında bir sakınca görmeyip, basit bir vincin çalınmasına şaşırıp insanların gülünç hikâyesidir.”⁵⁹⁴ Romanın dilinde alaycı bir boyut vardır. Bu boyutta, acı gerçekle alay birbirine karışır. Bunun nedeni ise toplumun yozlaşması ve dünyadaki sosyal ve toplumsal çürümedir. 'Abdulmutecellî şöyle der:

⁵⁹³ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kilânî, *fi'z-Zalâm*.

⁵⁹⁴ el-Ğâ'üd, *el-Vâkı'iyyetu'l-İslâmiyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 47.

“Vinç geleceğimizdir. Onlar geleceğimizi çaldılar. Biz teknoloji asrındayız. Bu kelimeyi bilmediğinizi biliyorum. Teknoloji konfor, güven, istikrar ve adalet demektir. Bunun için ben seyahat edeceğim. Sizden ricam duanızdır. Bu sadece Allah rızası için çıkılan bir yolculuktur”.⁵⁹⁵

“Toplumsal yapıda olan romanda düşler, gerçeğin reddi ve düşlerin ıslah edilmesi isteğiyle bağlantılıdır. Bu gerçekler, ‘Abdulmutecellî’nin gerçekleştiremediği gelecekteki beklentilerini ve düşlerini gösterir. Aynı şekilde rüyası, sanki sonlarını ve durumlarını bildirdiği kişilerin sonlarıyla bağlantılıdır.⁵⁹⁶ Yazar, bir yandan da roman aracılığıyla, topluma bulaşan kusurları ortaya çıkarır. Bunlar çoğunlukla, bireye, topluma ve yaşama birçok açıdan musallat olan eksikliklerdir.”⁵⁹⁷

“Romandaki en büyük olay, vincin çalınmasıdır. Roman, tuhaf ve ilginç bir olay zarfında, kocaman bir vincin çalınmasıyla ilgili merak uyandıran ve kışkırtan bir başlangıçla başlar. Kahire’de bir metro inşaatında kullanılacak vincin çalınmasıyla ilgili durumu, oradaki sorumluların üstlenmesi gerekirken, vincin aranması ve bulunması işini genç ‘Abdulmutecellî üstlenir.”⁵⁹⁸

“Hilmî el-Ğâ’ûd, *İ’tirâfâtu ‘Abdulmutecellî* romanının, vinç ister bulunsun ister bulunmasın, âdil ve özgür yaşamı arayan insanla bağlantılı, derin anlamlar içeren bir çok işaret verdiğini söyler.⁵⁹⁹ ‘Abdulmutecellî, romanın kahramanı olarak bizi, kışkırtıcı bir gerçekle yüzleşmeye götürürken; diğer yandan da insanın iyi ile kötü arasındaki mücadelesini açığa çıkarır. Ancak romanın başlığında olduğu gibi kahraman, herhangi bir şeyi itiraf etmez veya hakkında bir şey anlatmaz. Ama yazar veya anlatıcı onun yerine bu işi üstlenir.”⁶⁰⁰

‘Abdulmutecellî, yazarın kurguladığı roman karakterlerinin en canlısı ve en güçlüsüdür. Bunu, *İ’tirâfâtu ‘Abdulmutecellî* ve *İmra’etu ‘Abdulmutecellî* adlı iki roman boyunca yaşaması gösterir. Yazar bize, onun iç dünyasının hakikatini, düşünce yöntemini, olaylara verdiği tepkileri ve olumlu ve olumsuz olaylarla

⁵⁹⁵ ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḥşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevâdî’iyyetun ve fenniyyetun*, 341-342.

⁵⁹⁶ ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḥşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevâdî’iyyetun ve fenniyyetun*, 415.

⁵⁹⁷ ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḥşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevâdî’iyyetun ve fenniyyetun*, 296.

⁵⁹⁸ el-Ğâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 46.

⁵⁹⁹ el-Ğâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 47.

⁶⁰⁰ el-Ğâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 49.

etkileşiminin nasıl olduğunu gösterir. Ayrıca ‘Abdulmutecellî’nin kültürel ve toplumsal oluşumunu ve bu oluşumun ümitleri, hayalleri, etkileşimleri, arzuları ve yönelişleri üzerindeki etkilerini anlatır.”⁶⁰¹

‘Abdulmutecellî, *gizli işsizlik* olarak adlandırılan ve tehlikeye gözü kapalı dalan çoğu gençten biridir.⁶⁰² ‘Abdulmutecellî, bu genç arkadaşlarının temsilcisidir. İşsizdirler. Gizli işsizlikten mustarıptirler. Bu durumda olan sadece ‘Abdulmutecellî değildir. Onun gibi olan beş yüz memur daha vardır. Gerçek iş sahipleri ise bir elin parmakları kadardır.⁶⁰³

“‘Abdulmutecellî aynı şekilde, kendi kuşağının ve ülkesinin felaketinin somut temsilcisidir. Yaygın yozlaşmayı açığa çıkarır. Gülmece tarzındaki davranışlarıyla küçük sorunları ele alıp asıl konuları gündeme getirmez.”⁶⁰⁴

“Yazar, ‘Abdulmutecellî’yi köylü ve orta seviyede eğitim görmüş, ancak iradesi ve coşkusu çok güçlü biri olarak kurgular. Makul ve makbulün sınırlarını geçen az sayıda kişi vardır. Araştırmacı, Mısır toplumuyla ilgili gerçekçiliği bilmeseydi, ‘Abdulmutecellî tiplemesinin, insanların birbirinden farklı olabileceğine kimseyi inandıramayacağımızı ifade eder. Ancak okur onu, yozlaşmış yönetime karşı çıkan bir çığlık olarak okur. Yazar, ‘Abdulmutecellî’yi yarı donanımlı bırakmış ve onu büyük bir sorumluluğun altına sokmuştur.”⁶⁰⁵

“Yazar, ‘Abdulmutecellî’yi ilk eylemi aracılığıyla bazı özelliklerini açığa çıkarır ve konuyla ilgili ciddiyetini ve cüretini okura gösterir. İkinci olarak da, onun bazı özelliklerini, halkın konuşmaları aracılığıyla açığa çıkarır.”⁶⁰⁶

“Yazar, ‘Abdulmutecellî’nin içinden geçen bazı duyguları, Muştafâ Kâmil Paşanın heykeli önünde bilinç akışı ve iç monolog teknikleri aracılığıyla verir: *Muştafâ ile kendisi arasında çok güçlü bir bağ olduğunu düşünür. Evet, Muştafâ. İşte lakapsız ve rütbesiz olarak. Samimi arkadaşlık aramızdaki resmiyeti kaldırır. Abdulmutecellî sana selam söylüyor. Bu dünyada ikimiz de garibiz. Ben*

⁶⁰¹ el-Ḳâ‘ûd, *el-Vâki‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 78-79.

⁶⁰² el-Ḳâ‘ûd, *el-Vâki‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 79.

⁶⁰³ el-Ḳâ‘ûd, *el-Vâki‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 79-80.

⁶⁰⁴ el-Ḳâ‘ûd, *el-Vâki‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 80.

⁶⁰⁵ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-Şaḥşîyyetu’r-re‘îsiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 147.

⁶⁰⁶ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-Şaḥşîyyetu’r-re‘îsiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 148.

*senin yaşın kadar hilâfete çalıştım. İngiltere'den özgürleşene kadar, Mısır'da kalmamı isteyen o muhteşem şiirle Fransa'ya göçtüm.*⁶⁰⁷

“Abdulmutecellî, vesveseli, çekingen, korkak, boş işleri seven telaşlı biridir. Köy meclisinde memur olarak çalışıyordu. Kendisine ait bir odası da yoktu. Aylık belirli bir maaşı hak eden işinin ne olduğunu da bilmezdi. Meslek Lisesinden mezundu. Ancak köy meclisi, onu nadiren yazı işlerinde görevlendirirdi. Hatta iki yıldan fazla zamandır kimse onu çağırılmamıştı. Bunun sebebi ise yazdığı tüm kâğıtları incelemesi, eklediği imzalar, sahtekârlık ve hile şüphesi olduğunu düşündüğünde sarsılmaz bir dağ gibi duruşundan dolayı, köy meclisi başkanı ve yönetimi ondan herhangi bir yardım almayı tercih etmezlerdi. Sadece gelip gitmesini, imza atmasının dışında bir şey istemediklerini, her ay sonu maaşını alacağını söylemişlerdi.”⁶⁰⁸

“Abdulmutecellî, çalışmadan alınan paranın haramlığından bahseder. Vicdan, ulusal aidiyet, köklü değişimler ve Allah'ın öğretileri hakkında bir konuşma yapar. Ancak sözleri beğenilmenin eşliğinde bir gülme tufanı ile karşılaşılır. Başka bir köye gitmek ister ancak haberleri kendisinden önce gider.”⁶⁰⁹

‘Abdulmutecellî, saf bir adamdır. Sürekli olarak: “Kazandıklarımız, yediklerimiz, yaşamımız haramdır” der. Bu nedenle kendisine dün meczup ve mecnun lakabı verenler, bugün ise çalınan vinci, yani halkın yitirdiği değerleri bulmanın peşine düşen kendisine ‘*Vinç Abdulmutecellî*’ adını verirler. Câmide vincin çalınmasıyla ilgili konuşan ‘Abdulmutecellî’yi, muhtar cehaletle suçlar.⁶¹⁰ Onun yaptıklarını soytarılık olarak görür.”⁶¹¹

“Abdulmutecellî, Ummu Şâbirîn'den, vinci, çalındığı günün akşamı saat 10'da son kez gördüğünü öğrenir. Vincin yanında cilbab giyen iri cüsseli bir adam vardır. Yanında ise 14 yaşlarında bir tamirci çocuk vardı. Ummu Şâbirîn sabah geldiğinde vinç kaybolmuştur. Ummu Şâbirîn o günü bayram sayar. O kadar iyi satış

⁶⁰⁷ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmihu 'ş-şahşiyetu'r-re İsiyyetu fi rivâyati Necîb-el-Kilâni es-siyâsiyyeti*, 150.

⁶⁰⁸ el-Kilânî, *İ'tirâfâtu Abdulmutecellî*, 7.

⁶⁰⁹ el-Kilânî, *İ'tirâfâtu Abdulmutecellî*, 7-8.

⁶¹⁰ el-Kilânî, *İ'tirâfâtu Abdulmutecellî*, 13.

⁶¹¹ el-Kilânî, *İ'tirâfâtu Abdulmutecellî*, 28.

yapmıştır ki, bütün kalbiyle Allah'a vincin her gün çalınması için dua eder.⁶¹² Şehirde bir hafta kalan 'Abdulmutecellî kayıp vincin şoförünün Ummu Şâbirîn'in ölen kocasının arkadaşı ve bir tesisatçı olduğunu öğrenir. İkisi de esrarkeştir.⁶¹³ 'Abdulmutecellî, vincin şoförünü bulur, onunla arkadaş olur. Şoförün, beraber esrar içme teklifini reddeder.'⁶¹⁴

“‘Abdulmutecellî, birden kendini yolda bulur. Sıkıntı çekip tehlikelere atılmadıkça *hakikate* ulaşamayacağına inanır. Vinç ve bilgi yolunda, diğerleri boştur.⁶¹⁵ Vinç çalınmıştır, asıl dava budur. Haberi gazetelerden öğrenir ve sağa sola koşuştur. Ona göre bu olay, tehlikeli bir ulusal felakete dönüşür.”⁶¹⁶

Ne imân kaldı ne güven. Hırsızların ellerini kesseydik toplumun ¼'ü fiziksel özürülü olurdu. İster vinç ister yumurta çalsın ikisi de hırsızlıktır.⁶¹⁷ Vinç sorunu 'Abdulmutecellî'ye, Ortadoğu sorunundan daha zor gibi görünüyordu. Vinç ve benzeri günlük sorunlarımızı kendimiz çözebilsek, der. Kolay olduğu için İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri'nden'den şüpheleniriz.⁶¹⁸

'Abdulmutecellî uyur. Birbirine karışmış rüyalar görür. Rüyasında vinç, annesi, kız kardeşi Bedriye, Muhtar, Şeyh Tuḥî, Ummu Şâbirîn, esrar tekkesi, kadının cezbeleri, bu gece bir gökkuşağı gibi önünden geçen yeşil bahçenin sahibesi, sanki mavi buharlarla bezenmiş ve düşlerini bulandıran gürültü ve kalabalığı sevmemişti.⁶¹⁹

'Abdulmutecellî şüpheli bölgede her gün geziyordu. Yolun kenarında duran kırmızı bir vinç gördü. Ona sevgiyle baktı. Gözleri uzaklara daldı:

Düşünün! Vinç beni yaşıyor. Onun dilini anlıyorum. Bu demir nerdeyse kollarını uzatıp beni kucaklayacak. Bu cansızın bir kalbi var. Sevgiyle vince dokundu. Sevecen bir öpücük kondurdu. Vinçler ikiyüzlülük nedir bilmez. Sevgili vinç sana soruyorum? Kardeşini kim çaldı. Eğer konuşsaydın sorunun acısını,

⁶¹² el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 44.

⁶¹³ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 54.

⁶¹⁴ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 55.

⁶¹⁵ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 57.

⁶¹⁶ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 3-4.

⁶¹⁷ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 62.

⁶¹⁸ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 64.

⁶¹⁹ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 65.

şaşkınlığını, azabını anlatırdın. İnsanlar yalan söylüyor. Sen ise çalan insanların en alaycısısın.⁶²⁰

Ummu Şâbirîn'in 'Abdulmutecellî hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

“Eğer onu tanısaydın, deli derdin. Tuhaf hobileri olan bir sürü insan tanıyor. Ancak kendisiyle alakası olmayan bir vinç için köyden geleni yeni görüyordu. Bunun makul bir açıklaması yoktu. Köyde hayvanlar, ürünler, eşekler çalınıyordu. 'Abdulmutecellî tüm enerjisini büyük bir şirketin olan ve sigortası bulunan vince harcıyordu.”⁶²¹

“‘Abdulmutecellî’ye göre insanların çoğu cahildi ve bunların bir gecede düzeltilmesi olası değildi. Ona göre halkı 21. yüzyıla hazırlamak, zorlayıcı akla gereksinim duyardı. Vinç gibi etkili bir irade gerekirdi. Vinç daima ilerler. Enerjisi ve bilinçli yönetimi oldukça ilerlerdi. Yavaştı ama ıskalamazdı. Vinç gürültücüydü ama eylemi sesinden daha güçlüydü. Hem vinç kendini inkâr ederdi. Uysal bir çocuk gibi itaat eder, işitir ve itaat ederdi. Asla isyan etmez, karşı çıkmazdı. O kendi yolunu bulur ve bununla mutlu olurdu. Hatta kendisini çalmaya karar verdikten sonra, hırsıza bile isyan etmedi. Sakin bir şekilde onunla yürüdü. Çünkü o nerede olursa olsun görevinin önemine tam bir inançla inanıyordu. Bu nedenle vinci sevdim.”⁶²²

“Bu nedenle yaşadığım sürece onu arayacağım ve kanımın son damlasına kadar onu savunacağım. Kimsenin sözüne bakmayacağım. Onlar büyük günahları işliyorlar. Şık elbiseler içinde süslü sözler ve soğuk gülüşleriyle masum ve onurluları oynuyorlar. Vincin özgürleştirilip sahiplenmesi, iadesi ve hayır işlerinde kullanılması kutsal bir meseledir.”⁶²³

Evlenme konusunu açan Ummu Şâbirîn'e 'Abdulmutecellî “*Hakikatin* bu kadar uzağında nasıl evlilikle mutlu olurum, der.”⁶²⁴

“‘Abdulmutecellî vincin Şâ‘îd şehrinde birine satıldığını öğrenir. Çılgına döner. “Neden Asyût?” der. Şâ‘îd’de cezaların garantisi yoktur. Kendine özel kural ve yöntemleri olan konuşmalar vardır ve silah, konuşmadan önce gelir.

⁶²⁰ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 65-66.

⁶²¹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 67.

⁶²² el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 69.

⁶²³ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 70.

⁶²⁴ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 71.

‘Abdulmutecellî vinci kimin ele geçirdiğini ve kontrol ettiğini sorar. Cevabını da kendisi verir: “Bunların, akla ve adalete karşı çıkan ve ‘Abdulmutecellî’nin, Ormanlar İmparatoru olarak adlandırdığı şergüçlerdir. ‘Abdulmutecellî bunları aç, yırtıcı, vahşi hayvanlara benzetir. Merhametsizdirler ve geri dönmezler. Her asırda pusuya yatarlar, her dönemde çoğalırlar. Duruma göre şekil alırlar.”⁶²⁵ Haniî Usta, ‘Abdulmutecellî’yi şerefli bir vatandaş olarak betimler.”⁶²⁶

“el-Kîlânî, ‘Abdulmutecellî’yi çalınan vincin peşinde koştururken, gittiği her yerde, o zamanki Mısır’da, güncel olarak ortaya çıkan dinî, ekonomik, sosyal ve siyasî sorunları ‘Abdulmutecellî’nin diliyle ele alır, inceler, eleştirir, varsa kendi siyasî görüşlerini ve mesajını aktarır. ‘Abdulmutecellî bunlara ilaveten ziraî dernekleri, halk örgütlenmelerini, iskân ve kiralama kanunlarının küçük esnaf/çiftçi için hazırlanan vergileri ve büyük esnaftan alınmayan vergileri, yozlaşmanın sebebi olarak görür.”⁶²⁷

‘Abdulmutecellî, tüm bu olumsuzlukların sebebi olarak Allah’ın hukukundan uzaklaşmayı gösterir ve delil olarak Tevbe Suresi 67. ayetini okur: “*Onlar Allah’ı unuttular, Allah da onları unuttu.*”⁶²⁸

“Vincin peşinde koşan kahraman tutuklanır. Sorgu sırasında ‘Abdulmutecellî kendisine yöneltilen suçlamaların ne kadar önemsiz sebeplerden olduğunu, yapmaya çalıştıkları şeye zaten karar vermiş olduklarını fark eder. Bunun yanı sıra işlenmemiş suçun itirafını almak için de nasıl işkence ettiklerini görür.”⁶²⁹

“Polisler ‘Abdulmutecellî’nin köydeki evini ararlar. Bir şey bulamamalarına rağmen, önemli belgeler bulduklarını söylerler. Ayrıca hayvanların ahırında çok miktarda mermi ve patlayıcı bulduklarını iddia ederler. Halk, ‘Abdulmutecellî’nin aşırı örgütlerden birinin üyesi olduğuna inandırılır. ‘Abdulmutecellî’nin evi artık salgın hastalık gibidir. İnsanlar ondan kaçarlar. Annesi ve kız kardeşine kimse selam vermez.”⁶³⁰

⁶²⁵ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 79.

⁶²⁶ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 80.

⁶²⁷ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 89.

⁶²⁸ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 81.

⁶²⁹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 95.

⁶³⁰ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 97.

Köy meclisi olağan üstü toplanır. ‘Abdulmutecellî’yi köyün adını kirletmekle suçlar. Ayrıca burada köy meclisi başkanının konuşmaya besmele ile başlayıp sırf İslâmlığı yüzünden hapse atılan ‘Abdulmutecellî’nin kötülenmesi, tam bir gülmece oluşturur. Başkanın konuşmasıyla birlikte meclis üyelerinden bazıları ‘hainleri indirin, hainlere ölüm, ‘Abdulmutecellî demokrasi düşmanıdır.’ sloganları atarlar. Meclis başkanı, ‘Abdulmutecellî’nin bizim tanımadığımız başka biri olduğunu söyler.⁶³¹

“Köy halkı kendini kötü hisseder. Öncelikle ona nasıl yardım edebileceklerini düşünürler. Öncelikle yayılan söylentilerden şüphe ederler. Bu haberleri araştırma ve incelemeye başlarlar ki, bu haberlerin kaynağının Muhtar, Şeyh Hüferâ ve yöneticiler olduğunu fark ederler. el-Ḥâc İsmâ‘îl Mağribî, ‘Abdulmutecellî’nin kurtulmasında gösterilen ihmalkarlığın köye ebedî bir utanç kazandıracağı görüşündedir. İsmâ‘îl Mağribî önderliğinde, içinde şeyhin de bulunduğu, ‘Abdulmutecellî’nin ailesine yardım için giden grubun önünü Şeyh Hüferâ, Muhtarın emriyle yasak’ diyerek keser ve geri dönmelerini ister.⁶³² Korucu başı, ‘Abdulmutecellî’yi suikastla suçlar.”⁶³³

“‘Abdulmutecellî’nin ölüme meydan okuyan, ümitsizliğe düşman, köle olarak yaşamayı reddeden, rüyaları ölüp özgürlüğü yok olunca, yaşam ona anlamsız gelir. Ona göre özgürlük, genişliği içinde mutlu şekilde yaşadığı yeryüzü cennetidir.⁶³⁴ Çöküntü ve başarısızlığa rağmen hayatta kalmalıdır. ‘Abdulmutecellî’nin okuduğu ve inandığı şey budur. Onu sarsacak tek şey, vücudunu kavuran kırbaç ve hiç utanmadan ve sıkılmadan ağızlarından çıkan küfürlü sözlerdir.⁶³⁵ ‘Abdulmutecellî’nin vinç hikâyesine inanmayan polis ona işkence eder. Her geçen dakikada ona başka bir örgüt yakıştırırlar.”⁶³⁶

Sorguda kendisinden ısrarla bilgi isteyen polise:

‘Abdulmutecellî, Muhtar İbrâhîm Savân’ın becerikli bir hırsız, müfteri ve ispiyoncu, köy meclis başkanının ikiyüzlü, zimmetine para geçiren ve rüşvetçi olduğunu, köydeki parti başkanının tek yeteneğinin yakın akrabaları için

⁶³¹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 101.

⁶³² el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 105.

⁶³³ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 106.

⁶³⁴ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 109.

⁶³⁵ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 110.

⁶³⁶ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 112.

komisyonculuk ve karaborsada tedarikçilik yaptığını, Şeyh Hüferâ'nın tüm bu hırsızlığı perdelediğini ve gecenin ganimetlerini pay ettiğini ve içlerinden biri suçlandığında onun lehine şahitlik yaptığını, el-Hâc İsmâil Mağribî'nin hâfız ve şaliğ biri olduğunu, Şeyh Seman Tuğhî'nin Dahiliye Bakanlığının emirlerine uyduğunu, Hâce Beyağ'ın tefeci ve çok merhametsiz olduğunu, Selâme'nin eşiyle birlikte açık-gizli uyuşturucu sattıklarını ve kendisinin bu durumlar için şikayetçi olduğunda, Zifta'daki merkeze götürüldüğünü ve kendisine sıcak sıcak falaka ikram edildiğini anlatır.⁶³⁷ Bu anlatılanların üzerine polis müfettişi öfkelenir ve bir yandan gülerken 'Abdulmutecellî'yi kast ederek; "bu hayvanın sözleri doğru", der."⁶³⁸

'Abdulmutecellî çok okur. Eski ve yeni beyinlerin düşünce ürünlerinden birçoğunu öğreneceğini sanır. Ancak her gün, kitaplarda bulunmayan bir şeyle karşılaşır. Bizzat kendisi tecrübe ettiğinde, okuduklarıyla yaşadıkları arasında büyük farkı gördü.⁶³⁹

'Abdulmutecellî akşam saatlerinde serbest bırakılır ve Şeyhi Tâhir Zeki, Ummu Şâbirîn, Beyumî, Seyyide Zeynep ve Haneffî ustayı bulur.⁶⁴⁰

"'Abdulmutecellî'nin köye dönüşüyle, köyü bir sevinç ve neşe kaplar. O kadar ki, incelenmesi gereken sosyal bir olgu gibi olur. Zira 'Abdulmutecellî, siyasî ve toplumsal olarak modern ölçütlere göre değerlendirildiğinde hiç de öyle önemli biri değildir. Aynı hızda salıverilmesi köyde bir zafer olarak yorumlanır."⁶⁴¹

"Muhtar, köy halkının, 'Abdulmutecellî gibi deli ve cahil olduklarını söyler. 'Abdulmutecellî kendisine yapılanları anlatınca, köylüler coşku ve sevinçlerini kaybederler."⁶⁴²

"Câmi imamı, 'Abdulmutecellî'yi vicdanı temiz, niyeti doğru, sağlam iradeli, toplumdaki hareketsizliği canlandırmaya ve ölü canlara ruh üflemek isteyen bir genç olarak niteler."⁶⁴³

⁶³⁷ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 131-132.

⁶³⁸ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 133.

⁶³⁹ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 141.

⁶⁴⁰ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 149.

⁶⁴¹ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 162-163.

⁶⁴² el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 163.

⁶⁴³ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 164.

Ana kahramanın ‘Abdulmutecellî olarak isimlendirilmesi ile, halk bununla dalga geçip alay etse de, ‘Abdulmutecellî’nin İslama karşı duyduğu samimiyetin tezahürü olarak yüzüne yansıyan nur nedeniyledir.⁶⁴⁴

‘Abdulmutecellî’ “Olağan üstü hal” durumunu gecenin bağrında bir kabus; vinci ise bir kurban olarak değerlendirir.⁶⁴⁵

“Bir diğer kahraman ‘Abdulmutecellî’nin annesi Rummâne’dir. Diğer roman kişisi baskı ve zulmün sembolü Muhtar İbrâhîm Savân’dır. İdarenin emirlerini şiddetle uygular. Yazar, Muhtarı fizikî olarak betimler. Onun eylemlerini, davranışlarını ve sözlerini bize bildirir ama iç dünyasını bize açmaz. O, yönetimin yozlaşmasına ve bozulmasına yardım eder. Vincin çalınmasıyla ilgili konuşma yapan ‘Abdulmutecellî’yi şiddetli uyarır. Bunun için silahı, korucu başıdır. Muhtâr bunun için, kâh korkuyu kâh teşviki kullanarak insanları yönlendirir.”⁶⁴⁶

“el-Kîlânî’nin romanlarında Muhtarın büyük rolü vardır. Korucubaşı ise onu tamamlayan unsurdur. Bunun en bariz örneği, Korucubaşı ‘Atîk’in ‘Abdulmutecellî’nin evini yaktırmasıdır. Korucubaşı, Muhtarın bedenindeki *demir el*’dir. Onun emirlerini uygular. Emirleri yavaşlattığında veya tahrif ettiğinde, yandı demektir. Köydeki polis ise genelde olumsuz olarak çizilmiştir. Düz roman kişisidir. Sadece fizikî olarak betimlenir. Okur, onun iç dünyasında olan biteni bilemez.”⁶⁴⁷

Yazar, ‘Abdulmutecellî’nin bazı özelliklerini, kız kardeşi Bedriye aracılığıyla verir: ‘Abdulmutecellî’nin kız kardeşi Bedriye, daha akıllı ve sağduyuludur. Kardeşinin bu şekilde davranarak kendilerini küçük düşürdüğüne inanır.

Yazar, Bedriye’nin iç sıkıntılarını, içine düştüğü çıkmazı yine onun iç konuşmalarıyla verir:

“Bedriye, bir gün göğsüne bir dağın çöktüğünü hisseder. Neredeyse boğulacak gibi olur. Bu öldürücü ve sıkıcı boşluk onu bunaltmıştır. Liseyi bitirdiğinden beri evlenecek birini bekliyordu. İki yıl geçti, beklentileri gerçekleşmedi. İlkokul öğretmeni olan nişanlısı, şimdiye kadar neredeyse bir odayı bile döşeyemedi. Kardeşi ‘Abdulmutecellî’ aile bütçesine ek gelir bulmaktan acizdir.

⁶⁴⁴ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 182.

⁶⁴⁵ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 116.

⁶⁴⁶ el-Ğâ‘ûd, *el-Vâkı‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 104-105.

⁶⁴⁷ el-Ğâ‘ûd, *el-Vâkı‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 106-107.

Kendisi dayanıklı ve sabırlıdır. Ancak dayanamadığı şey biricik kardeşinin yaptıklarıdır.”⁶⁴⁸

“Köylüler Bedriye’ye alaycı gözlerle bakarlar. Kimisi açıkça ona lanet okur ve ‘Abdulmutecellî’nin bir tür deli olduğunu söylerler.”⁶⁴⁹ Ancak araştırmadan ‘Abdulmutecellî hakkındaki yargılarını tekrarlıyorlardı. Bedriye ise bazen yüksek sesle yapılan bu yorumlara alışamıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Nişanlısı Eşref Selim onu azarladığında acı çekiyordu.”⁶⁵⁰

“Bedriye, abisinin zekâsından ve samimiyetinden yüzde bin emindi. Ancak seçimleri yanlış ve enerjisinin bir düzene ihtiyacı vardı. Önemsiz ve ikincil derece işlerle uğraşüyor, büyük sorunları ihmal ediyordu. Burada Bedriye kardeşini böyle suçlarken belki de onun önemlisi (dünya malı) önemsiz, önemsizi ise (Allah rızası) önemlidir. Bakış açıları farklı olduğundan bir çatışma yaşanıyor olabilir. Keşke ‘Abdulmutecellî bunu bilseydi. Ancak ‘Abdulmutecellî de çok kararlı bir şekilde inandığı şeyin kendi bakış açısından daha öncelikli olduğunu söylerdi.”⁶⁵¹

İsmâ‘îl Mağribî, hâfız, çiftçi ve kumaş tüccarıdır. Neşeli, sıcakkanlı ve zeki biridir. ‘Abdulmutecellî ile dalga geçerek ona: “Sen teknoloji hakkında konuşuyorsun ama hâlâ babanın yaptığı gibi araziye dolap beygiriyle suluyor ve sabanla sürüyorsun. Ekmeğin her halükârda en asgarî düzeyde verileceğini; bilgisayar ise bize sadece bilgi ve rakamlar değil aynı zamanda ekmek, meyve ve çikolata da üreteceğini söylüyorsun.”⁶⁵²

“‘Abdulmutecellî onlarla gayet ciddi ve dürüstce mücadele ediyordu. Sorun onların düşündüklerinden daha netti. Bazıları böyle bir sorun olmadığını zannetseler bile. Bu nedenle köylüler esrara verecek para bulamayınca bir tür uyuşturucu haline gelen ve suç kategorisine girmeyen konuşma bağımlısı oldular.”⁶⁵³ Konu, siyasî yozlaşmaya geldiğinde İsmâ‘îl Mağribî; ancak bazı durumlarda söz uyuşturucu’dan daha tehlikelidir, yorumunu yapar. İsmâ‘îl, ‘Abdulmutecellî’nin bir tür dâhî olduğunu söyler. Ancak, der İsmâ‘îl Mağribî, ‘Abdulmutecellî çoğunlukla o değerli

⁶⁴⁸ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 18.

⁶⁴⁹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 18.

⁶⁵⁰ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 18.

⁶⁵¹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, 20.

⁶⁵² el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdu’l- mutecellî*, 24-25.

⁶⁵³ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtu ‘Abdu’l- mutecellî*, 27.

enerjisini heba eder. Onun beyni ile bir Japon'un beyni arasındaki fark, mantık ve bilim esası üzerine oturan iyi yönetimdedir.⁶⁵⁴

'Abdulmutecellî, silahlı ve radikal bir örgüt üyesi olduğu, evinde silah ve patlayıcı bulunduğu iddiasıyla suçlanınca el-Ĥâc İsmâ'îl Mağribî halka, buna inanmamalarını, bunların, istihbaratın yalan haberi olduğunu söyler. Sizler de 'Abdulmutecellî de iyi insanlarsınız. 'Abdulmutecellî saf biridir. Çocuksu samimiyeti onu bu zor duruma soktu.⁶⁵⁵ 'Abdulmutecellî hatalı, muhalif veya radikal olsa bile yasalar kendi yolunda olmalıdır. Soruşturmalar adaletle yapılmalıdır. Hem kim bilir, belki de bu sadece bir yanlış anlamadır ve tahliye edilir. O zaman biz ona zulmetmiş oluruz.⁶⁵⁶ 'Abdulmutecellî'nin yalnız olmadığını, annesi ve kardeşinin olduğunu, onlara yardım etmemiz gerektiğini söyler. Zulme susmak, zulümdür."⁶⁵⁷

Korucubaşı, köyde güvenlik güçlerini temsil eder. Aldığı kararlar otoritenin lehinedir. Korucubaşı'nın yaptığı en iyi şey Muhtarın emirlerini uygulamaktır. 'Abdulmutecellî'yi gerçekten döverler ve falakaya yatırırlar.⁶⁵⁸ 'Abdulmutecellî'nin tutuklandığı süreçte yalan yanlış haber yayanlardan biridir.⁶⁵⁹

Beyad (Selâma'nın karısı) tefecidir ve oldukça da merhametsiz biridir.

Onbaşı Bedrân, Eşref Selîm ve Bedriye'nin nişanlısı, 'Abdulmutecellî'nin davranışlarından hoşnut değildir. 'Abdulmutecellî salıverildikten sonra birbirlerinden habersiz olarak anne Rummâne ve kardeşi Bedriye ile birlikte köye giderler. Bu hengâmede Bedriye'nin nişanlısı Eşref Selim gelir ve nişanı atar.⁶⁶⁰

“'Abdulmutecellî çok inatçı, azimli biridir. Birşeye inandıktan sonra kimse onu hedefinden çeviremezdi. Çünkü onun kendine has bir mantığı ve vicdanın aldığı kararları vardır. Hemen ümitsizliğe düşüp pes etmezdi. Bin kere başarısız olsa da pes etmezdi. Daha önce, çiftçilerden alınan vergilerin oranında muhtara karşı çıkmıştı ve soruşturmaya karşı karşıya kaldığı için az kalsın hapishaneye atılacaktı. Köy

⁶⁵⁴ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 28.

⁶⁵⁵ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 97.

⁶⁵⁶ el-Kîlânî *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 103.

⁶⁵⁷ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 104.

⁶⁵⁸ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 16.

⁶⁵⁹ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 103.

⁶⁶⁰ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 125.

meclisinde zimmete para geçirildiğini ispat edemediğinde, aynı şekilde tarım arazilerinin taranması taraftarı olan yönetime engel olduğunda da iyi bir falakaya yatırılmıştı. Ancak bu defa tarama işini Kefru Ebu Sâlim’de başarmış, çamur tüccarları komşu köylere dağılmışlardı.”⁶⁶¹

“Daha önemlisi insanlar ‘Abdulmutecellî’yi severlerdi. İnsanlar onun iyi niyetine ve dürüstlüğüne inanıyorlardı. O, kişisel çıkarına veya kirli emeller için çalışmazdı. Bu nedenle ona karşı bir şefkat duyarlardı. Hatta bazıları onun akıntıya kürek çektiğini söylüyordu.”⁶⁶² Diğerleri ise onun kök salmış bozukluklarla mücadele ettiğini belirtiyorlardı. Çünkü bu iş, onun gücünün çok üstündeydi. Onun ne gücü ne de kudreti vardı. Köydeki bir bilge (Abdulmutecellî’yi kasederek): Kökü, asıl bir ses, sürekli devinmelidir. Sonuç almasa da o sesi sürekli duymalıyız, derdi. Çocukların ona karşı özel bir ilgisi vardı. Çünkü o çocuklara bedava matematik ve yazı dersi verirdi. Onlara hikâye anlatır ve kısa süreler ezberletirdi. Onlara abdesti ve namazı öğretirdi. Yaklaşık dört feddan arazisinde çalışmasına rağmen boş zamanlarını hatta daha fazlasını okuma ile geçirirdi.”⁶⁶³

Vinci aramak için Kâhire’ye gitmeden önceki gün Cuma’ya denk gelince, namazdan sonra bir konuşma yapar:

Vinç, gelecektir. Onlar geleceği çaldılar. Teknoloji asrındayız. Bu kelimenin ne anlama geldiğini bilmediğinizi biliyorum. Teknoloji bolluk, güven, istikrar ve adalettir. Bu yüzden seyahate çıkıyorum, sizden sadece dua istiyorum. Ne olduğumu ve vinci kimin çaldığını bilmemiz gerekiyor. Evet, vinçle beraber düşlerimizi aldılar. Maskeyi düşürüp hainleri tanımamız gerekir. Eğer tövbe etmezlerse darağacına göndermeliyiz.”⁶⁶⁴

“Hutbe câmilerde olur, ‘Abdulmutecellî. Yasaktır, aksi izne bağlıdır. Hutbe verecek tek kişi, câminin resmî imamıdır. Anladın mı?”⁶⁶⁵

“Câmiyi dolduran halk ile Muhtar arasında bir tartışma çıkar. İnsanların yüzünde öfke ve reddedilmenin izleri vardı. Kelimeler çoğalıyor, çatışıyor ve

⁶⁶¹ el-Kîlânî, *I‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 10.

⁶⁶² el-Kîlânî, *I‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 10.

⁶⁶³ el-Kîlânî, *I‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 11.

⁶⁶⁴ el-Kîlânî, *I‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 12.

⁶⁶⁵ el-Kîlânî, *I‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 12.

bakışlar birbirini kesiyordu. ‘Abdulmutecellî’nin hor görüldüğünü hisseden kamuoyu, câmiye yığılır. Onlar, ‘Abdulmutecellî’nin iyi kalpli olduğunu, kimse için içinde kötülük gizlemediğini biliyorlardı. Kendisine bu şekilde davranılmasını hak etmiyordu. Câmi daha önce de seçim propagandalarında, Muhtarın çiftçilere verdiği talimatlarda, cenazelerin defin saatlerinin bildirilmesinde ve siyasî ve sağlıkla ilgili bilinçlendirme toplantılarında kullanılmıştı zaten. ‘Abdulmutecellî bizim sıkıntılarımızı gidermek için kullansa, ne olurdu. Çalışmaya gönülsüz, konuşmaya hevesli köy halkı ‘Abdulmutecellî’yi kızdırır. Çünkü bölgedeki en fakir yer, kendi köyleridir. Bu nedenle muhtarın uyarılarını dikkate almaz. Dışarıdan saf gibi görünse de akıllı ve ileri görüşlüdür.’⁶⁶⁶

“‘Abdulmutecellî de çok kararlı bir şekilde, inandığı şeyin kendi bakış açısından öncelikli olduğunu söylerdi. Örneğin vincin çalınması ‘Abdulmutecellî’yi çok sarsar. Vincin çalınması ona göre kamuoyuyla alay etmektir. Devletin siyasî ve ekonomik işlerine yapılan bir kötülüktür. İnsanlığı tüketme, düşlerini ve beklentilerini ezmek, onurunu kirletmektir. Bir bisikletin veya tavuğun hatta bir arabanın çalınmasında sıkıntı olmadığını oysa bir vincin gündüz gözüyle çalınmasının anlamının, bir ümmetin tümünün çökmek üzere olduğudur. Sorun, ‘Abdulmutecellî’ye göre ne insanların düşündüğü kadar basit ve önemsiz ne de polise bırakılacak hassasiyette değildir. Aynı şekilde durumun *faili meçhul* kaydıyla terk edilmesi de mümkün değildir. Bunun açığa kavuşturulması gerekir. Bu da ancak halkın gayreti ve ortak kamu bilinciyle olur.’⁶⁶⁷

Vincin çalınması ‘Abdulmutecellî’nin ailesi için büyük bir kriz olur. Üstelik köy meclis başkanı ve üyeleriyle de bozuşmuştur.⁶⁶⁸

“Odanın ortasında durur ve bağırmağa başlar. Burada ‘Abdulmutecellî, halkını uyaran bir Peygamber gibi konuşur. Vinçten hareketle dünya siyasetinin bir genel görünümünü verir.’⁶⁶⁹

“Annesi ‘Abdulmutecellî’nin bu durumundan endişelidir. Ancak o annesini şefkatle kucaklar, kurtların yiyeceklerini ve ömürlerini çaldıklarını söyler. Babasının

⁶⁶⁶ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtü Abdulmutecellî*, 14.

⁶⁶⁷ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtü Abdulmutecellî*, 21.

⁶⁶⁸ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmihu’ş-şahşîyyetu’r-re’şîyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 146.

⁶⁶⁹ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtü Abdulmutecellî*, 21-22.

da ömrünü ve vinci çaldıklarını, söyler. Annesinin yine mi vinç serzenişine karşı, yaşadığı sürece, bu davayı bırakmayacağını söyler.”⁶⁷⁰

Örneğin Sanayi Bakanlığı’nda meydana gelen rüşvet olayı ‘Abdulmutecellî için köydeki tarımın geleceğini tehdit eden Nil’in sularının çekilmesinden daha önemlidir. Yine iş adamlarının ve çetelerin çaldığı banka kredileri sorunu, onun uykularını kaçıtır.⁶⁷¹

“‘Abdulmutecellî başkentte erkek gibi adamların olduğunu düşünmüyordu. Kaybolanı aramak, gizlenmiş olanı ortaya çıkarmak, şehrin çirkin yüzünü göstermek ve tek gözündeki yapma kirpikleri ve boyları yıkadıktan sonra; ithal edilmiş üstünlük duygusunu gidermek için, batıl inancın iradesinin kılıcını taşır halde köyün bağrından kopup gelmişti.⁶⁷² Koltuğunun altında başlangıçtan bu yana, savcılık emriyle soruşturma başlatılana kadar geçen sürede basında yapılan haberlerin bulunduğu kirlî bir dosya vardı.”⁶⁷³

“Yorgunluktan câmide uyuya kalır. Ne kadar uyuduğunu bilmiyordu, iki kişi kendisini uyandırarak câmide uyumanın yasak olduğunu söyledi. Yetmezmiş gibi bir de dilencilikle suçlanır, dışarı çıkar. Dışarı çıkar. Milyonluk şehirde kendisini kimse tanımıyordu; gerçi kendisi de kimseyi tanımıyordu.”⁶⁷⁴

“el-Kîlânî, bu metnin devamında da köyden şehre göçen ikinci kuşak insanların kimseyi önemsemediklerini, aralarında selamı yaymadıklarını, genç kızların belirli bir neden olmadan güldüklerini ve olumsuz duygu ve adetleri ‘Abdulmutecellî’nin gözüyle bize anlatır. Dahası, kimse vinç hakkında konuşmaz. Kâhire’ye girişinden bu yana vinç kelimesini hiç duymamıştı. İnsanlar birbirlerinin gırtlaklarına sarılıyordu.”⁶⁷⁵

Yazar, ‘Abdulmutecellî’nin gömleğinin yakasının kirini, ‘Abdulmutecellî’nin günlük sıradan eylemlerini bile, bir ihtiyaç sadedinde ele alarak, romana ciddi anlamda bir gerçekçi öge katar. Yazar bunu ‘Abdulmutecellî’nin fizikî özelliği olarak betimler ve çok da önem vermez:

⁶⁷⁰ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 23.

⁶⁷¹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 19.

⁶⁷² el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 32.

⁶⁷³ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 32.

⁶⁷⁴ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 36.

⁶⁷⁵ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 37.

“Mavi şalvarı, belediyenin çok da önem vermediği kirlenmiş yolun rengini almıştı. Kahverengi ayakkabısının rengi ise çürük kokusuyla birlikte çamur rengini almış, neredeyse çökecek gibiydi. Tamirâtı ve parlaklığı uzun bir zamana ve paraya ihtiyaç duyardı. Hatta sakalı bile yük olmuştu, kendisine. Berber tıraştan önce kendisinden tam bir cüneyh istemişti. Oysa köyde yarım kile buğdayla altı ay tıraş olurdu”⁶⁷⁶.

Daha sonra vincin çalındığı yere gider, bakışlarıyla ölçer, biçer, bilirkişilerin yaptığı gibi yapmaya çalışır. Vinci aramak insanî, ulusal hatta birinci dereceden dîmî bir sorundur.⁶⁷⁷

Konuştukları büfeci kadın, ‘Abdulmutecellî’yi, efsaneleri ve çocuk hikâyeleri seven saf bir köylü olarak görür.⁶⁷⁸ Ummu Şâbirîn, yaşadığı olaylar ve yaşadığı krizler gereğince; sanatsal açıdan, roman tekniği bakımından, düşünce ve bilinç bakımından daha zengindir. ‘Abdulmutecellî onunla vincin çalındığı meydanda tanışır. Ummu Şâbirîn’de zerafetin bir dokunuşu vardır, 40 yaşlarındadır. Meydana bakan tarafta bir büfesi vardır. Orada bisküvi, sigara, tatlı vb. satar. ‘Abdulmutecellî kendisinden bir kola alır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Hangi cehennemden geldin?

-Garbiyye’den.

-Çiftçisin yani!

-Bu alay niye?

-Dobralığı severim. Gücendin mi?

-Şaka yaptığını biliyorum.

“İlişkileri daha sonra evlilik, çocuklarla ve yaşamı paylaşmakla sonuçlanır. Ummu Şâbirîn’in üç yaşında bir kızı vardır. Babası, geçimini kazandığı sebze-meyve dolu el arabasını iterken trafik kazasında vefat eder. İkisi birlikte Kefr Ebu Sâlim’e gittiklerinde Ummu Şâbirîn’in ticarî faaliyetlerinden dolayı bir devrim olur. İşlerini

⁶⁷⁶ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-şahsiyyetu’r-re’iyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-Siyâsiyyeti*, 152-153.

⁶⁷⁷ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtü Abdulmutecellî*, 41.

⁶⁷⁸ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtü Abdulmutecellî*, 43.

önce evde yürütür. Daha sonra ise tecrübeleri ve ticarî hisleri nedeniyle işleri büyür ve gelişir.”⁶⁷⁹

“Vincin çalınması, faili meçhul olarak kalır. ‘Abdulmutecellî, karısı Ummu Şâbirîn ile beraber köye gelirler. ‘Abdulmutecellî Muhtara kirlilik sorunundan bahseder. Bunun ne olduğunu soran Muhtara, ahlâkî kirlilik, der. Muhtar anlatılanları pek anlamaya çalışmaz. ‘Abdulmutecellî’nin hâlâ bir deli olduğunu düşünür. Korucubaşıyla alay etmek için ona, ‘Abdulmutecellî’nin gökyüzünde bir delik olduğunu söylediğini söyler. Korucubaşı o deliği görmek için gökyüzüne bakar durur ama bir şey göremez. Herkes bu duruma güler. Muhtar, birçok nasihatın peşinden vedalaşmak için ‘Abdulmutecellî’yle tokalaşır.”⁶⁸⁰

‘Abdulmutecellî birden neşelenir. Çünkü tiyatroyu sevdiğini söyler ve alaycı bir şekilde konuşur: “Yeterli rol yeteneğine sahip sanatsal kadroları bulundurmadan vazgeçmeyeceğim. Yetenekli insanlar her yerde var. Ülkede bu hususta bir enflasyon, tiyatrocular da gizli işsizlik var zaten. Muhtar! Şimdi tiyatro zamanıdır. Maskeler zamanı.”⁶⁸¹

Yazar bu romanda, sembolik bir dil kullanır. Köy, Mısır ülkesini, Muhtar siyasî yönetimi, korucubaşı, devletin güvenlik güçlerini ve kalan roman kişileri ise halkı temsil eder. ‘Abdulmutecellî’nin dilinden verilen *tiyatroya* ise sisteme yapılan bir eleştiri ve göndermedir. Zira Nâşır darbesinden sonra ülke, açık bir hapishaneye dönüştürülmüştür. İktidarın zulmünden kendi payını da alan yazar, o dönemdeki siyaseti ve uygulamalarını bir tiyatroya benzetir.

‘Abdulmutecellî romanda, oldukça açık biçimde yazarı temsil eder. Bu durum, yazarın çoğu roman kahramanları için geçerlidir.

Roman, ana karakter ‘Abdulmutecellî üzerinden şekillenir. Kahraman *düz roman kişisi* olarak karşımıza çıkar. Başından bir sürü olay geçmesine rağmen somut bir değişim göstermez. Aynı durum diğer kahramanlar için de geçerlidir. Mesela Muhtar, temsil ettiği kötü kişiliği roman sonuna kadar korur.

⁶⁷⁹ el-Ğâ‘ûd, *el-Vâkı‘iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 95-96.

⁶⁸⁰ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 179-180.

⁶⁸¹ el-Kîlânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 181.

1.2.1.2.11. Meliketu'l-‘ineb

Meliketu'l-‘ineb romanı 1991 yılında yazarın kendi köyü olan Şarşâba’da yazılmıştır. İlk baskı veya yazım tarihi belirsizdir. Elimizdeki nüsha ise Mu’essesetu’r-risâle tarafından 2005 yılında Beyrût’ta yapılan sekizinci baskıdır.

Romanın yazılma nedeni Mısır kadınının kocasından bağımsız olarak hareket edip mülk sahibi olabileceğidir.

Romanın kişileri: Romanın ana kahramanı Berâ‘im’dir. Hâsullah, ikincil roman kişilerinden biridir. Diğer roman kişileri, Hâsullah’ın annesi Mes‘ade, Şeyh Ebu’l-mecd Şâhin, esrarkeş çoban Keşkûl, yerel meclis başkanı Aḥmed ‘Allâm, ‘İvaḍ el-‘İvaḍî, muhtar ‘Abduşşâfi Vehdân, Muştafâ es-Salâmûnî ve diğer roman kişilerdir.

Romanın konusu, dayılarının desteğiyle üzüm tarımına başlayan roman kahramanı Berâ‘im’in, erkeklerin sahiplendiği alanda kendisine, erkeklerle mücadele edecek bir alan açmasıdır.

“*Meliketu'l-‘ineb* romanı, yazarın, kahramanı kadın olan romanlarından biridir. el-Kîlânî’nin romanları genellikle kadın-erkek ikili kahraman formatı üzere kurgulanmış olsa da, bu romanda ana kahraman kadındır. Yazar, onu baskın bir karakter olarak kurgulamıştır.. Eleştirmenlerin çoğu bu romanı, Mısır halkını ele almasındaki başarısı nedeniyle İslâmî Edebiyatın en güzel örneği olarak kabul eder.⁶⁸² Roman ayrıca genç Müslüman bir kızın, roman boyunca içinde yaşadığı çevreyi ve insanları nasıl etkilediğini anlatır.”⁶⁸³

Hasen Bureygîş, *Meliketu'l-‘ineb* romanını değerlendirirken romanın, kişileştirmede, betimlemelerin isabetinde ve olayları görüşünde oldukça açık olduğunu söyler. Olayların betiminde ise yazarı oldukça cesur bulur. Olaylar Rabâya‘a gibi küçük bir köyde geçmesine rağmen yazar, içinde dolaşacağı büyük bir harita çizer. Bu nedenle okur, romana, mekânı temsil eden ince ve öz resme göz ucuyla bakar.⁶⁸⁴

⁶⁸² el-Câcî, *Şaḥşiyâtü rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 81.

⁶⁸³ el-Câcî, *Şaḥşiyâtü rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 82.

⁶⁸⁴ Bureygîş, *Dirâsâtü fi'l-ḳıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu‘âşirati*, 126.

“Romanda bilinçli Müslüman kadınlar olduğu gibi basit ve sıradan kadınlar; temiz fitratlı kadın olduğu gibi yoldan çıkmış kadınlar da vardır. Hatayı kendi sınırları içinde kabul ederek onu gerçekçi bir şekilde betimlemiştir.”⁶⁸⁵ Roman kendi içinde oldukça zengindir. Olaylar, köyde üzüm tarımının gelişimiyle başlar, daha sonrasında ise siyasî olaylara evrilir.

Yazar, köyün, köylülerin, köyde düzenlenen törenlerin, halk türkülerinin ve öykülerinin canlı bir resmini verir. Bu başarının arkasındaki etmen, yazarın köyde doğmuş ve büyümüş olmasıdır. Yaşamının büyük bölümü o çevreyle bağıntılıdır. Şimdi de o çevrenin ince betiminde şiirsel dili kucaklayan hârika doğanın betimine bakalım:

“Döşeli dar yol, alaca karanlık ve karanlığın tacıyla iki tarafı ağırlaşmış ağaçlar altında uzanıyordu. Köy yolu üzerindeki binalar, yere çökmüş hayvanlar gibi uykuda idiler. Köpekler ara ara kısık bir sesle havlıyorlardı. Sabah akşam havlamaktan yorulmuş gibiydiler. Işığın solgun parıltıları, dar ve cimri kanalın üzerindeki suyu çalıyordu.”⁶⁸⁶

Bu harika sahne, gece yarısından az önce köyüne dönen kahramanımız Berâ’im’in gözü önünde olur, ama o, bu ihtişamı göremez. Zira zihninde, kendisini meşgul eden bazı olaylar vardı.⁶⁸⁷

Anlatıcı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcıdır. Kahramanların içlerini okuma dâhil, herşeylerini bilir, görür. Roman, ikincil karakterlerden Hâsullah’ın betimi ile başlar:

“Sağ elinde asası, yavaş yavaş yürüyordu. Yakışıklı ve esmer yüzünde bir gülümseme vardı. Beyaz cellabesi ve takkesi temizlik ve duruluk saçıyordu. Camiye yöneldi. Gerekecekçe gözlerini yerden kaldırmıyordu. Yolda gördüğü herkese selam veriyordu. Yüzüne bakan, bir huzur ve güven bulurdu. Köy halkı ona *salih kişi* lakabını takmıştı. Asıl adı, Muhammed Ahmed Hâsullâh idi. Herkes onu çok yumuşak huylu bilir ama kızdığına bir fırtınaya dönüşürdü. Yalanın, ikiyüzlülüğün,

⁶⁸⁵ Bureygîş, *Dirâsât fi'l-kıssati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşirati*, 126.

⁶⁸⁶ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kâşâsi Necib el-Kîlânî*, 407.

⁶⁸⁷ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kâşâsi Necib el-Kîlânî*, 407-408.

zulmün ve ukalalığın amansız düşmanıdır. Köyün önde gelenleri ve yaşlılarına karşı sevgi ve nezakatle davranırdı.”⁶⁸⁸

Yazar için kitaplar, önemli olduğundan kahramanlar da kitap okurlar. Hâşbullâh’ın kütüphanesinde Hanefî fıkhına ait kitaplar ve diğer İslâmî kitaplar vardı.⁶⁸⁹

“Berâ’ im, *Meliketu’l-‘ineb* romanının ana karakteri ve kadın kahramanıdır. el-Kîlânî onu bize, en üst düzeyde olumlu insanî durumların, kamu yararına çalışma ve iyiliğe meyletmesi nedeniyle örnek bir insan olarak sunar ama yazar *Meliketu’l-‘ineb* (Üzüm Kraliçesi) ünvanını, ilkokul mezunu bir kıza verecek şekilde kurgular.⁶⁹⁰ Çekici, zeki, cesur, macerayı seven ve mücadelecî biridir. Bu özelliklerinden dolayı köyde ilk üzüm tarımını, dayılarından alarak köye getiren kişi kendisi olmuştu. Berâ’ im becerisi ve iyi yönetimi sayesinde, arazisini otuz feddana ulaşacak kadar genişletmişti. Bu nedenle başarılarından dolayı kendisine *Meliketu’l-‘ineb* lakabı verilmiş, Üzüm Yetiştiricileri Sendikası Başkanı olmuştu.⁶⁹¹ Bu tablo, Arap kadını için pek alışılmış bir şey değildi. Mısır’ın herhangi bir köyünde kadının tarlada çalışması doğal ve yaygındı ama, kadın kendi arazisinde amele olarak çalışırdı. Arazi ya kocasının ya da onun akrabalarından birinin olurdu. Ancak *Meliketu’l-‘ineb*’de arazi Berâ’ im’in kendisindedir.⁶⁹² İkinci olarak ise Arap ve İslâm âlemindeki bilinen köy tablosunda, arazi sorumlu kişiye satılır. Bu romanda ise yazar, *Meliketu’l-‘ineb*’i, kendisinin ve kadınlardan oluşan küçük ailesinin sorumlu kişisi yapıyor. Yazar, kahramanı için uygun şartlar hazırlıyor. Koca veya akraba otoritesi ve acizlik gibi, kendisinden beklenen rolü anlamada kusur etmeyecek, toplumun kendisine karşı birleştiği ahlaki ve davranış kusurları gibi tüm engelleri bertaraf ediyor ve kullanılabileceği maddî imkânları önüne seriyordu. Berâ’ im, yazarın, önem verdiği karakterlerden biridir. Kadını bir sınav pozisyonuna sokuyor ve onun başarısına tanıklık ediyor. Çünkü kadın, üretim ve ekonomi alanında cesur

⁶⁸⁸ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 3.

⁶⁸⁹ Hâşnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşî Necîb el-Kîlânî*, 466.

⁶⁹⁰ Hâşnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi rivâyâti el-Kîlânî*, 88.

⁶⁹¹ Hâşnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşî Necîb el-Kîlânî*, 210.

⁶⁹² Hâşnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi rivâyâti el-Kîlânî*, 89.

teşebbüsleri yerine getirmek için kendisini ehil kılan bedeni, aklî ve fitrî güçlere sahip olduğunu isbat etmiştir.⁶⁹³

“Dikkat çeken bir husus da *Meliketu'l-'ineb* romanının 1990’larda yayınlanması, yani 1995 Ağustosunda Pekin’de yapılan Dünya Kadın Konferansı’ndan önce olması gerekir. O sıralarda kadın sorunları dünyanın her köşesinde ilk gündem maddesiydi. el-Kılânî bu alanda öncülük yapmış ve İslâmî bakış açısından kadının toplumdaki rolünü olgun bir düşünce aracılığıyla sunduğu edebî bir çerçevede bu romanı sunmuştur. el-Kılânî, bu romanıyla, kadının rolü ve İslâm’ın ona karşı tutumu hakkında ortaya atılan soru, iddia ve suçlamalara cevap vermiştir. Çokları, kadının dışarıda çalışmasını, toplum için tehlike ve toplumun ahlakı ve aile varlığı için de bir tehdit olarak görürler. *Meliketu'l-'ineb* romanındaki kadın, ziraî, ekonomik ve siyasî işleri başarmış, aileye başkanlık eden gönüllü yardım işlerinde çalışan bir kişiliktir. Bunun ne kendisine ne de çevresindekilere bir zararı yoktur.⁶⁹⁴

el-Kılânî, kadın aracılığıyla İslâmî bir toplum kurmak için kendi stratejisini sunuyor. Hâşbullâh proje ve çalışmalarını saydıktan sonra ekliyor: “Ey İnsanoğlu! Gerçek, İslâm’dır. Devlette İslâmın ilkelerini gerçekleştirmek istiyorsak kendimizden, ailelerimizden sonra da küçük köyümüzden başlamalıyız. İslâm, silah ve kanlı bir savaştan önceki adımdır.”⁶⁹⁵

Berâ’im, kendisiyle evlenmek isteyen herkesi bir bahane ile ve kimisiyle de alay ederek gönderir. Ancak polis memurunun evlilik teklifini rüşvet yediği için kabul etmez.⁶⁹⁶

Evlilik sözü ortalıkta dolanırken, Berâ’im *geri dönüş* tekniğiyle okul yıllarında yaşadığı bir hatırasını canlandırır:

Küçükken yaşadığım bir olayı hatırladım. Köyde çalışan yabancı bir genç öğretmen vardı. Kız öğrencisine âşıktı. Öğrencisine ücretsiz olarak özel dersler veriyordu. Öğrencisi henüz on iki yaşında bir kızdı. Hiçbir şey bilmiyordu. Ders sırasında hoca öğrencisine uzun uzun baktı. Öğrenci şaşkındı. Önce onu okşadı sonra

⁶⁹³ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kılânî*, 89.

⁶⁹⁴ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kılânî*, 89-90.

⁶⁹⁵ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kılânî*, 90.

⁶⁹⁶ el-Kılânî, *Meliketu'l-'ineb*, 17.

da öptü. Kız dişlerini gösterdi. Öpmenin ayıp bir şey ve haram olduğunu biliyordu. Koştu. Nefes nefese kalana kadar koştu. Babasına olanları anlattı. Baba buna çok kızdı, silahını aldı, elleri titreyerek bekâr hocanın evine gitti. Berâ'im, babasının sol elini tutmuş, olanları izliyordu. Silahı hocaya doğrulttu ve “Ya gidersin Ya da seni öldürürüm” dedi. Hoca, Berâ'im'i sevdiğini, onunla evlenmek istediğini söylese de baba kabul etmedi ve hocaya gitmesi için bir gün süre tanıdı. Berâ'im o gün derin acılar hissetti. Ağlamaları da çok içtendi. Hocanın sözündeki “sevgi” sözcüğünü anlamaya çalıştı. O küçük yaşında kendisi de onu sevmiştir. Geri dönüş mümkün değildi. Babasının sözleri kılıç gibiydi. Herkes kızın hocayı ayarttığını söylüyordu. Bu olay ara sıra aklıma düşer. Olayın ayrıntılarını hatırlamaya çalışır. Bazen de şeytanî bir düşünce Kâhire'ye gidip onu aramasını söyler. Fakat düşüncesindeki bu basitliğe kendisi de güler.

Hasbullâh, evine beklenmedik bir ziyarette bulunan Berâ'im'i fizikî boyutuyla betimler. Hasbullâh bu betimlemeyi iç konuşma olarak yapar:

“Elbisesinin bir parçasını eline dolayarak tokalaştı. Kadınlarla tokalaşmadığından bir titreme hissetti. Karşısındaki tahta divana oturdu. Başını ve boynunu siyah bir şalla örtmüştü. Bir an Berâ'im'e baktı sonra bakışlarını indirdi. Çekici görüntüsünü, canlılığını, hafif esmerliğini, parlak yüzünü, sürmeli gözlerini, uzun kirpiklerini ve güç ve güven veren bakışlarını düşündü.”⁶⁹⁷

Berâ'im de evden ayrılırken Hasbullâh'ı, yine *iç monolog* yöntemiyle betimler:

Köy halkının tümü, onu yüceltiyor ve saygı gösteriyor. Davranışlarında ona sonsuz saygı gösteriyorlardı. Yüz kızartıcı bir kusuru olmamıştır. Kimseye kızmamıştır. Tüm kavgaları, sözlü ve tüm savaşları, düşünseldir.⁶⁹⁸

“Köyde Berâ'im'e karşı çıkmaya cüret edecek kimse yoktur. Muhtâr, onun karşısında boynu büküktür. Polis, önünde saygıyla eğilir. Herkesten daha erdemlidir. Camiyi yaptırmış, okulu onartmış ve yıkılmaktan kurtarmıştır. Birçok kişiye ekmek kapısı olmuştu. Sonra sen gel, minberden ona küfret.”⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'ineb*, 5-6.

⁶⁹⁸ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'ineb*, 7.

⁶⁹⁹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'ineb*, 8.

“Hasbullâh, içinden bunlarını geçirirken bir yandan kendisini kavuran pişmanlık ateşiyle ciddi bir iç çatışma yaşar. En çok da zoruna giden Berâ‘im’in ilkokul mezunu olmasına rağmen kendisini tehdit etmesidir. Bu da babasını kaybettiği için ilkokuldan sonra okula gidemeyip, tarlarda çalışmış olmasındandır. Hasta annesine ve iki küçük kızkardeşine bakmak zorunda kalmıştır.”⁷⁰⁰

“Yazar, Berâ‘im ve kendisiyle ilgili birçok bilgi verir. Bunu Hasbullâh’ın bakış açısından vermesi iki açıdan önemlidir. İlki, tüm bu bilgiler, onu zihnimizde bir yere oturtmak ve resmetmek içindir. İkincisi ise onun önem verdiği yönlerini Hasbullâh’ın bakış açısıyla görmektir.”⁷⁰¹

“Muştafâ Salâmûnî’nin ölümü yeni bir *olay* meydana getirir. Berâ‘im, tüm bunların kendisinin şöhretini lekelemeye çalışanlar tarafından yapıldığına inanır. Soruşturma sonunda polis, maktulün Keşkül’ün arazisinde öldürüldüğünü ama getirip Berâ‘im’in bağına bırakıldığını tesbit eder. O, kabul etmese de, maktulün yanına bırakılan üzümler Keşkül’ündür.”⁷⁰² Ölen kişinin hayat hikâyesi dehşet vericidir. İki karısının da ölümü şüphelidir. Anlatıldığına göre kanalda yıkanırken karısını suda boğar.”⁷⁰³

Adli tıptan gelen rapor, maktulün balta darbeleriyle kafasına vurulmak suretiyle öldüğünü tespit etmiştir. Cenaze masraflarını da Berâ‘im üstlenir.”⁷⁰⁴

Bir akşam yapılan esrar partisinde, kendi aralarında konuşurken Keşkül, devletin siyasetine karşı çıkan ve siyasî planları bozan, her yıl bir çocuk yapan ve üç kadınla evlenen bir adamın hükmü nedir? sorusuna cevap: Haindir. Hainin cezası da ölümdür, der.”⁷⁰⁵

“Muştafâ Salâmûnî’nin mirasçıları arasında şiddetli anlaşmazlıklar meydana gelir. Soruşturma sonunda Salâmûnî’nin yirmi bin cüneyh parasının olduğu ortaya çıkar.”⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 8.

⁷⁰¹ el-Câcî, *Şaḥsiyyâtu rivâyâti Necib el-Kîlânî*, 262.

⁷⁰² el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 21-22.

⁷⁰³ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 22-23.

⁷⁰⁴ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 23.

⁷⁰⁵ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 25.

⁷⁰⁶ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 28.

“Yazar romanında, temiz bir aşkın örnek resmini verir. Bu, Berâ‘im ile Ḥasbullâh’ın birbirlerine olan eğilimidir. Kalıcı bir evliliği amaçlayan temiz bir aşktır. Yine bu aşk, Ḥasbullâh’ın ve Berâ‘im’in iffeti üzerine kuruludur.”⁷⁰⁷

Romandaki kişilerden biri de Muhtardır. İyiliksever ve varlıklı biridir. Çocukları devlet dairelerinde önemli mevkilerdedir.⁷⁰⁸ Muhtar ‘Abduşşâfi Vehdân gerektiğinde çok kararlıdır.⁷⁰⁹

Diğer bir roman kişisi Ebû’l-Mecd Şâhîn’dir. Zâhid, salih, dürüst ve düşünen biridir. Bilge, öngörülü ve bilinçlidir. Hırs ve arzuları yoktur. Bu nedenle de herkesin saygısını kazanmıştır. Tutuklandıklarında bu olayı umursamadı, korkudan titremedi ve zalimlerin zorbalığına rağmen Allah’la olan bağı koparmadı, tahliye edilene kadar daha da güçlü tuttu.⁷¹⁰

Aḥmed ‘Allâm, zalim yöneticinin safındaki kötü ve romandaki karşıt kişilerden biridir. Romandaki ilk işi Ḥasbullâh’ı şikâyet etmek olur.⁷¹¹

Yazar burada, sözü muhtara vererek, toplumsal yozlaşmayı hem bir devlet adamına söyletir hem de ileride muhtarda meydana gelecek değişimlerin ipucunu verir:

“Ülke fesat içindedir. Televizyon, iş için başka şehirlere gitme, yöneticilerin bozulması, ithal ürünler, öğretimin çöküşü, Allah’ın kanunlarından uzaklaşma, rüşvet, bu bozulmaya sebep olan yedi etkendir.”⁷¹²

Muhtar, toplumdaki yozlaşmadan dolayı, şaşkınlık içindedir. Toplumun durumunu gördükten sonra istifa etmeyi bile düşünür:

“Çoğu zaman kendi kendime bu sorumluluğu alamayacağımı söylüyorum. Öyle görünüyor ki, ben bu zamanın adamı değilim. Eskiden herşey daha kolaydı. Suç artık şaşırtmıyor beni. Bilmeceler bana zor gelmiyordu. Şimdi ise insanlar şeytanlaşmışlar. Plan kuruyorlar, herşeyin sahtesini yapıyorlar ve adaleti yanıltmakta

⁷⁰⁷ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer`eti fi kaşşâsi Necib el-Kilânî*, 337-338.

⁷⁰⁸ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kaşşati’l-İslâmiyyeti’l-mu‘âşirati*, 129.

⁷⁰⁹ el-Kilânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 14.

⁷¹⁰ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kaşşati’l-İslâmiyyeti’l-mu‘âşirati*, 129.

⁷¹¹ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kaşşati’l-İslâmiyyeti’l-mu‘âşirati*, 130.

⁷¹² Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kaşşati’l-İslâmiyyeti’l-mu‘âşirati*, 130.

çok yetenekliler. Bu nedenle bunların tek ilacı dayaktır. Bunların hepsi suçlu, hepsi masumdur. Hepimiz kölelerin dünyasında yaşıyoruz.”⁷¹³

Roman kişilerinden biri de esrarkeş çoban Keşkül’dür. “Ayağını yorganına göre uzat”, der. “Herkes alınteriyle kazandığını yesin. Sadakanın fazlası insanı tembelleştirir”, diye konuşur.⁷¹⁴

Cuma hutbesinde, cahili-alimi, inanani-inanmayı her tür insanın olduğu camide: “İmam Tarlaların tümünün üzüm bağına dönüştüğünü, tahıl ekiminin ihmal edildiğini, değeri yüksek bu meyvenin zekâtının verilmediğini,” söyler. Bir feddânın(4200 metre kare) ortalama 5 veya 6 bin cüneyhe denk geldiğini, üzüm üreticileri böyle yaparsa, köyümüzdeki fakirlerin sayısının artacağını ekledikten sonra, Allah’tan korkun ve size verdiklerinden infak edin, der ve bir gürültü kopar.⁷¹⁵ Bazı fakir köylüler yasal haklarını alamazlarsa güç kullanarak alacaklarını söylerler. Bunun üzerine bazı cahil kimseler hemen gidip üzüm çalarlar.”⁷¹⁶

Burada bir katalizör olarak kullanılan zekât olayı, o hutbeye kadar sakince akan köydeki yaşama; bir hareket ve olaylara genişlik verir. Bu şekilde romana merak ve heyecan unsuru eklenir. Zaten bu olaydan sonra bilen bilmeyen herkes hararetli şekilde konuyu, tartışmaya açarç. Bu olayla birlikte romandaki ilk olay başlatılmış olur. Ancak bu çatışma, Berâ’im ile Hâsullâh arasındaki ilk ve son çatışmadır.

“Bir sonraki Cuma, cami dolup taşar. Savaş sürmektedir. Herkes Hâsullâh’ın geri adım atıp atmayacağını merak eder. Hâsullâh minbere yöneldiğinde imam, merkezden bir vaiz gönderdikleri gerekçesiyle engel olur.”⁷¹⁷

“el-Kîlânî olayları zenginleştirmeye devam eder. Zekâtın fırtınası dinmeden Hâsullâh’ın minbere çıkması engellenerek *olaylar* dizisine bir halka daha eklenir. Bunun üzerine şeyh namaz bitince cemaatten izin isteyerek bir konuşma yapar: “İmamları hükümet atadığı için camilerin özgür olmadıklarını söyler ve sisteme karşı olmadıklarını ama dinin getirdiklerini söylemek istediğini söyler. Zengin malında

⁷¹³ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 29.

⁷¹⁴ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 11.

⁷¹⁵ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 3-4.

⁷¹⁶ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer’eti fi kaşâşi Necib el-Kîlânî*, 463.

⁷¹⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 19.

fakirin hakkı vardır. Bunu söylerim ben. Ancak zekât zorla alınmaz. Hakkını gayr-ı meşru yollardan arayan Rabayaa^ç köyünün her bir ferdinden de beriyim. Hırsızlardan, zalimlerden, ister mecliste ister dışarıda rüşvet alanlardan, haksız yere insanların mallarını yiyen sömürücülerden ve durduk yere fiyat artırırlardan da uzağım, der Hâsullâh.⁷¹⁸

“Ama ilk karşılaşmayı Berâ^ç im kazanır. Berâ^ç im’in hem köylülerin hem de siyasetçi ve yöneticilerin üzerindeki etkisini de görürüz. Aslında bu konuşma el-Kîlânî’nin iki arada bir derede kalmış devrimciliğinin bir yansımasıdır. Hâsullâh’ın konuşmasından yansıtılır. Bunun üzerine Berâ^ç im, Hâsullâh’ı tehdit eder ve fitne çıkarmakla suçlar. Bunun üzerine de Hâsullâh ona cevap verir: Din adamı doğruyu söyleyeceği zaman kimseden izin almaz.”⁷¹⁹

Olaylar büyüyünce yerel Meclis Başkanı Aḥmed ‘Allâm, Meclis üyelerini toplayarak bir konuşma yapar: Bizi öncelikle ilgilendiren ülke güvenliği ve hiziplerin Cumhuriyetle olan kaynaşmasıdır. En korktuğum şey bunun arkasında, köktenciler ile teröristlerin bir oyununun olmasıdır. Zekât davası ise bireyseldir. Ülke güvenliğini tehlikeye atanın vay haline.⁷²⁰

“Yazar, Berâ^ç im’i betimlerken boyutlarını değerlendirmede oldukça dikkatlidir. Onun bütün güzel sıfatlarını öne çıkarırken, bir yandan da onu, Müslüman kadına uygun doğru davranışlarla süsler. Ayrıca Berâ^ç im’i köyde erkek, kadın, yaşlı, genç herkesin tanıyacağı ve sevecekleri şekle sokar. Tüm roman etrafında gelişen olaylar Berâ^ç im’in etrafında oluşur.”⁷²¹

“Romanın ikincil kişilerinden biri de Hâsullâh’ın annesi Mes^çade’dir. Mes^çade, iyi kalpli, yardımsever ve biricik mandasıyla güzel bir arkadaşlık kurmuş saf bir çiftçidir. Sürekli mandasıyla konuşur, onu azarlar ve onunla kavga eder. Ona nasihat eder, kızar, sert davranır, hareketlerini yorumlar. Kendisini o kadar kaptırır ki, mandayı, herşeyi anlayan ve farkına varan bir insan gibi düşünür. Mandaya: “Ey

⁷¹⁸ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 19-20.

⁷¹⁹ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 435.

⁷²⁰ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 47.

⁷²¹ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 210.

utanmaz! Dur da sütünü sağayım. Allah'ın cehennemde azap etmesi gibi bana azap ediyorsun.”⁷²²

Romanda Mes'ade'nin olay yapmada büyük bir rolü yoktur. Ancak Mes'ade ilginç bir karakterdir.⁷²³ Oğlunun kendisine güldüğünü gören Mes'ade: “İkiniz de bana karşısınız. İkinizden de Allah'a sığınıyorum,”⁷²⁴ der.

“Yazar, köy ve fakirlikle ilgili romanlarında her ne kadar 'Abdu'r-rahmân eş-Şarkâvî'den etkilenmiş olsa da, konuyu ele alma şekli İslâmîdir. Bu nedenle bazı sermaye sahiplerini olumlu olarak kurgulamış ve betimlemiştir. Burada roman kahramanı zengin Berâ'im ile fakir çiftçi İvâd İvâdî arasındaki dayanışmaya şahit oluyoruz. Üzümlü kendisi çalmadığı halde, onu suçlayan Berâ'im, hatasını anlayınca hemen çantasından 30 cüneyh çıkarıp verdiği gibi, yanında iş de verir.”⁷²⁵ Anlatıcı Berâ'im'i şöyle betimler:

Esir eden sihirli ışınlar, güzel gözlerinden fışkırıyor ve İvâd İvâdî'yi hayalden kanatlarla ufka götürüyordu. Uysal bir kedi gibi teslim oldu, gözlerini indirdi.⁷²⁶ Bu ifadeler İvâd'ın şerrinden korkan Berâ'im'in İvâd İvâdî'yi sakinleştirmek için dişiliğini kullandığını düşündürüyor. Bir sonraki cümlelerde İvâd İvâdî'nin konuşmaları da Berâ'im'e karşı aşkının işaretlerini verir.⁷²⁷ Diyalog devam ederken yazar, İvâd İvâdî'ye şunları söyler:

“Yaramaz ve suçluyum. Biliyorum. Ama ben de taş değilim. Hislerim ve duygularım var. Kafamdaki ayakkabı izlerini, vücudumdaki kırbaç izlerini nasıl unutayım. Aç kişi çalar; zulüm gören çığlık atar.”⁷²⁸

“Berâ'im, İvâd İvâdî'ye ben bir çiftçinin, çiftçi kızıyım. Ben sizdenim siz de bendensiniz, deyince, İvâd İvâdî duygulanır ve Berâ'im'in ellerini öper.⁷²⁹ Zengin ile fakir arasındaki bu dayanışma, psikolojik olarak İvâd İvâdî'yi çok değiştirir. Hem yanlış işleri terkeder hem de bir roman kişisi olarak gelişimci bir rol oynar.”⁷³⁰

⁷²² Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 202-203.

⁷²³ el-Câcî, *Şahşiyâtu rivâyâti Necib el-Kilânî*, 363.

⁷²⁴ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 203.

⁷²⁵ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 317.

⁷²⁶ el-Kilânî, *Meliketu'l-'ineb*, 31.

⁷²⁷ el-Kilânî, *Meliketu'l-'ineb*, 31.

⁷²⁸ el-Kilânî, *Meliketu'l-'ineb*, 32.

⁷²⁹ el-Kilânî, *Meliketu'l-'ineb*, 32.

⁷³⁰ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 317.

Ḥasbullâh'ın otuz yaşındaki halasının oğlu, yıllardır çalıştığı Irak'ta öldürülür. Halk tepkilidir. Hükümetten bir şeyler yapması istenir.⁷³¹ Bu olay aynı zamanda el-Kîlânî'nin romanı genişletmek için oluşturduğu bir olaydır. Bu kez olayın hem hacmi büyür hem de siyasî boyut kazanır.

“Irak'ta öldürülen gençten dolayı yapılan gösterilerde, “*Canımız kanımız sana feda olsun ey Şehit! Hainleri indirin, Özgürlük düşmanlarını indirin. Ey korkaklar! İntikam, intikam, hainlere ölüm, Amerika'ya ölüm, İsrail'e ölüm*” sloganları atılır.⁷³² Yolun kenarında cenazeyi bekleyen Ḥasbullâh bir asker tarafından önce darp edilir daha sonra ise gösterilere önderlik etmekle suçlanarak elleri kelepçelenir.⁷³³ Sadece Ḥasbullâh değil, 40'tan fazla kişi soruşturma için polis merkezine götürülür.”⁷³⁴ İvâḍ İvâḍî de tutuklananlar arasındadır.

“Berâ'ım ise kendi korucularını toplayarak onlara kendilerinin siyasetçi olmadığını, kendilerinin işinin üzüm tarımı olduğunu söyler. Ama bir yandan da gözleri, zeka, merak ve endişe içindedir.”⁷³⁵

Ertesi sabah, şoförüyle birlikte şehre gider. Şoförünü uzak bir yerde bırakarak avukatının yanına varır. Ona para vererek köylülerden tutuklananların özellikle de Ḥasbullâh'ın kurtarılmasını ister. Çünkü tümünün masum olduğuna inanır.⁷³⁶

Muhtar karşılaştığı yanlış durumlardan dolayı endişelidir. Bu nedenle endişelerini şöyle ifade eder: “Zaman, tiyatro zamanıdır. Televizyon tahta çıktı. Olayları biz yapıyoruz ve istediğimiz şekli veriyoruz. Bizde gerçeklik yoktur. Kötü ve korkunç rüyalarda yaşıyoruz. Roller biçip insanlara giydiriyoruz. Bu dünya yalan ve olumsuzluklar dünyasıdır.”⁷³⁷

Muhtar halkın karşı karşıya kaldığı zulümler sebebiyle görevinden istifa eder.⁷³⁸ Halkın anlattığına göre bir gece muhtar, rüyasında, câminin abdesthanesine girdiğinde kendisiyle konuşan bir ses duyar: ‘Abduşşâfi, pis olan elbiselerini çıkar. Burada banyo yap ve temizlen, sonra evine git ve yaptığın yanlışlara ağla.’”

⁷³¹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 33.

⁷³² el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 34.

⁷³³ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 34.

⁷³⁴ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 35.

⁷³⁵ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 37.

⁷³⁶ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 39-40.

⁷³⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 41.

⁷³⁸ el-Kîlânî, *Meliketu'l-‘ineb*, 43.

“Muhtar uyandığında istiğfar edip dua okur, karısını uyandırır ve rüyayı yorumlarlar. Beraber bu sistemde muhtarlık yapmanın vebal olduğuna karar verirler ve muhtar istifa eder.”⁷³⁹

Bu olay, muhtarın iç dünyasındaki büyük değişime neden olur. İkincil bir roman kişisi olarak bir *olay* ortaya koymamış olsa da bireysel temelde, ana karakterlere yakın tepki vererek büyük bir değişim geçirir.

“Gelişimci bir karakter olarak ‘İvâd’ı da sayabiliriz. Polis merkezinde sorguya öncelikle onunla başlarlar. Saflığından dolayı soruları anlamayınca ona, kendi tabiriyle cehennem kapılarını açarlar. Kırbaç, sopa, tokat, tekme, yumruk, ateş ve çeşit çeşit işkence yapılır.⁷⁴⁰ İşkenceden sonra İvâd her dediklerini yapar. Sonrasında ise bir bardak soğuk kola ve akabinde bir sigara verirler.”⁷⁴¹

“Durumu en kötü olan Keşkül’dür. Uykusuzluktan gözleri şişmiş, her tarafı ağrıtmaktadır. Hayatının büyük kısmını zevkü sefada harcamıştır.⁷⁴² Uyuşturucudan mahrum kalan Keşkül hapisane subayına iki hap karşılığında her şeyi anlatacağını söyler.⁷⁴³ Keşkül’ü bir süre daha dövdükten sonra kendisiyle muhbirlik yapması üzere anlaşılır. Ancak bu eylemi, Keşkül’ü derin düşüncelere sevkeder.”⁷⁴⁴

Berâ‘ im avukatlara verdiği vekâletin hapse atılanların tahliyesine yetmediğini görür. Buna çok üzülür ve ailelerine yardım etmeyi düşünür.⁷⁴⁵

“Berâ‘ im’in kabul ettiğini söylediği çatışmazlık siyaseti hem İhvanın hem de devrimci geçinen el-Kîlânî’nin genel olarak benimsediği siyasettir.⁷⁴⁶ Berâ‘ im yaptıklarının siyaset olmadığını, kendilerinin kimseyi desteklemediklerini, tek istediklerinin mazlumları ve onların onurlarını korumak olduğunu söyler. Romanın genel seyri içerisinde yazarı temsil ettiği düşünülen kişinin Hâsullâh olduğu düşünülürken yazarın düşüncelerini Berâ‘ im’den dinlemek şaşırtıcıdır.”⁷⁴⁷

⁷³⁹ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 43.

⁷⁴⁰ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 50.

⁷⁴¹ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 50-51.

⁷⁴² el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 68.

⁷⁴³ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 69.

⁷⁴⁴ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 74.

⁷⁴⁵ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 75.

⁷⁴⁶ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 76.

⁷⁴⁷ el-Kîlânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 76.

Oğlu Ėasbullâh'ı ziyaret için giden Mes'ade dövölür ve hapishaneden kovulur.⁷⁴⁸

“Berâ' im hapishanedeki suçsuz insanları kurtarmak için harcadığı paranın hesabını yapmaz, sıkıntı duymaz. Bundan kendisine maddî veya manevî bir çıkar aramaz. Aksine kötölükle mücadele için para ve siyasî bağlantılardan başka bir silah kullanmadığı için mutludur.⁷⁴⁹ Ama Berâ' im, kendilerine işkence edilenlerin intikamını ister.”⁷⁵⁰

“Tartışılan bütün konuları, önerilere yapılan teklifleri hep ve sadece Berâ' im değerlendirir. Son sözü hep o söyler. Yazar, sadece ilkokul mezunu olduğunu bildiğimiz kahramanın bilgi ve kültür düzeyi hakkında hiçbir bilgi vermediği Berâ' im'i, sürekli parlatarak önde tutar. Berâ' im ise konuştuğunda çok okumuş biri gibi konuşur. Bu, Ėasbullâh gibi Berâ' im'in de yazarın yansıtıcı bilincini temsil ettiğini düşündürür.”⁷⁵¹

Daha sonra Berâ' im, Mes'ade, Keşköl ve 'İvağ'ın ailelerini ziyaret ederek onlara yardım eder. Yazarın tabiriyle onlara helal yemek yedirir.⁷⁵²

“Ėasbullâh, çok sakin bir köy olan Rabâya'a köyünün nasıl olur da birden bire, güvenlik güçlerinin kuşattığı bir isyan yerine dönüştüğünü sorar. Şayet bunu yapanlar varsa, bunu ya cehaletlerinden ya da ahmaklıklarından veya durumu değerlendiremediklerinden yaparlar.⁷⁵³ Ėasbullâh sonuçta bunun bir tiyatro ve saçmalık olduğuna karar verir.”⁷⁵⁴ Bu satırlar arasında yazarın yaşadığı pişmanlığın ve hayal kırıklıklarının izlerini buluruz.

“Ėasbullâh, hapishane subayı tarafından gizli örgüt kurmak, hükümete karşı silahlı gösteriye liderlik etmek, hükümeti devirmeye teşebbüs ve yabancılarla işbirliği yapmak suçlamalarına maruz kalır.⁷⁵⁵ Sonra falakaya yatırılır ve öldüresiye ayaklarına vurulur. Daha sonra Keşköl ile 'İvağ'ın, kendisi hakkında söylediklerini

⁷⁴⁸ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 76.

⁷⁴⁹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 84.

⁷⁵⁰ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 99.

⁷⁵¹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 77.

⁷⁵² el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 77.

⁷⁵³ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 87.

⁷⁵⁴ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 88.

⁷⁵⁵ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 89.

aktarırlar ama o, kabul etmez.⁷⁵⁶ İçişleri bakanlığı kriz bitene kadar muhtar 'Abdu's-şâfi'nin görevinin devamına karar verir."⁷⁵⁷

Berâ' im'in yaşadığı tek değişim daha önce karşı çıktığı üzümün zekâtını sonradan kabul etmesidir. Bu, önceleri sorunları çözmeye mahkemeleri adres gösteren Berâ' im'in şeri hukuka dönüşünü gösterir.⁷⁵⁸ Sadece zekâtla toplumdaki manevî hastalıkların iyileştirilmesi yazarın, kronik romantizminden kaynaklanır.⁷⁵⁹

Berâ' im'in intikam talebi reddedilirken, yapacakları tek şeyin çalışma, itaat ve affetmek olduğunu söyler.⁷⁶⁰ Tutukluların bugün salıverilecekleri haberi Berâ' im'i çok sevindirir.⁷⁶¹

Zirvesini bulan gerilim, hapishanedekilerin salıverilmesiyle, gevşer, ancak hastanenin yıkılışı ve Keşkül'ün tekrar tutuklanmasıyla yeniden yükselir. Mehâsin, Salâmûnî'nin karısı ve Keşkül'ün suç ortağıdır. Kocasının katili olarak Keşkül'ün adını verir.⁷⁶² Bir gün önce siyasî suçtan tutuklanıp serbest bırakılan Keşkül, bu kez cinayetten tutuklanır.⁷⁶³ Soruşturma sonunda katillerin Keşkül ve Mehâsin olduğu anlaşılır.⁷⁶⁴ Salâmûnî'nin katilleri bulunur.⁷⁶⁵

Hapishaneden salıverildikten sonra, bir süre içine kapanan Hâsullah, tekrar topluma karışır. Köyü terk edemeyeceğini fark etmiştir. Burada yetiştirdiği bir nesil olduğunu söyler, Hâsullâh. Oysa roman boyunca Hâsullâh'ın bu yönü hiç ortaya çıkmaz. Yani verdiği Cuma hutbesinin dışında herhangi bir faaliyetine kimse şahit olmaz.

Berâ' im, Hâsullâh'ı her zaman takdir etmiş ve saygı göstermiştir. Berâ' im'e göre Hâsullâh zeki ve onurludur. Dini ve onuru dışındakiler değersizdir. Bir faydası olacaksa insanların işlerine karışır. O konuda karar verdi mi de kararları isabetli olur. Özü sözü birdir.⁷⁶⁶ Aralarındaki çatışma bir yanlış anlamadan kaynaklanmıştır.

⁷⁵⁶ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 90.

⁷⁵⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 94.

⁷⁵⁸ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 97.

⁷⁵⁹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 98.

⁷⁶⁰ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 99.

⁷⁶¹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 101.

⁷⁶² el-Kîlânî *Meliketu'l-ineb*, 115

⁷⁶³ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 117

⁷⁶⁴ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 118

⁷⁶⁵ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 118

⁷⁶⁶ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 148.

Ḥasbullâh'ı muhtara şikâyet edip minberden indirdiğinde içinde bir huzursuzluk olur. Ḥasbullâh'ın tutuklanması ise onu derinden yaralamıştır.⁷⁶⁷

Romadaki son düğüm ve çatışma da Berâ'îm ile dayıları arasında olur. Berâ'îm, Ḥasbullâh ile evlenmek ister ancak dayıları buna karşı çıkar. İlk tören köyün büyük camisinde yapılır. Dayıları olayı sabote etmeye çalışsalar da köyün korucu başı 'Abbâs Semmunûdî öngörüsüyle bunlara engel olur.⁷⁶⁸

Köyde meydana gelen olaylardan dolayı içeri alınan ve işkence edilen İvağ, kendisine yapılan işkence olayını şöyle anlatır:

“Bana cehennem kapılarını açtılar. Kırbaçlar, sopalar, şamarlar, yumruklar, tekmeler ve ateş. Vallahi ateş. Boğma iğneleri. Fırına atılmış maymun gibi sıçrayıp duruyordum.”⁷⁶⁹

“Tutukluların kurtarılması için, Berâ'îm daha sonra valiye gider. Hayır işleri için büyük miktarda bağışlarda bulunur. Durumu ona anlatır ama fayda etmez. Sonra bayan milletvekillerinden eli uzun ve yakın ilişkileri olan, önde gelen birinden yardım istemeye karar verir. Berâ'îm bürosuna vardığında gelen ziyaretçilerin akınına uğramıştı. Kadının bin erkeğe bedel olduğunu söylüyorlardı. En zor davaları bile birkaç dakika içinde bir telefonla çözdüğünü söylüyorlardı. En yüce insanlar bile onun önünde saygıyla eğiliyordu.”⁷⁷⁰

Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus vardır. Öncelikli olarak bu davada Berâ'îm'in insiyatif alması, kendi tutum ve davranışları ve ana karakter olması bakımından uyumludur. İkinci olarak ise Berâ'îm yardım için gittiği valiye, rüşvet vermek yerine bağışta bulunması da İslâmî edebiyatın genel ilkeleri bakımında doğru bir davranıştır.

“Berâ'îm, ona büyük miktarda bir ödeme yaptıktan sonra tutukluların serbest kalmasını başarır. Daha sonra Berâ'îm ve Muhtar tanıklık için çağırılır ve Berâ'îm sanıklar için olumlu görüş bildirir. Tutuklular salıverildikten sonra Berâ'îm, onları karşılamak için büyük bir tören yapar. Romana gelince, bazı kadınların, bir işaret

⁷⁶⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'ineb*, 149.

⁷⁶⁸ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'ineb*, 162.

⁷⁶⁹ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi қаşашî Necîb el-Kîlânî*, 411.

⁷⁷⁰ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi қаşашî Necîb el-Kîlânî*, 298.

parmağıyla önemli siyasi olayları yöneten kadınlar olduklarını, olabileceklerini açığa çıkarmanın doğru bir resmini oluşturur.”⁷⁷¹

Romadaki tutarsızlıklara baktığımızda ise Hapishane subayının detayları bilecek kadar İslâm fihhına vakıf olması, pek makul görünmemektedir. Mahkûmların sorgusu sırasında Berâ‘im’in odaya girip sorgu subaylarını, Hâşbullâh’ı nasıl ayakta bekletirsiniz, diye azarlaması, oldukça saçmadır. Yazarın, kaldığı hapishanelerde yaşadığı işkence sahnelerini romanlarında kullanmasına bakılırsa güvenlik nedeniyle binaya girişi muhaldir. Diğer bir husus, roman boyunca Hâşbullâh’ı ne radyo dinlerken, ne kitap okurken ne de herhangi bir kültürel çaba ve çalışma içinde göremezken yazarın, Hâşbullah’ı ansiklopedi olarak betimlemesi ve Hâşbullah’ın köyü terk edememe sebebi olarak öğrencilerini göstermesi de bir başka tutarsızlıktır. Zira, roman boyunca Hâşbullah’ın öğrenci tabanlı bir çalışma ve çabası olmamıştır.

1.2.1.2.12. Leylun ve kuḍbânun / Leylu’l-‘abîd

Leylun ve kuḍbânun romanı 1960 yılında yazılmıştır, ancak basım yılı belirsizdir. Bir sonraki basım da Mektebetu’z-zinârî tarafından Qâhire’de, tarihsiz olarak yapılmıştır. Elimizdeki nüsha ise sekizinci baskı olarak Mu’essesetu’r-risâle tarafından 2005 yılında basılan romandır.

Hapishanede iken işkencenin binbir türünü bizzat kendi bedeninde yaşayan yazar bir anlamda, kaldığı Harb Hapishanesi’nin müdüründen intikam almak için bu romanı yazmıştır.

Romanın kişileri: Ana kahramanları Fâris ve ‘Înâyât Hanımdır. İkincil kişiler arasında, İnâyât Hanım’ın annesi ve Eğitim Bakanlığı’nda önemli ve nüfuzlu biri olan yaşlı babası, Fâris’in arkadaşı ‘Abdulhamîd, Şeyḫ Selâme; karşıt tarafta ise Hapishane Müdürü ‘Abdulhâdî bey, Başgardiyân eş-Şalkâmî, adlî tıp doktoru ve diğer gardiyanlar vardır.

Romanda, şeker hastası ve karısından daha yaşlı olan müdür, hastalığı nedeniyle sürekli ilaç kullanır ve cinsel olarak yetersizdir. Ayrıca karısı ile aralarındaki yaş farkından dolayı, sosyal etkinliklerde ortak noktaları azdır.

---

⁷⁷¹ Hânân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşası Necib el-Kîlânî*, 299.

Hayatının baharında olan ‘Înayat, kendi duygularıyla başedememez ve elektrik arızasını onarmak için gelen mahkumla birlikte olmaktadır.

“*Leylun ve kuḍbânun* romanının⁷⁷² konusu, bilinen söylemle kader kurbanları, yani mahkumlardır. Hapishanede geçen bir olay örgüsü ve hikâyesi vardır. Yazar romandaki olayları, bütün unsurları romanın tümel yapısını oluşturacak şekilde görevlendirmiştir. Yazar ayrıca, ardışık olayları, farklı roman kişileri, farklı eğilim ve davranışlarına rağmen sağlam ve işaretleri açık bir roman ortaya koymuştur. Roman, hacmi küçük olmasına rağmen, *bu huzursuz ve karışık dünyayı* bize sunabilmiştir.”⁷⁷³

Kadın, kocasının aksine, hayatının baharında, genç, dinamik, canlı ve şehvet yüklüdür. Kocasını bu durumunu gizlemektedir.⁷⁷⁴ Etkili ve yetkili biri olan baba, kızı ‘Kâhire’de yaşamak istediğinde, kocasının tayinini yaptırabileceğini söyler.”⁷⁷⁵

“Yazar, bu iki gruptaki roman kişileri olan, ana karakterler Fâris ve ‘Înâyât Hanım’ı hem maddî hem de psikolojik olarak ele alır. Bizi, gerçekten hapishanede yaşıyor, onlarla beraber taş kırıyor, beraber yiyor ve içiyor ve onlarla birlikte zulme karşı çıkıyormuşuz gibi hissettirir.”⁷⁷⁶

Anlatıcı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcıdır. Romanın ana karakterleri Fâris ve ‘Înâyât Hanımdır. Anlatıcı daha roman kişilerini tanıtmadan, okur, mahkûmları dağdan dönüş sahnesiyle karşılar. Yazar, romana bu dönüş sahnesini betimleyerek başlar: “Uzun kuyruk, güçleri tükenmiş, hüznü bakışlarıyla, başlarının üstünde tutuşan güneşle, bıkkınlık ve ümitsizlik içinde kum ve çakıl taşlarına dokunan yorgun ayaklarıyla dağdan dönüyordu. Ağustos güneşi acımasızca üzerlerine dökülüyordu. Çevresindeki şeyler sıkıntı verici ve korkunçtu. Yüzleri kızartan şiddetli sığağa rağmen, gardiyan, hızlansınlar diye bağıyordu. Dağdaki zor işler ve

⁷⁷² *Leylun ve kuḍbânun* romanı, Hüseyin Murat Arısal tarafından, *Gece ve Demirparmaklıklar* adıyla Uysal Kitabevi tarafından tarihsiz olarak yayınlanmıştır.

⁷⁷³ ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muhâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kışşati Leylun ve Kuḍbânun li-Necîb el-Kilânî*, 151.

⁷⁷⁴ ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muhâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kışşati Leylun ve Kuḍbânun li-Necîb el-Kilânî*, 152.

⁷⁷⁵ el-Kilânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 68.

⁷⁷⁶ ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muhâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kışşati Leylun ve Kuḍbânun li-Necîb el-Kilânî*, 153.

kendilerini üzüntülü uzun gecelerde yaşatan psikolojik sıkıntılar, yorgun hayallerinde dalgalanan anılar, aileler, sevgi ve özgürlük.”⁷⁷⁷

Yazar bu betimde, kayaların koyu renkleri, içinde buldukları sıkıntı, korkunçluk, gardiyanın sürekli bağırması, aşırı yorgunlukları gibi karamsar bir resim çizerek ortamı, olduğundan daha da sıkıntılı hale getirir. Bu sıkıntı hem mekânı hem de mahkûmların iç dünyasını etkiler.

“Romanın ana karakterlerinden biri olan Fâris, duygusal biridir ve naif bir yapısı vardır. Alıngandır. Kan davası nedeniyle babasının katilini öldürdüğü için hapistedir. Zayıf, çok dalgın ama becerikli biridir. İnançları zayıftır.”⁷⁷⁸ Daha önce kaçma teşebbüsleri olmuştur. Siyah gözlü, esmer ve adaleli bir vücudu vardır. Hapishanede sorun çıkarmazsa on üç ay sonra salıverilecektir.”⁷⁷⁹ Fâris bu hapishaneye geleli on yıl olmuştur. 25 yaşında iken gelmiş, şimdi ise 35 yaşına basmaktadır.”⁷⁸⁰

Yazar, Fâris’in betimini kendisi yapmak yerine *dramatik yöntemi* seçerek ya Fâris’in kendisine ya da kahramanlardan birine yaptırmıştır. Bu yöntem açıklama yönteminden daha kullanışlı ve kahramana kendini ifade gücü vermesi bakımından daha elverişlidir. Örneğin, ‘Abdulhamîd, Fâris’e baktığında onu, ince uzun boylu, boynu uzun, beti benzi solmuş, döşü kıllı, bakımsız sakallı ve bastırılmış öfke ve dert salan iki siyah göz görür.”⁷⁸¹

Fâris’in, iç konuşmalarıyla kaçma planları yaptığını öğreniriz:

Fâris, uzanan surlara ve üzerindeki dikenli tellere bakar. İçlerinde, atmacalar gibi duran baştan ayağa silahlı askerlerin olduğu nöbetçi kuleleri vardı. Ne kadar çok kaçmayı düşünmüştü. İşkencenin, uykusuzluğun ve kaybolmanın bütün ihtimalleri ortaya koyduğu, uygun vakti beklediği gecede kaçmayı düşündü. Planı uygulanabilirdi. Uygulamanın çok kolay olacağını sanıyordu. Az sonra bu kuşatmadan çıkacak, duvarların dışındaki kalabalığa karışacaktı. Oraya buraya koşturacak, arabalardan birine binecek ve büyük kanalı yüzerek geçecekti. Sonra

⁷⁷⁷ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 3.

⁷⁷⁸ el-Kîlânî *Leylun ve kuḍbânun*, 7.

⁷⁷⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 8.

⁷⁸⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 4.

⁷⁸¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 7.

yolculuk, hapisane bağlarından kurtulmayla sona erecekti. Fâris sakince uyudu. Ümitleri rüyalarında oynadı, sabah gün doğduğunda yüzündeki maske düştü. Ümitleri eridi. Yüreğine hasret düştü. Bakışları hüzün doldu. Sonra gardiyanın sesi geldi.⁷⁸²

“Yemek dağıtımı sırasında dalgın duran Fâris’in ilerlemesini isteyen Başgardiyana ona hakaret eder ve üzerine ekmek fırlatır. Buna çok öfkelenen Fâris, yemek tabağını Başgardiyana atar ve boğazını sıkır. Fâris, onurlu biridir ve onurunu kim olursa olsun çığnetmez.⁷⁸³ Bu olay romandaki ilk düğündür.⁷⁸⁴ Yazar bir yandan da, önceki firar teşebbüslerini dikkate alarak Fâris’in asi tarafını okura gösterir. Fâris, hep öfkelidir. Hapse düşmesine sebep olan babasından, kendisini doğuran anasından ve Allah’ın verdiği kaderden nefret eder. Yazar, Fâris’in zatında kendileri gibi mahkûmların maruz kaldığı hayvanî muameleye karşı sesini yükselten insanların felaketini somutlaştırır. Bu nedenle de Başgardiyana zulmüne başkaldırır.”⁷⁸⁵

“Yazar, romanın iki ana karakterinin durumlarını karşılaştırdığında ikisi de yaşadıkları zulüm bakımından aynı duygulara sahiptirler. Zira ikisi de köledir. Birincisi demir parmaklıklar arasında bir mahkûm, diğeri ise kocasının ve gelenek-göreneklerin kendisine yaşattığı köleliktir. İkisi de bu kölelikten kurtulmak istemektedirler.”⁷⁸⁶ Yazar, ‘Înâyât Hanımın kocasını aldatma gerekçelerini, bizi inandıracak kadar kaçınılmaz bir durum olarak sunar ve ‘Înâyât Hanımın endişe ve yoksunluklarını iç monolog aracılığıyla verir. İnâyât Hanım:

“Ne!?! diye mırıldandı. Yıllarca böyle mi devam edeceğim? Bu yoksunlukla mı yaşayacağım. ? Sonrası? İhtiyarlık ve ölümdür.”⁷⁸⁷

Bu iç monolog onun yapacağı şeyi, kendi içinde, kaybettiği zevk ve arzuyu kabul edilebilir haline getirir.⁷⁸⁸

“Romandaki kişilerinden biri de ‘Abdulhamîd’dir. ‘Abdulhamîd uyuşturucu ticareti yapmaktan tutukludur. Karısı kendisini terketmiştir. O, uyuşturucu ticaretinin

⁷⁸² el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 4-5.

⁷⁸³ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 197.

⁷⁸⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 9.

⁷⁸⁵ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 197.

⁷⁸⁶ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 198-199.

⁷⁸⁷ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 199.

⁷⁸⁸ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslâmiyyi*, 199.

uykularını kaçırarak bir günah olmadığı ve ince düşünüldüğünde öç almanın da suç olmadığı görüşündedir.⁷⁸⁹ Kendisi artık, yüzündeki yalancı neşe ve asılsız alaycılıktan kurtulmaya çalışmaktadır.⁷⁹⁰ Kadınlara karşı düşünceleri olumsuzdur. Onları güzel bir şeytan olarak görür.”⁷⁹¹

Romanın ana karakteri ‘Înâyât Hanımın kocası, hapisane müdürü ‘Abdulhâdî beydir. Romandaki ikincil roman kişilerinden biridir. Ancak yazar bu roman kişinin betimini yazarın kendisi *açıklama yöntemiyle* yapmıştır:

“Hapishane müdürü ‘Abdulhâdî Bey, mahkûmları hor gören, küçümseyen ve onlardan tiksinen biridir. Göbekli, gıdısı yağdan kat kat olmuş, gözlerinin etrafında yağlar birikmiş biridir ve tüm bunlar onun hareket kabiliyetini engeller hale gelmiştir. Ebu Za‘bel hapishanesinin müdürü Tuğgeneral ‘Abdulhâdî beyin daha önce, gençken, dikkatleri üzerine çeken şık ve yakışıklı bir asker olduğuna dair şüpheler oluşturur. Güven içinde başını kaldırır, bürosundan ayrılırken sağa sola göz ucuyla bakar; dağınık duran gardiyanı ayıplar, sabahleyin sakal tıraşı olmayan askeri azarlar ve göz ucuyla kendisine bakan mahkûmu da lanetlerdi. Herkes, onun gergin ve kızgın olduğunu bilirdi. Müdür Bey, etine dolgun ve orta boylu biriydi.”⁷⁹²

“Yazar, burada Hapishane Müdürü’nü bütün heybeti ve iktidarıyla okura sunar. Yazar sanırım bunu, dışarıdan güçlü ve muktedir, herşeye sahip, herkesi ezip geçecek gibi duran müdürün içindeki cüceyi gösterme arzusudur. Zira eşler aralarında kavga ettiklerinde kocası ‘Înâyât Hanıma tokat atar. Sonra pişman olur ve ağlar. ‘Înâyât, kendisinden nefret ettiğini söylediğinde bu, zehirli bir hançer gibi kalbine saplanır. Korku içinde, karısı kendisini terkederse ne olacağını sorgular.⁷⁹³ Adı bile duyanları titreten Müdür, karısının önünde ağlayan tövbekâr aşığa dönüşür.”⁷⁹⁴

Yazar da, bunu desteklemek için bütün güzel huyları ‘Înâyât Hanıma, kötü huy ve davranışları da ‘Abdulhâdî Bey’e yazar.

⁷⁸⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 5-6.

⁷⁹⁰ el-Kîlânî *Leylun ve kuḍbânun*, 27.

⁷⁹¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 38.

⁷⁹² el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 11-12.

⁷⁹³ ‘Abdul-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kıṣṣati Leylun ve kuḍbânun li-Necîb el-Kîlânî*, 152.

⁷⁹⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 21-22.

“Yazar, romandaki bütün kurguyu intikam duygusuyla Hapishane müdürü üzerine kurar. Bu nedenle onunla ilgili tüm bilgileri okura sunma eğiliminde olmuştur: “Müdür Beyin evi, hapishane binasının çok uzağında olmayan, Kâhire’nin doğusuna uzanan ana cadde üzerindedir. Müdür Bey her gün, kış ve yaz, hapishaneye ulaşmak için birkaç adım atar. Buranın efendisi olma hissi, ceza verme, küfretme, bazı evrakları imzalama ve her ay değişik miktarda maaş alma olmasaydı, yaşamı oldukça tekdüze, boş ve mahkûmların hayatı gibi olurdu.”⁷⁹⁵

“İnâyât Hanım küçük bahçede oturmuş, gözlerini iğne ve iplikten ayırmadan örgüsüyle meşgul olmaktadır. Birkaç dakika sonra kocası gelecektir. Elleri iğne ve iplikle dolu ama o, Müdür Beyi düşünüyor. Buna zorunludur. Kader kendisine çocuk vermemiştir. Bu nedenle Müdür Bey onun çocuğu, kocası ve yaşamı olmuştur. Günahkâr birinin, sonuna râzı olduğu gibi kendisi de sonuna ve kocasına boyun eğmiştir. İnâyât Hanım, kocası geldiğinde, bilinmeyen sevgiliyi düşünen ve hayal etmeye yönelen genç kız gibi davranmaz. Kocasını ancak inisilün iğnesini hatırladığında hatırlar. Ona göre Hapishane müdürü ile inisilün aynı şeydir. Kocasını bu mel’ûn şeker hastalığına yakalandığından bu yana İnâyât Hanım hemşire gibi çalışır olmuştur. İğnelerini ve basit cerrahi işlemleri yapıyor ve ilaçlarını veriyordu. İster hizmetçisiyle, ister yalnız isterse de kocasıyla birlikte olsun duyguları değişmiyordu. Usanç, yabancılik ve gurbet hissi taşıyordu. Kendisini kocasına bağlayan o bağı ne kadar çok düşünüyordu. Ne sevgi ne arkadaşlık ne de çocuğu vardı. Sadece kocası ve kutsal evlilikte sahip olduğu. Kapının ve hizmetçinin sesini duydu. Her zaman olduğu gibi gergin, yorgun ve öfkeli bir şekilde kocasının geldiğini anladı. Birazdan karısının yanına oturacak, şeker hastalığının sıkıntılarında ve mahkûmların asiliklerinden bahsedecektir.”⁷⁹⁶

“İnâyât Hanım da kocası gibi, mahkûmları sevmediğini söylese de İnâyât Hanım, kocasının karşısına mahkûmları savunarak çıkar. Kocasının mahkûmlara zulmettiğini söyler.⁷⁹⁷ İnâyât Hanım, kocasını sevmez. Hatta ondan nefret eder. Bazı anlar yüzüne karşı kendisinden nefret ettiğini haykırmak ister. Tam bir erkek

⁷⁹⁵ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 12.

⁷⁹⁶ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 12-13.

⁷⁹⁷ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 14.

olmaktan uzak iken, neden kur yapmaya çalışır.⁷⁹⁸ Sorun kocasının cinsel bakımdan zayıf olması ve kocasıyla aralarındaki yaş farkıdır. Kocasını 45, kendisi ise 32 yaşında, hayatının baharında bir kadındır. Ancak bir kadın olarak ihtiyaçlarının giderilmediğini söyler. Ayrıca kocasına karşı sürekli bir oyun ve samimiyetsizlik içinde olduğunu belirtir. 'Înâyât Hanım sürekli olarak kocasına göndermeler yapar ve onu iğneler, acziyetini öne çıkararak kocalık rolünde başarısızlığını vurgular.'⁷⁹⁹

“Înâyât Hanım al yanaklı, ağzı küçük, güzel ve çekici dudaklara sahip, candan ve yumuşak huylu bir kadındır.⁸⁰⁰ Kocasına göre 'Înâyât Hanım, saf, toy ve kurnazlık bilmez. Biraz yağcılık onu, sevgisinin esiri yapar.⁸⁰¹ Kocasına göre güzel kokulu ve dikenli taze bir güldür. Fâris'e göre ise İnâyât'ın, güzel gözleri vardır.⁸⁰² Taze bir çiçektir.'⁸⁰³

Fâris, elektrik arızasını tamir için gittiğinde 'Înâyât'ı, titrek gölgelerin baştan çıkararak yüzünde dans ettiği solgun yüzün acıdan çok vakar ve saygıyı çağrıştırdığını söyler. 'Înâyât, taçsız bir kraliçedir.'⁸⁰⁴

“Înâyât Hanım kendisini, oldukça şanssız görür. Mutsuz ve ümitsizdir. Kocasını kendisini Kâhire'ye götürme sözü vermişken, hastalığından dolayı gidemezler. 'Înâyât bu nedenle biraz bunalır. İşler hep kendi arzusunun tersine gider. Örneğin bakalorya sınıfını kazandığında, öğrenimini tamamlamak istiyordu. Ancak babası onun için evliliği seçti. Kızkardeşinin mühendis olan kayınbiraderiyle evlenmek istemişti ama aile meclisinin saygın üyeleri, kendisi için Hapishane Müdürünü seçtiler. Beşiklerde sallayacağı çocuklarının olmasını istemişti ama kocası kısır çıktı. Yaşamında kendisine miras kalan hep ümitsizlik ve şüpheydi.⁸⁰⁵ 'Înâyât, içine kapanık, geleneğin baskısından bunalmış, sevmeyi bilmeyen bir kocanın karısıdır. Roman ve hikâye okur. Büyüleyici bir kadındır. Sosyal açıdan da köklü ve geleneklerine bağlı bir ailenin torunudur.'⁸⁰⁶

⁷⁹⁸ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 15.

⁷⁹⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 17.

⁸⁰⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 22.

⁸⁰¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 20.

⁸⁰² el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 40.

⁸⁰³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 91.

⁸⁰⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 31.

⁸⁰⁵ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 29.

⁸⁰⁶ 'Abdul-mun'im 'Avvâd Yûsuf, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kıṣṣati Leylun ve kuçbânun li-Necib el-Kîlânî*, 157.

'Înâyât, kocasının, evini hapishaneye çevirdiğini îma ederek Fâris'in hapisteki durumunu, kendisinin evliliğiyle özdeşleştirir.⁸⁰⁷ 'Înâyât hapishane dediği evinden çıkıp Qâhire'ye gittiğinde, çok yorgun olmasına rağmen kocasının çağırdığı taksiyi istemez. Ceylan gibidir. Dondurma yer, resimli dergilerden ve bir de *Siyah Lale*⁸⁰⁸ romanını alır. Ancak 'Înâyât'ın kendi evine dönmek istememesi karı- koca arasında kavga başlatır. 'Abdülhâdî Bey kızar ve eve tek başına döner. Hapishane müdürü, eve girdiğinde, çok sevdiği güzel evini viran olmuş ve cenaze evini andıran bir yere benzetir.⁸⁰⁹

'Înâyât'ın gidişiyle karısının yokluğunda şunları hisseder: "Herşeyi bir sessizlik ve durgunluk bürümüştü. Dikiş iğnesi ve ipliği kendisiyle oynayacak narin ellerden yoksundu. Masanın üzerindeki gül solmuş, kokusu gitmişti. Yatak bile ona, kefenlenmiş bir cenaze gibi görünüyordu. 'Înâyât'ın askıdaki geceliği, duvarda hüzünlü bir hatıranın gözyaşı gibi dökülüyordu. Tavana yakın asılmış düğün resimlerine, kederini ve acısını artırmak için bakıyordu."⁸¹⁰

"'Înâyât Hanımın bu iç konuşmalarından dışarıya yansıyan, onun başetmede güçlük çektiği 'iç çatışma'larıydı. Kendisini kısıtılmış hissediyordu. Bu da onda şiddetli bir gerilime neden oluyordu. Bu durum 'Înâyât'ın kişiliğinde romandaki en büyük düğümü oluşturuyordu. Hem kocasından nefret ediyor hem de geleneklerden dolayı ondan ayrılamıyordu." Ancak 'Înâyât Hanım kocasının şikâyetlerini dinlemekten ziyâde mahkûmların tarafını tutar:

Kocasının mahkûmlarla ilgili yorumuna karşı: Dünya işte. Oysa ben, hayvanlar gibi yaşamalarına rağmen mahkûmların, bu tür hastalıklara maruz kaldıklarını hiç duymadım, der ve onların içinde buldukları durumu zulüm olarak niteler.⁸¹¹

"Şeyh Selâme altmış yaşındadır. Miras yüzünden kardeşini öldürmüş, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almıştır. Nebîhe binti Hâsen 'Arafât onu, kardeşini öldürürken görür ve aklını yitirir. Kendi kendine konuşur. Hayali olarak tartıştığı kişilere kızar, Nebîhe'ye lanetler okur. Nebîhe'nin bir bela ve Yahudi kızı

⁸⁰⁷ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 37.

⁸⁰⁸ Alexandre Dumas'ın romanlarından biridir.

⁸⁰⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 49.

⁸¹⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 53-54.

⁸¹¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 14.

Yahudi olduğunu düşünür. Şeyh Selâme gerçekten nadir roman kahramanlarından biridir. Ortaya çıkışında kendisini sonsuz kılacak sonsuzluk belgesiyle doğmuştur. ‘Avvâd Yûsuf, Şeyh Selâme karakterindeki orijinal düşünce nedeniyle el-Kîlânî’yi kutlar.’⁸¹²

“Nebîhe binti Hâsan ‘Arafât, Şeyh Selâme’nin aleyhine şahitlik etmiştir. Bu roman kişinin hapishanede de ilginç bir yaşam öyküsü vardır. O bütün belaları Nebîhe’ye bağlar, ona göre Nebîhe bir salgındır, sarı rüzgâr ve Yahudi kızıdır.”⁸¹³

“eş-Şâlkâmî, hapishanenin başgardiyanıdır. Zâlim biridir. Kimsede saygı uyandırmaz. Kendisinde bir yaşam da yoktur. O, donuk bir resim gibidir.⁸¹⁴ Mahkûmlara söver, tekme ve tokat atar. Mahkûmların, ölmesi için dua ettikleri biridir. Babası yaşındaki bir mahkûmu ölesiye dövmesi, Başgardiyanı tam olarak açıklar.⁸¹⁵ Mahkûmlara her türlü işkenceyi yapmaktan sakınmazdı.⁸¹⁶ Hapishane onun için, kendisini var eden bir dünyadır. İçindeki egemen olma güdüsünü doyurur. Bu zorba zalim, tüm sertliğine rağmen korkaktır. Yaşlı adama işkence ettiğinde, bütün mahkûmların öfkeyle baktığını görür ve içinden, bunların her birinin kendisine iki çakıl taşı atmasıyla öleceğini düşünür. Sonra da korku içinde kaçmayı düşünür. Ancak doğuştan dehasıyla durumun en iyi idaresinin şiddete devam etmek olduğuna karar verir. eş-Şâlkâmî, doğuştan bir suçludur. Zorbalığı, içindeki gizli suç güdüsündendir. Derinlerinde kök salmış kötülükten nefes alır. Suç için hemen öne atılır. Müdürün idam hükmü verdiği Fâris’i infaz etmek için müdürün bir maşası olur.”⁸¹⁷

Başgardiyân mahkûmlara, aralarında elektrikçi olup olmadığını sorduğunda, Fâris, kendisinin elektrikçi olduğunu söyler. Müdürün evinde bir elektrik arızası vardır ve Fâris dışarı çıkmanın, onca yıl sonra gökyüzünü, duruluğu, sükûneti, Ay’ı ve geceyi görmenin sevincini yaşar.⁸¹⁸

⁸¹² ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kıṣṣati Leylun ve ḳuḍbânun li-Necîb el-Kîlânî*, 161.

⁸¹³ el-Kîlânî, *Leylun ve ḳuḍbânun*, 161.

⁸¹⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve ḳuḍbânun*, 41.

⁸¹⁵ el-Kîlânî, *Leylun ve ḳuḍbânun*, 55-56.

⁸¹⁶ ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kıṣṣati Leylun ve ḳuḍbânun, li-Necîb el-Kîlânî*, 161.

⁸¹⁷ ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd Yûsuf, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kıṣṣati Leylun ve ḳuḍbânun, li-Necîb el-Kîlânî*, 161.

⁸¹⁸ el-Kîlânî, *Leylun ve ḳuḍbânun*, 29.

“İç dünyasına dalmış olan ‘Înâyât, iç çekişmeleriyle çatışırken birden elektrikler kesilir. Karanlık onu rahatlatır. Çünkü karanlıkta, yaralı ümitleri ve anılarıyla boğuşur, evhamları büyür. Kocasını kasederek, kimsenin yüzünü görmez. Bu nedenle de elektrik kesintisi çok hoşuna gider, kalbinde uyuyan arzular canlanır ve geceyi, zihninde aşk fısıltılarına bağlar. Gece onun için âşıkların fısıldamaları, sarılmaları ve öpüşmeleridir. Evlenmeden önce, böylesine hayat dolu bir kız iken, şimdi bütün arzuları sönmüştür.”⁸¹⁹

Yazar, mahkûm Fâris’in elektrik arızasını tamir süresince gördüğü ‘Înâyât’a karşı hislerini çok canlı olarak betimler. Fâris, *iç monologla* aktardığı duygularını okurla paylaşır:

“O kuru ve soğuk beton yapı, birden filizlenen, yapraklanan ve çiçek açan bir ağaca dönüşür. Bu durum, zihnimizde uzun zamandır derin bir uyku olan, kıştan sonra uyanan baharı çağırır. Yani hapisane, kış, ölüm, düşkünlük, ‘Înâyât’ın güzel yüzünde temsil edilirken; Fâris’teki etkisi yaşam, umut ve sevinçte kendisine yer bulur.”⁸²⁰

İkinci olarak da yazarın, hapisaneyi, mahkûmları ve ‘Înâyât gibi dışarıda olup da kendini mahkûm hisseden kişilerin iç dünyalarındaki karamsarlık ve kötümserliği anlatabilmek için *siyah* kelimesini değişik bağlamlarda kullanması, durumu daha da etkili yapmıştır.

“‘Abdu’l-hâdî bey bir gün kalmak üzere Kâhîre’ye gider. ‘Înâyât buna hiç itiraz etmez. Gece olunca şeffaf geceliğini giyer. Hava çok sıcaktır. Sessizlik, usancını artırır. Lambanın ışığı bir meydan okumanın yüzü gibi donuktur. Yumuşak yatağı kendisine dikenli tellerden dokunmuş gibi gelir. Bilmediği bir güç göğsüne bastırıyordur. Düşleri sakat ve üzgündür. İçinde, şeytanî bir çığlık, erkek istiyorsun, diye yükselir. Tüm vücudu titrer. Korkuyla, günahı istiyorsun, diye mırıldanır. Elinde bastonu ve ak düşmüş bıyığıyla babası, onuru ve kocasının temiz geçmişini hatırlar. Ancak aynı çığlığı yine duyar. ‘Înâyât, kocasının bencil ve iğrenç olduğunu; içinde yaşadığı zindanın, kocasının ve vahşî kuruntularının ürünü olduğunu, kendisini kovalayan katı, zalim duyguları ve varlığındaki bütün zerrelere tutuşturan yoksunluk

⁸¹⁹ el-Kîlânî, *Muḥâveletun naḳdiyyetun li-taḳyîmi kışṣati Leylun ve kuḍbânun li-Necib el-Kîlânî*, 30.

⁸²⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 38.

ateşinin, kocasının eseri olduğunu biliyordu. Kalp doktoru, kocasına uzun süre cinsel ilişki yasağı koymuştu. Neden, der. Hep sen fedakârlık yapıp, nadiren ruhunun ve bedeninin aç arzularını doyurasın.”⁸²¹

Daha sonra elektrik arızası için gelen Fâris’i hatırlar. Zayıf ve uzun boyludur. Ancak çiftçi ve mahkûm olduğu için kendisine yakıştıramaz. Hapishanede genç subaylar, akraba ve arkadaşlar, Kâhire’de dişiliği önünde eğilecek onlarca erkek vardı. Lambaya baktı. Işık, öfkesini daha da artırdı. Aniden yataktan fırladı, bir bıçak kaptı ve kablolardan birkaç tanesini kesti.⁸²²

Fâris, bu gelişinde, tek istediği ‘Înâyât’ı görmektir. Gece güzel, sakin ve fısıltı ve esrarengiz tınılarla doludur. Gökyüzündeki yıldızlar, gülümseyen güzel ağızlar gibidir. Samanyolu şeffaf ve uzun bir örtü gibi sonsuzluğa uzanır. Kocaman ağaçların gölgeleri, vakar ve korku çağrıştırır. ‘Înâyât, Fâris’i içeri alır. Ama arızanın yerini demez. Kapıyı içeriden kilitleyerek askeri dışarıda bırakır. Fâris’i yatak odasına sürükler ve tüm itirazlarına rağmen onunla birlikte olur. Daha sonra arızayı giderir. Kapılar yeniden açılır. Asker hâlâ kapıda beklemektedir. Kâinat tam bir sükûnet içerisinde. Ağaçlar, korkusu olmayan boş bir iskelet gibi dikilmektedir. Yıldızlar, gökte alaycı bir hırsızın gözüne dönmüştür. Fâris’in kafası karma karışıktır. Babasının intikamını almak; bu gece yeltendiği günahın yanında çok önemsiz kalır.⁸²³

Fâris için büyük bir olaydır. Müdürün karısının yatağına girmiş, onunla sevişmiş ve kadın kendisine teslim olmuştur. Bu, büyük bir olaydır. Zira değersiz bir mahkûm olmasına rağmen bir kadın onu arzulamıştır. Bu nedenle Fâris’in kalbi övünç ve gururla doludur.⁸²⁴

el-Kîlânî, Fâris’e, *kilit cümle* olan, ‘Abdülhâdî’nin yenildiğini, onurunun önemsiz bir mahkûm tarafından yaralandığını söyler.⁸²⁵ Bunun nedeni ise yazarın bunları, kaldığı hapishanelerde gördüğü işkencelerin bir tür intikamı olarak görmesidir.

⁸²¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 73-74.

⁸²² el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 73-74.

⁸²³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 80.

⁸²⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 81.

⁸²⁵ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 82.

“Bu cümle Fâris’i biraz rahatlatır. Zira bu, aynı zamanda alt sınıfın üst sınıftan aldığı bir intikamdır. Olayın diğer tarafı olan İnâyât’in kocasına olan ihanetini yazar, açlıktan ekmek çalma gibi olmadığını söyleyerek, bu durumu sosyal, toplumsal ve psikolojik etkenlerle açıklamaya çalışır. Bunun, bazen karşı konulamayacak bir dürtüye sahip olduğunu, iştah açan bir kokuya benzediğini, bir macera olmadığını söyler. Diğer taraftan da ‘İnâyât bunu kendisine hak olarak görür. Bunu da alt tabakadan biriyle, heder olan gençliğinin intikamı olarak yapar.⁸²⁶ Kendisini ikiyüzlü olmak zorunda bıraktıklarını iddia eder. ‘Abdulhâdî uzak kaldığı gün kendisini özlediğini söyleyerek yanına çağırır ve alnına babacan bir öpücük kondurur. ‘İnâyât bunu, sınavlarda başarılı olduğunda babasının öpmesine benzetir. Bu onda yeni bir hoşnutsuzluğa yol açar. Zira kocası kendisinden yaşlı, hasta ve tutkusuz ve heyecansızdır. ‘İnâyât tüm bunlardan dolayı kocasını, baba gibi algılar. Hem hâlâ dün gece yaşadıklarıyla, azgın ve tutuşmuş bir şehvetle meşguldür. Mavi kıyafetli esmer adam gamlı bir rüya gibi salınır. Burnuna sızan deli bir kokunun lezzeti, ince belini sıkan güçlü iki kol, yanağını kanatan sert sakallar ve vücudunun saldırdığı heyecanlar.”⁸²⁷

“Bu sorunun çözümünü, kendini öldürmede bulur. Tek çözüm ölüm olduğunda, bu kez de kocasının ölümünü düşler. Ya kocası ya kendisidir. Ancak neden ben, der. Kendisi bir günah işlememiştir. O, kimseyi üzmeyen umutsuz bir mazlumdur. Tek günahı kocasına duyduğu nefrettir. Yine de kendisinin günahsız olduğunu düşünür. Günahkâr olan kalbidir. Aslında kocasıdır.”⁸²⁸

“Kocası uyuyunca ‘İnâyât, düşüncelerine ve kaygılarına teslim olur. Kimsenin giremediği dünyasına dalar. İsteddiği gibi gezecek, kocasının baskısı olmayacak, babasının baskı yapmayacağı bir ortam ister. ‘İnâyât’ın bu talepleri, yazarın da beğendiği ve fikirlerini benimsediği Kâsım Emîn’in⁸²⁹ görüşleri gibi durmaktadır. Sabahleyin şiddetli bir baş ağrısıyla uyanan ‘İnâyât, denetleyemediği bir arzu ile yine Fâris’i ister. Salıverileceği zaman onu, bahçıvan olarak aldırmanın hesabını güder. Her sözünün onun için bir emir olacağını zira kalbini ve bedenini ona

⁸²⁶ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 91.

⁸²⁷ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 93.

⁸²⁸ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 94.

⁸²⁹ Kâsım Emîn, *Tahrîru'l-mer'eti*, (Kâhire: Mu'essesetu Hindâvî, 2012), 12.

teslim edeceğini düşünüyordu. Hapishane müdürü kocasını ikna ederek mahkûmlarla birlikte taş ocaklarına gider.”⁸³⁰

“Yazarın çelişkilerinden biri de, Fâris’in günahını zorlayıcı şartlar ile, ‘Înâyât’ın günahını ise şeytanca ve pis olarak betimlemesidir.⁸³¹ “‘Înâyât’ın dağda gördükleri siyah bir tablodur. On yıldır gelip geçtiklerini, ‘Înâyât’ın dilinden aktarır. Onları hep görür ama kanayan bir yara olduklarını veya bu sınıf insanların sadece zor işler için yaratıldıklarını düşünürdü. Fâris’i tanıdıktan sonra zihninde birçok şey değişir. Fâris’in yaşadıkları onu üzer. Kocasını şiddetle kınar. Bu taş ocağında zerre sevginin olmadığını söyler. Eksik olan şeyin sevgi olduğuna inanır. Mahkûm ve gardiyanların neden bu sevgiyi hissetmediklerini sorar.”⁸³²

Yazar, bir yandan ‘Înâyât’ı değiştirirken bir yandan da onu yansıtıcı bilinç olarak kullanarak yazarın görüşlerini bize aktarır:

“Ne denebilir ki? Tüm ülke böyledir. Birbirini seven iki küme bulamazsın. Görüş ayrılığının anlamı, düşmanlıktır. Ast, üstüne saygı duymaz aksine korkar. Kadın kocasını aldatır. Memur çok gönülsüz çalışır, der kocasına ve ihtiyacımız olan şeyin sevgi olduğunu söyler. Bizim şaşırduğumuz gibi kocası da şaşırmıştır. Onun tanıdığı ‘Înâyât, gamsızdır, felsefi düşüncelerin peşinde koşmaz, işleri ciddiye almaz. Oysa şimdi toplum, toplum sorunları ve hastalıklarıyla ilgili konuşmaktadır. Pek makul görünmese de bilgi ve birikimini de okuduğu hikâye ve romanlardan alır. Hapishane Müdürü’ne göre aşk, sadece ergenlerin konuştuğu aptalca duygulardır. “‘Înâyât kendi yaptıklarının farkında olmasın diye, kocasına güvenden sahte bir dünya yaratır.”⁸³³ “Günahkâr kalbinden toplumu ıslah çağrılarının çıkmasına bir engel olmadığı gibi, bir mahkûmun kirlenmiş dudaklarında sevgi sözcüğünün çıkmasına da bir engel yoktur. O, hem melek hem şeytandır. Gözlerindeki masumiyet, içindeki şeytanî çatışmayı yansıtmaz. Kendisini kurtarmak, kendi kişiliğini ifade etmek, acımasız katı geleneklerin kuşatmasından kurtulmak ister.

⁸³⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 97.

⁸³¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 102.

⁸³² el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 102

⁸³³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 106.

Kocasıyla olan çatışma nedeniyle birbirine karşıt iki kişilik olarak yaşar. Dahası kocasını aldatmış ve yine aldatmaya hazırdır.”⁸³⁴

“İnâyât, iyilikten kötülüğe dönmüş, onun canlı bir örneği olmuştur. Bu kadın, istikametini yitirmiş ve kocasına ihanet etmiştir. Oysa kendisi, geleneklerine bağlı köklü bir ailenin bireyidir. Kocasına olan vefasıyla bilinirdi. Kendisini tanıyanların bildiği, itaatkâr bir eştî. Ancak basit bir gerekçeyle bir yanlışa düşer. Dahası kişiliği kötüye döner. Yazar, bu tür kötü insan örneklerini betimlemede, kendi içinde ve gerçekte, bir sakınca görmüyorsa; daha önce iyi iken, maddî veya manevî ayartmalara maruz kalıp kötüleşen kişileri betimleyebilir. Bu insanlar ya sıkıntılar çekmiş, pişman olmuş ve sonunda tövbe etmeyi düşünmüş ya da ne pişman olmuş ne de dönmüş aksine iyice batağa düşmüş insanlardır. Okurun buradan alacağı ders de, ibrettir.”⁸³⁵

Yazarın bu durumda ikileme düştüğünü söyleyebiliriz: İlki ‘İnâyât’ın öğretim ve kültür seviyesinin üstünde konuşması, ikinci olarak ise yaptıklarına baktığımızda ‘İnâyât’ın ‘sevgi’den çok tensel arzuların peşinde olmasıdır.

“İnâyât bir kez daha Fâris’i ister. Ortaya koyduğu gerekçeler, her ne kadar gerçekçi olmasa da, hizmetçiyi odasına kapatır. Kocasını gecenin bir yarısında doktora gönderir ve makası alarak kabloları daha fazla zarar verir. Hapishaneyi arayarak Fâris’i özellikle ister. Tutuşan vücuduna bir canlılık yayılır ve gözlerinde bir ışıltı parlar.”⁸³⁶ Kocasının ölümünü dileyen ‘İnâyât, bu dileğiyle birlikte ilkinden daha şiddetli bir iç çatışmaya girer. Sınırsız bir korkunun esiri olduğunun farkına varır. Hiçbir zaman mutlulukla mutsuzluğu, özgürlükle köleliği, manevî ölümle kendisinin de bir insan olarak, hak ettiği gerçek yaşamı birbirinden ayıran, derin çukuru aşamayacaktır.”⁸³⁷

“Fâris gelir ama bir sorun vardır. Beklediği kahraman olayı sorgulamaya başlamıştır. ‘İnâyât ise onun hayatındaki boşluğu doldurduğunu söyler. Kocasının ise içi boş bir resmî elbiseden ibaret olduğunu, Fâris’in daha iyi olduğunu söyler.”⁸³⁸

⁸³⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 107.

⁸³⁵ Hännân Binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 164.

⁸³⁶ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 118.

⁸³⁷ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 115-118.

⁸³⁸ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 120-121.

“İnâyât yine istediğini alır ama, Fâris, ya sarhoşluğundan ya da boşboğazlığından içeride olanları nöbetçi askere anlatır. Nöbetçi bunlara inanmaz ama yine de gidip subaya herşeyi anlatır.⁸³⁹ Nöbetçi subay, asker göndererek Fâris’i çağırır. Fâris içeri girdiğinde subayın binbir anlama gelen bakışları altında titrer. Korku ve dehşet cehenneminde o pembe düşleri ve anıları darmadağın olur. Onların yerini dayanılmaz bir işkence alır.”⁸⁴⁰

“Fâris, tüm suçlamaları reddeder. Subay bu kez onu tehdit eder. Fâris’in rüyaları siyaha bulanır. Korku ve işkence pençelerini kalbine geçirir. Mutluluk diye birşeyin olmadığını düşünür, kendisini suçlamaya başlar. Gam ve tasa, siyah kayalar gibi kalbine çökmüştür. Gelecek kendisine bulut, toz ve fırtınalarla dolu görünür. Müdür gerçeği öğrendiğinde kıyamet kopacaktır.⁸⁴¹ Müdür hapishaneye kabarmış hindi gibi girer. Kendisini dönemin sultanı zannederler.”⁸⁴²

“Hapishane Müdürü delirmiş gibi evine döner. Çektiği hastalıklar ona hafif gelir. Aklına hiç gelmeyecek bir ihanetin mektubunu almıştır. İnâyât kendisini değersiz bir mahkûma teslim etmiştir. Müdür Bey önce komaya benzer bir hal geçirir, sonra göğsünü tutuşturan cehennemi hisseder. Dünyanın acıları ve kinleri birbirine karışır. Müdür beyin başına gelen, büyük bir değişimdir. Bütün melekelerini yitirmiştir.”⁸⁴³

“Hapishane Müdürü hızlı bir sonuç olmasını ister. Fâris’in ölmesini ve bunun kesinlikle dışarıya sızmasını söyler. Doktorun da raporu yazacağından emindir. Evine gider ve karısıyla tartışır. Karısı Fâris’i tanımadığını söylese de Müdür Bey inanmaz. İnâyât’i boşar ve ailesine gönderir. Ağlayarak gitmek istemeyen İnâyât’i kolundan tutup atar.”⁸⁴⁴

“Bir sabah Fâris’in öldüğünü söylerler. Gardiyan hücrenin kapısını açtığında onu yerde yatar halde bulur. Kan kustuktan sonra ölmüştür. Haber mahkûmlar arasında şimşek hızıyla yayılır. Mahkûmlardan ‘Abdulhamîd, onun öldürüldüğünü haykırır. Subaylar anlamlı bakışlarla bakışırlar. Başgardiyan, Fâris’in ilk ölen

⁸³⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 122.

⁸⁴⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 129.

⁸⁴¹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 131-133.

⁸⁴² el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 134.

⁸⁴³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 141.

⁸⁴⁴ el-Kîlânî, *Leylun ve kuçbânun*, 148.

mahkûm olmadığını söyler. 'Abdulhamîd ise onun kanının heder olmayacağını söyler. Ancak o gün hapishanede patlayan bir bomba, doktorun otopsi yapmayı reddedip izin almasıyla sonuçlanır. Gitmeden de doktora bir işaret verir. Rapor sonucuna göre de Fâris zehirlenerek ölmüştür. Haber çok hızlı bir şekilde yayılır. Savcılık soruşturma açar. Soruşturma üç gün sürer. 'Înâyât, üstüne basa basa katilin, kocası olduğunu, kendisinin de Fâris'e teslim olduğunu söyler. Bu itiraf, yıldırım gibi düşen hapishanede yankılanır. Soruşturmayı yürütenler özellikle de eş-Şalkâmî'nin çözülmesiyle tüm hikâyeyi öğrenirler. Hapishane Müdürü ve Başgardiyân Qâhire'deki hapishanelerden birinde alıkonulurlar. Hapishanedeki yaşam yeniden normale döner. Mahkûmlar geceleri bağdaş kurarak, müdürlerden birinin güzel karısının ve aşkını hayatıyla ödeyen mahkûmun hikâyesini anlatırlar.⁸⁴⁵

Romanda sembolik kullanıma da yer verilmiştir. Bunlardan hapishane müdürü 'Abdu'l-hâdî Bey, herhangi bir zalim kişiyi,⁸⁴⁶ 'Înâyât ise kendi gücünün üstünde veya sosyal şartları değiştiremeyen ve beklentileri olan yitik insanı temsil eder.⁸⁴⁷

Romandaki tutarsızlıklardan biri ise Fâris ve 'Înâyât'ın, kendi bilgi birikimi ve kültürel donanımlarının üstünde konuşmalarıdır.

1.2.1.2.13. er-Raculu'llezî âmene

er-Raculu'llezî âmene romanı 1993 yılında Tanta şehrinde Mu'essesetu'r-risâle tarafından basılmıştır.

Roman, İtalyan bir gencin temsilinde batılılara İslâmı öğretmek için yazılmıştır.

Romanın kişileri: Ana kahraman olarak Aryan, ikincil roman kişileri olarak Aryan'ın arkadaşı Sofia, koroda beraber çaldıkları Benito, dansöz Şems, turist rehberi Ali, sermayeyi temsilen Şaqr, Aryan'ın papaz olan babası, Aryan'ın hanımı Meysun, Büyük Cami imamı Şeyh Celaleddin, Şeyh 'Iyd el-Huseynî ve el-Şeyh Ya'kûbî'dir.

⁸⁴⁵ el-Kilânî, *Leylun ve kuçbânun*, 148-150.

⁸⁴⁶ el-Kilânî, *Muzekkirât*, 1: 200.

⁸⁴⁷ Hânân Binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşâşi Necîb el-Kilânî*, 455.

Kahramanların farklı bakış açılarıyla lehte ve aleyhte sundukları görüşlerle Aryan'ın İslamı kabul sürecini kolaylaştırmaktır.

er-Raculu'l-lezî âmene romanı İtalyan bir gencin sıradışı hidayet hikâyesini anlatır. Roman kahramanı aynı zamanda romandaki ana karakter olan Aryan'dır. Romanda anlatıcı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcıdır. Aryan'ın dışındaki roman kişileri ise, Aryan'ın İtalya'dan arkadaşı Sofia, Birleşik Arap Emirliklerinde yaşayan turist rehberi Alî, dansöz Şems, Arap iş adamı Şaqr ve Aryan ile aynı koroda birlikte çalıştıkları müzisyen arkadaşı Benito'dur.⁸⁴⁸

Romandaki olaylar Birleşik Arap Emirliklerinde geçer. Yazarın siyasî içeriği olmayan bir romanıdır.

Roman, İtalyan genç Aryan'ın yaşadığı psikolojik sorunlar nedeniyle, çevresindeki insanların kendisini doğuya göndermek istemeleriyle başlar.⁸⁴⁹ Anlatıcı, Aryan'ı ikna etmek için gideceği ülkenin güzelliklerini betimler. Yazar, bu betimi yaparken, bir yandan ülkenin güzelliklerini sunar, diğer yandan da Aryan'ı ikna etmeye çalışır:

“Doğu, sihrin, güzelliğin ve esrârın yurdudur. Siyah altın sahili dedikleri körfeze iner, içinde ilginç şeylerin ve eğlencenin olduğu yeni dünyadan faydalanırsın.⁸⁵⁰ Anlatıcı, Dabi'nin, en güzel şehirlerden biri olduğunu ve ona Körfezin İncisi dediklerini Aryan'ın dilinden söyler.”⁸⁵¹

“Aryan kendi ülkesi olmasına rağmen İtalya hakkında olumsuz konuşur. Aryan için Roma, aslında İtalya, usanç vericidir. Para ve siyaset için deli bir kapışma vardır. Mafya vardır. Vicdan azabı vardır.”⁸⁵²

Aryan'ın arkadaşı Sofia'nın betimi *açıklama yöntemiyle* yazar tarafından topluca verilir: “Sofia, güzel ve eğlenceli biridir. Ancak tek düşündüğü seyahatler, eğlence ve kırmızı gecelerdir. Turist rehberi olarak çalışır. Tüm gelirini kişisel zevklerine harcar. Batının başka bir şehrinde yaşayan ailesini, neredeyse unutmuş

⁸⁴⁸ Daha fazla bilgi için bkz: *er-Raculu'l-lezî âmene*.

⁸⁴⁹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 5.

⁸⁵⁰ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 5.

⁸⁵¹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 5.

⁸⁵² el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 5.

gibidir.”⁸⁵³ Ayrıca Sofia, yukarıda sayılan özelliklerinin dışında yazar tarafından oldukça başarılı bir şekilde betimlenir: “Sofia, maddeci bir kızdır. İlkeli bir yaşantısı da yoktur. Batılı kızlar ile Müslüman kızlar arasında büyük farklar vardır. Yani Batı ile Doğu arasında.”⁸⁵⁴

Bu arada Aryan, Sofia’ya bir müzik grubuyla anlaştığını, yeme-içme, ulaşım ve kalacak yer giderlerinden başka ayda yaklaşık 3 bin dolar alacağını söyler. Bu para ikimize yeter diyen Aryan’ın, evlilik teklif ettiğini sanan Sofia, evlilikle ilgili görüşlerini okurla paylaşır: “Ben böyle erken yaşında birine bağlanmak istemem. Yaşamın tadına varmak istiyorum.”⁸⁵⁵ Sofia, kıskanmanın geri kalmışlık olduğunu söyler ve Aryan’a kendisinin de Doğulular gibi olduğunu söyler. Şems’e göre Sofia değersiz bir böcektir.”⁸⁵⁶

“Romanın ikinci perdesi Dabi havaalanında açılır. Havalimanına inen Aryan, şehirdeki binaların sadeliğini, herbir köşesinde ortaya çıkan incelik ve güzelliğin temasını görünce çok şaşırır. Başkalarının aksini söylemesine rağmen, çölden geliyormuş gibi hisseder. Taksi kendisini temiz ve yapılmış güzel caddelerden götürdüğünde daha da şaşırır. Gösterişli binaların yanlarında ticarî çarşılar, spor kulüpleri, çocuklar için oyun alanları ve dinlenmek için harika yeşil parklar vardı. Tüm bunlar Aryan’a, kendisini Roma’da gibi hissettirir.”⁸⁵⁷

Yazar, Dabi halkı hakkında Aryan’a yanlış bilgi verilmesin diye turist rehberi ‘Alî’yi görevlendirir. ‘Alî, verilen yanlış bilgiye güldükten sonra şöyle söyler:

“Buradaki kadınlar öğrenim için evlerinden çıkarlar. Okullardaki kadın sayısı erkeklerin sayısından daha fazladır. Kadınlar devlet dairelerinde çalışırlar, ticaret yaparlar, televizyon programlarına çıkarlar, radyo programlarına katılırlar, gazete ve dergilerde yazılar yazarlar”⁸⁵⁸

“Aryan, bir rahibin oğludur.”⁸⁵⁹ Ailenin tek çocuğudur.⁸⁶⁰ Babası ona sevginin daha güçlü ve gökyüzüne bakmanın daha erdemli olduğunu öğretmiştir.⁸⁶¹ Bu açıdan

⁸⁵³ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 5.

⁸⁵⁴ Hannân Binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 218.

⁸⁵⁵ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 6.

⁸⁵⁶ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 83.

⁸⁵⁷ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 12.

⁸⁵⁸ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 13.

⁸⁵⁹ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 7.

bakıldığında Aryan, fitrî özelliklerini yitirmemiş, hoşgörüyü inanan biridir. Kâğıt üzerine yazılanların sadece kelimelerden ibaret olduğunu fark etmiştir. Ancak çevresindeki her meslek ve türden insanlar başka bir hayat yaşıyordur. Bu noktada Aryan'ın hem kendi içinde hem de çevresindeki insanların yaşama bakışındaki çarpıklıkla mücadele ettiği söylenebilir. Aryan'ın inandıkları başka düşüncelerdi. Aryan'a göre Roma, siyasî ortamlar, borsa vb. unsurlarla birlikte içinde kurtlar ve tilkilerden oluşan bir ormandır.⁸⁶² Aryan, Almanca, İngilizce, biraz Fransızca ve Yunanca bilmektedir.”⁸⁶³

“Aryan, aynı zamanda kıskançtı. Şems'in, otel kafeteryasında bir gençle oturduğunu görünce hemen yanlarına gider, oturmak için izin isterdi.⁸⁶⁴ Aryan, maddenin hâkim olduğu bu bozuk dünyanın her şey olduğunu söyler, Arap tüccar Şaqr'ın, çıkarlar karşılıklıdır, sözü üzerine,⁸⁶⁵ Aryan, gençliğinde solcu olduğundan dolayı parayı gücün temel unsuru olarak gördüğünü belirtir. Parasız özgürlüğün olamayacağına inanır.”⁸⁶⁶

Dansöz Şems, zeki biridir. Aryan'ın gözlerine baktığında onun içindekilerini okur. Tecrübelidir. Dansöz olmasına rağmen asla namusunu ve ırzını tehlikeye atacak bir şeye meydan vermemiştir.⁸⁶⁷

“Şems, sokaktan çıkmış ve arzularını erkeklerin kollarında tüketmiş bir dansöz değildir. Kelebek gibi uçar, ceylan gibi seker ve dans eder. Sürekli yer değiştirir. O şehirden bu şehre; o pavyondan şu pavyona dolaşır durur. Bazen de başka ülkelere gider. Davranışları askerî manevralar gibidir. Sinirleri çok sağlamdır. Bu nedenle kendisine çok güvenir.”⁸⁶⁸

“Şems aslında aktris olmak istemiş fakat hayat onu dansa yönlendirmiştir.⁸⁶⁹ İsteddiği mesleği yapamamasının ve bu nedenle dansa yönelmesinin gerekçesi olarak

---

⁸⁶⁰ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 9.

⁸⁶¹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 7.

⁸⁶² el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 7.

⁸⁶³ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 17.

⁸⁶⁴ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 19.

⁸⁶⁵ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 21.

⁸⁶⁶ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 20.

⁸⁶⁷ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 46.

⁸⁶⁸ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 47.

⁸⁶⁹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 57.

Şems, babasının ölümünü öne sürer. Ancak yazarın bu gerekçeleri pek mantıklı bulunmaz.⁸⁷⁰

“Şems’in sokaktan aldığı bir diploması bile yoktu. Kendisine çok aşk teklifi yapılmıştı.⁸⁷¹ Şems’in Şaqr ile çiftliğine gitmesi, onunla akşam yemeği yemesi veya yağmur gibi yağdırdığı hediyeleriyle sevinmesinde bir sıkıntı yoktu. Bunu sanatının bir değeri ve saygın kişiliğinin bir beğenisi olarak görüyordu. O, aynı zamanda Aryan’la da arkadaşlık ediyor, rahatça konuşuyor ve aşk sözleri fısıldıyordu. Ancak denetimi yitirdiğini düşündüğü an kaçıyor. Daha sonra ise kendisine kimsenin yaklaşamayacağı, tehlikeli bir bölge buluyordu.”⁸⁷²

“Şems’in hayatı, sanatı, arzuları ve düşleri bu şekilde doğrudan serimlenir. İç çatışmanın bir türü gibi görünen, kendi içindeki değerleriyle, yazarın ortaya serdiği dansöz Şems’in işini ve erkeklerle olan ilişkilerini görürüz. İlk bakışta, İslâmî Edebiyat yazarının uygun gördüğü dansözün işi, herhangi bir iffetli kadının reddedeceği bir iştir. Bu görüş yazarın ise bu husustaki İslâmî görüş nerededir? Kendi görüşü değilse, bu tür işleri reddetmedeki olumlu rol nerededir.”⁸⁷³

“Başka bir konumda Şems’i kendi başına Aryan’ın durumunu düşünürken buluruz. Hatıraları aracılığıyla kişiliğinin derinlikleri ortaya çıkar. Kendi kendisine sorar: Dinini kadın için terkedene kişi, bu kadın için dini de terk edemez mi? Bu, cevabı oldukça güç olan bir sorudur.⁸⁷⁴ Bununla birlikte yine de Aryan’ın Müslüman olmasına sevinir. Zira Şems, Aryan’a evlenme teklif ettiğinde onun için bir kapı açtığına inanır. Buradan, hatıralarına dökülen mutlu düşünceleri alır. Aryan ile beraber yaşayacakları mutlu geleceği düşünür.”⁸⁷⁵

Koronun verdiği arada dans eden Şemsi görünce, Sofia, Aryan’a çok basit gelir. Şems, pistin ortasında hızlı ve uyumlu bir şekilde dans etmektedir. Esmer ve çekici biridir. Siyah saçları omuzlarına dökülmüş, gözleri sürmelidir. Bazı izleyiciler Şems Şems diye tempo tutarlar.⁸⁷⁶

⁸⁷⁰ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 350.

⁸⁷¹ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 397.

⁸⁷² el-Kilânî, *er-Raculu’l-lezî âmene*, 47.

⁸⁷³ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 398.

⁸⁷⁴ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 398.

⁸⁷⁵ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 399.

⁸⁷⁶ el-Kilânî, *er-Raculu’l-lezî âmene*, 15.

Yazarın burada Şems'i betimlemesi, onun bir dansöz olarak betimlenmesine ve fizikî olarak betimlenmesine rağmen kışkırtıcı değildir. Başka bir açıdan da bakılsa durum değişmez. Zira dansözün şeklen betimi, yazarı kaygan bir zemine taşır.⁸⁷⁷

“Şaqr ise genç bir Arap iş adamıdır. Şems onun çok terbiyeli biri olduğunu, kötü işlere bulaşmayacağını belirtir.⁸⁷⁸ Şaqr romanda sermayeyi temsil eder ama, yazarın diğer romanlarındaki kadar sert olmayan bir sermaye vardır. Şaqr gösterişi ve görünür olmayı sever. Bunu da, neden uçak almıyorsun sorusuna, gökyüzünde yayalar ve trafik polisi yoktur. Hem Mercedesin bir saygınlığı ve onuru vardır, der.”⁸⁷⁹

“Yazar, Aryan'ın iç konuşmalarını kullanarak Aryan'ın dilinden, yaşadıkları toplumdaki yozlaşma ve bozulmayla ilgili görüşlerini serdedir. Ona göre günümüzde her şey mübah, yozlaşma özgürlük, evlilikten kaçma gelenek ve zevk ü safa ise asıl amaçtır. Bütün değerler ayaklar altındadır. Kendi kendisine, bu şehirde bütün anlamlar ölüyor, der.”⁸⁸⁰

“Aryan'ın Müslüman olmasını isteyen Şems, kendisine sorulduğunda İslâmla ilgili şeyleri bilmediğini söyler.⁸⁸¹ Aryan, Müslüman olmak için gayret eder.⁸⁸² Aryan, Şeyh'in yanına varınca bir rahatlama hisseder. Şeyh'e, Allah'a giden doğru yolu bulmak istediğini söyler. Şeyh ise yolu, tevazuun açacağını, sorunun ise ilmin kapısı olduğunu söyler.⁸⁸³ Tüm peygamberlere ve indirilen kitaplara inanmadıkça imanının tam olmayacağını söyler.”⁸⁸⁴

“Aryan, Arap ve Müslüman olan Şaqr'm batılı gibi, İtalyan olan kendisinin ise kışkırtıcı bir doğulu gibi olduğunu fark eder ve buna şaşırır.”⁸⁸⁵

Yazar sanki Aryan'a değil de, kendi dinlerini bilmeyen Şems ve Şaqr gibi Müslümanlara ders vermek ister gibidir.

⁸⁷⁷ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 129.

⁸⁷⁸ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 40.

⁸⁷⁹ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 44.

⁸⁸⁰ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 6-7.

⁸⁸¹ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 25.

⁸⁸² el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 27.

⁸⁸³ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 32.

⁸⁸⁴ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 33.

⁸⁸⁵ el-Kilânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 39.

Yazarın romanda ilk mekân betimlemesi Şaqr'ın çiftlik evini betimlemesidir.

“Ev, iki katlı beyaz renkli bir villadan oluşmaktadır. Lüks eşyalarla döşenmiştir. Çok güzel renkli perdeleri, güzel bibloları vardır ve tablolar birbirleriyle yarışmaktadır. Yurt dışından getirilmiş kedi ve köpekler, yakınında üç asil atın kaldığı bir ahır ve küçük bir tenis kortu vardı.”⁸⁸⁶

Romanda korodan aldığı maaşın dışında Aryan'ın ekonomik durumu hakkında detaylı bir bilgi verilmez. Ama Aryan, bilmediğimiz nedenlerle Şaqr'a karşı çıkar. Karşı çıkmasının nedeni gerçekten sermaye midir, sahip olduğu zenginlik yüzünden Şems'i elinden alacağı korkusundan mıdır, yoksa korkusunu Şaqr'ın sahip olduğu sermayeye mi yönlendirmiştir, pek net değildir. Yazarın yine devrimci duyguları kabarmış, ama devrimciliği, yine kararsızlığının vermiş olduğu pusun gerisinde kalmıştır. Aryan güçlüler arasında Amerika'yı, bankaları, istihbarat örgütlerini, yöneticileri ve diktatörleri sayar ancak sonunda Şaqr'ı da ekler.”⁸⁸⁷

“Şems, kendisinin beklediği beyaz atlı prensin Aryan olabileceği ihtimali üzerinde durur.”⁸⁸⁸ Şems, Aryan'a bir bardak şarap vermek ister, ancak Aryan, artık şarap içmediğini söyler ve şarabın haram oluşuyla ilgili ayeti okur. Bunu nereden öğrendiğini soran Şems'e, Şeyh'inin öğrettiğini söyler.”⁸⁸⁹

“Şems, sonunda Aryan'a olan aşkını ilan eder. Ona sarılır ve öpmek ister. Ancak Aryan, günah olduğunu söyler ve reddeder.”⁸⁹⁰ Aryan rüyasında Hz. Nebî'yi görür ve şehadet getirerek Müslüman olur. Abdullâh Karlov adını alır.”⁸⁹¹

“Romanda *mücadele*'nin yeni bir şekli ortaya çıkar. Bu şekil, yaşam, evren, insan, yaratıcı gibi bütün tasavvurun temelini oluşturan insanın inançlarıdır. Bunu Müslüman olduktan sonra, büyük bir dönüşüm geçiren Aryan'da görürüz. Müslüman olup yeni bir kişiliğe bürünür ve dinî inançları gereğince kadına olan bakışı da onunla olan ilişkileri de değişir. Bu nedenle eski nişanlısı Sofia ve Şems'e artık başka bir gözle bakar. Bunun bir örneği, dansöz Şems'in içindeki mücadelede

⁸⁸⁶ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 41.

⁸⁸⁷ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 42.

⁸⁸⁸ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 50.

⁸⁸⁹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 51.

⁸⁹⁰ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 58.

⁸⁹¹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 70.

görünür. Bu mücadele Şems ile mesleği ve mesleğine karşı duyduğu hoşnutsuzluk arasındadır.”⁸⁹²

“Bu romandaki *mücadele* şeklindeki bir yenilik iki kadın, Şems ile Meysûn arasındaki mücadele olmuştur. İkisi arasındaki bu mücadele Doğu-Batı arasında sembolize edilen çatışmadır.”⁸⁹³

“Aryan, Şems’in evlilik teklifini kabul etmez. Ancak zaten hep öfkeli burnunda olan Şems, aşırı tepki verir. Ama Şems’in ortaya koyduğu tepki Şems’in öfkeli doğasıyla uyumludur. Aşırı daraldığı zaman da intihardan başka çare bulamaz ve intihar etmeye çalışır. Yaptıklarından hoşnut olmasa da bu, dansöz kişiliğiyle de uyumludur. Anılarıyla başbaşa kaldığında, bize kişiliğindeki tohumları açar. Kendi dinine ait şeylerden sadece Şahadet kelimelerini biliyordur. Kendi içinde ise Dünyanın ve içindekilerin bir gün batıp gideceğini biliyordur. Bu nedenle kalıcı çalışmalar yapmak ve Aryan’ın, o kadar günah ve fiskektan sonra kendisini elinden tutup Cennete götürmesini ister ve bekler.”⁸⁹⁴

“Aryan’ın İslâma girmesine engel olmak için, hemen Sofia’nın yol parasını karşılayıp vizesini alarak Dabi’ye gönderirler.”⁸⁹⁵ Sofia, kendisi ile Şems’in Doğu ile Batı arasındaki mücadeleyi ve çatışmayı temsil ettiğini söyler. Ancak Benito’ya göre bu tanksız, uçaksız ve sadece duygu ve düşüncelerin savaşı olacaktır.”⁸⁹⁶

Sofia, yeniden Aryan’ı ayartmaya çalışır, ancak Aryan, Sofia’yı reddeder. Artık eski Aryan’ın olmadığını söyler. Aryan, bu tavrıyla Doğu ile Batı arasındaki savaşın temsilcisi olduğunu söyleyen Sofia’nın yenilgisini görmüş olur.”⁸⁹⁷

Yazar, Aryan ile Şems’in aşklarını dillere destan bir aşk olarak niteler ama roman boyunca, başından sonuna öyle muhteşem bir aşk ve uğruna verilecek bir mücadele görülmez. Şakr’ın bazı tehditleri olsa da bu, aşkları uğruna çok ciddi bir mücadeleyi gerektirecek bir engel olmaz.

“Aryan, itikâfa girer.”⁸⁹⁸ Allah’ın adamlarından sâlihlerin ve âriflerin yolundan giderek dindeki ideal davranışı bulmaya çalışır.”⁸⁹⁹

⁸⁹² Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer`eti fi қаşaşi Necib el-Kilânî*, 384.

⁸⁹³ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer`eti fi қаşaşi Necib el-Kilânî*, 384-385.

⁸⁹⁴ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer`eti fi қаşaşi Necib el-Kilânî*, 191.

⁸⁹⁵ el-Kilânî, *er-Raculu’l-lezî âmene*, 73.

⁸⁹⁶ el-Kilânî, *er-Raculu’l-lezî âmene*, 78.

⁸⁹⁷ el-Kilânî, *er-Raculu’l-lezî âmene*, 80.

“Aryan, Şems’in müslümanlığının verasetle olduğunu zîra din hakkında bir şey bilmediğini tespit eder. Görünüşte Şems’in Avrupalı, Amerikalı, Yahudî ve Hristiyan kadınlardan bir farkı yoktur, der.⁹⁰⁰ Aryan, Şems’le evlenmekten vaz geçer ve çalıştığı işyerinde Suriye asıllı Meysûn adlı kadınla evlenir.⁹⁰¹ Aryan, Şems’i, uyandığında kendisini bulamayacağı güzel bir rüya olarak betimler.”⁹⁰²

“Şems’i, Aryan’ın ve kendisinin durumunu ve onunla olan ilişkilerinin sonucunu düşünürken buluruz. Meslek olarak benimsediği dans gereğince, sanatının içten ve saygın bir dansözü olarak müşterilerine aşk satan fahişelerle arasındaki farkın çok iyi farkındaydı. İçindeki dişilik arzularını öldürmemişti. Ancak bir süreliğine, uygun gördüğü bir vakte ertelemişti. Çoğu kimse ikna olmuyordu. Onun hala değişmeyecek bir dansöz olduğunu, kadının her zaman ve her yerde bir kadın olduğunu düşünüyorlardı. Ancak her kuralın bir istisnası vardı. Ama Şems hâlâ aşkın kıyısında yaşıyordu.”⁹⁰³

“Şems’in İslâm’a olan aşinalığının çok düşük olduğunu gören Aryan, çok sevmesine rağmen Şems’i terk eder ve daha dindar olan Meysûn’la evlenir. Bu evlilik aynı zamanda da Aryan/Abdullâh Karlov arasında gerçekleşen temiz bir evliliktir. Sevginin bir araya getirdiği temiz bir evliliktir. Karı-koca, Allah’ın koruması ve gözetiminde sevgi içinde yaşayacaklardır.”⁹⁰⁴

“Meysûn, Şam’da doğmuştur. Cömert ve duygulu bir insandır. Büyük bir ilim evinde büyümüştür. Zekidir. Babası önde gelen din adamlarından biridir. Çocuklarından kimisi Amerika’ya, kimisi ise Avustralya’ya gider. Kalanlar da Abu Dabi’ye yerleşirler. Meysûn ise Abu Dabi’de öğretmenlik yapma fırsatı yakalar. Kadınlar arasında dinî ve sosyal projeler yaparlar. Konferanslar verir ve programlar düzenlerler.”⁹⁰⁵

---

⁸⁹⁸ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 86.

⁸⁹⁹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 88.

⁹⁰⁰ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezîâmene*, 94.

⁹⁰¹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 104.

⁹⁰² el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 104.

⁹⁰³ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 397.

⁹⁰⁴ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 338.

⁹⁰⁵ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 105.

Yazar, bu romanda kahramanlarından Meysûn'u *doğrudan yöntemiyle* sadece fizikî özelliklerini yüzeysel olarak betimler.⁹⁰⁶

“Aryan, Müslüman olmasını istemeyen eski arkadaşları Sofia ve Benito tarafından, sabah namazına giderken bıçaklanır.⁹⁰⁷ Aryan bağırır, yardım ister. Sesini karısı Meysûn duyar. Yalın ayak gece kıyafetiyle dışarı çıkar. Yolun kenarına atılmış kocası, kan kaybetmektedir.⁹⁰⁸ Ancak o telaşla dışarı çıkan Meysûn'un verdiği bu resimde, yazarın hata ettiği ifade edilir.”⁹⁰⁹

Ancak herşeye rağmen Aryan, onları affeder.⁹¹⁰ Fakat güvenlik güçleri yine de Benito'yu hapse atar.⁹¹¹

“Aryan'ın bıçaklandığını duyan Şems, Aryan'a bir mektup göndererek geçmiş olsun dileklerini iletir. Bu arada da Şaqr ile evlendiğini ve artık asla dans etmeyeceğini haber verir. Artık namaz kılıyor, oruç tutuyor ve Allah'tan bağışlanma dilediğini, gelecek yıl Şaqr ile birlikte Hacc'a gideceklerini söyler. Şems, mektubunu, gerçek İslama ulaşmasındaki en büyük payın Aryan'ın kendisi olduğunu söyleyerek bitirir.”⁹¹²

“Yazar bu noktada kadının dişiliğinin doğasını ortaya çıkaran bir durumu önümüze serer. Şems'in mektubu, Meysûn'u çok öfkelenendirir. Zira kocasını kıskanmaktadır. Mektubun kalan kısmını okutmaz, Meysûn.⁹¹³ Meysûn düşümsel derinliği olan, bilinçli, kültürlü bir öğretmen olmasına rağmen, fitratını aşamaz.⁹¹⁴ Yazar mektubu yeni *olayların* meydana gelmesi veya var olan olayların temposunun yükseltilmesinde kullanmıştır. Şems'in gönderdiği mektup da aynı görevi yerine getirmiştir.”⁹¹⁵

⁹⁰⁶ el-Kîlânî *er-Raculu'l-lezî âmene*, 105.

⁹⁰⁷ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 110.

⁹⁰⁸ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 110.

⁹⁰⁹ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer`eti fi kâşâşi Necib el-Kîlânî*, 177.

⁹¹⁰ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 116.

⁹¹¹ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 117.

⁹¹² el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 119.

⁹¹³ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 119-120.

⁹¹⁴ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer`eti fi kâşâşi Necib el-Kîlânî*, 188.

⁹¹⁵ Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer`eti fi kâşâşi Necib el-Kîlânî*, 366.

Aryan, Tebliğ cemaati ile birlikte İslâmı insanlara tebliğ etmeye devam eder.⁹¹⁶

Romanın iki ana kişisindeki net değişimi görmemek mümkün değildir. Romanın başından sonuna kadar olan süreçte en büyük değişimi ve dönüşümü gerçekleştiren, Aryan'dır. Ülkesindeki yozlaşmaya karşı başlattığı mücadele gittikçe büyüyerek fizikî bedenini de içine alır ve kendisinin iç dünyasına ulaşır. Yaşadığı iç çatışmaları da aşar ve içindeki sükûneti dindirir. Hz. Nebî'yi rüyasında görmesi kendisini zirveye çıkarır ve o günün sabahında Müslüman olur. Bir rahibin oğlu olarak atalarının dinlerini terketmesi ise içinde yaşadığı çatışmanın boyutunu bize göstermektedir.

Diğer kahraman Şems ise kendi kültüründe, kendi vatanında, kendi değerleri içinde bir yabancılaşmayı yaşarken Aryan'ın yol göstericiliğinde köklerine dönerek dîn-i mübîn-i İslâma döner. Dansı bırakıp tövbe eder. Bu dönüşüm ve değişim de çok değerlidir. İkisi de en değer verdikleri şeyi, inançları uğruna terketmişlerdir. Aryan çok sevmesine rağmen Şems'ten vaz geçmiş, Şems ise çok sevdiği dansı bırakmıştır. Bu bağlamda hem Aryan hem de Şems yuvarlak kişilerdir.

Bunun dışında, Sofia, ikincil roman kişilerinden olmasına rağmen Aryan'a yapılan suikastin planlayıcısı olarak ciddi bir *olay* geliştirmiştir. Meysûn da düz roman kişilerinden biridir. Başta aktif gibi görünmesine rağmen Aryan ile tartışması ve Sofia ile evlenmesinden sonra pek görülmez. Bu bağlamda turist rehberi 'Ali ise *basit* roman kişilerinden biri olarak kalır.

1.2.1.1.14. er-Rebî'u'l-'âşif

er-Rebî'u'l-'âşif romanı 1962 yılında yazılmıştır. Ancak ilk olarak nerede yazıldığı veya ilk nüshasının nerede olduğu belirsizdir. Elimizdeki mevcut nüsha Mu'essesetu'r-risâle tarafından 1993 yılında Beyrût'ta basılmıştır.

Romanın kişileri: Romanın ana kahramanı hemşire Menâl'dir. Olayların bir tarafında yazarı temsil ettiği düşünülen Başkâtip 'Abdu'l-mu'î, kahveci Hâmîd usta, Dr. Remzî ve köy korucusu el-Hâc 'Ali; karşıt tarafta ise hemşire Menâl ve saf bir köylü olan Hâmîd Usta'nın karısı Ummu'l-'İzz vardır.

⁹¹⁶ el-Kîlânî, *er-Raculu'l-lezî âmene*, 123.

Romanın konusu ise hemşire Menâl'in merkez alındığı eski-yeni ile köy-şehir karşıtlığının ele alınmasıdır. Roman boyunca Menâl, kahveci Hâmîd ile flört etse de romanın sonunda kendi kültürel yapısına daha yakın olan Dr. Remzî ile evlenmesi vardır.

“1962 yılında yazılan *er-Rebî'u'l-âşif* adlı romanın olayları, Şarşâba köyünde geçer. Roman kişilerinin çoğu doktorlardan oluşur. Romanın geçtiği mekân, yazarın doğup büyüdüğü köydür. Roman Şarşâba köyünün ve halkının yaşamından bir kesit sunar. Romanın zamanı ise köydeki Sağlık Merkezini temsilen şehrin elini köye uzattığı zamandır. Bu dönem köyde eski ile yeni arasındaki mücadeleyi ifade eder.⁹¹⁷ Yazar bize, bu mücadeleyi anlatmak için bir doktor, bir hemşire ve bazı köylüleri seçer. Romandan çıkarılacak bir ibret varsa yazar, bunu okuyucuya bırakmayıp roman kişilerinden Başkâtip'e söyler. Bu da 'Abdu'l-mu'î'te somutlaşır. Köyde meydana gelen gelişmeler, 'Abdu'l-mu'î'nin, köydeki herkesin yeni bir asra, yeni bir zamana taşındıklarını söylemesiyle başlar.⁹¹⁸ Ayrıca *er-Rebî'u'l-âşif* romanı, el-Kîlânî'nin içinde cinayet olmayan romanlarından biridir.”⁹¹⁹

Yazarın satır aralarında olanları açığa çıkarmak istediğinde, bunu yazarın temsilcisi olan 'Abdu'l-mu'î karakteriyle başaramaması şaşırtıcıdır. Ayrıca yazar yaptığı seçmelerde şiddetten uzak olmuş, uzlaşma ve kucaklaşmayı betimlemede başarılı olmuştur.⁹²⁰

Yazar, doğal olarak karakterlerini kendisinin ortaya çıkarmak istediklerini, anlatacakları şekilde kurgular. Bunlar yazarın canlılığını, iç zenginliğini gösterir.⁹²¹

Romandaki olaylar, ilâhi konumlu anlatıcı tarafından aktarılır.

Roman, Menâl 'Abdu'l-mecîd adlı hemşirenin, görevlendirildiği köye gitmek üzere bindiği otomobilin penceresinden çevresini ve çevredeki insanları seyrederken başlar. Yazar, Menâl'in içinde bulunduğu sıkıntıyı şöyle açıklar:

“Aklında, kalbine birçok acı ve hüznü bırakan, birbirine karşıt, iki görüntüden başkası yoktu. İlki, aydınlık bir yaşamın olduğu güzel ve çekici Kâhire, aile,

⁹¹⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 186.

⁹¹⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 186.

⁹¹⁹ el-‘Arîmî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşşâsiyyeti*, 99.

⁹²⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 187.

⁹²¹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 188.

arkadaşlar, anılar ve temizliğin olduğu görüntü; diğeri ise çiftçilerin, sivrisineklerin, toprağın ve hastalıkların olduğu ve çalışacağı Sağlık Merkezi'nin görüntüsü.”⁹²²

“Romadaki en büyük *olay*'ı, Menâl'in köye gelişi yapar. Çünkü roman, en güçlü duygu olan aşkla öne çıkar. Romadaki tüm olayların odağında sevgi ve aşk vardır. Onun dışındaki duygular ikinci derecededir ve gölgede kalır. Romadaki düşünce ise gelenek-modern kavgasının arka zemininde meydana gelen, dört erkeğin güzel hemşire Menâl'i kapma yarışıdır.⁹²³ *er-Rebî'u'l-âşîf* gibi bazı romanlarda kadın karakterler toplumsal huzuru bozabilmektedirler. Menâl'in romadaki varlığı Dr. Remzî, Başkâtip 'Abdu'l-mu'î, Hâmîd usta ve el-Hâc 'Alî gibi dört talibini birbirine düşürür. Menâl, romanda olayların odağındaki kişidir. O, sadece Dr. Remzî, Hâmîd Usta, el-Hâc 'Alî ve Başkâtip 'Abdu'l-mu'î ile değil, yaşayacağı köyde hayatındaki büyük değişimle de karşı karşıya kalacaktır.”⁹²⁴

Hemşire Menâl, henüz köye gelip Sağlık Merkezine yerleşmeden önce köy, sâkin ve güvenlidir. Ancak Hemşire Menâl'in gelişiyle köy, birden alt-üst olur. Köyün önde gelenleri arasında düşmanlık başlar, köydeki alev şiddetlenir. Zafer için rekabete başlarlar.⁹²⁵

Aşkın öznesi kadın ve erkektir. Çalışacağı köye ulaştığında köy sakinlerinin ilk tepkisi, hemşirenin fizikî özellikleri olur: “Kahve sakinleri gergin şekilde kalktılar. Cezveyi bir kenara itip çayı ve kahveyi soğumuş şekilde sehpanın üzerinde bıraktılar. Tüm gözler, beyaz tenli, nârin vücutlu, siyah saçlı, ince belli, dolgun kalçalı, güzel ve fettân kızın üzerindeydi. Göğüsleri bir meydan okuma ve gurur içinde öne çıkmıştı. Yüksek bir kürsüyü andırıyordu. Parmakları ince ve dudaklarına ruj sürmüştü. Sol elinde bir saat, sağ elinde ise birçok bilezik vardı. Boynunda küpeleriyle uyumlu ve renkli bir kolye vardı.”⁹²⁶

“Menâl yol boyunca ağlar. Kalbi, ruhu ve gözleri ağlıyormuş gibi geliyordu kendisine. Ondaki herşey ağlıyordu. Geçmişteki o tatlı anılar zihnine üşüşüyor ve

⁹²² el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşîf*, 3.

⁹²³ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşîyyeti*, 121.

⁹²⁴ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşîyyeti*, 205.

⁹²⁵ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşîyyeti*, 133-134.

⁹²⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşîf*, 11.

kendisine bir hasret ve acı olarak dönüyordu. Bu anlarda tek istediği şey annesinin şefkatle başını okşamasıydı.⁹²⁷

Yazar köyle ilgili ilk bilgileri otomobil sürücüsünün dilinden verir:

Şarşâba büyük bir köydür. Nüfusu yaklaşık onbeş bindir.⁹²⁸

“Romanın ana karakteri olan Menâl, kırsala ilk defa gelmiştir. Ömrünü hep Kâhire’de Seyyide Zeyneb mahallesinde geçirmiştir. İlkokulu, lisenin iki yılını ve birkaç yılını da hemşirelik sanatını öğrendiği Kasru’l-’ayn hastanesindeki hemşirelik okulunda geçirmiştir. Hemşire olduktan sonra hemen, köyde açılışı daha birkaç gün önce yapılan yeni bir kurumda hemşire olarak çalışmak üzere ilk kez geldiği bu Sağlık Merkezine atanır.”⁹²⁹ Köyde geçirdiği birkaç gün için iç çeker. Bugün ise çok ağır ve uzundur. Donukluk herşeye sinmiş, dünyaları köy olmuştu. Sohbetlerinin tek konusu hastalardı.

Yazar, köyün betimini Menâl’e bırakır. Okur köyün betimini hemşirenin gözünden görür: “Tozlar havada uçuşuyor ve yolu kaplıyordu. Araba ardında karanlık bir gece gibi, uzun bir sürü bırakıyordu. Küçük çocuklar yalınayak bazen de çıplak idiler. Arabanın etrafına doluşuyorlar ve gürültü çıkarıyorlardı. Gördükleri yeni şeye olan aç ve meraklı bakışları neredeyse tehlikeden paylarını alıyorlardı. Arabanın yan ve arka tarafına asılıyorlardı.”⁹³⁰

“Menâl, içinde bulunduğu olumsuz psikoloji nedeniyle, köye gidişini ölüme ve ölümler ülkesine gidiş olarak yorumlar.⁹³¹ Hemşire, Başkâtib’i gördükten sonra tekrar, Başkâtib’in hüznüne sarılması gibi Menâl de kendi hüznüne sarılır: Yeni hayatını saran zor gurbet, solgunluk ve ıstırapla başlar.”⁹³²

Babası ölmeden önce Menâl’e bir takım ahlâk dersleri verir. Okur tüm bunları Menâl’in hatıralarından *geri dönüş* tekniğiyle öğrenir. Resmine baktıkça duyguları karışıyor korkunç bir hisse kapılıyordu: “Menâl, kızım! Erkeklere dikkat et. Aşırı gitme. Elini tutmak için bir erkek elini uzattığında, izin verirken ben mezarımda rahat edemem. Biz fakir insanlarız. Sermayemiz şerefimizdir. Şeref, Allah’ın bize verdiği

⁹²⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 4.

⁹²⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 3.

⁹²⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 3.

⁹³⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 5.

⁹³¹ el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 7.

⁹³² el-Kîlânî, *er-Rebî‘u’l-’âşif*, 13.

korumadır. Halk aşru'l-'ayn hastanesindeki kızları suçlayabilirler. Ben, avazım çıktığı kadar bağıyorum: Sorun, bir ahlâk sorunudur.”⁹³³

“Hemşire Menâl etrafına bir göz attıktan sonra, hastanenin avlusunda iki gün önce gelen yeni doktoru görür: Elinde parmağına dolayıp tekrar açtığı gümüş bir zincir vardı. Biraz şişmandı. Beyaz paltosu, yuvarlak küçük göbeğini gizleyemiyordu. Güneşte parlayan taranmış saçları bir şıklığı seslendiriyordu. Gözündeki beyaz gözlükler şıklığını ve temizliğini artırıyordu.”⁹³⁴ Sohbet sırasında Menâl'in gözleri Dr. Remzî'ye kayar: Doktorun gözleri ışıltılı, mutlu ve oldukça sağlıklı görünüyordu. Köyün havası ve cebine akan büyük kârla uyum içindeydi. Sürekli hediyelerle kapısı çalınıyordu. İçinde yaşadığı köy havasını çok umursamıyor, ne sıkılıyor ne de daralıyordu. İskenderiye'deki ailesini bir gün olsun özlediğini söylediğini kimse duymamıştı. Menâl onu, duygusuz ve maddeci biri olarak nitelemişti.”⁹³⁵

“Dr. Remzî, bazen Menâl'i sıkıştırır, elini tutar veya çimdiklerdi. Bir gece doğum için hastaya giderlerken Menâl'i öper. Nefesi sıcak ve kendisi yarı uykudaydı sanki. Beyni yorgunluk, uyku, anılar, boşluk ve usançla doluydu. Doktorun dudaklarını dudaklarında hisseder. Onu hafifçe iter. Doktor ona cinsellik ima eden cümleler kurar ve onu kolları arasına alıp öper. Menâl direnir fakat bir süre sonra direnci kırılır. Aralarında kökleri derinlere uzanan bir aşk olmasa da hiç de üzülmeyerek kendisini ona bırakır. Tıpkı daha önce aşru'l-'ayn hemşirelik okulunda okurken yaptığı gibi. Ondan sonra bu durum, acı ve üzüntü vermeyen sıradan bir duruma dönüşür. Okuldaki her kızın bir macerası vardır. Olmayan da geceleri uykusuz geçirir, düşüncelere dalar, ah vah eder, iç çeker. Kızların hepsi de arkadaşlarından eksik görünmemek için varmış gibi davranırlardı.”⁹³⁶

Dr. Remzî ise sürekli olarak gösterişli bir araba almanın hem de çok para sahibi olmanın peşindedir. Menâl ise yeni doktorların onur, para ve gösterişli araba peşinde olduklarını söylerdi. Bununla birlikte kanunlara karşı hile yapmaktan geri durmazlardı. Bunlar yeni ruhun temsilcileridir. Hastaları hastane dışında muayene

⁹³³ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşf*, 98.

⁹³⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşf*, 10-11.

⁹³⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşf*, 26-27.

⁹³⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşf*, 30-31.

ederek daha fazla ücret alırlar. Yaptıkları kötülükler bununla da kalmazdı. Hemşirelerle yaptıkları da işin cabası.⁹³⁷

Menâl, az da olsa yaşadığı o kısa anları *geri dönüş* tekniğiyle zihnine geri taşır. Herşeyi boyayan donukluk ve ağırlığa rağmen köye alışmıştır. Kahveci Hâmid, sabahları kahvaltılarını getirir, bazen de köy yöneticisi el-Hâc 'Ali, kaymak getirirdi.⁹³⁸

“el-Kîlânî’de kadın gerçeğinin tasviri, el-Kîlânî gerçekliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Edebiyat yaşamının ilk aşamalarından biri olan *er-Rebî’u’l-’âşif* romanında el-Kîlânî’nin doğrudan bir yönelişten uzak, aşırı bir gerçekliğe yönelişi açıkça görülür. Neredeyse hepten inanca ait bir yönelişten uzaktır. Hatta yazarın her romanında olan şeyh tiplmesi henüz tam olarak yerleşmemiştir.⁹³⁹ Romanda iki kadın temsil edilir: İlki hemşire Menâl, ikincisi ise Hâmid Usta’nın berdel usulüyle evlendirildiği Ummu’l-’İzz’dir. Bu iki karakter, farklı sınıflara ait kadınların iki örneğini temsil eder. Hemşire Menâl, ailesinden uzakta, büyük oranda bağımsızlığını kazanmış, köye çalışmaya giden süslü püslü güzel, öğrenim görmüş bir Kâhireli’dir. Ummu’l-’İzz ise şişman, güzel, okula gitmemiş basit bir köylüdür. Bir köylü atasözünün dediği gibi; *Gökte Allah’ı, yerde de sadece kocasını görür*. Doğal olarak dünyadan bir şey görmemiştir. O kadar ki düğünü bile sadece geleneksel değil, kişiliği yok eden berdel usulü olmuştur.⁹⁴⁰ Köyde kadının yeri ve rolünün açığa çıkması için Hâmid Ustaya baktığımızda gözünü hızlıca hemşireye götürür, kıyâsını yapar. Mısır kadınlarının kaymak gibi, lokum gibi olduklarını söyler. Hâmid, karısını fahişe olarak isimlendirir. Ona inek, manda, sığır gibi adlar takar. Hâmid Usta, karısına kötü davranır. Hamile olmasına rağmen onu iter, tekme atar ve evi çabuk temizlemesini ister. Evin işleri çok olduğundan itiraz edince de ona bağırır.⁹⁴¹ Hâmid Usta, bu işte, köy halkı arasında tek değildir. Köyün yöneticisi el-Hâc 'Alî de vardır. Onun görüşüne göre de kadın, geçici zevkler için olan önemsiz bir şeydir.”⁹⁴²

⁹³⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 190.

⁹³⁸ el-Kîlânî *er-Rebî’u’l-’âşif*, 28-29.

⁹³⁹ Hâvâlde, *el-Mer ’etu fi rivâyâti’l-Kîlânî*, 91.

⁹⁴⁰ Hâvâlde, *el-Mer ’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 91.

⁹⁴¹ Hâvâlde, *el-Mer ’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 92.

⁹⁴² Hâvâlde, *el-Mer ’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 92.

“Şüphesiz ki durum, köyde şimdiye kadar görülmeyen biricik karakterin fettânlığıdır. Menâl eğitim almış zeki ve cesur bir devlet memurudur. Köylülerin her birine, Kâhire’li genç kızın duygusal bir ilişki için, uygun ve köy halkının düzenlediği geleneksel evliliklerin bir istisnası olur gibi gelir.⁹⁴³ Yazar bize, cahiliye toplumlarına en yakın bir değere bile sahip olmayan bir toplumun hâkim olduğu bir tablo çizer. Dinin sesi, açığa çıkamayacak kadar korkmuş, manevî düşünsel unsur yok olmuştur. Kahraman Menâl ise ahlâkî değerlerini ölmüş babasının anılarından alır. Bunlar ise belirsiz ve etkisi çok zayıftır.⁹⁴⁴ Yazar, ümmet için bu acı gerçeği tasvirinde çok başarılıdır. Sorunun özü ruhsuzluktur. Romadaki karakterlerin bir yere ait olamama durumu ve eleştirmenleri, yazarı araştırmaya iten şey, bu karakterlerdeki bilinç eksikliğinin sonucudur. Bilinç ise öğrenim ve üniversite diplomasının dışında bir şeydir.⁹⁴⁵ Menâl, köye Seyyide Zeyneb mahallesinden değil de, sanki Parisliymiş gibi istemeden, içi daralmış olarak gider. Sanki yolu üzerinde insan eti yiyen efsanevî kabilelerin mezbanesi var. Mısır’ın batıdaki vilayetlerinden birine gitmiyor sanki. Yanaklarında gözyaşları, bu şekilde gidiyor.⁹⁴⁶ İnanca olan bağlılık, zaten ülke ve ümmete bağlı olma zarureti gerektirir. İşte yazardan bize ulaşan mesajın özü budur. İnanç, ruh ve değerlerden boşanmış dünyamıza ne olur? Hiç şüphesiz ki ona ihanet, korku, kaybolma ve saçmalık hâkim olur. el-Kîlânî, bize bir seçeneği gösteren zayıf ışıklar sunuyor. Menâl, Hâmid Usta kendi sınırında durduğunda onun saygısını kazandı.”⁹⁴⁷

“Menâl, güzel bir kadındır⁹⁴⁸ ama Sağlık Merkezinin temizliği ve şıklığına rağmen burayı bir hapisaneyeye benzetir.”⁹⁴⁹

“el-Kîlânî, hiçbir kadın kahramanına yapmadığı betimlemeyi Menâl’e yapar. Yazar, kadın roman kişilerinin betiminde genellikle fizikî özellikleri yüzeysel olarak verirken, Menâl karakterinin betimini daha detaylı olarak yaptığı gibi eskiden işlediği günahlarını da günyüzüne çıkarır.”⁹⁵⁰

⁹⁴³ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 93.

⁹⁴⁴ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 94.

⁹⁴⁵ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 94.

⁹⁴⁶ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 94.

⁹⁴⁷ Havâlde, *el-Mer’etu fi rivâyâti el-Kîlânî*, 95.

⁹⁴⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 9.

⁹⁴⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 10.

⁹⁵⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 30-31.

“‘Abdu’l-mu‘tî elinde bir mektupla Menâl’e seslenir. Annesinden gelen mektup onu çok sevindirir. Hastaneye giren Menâl, Başkatib’e beklemesini söyleyince Başkatib, bu bekleyiş sırasında binbir türlü hayaller kurar. Ancak asıl sıkıntılı olan Başkatib’in durumudur. Menâl’e duyduğu sevgi gittikçe marazî bir durum alır. Yeni bir insan olmuştur sanki. Önceleri sadece düşmanlarını, kendisine ihanet edenleri ve alay edenleri düşünen adam gitmiş; yerine tüm bunları unutup hastaneden hiç ayrılmayan biri gelmişti. Akşam olunca odasına girer, kapıyı kilitler, Menâl’i düşünürdü. Bu durum herkesi şaşkına çevirmişti. Menâl döndüğünde Başkâtip hâlâ ayakta büyük bir heyecanla bekler. Menâl tüm içtenliğiyle ona teşekkür eder ve beş kuruş para verir. Bu hareket ‘Abdu’l-mu‘tî’yi derinden yaralar. Tüm hayalleri paramparça olur, gülümsemesi söner. Menâl hastaneye doğru koşarken ‘Abdu’l-mu‘tî ise bahçede donar kalır.”⁹⁵¹

“Romadaki ikincil kişilerden biri olan Hâmid Millîcî, yani kahveci Hâmid Ustadır.⁹⁵² Sağlık Merkezinin yakınındaki köy kahvesinin sahibidir. Menâl, Hâmid’le fazla yakınlaşır. Yazar bunun gerekçeleri olarak da, Hâmid Ustanın, geldiği günden bu yana kalbinde Menâl için geniş bir yer açması, sabahları gelen köy kahvaltısı ve kahvecinin Sağlık Merkezinin tedarikçisi olmasıdır.”⁹⁵³

“Kahveci Hâmid bencil biridir. Uyuşturucu ticareti yapar. Memurlara rüşvet verir. Menâl, gelen kahvaltıyı reddettiğinde Hâmid Usta gelir, etrafında dolaşarak soytarılık yapar ve onu güldürürdü.⁹⁵⁴ Bunun için, hemşire ile uyum içinde olması gerekiyordu. Menâl, bu işte kilit konumdadır. Üstelik Hâmid, ilk gördüğünden bu yana onu sevmiştir. Menâl’in gözünde ise Hâmid, nazık, cana yakın, her sabah traş olan ve beyaz ipekten bir elbise giyen biridir. Espirili biridir. Siyah gözlerinin direnilmeyecek bir büyüğü vardır. Bu gözler Menâl’i ikileme sokuyordu. Bazen o gözlerde eriyor, olgun bir kadın olarak dişiliği bağııyordu. Bazen de gözlerindeki o parıltı korkutuyordu kendisini. Hâmid henüz otuz beşini geçmemişti. Menâl onunla oturmayı ve şakalaşmayı seviyordu. Asil bir köylü idi. Sesi erkek sesiydi. Onu beğenmişti. Ancak aralarında duran bir şey vardı. Bu köy ile şehir; Şarşâba ile Kâhire; ipek elbise giyen köylü genç ile elbisesini dizlerine kadar katlayan şehirli

⁹⁵¹ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşf*, 32-35.

⁹⁵² el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşf*, 11.

⁹⁵³ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşf*, 38.

⁹⁵⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşf*, 28-29.

genç kız arasında olabilecek bir şey vardı.⁹⁵⁵ Menâl, Hâmid'i kaba saba bir çiftçi olarak görür. Sevmeyi bilmediğini düşünür. Oysa 'Abdu'l-mu'î, Menâl'e, kimsenin ulaşamayacağı kadar gökyüzündeymiş gibi bakıyordu. Yani Başkâtip, Menâl'i, kendisinin hep seveceği ama başkalarının ulaşamayacağı bir vitrine koymak istiyordu.⁹⁵⁶

“Hâmid, Menâl'i betimlerken onu *güzel bir oyuncak* olarak niteler. Bu tür kadınların tatlarının güzel olacağını düşünür. Ona göre Menâl, asi, hayat dolu ve ateş gibidir. Ot gibi, şarap gibi, adamı sarhoş eder. Oysa karısı, soğuk kola şişesi veya dumansız ot gibiydi.⁹⁵⁷

“Menâl, hasta yatağında yatan 'Abdu'l-mu'î'ye köyde kimin daha güçlü olduğunu sorduğunda yazarın temsilcisi durumunda olan Başkâtip, *gelenekler* diye cevap verir. Ancak Menâl, Hâmid'in daha güçlü olduğunu düşünür.⁹⁵⁸

“Yazar, bir yandan romanın tezi olan *gelenek ile modern* arasındaki farklılığı, şehir temelli olarak ele alırken, kişi temelli ise Menâl ile Hâmid temsilinde verir. Bu, kültürel uyumsuzluk olarak verilerek ikili arasındaki ilişkinin olamayacağı vurgulanır. Tüm bu nedenlerden dolayı her sabah kahvaltı gelmesine karşın yine de Menâl gittikçe Hâmid'ten uzaklaşır. Ama böyle bir engeli Dr. Remzî ile arasında görmez. Kendisini kültürel olarak daha yakın görür. İkisi de şehirde büyüdüğü için, kaynaşmaları kolay olmuştur. Aralarında yapmacık bir utangaçlık ve şeffaf bir perdeden başka bir şey yoktur. Doktorun bir gece ansızın elini uzatıp o şeffaf perdeyi yırtması hiç de zor olmamıştır.⁹⁵⁹

“Hâmid evlidir. Hanımı da hamiledir. Menâl'i evine çağırır. Evdeki divanlara yeni örtüler serer, hamile olmasına karşın karısını itekler ve tekmeler. Evi temizlemesi için acele etmesini söyler. Tavukları kümese koyar. Kim geliyor, sorusuna cevap olarak, karısının kafasına vurur.⁹⁶⁰ Yazar, köydeki roman kişilerinin kimini çok sade ve saf kimselerden seçer. Bunlardan biri de isyanı ve üzüntüyü bilmeyen, kendisiyle alay edilmesine bile gülen güzel Ummu'l-'İzz'dir.

⁹⁵⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 38-40.

⁹⁵⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 70.

⁹⁵⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 81.

⁹⁵⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 89.

⁹⁵⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 41.

⁹⁶⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 42.

Ummu'l-İzz, kendisiyle konuşmak yerine hayvan isimleri veren kocasıyla güzellikle konuşur, sert kırbaçlarına gülümser. Sanki sırtındaki kırbaç değil de mutluluk veren bir şarkıdır.⁹⁶¹ Daha sonra ise karısını kast ederek; bu sığır hasta olmaz deyince Ummu'l-İzz kocasına: Allah seni mübarek etsin, der.⁹⁶²

“Menâl, Hâmid'i, pençelerini gizleyen yumuşak diken, bir vahşi olarak betimler. Sürekli gülmesinin ardında, gizlediği pençelerinin olduğunu söyler.”⁹⁶³

Hâmid'in kendisini evine çağırdığını Dr. Remzî'ye söyler. Dr. Remzî'den onun uyuşturucu tüccarı olduğunu ve çok tehlikeli biri olduğunu öğrenir. Açık bir rüşvet olarak kendisine verdiği hediyeleri, korkusundan alır.⁹⁶⁴

Akşam Sağlık merkezine gelen Hâmid, Menâl'e randevusunu hatırlatır. Menâl gelemeyeceğini söylemesine karşın Hâmid onu ikna eder.⁹⁶⁵ Köyün yollarında yürürken ayak sesleri üzerine pencereden bakan meraklı gözlerden kurtulmak için yan yola saparlar.⁹⁶⁶

“Yazar, roman kişilerinin betimini doktora verir. Doktor önce Menâl'i personele tanıtır, daha sonra ise personel, hemşireye tanıtılır. Ancak doktor tarafından tanıtılan personelden biri vardır ki; ne köy yöneticisi ne doktorun kendisi ne de kahveci Hâmid Usta onun dikkatini çeker. O da soluk benizli, karnı şiş ve çok önemli biri olan Başkâtip 'Abdu'l-mu'î' dir. Başkâtip ucuz kumaştan bir cillabiye giymişti. Sonrasında sessizliğine ve hüzünlerine geri döndü.”⁹⁶⁷

“Abdu'l-mu'î kardeşleri ve babası gibi çiftçilik yapmamış, küçüklüğünde hâfız olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okurdu. Çiftçiler arasında önemli bir yeri vardı. Onların mektuplarını yazar, şikâyet ve dilekçelerini gönderirdi. Tarım bakanlığına ait kanunların açıklamasını yapar, avans alır, Yardımlaşma Dernekleri tasarılarını açıklardı. Ancak bunların dışında Başkâtip köyde gerçekten korkulacak biriydi. Köy yöneticisiyle beraber çalışır, vergilerin toplanmasına gözcülük ederdi. Kendisini sıkıştıran, engelleyen biri olursa ne yapar eder; onu bir tuzağa

⁹⁶¹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 51.

⁹⁶² el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 55.

⁹⁶³ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 56.

⁹⁶⁴ el-Kîlânî *er-Rebî'u'l-'âşif*, 44.

⁹⁶⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 46.

⁹⁶⁶ el-Kîlânî *er-Rebî'u'l-'âşif*, 47-48.

⁹⁶⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 13.

düşürürdü.⁹⁶⁸ Menâl'in gelişi, Başkatib'i çok sarsar. Ruhu, çöle düşmüş, tatlı su yolunda susuzluk çekiyordu. Bu, Menâl'den başkası olamazdı. O, adı her eve ulaşan ve köye inen yabancı kadındı. Başkâtip bu kadına sırlıklam âşık olur.⁹⁶⁹ Ancak onu en çok endişelendiren hasta, sakat ve yarı kör olmasıdır. Ancak kendisini, boynunda stetoskopuyla temiz ve şık doktorla, köye gelen sağlam yapılı ve esmer istatistik uzmanıyla, laboratuvarında tahlil yapan kötü bakışlı gençle, köyde kadınlar, aşk, siyaset ve şehir hakkında konuşan Ezher öğrencileriyle karşılaştığında bunlarla nasıl baş edecekti? Menâl tüm bu adamları bırakıp 'Abdu'l-mu'î gibi hasta bir çiftçiye mi gidecekti. Ben Başkâtipim! Nasıl dikkat çekmem! diye bağırır. Eğer Menâl buraya gelmeseydi, bu görevi almasaydı, bu hastaneyi yoktan var ederdi. Ben bu köyün çocuğuyum. Burada benim varlığım gereklidir. Hasta olabilirim, çirkin olabilirim ama dikkatinizi çekerim. Burada söz sahibi benim. Erkekliğin ve kahramanlığın ölçütü budur."⁹⁷⁰

Burada yazar, Başkâtipin iç dünyasında yaşadığı iç mücadeleyi çok güzel bir şekilde ifade eder. Başkâtip, hastalığın sebep olduğu çelişki ve çekişmelerin baskısı altında değişik psikolojik davranışlarıyla, zavallı bir âşık görüntüsünden büyüklük yanılması kadar uzanan bir yelpazede gezer.

"Başkâtip, kararlı, kötü huylu ve kindar biridir. Kendinden üsttekileri pek sevmezdi. Fakirliğinin ve hastalıklarının sebebi onlarmış gibi davranırdı. Bu olumsuz yanlarının yanında köylü Başkâtipin Sağlık Merkezinin yapılmasındaki hizmetlerini takdir eder."⁹⁷¹

"Menâl'in tüm hareketleri bir şıklık, güzellik ve hoşluğun habercisiydi. Yaşam, bir dirilişi ve canlandıran bir ümidi ilham ediyordu. Menâl'in görüntüsü onun uykusuzluğuna çalışıyordu. Bu ise aşk, uykusuzluk, azap ve zevkti."⁹⁷²

'Abdu'l-mu'î, hemşire Menâl ile olan duygularını *iç monolog* tekniğiyle okurla paylaşır:

⁹⁶⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 14-15.

⁹⁶⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 17.

⁹⁷⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 18-19.

⁹⁷¹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 16.

⁹⁷² el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 19.

“Menâl, bir erkek için yaratılmıştı. O erkek neden ben olmayayım. Hastalığım tedavi edilebilir. Gözüm de. Ne güzel bir düştü. Kendisini zeki, cesur, mert ve güçlü olarak görüyordu. Annesinin sesiyle bu düşden uyanır.”⁹⁷³

“Menâl’e aşırı ilgi gösteren ‘Abdu’l-mu‘tî, ona tüm bilgileri getirir, ona lazım olan herşeyi temin eder. Ona güvenen tek erkektir. Onunla uzun uzun sohbet eder, onun yanında sıkılmazdı. Menâl, onun, içinde bir ateş taşıdığını bilemezdi. Tüm varlığı sarı benzinin altında gizlenen bir sevda fırtınasıyla kavruluyordu. Hemşire bunu bilseydi asla eğlence aracı olmazdı. Menâl’in kalbi, nereye yuva yapacağını bilmeyen bir kuş gibiydi.”⁹⁷⁴

“Menâl’in Hâmîd ustanın evine gittiği dedikoduları kulağına çalınca ‘Abdu’l-mu‘tî buna çok üzülür, evine gider. Kalbi acı ile doludur. Ağlamaya başlar. Hıçkırma hıçkırma ağlıyor, tüm varlığı titriyordu. Birden ağlamayı kesiyor ve sakinleşiyordu ancak kalbinde açılmış yeni bir yara vardı ve hemen iyileşecek gibi görünmüyordu.”⁹⁷⁵

Köydeki insanlara kök söktüren, onları korkutan sert yapılı Başkatib’in ağlaması, kendisinin değişim ve dönüşümüne işaret eder.

“‘Abdu’l-mu‘tî, Menâl’e sitem eder. Menâl, onun aşka dair ümitlerini yeniden canlandırmış, kalbini kirlerinden arındırmış ve hüzünlerini gidermişti. Kalbi süt kadar beyaz ve temiz olmuştu. Oysa Menâl, ona bir bekçiymiş gibi bahşiş vermişti. Bu hareket onu öldürmüştü. Hâlbuki Menâl’i herkesten daha yakın bulmuştu kendisine. Bir gülümsemesi onu mutlu edecekti.”⁹⁷⁶

“Burada ‘Abdu’l-mu‘tî hem içsel dönüşümüyle ilgili bilgi verir hem de romanın başından bu yana çizilen ‘Abdu’l-mu‘tî görüntüsüne ait özelliklerle ilgili itiraflarını, sezdirmeden kulaklarımıza fısıldayıp, değiştiğini söyler.”⁹⁷⁷

“‘Abdu’l-mu‘tî odasında iken ayağa kalkmaya çalışır, kalkamaz. Sağ yanında karnının üst kısmına bir ağrı saplanır. İner ve hasırın üzerine uzanır. Nefes nefese soğuk terler döker. Annesine seslenir, kimse duymaz. Hemen gülen hemen ağlayan

⁹⁷³ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 20.

⁹⁷⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 29.

⁹⁷⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 60-61.

⁹⁷⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 61.

⁹⁷⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 61.

çocuklar gibi olur. Doktora götürürler ancak tedavisini tamamlamaz. Yerine başka bir hasta alırlar. ‘Abdu’l-mu‘tî buna hiç tepki vermez. Öfke duymaz. O, artık tamamen değişmiştir. Bunlar artık onun için önemsizdir. Onurunu zedelemeye değmez. Zaten Menâl onu yeterince yaralamıştır. Menâl’i, yalanlarla kandıracağını düşünür.”⁹⁷⁸

“Kendisine doktora gitmesi söylendiğinde ‘Abdu’l-mu‘tî’nin içindeki tüm öfkenin kabardığını görürüz. Bu öfke, bir yandan da Başkâtibin kendi içinde verdiği psikolojik mücadelenin dışlaşmasıdır. Bir kadın vardır ama birçok talibi vardır. Biri de ‘Abdu’l-mu‘tî’dir. Ancak hastadır ve bir gözü görmez. Tüm bunlar onun Menâl’i alma yarışında geriden başlamasına neden olur. Bu nedenle herşey yediği çökelek gibi ekşimsi gelir. Ağır bir gölge gibi içine çöken veya evinin önüne uzanmış yaşlı incir ağacı gibi, hiç mi yeni bir şey olmaz diye düşünür.”⁹⁷⁹ Birden yemek yemesi gerektiğine karar verir. Yeni kararlar alır. Artık cimriliği bırakacak, sakladığı cüneyhleri çıkaracaktır. Kahvaltı sofrasına başka şeyler de eklemelidir. Sağlığı herşeyden daha önemlidir. Tedavi olacak, sonrasında da arzuladığı mutluluğu yakalayacaktır.”⁹⁸⁰

“‘Abdu’l-mu‘tî, doktor ile Menâl’in kendisini ziyârete gelmeleriyle dehşete düşer ve canlanır. Bu ziyâret onun çocuksuluğunun ve hassasiyetinin arttığı bir döneme denk gelir. Gözlerine inanamaz. İşte Menâl, kanlı canlı karşısındadır. Bir anlık şaşkınlıktan sonra yirmisinde bir delikanlı gibi yataktan zıplar ve tokalaşmak için Menâl’in elini tutar. Başkâtıp, Menâl’i, uzun zamandır su görmeyen çorak araziye yağın yağmur gibi karşılar. Dünya ona gülümser. Yaşam daha aydınlıktır.”⁹⁸¹ ‘Abdu’l-mu‘tî, Menâl’e kahveci Hâmid ile olan samimiyetini sorar ve ona birtakım tarizlerde bulunur. Bunun üzerine de Menâl, kendisine sözlük kadar lakap takılan bu adamdan korkmadığını, kendisine kötü gözle bakarsa gözlerini çıkaracağını söyler. Bunu köy halkının da bilmesi gerektiğini, kolay biri olmadığını, kültürlü biri olduğunu ve kimseye baş eğmeyeceğini ifade eder.”⁹⁸² Hâmid’in evinde iken kendisine teklif edilen bileziği kabul etmeyen Menâl, ‘Abdu’l-mu‘tî’nin evinden

⁹⁷⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 63.

⁹⁷⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 23.

⁹⁸⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 23.

⁹⁸¹ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 64.

⁹⁸² el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 71-72.

çıkıldığında saate bakarken bileziği düşürür. Menâl'in bileziği aldığı da Menâl'in çelişkilerini de burada öğreniriz.”⁹⁸³

Varlığın yeni bir tadı vardır. Başkâtip konuşmaya çalışır ancak kelimelere söz geçiremez. Menâl'i, Başkâtipin annesi karşılar. Hasta olduğu ve aşırı hassasiyetten çocuksu davranışlar gösterdiği söylenen 'Abdu'l-mu'î birden sağduyu sahibi, akilâne ve mantıklı konuşan bir kişiye dönüşür. Yazar da onun sözlerini destekleyerek; sözlerinin derin anlamları olduğunu ve doğru olduğunu ifade eder. Gerekçe olarak da kendi geçmişinde maruz kaldığı olayların tecrübesi, köyün köklü gelenekleri ve terimleriyle konuşmayı sayar.⁹⁸⁴

Başkâtip, Menâl ile evlenme arzusunda olanları kara listeye alır. Hepsinin ipliklerini pazara çıkarır:

“Hâmid'in kirli işlerini ve uyuşturucuları nereye sakladığını; el-Hâc 'Alî'nin derneğin paralarını nasıl çaldığını, Dr. Remzî'nin çıkarıcı biri olduğunu, paradan başka şey düşünmediğini, hastane dışında hasta kabul ettiğini ve ilaçları sattığını ihbar ederek suç duyurusunda bulunur. Bütün bunlara, Menâl gibi zavallı bir genç kızın şerefini çalmaya kalktıklarını da ekler.⁹⁸⁵ Başkâtip bunlardan intikam almaya kararlıdır. Akşam olunca araç gereçlerini toplar, gaz lambasını yakar ve kara listeye aldığı herkesi şikâyet ederek gerekli bakanlıklara ayrı ayrı şikâyet dilekçeleri yazar. Şikâyet edilen Hâmid usta, el-Hâc 'Alî ve Dr. Remzî tutuklanır.”⁹⁸⁶

Hâmid Usta ile el-Hâc 'Alî kefaletle serbest bırakılır. Ancak bir daha uyuşturucu satmamaya yeminle tövbe ederler.⁹⁸⁷

Başkâtip'in sağlığı gittikçe bozulur. Ayakları şişmeye, karnı su toplamaya başlar. Nöbetinde Menâl'i görür. Bahtsız Menâl, güzel Menâl, mazlum Menâl. Pamuğu yiyen kurt dâhil her belayı ondan bilirler. Ona göre Menâl, tertemiz bir melektir. Ne var ki kurtların arasına düşmüştür. Başkâtip, köylüye karşı Menâl'i savunurken köylülerin tümünü donuk beyinliler olarak niteler. Bunlar hem akıllarını hem de pamuklarını kaybetmişlerdir.⁹⁸⁸ 'Abdu'l-mu'î ölüm döşegindeyken kendisini

⁹⁸³ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 73.

⁹⁸⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 67.

⁹⁸⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 136.

⁹⁸⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 148.

⁹⁸⁷ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşşîyyeti*, 178.

⁹⁸⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 153.

sarsan bir haberle sarsılır. Hâmid ve el-Hâc 'Alî serbest bırakılmışlardır. Köye dönerler ancak el-Hâc 'Alî görevini kaybeder, Hâmid ise Muşhaf üzerine yemin ederek uyuşturucu ticaretini ve hemşireyi bırakıp ailesine döner.⁹⁸⁹

“Başkâtip ölür. Dr. Remzî ile Menâl evlenmeye karar verirler.⁹⁹⁰ Menâl Gîze'deki Ummu'l-Mışriyyîn hastanesine, doktor ise Gîze yakınlarındaki İyâd hastanesine atanır. Doktor ile Menâl köyden ayrılacakları sırada Başkâtip'in ölüm haberi gelir. Menâl, elinde beyaz mendili ağlarken Başkâtip'in değişik bir insan ve çok soylu biri olduğunu itiraf eder.”⁹⁹¹

“Hastane avlusunda gelecek malzemeyi teslim almak için bekleyen Menâl, pişmanlığını *iç monologla* anlatır: Hâmid ile ilgili görüşleri değişmiş gibidir. Onun yaptıklarından dolayı onurunun zedelendiğini düşünür. Bunlara onun sebep olduğu kanısındadır. Hâmid'in gönderdiği kahvaltıyı yemediği gibi odayı da terkeder. Ama Hâmid'in köpek gibi kendisine döneceğini düşünür. Ancak birkaç satır sonrasında onu *kurt* olarak niteler.”⁹⁹²

“Menâl, kahveci Hâmid'in verdiği bileziği yeniden iade ederken kahvecinin şahsında tüm köylüleri, sahtekârlıkla, yalancılıkla itham eder. Tümünün bilharasis hastası olduklarını söyler.⁹⁹³ Bileziği verdikten sonra Menâl, bir tür tövbe ile temize çıkmış, tüm hatalarını dökmüş gibi hisseder. Artık tek muhatabı çocuklar olacaktır. Ancak bu rüya erken biter ve Hâmid'in söylediği bazı şeyler onu tekrar tereddütler içinde bırakır.”⁹⁹⁴

Romadaki kişilerden biri de, el-Hâc 'Alî'dir. Anasının gözü, kurnaz biridir. Köyün yöneticisidir. Paraya çok düşkündür. Ara sıra Menâl'e süt, kaymak, börek getirir.⁹⁹⁵ Bekârdır.⁹⁹⁶ Ona göre kadın önemsiz bir şey, geçici bir eğlencedir. Akı kıt bir ergen değildir. Başı diktir. Doğasında istemek ve yalvarmak yoktur. Mescidde Allah'ın huzurunda bile büyüklenecek durur. İbadetini bile kibirle yapar. Açlıktan

⁹⁸⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 161.

⁹⁹⁰ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâsiyyeti*, 179.

⁹⁹¹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 178.

⁹⁹² el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 76-77.

⁹⁹³ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 80.

⁹⁹⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 82.

⁹⁹⁵ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 29.

⁹⁹⁶ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 106.

ölse kimseye tenezzül etmez.⁹⁹⁷ İki aydır kendisini yoracak kadar çok Menâl'i düşünmektedir. Uykuları kaçır. Onu ancak rüyalarında görür.⁹⁹⁸

Burada el-Hâc 'Alî'nin Menâl'le ilgili düşüncelerini onun iç konuşmaları olarak duyarız. el-Hâc 'Alî hep Menâl'e hizmet etmek, hep yanında olmak ister. Bu gerçekleştiğinde o pis böcekleri ezecek, ismini anan ağızlarının kanını akıtacaktır. Hâmid bile olsa rakiplerini diri diri gömecektir. Ona göre Menâl, bir cennet hurisidir. Başında gümüşten bir taç vardır. Mağmur bakışlıdır. Öldüren bir tebessümü, büyüleyici bir güzelliği vardır. Bir ilkbahar öpücüğü gibidir. Yuvarlak bir ağzı vardır.⁹⁹⁹

el-Hâc 'Alî habersiz bir şekilde Qâhire'ye giderek annesinden Menâl'i ister. Ancak Menâl, el-Hâc 'Alî'yi sevmez, kendisiyle evlenmek de istemez. Çünkü onu, ruhuna, kalbine ve kültürüne uzak bulur. Ayrıca gücün, muhafızların, altının ve gümüşün peşinde olmadığı gibi, bu kişilerin kendileri için yaratılmadığını düşünür.¹⁰⁰⁰

Diğer roman kişisi 'Abdu'l-mu'î'nin annesidir. Çok yaşlı bir kadındır. Yaşlılığın parmakları saçlarında oynaşmış ve onu beyaza boyamıştı. Yıllar yüzünü kırışıklıklarla doldurmuş, belini bükmüş ve onu titrek ve endişeli bir soru işaretine dönüştürmüştü. Menâl ile annesi arasında ne kadar da fark vardı. Şarşâba ile Qâhire arasında da. 'Abdu'l-mu'î bu sorulara susmaktan başka cevap bulamadı.¹⁰⁰¹

Romadaki bir diğer kadın karakter, kahveci Hâmid'in karısı Ummu'l-'İzz'dir. Berdel nikâhıyla evlendiğinden dolayı karısını sevmez. Ummu'l-'İzz hafif şişmandır. Şalının arkasında göğsünü süsleyen bir kolye takmıştır. Kulağında sallanan büyük iki altın küpesi vardır. Gözüne sürdüğü siyah sürme özensizcedir. Eşek gözü gibi çekici büyük gözleri, uzun bir boynu vardır. Çekici dolgun dudakları gerçekten çok güzeldir.¹⁰⁰²

Romanda meydana gelen ilginç olaylardan biri de ikincil roman kişilerinden biri olan hemşiredir. Bu hemşire romanda unutulur. Gecenin bir yarısı Hâmid'in

⁹⁹⁷ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 107.

⁹⁹⁸ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 108.

⁹⁹⁹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 109.

¹⁰⁰⁰ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 118.

¹⁰⁰¹ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 20.

¹⁰⁰² el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 50.

evinden dönen Menâl, hasta koğuşlarına girer. Kimi ağrının şiddetinden hala uyanık, kimi ilaçlarını istiyor, kimi de uyumuştur. Horlamaları ahenksizdir. Diğer hemşire ise alnını sandalyeye dayamış derin bir uykuya dalmıştı.¹⁰⁰³

Yazar nasıl olmuşsa o ikinci hemşireyi romana dâhil etmiş fakat sonra unutmuştu. Gizlenmesinin sebebi unutma olmasaydı ne olacaktı, acaba? Romanda ortaya çıkabilirdi. Küçük de olsa hangi rolü verecekti yazar. Okur da onun sesini duymadı.¹⁰⁰⁴

“Yazar, köydeki insanların ve onların yaşamları hakkındaki köy resimlerini sunmak için kahramanı kırsala gönderir. Onların yanında kaz, tavuk, keçi gibi hayvanlardan bir konvoy eşlik eder. Yol topraktır. Tozlu ve yolda yarılmalar vardır. Binalardan insanların yaşadığını gösteren kokular gelmektedir. Yazarın romana bu betimlemeyle başlamasının iki nedeni vardır. İlki, romandaki gerçekçiliği artırmak, çevreyle olan bağı güçlendirmek ve olayların geçtiği ortamı tanıtmaktır. İkincisi ise Menâl ile ilgilidir. O, manzarayı görür görmez burada, kendisinin yaşadığı yaşama tamamen zıt, başka bir yaşamı olacağından emin olmalıydı. Bu şartlarda buraya nasıl uyum sağlayacağını düşünmeliydi.”¹⁰⁰⁵

“Romanın bitişi gelenekseldir. Roman Dr. Remzî ile Menâl’in evlenme kararlarıyla biter. Köyden göç ederler. Onlar gidince birbirlerine düşmanlık edenler arasındaki sevgi ve saygı köye yeniden döner. Köy, mahrum olduğu barışa tekrar hâkim olur. Yazar, romanın bitiminde köy çevresini temsil eden genel görünümü iade eder.”¹⁰⁰⁶

Yazar, örnek bir hutbe ile okura İslâmî bir yöneliş sunar. Romanda Şeyh Meddâh Cuma günü minbere çıkar ve köye musallat olan fitnenin nedenlerini söküp atmaya çağırır. Bir genç kızın köyü nasıl böyle bir belaya bulaştırdığını sorar.¹⁰⁰⁷

Okuru şaşırtabilecek bir durum da yazarın Menâl’e olan ilgisizliğidir. Menâl’i bir yandan prensesler gibi betimlerken diğer yandan da yerden yere vurur. Köyde iken Dr. Remzî ile münasebetini açıklamakla kalmaz, henüz öğrenci iken yaptıklarını

¹⁰⁰³ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 55-56.

¹⁰⁰⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 56.

¹⁰⁰⁵ el-’Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyyeti*, 229.

¹⁰⁰⁶ el-’Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyyeti*, 253.

¹⁰⁰⁷ el-’Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyyeti*, 296.

da ortaya serer. Hiçbir zaman onu kollamaz. ‘Abdu’l-mu‘tî’nin yoğun aşkına rağmen Menâl’i ondan uzak tutar. Halbuki gördüğümüz kadarıyla Menâl, iyi bir insan olarak kurgulanmıştır.

Hemşirelik okulunda anlatılan kız-erkek ilişkileri çok abartılıdır. Dr. Remzî, Menâl’den iki gün önce gelmesine rağmen, onun bildikleri çok daha fazladır. Yol asfalt değildir. Menâl geldiğinde neredeyse tozdan boğulur. Geceleyin ise Hâmid ile Menâl’in ayakkabılarından çıkan sestten huzursuz olurlar. Hem gecenin bir yarısında Menâl’in Hâmid’in evine gitmesi de pek makul görünmüyor.

Bunların dışında yazarın gözden kaçırdığı veya göz yumduğu bazı durumlar da vardır. Öncelikli olarak ana karakter Başkâtibe ayrılan zaman ve mekân, oldukça fazladır. Yine anlatının yoğunluğundan roman kişileri yeterince diyaloga giremezler.

1.2.1.3. Siyasi Romanlar

1.2.1.3.1. er-Râyâtü’s-sevdâ’

Bu roman 2006 yılında Kâhire’de basılmıştır. Kitapta baskı sayısı ve romanla ilgili başka bilgi bulunmamaktadır..

İktidarı ele geçiren Abbâsiler ile Emeviler arasında kalan kahramanın, alacağı zor kararlar doğruluğu bulma çabasıdır. Romanın devamı bu tema üzerinden gider.

Roman kişileri: ‘Alî b. Ebî Umeyme, ‘Alî’nin karısı Lâmi‘a, cariyesi Yâsemîn, ‘Alî’nin oğlu Hâtem, Köle Va‘d, şair Ebû Lu’lu’, ‘Alî’nin kayınpederi Şeyh ‘Abdullâh ve ‘Alî’nin intikam almak için aradığı hasmıdır.

Romanın konusu, ilk elde ‘Alî’nin, babasını öldüren adamdan intikam alma çabaları ve Emevi-Abbasi arasındaki çekişmelerde karar vermek için, içinde bulunduğu kararsızlıktır.

Bu roman, yazarın siyasî romanlarından biridir. Emevilerin zayıfladığı Abbâsilerin güçlendiği zamana denk düşer. Abbâsiler döneminde meydana gelen olayları ele alır. Ebu’l-Abbâs henüz iktidarı almamış ve kendisine Şeffâh lakabı henüz verilmemiştir. Roman kahramanı ‘Alî, Emevilerin karşısında Abbâsilerin safındadır. Her tarafa bir karmaşa hâkimdir. Her grup kendi içinde bölünmüştür.

Emevilerin halife ve bakanları, yozlaşmışlardır. Üstelik 'Alî'nin babası da Emeviler tarafından öldürülmüştür.

'Alî: Ehlibeytin, hilafetin aslî sahipleri olduklarını düşündüğü için Abbâsilerin ilkelerine bağlıdır. Şeyh 'Abdullâh ise siyasî mücadelelerde dinin hep kötüye kullanıldığını düşünür. Bu nedenle hiçbir gruba dahil olmaz. Ona göre ümmet tektir. İnsanlar savaştan ve siyasetten bıkmış, usanmışlardır. İdareciler isterlerse 'âdil ve merhametli bir düzen kurabileceklerini söyler. Diğer yandan 'Alî, Abbâsilerin bazı cinayetlerine şahit olur. Şeyh 'Abdullâh'ın konuyla ilgili konuşmaları da 'Alî'yi derinden etkiler ve Abbâsilerin yaptıkları yanlışlardan dolayı içi daralır. Bir yandan da babasının intikamını almaktan vazgeçmeye başlar. Abbasiler ona işkence ederler ve Şeyh 'Abdullâh da işkence altında ölür. 'Alî ise özgürlüğün temsilcisi olur.¹⁰⁰⁸

1.2.1.3.2. 'Amâliḳatu's-şemâl

'*Amâliḳatu's-şemâl* romanı 1974 yılında Mu'essesetu'r-risale ve Dâru'n-nefâ'is tarafından Beyrût'ta basılmıştır. Daha sonra 1982 yılında Dâru'n-nefâi's tarafından yine Beyrût'ta altıncı baskı olarak basılmıştır. Kitabın elimizdeki nüshasının iç sayfasında 20. baskı yazılmış, ancak nerede ne zaman yazıldığı veya basıldığı belirtilmemiştir.

Yazarın Arap olmayan Müslümanlar ve Müslüman olmayan Afrika halklarına İslâmı anlatma çabasıdır.

Romanın yazılma sebebi yazarın, İslâmı Afrikadaki kabilelere anlatma ve öğretme çabasıdır. Diğer etken de Nijerya halkına yönelik yapılan misyonerlik çalışmalarına engel olma çaba ve cihadıdır.

'*Amâliḳatu's-şemâl*¹⁰⁰⁹ romanındaki kişiler: 'Uşmân Amino, Camaḳa, Ḳâdirî tarikati şeyhi 'Abdullâh, Lagos gezisinde 'Uşmân'a eşlik eden 'Abdurraḥîm, Aḥmedu Bello; karşıt tarafta ise Nûr, İngiliz misyoneri Rahip Tom, hapishane komutanı, adları verilmeyen bazı köylerin liderleri, subaylar, asker, tüccar, vatandaşlar ve Misyoner okulu doktoru Haniman, İrenus, Oḳaka, Çokoma'dır.

¹⁰⁰⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Necîb el-Kîlânî, *er-Râyâtu's-sevdâ* ?

¹⁰⁰⁹ '*Amâliḳatu's-şemâl* romanı, Ali Nar tarafından, *Kuzey Kahramanları* adıyla Elif Yayınevi tarafından 2002 yılında yayınlanmıştır.

Romanın konusu, roman kahramanı ‘Uşmân’ın, şeyhi ‘Abdullâh’ın emriyle Afrika kabilelerine İslâmı anlatması için göndermesidir.

Romanın olaylarının tümü Birleşik Nijerya devleti topraklarında geçer. Romanın zamanı ise 1965-1970 yılları dönemini kapsayan beş yıllık zaman dilimidir.

”*Amâliḳatu’ş-şemâl* romanı, Doğu Bölgesi yöneticisi Okaça’nın yönetimindeki Bavyera eyaletini, Afrika’nın en büyük İslâm devleti olan Nijerya’dan ayırma çabalarının başlangıcında meydana gelen olayları ele alır.¹⁰¹⁰ Yazar, Nijerya’daki darbe girişimini, sadece Bavyera’nın ayrılmasını iki siyasî hareket olarak değil, aynı zamanda, misyonerlerin ve sömürgecilerin müdahalesiyle, İslâma karşı büyük bir suikastın parçası olarak değerlendirir.”¹⁰¹¹

el-‘Arînî, yazarın bu romanını, olayların yönlendirilmesi, açıklanması ve İslâmî yöneliş açısından çok başarılı bulur. Roman, oldukça nesnel ve tarihî gerçeklerce de çok hırpalanmamıştır.¹⁰¹²

Anlatıcı *özne anlatıcı*’dır. Romanın ilk sayfasını açtığımızda ilk olarak ‘Uşmân Amino’nun sesini duyarız. Anlatıcı ilk olarak romana kendisini tanıtmakla başlar:

“*Adım, ‘Uşmân Amino. Nijerya’nın kuzeyindeki Fûlâni kabilesine mensubum. Bizim kabile çok eski zamanlarda Mısır’ın yukarı kesiminden göç etmişler. Afrikanın çoğu parçasında savaşlar ve saldırılar vardı. 18. yüzyılın başlarında adı ‘Uşmân don Fodio olan ünlü bir lider çıktı. Kabileleri birleştirip bir ordu kurarak İslâmın bayrağını dalgalandırdı. Buruno, Kano ve Sokoto gibi şehirleri yönetti. Kabri hâlâ Sokoto şehrinde. Belki de babam bana bu ismi ‘Uşmân don Fodio’dan dolayı vermiştir.*”¹⁰¹³

Romanın olayları, ana kahramanı ve aynı zamanda anlatıcı olan kişi tarafından dillendirilir. Romandaki bütün olayları bize sunmakla kalmaz, boş olduğu veya düşündüğü anlarda dahi bizi kendisine ortak eder. Ayrıca okur onun, Camaḳa’yı, arkadaşı ‘Abdurrahmân’ı ne kadar sevdiğini ve şeyhine de ne kadar saygı gösterdiğini bilir.¹⁰¹⁴

“Yazar, romanı *özne anlatıcı* olarak kurguladığı için, kahraman kendi kendisini betimler. Kahramanın betimi, kendisinin yaşadığı, şahit olduğu olaylardan

¹⁰¹⁰ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-ḳaşaṣiyyeti*, 37.

¹⁰¹¹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-ḳaşaṣiyyeti*, 44.

¹⁰¹² el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-ḳaşaṣiyyeti*, 44.

¹⁰¹³ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 5.

¹⁰¹⁴ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 19.

etkilenmesi nisbetinde dolaylı olarak gelişecektir. Kahramanın anlattıklarından hareketle ülkenin eski ve yeni olarak iki kısma ayrıldığını; eski kısmın İslâmî geleneklere ve göreneklere daha bağlı olduğunu ve orada İslâmî kuralların ihlâl edilmediği bir ortam buluyoruz. Diğer kısım ise daha modern olduğundan yeni şehir olarak adlandırılır. Burada yabancılar yaşardı, eğlence hayatı daha yaygındı. Caddelerinde genelevler ve meyhaneler saklanmıştı. Fasıklardan birinin ifadesiyle şehir ikiye bölünmüştü: Bir kısmı Allah'ın diğer kısmı ise Şeytan'ındır.”¹⁰¹⁵

“Uşmân Amino'nun oturduğu ev, klasik bir Arap evidir. ‘Uşmân Arapça, Hıuşa dili ve İngilizce bilir. Kâdirîler içinde büyümüştür. Evlenmemesinin nedeni herkesin sandığı gibi, vaktini ibadet ve İslâmî davete hasrettiğinden değildir. Aksine o, evliliğin dinin yarısı olduğunu bilmekte hem de damarlarındaki sıcak kan, bedenini yakmaktadır.”¹⁰¹⁶

“el-Kîlânî'nin romanlarında iyi-kötü karşıtlığı mutlaka kullanılır. Zaten ‘Uşmân'ın anlattıklarından o karşıtlık, oldukça net olarak görülür. Şehir iyi-kötü olarak iki kısma, ayrılmıştır. İkincil roman kişisi Nûr, ‘Uşmân'a karşı konumdadır. İlk görevi ‘Uşmân'ı yoldan çıkarmaktır. Bir anlamda Şeytân'ın görevini üstlenir, Nûr, insanın, o çamurdan gelen kötü tarafını temsil eder, içki içen, kadınlarla birlikte olan, sinemada keyifli dakikalar geçiren biridir.”¹⁰¹⁷

“Bir gün ‘Uşmân'ın arkadaşı Nûr, gelir ve onu eğlenceye çağırır. Onu ikna için de “Şeytanı bilmeyen Allah'ı bilmez” der. “Git ve öğren, hayatı bütün yönleriyle tanımalısın. Meydan okumaya karşı sağlam duramadıkça iffetin ne önemi var ki” der. ‘Uşmân kabul eder.”¹⁰¹⁸

“Sinemaya girerler. Ama ‘Uşmân çok pişman olur. Hemen sinemadan çıkar ve camiye gider. Gözyaşları içinde namaz kılar. Sonra da Kur'ân okur. Evlenmeme sebebi olarak da Camağa'yı gösterir. “Onun gibi bir kızla karşılaşıyordum evlenirdim” der.”¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁵ el-Kîlânî, *‘Amâliķatu’ş-şemâl*, 5.

¹⁰¹⁶ el-Kîlânî, *‘Amâliķatu’ş-şemâl*, 6-7.

¹⁰¹⁷ el-Kîlânî, *‘Amâliķatu’ş-şemâl*, 7.

¹⁰¹⁸ el-Kîlânî, *‘Amâliķatu’ş-şemâl*, 6-7.

¹⁰¹⁹ el-Kîlânî, *‘Amâliķatu’ş-şemâl*, 11.

“Camağa’ya karşı bir zaafim vardı. Camağa’dan hoşlanıyor fakat tuhaf duygular besliyordum. O sürmeli gözler, beni bırakmıyordu. Uykumda bile!. Onu beyaz bir elbise içinde gördüm. Çekici esmer yüzü bana, gökte uçuşan beyaz güvercinleri hatırlattı. Güvercinler de Kâbe’yi tavaf eden kadınları çağırıştırıyordu. Camağa’nın hayali beni sürekli takip ediyordu. Şiddetli korkuma rağmen hayali beni dinlendiriyordu. Korkum ve şaşkınlığım artınca şeyhim Abdullâh’a koştum.”¹⁰²⁰

Yazar, Camağa’nın betimini, dolaylı yöntemle roman kahramanı ‘Uşmân’a yaptırır.

*‘Uşmân, kapıda Camağa’yı görünce korkudan kalbi atar. Selamlaşmak için dahi bir kelime diyemez. Camağa, kendisini kapıda beklettiği için ‘Uşman’ı uyarınca kendine gelir ve Camağa’dan eve girmesini ister.*¹⁰²¹

“‘Uşmân, şeyhi Abdullâh’ı görünce, ona doğru koşar. Şeyhi öğlen namazı için abdest almakta, dervişler ona hizmet için yarışmakta idiler. Şeyh bir gaybubet halinde Allah’ı zikrediyordu. Namazdan sonra şeyh ‘Abdullâh, ‘Uşmân’ı güneye gönderir ve Nûr’la ilişkisini kesmesini ister.”¹⁰²²

Bu noktada sûfi âlim Şeyh ‘Abdullâh, müritlerini koruyup kollayan bir tasavvuf şeyhini temsil eder. Özellikle de yaşamın akışıyla ilgili açıklamalar yapar. Müritlerini, ne zaman ayakları sürçse ellerinden tutarak onları selamete çıkarır. Onların acılarını ve umutlarını paylaşır. Abdullâh benzer şekilde ‘Uşmân’ı da yalnız bırakmaz ve yükünü boşaltır.¹⁰²³

Şeyh, Ahmedu Bello ile Müslümanların sorunlarını konuşurlar. Şeyh, dini yanlış anladığımızı söyler. Ahmedu Bello ise eğitim seviyesinin düşüklüğünden bahseder.¹⁰²⁴

“‘Uşmân, irşad çalışmaları bağlamında güneydeki şehirleri gezmekte, insanlara İslâm’ı anlatmaktadır.¹⁰²⁵ Ancak bir an Camağa’yı hatırlar. Hâlâ hayalinde bile kendisini kovalamaktadır. Onun söylediği şarkıları dinlemektedir.”¹⁰²⁶ ‘Uşmân, çalışmaları sırasında İngiliz bir misyonerle karşılaşır. Arkadaşı ‘Abdurrahîm onun iyi

¹⁰²⁰ el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 13.

¹⁰²¹ el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 16.

¹⁰²² el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 20.

¹⁰²³ Kemâl Sa’d, *eş-Şaḥşîyyetu’l-İslâmiyyetu fi’r-rivâyeti’l-mıṣriyyeti’l-ḥadîseti: taḥlîlun ve naḥḍun*, (Riyad: ‘Ubeykân Yayınevi, 2007), 50-52.

¹⁰²⁴ el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 26.

¹⁰²⁵ el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 31.

¹⁰²⁶ el-Kîlânî, ‘Amâlikatu’s-şemâl, 36.

biri ve arkadaşımız olduğunu söyleyince ‘Uşmân: “Peder Tom, gerçek dostluğu bilmez. Onun çıkarları nerede ise oradadır. Onun efendileri, yıllarca bize kurşun atanlardandır. Ormanda dökülen, dağları boyayan ve herşeyi hüzne bulayan kanı unuttun mu?”, der.¹⁰²⁷

“‘Uşmân’a karşı ikincil kişi olarak ise, peder Tom kurgulanmıştır. İngiliz vatandaşı olan Tom, bölgede misyonerlik faaliyetleri yürütmekte, ‘Uşmân’ın çalışmalarından rahatsızlık duymaktadır. Kabile reisinin etrafında otururken karşılaşırlar.”¹⁰²⁸

“‘Uşmân, yine Camağa’yı hatırlar. O çekici esmer yüzünü unutamaz. İslâm dinini anlatmak üzere Nijerya’nın güneyine gittiğini, Nûr kendisine haber verdiyse ne düşünürdü, acaba? diye merak eder. ‘Uşmân, Camağa’yı hep bakir ormanlarda yaşayan, oralarda oynayan, rahip ve rahibelerle buluşan biri olarak hayal eder. Camağa, kendisinden çok da farklı değildi. Bazı davranışları ve düşünceleri farklı idi. Ama fikirler ve davranışlarımız arasında kayalarla, dikenlerle ve yılanlarla dolu bir yer vardı. Bu basit bir işti. Ama onu seviyordu. Küçük tesadüfler büyük olaylar meydana getiriyordu.”¹⁰²⁹

“Bölgedeki seyahatlerinden birinde, peder Tom tarafından bazı insanların Hristiyanlaştırıldıklarını duyar.¹⁰³⁰ Durumdan memnun olan peder Tom, tuhaf bir gülümsemeyle gelir. Gülümsemesinde bir zafer, mutluluk ve öç alma vardır. Haberleri duymadın mı, diye sorar ve Aḥmedu Bello’nun ölüm haberini verir.”¹⁰³¹

Aḥmedu Bello’nun ölümünün bir suikast olduğuna inanır, ‘Uşmân. Romanda böylece ilk düğüm atılmış olur. Peder Tom’un başını çektiği Hristiyanlar ile ‘Uşmân’ın temsil ettiği İslam arasında çatışmalar başlar.

Aḥmedu Bello’nun öldürülmesi, başta ‘Uşmân, Abdurrahîm ve Şeyḫ ‘Abdullâh olmak üzere roman kişileri üzerinde önemli bir etki bırakır. Artık sadece vaaz vermekle kalmazlar, ikinci aşama kabul edilen Ḥaḫka davet yolunda mücadele

¹⁰²⁷ el-Kîlânî, *‘Amâliḫatu’ş-şemâl*, 50.

¹⁰²⁸ el-Kîlânî, *‘Amâliḫatu’ş-şemâl*, 50.

¹⁰²⁹ el-Kîlânî, *‘Amâliḫatu’ş-şemâl*, 59.

¹⁰³⁰ el-Kîlânî, *‘Amâliḫatu’ş-şemâl*, 61.

¹⁰³¹ el-Kîlânî, *‘Amâliḫatu’ş-şemâl*, 64.

alanına inceklerdir.¹⁰³² Şeyh, onun şehit olarak öldüğünü, yüzünde şehadetin izlerini gördüğünü söyler.¹⁰³³ ‘Uşmân, bu olay üzerine çok üzülür:

*Kalbim yanıyor, ümitlerim kararıyor. Etrafıma baktığımda ufkun, zehirli oklarla dolduğunu görüyorum. Her tarafta ölüm gizleniyordu.*¹⁰³⁴

“‘Uşmân, güneyden döndükten sonra Nûr’un şaşkıncı ziyâretiyle mutlu olur. Nûr, çok değişmemiştir. Ülkeyi sarsan o büyük olaylar, onu ilgilendirmiyordu. Kendisini sadece paranın ilgilendirdiğini söylüyordu.¹⁰³⁵ Aḥmedu Bello’nun, ölümü hak ettiğini söylüyordu.”¹⁰³⁶

“Camaḳa’nın adının anılması bile ‘Uşmân’ın içinde acılara sebep olur. Artık Camaḳa’nın adını duymak istemez. Onun saygın bir hanım olmadığını söyler. Nûr ise Camaḳa’nın ‘Uşmân için yanıp tutuştuğunu söyler.¹⁰³⁷ Ertesi gün tanıdıklarından biri Aḥmedu Bello cinayetinde Nûr’un parmağının olduğunu belirtir. Nûr, maddeden başka bir değer tanımayan kişiliğiyle, yeni hükümetle bağlantısı vardır. Bu haber, ‘Uşmân’ın kulağına bir yıldırım gibi düşer. Nûr, yoldan çıkmış biri olsa da bu çirkin ortaklığa girmeyecektir. Arkadaş arkadaşına tuzak kurar mı? Nûr fakir biriydi. Sahip olamadıkları için öfkeliydi. İşsizlik nedeniyle daralmıştı. Ancak bu yüzkızartıcı pazarda kendisini satmayacaktı.¹⁰³⁸ Konuyu akşam konuşacaktı. Ancak çalan kapıyı açtığında karşısında askerleri bulur. Bir yandan evi aranırken diğer yandan da askerler ellerini kelepçelerler. İlk defa bir hapisaneye misafir olur.”¹⁰³⁹ Kahraman, hapse atıldığında duygularını şöyle ifade eder:

*İnancımın dolayı ne bir korku duydum ne de bir pişmanlık. Başım dik olarak hapse girdim. Maruz kalacağım acıları önemsemiyordum. Beni üzen şey, sıkıntı karşısında etkin bir duruş gösteremememdir.*¹⁰⁴⁰

‘Uşmân bir gün hapisanede Nûr’u görünce şaşırır. Bedenini tekme izleri doldurmuştur. Burnu kanıyor, kırbaç izleri kendisine acı ve üzüntü veriyordu. Onun için üzülüyordum. Hapse atılmama sebep, Nûr’du.¹⁰⁴¹

¹⁰³² el-‘Arînî, *el-İtticâhu ’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-ḳaşaşîyyeti*, 192.

¹⁰³³ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 65.

¹⁰³⁴ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 66.

¹⁰³⁵ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 71.

¹⁰³⁶ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 72.

¹⁰³⁷ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 73.

¹⁰³⁸ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 73-74.

¹⁰³⁹ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 74.

¹⁰⁴⁰ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 75.

¹⁰⁴¹ el-Kîlânî, *‘Amâliḳatu ’ş-şemâl*, 77.

‘Uşmân, ziyâretçi odasında beklerken hiç beklemediği bir ziyâretçi gelir:

Camağa. “Şaşkınlık içinde ve utanan, gecelerce beni uykusuz bırakan gözler gelmişti. Gündüz düşleriyle gündüzlerime acımadı. Cazibesi, bildiğimden daha zayıftı. Şaşkın şekilde ona baktım. Kapıda dondum kaldım. Kollarını açtı. Bana yaklaştı. Ellerim kollarına gitti. Kollarını tuttum. Bana sarılamadı. Camağa’nın, ‘Uşmân’ın elini tutmak istemesi hapisane içinde bir kargaşaya sebep olur.¹⁰⁴² Ancak o görüş gününde Camağa, Müslüman olduğunu söyler.”¹⁰⁴³

Camağa, Hristiyanlığı bırakıp Müslüman olduğunda, olaylara bağlı olarak bizi de etkileyen sorunlarına bizi de katar. Gelişimci bir seyir izleyerek, dinini değiştirme cesaretini gösterir, Camağa. Camağa, bununla yetinmez, ‘Uşmân’a bir de mektup yazar:

“Mazlumlar, sabah akşam zulmün ateşiyle kavruluyorlar. Herşeye olan güvenlerini yitiriyorlar. Bu bahtsız dönemde toplumumuz pis şeylerin etkisine giriyor. Ben, iyiliğin ölmeyeceğine güveniyorum. Sonuna kadar sıkıntısını çektiğimiz işkence ve dönüp davama baktığımda, inandığım inancımda seçtiğim yoldan başkasını bulamadım. Bu bir suç olabilir mi?”¹⁰⁴⁴

Anlatıcı, ‘Abdurrahîm’in betimini kendisi yapar. Roman kahramanının gözünden arkadaşı: “Arkadaşı temiz kalpli, iyi bir insandır. Zeki biridir. Yapmacık olmayan bir içtenliği vardır.”¹⁰⁴⁵

Bu arada şeyh de tutuklanıp hapse atılmış, insanlar, etrafında halka olmuşlardı.¹⁰⁴⁶

Nûr, hapisanede iken değişmiş, daha politize olmuştur. ‘Uşmân ile sohbet ederlerken Nûr, politikayla ilgili konuşur:

“Dün benim kendimi aldattığım gibi, bugün de siz kendinizi aldatıyorsunuz. Dava denen bir şey yoktur. Buna katılmak hamakattir. Sen de aynısın. Bizler, liderlerin arzularının yakıtlarıyız.”¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴² el-Kîlânî, *Amâliḳatu’ş-şemâl*, 83.

¹⁰⁴³ el-Kîlânî, *Amâliḳatu’ş-şemâl*, 84.

¹⁰⁴⁴ el-‘Arîmî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 314.

¹⁰⁴⁵ el-Kîlânî, *Amâliḳatu’ş-şemâl*, 90.

¹⁰⁴⁶ el-Kîlânî, *Amâliḳatu’ş-şemâl*, 90.

¹⁰⁴⁷ el-Kîlânî, *Amâliḳatu’ş-şemâl*, 91.

“Nûr’un bir canı olduğu haberi dolaşır, hapishanede. Ordakilerden biri, onun ismi ile yaptıkları arasındaki gülmeceye dikkat çeker: “O, Nûr ama kalbi zulümle dolu, der.”¹⁰⁴⁸

“Karanlık bir kalbi vardır. el-Kîlânî, sanki okuyucunun bu roman kişisinden daha fazla nefret etmesi için bu çelişkiyi romana dahil etmiş gibidir.¹⁰⁴⁹ Buna ilaveten, yazar, Nûr’un ‘Uşmân’a olan düşmanlığının altında yatan sebebi, güneye yapacakları seyahatlerinde, Nûr, mazeret bildirince ‘Uşmân’ın ona para vermeye çalışması olarak açıklar. Zira Nûr, bunu şiddetle reddetmiş ve işbirlikçi olarak istihbarata girdiğinde onunla ilgili bilgileri paylaşmasına ve hapse girmelerine neden olmuştu.”¹⁰⁵⁰

Camaka, Müslüman olduktan sonra çektiği sıkıntıları kendi dilinden, geri dönüş tekniğiyle aktarır: “Müslüman olmam, Hristiyanların sözünü ettikleri ilkelerin içeriği hakkında bir sınavdı. Bunlar ahmak tutuculardır. Bunların davranışları, hayvanların içgüdüsel davranışları gibidir. Ormandaki hayvanlar gibidirler. Bu misyonerlik kurumlarının ne insan ne de Allah hakkında bilgilerinin olduğunu sanmam. Bunlar sadece tüccarlık yaparlar. ‘Uşmân, asil biridir ve Allah’ı hakkıyla bilir.”¹⁰⁵¹

Yazar, Hristiyanların olumsuz durumlarını Camaka’ya anlattırarak, içeriden biri olarak konuşturur. Bu teknik, olayın kabul edilebilirliğini artırması bakımından önemlidir.

“Camaka Müslüman olduktan sonra, ‘Uşmân’ın dönüşü uzayınca, adını da değiştirerek başka bir şehre gitmeye karar verir. Yeni adı Saîf’de’dir. Örtünür ve zengin bir dulun konağında hizmetçilik etmeye başlar. Orada bir sükûnet ve istikrar bulur. Ondan namazı, orucu ve dinin temel ilkelerini öğrenir. Kadın ona, kutsal mekânları, peygamber kıssalarını anlatır. Yazar, romanda Camaka’nın sığındığı, zengin dul kadınla temsil edilen *sâliha kadın*’ın örnekliğini gösterir. Camaka’nın, konağında çalışmasına izin verir.¹⁰⁵² Ama Camaka’nın Müslüman olması zorlarına gider. Bunu bir yenilgi ve alay olarak kabul ederler. Bir akşam kapı çalınır ve İslâmı

¹⁰⁴⁸ el-Kîlânî, *Amâliqatu’s-şemâl*, 94.

¹⁰⁴⁹ el-Câcî, *Şahşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 243.

¹⁰⁵⁰ el-Câcî, *Şahşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 251.

¹⁰⁵¹ el-Kîlânî, *Amâliqatu’s-şemâl*, 97.

¹⁰⁵² el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşîyyeti*, 138.

kabul ettiği için Camağa'yı içeri alıp hapse atarlar.¹⁰⁵³ Camağa hapse atıldığında bu yaşlı dul, hapishaneden kurtulması ve köşkteki işine devam etmesi için çok uğraşır."¹⁰⁵⁴

“Camağa'nın İslâmı çok çabuk şekilde kabul etmesi ve gerekçelerinin yetersiz olması, okurun aklını karıştıran bir durumdur. Camağa Müslüman olduktan sonra, sürekli olarak 'Uşmân'ın peşinde koşmasına rağmen, evlilik dâhil bütün planlarını erteleyerek kendisini hastalara adayan bir hemşire olmak ister. Camağa, şaşırtıcı bir şekilde gerçekleştirdiği dönüşümün harika bir örneğini gösterir. Onun kişiliğinin doğası incelendiğinde, putperestlikten Hristiyanlığa, oradan da İslâm'a dönüş görülür. Bu zaten kişinin kendisinin dönüşüne meyilli olduğunu gösterir.”¹⁰⁵⁵

“Şeyh 'Abdullâh, devam eden mücadele için, sabrın sadece teslim olmak olmadığını ancak çalışma, düşünme ve tedbir olduğunu söyler.”¹⁰⁵⁶

“Camağa 'Uşmân'a yazdığı mektubu göndererek, kendisiyle evlenmek istediğini ifade edecekken, Nûr gelir ve Camağa'ya kendisiyle evlenmek istediğini söyler.”¹⁰⁵⁷

“Camağa daha sonra Nûr'un yaptıklarını hatırlar. Ahmak! O, Nûrunu ve şerefini satmış, kardeşliğin kutsiyetini çiğnemiştir. Kendisini dar bir zamana, mekâna ve bencilliğinin ihtiraslarına kısıtırmıştır. Seninle evleneceğim diyordu.”¹⁰⁵⁸

Hapse atılan kahramanların tümü tahliye edilir.¹⁰⁵⁹ Camağa ve 'Uşmân evlenirler. Roman şu diyalogla biter:

Camağa, “Çocuklarımız daha mutlu olacaklar”, der. 'Ayağımızı bastığımız her yerde, Allah'a davet edeceğiz',¹⁰⁶⁰ der ve Nijerya'nın sembolü olurlar.¹⁰⁶¹

Romanın mihver kişileri olan 'Uşmân, 'Abdurrahîm ve Şeyh 'Abdullâh, Allah'ın rızasını kazanmak için çalışan Müslümanların harika bir örneğini temsil

¹⁰⁵³ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 101.

¹⁰⁵⁴ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşasıyyeti*, 259.

¹⁰⁵⁵ Hännân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fî kaşası Necîb el-Kîlânî* (Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Ummi'l-kurâ, 2000), 161.

¹⁰⁵⁶ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 106.

¹⁰⁵⁷ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 111-112.

¹⁰⁵⁸ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 118.

¹⁰⁵⁹ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 120.

¹⁰⁶⁰ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşasıyyeti*, 255.

¹⁰⁶¹ el-Kîlânî, *Amâlikatu 'ş-şemâl*, 157.

ederler.¹⁰⁶² İslâmı tüm ülkede yaymak için, tüm sıkıntı ve eziyete katlanırlar. Hristiyan bir hemşireyi canlandıran Camağa ise gelişimci ve değişimci bir yapı göstererek değişir, dönüşür ve Müslüman olur.

Kahramanın karşısında duracak karşı kişi birden fazladır. Romanın başında o rolü, Nûr üstlenmişken daha sonra sahneye peder Tom çıkar. Bir süre sonra Tom'un adı hiç anılmaz. Bu kez de karşısına, kendilerini hapse atan askerler çıkar. Karşıt güçlerden diğer bir unsur da ülkeyi bölmeye çalışan Oçaka'dır.

1.2.1.3.3. Ra'su's-şeytân

Ra'su's-şeytân romanı, 1962 yılında yazılmıştır. Romanın ilk baskısının ne zaman yapıldığı belirsizdir. Elimizdeki nüsha, 1989 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından basılmıştır.

Romanın yazılma nedeni, fakir Mısır köylüsünü sömüren toprak ağası 'Uşmân Paşaya karşı verilen savaşımdır.

Romanın kişileri: Dr. Diyâ, karşıt tarafta ise toprak ağası 'Uşmân Paşa vardır. Diğer kişiler ise, iyinin safında duran Şafa, 'Uşmân Paşa'nın eski kâhyası Mahrûs Efendi ile Şeyh Şazeli; karşıt tarafta ise 'Uşmân Paşaya çalışan gazeteci Barakât ve çiftliğin yeni kâhyası, Mahrûs Efendinin oğlu Sultân ve diğer roman kişileridir.

Roman, arka zeminini feodalitenin oluşturduğu siyasî ve toplumsal unsurlardan oluşan bir öyküdür. Toprak ağalarının bir lokma ekmek için çok yoğun bir şekilde çalıştırdıkları fakir köylülerin, Şeyh Şazeli önderliğinde verdikleri Hak mücadelesini konu almaktadır. Roman, aynı zamanda ülkedeki sosyal, toplumsal ve dinî olaylara da değinir.¹⁰⁶³

“Yazar bu romanda, köy halkının ve Mısır toplumunun çektiği bazı sıkıntıları ele alır.¹⁰⁶⁴ Romanın zamanı ise Aḥmed 'Urabî'nin ayaklanması ile İngilizlerin Mısır'a girdikleri dönem olan 1882 yılına denk düşer. Yazarın ele aldığı esas sorun, köyde hâkim olan feodal yapı ve toprak ağalarının köylülere ettikleri zulüm ve sömürü düzenidir. Çünkü bir avuç insan, çok geniş tarım arazilerine hükmederken,

¹⁰⁶² el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kilânî el-kaşaşiyeti*, 124.

¹⁰⁶³ Bureyğîş, *Dirâsât fî'l-kışşati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, 84.

¹⁰⁶⁴ Bureyğîş, *Dirâsât fî'l-kışşati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, 85.

çiftçileri hakir görür, emeklerini sömürür, bir lokma için çok yorucu şekilde çalışan çiftçilere zulmeder.”¹⁰⁶⁵

Romanda toprak ağası ‘Uşmân Paşa ile köylülerin arasındaki hak mücadeleleri anlatılır. Anlatıcı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcıdır. Anlatıcı, ‘Uşmân Paşa aleyhine bir anlatım üslubuna sahiptir.

“Yazar, romana, sakın bir girişle başlar. Roman, ‘Uşmân Paşanın büyük ve şatafatlı konağı ve çiftliğinin betimiyle başlar. Bu başlangıç okura, bir korku ve merak duygusu verdiği gibi, kişide, duvarı aşıp konağın içinde neler olduğunu görme arzusu uyandırır. Kelimelerin, ibarelerin ve cümlelerin seçiminde bir gizem ve şaşkınlık vardır.”¹⁰⁶⁶

“Roman, sakın bir şekilde başlar ama bir süre sonra olaylar hızlanır hatta her taraf toz duman olur. Olaylar hızlı, birbiriyle uyumlu ve ritmik şekilde gelişir. Yirmi birinci bölümde ise kriz başlar. Olaylar gittikçe şiddetini artırır, düğüm daha da güçlenir. Sonrasında zirveye çıkan gerilim, ‘Uşmân Paşanın, Şeyh’ten özür dilemesiyle sakinleşir.”¹⁰⁶⁷

“Romanın olay örgüsünün bitişinde yazar, başarısız olmuştur. Söz uzar ve ‘Son’ ibaresi, sanki son iki sayfanın başlığı gibi olur. Olayların gelişim kurallarına uymayan birçok olay birikir: Hapishanedeki mahkûmlar serbest bırakılırlar. Ancak hapishanedeki yaşamlarıyla ve nasıl tahliye olduklarıyla ilgili hiçbir şey duymayız. Dr. Diyâ’nın mücadeleye devam edip etmediğini, Gazetenin akıbetini, Paşa kovduktan sonra, gazeteci Halim Barakât’a ne olduğunu bilmeyiz.”¹⁰⁶⁸

Yazar, ‘Uşmân Paşayı Şıdki Paşa hükümetinin bir bakanı olarak kurgular. Onu, romanın ana karakteri yapar. ‘Uşmân Paşayı betimlemesinde onun, Mısır’a ait olmadığı, köklerinin burada olmadığı vurgulanmaya çalışılır.¹⁰⁶⁹

Roman, ‘Uşmân Paşanın konağının betimi ile başlar:

“Konak gecenin karanlığında, sağlam bir kale gibi durur. Korkunç bir sessizlik içindedir. Neredeyse ne bir ses ne de bir hareket duyulur. Avluyu ve

¹⁰⁶⁵ Bureygîş, *Dirâsât fi l-kışşati l-İslâmiyyeti l-mu ‘âşrati*, 85.

¹⁰⁶⁶ el-‘Arîni, *el-İtticâhu l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî*, 233.

¹⁰⁶⁷ el-‘Arîni, *el-İtticâhu l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî*, 250.

¹⁰⁶⁸ el-‘Arîni, *el-İtticâhu l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî*, 255.

¹⁰⁶⁹ Bureygîş, *Dirâsât fi l-kışşati l-İslâmiyyeti l-mu ‘âşrati*, 85.

odalarını aydınlatan hafif ışık, konağa bir donukluk ve sıkıntı verir. Hizmetçiler duyulamayacak kadar alçak sesle konuşur, korku içinde ve dikkatle yürürler. Pencere ve kapılardaki değerli perdeler, zenginliği ve üstünlüğü haber verir. Konağı çevreleyen bir belirsizlik ve gizem vardı. Konağın arkasında ise meyve ağaçlarıyla dolu ve dikenli tellerle çevrilmiş büyük bir bahçe uzanıyordu. Çiftliği adamlar, köpekler ve büyük bir isim koruyordu ‘Uşmân Paşa!’¹⁰⁷⁰

“Yazar, dış mekânı betimledikten sonra evin içini betimlemeye girişir. Misafir odasında gösterişli mobilyalar vardır ve zemin, acem halılarıyla döşenmiştir. Tavandan pahalı avizeler sallanır. ‘Uşmân Paşa, fırtınalı bir sessizlik içinde oturmaktadır.’¹⁰⁷¹

Yazar, ‘Uşmân Paşayı betimlerken dramatik yöntemi kullanır. ‘Uşmân Paşayı fizikî olarak betimledikten sonra okur, ‘Uşmân Paşanın özelliklerini çiftlik kâhyası Maḥrûs Efendinin dilinden dinler:

“‘Uşmân Paşa, asık suratlı ve öfkeliydi. Kıvılcım saçan mavi gözleri vardı. Hep İngiliz sigarası içerdi. Başındaki ağarmış saçlar, diken diken olmuştu. Sanki şeytanın saçı gibiydi. Yenilmiş yaşlı bir kaplana benziyordu.’¹⁰⁷²

Çiftlik kâhyası Maḥrûs Efendi ise ‘Uşmân Paşayı, *iç monolog* yöntemiyle betimler: “‘Uşmân Paşanın, bir elinde yiyecek, bir elinde kırbaç vardır. Hem verir hem döver. Paşanın hapisanesi sert ve duvarları kalındır. Oradan kaçmak zordur. Paşa Türktür, ‘pis ve gururludur. Zayıflık göstermez, baş eğmez. Yenilgiyi asla kabul etmez. Ben, babam ve çocuklarım, uzun süredir Paşanın köşkünde çalışıyoruz. Parmakları arasında oynattığı satranç taşları gibiyiz,” diye içinden geçirir Maḥrûs Efendi.’¹⁰⁷³

“Köşkündeki yaşamı israf içinde, müptezel ve şehvet doludur. Evlenmiş, sonra karısını ve çocuklarını bırakarak bohem hayatını sürdürmek için fettan bir dansözle yeniden evlenmiştir. Dansöz, ‘Uşmân Paşanın parasını yediği gibi başka ilişkileri de vardır.’¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷⁰ el-Kılânî, *Ra ‘su ‘ş-şeytân*, 3.

¹⁰⁷¹ el-Kılânî, *Ra ‘su ‘ş-şeytân*, 5-6.

¹⁰⁷² el-Kılânî, *Ra ‘su ‘ş-şeytân*, 6.

¹⁰⁷³ el-Kılânî, *Ra ‘su ‘ş-şeytân*, 19.

¹⁰⁷⁴ Bureyğîş, *Dirâsât fi ‘l-‘kışsati ‘l-İslâmiyyeti ‘l-mu ‘âşırati*, 85.

Tek hedefi bakan olmaktır. Seçimlere hile karıştırır. Nüfuzlu kişilere rüşvet verir. Gazete ve gazetecileri satın alır. Toplantılar yapar ve hediyeler dağıtır. İngilizlerle ilişkisi ortaya çıktığında bu ilişkiyi asla çözülmeyecek katolik nikâhına benzetir.”¹⁰⁷⁵

“Uşmân Paşa kötülüğün kaynağıdır ve yazar, onu birkaç yerde şeytan olarak betimler. Zenginliğinin sebebi İngilizlerle ve sarayla olan yakın ilişkisidir. Zenginlik ve servet, bozulmanın ve yoldan çıkmanın asıl nedenidir. Oysa yazar, insanın davranışlarındaki etkenin inanç, düşünce, ilke; maddiyata, cinselliğe ve makama verilen aşırı önem olduğunu söyler. İncanın olmayışı, ilkesizlik ve dine karşı nankörlük, insanı bir hayvan ve şeytana dönüştürür. Yazar, bu hususlara hiç değinmediği gibi bu hususu ele alacak karakterler de oluşturmaz. Ayrıca yazar, olayı İslamî tasavvur açısından ele alabilir, onu kibirli, nankör ve Allah’ın kanunlarına uymayan ve en kötü davranışları sergileyen biri olarak kurgulayabilirdi.”¹⁰⁷⁶

“Uşmân Paşaya çalışan Maḥrûs Efendi, saf ve iyi biridir. Çiftliğin kâhyasıdır. Ölümünden sonra babasının yerine geçmiştir. Dürüsttür, aldatmayı bilmez. Köydeki tasavvuf şeyhi Şâzelî’nin dergâhına gider gelir. Maḥrûs, çiftlikte çalışanların durumlarına çok üzülür. Bu nedenle Paşanın her dediğini yapmaz.¹⁰⁷⁷ Bu, herşeye rağmen, onun cesaretine işaret eder. Romandaki en büyük değişimi belki de sadece Maḥrûs Efendi yaşamıştır. Öncelikli olarak Paşa’nın ona yaptığı baskılar ters etki göstermiş, Maḥrûs Efendi, biraz da şeyhin yönlendirmesiyle ‘Uşmân Paşanın denetiminden çıkmış, Dîyâ’ya yaklaşmıştır. Böylece hem Dîyâ’yı korumuş hem de kendisini ‘Uşmân Paşanın zulmünden kurtarmıştır.”¹⁰⁷⁸

“Kendisini ‘Uşmân Paşadan kurtarmak için şehre, Dîyâ’nın evine taşınır. Artık Maḥrûs Efendi, o eski Maḥrûs değildi. Önceki gibi başı önde şeytana tapar gibi, olmayacaktı. Başı dik, sanki cennet rüzgârları yüzüne çarpıyordu. Geçmişini hatırladığında, geriye bir dönüp baktığında gördükleri sadece Paşanın önünde eğilmeleriydi.”¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁵ Bureyğış, *Dirâsât fi’l-kışşati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âşırati*, 85.

¹⁰⁷⁶ Bureyğış, *Dirâsât fi’l-kışşati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âşırati*, 90.

¹⁰⁷⁷ Bureyğış, *Dirâsât fi’l-kışşati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âşırati*, 87.

¹⁰⁷⁸ el-Câci, *Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 310.

¹⁰⁷⁹ el-Câci, *Şahsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 311.

“Bir sonraki aşamada ise Maḥrûs Efendi, özgürleşir. “Artık der, vicdanım rahat, onurlu bir şekilde yaşayacağım”. Ancak bu değişim Maḥrûs Efendinin kendi isteğiyle değil, dış etkenlerin zorlamasıyla olmuştur. Ancak iç dünyasındaki değişim, kendi isteği ve bütün samimiyetiyle olmuştur. Bu kalıcı bir değişimi imler.”¹⁰⁸⁰ Yazar, oğlu Sulṭân’ın yaptıklarından dolayı, Maḥrûs’un içinde birbiriyle çatışan duygulardan sonra biraz sükûnet ve rahatlık hissi için şunları söyler:

“Maḥrûs geleli üç hafta olmuştu, bu süre zarfında yüreğinde bir rahatlama hissetmişti. Felaketini yavaş yavaş bir kenara bırakıyordu.”¹⁰⁸¹

“Romanda ikincil karakter olan Maḥrûs Efendinin geçirdiği gelişim aşamaları, gerçek dünyada oluyormuş gibidir. Maḥrûs köyden şehre gider. Aynı zamanda toplumsal ve psikolojik rollerini yerine getirir. Olaylar ve diğer roman kişileriyle beraber yürür. İkincil karakter olmasına rağmen, henüz romanın başında ‘Uşmân Paşanın verdiği Dîyâ’nın öldürülmesi emri sonrasında, teklifi reddederek romanda *büyük olaylar* oluşturur. Bu anlamda Maḥrûs, canlı ve gerçekçi bir karakterdir.”¹⁰⁸²

“Maḥrûs Efendi, bu gece yaşadıklarından dolayı kendisini endişeli ve yorgun hisseder. Bir kahraman gibi davranmasına rağmen endişelidir. Varlığı yanıyor, elini tutacağı birine ihtiyaç duyuyordu. Maḥrûs Efendi bu iç konuşmalarından sonra soluğu eş-Şâzelî’nin evinde alır. Onun sofrasında yemek, yanında güven ve Allah korkusu vardır. Kapısı gece gündüz açıktır.”¹⁰⁸³

Dr. Dîyâ hakkındaki ilk bilgileri anlatıcının bize aktardığı ve ‘Uşmân Paşanın iç konuşmaları olarak öğreniyoruz. Yazar dramatik yöntemi kullanarak Dîyâ’nın betimini ‘Uşmân Paşanın iç konuşması olarak yaptırır. ‘Uşmân Paşa: “Dîyâ, benim en keskin düşmanımdır. Asıl tehlikesi zeki, kültürlü ve cesur oluşundadır. Çiftçilerin arasında büyümüştür.”¹⁰⁸⁴ Onların sorunlarını ve sıkıntılarını yaşamıştır. Pariste hukuk okumuş, devrimler ve isyanlar üzerine master yapmıştır. Halk Partisi’yle dalga geçer, eleştirirdi. Kendisi de ‘Uşmân Paşayı da “Feodal Zorba” olarak adlandırırdı. Dîyâ her

¹⁰⁸⁰ el-Câci, *Şaḥşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 312.

¹⁰⁸¹ el-Câci, *Şaḥşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 312.

¹⁰⁸² el-Câci, *Şaḥşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 315-316.

¹⁰⁸³ el-Kîlânî, *Ra’ûs-ş-şeyṭân*, 19.

¹⁰⁸⁴ el-Kîlânî, *Ra’ûs-ş-şeyṭân*, 9.

şeyi berbat etmişti.¹⁰⁸⁵ Diyâ namazlarını da kılardı.¹⁰⁸⁶ Vatani ve verimliliği temsil eden köylülere karşı kalbi yufkadır. Ulusal ve toplumsal temelli bir gizli örgütün lideridir. Bu örgütün amacı hükümeti düşürüp İngilizlere karşı savaşmaktır. Örgüt sosyalist ve ulusal düşünceye sahiptir.”¹⁰⁸⁷

“Diyâ gazetecidir. İslamî meseleleri gündeme almadığı gibi önemsemez de.¹⁰⁸⁸ İngilizlere karşı gizli işlerde kullanmak üzere sevgilisi Şafâ’yı bir fahişe gibi süsleyerek, bilgi toplasın diye meydanlara gönderebiliyordu. Amaca ulaşmak için aracı düşünmeye ihtiyacı yoktu. Din, şeriat, Allah’ın rızası ve öfkesinden haberi yoktu. Bu nedenle Şafâ’nın yaptıklarında bir beis görmez. Onun davası, kendisinin de dediği gibi, İngilizlerle mücadele etmektir. Ancak kullandığı yöntemler sosyalistlerin yöntemleridir.”¹⁰⁸⁹

Zaten okur, Diyâ’yı camiye giderken sadece bir kez görür: “Sabah ezanı okununca, Diyâ, yalın ve çıplak ayaklarıyla, soğuğa rağmen câmiye gider”¹⁰⁹⁰

Daha önemlisi romanda atılan sloganların tümü, Cemal ‘Abdu’n-nâşır’ın sloganlarıdır. Acaba yazarın çiftçilerin rüyası olarak sunduğu Diyâ karakteri, Cemal ‘Abdu’n-nâşır’ın kendisi olmasın? Romandaki olaylarda, amaçlarda ve sloganlarda bu açıkça görünüyor. Yazarın halk için seçtiği örnek tablo, bu mu?¹⁰⁹¹

“Yazar, ulustan ve ulusalcılıktan bahsediyor ama Aḥmed Urâbi Paşanın isyanını, ulusalcılığa ve işgale karşı direnmenin merkezine alıyor. Muḥammed ‘Abduh’un ıslahatçı görüşlerini ve kadının özgürleşmesini savunan Kâsım Emîn’in görüşleri, Diyâ’nın yönettiği örgütün düşünceleridir.¹⁰⁹² Yazarın öne sürdüğü fikirler, komünist ve sosyalist Arapların görüşleridir. Kullanılan kelime ve ibareler de bunu gösterir: Devrim, halk, çiftçiler, işçiler, fakirler, açlar ve sömürü.”¹⁰⁹³

¹⁰⁸⁵ el-Kilânî, *Ra ʿzu ʿş-şeyfân*, 10.

¹⁰⁸⁶ el-Kilânî, *Ra ʿzu ʿş-şeyfân*, 31.

¹⁰⁸⁷ Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 89.

¹⁰⁸⁸ Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 91.

¹⁰⁸⁹ Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 92.

¹⁰⁹⁰ el-ʿArîni, *el-İtticâhu ʿl-İslâmiyyu fi a ʿmâli Necîb el-Kilânî*, 297.

¹⁰⁹¹ Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 92.

¹⁰⁹² Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 93.

¹⁰⁹³ Bureyğış, *Dirâsât fi ʿl-kıṣṣati ʿl-İslâmiyyeti ʿl-mu ʿâşırati*, 93.

“Diyâ, Şafâ’ya bir mektup yazar. Şafâ’nın ahlâkını ve yaşam tarzını sevdiğini söyler. İğrenç sömürü ve zorba yöneticilerin gölgesinde, mazlumlar ve açların hakkında yazdıklarından dolayı Şafâ’ya olan sevgisi artar. Zaten zihnindeki Şafâ görüntüsünün de özgür ve devrimci bir kız olduğunu söyler.”¹⁰⁹⁴

Bureygîş ise bu yorumu eleştirerek, bunların Diyâ’nın ya da el-Kîlânî’nin idealist yalanları olduğunu söyler. “Diyâ, sanki Şafâ ile değil de vatan sevgisini duygularının üstünde tutan bir devrimciyle konuşur gibidir, der. Diyâ, sanki başka bir âlemedir. İnsânî duyguları yok gibidir. Kendi duygularını değil emekçilerin duygularıyla hareket eder. Hem yazar, Diyâ’ya bu sosyalist devrimciye dini, ahlâkı ve değerleri önemsemeyen ideal bir yapı verir.”¹⁰⁹⁵

“Yazar, Şafâ’yı ise adanmışlığın, bilincin ve samimiyetin sembolü olarak kurgular. Ancak roman içerisinde Şafâ’da bu değerleri göremeyiz. Ne ahlâkı gözetir ne de en çirkin, en müptezel halinde görüldüğünde bile, bundan sıkıntı duymaz.”¹⁰⁹⁶

“Yazarın romanda çağırdığı değerler, Mısır’ın ulusal değerleridir. Ancak romanın çağırdığı değerler maddî değerlerdir. Allah’a uzak, günaha yakındır. Romanda bu olumsuz yönler hiç değinilmez. Yazar, kendisinin belirttiği şeyler gerçekleşirse toplumun düzeleceğine inanır. Ancak gerçek, bu görüşü çürütür. Zira Mısır, paşaların elinden kurtulur ama askerî darbecilerin eline düşer. Mısır’ın sorunlarının bitip bitmediği artık oldukça açık bir şekilde görünmektedir.”¹⁰⁹⁷

“Roman bir yandan, dinin bozulmuş görüntüsünü ortaya çıkarmaya yardımcı olur ve eş-Şazeli’nin diliyle konuşur. İslâmı, tasavvuf şeyhi eş-Şazeli temsil eder, onun adına konuşur. Ancak Maḥrûs Efendiye yaptırdığı zikrin dışında toplumda yayılan fesat ve zulüm, insanlara karşı işlenen suçların önlenmesi vb. şeyler için bir şey demez, yorum yapmaz. İnsanlara dinlerini öğretmez. Onları, tekrar dine yönlendirmek için teşvik etmez. Romanın din adına sundukları televizyon dizilerindekilerden farklı değildir.”¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁴ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kıssati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âsırati*, 94.

¹⁰⁹⁵ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kıssati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âsırati*, 94.

¹⁰⁹⁶ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kıssati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âsırati*, 95.

¹⁰⁹⁷ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kıssati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âsırati*, 96.

¹⁰⁹⁸ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kıssati’l-İslâmiyyeti’l-mu’âsırati*, 97.

Diğer kahraman Şafâ'dır. Okur burada, Şafâ'nın Dîyâ hakkında düşündüklerini, Şafâ'nın iç konuşmaları olarak dinler: "Dîyâ, yakışıklı, ince ve saf bakışlıdır. Paris'ten gelmiştir.¹⁰⁹⁹ Doğulu ve Arap kimliğini kaybetmemiş, ahlâkı ve davranışları değişmemiştir. Temiz giyimlidir. Basit şeyler ve küçük hesaplarla ilgilenmez. Büyük davalar peşindedir. Korkusuz ve sakindir."¹¹⁰⁰

Şafâ, Dîyâ'nın psikolojik özelliklerini saydıktan sonra onun dış özelliklerini açıklar: "O, adaletli, güler yüzlü, personel arasında ayrımcılık yapmayan, sabırlı, inançlı, güvenilir, dikkat çekmeyi, yalanı ve ikiyüzlülüğü sevmeyen, söz taşıyanlardan nefret eden biridir.¹¹⁰¹ Ayrıca Dîyâ'ya göre kelime kutsaldır. Bu nedenle arkadaşlarına, kelimenin 'şerefine ve kudsiyetine' inanın, der. Dilinizi kötü sözden ve kinden uzaklaştırın."¹¹⁰²

Şafâ uzun bir boşluk ve depresyondan sonra büyük bir şirkette sekreter olarak iş bulur.¹¹⁰³ Ancak Şafâ, müdürün ahlaksız davranışları nedeniyle işi kabul etmez.¹¹⁰⁴

Maḥrûs Efendinin gözünden Dîyâ, tatlı bir gülümsemeye sahiptir. Saf bakışlı ve iman dolu gözleri vardır. Sevgi yayar. Konuştuğunda kelimeleri yumuşak yumuşak çıkar.¹¹⁰⁵

‘Uşmân Paşanın sahte seçim vaatlerini kâhya Maḥrûs Efendinin dilinden dinleriz: "Komşu köyler de dâhil herkese iş bulacağını ve açlara aş vereceğini, arazi kiralalarının düşürüleceğini, okul ve hastane temellerinin atılacağını ve yıl boyunca sulama suyunun kesilmeyeceğine dair sözleri büyük yeminlerle ifade etmiştir, Maḥrûs'a." Bu cümleleri tersinden okuduğumuzda ‘Uşmân Paşanın verdiği bu vaatleri şimdiye kadar yapmadığını ve köylüye zulmettiğini anlarız."¹¹⁰⁶

‘Uşmân Paşa, Maḥrûs'u, Dîyâ'yı öldürmesi için ikna etmeye çalışırken şu ifadeleri kullanır:

¹⁰⁹⁹ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 21.

¹¹⁰⁰ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 21.

¹¹⁰¹ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 24.

¹¹⁰² el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 24.

¹¹⁰³ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 250.

¹¹⁰⁴ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 252.

¹¹⁰⁵ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 14.

¹¹⁰⁶ el-Kîlânî, *Ra ʔu ʔ-ş-şeytân*, 8.

“Diyâ’nın; konuştukları yalan, sevgisi yalan, dilinin keskin olduğunu, sürekli adalet, eşitlik, özgürlük, fırsat eşitliği ve herkese ekmek diyerek kargaşa çıkardığını belirtir¹¹⁰⁷ ve bölgeyi tehlikeye attığını, kan döktüğünü ve kendisinin de fitnenin başı olduğunu söyler. İş bittiğinde kendisini kızıyla evlendireceği sözünü verir.¹¹⁰⁸ ‘Uşmân Paşanın Diyâ’yı öldürme planı romandaki ilk düğümü oluşturur.”

Diyâ, sırf kişisel inadından dolayı Mahrûs Efendiye söz vermesine rağmen köyü terk etmez. Hatta ‘Uşmân Paşaya meydan okur. Çatışmadan kaçmayacağını, fırtınanın kendisine, her zaman hoş geldiğini söyler. Diyâ köylüleri bilinçlendirmeye, uyandırmaya, haklarını ve görevlerini açıklamaya, çalışmaya teşvik etmeye, korkularından ve dalkavukluktan kurtarmaya çalışırken, ‘Uşmân Paşa onları köleleştirmeye çalışır.¹¹⁰⁹

el-Kılânî, romanda kadını toplumdaki etkin unsur olarak betimler. Çünkü ona, romanın kahramanına paralel bir rol verir. Kadın kahramanı, ancak el-Kılânî’nin ana karakterleri betimlediği gibi bağımsız olarak değil, romanın erkek kahramanının düşünceleri aracılığıyla tanırız.¹¹¹⁰ Bu iç aydınlanması bize, kadın kahramanın kendi başına ayakta duran bir insan olduğuna dair bir ipucu vermez. Aksine, kadın karakter, erkek kahramanın kişiliğine yardım eden bir destek gibi durur. Diğer taraftan da yazar bize, Şafâ’nın romanda, ana karakter olan kadın kahraman olarak, düşünceleri aracılığıyla erkek kahramana kendi görüşlerini dikte eden bir karakter olarak gösterir.¹¹¹¹

“Ana karakterlerden Şafâ, zayıf birisidir. Siyah geniş gözleri vardır, hep endişelidir.¹¹¹² Kadın, ilk olarak ve her şeyden önce bakışını Diyâ’ya ve onun yakışıklılığına çevirmiştir. Yakışıklı kelimesi, onun için söylediği ilk sıfattır. Sonra o topluma uygun bir adam ararken Diyâ’yı görürüz. O, Paris’ten gelen biridir. Bu bilgi, ya onun okul başarısına ya da babasının varlıklı olduğuna işaret eder. Kadın, buradaki durumu, mantık ve gerçekçi bir ölçüyle seçtiği adamın sosyal av kapaıyla

¹¹⁰⁷ el-Kılânî, *Ra ‘su’ş-şeytân*, 11.

¹¹⁰⁸ el-Kılânî, *Ra ‘su’ş-şeytân*, 12.

¹¹⁰⁹ el-Kılânî, *Ra ‘su’ş-şeytân*, 30-31.

¹¹¹⁰ Havâlde, *el-Mer ‘etu fi rivâyâti el-Kılânî*, 80.

¹¹¹¹ Havâlde, *el-Mer ‘etu fi rivâyâti el-Kılânî*, 80.

¹¹¹² el-Kılânî *Ra ‘su’ş-şeytân*, 21.

değerlendirir.¹¹¹³ Diyâ ile ilgilenir, Onu çok beğenir.¹¹¹⁴ Şafâ gazetede çalışan kültürlü bir kızdır. Beğenilen biridir. Yazar onu güzelliği ve duruluğuyla öne çıkarır. Sakindir ve terbiyelidir. İdeal bir tiptir.”¹¹¹⁵

“İki ismin (Şafâ ve Diyâ) seçilmesi erkek kahramanın bahsettiği ruh ikizliğini pekiştirir. Bu, romanda iki karakter konulması, biçim ve sosyal statüden sonra üçüncü boyuttur. Çünkü o, davranış özelliklerini, ahlâki değerleri ve fikrî yönelişleri içermesiyle, kişiliğin bir boyutudur.¹¹¹⁶ Bir de dördüncü boyut vardır. Kişiliğindeki özel boyuttan sonra bir de genel boyut görürüz. Bu, genel yaşantısında halkına ve değerlerine bağlı oluşundan ve vatanın özgürlüğü ve İslâm için çalışmasından doğar.¹¹¹⁷ Şafâ'nın betiminden bilinçli ve kültürlü bir genç kız ortaya çıkar. Yazar da ona, o dönemde kadın gazeteciler çok az olmasına rağmen gazetecilik mesleğini seçer. Gazetecilik yüksek derecede zekâ, kültür, güçlü bir kişilik ve sağduyu gerektiriyordur.”¹¹¹⁸

Yazar Şafâ'yı betimlerken öncelikle fizikî boyutunu, yüzeysel olarak zayıflığını ve gözlerinin kocaman ve siyahlığını betimler. Yazar benzer şekilde ‘Uşmân Paşanın genç hanımını betimlerken de aynı yöntemi kullanır:

“Hanımefendi, beyaz tenli yüzünün bir kısmını örten altın saçlarını savurdu.”¹¹¹⁹

“Yardım edecek kimsesi olmayan anne-babası için çalışır. Yaşamak için ihtiyaçlarını gidermesi, anne babasına bakması, vatanına karşı duyduğu görevler, kendisinde bir daralma ve iç mücadeleye neden olur.¹¹²⁰ Gazetenin genel yayın müdürünün dilinden Şafâ'nın antikapitalist olduğunu anlarız. Şafâ'nın işçi ve sendikalarla ilgili yaptığı basın soruşturması genel yayın müdürünü rahatsız eder. Çünkü der, bu ülkede bir kral, bir hükümet, bir İngiltere ve bir sermaye var. Bu sermaye hükümeti düşürebilir, bizim gibi zayıf bir gazeteyi kapatabilir.”¹¹²¹

¹¹¹³ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 80.

¹¹¹⁴ el-Kilânî, *Ra 'su 'ş-şeyfân*, 21.

¹¹¹⁵ Bureyğış, *Dirâsât fi 'l-kışşati 'l-İslâmiyyeti 'l-mu 'âşrati*, 87.

¹¹¹⁶ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 80.

¹¹¹⁷ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 82.

¹¹¹⁸ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 82.

¹¹¹⁹ Hannân binti Câbir, *Şûratu 'l-mer 'eti fi kâşâşi Necîb el-Kilânî*, 120.

¹¹²⁰ Bureyğış, *Dirâsât fi 'l-kışşati 'l-İslâmiyyeti 'l-mu 'âşrati*, 87.

¹¹²¹ el-Kilânî, *Ra 'su 'ş-şeyfân*, 28.

Gazetede bu durum DİYÂ'nın öldürülmesi talebinden sonra olayları geliştirecek ikinci *olay* olur. Şafâ'ya örtülü bir şekilde genel yayın müdürü tarafından işsiz kalabileceği anlatılır. Şafâ çalışmasına başlık olarak *Kedi Pençesi*'ni atınca çalışması yayınlanmaz. Şafâ'ya göre Kâhire'nin Paşalarının tümü, hırsız ve vatan hainidir.”¹¹²²

“Yazar, romanda *mektup tekniğini* kullanır. Mektubun muhatabı DİYÂ'dır. Şafâ kendi kişisel duygu ve düşüncelerini, işyerinde DİYÂ'ya söyleyemediği şeyleri mektup aracılığıyla ifade ederek kapalı kalan bazı durumları açıklığa kavuşturur.”¹¹²³ Yazar ayrıca, Şafâ'nın, yazdığı uzun mektubunda gazete çalışanlarını tek tek ele alır ve iç dünyalarını bütün zayıflıklarıyla okurun önüne serer.”¹¹²⁴

“DİYÂ, bu gazetede kendisini anlayan tek kişinin Şafâ olduğunu düşünür. Bunu Şafâ'nın yazdıklarından ve seçtiği konulardan çıkarır. Düşünceleri birbirine çok yakındır. Halkı ilgilendiren konuları seçer ve toplumun sorunlarını ele alır.”¹¹²⁵

“Şafâ'nın sekreterliğe atandığını duyan DİYÂ, olayı, alanında yeterli kişileri boşa çıkarmak ve özgür kalemleri susturmak olarak yorumlar. Okurun, Şafâ'nın o güzel makalelerinden mahrum kalacağını, Barakât'ın sanat, aşk ve ekonomik canlanmayla ilgili makalelerini okuyacaklarını düşünür.”¹¹²⁶

Kapıda gazetenin genel yayın müdürü ve Şafâ ile karşılaşır. Şafâ bir günah işlemiş gibi mahcuptur.”¹¹²⁷

“Barakât Zenârî, gazetecidir. Şafâ'nın arkadaşı olmasına rağmen onu hiç sevmez. Küçük gözleri vardır. Hain bakışlı ve esmer tenlidir. Öfkelenildiğinde dişlerini gıcırdatır. Doğal görünmeye çalışır, hep Şafâ'yı düşünür. Ona hep iş arkadaşı gözüyle baktığını söyler ama akli hep onunla meşguldür. İki ayrı dünyaların insanlarıdır. Şafâ gazetenin yayın sekreteri DİYÂ ile ilgileniyordur. Ancak DİYÂ iki gündür yoktur ve onun için endişelenir. Aklında fikrinde hep DİYÂ vardır.”¹¹²⁸ Barakât, alçak ve hiçbir değere sahip olmayan birdir.”¹¹²⁹

¹¹²² el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 29.

¹¹²³ el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 80-83.

¹¹²⁴ el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 103-106.

¹¹²⁵ el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 39.

¹¹²⁶ el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 41.

¹¹²⁷ el-Kılânî *Ra 'su 'ş-şeytân*, 42.

¹¹²⁸ el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 21.

¹¹²⁹ Bureygîş, *Dirâsât fi 'l-kıssati 'l-İslâmiyyeti 'l-mu 'âsırati*, 88.

“Şultân, Maħrûs’un oğludur. ‘Uşmân Paşa’nın kışkırtmasıyla babasını döverek çiftlikten uzaklaştırmış ve görevini üstlenmiştir. Uyuşturucu kullanır, yerli yersiz herkese bulaşır, onları tehdit ederdi. Çiftçilerden birini boğmaya çalışmış ve dövmüştü. Bir yetimin arazisini gasp etmiş, gariban bir kızın ırzına geçmiş ve birini öldürmüştü.”¹¹³⁰

“Maħrûs Efendi, işini elinden alan oğluna çok kızar ve beddua eder: “Şultân, seni Allah’a şikâyet ediyorum. İntikamım ilâhî intikam olacak. İğrenç bir şekilde ölesin”.¹¹³¹

‘Uşmân Paşa, köylülere çok kötü davranır ve onları hor hakir görür. Hatta bir defasında kâhyası Maħrûs Efendinin yüzüne tükürür.¹¹³² ‘Uşmân Paşa korku ve bulantı veren bir yılan gibi yumuşaktır.¹¹³³ Seçimleri kazanan ‘Uşmân Paşa köylülere olan zulmünü iyice artırır.¹¹³⁴

‘Uşmân Paşa seçimlere katılacağından gazeteden yardım ister.¹¹³⁵ ‘Uşmân Paşa, Dîyâ’ya sekreterlik teklif eder ancak Dîyâ bu teklifi kabul etmez.¹¹³⁶

Dîyâ, yazarın yansıtıcı bilinci olarak, ‘Uşmân Paşanın diğer bazı özelliklerini gösterir bize. Burada yazar, binlercesini hapse atan Cemal ‘Abdu’n-nâşır’ı kast eder: “Dîyâ, ‘Uşmân Paşa’nın hâlâ başka bir mantıkla düşündüğünü, hâlâ rakiplerinden kurtulmayı bir yöntem olarak kullandığını söyler. Kendisini eleştirmek, kınamak veya protesto etmek için kalkan her eli parçalıyor, gerekirse öldürüyordu. Üstelik ona bir de halkın hizmetçisi olarak bakılırdı. Bakan olduğunda ise bir kelime ile insanların sonunu değiştirebilir, rızıklarıyla oynayabilirdi.”¹¹³⁷

“el-Kîlânî’nin ümitleri Dîyâ’nın düşleridir: Kendisini büyük bir gösterinin ortasında düşler. Öğrenci, çiftçi ve memurlardan oluşan binlerce halkın çocukları, Şıdkı Paşa’nın, sömürgeciliğin ve sahte anayasının düşürülmesi için slogan atarlar.

¹¹³⁰ el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 88.

¹¹³¹ el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kîlânî*, 118.

¹¹³² el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 7.

¹¹³³ el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 41.

¹¹³⁴ el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 84.

¹¹³⁵ el-Kîlânî *Ra şu ş-şeytân*, 25.

¹¹³⁶ el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 46-48.

¹¹³⁷ el-Kîlânî, *Ra şu ş-şeytân*, 39.

Halk, sarayı basar. Orada ihanetin başı Fuat¹¹³⁸ vardır. Hapishaneyi yerle bir ederler.” “Kraliyet ailesi üstü açık bir arabayla, başları tıraş edilmiş şekilde yüksek bir yere çıkarılırlar ve ‘şimdi halk zaferi kazandı’ derler. İktidar artık halkındır. Sömürgecilere düşen ise esasını alıp gitmektir.”¹¹³⁹

Ancak ‘Uşmân Paşanın ciddi bir rakibi ve düşmanı vardır. Bunu, Paşa’nın iç konuşmalarından anlarız:

“Paşa’nın zihni birden Dîyâ’ya döndü. Dîyâ kendisi için şiddetli bir düşmandı. Tehlikesi, kültürlü olmasında saklıydı. Zekiydi. Korku nedir bilmezdi.¹¹⁴⁰ Dîyâ, Paşa’nın bütün hesaplarını bozmuştu.¹¹⁴¹ Bu nedenle Maḥrûs Efendiden Dîyâ’yı öldürmesini ister.¹¹⁴² Ancak Maḥrûs Efendi bunu kabul etmez. Zira Paşa, köylülerin ellerindeki tüm pamuğu almış, çoluk çocuk herkesi aç bırakmıştı. Dîyâ, iç *monolog* yöntemiyle; “Sabır güzeldir.” sözünün bir tür sakinleştirici olduğunu söyler. Ona göre hak, verilmez alınır. Hakkınızı kurdun ağzından alın, der.”¹¹⁴³

Paşa ile çiftçiler arasındaki anlaşmazlık ezeldir. Dîyâ, halkını sevmeyen ve onları sömüren birinin halkı temsil etmesini çok rahatsız edici bulur.¹¹⁴⁴

Barakât, Paşa ile bir röportaj yapmak üzere fotoğrafçı arkadaşıyla Paşa’nın konağına kabul edilirler. Barakât eve hayran kalır: “Evin gözalıcı bir güzelliği vardır.

¹¹³⁸ I. Fuad Mısır kralı (1868-1936) 26 Mart 1868 tarihinde Qâhîre’de Gize Sarayı’nda dünyaya geldi. Mısır Hidivi İsmâ’il Paşa’nın oğlu olup asıl adı Aḥmed Fuâd’dır. İlk eğitimini Qâhîre’de alır. Tahsiline Avrupa şehirlerinde devam eder. Ardından Viyana’daki Osmanlı sefaretinde askerî ataşelik ve sonra İstanbul’da II. ‘Abdulḥamid’in fahrî yaverliğinde bulunur. 1892’de Qâhîre’ye döner. 1908-1913 yılları arasında Qâhîre Üniversitesi’nin ilk rektörü olarak görev yapar. Ağabeyi Huseyn Kâmil’in vefatı üzerine "sultan" unvanıyla İngiliz hâkimiyetindeki Mısır’ın idaresine getirilir (9 Ekim 1917). Bu amaca ulaşmak için çeşitli gruplar girişimde bulunmak istediye de bunlar arasında Vefd adıyla bilinen, Sa’d Zağlûl’un başkanlığını yaptığı grup ön plana çıkmayı başarır. Daha sonra bir parti haline gelecek olan Vefd, Mısır’da İngiliz yönetiminin son bulmasında çok önemli bir rol oynar. 1919-1922 arasında gösteri, boykot ve imza kampanyaları gibi çeşitli yöntemlerle Mısır’daki İngiliz yönetimi yıpratılır ve nihayet 1922’de İngiltere Mısır’a bağımsızlık vermek zorunda kalır. Fuâd bağımsızlıktan hemen sonra "kral" (melik) unvanını alır. 26 Ağustos 1936 yılında da vefat etti. Bilge L. Mustafa, “Fuad, Mısır Kralı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayınları, 1996), 13: 201-202.

¹¹³⁹ el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 44.

¹¹⁴⁰ el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 9.

¹¹⁴¹ el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 10.

¹¹⁴² el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 11.

¹¹⁴³ el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 14-15.

¹¹⁴⁴ el-Kîlânî, *Ra şu’s-şeytân*, 39.

Bahçede büyüyen ekinler, insanın göğsünü ferahlatıyor, pahalı perdeler, büyüklük ve heybet veriyordu. Hizmetçiler yolu açıp hemen, saygıyla eğiliyorlardı.”¹¹⁴⁵

“Hükümetin baskısıyla gazetede Paşa için bir alan oluşturulur. Bu durum Dîyâ’yı rahatsız eder. Bu aynı zamanda Dîyâ’nın alanının daralması ve işbirlikçi Barakât’ın alanın genişlemesi anlamına geliyordu.¹¹⁴⁶ Dîya, ‘Uşmân Paşanın emriyle gazetenin, partinin eline geçmesinden ve özgür kalemlerin görevlerinden alınacakları endişesini taşır ve bunu genel yayın müdürüyle paylaşır. Ancak müdür tek ekmek kapısının bu olduğu gerekçesiyle Dîya’nın görüşlerini dikkate almaz.¹¹⁴⁷ Paşanın, Dîya’ya önerdiği görev aslında Dîya’yı geri planda tutup âtıl durumda bırakmaktır. Yazar, bunu bir tür hapisane olarak yorumlar. Dîya önce istifa etmeyi düşünür ama devlet dairesinde ve üniversitede, siyasî faaliyetlerinden dolayı kara listede olduğu için iş bulamayacağını bildiğinden istifa etmekten vaz geçer.¹¹⁴⁸ Ancak Paşa, Dîya’yı gazeteden attırmaya kararlıdır.”¹¹⁴⁹

‘Uşmân Paşa üç şeyi kendine düşman beller: Din, kültür ve kin. Yani, Dîyâ, şeyh ve köylülerdir. Kendisini karşılamaya gelmeyen köylüleri cezalandırır. Kira ücretlerini artırır ve kanaldan su almalarına engel olur.¹¹⁵⁰

Oğlu Şultân tarafından kovulan Maḥrûs Efendi, Kâhire’ye gider ve Dîyâ’nın evine sığınır. ‘Uşmân Paşa’nın emriyle insanlara yaptığı zulümden dolayı pişmanlık duyar. Paşayı kendi oğlu Şultân’ı kışkırtmak ve kendisine tokat atmakla suçlar.¹¹⁵¹

Şafâ’nın mektubuna cevap yazan Dîyâ, ona evlenme teklifinde bulunur.¹¹⁵²

“Halk partisi kendi çocuklarını yemeye başlar. Halk yöneticilerin eliyle fakirliğe mahkûm edilir.¹¹⁵³ Dîyâ, ülkenin büyük bir hapisaneye döndüğünü, artık bu yükün bacaklara ağır geldiğini söyler.”¹¹⁵⁴

¹¹⁴⁵ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 50.

¹¹⁴⁶ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 58-59.

¹¹⁴⁷ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 59.

¹¹⁴⁸ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 61.

¹¹⁴⁹ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 222.

¹¹⁵⁰ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 90.

¹¹⁵¹ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 73.

¹¹⁵² el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 107.

¹¹⁵³ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 120.

¹¹⁵⁴ el-Kîlânî, *Ra ʿsuʿ-ş-şeytân*, 121.

“Diyâ artık mücadelenin eylemlerle de desteklenmesi gerektiğini ve Şafâ’ya gizli bir öğütün lideri olduğunu söyler. Mücadelesi ise sömürgecileri koruyan Fuâd’a, anayasaya saygı duymayan çıkarıcı toprak ağalarına ve özgürlüğü kutsamayanlara karşıdır.”¹¹⁵⁵

“Köyler ve köylüler için güzel bir gelişme olur. Hükûmet, yeni ve geniş yollar açıp su kanalları yaptıracığını açıklar. Ancak ‘Uşmân Paşa nüfuzunu kullanır ve yol için istimlak edilen yerler hep köylülerden alınır. Böylece bu proje de Paşa’nın lehine sonuçlanır.¹¹⁵⁶ Paşanın kendi lehine uyguladığı tasarrufları nedeniyle büyük sıkıntı çeken köylüler, Paşanın bakan olmasıyla köylülerin felaketleri daha da derinleşir.”¹¹⁵⁷

Diyâ köydeki sorunun küçük olduğunu, asıl sorunun Mısır’ın kendisi olduğunu söyler.¹¹⁵⁸ Aslında bu ifade yazarın roman tarzı tekniğini ifade eder. Yazar romanlarını yazarken çoğunlukla ülkenin minyatürünü Mısır ülkesi gibi ele alarak olayları o minyatür ülke üzerinden anlatır ve aktarır.

‘Uşmân Paşa gazetenin tüm denetimini ele geçirir. Artık bakan koltuğunda oturduğundan dolayı gazetenin gerçek sahibi olur.¹¹⁵⁹

“Geçirdiği kalp krizinden sonra gazetenin sahibi ve genel yayın yönetmeni, Diyâ ile Şafâ’nın istifasını kabul etmez ve Şafâ’ya kızı, Diyâ’ya ise oğlu muamelesi yapar. Bu üçlü, ‘Uşmân Paşa’yı kızdıracak ve Barakât’ı hınçla dolduracak değişiklikler yaparlar.”¹¹⁶⁰

Gazetenin sahibi ve genel yayın yönetmeni geçirdiği hastalık sebebiyle iç dünyasında belirgin bir değişme gösterir. Bu değişiklik onu, Paşanın haksız ve çok kötü biri olduğuna inandırır. Bu nedenle de Diyâ’nın tarafını tutar. Bu tutumlarıyla da *yuvarlak karakter* olarak ortaya çıkarlar.

¹¹⁵⁵ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 125-126.

¹¹⁵⁶ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 136.

¹¹⁵⁷ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 139.

¹¹⁵⁸ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 142.

¹¹⁵⁹ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 145.

¹¹⁶⁰ el-Kılânî, *Ra şu’s-şeytân*, 152-153.

“Şulţân, köylülere buğday vermeyi kesince, köylüler buğdayı çalarlar. Açılan ateşte çiftçilerden biri ölür.”¹¹⁶¹ Onunla birlikte ‘Uşmân Paşanın kâhyası Şulţân da öldürülür.’¹¹⁶²

İslâmî Edebiyatta tarafgirlik, duygudaşlık, kötülerin vahim sonlarından duyulan kesinlik ve kötünün teşhir edilmesi, özelliklerinden biridir. Zira İslâmın Hak ile batıl arasındaki mücadelesi bunun en büyük göstergesidir. Bu mücadele, Müslümanların parlak zaferleriyle ve kâfirlerin ezici yenilgileriyle sonuçlanmıştır.”¹¹⁶³

“Eğer önceden aldığı tedbirler olmasaydı, bu olan olaylar az kalsın ‘Uşmân Paşayı koltuğundan edecekti.’¹¹⁶⁴ Oğlunun ölümüne üzülen Maħrûs Efendiyi, Dîyâ teselli eder. Bureygîş’in ifadesine göre, hiç de dinî bir görüntü çizmeyen Dîyâ’nın burada dinî bir olaya gönderme yapması pek beklenecek bir durum değildir.”¹¹⁶⁵

Yazar, Şulţân’ı öldürerek, okura ‘kötüler cezasını bulur’ mesajını verir.

“Yapılan plan gereği Şafâ kılık değiştirir. Makyaj yapar, dudaklarına ruj sürer, saçlarının şeklini ve rengini değiştirir, güneş gözlüğü takar ve cazibesini ortaya çıkaracak yeni bir elbise giyer. Dîyâ’ya, bundan dolayı utanmamasını, bunun çok şerefli bir görev olduğunu söyler. Bu haliyle Şafâ, usta bir dansöze benzemektedir.”¹¹⁶⁶ Şafâ’nın bu tavrı Yahudi aklıyla etkilenmiş makyavelist, amacın aracı meşrulaştırdığı mantığı çağırıştırır. Zira Şafâ, vatana adanmışlığın sembolü olur. Bu, müptezelliğin hiç sıkılmadan süslenip taçlanmasıdır. Sonrasında ise caddeye çıkıp İngiliz askeri arar.¹¹⁶⁷ Şafâ saçını değiştirmiş ve fûme renkli bir güneş gözlüğü takmıştır. Vücut hatlarını gösteren bir elbise giymiştir. Ama uğruna mücadele ettiği şerefli görevi hatırlayınca utancını unutmaya çalıştı. Sorumlu olduğu tehlikeli göreve daldı. Ne kadar da yorulmuş ve tükenmişti. Ancak, acıların, üzüntülerin, kanın ve adanmışlığın olduğu çok kutsal bir görevi yerine getirdiğini hissediyordu.”¹¹⁶⁸

¹¹⁶¹ el-Kilânî, *Ra şu ş-şeyfân*, 164.

¹¹⁶² el-Kilânî, *Ra şu ş-şeyfân*, 180.

¹¹⁶³ el-Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî*, 93.

¹¹⁶⁴ Bureygîş, *Dirâsât fi’l-kışşati’l-İslâmiyyeti’l-mu ‘âşrati*, 88.

¹¹⁶⁵ el-Kilânî, *Ra şu ş-şeyfân*, 181.

¹¹⁶⁶ el-Kilânî, *Ra şu ş-şeyfân*, 206.

¹¹⁶⁷ Ĥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer ‘eti fi kaşâşi Necîb el-Kilânî*, 172.

¹¹⁶⁸ Ĥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer ‘eti fi kaşâşi Necîb el-Kilânî*, 172.

“Nasıl içeceğini bilmemesine rağmen bir sigara yaktı. Bir fahişe gibi yürümeye çalışıyordu. Bir yandan da İngiliz askerlerini arıyordu. Ancak pek ümitli değildi.”¹¹⁶⁹

Şafâ'nın bu davranışlarında da yine dinî değerlerin önemsenmemesi vardır. Bundaki ölçüt de yine *vatan sevgisi*'dir.

“‘Uşmân Paşa, Barakât ile hanımını birlikte yakalar. Ancak onları öldürmez. Depresyona girer, sağlık sorunlarını bahane ederek bakanlıktan istifa eder. Evine kapanır, ne kimseyi ziyaret eder ne de kimseyi kabul eder.¹¹⁷⁰ Acıları nedeniyle yarı felç geçirir.¹¹⁷¹ Bir gazetede ‘Uşmân Paşa'nın sağlık sorunları nedeniyle istifa edeceği haberleri verilir.¹¹⁷² Şıdķı Paşa iktidardan indirilir, sahte anayasa da ilğa edilir.”¹¹⁷³

“‘Uşmân Paşanın felç geçirmesine neden olan şey aslında kendisinin evlilikte doğru seçimi yapamamasıdır. Paşa, karısını, dans ettiği bir kabareden almıştır. Daha önce dansöz olan bu kadın kendisini aldatmış ve soluğu, üstündeki gece kıyafetiyle sokakta bulmuştur.”¹¹⁷⁴

“‘Diyâ hapisten çıkar. Büyük bir kalabalık onu özgürlük nidalarıyla karşılar”.¹¹⁷⁵

Bureygîş, el-Kîlânî'nin ırkçılığa varacak kadar ‘Uşmân Paşanın şahsında Türkleri rencide etmesini, hilâfetin ilğası sırasında Batının ektiği düşmanlık tohumlarına bağlar.¹¹⁷⁶

1.2.1.3.4. Rıhletun ilellâh

Rıhletun ilellâh romanı 1979 yılında yazılmıştır. İlk basım tarihi ve yeri belirsizdir. Elimizdeki baskı, Kitâbu'l-muhtâr tarafından âhire'de tarihsiz olarak basılmış nüshasıdır.

¹¹⁶⁹ Hännân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi aai Necib el-Kîlânî*, 173.

¹¹⁷⁰ el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 261.

¹¹⁷¹ el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 262.

¹¹⁷² el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 262.

¹¹⁷³ el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 263.

¹¹⁷⁴ Hännân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi aai Necib el-Kîlânî*, 329.

¹¹⁷⁵ el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*, 264.

¹¹⁷⁶ Bureygîş, *Dirâsât fi 'l-ıati 'l-İslâmiyyeti 'l-mu 'ârati*, 86.

Romanın yazılmasının nedeni, yönetimin, el-İhvânu'l-Muslimûn cemaatine karşı yürüttüğü sistemli ve öldürücü işkenceleri herkese duyurma çabasıdır.

Romanın kişileri: Romanın ana kahramanı tarih öğretmeni olarak çalışan Nebîle 'Abdullâh, Hapishane müdürü 'Utve Melvânî'nin nişanlısıdır, yirmi dört yaşlarındadır. 'Utve Melvânî, gerçek adı Hâmza Besyûnî olan zalim hapishane müdürünü temsil eder, otuz beş yaşındadır. Diğer kahramanlar ise el-İhvânu'l-Muslimun üyeliğinden tutuklu genç Maḥmûd Şaḫr, Hârb Hapishanesi gardiyanı Başçavuş Yâsîn, Zekiyye, Nebîle'nin annesi ve bunların dışında kalan diğer mahkûmlardır.

Romanın konusu, Hârb Hapishanesinde tutulan el-İhvânu'l-Muslimûn cemaati mensubu mahkumların yaşadıkları işkence olayları ve maddî-manevî çektikleri sıkıntılardır.

*Rihletun ilellâh*¹¹⁷⁷ romanı, yazarın en gerçekçi romanlarından biridir. Çünkü yazarın yazdıkları, büyük oranda, Hârb (Savaş) Hapishanesinde bizzat kendisinin yaşadıklarıdır. Bu nedenle romandaki olaylar; gördüğü ve yaşadığı olaylar olup; roman kişilerinin bir kısmı da adları değiştirilmiş gerçek kişilerdir.

“Yazar bu romanı Hârb Hapishanesi müdürü Hâmza Besyûnî'den, aslında daha ziyade sistemden intikam almak için yazar. Yazar, genelde çalışmalarında kullandığı sembolik dili burada da kullanır. Hârb Hapishanesi Mısır'ı temsil eder. Hapishane müdürü ülke yöneticisini ve diğer unsurlar da halkı sembolize eder. Eleştirmenlerden birinin görüşüne göre, *Rihletun ilellâh* romanı İhvân davasının tüm dünyaya duyurulması bakımından İhvân davası için yazılmış birçok kitaptan daha yararlı olmuştur.”¹¹⁷⁸

Anlatıcı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcıdır. Üçüncü kişi olarak konuşur. Olayların geçtiği yer ise siyasî suçluların kapatıldığı Hârb Hapishanesi'dir.

“el-Kîlânî'nin bu romanı, el-İhvân cemaatinin felaketini, üyelerinin ve destekçilerinin, Hârb Hapishanesi zebânilerinin eliyle, istihbarat birimlerinde ve diğer kurumlarda maruz kaldıkları işkenceyi kaydeden ve kapsamlı şekilde ele alan

¹¹⁷⁷ el-Kîlânî, *Rihletun ilellâh* (Kâhire: Kitâbu'l-muḥtâr), 238.

¹¹⁷⁸ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḫu'ş-şahşiyetu'r-re'şiyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 199.

ilk eseridir. el-Kîlânî'nin bu romanı, tarih, sanat ve türleri içinde tek oluşu bakımından, el-İhvân'ın faciası ve kanayan öyküsüyle zihinlerde kalmaya devam edecektir. Zira sanat bu vahşi işlemleri somutlaştırmıştır ve İhvân kesinlikle, ahlâk, kanun ve örfün üzerine çıkan her türlü bu barbarca işlemlerden en büyük kârla zafer kazanarak çıkmıştır.”¹¹⁷⁹

“Roman sanatsal açıdan çok iyidir. Bunun nedeni eserin sadece gerçekçi bir tecrübe olmasından değil, olayın açıklığa kavuşmasında payı olan ikincil olaylar nedeniyledir de. Buna en güzel örnek, para karşılığında el-İhvân üyelerinin mektuplarını, ailelerine götürmeyi kabul eden polisin ortaya çıkardığı olaydır. Polis, büyük bir hata yapar ve tüm mektupları üzerlerine pul yapıştırmadan aynı posta kutusuna koyar. Bu da postacının, sonra da denetimin dikkatini çeker. Mektupları açtıklarında Harb Hapishanesi'nden geldiği anlaşılır. İstihbarat ve polis birimlerinde kıyamet kopar. Olayla bağlantısı olan herkes işkenceye tabi tutulur.”¹¹⁸⁰

el-Kîlânî, öfkeli ve coşkun roman olaylarına, tavizsiz bir sanat diliyle boyun eğdirmiştir ki roman, sanatsal ve düşünsel etkilerini yitirip bir hutbeye ya da makaleye dönüşmesin. Bazı kişileri odağa alırken bazı olayları ise ayıklamıştır. Bazı detayları ihmal etmediği gibi, romanın çoğu bölümlerinde coşkun, canlı bir anlatım üslubu kullanmıştır. Bazen de romanın bazı bölümlerinde ifade gücü yüksek diyaloglara yer vermiştir.¹¹⁸¹

“Roman sadece işkence sahnelerinin betimlemeleriyle sınırlı değildir. Yazar, zorbalara ve azgınlara karşı durulan bir vakitte mücadele edenleri ve davetçileri meşgul eden birçok meseleyi satır aralarına serpiştirmiştir. Romanın kusurlarından biri, böyle büyük bir siyasî romana atasözleri vb. karıştırmasıdır. Asıl önemli kusuru da yazarın abartmasıdır.”¹¹⁸²

“Yazarın kendisinin de hüküm giymesi nedeniyle, bazı durumlara vicdanını karıştırması ve kendi öyküsünü katması mazur görülebilir. Ancak romanın en önemli ayıbı, yazarın bazı roman kişilerini gereksiz yere konuşurmasıdır. Sanatsal açıdan romanın bir kusuru da yazarın sırf bazı olayları zikretmek amacıyla konu dışına

¹¹⁷⁹ el-Kîlânî, *Rıhletü ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi*, 134.

¹¹⁸⁰ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 131.

¹¹⁸¹ el-Kîlânî, *Rıhletü ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi*, 135.

¹¹⁸² el-Kîlânî, *Rıhletü ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi*, 137.

çıkmasıdır. Romanın bazı bölümleri arasındaki geçişlerde anlatma ve diyaloglarda karışıklıklara neden olmuştur.”¹¹⁸³

Roman, ikincil karakterlerden biri olan Utve Melvânî'nin betimiyle başlar. Yazar, roman başlamadan hemen önce Utve Melvânî'yi okura tanıtır:

”Utve Melvânî, kendisinin çok paraya, adama ve makama sahip olduğunu düşünürdü. Uzun zaman boyunca düşlediği büyük bir yetki ve yetkeye sahipti artık. Eğitimli köpekleri vardı ve köpeklerini çok seviyordu. Lucky ve Tusco'yu ve onların çevrelerinde dolaşan eniklerini gördüğünde onur ve gurur duyuyordu. Utve hapishanenin müdürüydü. Konukları ise sıradan kişiler değil, siyasî mahkumlardı.¹¹⁸⁴ Onların tüm düşüncelerini reddediyordu. Özetle iktidarın celladı idi. Kendisine verilen bu sıfattan dolayı gocunmaz ve vicdanı sızlamazdı. Kendi üstlerine karşı kör itaat duygusu taşırdı.¹¹⁸⁵ Devletin ileri gelenleriyle birliktedir. Kaderi onların kaderine bağlıdır. Yaptıklarından dolayı pişmanlık duymaz. Utve'ye göre, zaman yaşadığı andır.¹¹⁸⁶ Ayaklarının bulunduğu yerden öteye gidemezdi. Ufku dardı. İş için verdiği cevaplar sadece *ne*'nin cevabıdır. Ömrü *niçin*'in cevabına yetemezdi.”¹¹⁸⁷

Utve'nin zamanla ilgili vardığı yargıdan, onun inançsız olduğu söylenebilir. Zira o, Ahireti kabul etmeyen bir dehrîdir. Utve, Allah'a karşı da çok cüretli ve kendini beğenmiştir. Bu iki tavrı kendisini küfre götürecek bir durumdur. Bir gün kendisine saygı için eşeğinden inmeyen köylüyü dövmüştü. Babasına,

-Bana saygı göstermek zorundadır. Benim kim olduğumu bilmiyor mu?

-Sen de onun gibi Allah'ın kullarından birisin.

-Ben kimsenin kulu değilim.

-Allah'tan bağışlanma dile, ahmak. Seni ateşiyle yakar.

¹¹⁸³ el-Kîlânî, *Rıhletî ma'a'l-edebe'l-İslamiyyi*, 138.

¹¹⁸⁴ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 5.

¹¹⁸⁵ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 5.

¹¹⁸⁶ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 6.

¹¹⁸⁷ 'el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmihu 'ş-şahşiyetu'r-re 'siyyetu fî rivâyâti Necîb -el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 202.

- Bu çiftçilere iyi davranmak büyük hatadır. Bunlar kırbaç olmasa ne dinler ne de itaat ederler, deyince baba sinirlenir ve onu kovar.¹¹⁸⁸

Yazar, 'Utve'nin mahkûmlara bakış açısını daha derinleştirmek ve belirgin hale getirmek için hapisanedeki gardiyanların fizikî özelliklerini betimler:

“İstihbarat elemanları, önlerinde elektrikli vantilatörlerin, yeşil masa örtülerinin, soğuk gazlı içeceklerin, Türk kahvesinin, kaçak yabancı sigara kutularının bulunduğu bürolarında otururlardı. Masalarında viski şişeleri, bardaklar ve bellerinde seri atan şık tabancalar vardı. Güzel ve rahat odalarından gülüşmeler gelirdi.”¹¹⁸⁹

“Dostları, arkadaşları ve tanıdıkları, hapisanedeki davranışlarının aksine 'Utve'nin terbiyeli, nazik, hoş, şakacı ve vefalı biri ama bazı davranışlarının çok tuhaf olduğunu söylerler. 'Utve, biraz akıl hastasıydı. Mesela bir kere arkadaşıyla Rus ruleti oynamıştı. Dahası ıssız yerlerde saatlerce gezmesi ve sigaranın ne kadar sürede kendisini yakacağına dair yaptığı deneyler, bu tuhaf tarafını destekler tarzdaydı.”¹¹⁹⁰

“'Utve orta boylu, etine dolgun ve sarışındır. Yanağında eski bir yara izi vardır. 1948 yılında Filiştin'i özgürleştirmek için Arap orduları Filistin'e girdiklerinde aldığı bir yaraydı. Bakışlarında anlaşılmayan pis bir parıltı vardı. Bazen gözlerinden kötülük ve korku akardı. Bazen kendisini bir sevgi, şefkat ve doğrulukla çevrilmiş gibi zannederdi. Bazen de arkadaşlarıyla sohbet ederken, kendisiyle alay edecekleri kadar aptallaşır. Özellikle de içtiği zaman. O zamanlar arkadaşlarına kızmaz, onlara darılmaz, onlarla birlikte gülerdi. O anlarda çok saf ve önemsiz görünürdü.”¹¹⁹¹

“Yazar, işkence ve dehşet atmosferini betimlemek için Melvânî'yi romanın ikincil kahramanı yapar ve onu işkencenin mühendisi ve barbarlığın öncüsü olarak betimler.¹¹⁹² 'Utve ürpertici ve korkunç biri olarak kurgulanmıştı. Yaptığı işler tiksindirici, kendisi de bayağı biriydi. Nasıl da kibirliydi. Hapishaneye düşenlere

¹¹⁸⁸ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 39.

¹¹⁸⁹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 6-7.

¹¹⁹⁰ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 7.

¹¹⁹¹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 8.

¹¹⁹² el-Kılânî, *Rıhletü ma'a'l-edebe'l-İslamiyyi*, 136.

karşı yetkesini nasıl da yayardı. Çeşitli işkence araçları icat ederek bunlarla öfkesini giderirdi. Hapishaneden çıktığında ise kimse kendisini önemsemediği için itibarını yitirdiğini düşünürdü.”¹¹⁹³

Utve'nin kullandığı işkence yöntemlerinden biri de mahkûmların, Haç şeklinde yapılmış bir tahta üzerine bağlanmasıyla yapılan işkence aletidir. Bu alanda sanatını konuşturdu. Yaptıkları o tahtadan icada da Arûse/gelin adını verirler.¹¹⁹⁴

Utve, yaşı otuz beş olmasına rağmen hala bekârdı. Arkadaşlarından birinin hanımı onu evliliğe ikna etmiş, ancak Utve, Nebîle'yi görünce biraz akli karışmış, yüzü kızarmış, kalbi çarpmış ve evlenmekten vazgeçmişti. Ona göre Nebîle: “Esmer ve yumuşak tenlidir. Etkileyici bir yüzü, esir alan bir ses tonu vardı. Parlaklık, dişilik ve çekicilik ilham eden narin bir yapısı vardı.”¹¹⁹⁵

“Utve, Nebîle'yi bu şekilde betimledikten sonra bıyığını ve dudaklarını yalar. Kirpiklerini kırıştırdıktan sonra, bu ne güzellik böyle, der. Nebîle ise bir taraftan gülerken, pembe dudaklarının arkasında parlayan beyaz dişleri, geriye savurduğu siyah saçları de var, der. Boynunda ve göğsünde bir canlılık ve kışkırtma vardı.”¹¹⁹⁶

”Utve kitap okumayan kültürsüz biridir. Nebîle, kendisini öpmeye çalışan Utve'nin isteğini reddeder ve bunun ancak nikâhla olabileceğini söyler. Utve ise şeriat, sünnet gibi kelimelerden nefret etmektedir.¹¹⁹⁷ Kötülüğün kendisinde vücut bulduğu Utve'nin aslında Nebîle'yi bir eş olarak değil, metres olarak almak istediğini öğreniriz.”¹¹⁹⁸

Bu duruma sinirlenen Utve öfkesini yenmek için, *iç monolog* tekniğiyle konuşur: “Bu dünyada hâlâ aptallar var. Evet, aptallar. Çünkü yaşamın gerçeğinde yaşamaktan daha fazlasını, kitapların sayfaları arasında yaşıyorlar. Harb Hapishanesi'ne kırbaçla sürdüğüm ve bedenlerini parçaladığım bu koyun sürüleri, onların başlarına gelen en büyük felaketin sebebi, okumaları. Evet, onlara kitap okumayı tamamen yasakladığımda haklıydım. Ama bu deliyi okumaktan nasıl

¹¹⁹³ el-^c Arîmî, *el-İtticâhu 'l-İslâmiyyu fi a 'mâli Necîb el-Kîlânî*, 197.

¹¹⁹⁴ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 8.

¹¹⁹⁵ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 9.

¹¹⁹⁶ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 9.

¹¹⁹⁷ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 12-13.

¹¹⁹⁸ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 83.

engelleyeceğim? Ona, mezun olduğu Edebiyat Fakültesine ve yapmakta olduğu öğretmenlik mesleğine lanet olsun.”¹¹⁹⁹

Hapishaneye gitmek için yola çıkan Utve, yol boyunca kendisi ve gücü hakkında *iç monolog* tekniğiyle konuşur: “Cadde kalabalıktır. Arabanın camından, geçenleri gördükçe onları geriye kalan süprüntüler olarak görür ve kendilerinden geriye kalanları bu şekilde adlandırır. Yollarda gülerek, öfkelenerek ve susarak dolaşan bu insanların kaçı, Utve Bey’in kim olduğunu biliyordu? Onun ayakları altına yatıp af dileyen hocaları, önde gelen zenginleri, eski paşaları, beyleri ve bakanları kim biliyordu? Eğer kendisinin yüksek bir otorite veya ülkenin güvenlikten sorumlu kişisi olduğunu bilselerdi, yolun iki tarafını da açarak yol verirlerdi. Kadınlar zılgıt çeker, slogan atarlar ve çocuklar kendisini selamlardı.”¹²⁰⁰

“Yazar, Maḥmūd Şaḫr’ı, sadece el-İḥvânu’l-Muslimûn’u değil, tüm mahkumları temsil edecek şekilde romanda görevlendirir. Maḥmūd’a yapılan işkencelerin haddi hesabı yoktur. Yazar, Maḥmūd’un yolunu Allah yolu olarak betimler.¹²⁰¹ Maḥmūd Şaḫr, romandaki gerçek kişilerden biridir. Bu nedenle yazar Maḥmūd’a ve onun şahsında Harb Hapishanesi mahkumlarına yapılan işkencenin canlı ve gerçekçi bir resmini çizer.”¹²⁰² İşkencenin etkisiyle:

“Beni de al, ölümden korkmuyorum. Beni onlardan kurtar. Bayılmam senden gelen bir rahmetti. Ya Rabbim! Neden beni hep baygın halde tutmuyorsun.”¹²⁰³ Maḥmūd’u Utve’nin elinden hapishane doktoru alır. Ancak Maḥmūd 1965 yılı Ağustos ayında işkenceden dolayı ölür.”¹²⁰⁴

“Necîb el-Kîlânî, Utve’nin mahkûmlara karşı aşırı şiddetli davranmasını Filistin cephesinde karşılaştığı sıkıntılara bağlar ve bunu *geri dönüş* tekniğiyle okurla paylaşır: “Utve’nin yüzü kızardı. Kuşatmada yaşadığı zor günleri hatırladı. Açlık, uykusuzluk ve korku dolu geceleri hatırladı. Herşeye karşı öfkeliydi. İlkelere, sloganlara ve yöneticilere öfkeliydi. O gün sadece kendisi için yaşamaya karar verdi. Herşeyin, ilkelerin, tarihin, Araplığın ve İslâmın canı cehennemeydi. Utve’ye göre

¹¹⁹⁹ el-Kîlânî, *Riḫletun ilellâh*, 14-15.

¹²⁰⁰ el-Kîlânî, *Riḫletun ilellâh*, 15.

¹²⁰¹ el-Kîlânî, *Riḫletun ilellâh*, 18.

¹²⁰² el-Câcî, *Şaḫsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 342.

¹²⁰³ el-Kîlânî, *Riḫletun ilellâh*, 21-23, 26.

¹²⁰⁴ el-Câcî, *Şaḫsiyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 343.

insan dünyadaki zevkleri tatmalı ve kendisini gerçekleştirmeliydi. İstediklerine ulaşınca kadar her şeyi yapmalıydı. Adanmışlık saçma; kahramanlık yalan; kardeşlik bir aldatmaca; zafer ise bizzat kendisinin faydalandığı bir şey olmamıştı. Öldürse, çalsa ve ihanet etse bile, arzularını gerçekleştirenlerin kölesi olacaktı. Utve, savaş zamanı, bedevi kızının ırzına geçmeye çalıştığını hatırlıyor muydu, acaba. Komutan kendisini hapsedip kırbaçlamıştı. Bu ahmak komutan, ahlaktan, erdemden ve Allah korkusundan bahsediyordu.”¹²⁰⁵

”Utve maddeci bir zihin yapısına sahiptir. Paranın *güç* olduğuna inanır. Gece âlemlerine dalar, parası olmadığı zamanlarda da ya çalar ya da ödünç alırdı. Nâsır darbesinden sonra da kendisine uygun bir mevkide görev verilir. Nazi subayları gibi eğitilir ve uzman bir işkenceci olur. İşkence hususunda kendini haklı gördüğü gibi, kendisini sadece Mısır’da değil diğer Arap ülkelerinde öğrenci yetiştirmekle övünürdü.”¹²⁰⁶

Utve onca zorbalığına ve Hârb Hapishanesi’nin müdürü olmasına rağmen Nebîle’ye söz geçiremez.¹²⁰⁷

Nebîle, kültürü sadece Nizâr şiirleri okuma olarak görüyordu. Daha sonra okuduğunu anlayan kültürlü biri haline geldi. Şimdi siyasette gelişen olayları daha iyi anlıyordu. Utve ile tanıştıktan sonra daha da bilinçlendi. Hapse girdikten sonra Selvâ ile tanışınca ve işkencenin şiddetini görünce çevresinde olan şeyleri yeniden değerlendirmeye karar verdi.¹²⁰⁸

Yazarın oldukça ince bir şekilde betimlediği resim, Nebîle’nin gördüğü işkencenin etkisini ortaya çıkarır, insanın aklını ve ruhunu tüketir. Yazar bunu şu ifadelerle açıklar:

“Korkunç mezar gibi önündeki koyu karo taşlarının üzerine atıldı.”¹²⁰⁹

“Yazar Nebîle’yi’ aşk ve nişan bağıyla Utve’ye bağlar ve Nebîle’nin onunla alay etmesini ve savunmasız bir genç kız olmasına rağmen ona üstün gelmesini

¹²⁰⁵ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 33-34.

¹²⁰⁶ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 40-41.

¹²⁰⁷ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 46.

¹²⁰⁸ Hânnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 293.

¹²⁰⁹ Hânnân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kîlânî*, 411.

sağlar.¹²¹⁰ Ancak ‘Utve ona bir ders vermek için, çok kötü bir şaka yapar. İstihbarat subaylarından birini göndererek Nebîle’yi arabayla alıp Hârb Hapishanesine götürür.¹²¹¹ İstihbaratçı arkadaşlarından birinden Nebîle’yi tutuklamasını, soruşturmayla almasını, onu sıkıştırmasını ve tutuklamasını rica eder. Arkadaşı da kendisinden istenenleri yerine getirir. Eziyetin şiddeti arttığında, Utve devreye girecek ve Nebîle’yi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak ve sevgilisini kurtaran kahraman olacaktı. Tiyatro planlandığı gibi olur, ama sonuç beklediği gibi olmaz. Aksine Nebîle, Utve’den daha da uzaklaşır ve kendisinden nefret eder. Bu ayrıca Nebîle’nin İhvân davası üzerinde daha da fazla durmasına sebep olur.”¹²¹²

Burada Nebîle’nin alt-üst olmuş haliyle içine kapandığını ve *iç monolog* tekniğiyle anılarına döndüğünü görürüz:

“Annesini, babasını ve kardeşlerini hatırladı. Sakin evini, küçük kitaplığını, plaklarını, kasetlerini, kendi zevkine göre seçtiği güzel tabloları ve okulundaki küçük tomurcukları ve arkadaşlarını hatırladı. Ölümüne denk olan o neşeli dünyayla bağlantısı kopacaktı. Yoksa ölüm ne demektir ki? Sonsuz ayrılış, içinde suyun, güneşin, gökyüzünün, ekinlerin, hayvanların, eşyanın, sanatın, fikirlerin ve kişilerin da dâhil olduğu tatlı yaşamdan ayrılmaktır. Şu an gördükleri, cehennemin ta kendisidir. Şık kafesi içinde muhteşem kuşunu düşündü. Elini uzatıp kafesi açmayı ve hapisteki kuşu salıvermeyi diledi.”¹²¹³

Nebîle, hapishane binasından içeri girerken, yazarın dilinden mekânı betimler. Zira yazar, burasını çok iyi bildiğinden dolayı, çok titiz bir şekilde bir betimleme yapmıştır:

“Araba, hapishane müdürünün odasının önüne geldiğinde, avluya açılan geniş kapıdan geçer, sonra, yarım daire bir tur atar ve büyük binanın yan tarafındaki küçük kapıya ulaşırdı. Kısa sürede onu indirip binaya sokarlardı. Kısa süre içinde kendisini, pahalı yeşil bir örtüyle kaplanmış, gösterişli bir büronun arkasında iki kişi bulunan odada bulurdu. Başının üstünde, Arapların lideri Cemâl ‘Abdu’n-nâşır’ın bir portresi

¹²¹⁰ el-Kılânî, *Rıhletü ma’a’l-edebe’l-İslamiyyi*, 135.

¹²¹¹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 48-49.

¹²¹² el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 48-51.

¹²¹³ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 50.

ve sol tarafta ise üzerinde “*Adalet Mülkün Temelidir.*” yazılı altın suyuyla yazılmış tablo vardı.”¹²¹⁴

“Nebîle, herhangi bir siyasî oluşum içinde bulunmamasına rağmen, hapse atılmasının nedenlerini bir türlü bulamaz.¹²¹⁵ Hapishanede iken Selvâ Aḥmed ile tanışır. Selvâ Aḥmed, Nebîle’ye burada, gardiyanların kadın mahkûmların ırzlarına geçtiklerini anlatır. Selvâ’nın solcu musun? sorusuna hayır cevabını verir.”¹²¹⁶

Selvâ Aḥmed aynı zamanda yitirilmiş özgürlüğü ve heder edilmiş insanlık onurunu temsil eder. Yazar, ikincil kişi de olsa Selvâ’nın kurgusunu ve taşıdığı mesajını insanlara ulaştırmayı ve okuru etkilemeyi başarmıştır. Selvâ sabırlı ve dirençlidir. Sistemle mücadele etmiştir.¹²¹⁷

Bir sonraki bölümde toplumsal ve siyasî yozlaşmanın sembollerini görürüz. Selvâ gözyaşlarını kurularak söyler:

“Her gün geliyorlardı. Nöbetçi subay benden tuhaf şeyler istiyordu. Nebîle mırıldanarak bu pislik köpeklerin, rezil işlerden vazgeçmediklerini söyler.”¹²¹⁸

“Kapı açılır açılmaz, elbiseleri parçalanmış bir kadın gördü. Yüzü yara bere içinde, yalın ayak ve parçalanmış elbiselerinin arkasında göğüslerini saklamaya çalışıyordu. Göğsünde yaralar ve kızarıklıklar vardı. Muhiber sert bir şekilde onu iter. Tükenmiş bir halde karo taşlarının üzerine düşer. Nebîle’ye bakar. Öfkeli gözleriyle daracık odayı ölçer, sonrasında ağlamaya başlar. Nebîle hemen yanına gider, sevgiyle onu bağrına basar. Mahkumun ağlaması daha da artar ve “Allah intikamını alacaktır”, der. Sonra da, kimsin? diye sorar.

-Selvâ Aḥmed!

-Kardeşim ne oldu?

-Onbinlerce kişiye ne olduysa. Sonra yeniden ağlamaya başlar :

“- Düşünebiliyor musun? İrzıma geçmeye çalıştılar. Bu hangi kanunda var?”¹²¹⁹

¹²¹⁴ el-Kîlânî, *Rıḥletun ilellâh*, 51.

¹²¹⁵ el-Kîlânî, *Rıḥletun ilellâh*, 55.

¹²¹⁶ el-Kîlânî, *Rıḥletun ilellâh*, 60.

¹²¹⁷ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi қаşашı Necîb el-Kilânî*, 214-215.

¹²¹⁸ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi қаşашı Necîb el-Kilânî*, 352.

“Nebîle, başka ülkelerin idarecilerinin de eleştirildiğini, ancak bir şey olmadığını, Mısır’da ise durumun neden böyle farklı olduğunu sorar.¹²²⁰ Nebîle, uzunca bir süre fizikî ve psikolojik sıkıntılar çektikten sonra, Utve sahneye çıkar ve Nebîle’nin, kendisinin nişanlısı olduğunu söyler. Nebîle güzel ülkesinde bu tür şeylerin olabileceğine inanmaz. Ayrıca Nebîle, istihbaratçıların kendisi hakkında herşeyi bilip de kendisinin Utve’nin nişanlısı olduğunu bilmemelerine şaşırır.”¹²²¹

Nebîle, Utve’den Selvâ’nın hapisneden çıkarılmasına yardım etmesini ister ancak Utve buna pek yanaşmaz.¹²²² Utve’nin bu oyunundan sonra Nebîle ağır bir kriz geçirir. Kendisini biraz daha iyi hissedince Nâsır’a mektup yazacağını, ona herşeyi anlatacağını, hapishane görevlilerinin yalan söylediklerini, çoğu şeyi ondan gizlediklerine inandığını belirtir. Geçirdiği krizin etkisiyle evdeki tüm kitapları yırtıp camdan aşağı atar. Bu kitaplarda uyuşturucudan ve sahtelikten başka şey olmadığını söyler. Şimdiye kadar darbeye saygı duyan Nebîle artık tereddüt eder.¹²²³

Doktoru kendisine küçük bir Kur’ân-ı Kerîm hediye edince, Nebîle’nin şaşırması, Kur’ân’ı yeni görüyormuş gibi yapması da şaşırtıcıdır.¹²²⁴

“Yazar, Utve’nin haricî, fizikî ve manevî birçok yönden betimini yaptıktan sonra, bu kez de onun çocukluğuna inerek davranışlarındaki etmenleri tespit etmeye çalışır: “O, olay yaşandığında küçüktür. Annesi ona güzel bir oyuncak araba almıştı. Düğmesine basıldığında araba hareket ediyor, ses çıkarıyor ve ısıklık çalıyordu. Küçük oyuncağın şoförü ustalıkla ellerini ve başını sallıyordu. Küçük Utve, hayranlıkla oyuncağının önünde oturmuş izliyordu. Henüz beş yaşında idi. Oyuncağın arkasındaki sırrı çözmeye çalışıyordu ama çözemedi. Büyüklere sordu, anlamadığı birçok şey anlattılar. Sonunda oyuncağını aldı ve bir köşeye oturdu ve içindeki parça ve kablolar dışarı fırlayana kadar bir taşla vurdu. Parçaları yeniden bir araya getirmeye çalıştı ancak oyuncak çalışmadı. Ağladı, annesine ve kardeşlerine gitti. Ona oyuncağın daha çalışmayacağını söylediler. Bu olay onda derin izler bıraktı. Utve uzun süre ağladı. Şimdi ise parçalanmış arabası ile Nebîle arasındaki

---

¹²¹⁹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 85.

¹²²⁰ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 66.

¹²²¹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 68-69.

¹²²² el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 71.

¹²²³ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 77-79.

¹²²⁴ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 79.

bağı bilmiyor ancak ikisini bir arada hatırlıyordu. Nebîle, sabrını tüketecek kadar onu yormuştu. Utve, Nebîle'nin o güzel aklından nelerin geçtiğini bilmiyordu. Gözleri, tılsımı çözülemeyecek sembollerle doluydu. Ne yapacaktı? Başarısızlığı asla kabul edemezdi. Kafasını mı kırsaydı? Yoksa ayaklarının altında ezdiği onlarca tutuklu gibi ezmeli miydi? Ya da onu tutuklayıp Arûse ile mi terbiye etmeliydi? Ama dünyanın tüm kadınları gelse Utve'nin Nebîle'ye olan açlığı yine bitmezdi.¹²²⁵

Utve gibi insanlığından sıyrılmış, vahşette en üst seviyeyi temsil eden ve vicdanını kaybetmiş birinde bile duygu ve şefkat görürüz. Ancak Utve bu duygularını sadece köpeklerine layık görürdü.¹²²⁶

Mahkumlara olmadık işkenceler yapan Utve, köpeği hasta olunca üzüntüden ağlar, köpeği için, tutuklu bulunan şairlere şiir yazdırırdı. Mahkûmlar hep bir ağızdan; Yaşasın Tusko! diyerek köpeği için slogan atarlardı. Onlarla şakalaşır ve konuşurdu:

“Sen de insandan geri kalmazsın. Tusko, sen vefasın, sen dostluksun, sen sevgisin, sen itaatsın, sen tam teslimiyetsin. Seni oynarken ve beni gördüğünde gösterdiğin mutluluk bana senin, insandan daha duygulu daha hisli ve daha içten olduğun duygusuna kapılıyorum.”¹²²⁷

Yazar, burada hapisane görevlilerinin mahkûmlara yaptıkları insanlık dışı olayların gülmeçesini yapar. İnsanlar işkence altında ölürken mahkûmlar, hapisane müdürünün köpeği için *yaşasın* sloganı atarlar.

Utve'ye göre hapisanedeki mahkûmlar hayvandır. Bunlar kedi gibi yedi canlıdır. Asla da ciddi bir şekilde tedavileri yapılmaz.¹²²⁸

Gelen bir telefon Nebîle'nin İskenderiye şehrinde Mısır otelinde olduğunu söyler. Kendisi İskenderiye'ye gideceğinden mahkûmların koğuşlarda kalmalarını ister.¹²²⁹

Nebîle, gelişimci bir çizgi izler ve Başkana bir mektup göndermeye karar verir:

¹²²⁵ el-Kîlânî *Rıhletun ilellâh*, 82-83.

¹²²⁶ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 87-89.

¹²²⁷ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 88.

¹²²⁸ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 97.

¹²²⁹ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 105-106.

“Bunların Nâşır döneminde olamayacağını, kendisinin zorbaları devirdiğini, yozlaşmış krallık yönetimini sona erdirdiğini söyler. Herkesin isteği olan *sosyal adaleti* gerçekleştiren birinin masumların haklarını gasbetmesinin düşünülmemeyeceğini ifade eder. Halkın çocuklarına yapılan zorbalığın makul bir gerekçesi olamaz der, Nebîle. Biz hepimiz senin kardeşleriniz. Bazıları, güvenlik gerekçesiyle yapılan uygulamaları abartmaktadır. Senin bu gibi uygulamalara onay vereceğini sanmıyorum.”¹²³⁰

“Yazarın, kadın konusuna bakışına baktığımızda *Rıhletun ilellâh* roman kahramanı Nebîle’yi başka bir açıdan görürüz. Dikbaşı olarak bildiğimiz Nebîle bu kez, erkek gibi davranmaya çalışan biri olarak çıkar karşımıza. Her yere, örneğin Türkiye, Lübnan ve Kuveyt’e yalnız gider. Gurbete çıkar ve erkeklerle tokalaşır, onlarla yalnız kalır. Bu durumda davranışları Avrupalı kızlar gibidir. Ama yazar onu, örnek Müslüman kadın olarak sunar. Diğer yandan Nebîle’yi ele aldığımızda, davranışlarıyla düşünceleri arasında büyük farklar vardır. Aklî boyutu ile psikolojik boyutu arasında da uyumsuzluklar vardır. Düşünsel olarak zorbalardan intikam alır, yozlaşmadan nefret eder, zulme karşı çıkar, mazlumlara acır, cellatlardan intikam alır, İslâmı arzular, ama özgürlüğü batılilar gibi algılar ve dinin sınırlarını aşar. Nebîle’nin davranışlarına baktığımızda, onda Dünya ehlerinden hiçbir kadının bilmediği davranışları görürüz. Müslüman kadın, erkeklerin içine karışmaz, tek başına seyahat edemez, şeriatin belirlediği sınırları aşmaz, aksine her açıdan İslâma bağlıdır. Eğer Nebîle zulme karşı meydan okudu ve nişanlısı vahşi ‘Utve’ye karşı dik durduysa neden bireysel davranışlarındaki bâtil yükten kurtulmuyor.”¹²³¹

“Utve, Nebîle’yi otelde eliyle koymuş gibi bulur. Nebîle kaçmak ister ama Utve izin vermez.¹²³² Utve ile Nebîle sinemaya giderler. Utve sinemayı, insanların vücuduna zerkedilip paralarını alan bir sisteme benzetir. Nebîle filmdeki bir diyalog üzerinden, kahramanların ölmeyeceğini, bedenleri ölse bile fikirlerinin yaşayacağını söyler.”¹²³³

¹²³⁰ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 108.

¹²³¹ Hânân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşası Necîb el-Kılânî*, 168-169.

¹²³² el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 110-112.

¹²³³ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 121.

Bu söz aslında Utve'ye veya onun temsil ettiği asıl hapisane müdürü olan Hamza Besyûnî'ye verilen bir cevaptır. Zaten Hamza Besyûnî, arkasında kimseyi bırakmadan bir trafik kazasında ölür. Ne eşi ne de çocukları vardır.

“Nebîle, hapishanenin ve Utve'nin gerçek yüzünü görür. Bir öğretmen olarak içinde bulunduğu sistemin iç dünyasını farkeder. Aralarında ne kadar da fark vardır? Övdüğü devrimciler, hiç bildiği gibi değildirler. Görülen ile olan, birbirinden çok farklıdır.”¹²³⁴

Yazdığı mektuptan dolayı Başkanın sarayından Nebîle'yi ararlar. Yazdığına pişman olur ve korkmaya başlar ama cesaretini toplar ve meydan okur. Ya kendisini kurtaracaktır ya da sonsuza dek kaybolacaktır.¹²³⁵ Utve yurtdışından getirilmiş kötü bir silah gibidir. O, ne zaman canı istese zulmün harekete geçirdiği bir alettir.¹²³⁶ Nebîle, Utve'nin kurduğu hapisane tiyatrosu olayından haberdar olur.¹²³⁷ Yazar, canını kurtarması için Nebîle'yi başka bir Arap ülkesine gönderir.¹²³⁸ Utve tam bir öküzdür. Nebîle, işkence ve zulmün şiddetinden zalimlere kahr okur ve Kuveyt'e gider.¹²³⁹ Ailesine ve Utve'ye birer mektup yollar:

“Ailesine hitap ederek, sakın bir yaşantısı varken, ormanlarla dolu vahşi ve farklı bir dünyaya düştüğünü ifade eder. Burada insanların hayvanlardan daha beter davranışlarını görür. Yaşamın büyüklerin ve küçüklerin ellerinde bir oyuncak haline geldiğini söyler. Bu dünyadaki gezintisi çok korkutucudur. Nerdeyse der, aklımı yitirecektim. Devrimi sevginin, özgürlüğün ve kardeşliğin suyu ile suladığımızda devrimin gelişeceğini ve en güzel meyvelerini vereceğine inanmışım, ancak, insanın gururu, bencilliği ve kök salmış kötü ahlakı, bizi merhametsiz ahmakların cahil ellerine düşürdü.”¹²⁴⁰

Diğer mektup ise Utve'ye gönderilmiştir: “Ona, faydalandığı zafer sarhoşluğunun büyük bir yanılsama olduğunu söyler. Askerlerinin, köpeklerinin ve yöneticilerinin kendisini başarısızlık ve hayal kırıklığından kurtamayacağını yazar.

¹²³⁴ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 144-145.

¹²³⁵ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 148-149.

¹²³⁶ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 160.

¹²³⁷ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 165.

¹²³⁸ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 198.

¹²³⁹ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 207.

¹²⁴⁰ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 209.

Göğsündeki nişanların ancak yüz karası olduğunu söyler. Zira onun bedeli, kirlidir. Utaç ve zillet kaynağıdır yoksa zafer ve övünç kaynağı değildir.”¹²⁴¹

Nebîle bir kez daha Utve’yi alt etmiştir. Ancak Utve, Nebîle’nin gelmemesi halinde tüm aile bireylerinin tutuklanacağını söyleyerek tehdit eder.¹²⁴² Utve, Nebîle’nin iadesini ister ancak Kuveyt, İhvân üyelerinin iadesini yapmaz. Utve elli kilogram ağırlığındaki bir kadının kendisini yenmesini hazmedemez.¹²⁴³

“Kuveyt’e gittikten sonra, İhvân üyelerini tutuklayan ve işkence eden Mısır Güvenlik Teşkilatının işlediği suçları açığa çıkarmak ve teşkilatı rezil etmek için bir kitap yazar.¹²⁴⁴ “*Nebîle Abdullâh’ın Anıları*” başlığıyla anılarını Lübnan’da bastırır. Kitap, Mısır ve Mısır yönetiminde büyük yankı uyandırır.¹²⁴⁵ Vatan hainliğiyle suçlanan Nebîle, baskılara dayanamayarak bir süreliğine Türkiye’ye gitmeye karar verir.”¹²⁴⁶

Yönetim, ülkede ilke ve değerleri yok eder. İlkeler ve yüce değerler bir tür ahmaklık ve saflık halini alır. Bu nedenle insanlar işi mizaha dökerler. Hükümetin aciz kaldığı tek şey, bu olur. Nebîle’nin yazdığı kitap yüzünden bazı akrabaları işlerinden olurlar.¹²⁴⁷

Maḥmûd Şaqr, işkencede ölür. Hârb Hapishanesinde işkenceye tahammül eden ve işkencede ölen gençlerin sembolü olur ve çöle defnedilir. Hapishane’deki kayıt defterinde isimlerinin karşısında kaçtıkları yazılmıştır.¹²⁴⁸ Birileri, Nebîle’yi öldürmeye teşebbüs eder ancak başaramaz.¹²⁴⁹

1.2.1.3.5. **Ḳaḍiyyetu Ebû’l-futûḥ eş-Şarḳâvî**

Ḳaḍiyyetu Ebû’l-futûḥ eş-Şarḳâvî romanının ne zaman yazıldığı ve ilk baskısının tarihi belirsizdir. Elimizdeki mevcut baskı, Mu’essesetu’r-risâle tarafından ikinci baskı olarak 1996 yılında Beyrût’ta basılmıştır.

¹²⁴¹ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 211.

¹²⁴² el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 214.

¹²⁴³ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 219.

¹²⁴⁴ el-Câcî, *Şaḥşîyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 216.

¹²⁴⁵ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 258, 261, 263.

¹²⁴⁶ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 275.

¹²⁴⁷ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 290-291.

¹²⁴⁸ el-Kîlânî, *Riḥletî ma’a’l-edebi’l-İslamiyyi*, 136.

¹²⁴⁹ el-Kîlânî, *Riḥletun ilellâh*, 316.

Romanın yazılma nedeni, yalanın ve yalan söylemenin açacağı kötü durumları insanlara göstermektir. Romanın ana teması, yalan olmakla birlikte romanın ilerleyen aşamalarında, olaylar siyasî bir duruma da evrilir.

Romanın kişileri: Ana kahraman köyünde seyyar satıcılık yapan Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî, eş-Şarķâvî'nin karısı Kâţîfe, 6 yaşlarında olan Şevķî ve 'Abdulķâdir, Şevķî'nin kız kardeşi Ferîde iyi karakter olarak; köydeki hırsızlardan biri olan Besyûnî, Muhtar, Korucubaşı, Güvenlik polisi ve neredeyse hiç ortalıkta görünmeyen 'Înâyât Hanım ise kötü karakterler olarak karşımıza çıkar. Diğer roman kişileri ise eş-Şarķâvî'nin karısı Kâţîfe, kaza yapan arabayı ilk gören Şevķî ve 'Abdulķâdir, Şeyh Meddâh ve müridi Yunus 'Abduhu'dur.

“*Ķađıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî* romanı, 25 yaşında, sebze-meyve satan bir seyyar satıcının yaşamının bir kesitini anlatır. Romanın teması, *yalan*'dır. el-Kîlânî bu romanda, kahramanının söylediği bir yalan yüzünden polisin devreye girdiği ve ulusal güvenlik haline getirilen bir öyküyü anlatır bize. Romanın olayları 2. Dünya Savaşı sırasında geçer. Yazarın niyeti günümüzden kaçış olmadığı gibi, onu terketmek de değildir. Doğrudur, yazar günümüzden (romanın yazıldığı tarih: 1996) yaklaşık elli yıl geriye gitmiştir. Dünya şimdiki dünya; sistem aynı sistem değildir. Ama içerik aynı içerik, olaylar aynı olaylardır. Fakir ve ezilmiş köy halkı aynıdır. Üst tabaka ise yozlaşma içindedir. Otoritenin baskısı da iyi ile kötü arasındaki mücadele de asla değişmeyecektir.”¹²⁵⁰

“eş-Şarķâvî, basit bir olaydan, sadece eğlenme amaçlı yalandan ve evhamlardan bir saray oluşturur. Yazar, eş-Şarķâvî'yi ilginç bir yapıda kurgular. Yalanı meslek edinmiştir. Sözdeki yalan ona yemekteki aparatif gibidir. Daha sonra ise yalan, yemeğin kendisi olur. eş-Şarķâvî'nin hayat felsefi budur. Kendi uydurduğu öyküleri anlatır.”¹²⁵¹

Romanın başlığına gelince, *Ķađıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî* ismi, içerikle uyumludur.¹²⁵² Romanın olay örgüsüne baktığımızda çoklu olay örgüsünü görürüz.

¹²⁵⁰ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 39.

¹²⁵¹ el-Muntaşır Billâh, *el-MelâmiĶu's-şahşıyyetu'r-re'ıyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-sıyâsiyyeti*, 168.

¹²⁵² el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 50.

Çocuk Şevkî'nin yaşadığı köy nadiren ziyaretçi görür. Arabayla geleni ise çok daha nadirdir. Bunun sebebi köyün çok ücrada olması ve bir güzelliğinin, cazibesinin ve ekonomik değerinin olmamasıdır.¹²⁵³ Bu nedenle Şevkî arabayı çok merak etmekte ve binmek istemektedir.

“Roman, bu arzu üzerine Şevkî ve ‘Abdulkâdir adlı iki çocuğun ‘Abbâsî denizi denen yerde, meydana gelen kazaya karışan arabayı görmek için oraya gitmeleriyle başlar. Kaza mahalline geldiğinde iki çocuğu orada gören eş-Şarkâvî, onları kovduktan sonra, yarısına kadar suya batık arabada bir şeyler bulmayı ümit eder ancak bulamayınca eli boş, eşiyle köye döner. Kaza mahallinde alabilecek bir şey bulamayan eş-Şarkâvî köye geldiğinde, tüm askeri, polisi ve cankurtaranları kaza mahalline dökecek bir hikâye uydurur. Şevkî, eş-Şarkâvî'ye tüm bunları nasıl ve nerede gördüğünü sorduğunda ise sen onu bilmezsin salak, deyip uzaklaştırır.”¹²⁵⁴

“Necîb el-Kîlânî'nin romanlarında yozlaşma çok köklüdür. Bu durum doğal olarak *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî* romanına da yansır. Yozlaşma, romanda birçok kesimin oluşturduğu kitlenin canlı ve somut örneğidir. Silah kaçakçılığı yapılır. Karaborsayı kontrol ederler. İki kuruşa uyarıcı hap satarlar. Hatta Yunus 'Abduhu, kara borsanın gerekli olduğunu, yoksa resmî gelirin yeterli olmadığını ve köy halkının zalim olduğunu söyler. Biz onlara zulmetmedik ama onlar kendilerine zulmediyorlar, der.”¹²⁵⁵

Yazar romanda ana olayları gizler ve ikincil olayların yüzeyde kalmasına izin verir ki, romandaki olayları açıklarken okur, savaş ile kendi durumu arasındaki olayları karşılaştırsın, daha fazla sıkıntı duymasın.¹²⁵⁶

“Yazar, romanın tümüne egemen olan iki çizgiden bahseder. Bunlardan biri, güvenlik güçlerinin, istihbarat polislerinin bir suçu açığa çıkarmak için, otoritenin baskısı nedeniyle, krizin şiddetlendiği anlarda güvenlik güçleri ve istihbarat polislerinin şahsında temsil edilen çizgidir. Bu çizgi, aynı zamanda eş-Şarkâvî davası ve kaybolan kadında temsil edilir. İkinci çizgi ise Paşanın kendisinden çok genç bir kadınla yaptığı evlilikte temsil edilen toplumsal çizgidir. Bunların yanında diğer iki

¹²⁵³ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 6.

¹²⁵⁴ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 10-11.

¹²⁵⁵ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 64.

¹²⁵⁶ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 66.

boyut ise cinayet ve siyasî boyuttur.¹²⁵⁷ Yazarın, Vefd Partisi ve Nahhâs Paşa'dan önceki dönemde Mısır yönetiminin yaşadığı krizin gerçek doğasını ortaya çıkarmak için, bir cinayeti nasıl siyasî bir davaya dönüştürdüğünü görürüz.”¹²⁵⁸

“Bazıları ‘Abbâsî Denzine bir aracın düştüğünü, ölenlerin cesetlerinin kıyıya yakın yerde, suda yüzdüklerini iddia eder. Kurbanlar arasında güzel kadınlar, mavi gözlü çocuklar, altın işleri ve oraya buraya saçılmış elbiselerden bahsederler.”¹²⁵⁹

“İki arkadaş Şevkî ve ‘Abdulkâdir meraklarına yenik düşüp ‘Abbâsî Denzine giderler. Sonunda terkedilmiş bir yerde mavi renkte yarısı suya batmış bir otomobil bulurlar. İki kişi, lastikleri çalınmış araba hakkında konuşmaktadırlar. Bazı yedek parçalar çalınmıştır. Masrafları çok olacağından arabayı bırakıp giderler.”¹²⁶⁰

Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî romanı, bünyesinde, teşhis, yönlendirme ve eğlendirme boyutlarını toplar ve birey, köy, devlet ve dünya ölçeğinde hastalıklı yalan sorununu ele alır. Bozuk araba, zorba otoriteyi yansıtır.¹²⁶¹

Yûnus ‘Abduhu, şeyhin müritlerinden biri olmasına rağmen insanların kafasını karıştıran bir yapıya sahiptir. Aslında iyilerden çok kötülere daha yakındır.¹²⁶²

“Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî, 25 yaşında el arabasıyla sebze-meyve satan bir seyyar satıcıdır. Trafik kazası sonucu ‘Abbâsî Denzine düşen otomobilden alacak bir şey bulamayan eş-Şarkâvî, hayal gücünü kullanarak kazayla ilgili daha fazlasını bildiğini söyler.”¹²⁶³

eş-Şarkâvî'nin uydurduğu kazaya dair yalan ve betimler, kendisinin hapsedilmesine, işkence görmesine ve mahkemeye sevk edilmesine sebep olur: “Savcılık kayıtlarına göre, hikâye bu. Beyefendinin karısı, aşğını da alır ve beraber kaçarlar. ‘Abbâsî denizi bölgesine giderler. Güneş şemsiyesinin altında oturup şarap içerler ve birlikte olurlar. Kadın, göz alıcı prensesler gibi güzeldir. Sonra denize inip

¹²⁵⁷ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmihu's-şahşıyyetu'r-re'şıyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 173.

¹²⁵⁸ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmihu's-şahşıyyetu'r-re'şıyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 174.

¹²⁵⁹ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 6.

¹²⁶⁰ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 6-8.

¹²⁶¹ el-Kılânî, *Tecribetü'z-zâtiyye fi'l-kışşati'l-İslâmiyyeti*, 122.

¹²⁶² el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 43.

¹²⁶³ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 10.

yıkanırlar. Bir cin onları denize çeker. Âşık kaçar ve sonrasında durup yüzünü tokatlar. Daha sonra kadının cesedi suyun yüzüne çıkar. Kıyıya doğru gelen cesedi bulur. Âşık bağırır, insanlar toplanır. Evet, geceydi, hayır gece yarısıydı. Bilmiyorum, olanlar buydu. İnsanlar her taraftan geldiler. Hırsızlar mücevherleri ve elbiseleri gasbetti. Aşkı da çıplak vaziyette Muhtarın bürosuna, oradan da Polis Merkezine götürdüler. Dünya alt üst oldu. Polis, savcı, atlar ve cankurtaranlar. Görünen onlar Paşanın adamları, rezaletin prensleri idi.¹²⁶⁴

Yazar, eş-Şarkâvî kişinin saflığı ve düşünme yöntemiyle uyumlu bir üslup kullanır. Kendi içinde kendisinin uydurduğunu bildiği olayı anlatırken; eş-Şarkâvî'nin psikolojik durumunu çağrıştıran kelimeler kullanır. Zamanla ilgili konuşurken yaşadığı tereddütlere bakalım: “İnsanlar toplandı. Evet, geceydi, hayır gece yarısıydı. Bilmiyorum. Olanlar buydu”. Sonra durumu düzeltmeye çalışır: “Nasıl? Müslüman, bu Allah’ın bir hikmetidir. Allah’ın herşeye kâdir olduğunu inkâr mı ediyorsun?”¹²⁶⁵

Şevkî, eş-Şarkâvî'nin anlattıklarını büyük bir şaşkınlık içinde dinler. Kendisi orada iken bir şey görmemiştir. eş-Şarkâvî'ye yaklaşır ve ne gördüğünü sorduğunda Şevkî'yi oradan kovar.¹²⁶⁶

eş-Şarkâvî tutuklanır. Hipnotize olmuş gibidir. Dünyada ne olacağını bilmez: Ben masumum. Suç işlemedim, hiçbir şey görmedim. Hepsi yalan. Karısını boşayacağı üzerine yemin ederek ben, fes giymiş iki adam ve bir arabadan başka şey görmedim. Olanların tümü budur, der. Ancak eş-Şarkâvî, olayı daha önceden detaylı bir şekilde anlattığı için halk, kendisine inanmaz. Tutuklanmaktan kurtulmak için inkâr eder.¹²⁶⁷ Kendisinden cesedi betimlemesini isterler:

Ölü olmasına rağmen dudaklarında hafif bir gülümseme vardı. Ölünün yüzü sararmasına rağmen, tam aksine bunun yanakları al aldı. Gözleri sürmeli, burnu da çok güzeldi.¹²⁶⁸

¹²⁶⁴ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 10.

¹²⁶⁵ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşası Necîb el-Kılânî*, 413.

¹²⁶⁶ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 11.

¹²⁶⁷ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 16.

¹²⁶⁸ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 18.

“eş-Şarķâvî, hikâyesini gelenlere açıkladığında hapis ve dayaktan başka bir şey eline geçmez. Bu durum neredeyse onu idama götürür. Gerçek olmayan düşlerin acıklı sonu budur. Hayal ile gerçek arasındaki sınırın parçalanması, hayatı cehenneme çeviriyor ve kişiyi gerçekten koparıyor.”¹²⁶⁹

Yazar, *iç konuşma* tekniğini kullanarak eş-Şarķâvî'nin kendisinin bu sıkıntılı anlarında yaşadığı psikolojik durumu aktarır: “eş-Şarķâvî, gittikçe dibi olmayan karanlık bir kuyuya batar. O kadar daralır ki, intihar etmeyi, kendini asmayı, Polis Merkezinin çatısından kendisini atmayı veya bıçaklamayı bile düşünür. Ancak bunları yapacak gücü de yoktur. Kendisini iyi tanır. Çok düşünür, az çalışır. Bin kere Muhtarı öldürmeyi, korucu başını zehirlemeyi, Tahta şehrindeki bankayı, Sunbât Postanesini soymayı ve köydeki kuyumcunun yüksek duvarlı evine sızıp gelirene el koymayı düşünmüştü. Daha ilginç, eş-Şarķâvî bir keresinde Kâhire'ye gitmeyi, kralın sarayına bahçedeki yoldan gizlice girmeyi düşündü. Ama Vefd Partisi lideri Nahhâs Paşa ile karşılaştı. O, Vefd Partisini sevmezdi. Ama İhyân'a gelince, onların ne kadar temiz ve yüce olduklarını gördü.”¹²⁷⁰

eş-Şarķâvî, sorgu sırasında adı geçen hırsız Besyûnî'yi de olaya dahil etmekle kalmaz, çocuk Şevķî'nin de orada olduğunu söyler. Bunun üzerine polis hemen onu da soruşturmaya dâhil ederek babasıyla çocuğun getirilmesini emreder.¹²⁷¹

“Besyûnî, ne cesedi gördüğünü ne de eş-Şarķâvî'yle karşılaştığını söyler. Son üç günü kızkardeşinin evinde geçirmiştir. Hem kendisinin uzmanlığı hırsızlık olduğundan bu tür işlere girmediğini söyler. Bu cevaplardan sonra Besyûnî'nin, yalan söylemediği ortaya çıkar. Polis ekibi, olayın bir cinayet olduğuna ve eş-Şarķâvî'nin de bunda dahli olduğuna karar verir. Ancak yukarıdan gelen emirlerde, köklü bir ailenin üyesi olan ‘İnâyât Hanım’ın üç yıldır 60 yaşındaki adamla evli olduğu teyit edilir. Kadın henüz yirmisine basmamış, bir haftadan beri de kayıptır. Polis ona, sağ ya da ölü ulaşamamıştır. Soruşturmalar, kadının kocasıyla şiddetli anlaşmazlık içinde olduğunu gösterir. Kocası İçişleri Bakanlığından emekli Tuğamiral rütbeli 4. sınıf polis müdürüdür. Ailesi Tahta şehrindeki kulüplerde ilişkisinin olup olmadığını soruşturmuş ancak bir sonuca ulaşamamıştır. Konuyla

¹²⁶⁹ Havâlde, *el-Mer'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 84.

¹²⁷⁰ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 20.

¹²⁷¹ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 21.

ilgili haberler yayılınca polis bu ilginç öyküyü ele alır. Polis, çalınan arabayı ve sahibini bulur. Ancak adamın kadın hakkında bir bilgisi olmadığı anlaşılır.”¹²⁷²

Dava el-İhvân davasına kadar uzanır. Yaşadıkları yüzünden eş-Şarkâvî'nin psikolojisi bozulur. Doktor, eş-Şarkâvî'nin psikolojik sorunları olduğunu teyit eder. Ayrıca film yapımcıları eş-Şarkâvî'nin hikâyesini sinemaya aktarmak isterler.¹²⁷³

“el-İhvânul-Muslimûn cemaatinin avukatı meşhur Dr. Hâsen Selîm, davanın bireysel olmadığını, anayasa, kanunlar ve adaletin özü bakımından da bir sınav olduğunu söyler. eş-Şarkâvî'nin yaptığı itirafların fizikî ve psikolojik zorlamadan olduğunu söyler ve tahliyesini ister. Bazı kimseler ise bu olaya Mısır'ın yozlaşmışlığı üzerinden bakar. Bu olay, genel olarak özgürlüklerin ve kanunların yitirildiğini gösterir ve ayrıca kendilerini onurlu ve medenî gören yüksek tabakanın yozlaşmasının somut göstergesidir.”¹²⁷⁴

eş-Şarkâvî, karısına şöyle der: “Paralar tasamı artırdı. İnsanlar biliyorlar. Hırsızlar her yerde. Bizi öldürüp paramızın konmalarından korkuyorum. Dünyanın öbür ucunda bizi kimsenin tanımadığı başka bir köye göç edelim. Kenar mahallelerden birinde insanlar bizi unutana kadar Mısır'a gideriz. Şaşkınlık içindeyim. Uyumak istiyorum.”¹²⁷⁵

“Kaâfife ise kocasının iki veya üç feddân arazi, bir manda ve bir eşek olarak çiftçiliğe dönmesinden, yeni bir hayata başlamasından yanadır. Hem de arazinin mülkiyetinin çocukların olmasını ister. eş-Şarkâvî, hapishanede çok şey öğrendiğini ve artık saflıktan uyandığını, zamanı geldiğinde kendisine herşeyi anlatacağını söyler.”¹²⁷⁶

eş-Şarkâvî davasında ilginç bir şey yaşanır. eş-Şarkâvî hiç görünmez. Öğlen olduğu halde kapısı kapalıdır. Bekçi, ne bir erkek ne kadın ne de çocuk sesi duyar. Uykuda olduklarını ya da öldüklerini düşünürler. Seslendiklerinde de cevap alamazlar. Gençlerden biri içeri girdiğinde kimseyi bulamaz. Köylüler kaçırdıklarını düşünürler. Köydeki iyi insanlar, kendisini sınırsız sorunlar

¹²⁷² el-Kîlânî, *Kaâfiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 26.

¹²⁷³ el-Kîlânî, *Kaâfiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 64-65.

¹²⁷⁴ el-Kîlânî *Kaâfiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 83-84.

¹²⁷⁵ el-Kîlânî, *Kaâfiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 94.

¹²⁷⁶ el-Kîlânî, *Kaâfiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 94.

bataklığında boğan eş-Şarķâvî'ye acırlar. Zavallının bu ateşteki fitnede yaşamını kaybetmesinden korkarlar. Zenginler ise fakirlerin hayatı pahasına kendilerini temize çıkarmaya çalışırlar.¹²⁷⁷ eş-Şarķâvî, köyden kaçarak başka bir yere sığınır:

“Etrafına bakındı. Güneş odayı aydınlatıyordu. Önünde kendisine yetecek kadar yemek vardı. Karısı bir kelime bile demeden şaşkınlık ve korku içinde kendisine bakıyordu. Çocuklar ise uzun süre ağladıktan sonra, uyuya kalmışlardı. Kapıda üç kişi vardı. Nerede olduklarını sorduğunda ise kendisine Cîze ile Qâhire arasında Menîlîl-ravda'da olduklarını öğrenir.”¹²⁷⁸

eş-Şarķâvî, tahliye edilir. Bununla da kalmaz, yazar tüm masumlar için adalet ister. Ayrıca eş-Şarķâvî'nin şahsında hapse atılan tüm mahkûmların başına gelenleri anlatır ve tahliyelerini ister.¹²⁷⁹

“Tahliyelerden sonra asıl ilgiyi eş-Şarķâvî çeker. Toplumdaki yeri çok büyük olmasa da çiftçilerden büyük ilgi görür. İki veya üç gün sonra ise sebze-meyve satmak için eşeğinin yularını tutmuştur bile.”¹²⁸⁰

Yazar, eş-Şarķâvî'nin yalancılığını *geri dönüş* tekniğiyle çocukluğuna inerek bulmaya, daha doğrusu onu temize çıkarmaya çalışır. Herkesin kendisini yalancı saydığını, yalanın kendisini bu hale getirdiğini söyler:

eş-Şarķâvî, gözlerini kapatır, uzaklara dalar ve çocukluk günlerini düşünür. Üvey annesi ona yemek vermez ve aç bırakırdı. Bir kere et çaldığında, üvey annesi onu çok şiddetli şekilde dövdü. Kendisine, eti, kedinin çaldığı yalanını söylemekten başka kapı bırakmadı. Başka bir zaman ise kedi sütü içtiğinde dayaktan kurtulmanın yolunu yalanda bulmuştu. Büyüdüğü zaman bile kendisinden satışta hile yapmasını istiyorlardı. Beş kuruşa alıp altı kuruşa satıyordu. Bu hakkıydı. Ancak daha ucuza nasıl satardı. Hem zarar ederdi hem de zulümdü. Rayiç fiyatından sattığını duyan muhbirler ve müfettişler geliyorlardı. Her muhbire bir karpuz veya kavun ya da bir kilo üzüm veriyordu. Köy Muhtarı, Korucubaşı ve köy yöneticisi ödeme yapmıyordu. Hatta köylüler bile doğruyu söylediğinde onu umursamıyorlar ve alay ediyorlardı. Yalan haber, uydurulmuş hikâye ve yalan olduğunda ilgileniyorlar ve

¹²⁷⁷ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 97.

¹²⁷⁸ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 98-99.

¹²⁷⁹ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 107.

¹²⁸⁰ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 108.

daha fazlasını istiyorlardı. Tüm dünya yalan ve ikiyüzlülük üzerine kurulmuştu. Kim doğruyu dese, korku ve sıkıntıyla karşılaşır.¹²⁸¹

“eş-Şarkâvî, insanların bu sahtekarlıklarından usanır ve ticareti bırakarak tarım sektörüne girmeye karar verir. Ancak karısı Kaţife, kendilerine verilen paranın kaynağının şüpheli olmasından dolayı, o işte kullanmak istemez. Zira der, bize verdikleri para karşılığında onlara bir şey vermedik. eş-Şarkâvî ise herkesin, doktorun, avukatın, öğretmenin, vaizin hatta hakimin böyle davrandığını söyler.”¹²⁸²

el-İhvânu'l-Muslimûn Cemaati, insanlara dinlerini öğretmek için köyde bir şube açar. eş-Şarkâvî de onlardan biridir. Kendisine okuma yazma öğreteceklerini ve Kur'ân-ı Kerîm ezberleteceklerini duyduğunda çok sevinir. Bunu Allah'ın büyük bir nimeti olarak görür. Zavallı adam, hayatındaki bu büyük dönüşümün gelecekte kendisine, hiç aklına gelmeyecek sıkıntılar çıkaracağını bilemezdi.¹²⁸³

“Romanın sonunda, *yalancı bir hırsız* olan eş-Şarkâvî, mazlum bir kurbana, sonrasında da kötülüğe direnen, iyiliğe çalışan sâlih bir adama dönüşür.¹²⁸⁴ eş-Şarkâvî dönüşümcü bir karakterdir. Sapkın ve yolunu kaybetmişlerin dünyasından; zorbalardan kurbanı iken, barış, hidayet ve sükûnet dünyasına geçer.”¹²⁸⁵

“Esrarkeş ve hırsız olan Besyûnî, bir gece Manşûre'de ‘Înâyât Hanıma benzer birini Nil kenarında görmüştür. Emin olmak için yaklaştığında ‘Înâyât'ın yanında boylu poslu ve yakışıklı birini görür, ancak kimse ona inanmaz.¹²⁸⁶ Cinayetle suçlanmaktan kurtulan Besyûnî, yanında uyuşturucu ve bir hassas terazi ile yakalanır.”¹²⁸⁷

”Înâyât Hanım, soylu bir ailenin üyesidir. Henüz 20 yirmisine basmamışken 3 yıl önce onu 60 yaşında bir adamla evlendirirler. Bir haftadır kayıptır. Kocasıyla aralarında şiddetli geçimsizlik vardır. Kocasını emekli bir üst düzey polis memurudur.¹²⁸⁸ Hesaptan yüklü miktarda para çekerek ortadan kaybolur.¹²⁸⁹

¹²⁸¹ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 111.

¹²⁸² el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 112.

¹²⁸³ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 116.

¹²⁸⁴ el-Kâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 30.

¹²⁸⁵ el-Kâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 91.

¹²⁸⁶ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 46.

¹²⁸⁷ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 62.

¹²⁸⁸ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 25-26.

¹²⁸⁹ el-Kîlânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 45-46.

‘Înâyât’ın yanındaki adam, kocasının öğrencilerinden genç bir subaydır.”¹²⁹⁰
Meselenin merkezinde olan bu kadını takip ettiğimizde, bilmemiz gereken şu sorunun cevaplanması gerekir:

“Kadının kaçışlarının roman tekniği veya sanatsal boyut açısından bir gerekçesi ve romana katkısı var mıdır? İnsanlar, başı kesik ve tamamen çıplak bir kadın cesedi bulurlar. Ceset bembeyaz olmuştur. Bütün çabalara rağmen kesik baş bulunamaz.¹²⁹¹ Yunus, ‘Înâyât Hanımın ölmediğini, sarayda olduğunu, ölen kişinin saraydaki hizmetçilerden biri olduğunu söyler. Bu bir krallık törenidir. Bu nedenle dosya kapanacak ve eş-Şarķâvî evine gidecektir.”¹²⁹²

“Kaçışın gerekçesini yazar bize, karı-koca arasındaki yaş farkı olarak ifade eder. Ancak bu gerekçe pek makul görünmez. Kusur gören kadın isterse boşanabilir. Fakat kaçmaz, kaçmamalı ve sabretmelidir. Fakat yazar, kendisinin İslâmî bir yazar olduğunu unutarak, durumu şer‘î hukuk açısından ele almaz ve toplumsal boyuta yönelir. Yazar kendine has gerekçeler üretse de toplumdaki yozlaşmanın ve düşünsel çöküşün tanığı kendisi iken, sapmanın gerekçelerinin kabul edileceği anlamına gelmez. Zaten bu kadın gibi İslâmî tasavvur düşüncesinden sıyrılmış sosyal kişileri de temsil etmez.”¹²⁹³

Kaţife ise toplumsal durumların veya zamanların değişimiyle değişmeyecek asaleti ve duruluğu temsil eder.¹²⁹⁴

“Kadın, el-Kîlânî’nin bazı romanlarında herhangi bir davanın sembolü olarak gelir. *Kağyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarķâvî* romanında kadın, eş-Şarķâvî’nin karısı gibi kenarda kıyıda kalır veya İnâyât Hanımında olduğu gibi bir sembol olarak gelir. Ancak bu karakter neyi temsil eder? Mesela İnâyât Hanım, eş-Şarķâvî’nin uydurduğu hayâlî bir kadındır. Köylü, basit ve kötü huylu biri olan eş-Şarķâvî, dikkat çekmek ve eğlenmek için bunu uydurmuştur. Köy halkına tenhada bir ceset gördüğünü, çok güzel olduğunu, saraydan biri olabileceğini anlatır. Daha sonra yalan gerçeğe dönüşür. Çünkü, gerçek bir kadının kayb olduğu hakkında söylentiler çıkar. Kadın ise Şerîhî Paşanın hanımı İnâyât Hanımdır. İşler karışır. İnâyât Hanım romanın sonunda

¹²⁹⁰ el-Kîlânî, *Kağyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarķâvî*, 53.

¹²⁹¹ el-Kîlânî, *Kağyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarķâvî*, 50.

¹²⁹² el-Kîlânî, *Kağyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarķâvî*, 74.

¹²⁹³ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşası Necîb el-Kîlânî*, 206-207.

¹²⁹⁴ Hannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşası Necîb el-Kîlânî*, 456.

bankada bir anlığına kanlı canlı ortaya çıkar. İnnâyât Hanımı cahil ve fakir çiftçilerin servet, zenginlik ve makam rüyalarının sembolü olarak kabul edebiliriz. Ancak Ebû'l-futûh'un gördüğünü zannettiği cesede gelince o, aslında o arabanın yanına belki bir şeyler bulur da çalar diye gitti. Bulamayınca da ceset hikâyesini uydurdu.¹²⁹⁵ Böylece İnnâyât Hanım eş-Şarkâvî'nin hayalinde yitik servetin yerine geçti. Mal zenginliği yerine hayal zenginliği oldu. Diğer açıdan İnnâyât Hanım romanın sonunda canlı olarak ortaya çıkana kadar bir ceset olarak kalır. Ceset de burada, başlangıcından beri düşürülmüş çocuk gibi, ölü rüyaları temsil ediyor. O, kendi ait olduğu sosyal sınıftaki bozulmayı temsil ediyor. Bu nedenle bu rüyalar, sahibi için sefalet ve eziyetin kaynağıdır."¹²⁹⁶

“Kaţîfe, eş-Şarkâvî'nin karısıdır. Basit bir çiftçi olmakla birlikte, yoğun duygulara sahiptir. Kocasına olanlardan dolayı üzüdür. Bu nedenle elinden geleni, bilakis daha fazlasını yapar. Kocasını kurtarmak için arazisini satar. Bu kadınlar temiz yaratılışlarının bir ifadesi olarak vefa ve şefkat gösterirler. İnnâyât Hanım ise bunun karşıtı durumdadır. Kocasını terketmiş ve ortadan kaybolmuştur. Evliliğın yükünü ve gelenekleri taşıyamamıştır.”¹²⁹⁷

“Yazarın bakışından eş-Şarkâvî'nin hanımı Kaţîfe de kocasının sorununa bir çözüm arayan olumlu bir kadın resmi çizer. Burdan hareketle köy kadınlarının gelişim özellikleri açığa çıkar. Kaţîfe, gelişimci bir roman kişisi olarak, daha iyiye dönüşümü ifade eden, düşünsel derinlik sahibi bir roman kişisidir. Kocasıyla yaptıkları diyalogda Kaţîfe'nin düşünce boyutu ortaya çıkar. O, hala terkettiği evini ve tek başına bıraktığı eşeğın durumunu düşünür. Bir de acımasızca döven takım elbiselilerden nefret eder.¹²⁹⁸ Kaţîfe'nin kocasıyla yaptığı diyalog, şehirden korkan köylünün gizli korkusunu haber verir. Çünkü takım elbise giyen şehir halkı, basit insanları ve mazlumları döverler. Kaţîfe sürekli kocası eş-Şarkâvî'ye şehirden duyduğu korkuyu anlatır ve buradakilerin köydekiler gibi olmadıklarını söyler. Köy halkı dayanışma içinde ve ortaklaşa yaşarlar. Hayvanı bile aç susuz bırakmazlar.

¹²⁹⁵ Havâlde, *Şûratu'l-mer'eti fi rivâyâti el-Kilânî*, 83.

¹²⁹⁶ Havâlde, *el-Mer 'etu fi rivâyâti el-Kilânî*, 84.

¹²⁹⁷ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 102.

¹²⁹⁸ Hannân binti Câbir, *Sûretu'l-mer 'eti fi kaşası Necîb el-Kilânî*, 346.

Oysa şehir halkının durumu başkadır. Kimse kimseyi önemsemez. Kimse kimseye selam vermez. Kötü kelimeler orada burada dolaşır ve arabalar delice yarışır.”¹²⁹⁹

“Roman kişileri ile onların ait oldukları mekânlar arasındaki güçlü bağı hepimiz biliyoruz. Bu nedenle, köy hâlâ ve her şartta güvenin ve huzurun sembolüdür. Köydeki tüm zulüm ve mutsuzluğa rağmen, şehir onlar için bencilliğin ve korkunun sembolüdür. Çatıfe'nin köydeki durumunun aksine şehirden ne kadar korktuğunu ve dehşete düştüğünü görürüz. el-Kılânî'nin kahramanları için ise şehir tam bir işkence ve çelişkiler diyarıdır. İyilik ve kötülük biraradadır. Binbir yüzü vardır. İyilik saflıktır burada. Kahramanlar kendilerini ancak camide rahat ve güvende hissederler.”¹³⁰⁰

“Köklü değerlere inanan köy halkı, modern şehrin kusurlarından arınmış bu kişilikte ortaya çıkıyordu. Çatıfe, iyiliğin tamamının, kocasının deyişiyle, kendi köşesine çekilmiş, yarım frank bile etmeyen bir enkaz olmasına rağmen köydeki evinde olduğuna inanıyordu. Ancak Çatıfe başka bir açıdan bakıyordu. Çatıfe'nin dünyasında bu fakir ev, çok etkili derin anlamlara sahipti. Onda örtünüyor, onda güven buluyor, onda rahatlıyordu. Şehre ve şehrin evlerine karşıt duygular besliyordu. Çatıfe'nin gelişimci bir roman kişisi ve derin düşünceli olması kendisini kocasından daha iyi, düşünen biri yapar. Ancak yazar, Çatıfe'ye bazı durumlar için kendi çapından büyük yetenekler bahşeder. Kocasını kurtamak için boş kâğıda imza atıp tarlasını elinden alan Yûnus'a karşı verdiği tepki, içinde bulunduğu konumuyla uyumludur.¹³⁰¹ Çatıfe, Yûnus'a ağzına geleni söyler, hakaret eder. Bu tavrı da gelişimci bir kadın kişisiyle uyumludur. Yûnus'u bir şekilde zorda bırakır ve sonuçta Yûnus, Çatıfe'nin elinden kaçmanın yollarını arar. Bu cesur tutum biraz da Şabân adlı Ezherli öğrencinin kendisine verdiği cesaret ve ondan aldığı destekten kaynaklanır. Bu ise gencin sahip olduğu örnek imani güç ve güvenden dolayıdır.¹³⁰² Ayrıca Çatıfe'nin inandığı İslâmî değerler ile, haram malı kabul etmemesindeki davranışları ve inancını koruma arzusundaki uyumu ortaya çıkar. Çatıfe bir yandan

¹²⁹⁹ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'iyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 31-32.

¹³⁰⁰ Ğannân binti Câbir, *Sûratu'l-mer'eti fî kaşası Necîb el-Kılânî*, 459.

¹³⁰¹ Ğannân binti Câbir, *Sûretu'l-mer'eti fî kaşası Necîb el-Kılânî*, 206-207.

¹³⁰² Ğannân binti Câbir, *Sûretu'l-mer'eti fî kaşası Necîb el-Kılânî*, 208.

da kocasını, inançlarını korumaya ve Hz. Nebî'nin sünnetine uymaya teşvik eder. İmanî kavramlara sahip bir kadındır.”¹³⁰³

“Şerîhî Paşa, 'İnâyât'ın kocasıdır. Emekli olmuştur. Paşa, tek başına üzgün bir şekilde çiftliğinde oturmuş, olanları düşünüyordu. Seçimler yaklaşmıştı. 'İnâyât Hanıma kızgındı ve ondan nefret ediyordu. Ölümüne doymuş olmasını diledi. İsmi kirletmişti. Bu kadın kendisine zilleti tattırmıştı. Keşke evlenmeseydi. İşlerin bu hale geleceğini bilseydim onu diri diri gömerdim. Ondan kurtulmakta çaresiz kaldım. Bu işleri biliyor. Geçmişte, ister subay iken isterse siyaset ve parti döneminde olsun olayları kontrol ediyordum. Şimdi ise bu kadının aptallığı yüzünden, günlerin geçmesini bekliyorum. Gücüm bitmiş, zayıf ve acz içindeyim. Başını dik tutuyor, asker adımlarıyla yürüyordu. Konuşurken vurgulu konuşuyordu. Görüşlerini emirleri gibi sunuyor, kendisi hakkında güvenilir bir bilge gibi bahsediyordu. Bu zamanda maske toplumsal ve siyasî olarak gerekiyordu. İnsanın içi ile dışı arasındaki çelişki önemli değildi. Bu tiyatro gibiydi. Rolünü iyi oynamalıydı yoksa halk kendisine bayağı yorumlar yazar ya da çürük domates ve yumurta atardı.”¹³⁰⁴

“Şerîhî Paşa, hayatta olabilir ihtimaliyle karısı 'İnâyât'ın daha yoğun şekilde aranmasına karar verir. Bu yoğunluğun ardından gerçeklere ulaşmayı umar. Eğer karısı ölmüş ise Allah'a şükredip davayı kapatacak; sağ ise gizlice geri saraya götürecektir ve iz bırakmadan, yaratıcı bir şekilde ondan kurtulacaktı. Kimsenin bilgisi olmadan sırlarıyla birlikte gömülecekti. Daha önemlisi, mutluluğunu, güvenini ve onurunu yeniden kazanacaktı. Ancak o zaman, o eski kudretli günlerine dönecekti.”¹³⁰⁵

“İnâyât'ın yanında olduğunu söyleyen kişiyi duyunca, Şerîhî Paşa titrer, benzi atar, neredeyse düşüp bayılacak gibi kalbi çarpar. Çünkü kalp hastası olduğundan ani tepki, damarlarını tıkayarak öldürücü bir krize sokabilirdi kendisini. Hemen cebinden bir hap çıkararak dilinin altına koydu. Bir yandan ilacı emerken, karısının nerede olduğunu sordu. Kendisine banka müdürünün bürosunda olduğunu söylediler. Paşa, banka çalışanına ödemeyi yavaşlatarak kendisine zaman vermelerini

¹³⁰³ Hannân binti Câbir, *Sûretu'l-mer'eti fi kaşası Necîb el-Kilânî*, 209.

¹³⁰⁴ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî*, 67.

¹³⁰⁵ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî*, 67-68.

ister. Ancak karısı aşığıyla bir arabaya binip giderler.¹³⁰⁶ Paşa artık onun hayatta kalmasına tahammül edemez. Başı döner. Kendisini hastaneye götürmelerini ister. Hastanede oksijen çadırındayken bile İnâyât'ın hayali Paşa'nın gözünün önünden gitmez.”¹³⁰⁷

“Çifte bir şaşırtmaca yaşanır. Bir gün sonra, eş-Şarkâvî'nin mahkemeye çıktığı gün, İnâyât Hanım da mahkemeye çıkar. eş-Şarkâvî, daha önce zannettiğinin aksine İnâyât Hanımı tanımaz. Hâkim sorduğunda, kadını tanımadığını söyler. O zamana kadar hiç sesi soluğu çıkmayan İnâyât Hanım, şaşırtıcı bir şekilde mahkemede kendisinin durumunu açıklamak için ortaya çıkar ve kendisinin istediği bir evde kalma özgürlüğünün olduğunu, kendisiyle ilgili özel durumlar hakkında açıklama yapmak zorunda olmadığını söyler. Ortalarda gözükmemesi, adaleti yanılmak için değildir. Boşanmak için çok güçlü kanıtları olduğunu ve avukatının boşanma davası açtığını da ekler. Zira artık kocasıyla yaşamadığını, ondan ayrıldığını söyler. Kocası hastadır ve kocasının uzun yıllar iyileşmesini umarak beklemiş ancak doktorlardan biri, Paşanın iyileşemeyecek bir hastalığı olduğunu söylediğinde de boşanmaya karar verdiğini açıklar.¹³⁰⁸ Paşa hastanede kan pıhtılaşması sonucunda ölür.”¹³⁰⁹

İkincil roman kişilerinden biri olan Yûnus 'Abduhu, muhtarlıkta telefon işlerine bakan değişik bir adamdır. Kimisi onun bir şeytan olduğunu, kimisi ise çok zeki olduğunu söyler. Aynı zamanda uyuşturucu ticareti yapar. Gözde dervişlerden biridir.¹³¹⁰ Herşeyden haberdar olduğu için kendisine *Reuters* lakabı verilir.¹³¹¹ Yûnus 'Abduhu'nun istihbarat muhbiri olduğu söylentisi çıkar.¹³¹² Yunus, 'Inâyât'ın sarayda olduğunu iddia eder¹³¹³.

Yûnus, insanları idare etmeyi bilen zeki biridir. Amaçlarını gerçekleştirmek için söylentiler yayar. Örneğin eş-Şarkâvî'yi suçladığı olayda görüşünü şöyle dile getirmişti: “Olayın arkasında siyasî nedenler var gibi, dedikten sonra sonuç, kültürlü

¹³⁰⁶ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 79.

¹³⁰⁷ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 81.

¹³⁰⁸ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 104-105.

¹³⁰⁹ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 108.

¹³¹⁰ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 38.

¹³¹¹ el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 42.

¹³¹² el-Kilânî, *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 69.

¹³¹³ el-Kilânî *Kağyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 74.

kişilerin, köy halkının, Ezher öğrencilerinin öfkesi olmuştu. Yûnus, hapisle sonuçlanan kışkırtıcı, canlı ve *olay* meydana getiren bir kişidir. Yazar, Yûnus'un çelişkilerinin nedenleriyle ilgili bir yorum veya açıklama yapmaz ve okura sadece bir önsezi ve tahmin bırakır.¹³¹⁴ Yûnus, okuması-yazması zayıf, hırsları zengin birisidir. Gözü yükseklerdedir. Arzuları, herkesin dikkatini çekmek ve herkesin bakışının odağında olmaktı. İnsanlar onun anlattıklarından sadece siyasî kelimesini anlarlar. Durum ciddidir. Yûnus'un konuşmaları halk arasında yayılır. Köyün halkından kültürlü olanlar, Ezher öğrencileri, seçim simsarları ile siyasî partiler hemen itiraz ederler. Herkes kendisi açısından Yûnus'un konuşmalarını yorumlamaya çalışır.¹³¹⁵ Yûnus, istihbarat polisleri için bir kılavuz gibi çalıştığından yanlış haberlerin ardı arkası kesilmez.”¹³¹⁶

Şabân 'Abdullaîf, Ezher öğrencisidir. İhvân üyesidir.¹³¹⁷ Yozlaşmaya karşı tutumu kesindir. Görüşlerini olaylar ve kişiler içinde sunar.¹³¹⁸ Şabân bir gün, gün doğmadan önce kaybolur. Kimse nereye gittiğini bilmez.¹³¹⁹ Şerîhî Paşa'nın fasit ve fasık bir adam olduğunu söyler. Hem de Yahudi bir sanatçıyla ilişkisinin olduğu gibi İngilizlerle de bağı bulunduğunu söyler.¹³²⁰

Polis, sorgusunda eş-Şarkâvî'nin tanıyabileceği kişileri sorduğunda eş-Şarkâvî, Hasen el-Bennâ'yı tanır. Nereden tanıdığı sorusuna köydeki Ezher öğrencisi Şabân 'Abdullaîf'in ismini verince sorgu subayı Şabân'ın da getirilmesini emreder. Yûnus, gidip Şabân'ı getirir.¹³²¹

“Bundan sonra eş-Şarkâvî hakkında birçok söylenti yayılır. Sorgulamalara göre Şabân, İnâyât Hanımın öldürülmesi fetvasını verdiği, eş-Şarkâvî'nin de bu fetvayı uyguladığı söylenir. Zavallı ve gariban eş-Şarkâvî'nin masumiyeti kullanılır. Yüz cüneyh karşılığında cinayeti işletirler. Anlatılanlara göre Şabân, İnâyât Hanımın

¹³¹⁴ el-Kâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 112.

¹³¹⁵ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 29.

¹³¹⁶ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 69.

¹³¹⁷ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 33.

¹³¹⁸ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 30.

¹³¹⁹ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 45.

¹³²⁰ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 30.

¹³²¹ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl'futûh eş-Şarkâvî*, 33-34.

yoldan çıkma hikâyesini önceden biliyordu ve İhvân Cemaatinin Tahta şubesiyle irtibatı vardı. Daha sonrasında ise gazete, *bu adamın sırrı ne* başlığını atar.”¹³²²

Okur, kendisinin ortalarda hiç gözükmemesine rağmen romanın ana karakteri olan İnâyât Hanımın durumuna itiraz ederek, ona bazı özelliklerin verilmesi gerektiğini söyler.¹³²³ İnâyât Hanım, bu bilgilerle kendisini savunur ama bu romanın sonlarına doğru gerçekleştiği için de romana yeni bir şey ekleyemez. Ancak sosyetenin zengin ve azgın kadınlarının bir örneğini verir sadece. Bu belirsizlik, İnâyât Hanımı bütün boyutlarıyla ve kişisel özellikleriyle karanlıkta bırakır. Yazarın kendisi de romanla ilgili şunları söyler:

Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî romanı, bünyesinde, teşhis, yönlendirme ve eğlendirme boyutlarını toplar ve bireysel, köy, devlet ve dünya ölçeğinde hastalıklı yalan sorununu ele alır.¹³²⁴ Mevcut sebeplerden dolayı yazar, onun tarihî değil, toplumsal bir kişi olmasına rağmen İnâyât Hanımı ne fizikî ne de manevî olarak betimlemez.¹³²⁵

Roman kahramanlarından en büyük değişimi eş-Şarkâvî yapar. İhvân'ın şubesine üye olur. Yalanı terkeder. Okuma, yazma ve Kur'ân-ı Kerîm öğrenir.

eş-Şarkâvî'nin karısı da dinî değerlerinden asla taviz vermez bir inanca sahip olur. Paşa hastanede vefat eder. Yûnus ise hapse atılır.

1.2.1.4. Psikolojik Romanlar

1.2.1.4.1. Leyâlî's-suhâd

*Leyâlî's-suhâd*¹³²⁶ adlı romanın ilk basım yeri ve yazım zamanı belirsizdir. Roman daha sonra, 1993 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta dördüncü baskı olarak basılır. Elimizdeki baskı ise, 2013 yılında Şahve yayınevi tarafından Kâhire'de birinci baskı olarak basılır. Tür olarak psikolojik roman kümesindedir ve zamanı ise 1950'li yıllardır.

¹³²² el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî*, 37.

¹³²³ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 135.

¹³²⁴ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî*, 136-137.

¹³²⁵ el-Kilânî, *Kağıyyetu Ebûl-futûh eş-Şarkâvî*, 137.

¹³²⁶ *Leyâlî's-suhâd* romanı, Salahattin Hacıoğlu tarafından, *Uykusuz Geceler* adıyla Elif Yayınları tarafından 1. baskı olarak 2003 yılında yayınlanmıştır.

Romanın ana teması, toplumdaki sosyal, dinî ve kültürel yozlaşmaların derinliği, daha açık bir ifadeyle hırsızlık, yolsuzluk rüşvet vb. olmakla birlikte alt metinde İhvân davasıdır.

Romanın kahramanları: ‘Abdulkâdir, karısı Bedriye, Fâyiğ ‘Uşmân, ‘Alî Maḥmûd, Câbir amca, Kahveci Besbûse usta. el-Ḥâc ‘Alî Maḥmûd, ‘Adlî bey ve Sanatçı Şâfi’dir.

Romanın kişileri: ‘Abdulkâdir, mimar olarak çalıştığı şirkette, yapılan yolsuzluklara ve rüşvet gibi toplumu yozlaştıran olumsuz durumlara karşı mücadele etmektedir. Diğer yandan da İhvan üyesi olması nedeniyle yaşadığı psikolojik sıkıntıları vardır. Kahraman ve karısı Bedriye sürekli olarak tutuklanma korkusuyla yaşar. ‘Abdulkâdir, kendisine gelen bir mektupla özgürlüğe kavuşacağı günün sürekli rüyasını görür, hep bir polis takibindedirler.

Romanda olaylar şu şekilde gelişir: ‘Abdulkâdir, Kâhire’de yaşayan başarılı bir mimardır. Bir gün ‘Alî Maḥmûd gelir ve ona, kendisine sıkıntı vermeyecek bir teklifte bulunur. Kendisinden bahçeli ve bazı küçük bölümlerin olacağı lüks bir villa inşa etmesini söyler. İhvân davasından dolayı bir yıl hapisanede kalmış ve Birleşik Arap Emirlikleri’ne gitmek istemektedir. Kahraman, çalıştığı şirkette çalışanlar arasında gıybetin, dedikodunun, iki yüzlülüğün ve yalanın çokluğundan şikayet eder. Herkes birbirinden şikayet etmektedir. ‘Adlî beyin bir başkasına götürmesi için kendisine verdiği üç bin cüneyhin rüşvet olduğunu sonradan anlar. Ondan nasıl kurtulacağını hesabını yapar. Bekledikleri iyi haber gelince şükür namazı kırlarlar. Ama polis yeniden ‘Abdulkâdir’i sorguyu alır. Sistemin insanları nasıl ezdiğini, yeteneklerini nasıl körelttiğini görür. Şirketteki yolsuzlukları farketmez ve bilmeden rüşvete aracılık eder. Sürekli olarak yozlaşmadan şikayet eder. Besûse usta ‘Abdulkâdir’e rahat olmasını ve işleri Allah’a havale etmesini önerir. Şâfi ile tartışmasında siyasetin safsata olduğunu ve en değerli şeyin özgürlük olduğunu söyler. Şâfi, uzun zamandır sevgisini göstermek istediği ‘Abdulkâdir’i dudaklarından öper ve evlilik teklif eder. Ama ‘Abdulkâdir onun evlenme teklifini reddeder. Ancak istihbaratçıların zorlamalarıyla Şâfi ile evlendirilir. Şâfi, materyalist biri olmasına karşın evlenince tövbe edip ve hidayete erer. Hapisten kurtulmuş, ama bu kez de Şâfi’nin tutsağı olmuştur. Şâfi, onu şirketin Genel Müdürü yapar. Ona göre sistemin

tümü bir yalan makinesidir. Davranışlarından dolayı daha önce evli olmasına rağmen zoraki evlendirildiği Şâfi'yi boşar.¹³²⁷

1.2.1.4.2. **Ķâtilu Ħamza**

Ķâtilu Ħamza romanı, 1971 yılında basılmış ancak romana ait bilgiler belirsizdir. Ancak roman 1979'da Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta yeniden basılmıştır. Elimizdeki kitap, Kitâbu'l-muĥtar tarafından 2008 yılında Ķâhire'de basılmıştır.

On yıla mahkum edilen ve sekiz yılını hapisanede geçiren yazar, bu mahkumiyeti döneminde, Mekke'de köle olan Vaĥşî üzerinden kendi mahkumiyetini ele alarak, özgürlüğün değerini ve bedelini bu romanda anlatmaya çalışmıştır.

Romanın kişileri: Ana kahraman Vaĥşî ile Ħamza'dır. Vaĥşî'nin sevgilisi 'Able, yakın arkadaşı tüccar Süheyl, fahişe Visâl; karşıt tarafta ise Vaĥşî'nin sahibi Cubeyr, Ebu Sufyân, Ebu Sufyân'ın karısı Hind ve diğer roman kişileri vardır.

Romanın konusu, Mekke'nin önde gelen kişilerinden biri olan Cubeyr'in kölesi Vaĥşî'nin özgürlük arayışıdır. Mekke oligarşisinin ileri gelenleri Bedr savaşının intikamını almak için kendisinden, özgürlüğüne karşılık Ħamza'nın katlini istemektedirler.

“*Ķâtilu Ħamza* romanı,¹³²⁸ tarihî bir roman olmasının yanında, daha çok psikolojik bir romandır. Yazar bu romanda özgürlük kavramını ele almış, roman kahramanının derinliklerine kadar nüfuz edebilmiş, bu nedenle, Vaĥşî'nin çektiği sıkıntıları betimleyebilmiştir.”¹³²⁹

Roman, Mekke'nin gecenin betimiyle başlar. Yazar, karanlığın gizlediği bir sessizliğin altında, gecenin karanlığının bir karmaşaya neden olacağına işaret eder. Bu ise müşriklerin unutamadığı Bedr savaşının intikamıdır.¹³³⁰

¹³²⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Necib el-Kilânî, *Leyâlî's-suhâd*.

¹³²⁸ *Ķâtilu Ħamza* romanı Ahmet İyibildiren tarafından *Hürriyet Çıĝlığı* adıyla Uysal Yayınevi tarafından 1996 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca aynı roman Muhammed H. Feyzi tarafından da *Hürriyet Uĝruna* adıyla Beka Yayınları tarafından 1996 yılında yayınlanmıştır.

¹³²⁹ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necib el-Kilânî el-Ķaşâsiyyeti*, 36.

¹³³⁰ el-Kilânî, *Ķâtilu Ħamza*, 3.

“el-Kîlânî’nin tarihî romanlarında hayâlin, gerçeğin üzerine çıktığı çok bariz örnekler görürüz. Olayların seyrini takip ettiğimizde, bunun doğruluğuna şahit oluruz. Romandaki bütün olaylar ya cariye ‘Able, ya Vişâl ya da Süheyl’e varır.”¹³³¹

Romandaki sanatsal yapıyı tamamlamak için yazar, kendi uydurduğu Vişâl kişisini kadroya alır. Vişâl’in yaptığı iş fitrata aykırıdır. Yazar onun hislerini ve duygularını tasvir etmiştir. Bu nedenle onu, kâh ziyâretçileriyle gülerken, kâh yalnız kaldığında üzgün, sıkıntılı ve ağlarken buluruz. Bizi, içine düştüğü acıyı unutturmaya, bizi kandırmaya veya aldatmaya çalışır. Ancak davranışlarından dolayı oldukça da pişmandır.¹³³² Bu savaş Vaḥşî’nin savaşı değildir. O, özgürlüğünün peşindedir.”¹³³³

Biz de Vaḥşî’nin, özellikle Cahiliyye dönemi şartlarında, endişe ve iç çatışma sıkıntısı yaşayan beşerî bir örnek olduğunu görürüz.¹³³⁴ Vaḥşî, ‘Able ile konuşurken özgürlükten bahseder. Ancak ‘Able ona: “Özgürlüğün bize, taşıyamayacağımız bir ağırlık olacağını söyler.”¹³³⁵ Vaḥşî, köleliğin verdiği ıstırapla: “Bu hayattan nefret ediyorum. Herşeyden nefret ediyorum. İnsanlardan, hayvanlardan, efendilerden, kölelerden, Mekke’den, Medine’den, kendimden, zilletten. Küçümsemeden başka bir şey görmedim. Ona öldürücü bir öfke ve kinden başka şey vermeyeceğim.”¹³³⁶ demektedir.

Vaḥşî, köleliğe duyduğu öfkenin yanında toplumsal yapının ortaya koyduğu değerleri de tanımaz: “Hayatta helal ve haram yoktur. Hayat güç ve para demektir. Fakir köleler canlı değildir. Zayıflar da canlı değildir. Aptallar! Bizler ölüleriz. Koyunlar, develer, eşekler tümü sahibinden ilgi görüyor. Yazık bize. Bir insan seviyesine çıkamadım. Hayvan kadar nasibim olmadı”.¹³³⁷

¹³³¹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu ‘l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyyeti*, 49.

¹³³² el-‘Arînî, *el-İtticâhu ‘l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyyeti*, 136.

¹³³³ el-‘Arînî, *el-İtticâhu ‘l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyyeti*, 159.

¹³³⁴ el-‘Arînî, *el-İtticâhu ‘l-İslâmiyyu fî a ‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyyeti*, 196.

¹³³⁵ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 4.

¹³³⁶ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 5.

¹³³⁷ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 5.

Zira kölelik onun için, ne pahasına olursa olsun kurtulması gereken bağlar ve zincirlerdir. Geleceği karanlıktır. Bu kölelik, geleceğini özgürleştirmek isteyen kişiye bağlıdır.¹³³⁸

'Able ise Vaḥşî'nin sözlerini tuhaf ve tehlikeli bulur. Artık aşk ve kahramanlık sözleri etmez. Hoşuna gitmeyen sözler söyler. Bu sözler 'Able'nin tatlı anılarını ve düşlerini dağıtır.¹³³⁹

Vaḥşî, 'Able'nin sorusuna cevap vermeden *geri dönüş* tekniğiyle efendisi Cubeyr b. Muṭ'im'le aralarında geçen olayı hatırlar. Cubeyr: "Vaḥşî! Mızrak kullanmadaki yeteneğini biliyorum. Senin atışın hedefi şaşmaz. Mekke halkı senin kahramanlığını biliyor. Sendeki bu yeteneği farkettim. Senin bütün takdir ve sevgiye değer olduğunu gördüm. Ayrıca senin özgürlüğü hak ettiğini de görüyorum. Vaḥşî! Kendinin efendisi olman için. O zaman belki ülken Hâbeşistan'a gidersin. Ya da özgür biri olarak Mekke'de kalırsın. Benim halefim olur hatta ailemden biri olursun. Ancak herşeyin bir bedeli vardır. Ödediğin bedel ne kadar pahalı olursa, elde edeceğin şey de o kadar değerli olur. Bildiğin gibi Muhammed'in adamlarından Hâmba, amcamı öldürdü. Hayatının fırsatı önündedir. Ne dersin?"¹³⁴⁰

Cubeyr'in Vaḥşî'ye yaptığı bu teklif, romandaki ilk *olay*dır ve taşları yerinden oynatır: "Vaḥşî'nin aklına bazen Bilâl geliyordu. Ancak o, sahibinin kendisini sağ bırakmayacağından korkuyordu. Bu kez de yaşamını ve özgürlüğünü kaybetmekten korktu.¹³⁴¹ Vaḥşî, bütün değerlerini yitirmiş, tüm varlığını sadece *köle* oluşuna vermişti. Savaştan özgür bir birey olarak çıkacak, eşit bir insan olacaktı. 'Able ile birlikte özgür çocukları olacaktı. Ona göre özgürlük verilmez, alınırdı."¹³⁴²

"Ebu Sufyân'ın karısı Hind, tek başına gelmişti. Kiminle konuşacaktı. Benimle, siyahî Vaḥşî ile. Mekke'nin tepeleri ve Kutsal evi beni dinlemek için geldi. Hind bana geldi. Ağlayarak oturdu, üzgündü: Müslümanlar, oğlumu, kardeşimi ve

¹³³⁸ 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşîyyetu'r-rivâ'îyyetu beyne 'Alî Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏû'îyyetun ve fennîyyetun*, 215.

¹³³⁹ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Hâmba*, 6.

¹³⁴⁰ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Hâmba*, 7-8.

¹³⁴¹ el-Kîlânî, *Ḳâtilu Hâmba*, 8.

¹³⁴² el-Kîlânî, *Ḳâtilu Hâmba*, 10.

babamı öldürdüler. O günden beri saçıma yağ, bedenime su sürmedim. İntikamımı alana kadar yas ilan ettim. Eğer Hamza'yı öldürürsen, ne dilersen dile benden.”¹³⁴³

Vedalaşmak için 'Able'ye gittiğinde savaşmayacağını, bu savaşın kendi savaşı olmadığını sadece mızrağını kullanacağını, kendisini tehlikeye atmayacağını, tek düşündüğünün kendi felaketi ve zelil köleliğinin olduğunu söyler.¹³⁴⁴

“'Able sanki, Vaḥşî'nin anti tezi gibi kurgulanmıştır. Vaḥşî ne kadar sert, tavizsiz ve dikbaşı ise 'Able, o kadar sakindi. Vaḥşî ateş, 'Able su idi. Vaḥşî coşar, 'Able durdurur. 'Able, Vaḥşî'nin son günlerde çok değiştiğini düşünür. Artık konuştuklarını anlamadığını söyler. İstiraplı ve öfkelidir. Ne gündüzü ne gecesi bellidir. Ne yediğinden ne içtiğinden zevk alır. Sanki başka bir âlemde gibidir. Aramızda büyük bir engel vardı. Kendisini, elleriyle yaptığı hapisaneye düşürdü. O, koyu siyah heveslerin esiridir. Durumu beni çok üzüyor.”¹³⁴⁵

Hind, Mekke halkını cesaretlendirmek ve Bedr'in intikamını almak için konuşur: “Arapların cesurları! Bu sadece kısa bir gezinti olacak ve Muhammed'in işi bitecek, yürekler soğuyacak, intikam ateşi sönecektir.”¹³⁴⁶ Ancak sözü Ebu Şufyân alır: İntikam ateşi asla sönmeyecektir der, karısı Hind'e.”¹³⁴⁷

Hind'in davranışları ve söylemlerinin tutarlı ve içinde bulunduğu konumla uyumlu olduğunu görürüz. Hind, öfkeli bir kişilik olarak çıkar, karşımıza. İntikam peşindedir. Gerçekçilik ruhunu da korur.¹³⁴⁸

Vaḥşî, bir yandan müşriklerle iş tutarken bir yandan da *iç monolog* yöntemiyle Mekke'nin önde gelenlerine karşı duyduğu nefreti kusar: Ey beş kuruş etmez bahtsız adamlar! Hepiniz, gururunuz ve ahmaklığınıza yenilmişlersiniz. Önde gelenlerin kalıpları. Kör kölelerin kalpleri. Eğer insanlar akılları ve duygularıyla tartılsaydılar, hepimizin başkanı olurum. Ebu Cehîl, 'Utbe, Şeybe ve diğerleri, aptallık, sertlik ve donukluktan çürümüş yığınlarsınız. Allah topunuzun belasını versin.¹³⁴⁹

¹³⁴³ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 14.

¹³⁴⁴ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 17.

¹³⁴⁵ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 19.

¹³⁴⁶ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 20-21.

¹³⁴⁷ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 21.

¹³⁴⁸ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza, Şûratu'l-mer 'eti fi kaşaşî Necib el-Kılânî*, 212.

¹³⁴⁹ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 21-22.

Vaḥṣî sürekli kendi özgürlüğünün daha değerli olduğuna vurgu yapar: “Bu özgürlük, bin Cubeyr ve Hind’ten daha değerlidir.”¹³⁵⁰

Vaḥṣî, o Kıyamet günü Uḥud dağına çıkar. Vaḥṣî’nin gözüyle o günü seyredemiz: “İnsanlar ölmek için mücadele ediyordu. Tozlar havalanıyor, kılıçlar yakıcı güneşin altında parlıyordu. Erkeklerin çığlıkları yükseliyor, Müslümanlar güven ve düzen içinde ilerliyorlardı. Vaḥṣî, avını arıyordu. Ḥamza nerede? Ah! Kölelerden biri. Muḥammed’in saflarında savaşıyor. Özgürlüğünü aldı. Mutlu mu acaba? Onu iyi hatırlıyorum. Hiçkimsenin katlanamayacağı işkencelere maruz kaldı. Muḥammed’i ve dinini reddetmez. Kurtulmak için bir kelime demesi yeterliydi. Ancak kabul etmedi. Ne ilginç bir iman!”¹³⁵¹

Vaḥṣî, bir yandan Ḥamza’yı öldürüp özgürlüğünü kazanmaya çalışırken iç çatışma ve çekişmeleriyle de mücadele eder: “Ancak Vaḥṣî’nin içine bir korku düşer. Kendisine ne olmuştu. Bu, düşünüyordu. Kendisi ile Ḥamza arasında kısa bir mesafe vardı. Ağacın arkasına saklandığından kendisini kimse göremezdi.”¹³⁵²

Yazar, Ḥamza’nın ölüm sahnesini, bir kahramanlık sahnesine dönüştürür: “Titrek bakışlarla Ḥamza’yı aradı. O, orada gezip duruyordu. Vaḥṣî hızla onun yakınındaki bir ağacın arkasına saklandı. Ḥamza, ölümüne mücadele etmektedir. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mızrağın, iç organlarını parçaladığını hissetti ama hala devam ediyordu. Elbisesini ıslatan yapışkan sıvıyı hissetti. Gücü zayıflıyordu. Tutunmaya çalıştı, başının döndüğünü hissetti. Vücudu gevşedi. Gözünün önünde gördükleri birbirine karışıyor, duyduğu sesler gittikçe kayboluyordu. Sonunda taşları kendisine yastık yaptı. Konuşmak istedi ancak duyulmayacak kadar zayıftı.”¹³⁵³

Romanın asıl başlangıcı bu sahnedir. Yazar, her ne kadar Ḥamza’yı merkeze alsada öykü, Vaḥṣî’nin öyküsüdür. Yazar, özgürlüğü en derin anlamıyla Vaḥṣî üzerinden okura aktarmayı başarır. Roman şimdi başlamakta; iki ateş arasında kalan kahraman, kendisine bir yol bulmaya çalışmaktadır. Vaḥṣî, Ḥamza’yı öldürdükten sonra, halk onu yüceltir ama: *Bu ahmaklar, onurumu yüceltiyorlar ama kıymetimi bilmiyorlar. Ne önümde eğiliyorlar ne de saygı için başlarını eğiyorlar. Beni*

¹³⁵⁰ el-Kîlânî, *Ḥamza*, 25.

¹³⁵¹ el-Kîlânî, *Ḥamza*, 29.

¹³⁵² el-Kîlânî, *Ḥamza*, 32.

¹³⁵³ el-Kîlânî, *Ḥamza*, 33.

*muhatap almıyorlar. Geçmişimi unutmayı reddeden bu elebaşların burunlarını sürteceğim. Beni sarhoş eden kelimelerden başkasını görmedim.*¹³⁵⁴

Vaḥşî, özgürlüğüne rağmen mutlu değildir.¹³⁵⁵ Artık Vaḥşî, çünkü Vaḥşî de değildir. Mekke'nin önde gelenlerine nasıl davranacağını iyi biliyordu. O da artık Cubeyr gibiydi. Ona asla unutamayacağı bir ders verecekti.¹³⁵⁶

Vaḥşî, evine duvardan atlayarak girdiği Cubeyr'den beklediği, hayâlini kurduğu şeyleri alamadığı gibi bir de azar işitir: “Sus, kaçak. Senin mayan değişmeyecek. Kölelik senin mayanda var, dedikten sonra diğer kölesine onu, dışarı atmasını söyler.¹³⁵⁷ Beklentileri karşılanmayan ve hakaret dolu sözlerden sonra bir de hırsızlıkla suçlanan Vaḥşî, olanları unutmak için kendini şaraba verir. O güzel ümitleri neredeydi? Beklediği onur, şeref ve özgürlüğü neredeydi?”¹³⁵⁸

“Ḥamza, öldürüldükten sonra romanda, som bir sessizlik olur. Sanki dünyada Vaḥşî'den başka kimse kalmamış sadece kendi içinde konuşan bir kişi kalmıştır.

Şimdiye kadar edilgen bir görüntü çizen 'Able, güçlü bir değişimle Müslüman olur. 'Able'nin, her ne kadar olaylar ve durumlarla uyumlu olmasa bile, gelişimci ve karmaşık bir yapısı vardır.¹³⁵⁹ Nebî'nin sözlerinin bir huzur taşıdığını düşünür.”¹³⁶⁰

Romanda, Müslüman olduktan sonra değişen bir kişiliği temsil eden diğer örnek Visâl'dir. Yazar, istediği bu değişimle, Vişâl'i vicdanlı bir fahişe olarak kurgulamıştır. İçinde iyilik tohumlarını taşıyan *roman kişisi* değişir. Erdemini yitirmiş *roman kişisi* ise fahişe olur.

Yazar, Vişâl'in betiminde Balzac'dan etkilenmiştir. Vişâl, gelişimci bir kişidir. *Nûrullâh* romanındaki düz kişi olan fahişe Lu'lu'e'ye benzer.¹³⁶¹

¹³⁵⁴ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 42.

¹³⁵⁵ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 43.

¹³⁵⁶ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 44.

¹³⁵⁷ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 47.

¹³⁵⁸ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 50.

¹³⁵⁹ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi қаşаш Necîb el-Kilânî*, 156.

¹³⁶⁰ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 56.

¹³⁶¹ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi қаşаш Necîb el-Kilânî*, 157.

Vaḥşî, bir akşam, tüccar olan arkadaşı Suheyl ile karşılaşır. Suheyl, Taiflidir. Vaḥşî'nin yüzünden bir sorun olduğunu anlar. Vaḥşî, dalgın, üzgün ve daralmıştır. Gülmez.¹³⁶²

“Vaḥşî kesin kararını vermiştir. Özgürlüğe kavuşmuşken Allah'ın mesajı bile olsa kendisini uzak tutacaktı. Yeni bir bağ değil, özgür olmak istiyordu. Boğazına kadar fuhuşa, şaraba ve boş işlere dalmak istiyordu. Tüm ilkelere ve değerlere lanet ediyordu. Bütün yollar kendisine kapalıydı. Bu bahtsız yaşamını sürdürecektir bir yol açmalıydı kendisine.”¹³⁶³

“Vişâl, kendisinin bir fahişe, evinin ise çoğu kişi için bir tedavi mekânı olduğunu, üzgünlerin gözyaşlarını sildiğini ve aşk acısı çekenleri de tedavi ettiğini söyler. Ayrıca kırık kalpleri onardığını ve onlar için yanında şefkat ve ilgi olduğunu söyler.¹³⁶⁴ Vişâl, evini kapatsa bile, Vaḥşî gibilerin yine geleceklerini biliyordu.”¹³⁶⁵

“Vaḥşî'nin acısı o kadar büyüktü ki, acısı ne içine; ne de kendisi Mekke'ye sığıyordu. Büyük bir çöküntü yaşıyordu. Bütün ümitlerini bağladığı ne şarap ne de kadınlar derdine deva oluyordu. Kardeşini öldüren Kâbil gibi, pusulasız halde yürüyordu. Vişâl bir uyuşturucu gibi, bir bağımlılık gibi sürekli Vaḥşî'yi kendine çekiyordu. O kadar çabadan sonra özgürlüğünü elde eden kişi ne yapardı?”¹³⁶⁶

Vaḥşî, kölelikten azat edilmesinin kendisine tam bir özgürlük vermediğini, insanların hâlâ kendisine özgür biri olarak bakmadıklarını fark eder.¹³⁶⁷ Vaḥşî, olayın sosyal boyutunu şimdi görür. Gerçek özgürlüğün bu olmadığını görünce Hamza'yı öldürmesi yüreğini yakar, pişman olur. Zira Muhammed'in adamları, Bilâl, Suheyb, Selmân gibi adamlara köle gibi değil, kardeş gibi bakıyorlardı.¹³⁶⁸ Suheyl, Vaḥşî'ye:

“Çok içe dönüksün. Kendini hep merkeze alarak hareket ediyorsun. Bu nedenle de mutlu olamıyorsun, der.”¹³⁶⁹

¹³⁶² el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 62.

¹³⁶³ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 70-71.

¹³⁶⁴ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 72.

¹³⁶⁵ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 88.

¹³⁶⁶ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 88.

¹³⁶⁷ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 110.

¹³⁶⁸ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 111.

¹³⁶⁹ el-Kilânî, *Kâtilu Hamza*, 115.

Vaḥşî, Müslüman olmak ister ancak öldürülme korkusuyla Medine'ye gidemez.¹³⁷⁰ Gizlice İslâmı kabul eder.¹³⁷¹ Buna rağmen Vaḥşî'nin üç önceliği hâlâ, şarap, özgürlük ve Vişâl'dir.¹³⁷² Tüm bunlar, Vaḥşî'nin hâlâ susuzluğunu gideremediğini, iç dünyasındaki mücadelenin sükûn bulmadığını ve hâlâ 'Able'den vazgeçemediğini imler.

Ancak Cubeyr 'Able'yi sorgular. Bu durum 'Able'nin gelişimci bir kişi olmasıyla ilgilidir.¹³⁷³ 'Able, Müslüman olduğunu söyler. Cubeyr buna çok sinirlenir.¹³⁷⁴ Ama 'Able de ona karşı çıkar: *Efendim! İman, düşüncenin derinliğiyle değişen başka bir meseledir. Allah, dilediğini doğru yola ulaştırır.*¹³⁷⁵

Cubeyr daha sonra 'Able'ye, hayatı dar etsin diye, daha önce iki yüz dinar bedel biçtiği 'Able'yi bedava olarak vermek üzere Vaḥşî'yi çağırır.¹³⁷⁶ Vaḥşî, 'Able'den nefret eder, ona saldırmak ister ancak aralarında sanki görünmez bir duvar vardır. 'Able'ye bir şey yapamaz.¹³⁷⁷ Ortada ciddi bir karmaşa vardır. Vaḥşî'nin kafası karışır. O, 'Able'yi, Vişâl ise Vaḥşî'yi ister.¹³⁷⁸ Bu zihnî karmaşa, Vaḥşî'yi bayıltır.¹³⁷⁹

“Bu arada Ḥamza'yı öldüren Vaḥşî, onun psikolojik baskısıyla sürekli onun karaltısını görür.¹³⁸⁰ 'Able'yi kaybetmesinin verdiği hırçınlıkla, tam İslâma alışmışken bu kez de Hz. Nebî'yi öldürmek için hırslanır.¹³⁸¹ Diğer yandan Müslümanların düzenine ve samimiyetlerine hayran kalır ve sanki anasından hür doğmuş gibi diyerek, Bilâl'i kıskanır.”¹³⁸²

“Vişâl, tövbe eder. Bu eylemi, Vişâl'in gelişimci yapısını öne çıkarır. Değişir ve dönüşür.¹³⁸³ Bu dönüşümün sebeplerinden biri, yaşadığı hayatta ara ara hissettiği tuhaflık ve yaşamındaki donukluktur. Bu nedenle kişiliğindeki değişim, bu

¹³⁷⁰ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 117.

¹³⁷¹ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 119.

¹³⁷² el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 121.

¹³⁷³ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 136.

¹³⁷⁴ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 139.

¹³⁷⁵ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 139.

¹³⁷⁶ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 148.

¹³⁷⁷ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 153.

¹³⁷⁸ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 168.

¹³⁷⁹ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 170.

¹³⁸⁰ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 183.

¹³⁸¹ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 194.

¹³⁸² el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 201.

¹³⁸³ el-Kılânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 202.

durumların doğal bir neticesi olarak gelir.¹³⁸⁴ Kimseye haber vermeden ve görünmeden Mekke'yi terkeder.¹³⁸⁵ Asıl sorun, Vaḥşî'nin sürekli olarak Ḥamza'nın karaltısını görmeye devam etmesidir. Bu, onun psikolojik yapısına büyük baskı yapar. Bütün varlığıyla etkilenir, sağlam kararlar alamaz.”¹³⁸⁶

Mekke'nin Medine'ye savaş açacağı günün öncesinde, Vaḥşî eve döner:

“Vaḥşî o gece eve döndü. Daha fazla şarap istiyordu. Kaçınmak istedi, başaramadı. Sarhoşluğun tadı kaçmıştı. Korkunç rüyalar ve düşüncelerle doluydu. Ḥamza'nın karaltısı içkisini de bozuyor, onu insanlardan yardım istemeye ve bağırmağa yöneltiyordu. Buna rağmen, titrek elleriyle bir kadeh daha aldı. Ancak Ḥamza'nın yüzü, kendisini kuşatan kılıcı, tüm bunlar, kendisini yardım istemeye ve çığlık atmaya itti. Ancak yardım edecek kimse yoktu.”¹³⁸⁷

“Mekke fethedildiğinde Vaḥşî, yine ölüm korkusuyla elinde mızrağı Ṭaif'e gitmeyi planlar.¹³⁸⁸ Korku içinde sağa sola bakar. Ḥamza'nın karaltısının kendisini takip etmesi mümkün müydü? Arkasında Ḥamza'nın karaltısı var sanıyordu. Başını elleri arasına aldı. Bir sağa bir sola bakıyordu. Baş döndü. Neredeyse devesinden düşecekti.¹³⁸⁹ Vaḥşî, Ṭaif'e gidip arkadaşı Suheyl'i bulur. Muḥammed'in peygamberliğini tartışır.¹³⁹⁰ Tövbe eder ve Müslüman olur.¹³⁹¹ Medine'ye gitmek üzere yola çıkar. Bu kez endişelerinden arınmış ve gönül rahatlığı içindedir. *İç monolog* tekniğiyle, Ḥamza'yı neden öldürdüğünü açıklar ve Hz. Nebi'nin huzurunda şehadet getirir.”¹³⁹² Kahramanın yaşadığı sıkıntı, onun *iç konuşmalarına* da yansımıştır. Romandaki bazı teknik kusurları ifade etmek gerekirse, yazar romanda kimi konuşturursa konuştursun, okur hep yazarın sesini duyar. İkinci olarak, kahramanlar, sanki filozof gibi konuşurlar. Diğer bir husus, Araplar henüz Yunan felsefesiyle tanışmamışken Vaḥşî felsefeden bahseder. Kişinin konumu ile konuşma seviyeleri uyumlu değildir. Yazarın uzun anlatımları ve açıklamaları oldukça sıkıcı hale gelerek okuru bıktırmaktadır. Romanda bir fahişeyi görevlendirdiği için yazar,

¹³⁸⁴ Ḥannân binti Câbir, *Sûretu'l-mer'eti fi қаşaşi Necib el-Kilânî*, 157.

¹³⁸⁵ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 209.

¹³⁸⁶ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 230.

¹³⁸⁷ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 236.

¹³⁸⁸ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 246.

¹³⁸⁹ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 248.

¹³⁹⁰ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 257.

¹³⁹¹ el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 270-271.

¹³⁹² el-Kilânî, *Ḳâtilu Ḥamza*, 273.

İslam edebiyatçısı olması hasebiyle eleştirilmiştir. Cubeyr'in, Vaḥşî hakkında uzman bir psikolog gibi konuşması; hem roman kişinin konumuyla hem de günümüzdeki gibi kişilik analizinin olası olmaması romanın zafiyetlerinden biridir.

1.2.1.4.3. Ehlü'l-Ḥamîdiyye

Ehlü'l-Ḥamîdiyye romanının ilk baskısı veya yazım tarihi belirsizdir. Elimizdeki mevcut baskı, 2013 yılında Ḳâhire'de Şaḥve Yayınları tarafından yapılmıştır olarak yayınlanmıştır.

Roman, Tıp Fakültesi öğrencisi olan 'Abdu'l-muḡîş'in, mezuniyet sınavlarındaki son sınavda başarısız olması merkeze alınarak kahramanın kendi iç dünyasında yaşadığı zayıflıklarını ve iç çatışmalarını anlatır.

Romanın kişileri: 'Abdu'l-muḡîş, arkadaşı Râdî ve 'Abdu'l-muḡîş'in nişanlısı Reḥâb, el-Ḥâc Mutvellî, el-Ḥâcc'ın kızı Melike, 'Abdu'l-muḡîş'in annesi Tuffâḥa, istihbarat şefi Dervîş bey ve muhtarın oğlu Ramaḍân'dır.

Romanın konusu ise pımpirikli bir kişilik olan kahramanın, kendi içinde yaşadığı gelgitlerle mücadele etmeye çalışmasıdır. Yapmak istediği çoğu şeyi polis korkusundan dolayı yapamaz.

Ehlü'l-Ḥamîdiyye romanı, kendi içinde hem siyasî hem de psikolojik unsurlar taşır. Ama psikolojik unsurlar daha baskındır.

Roman üçüncü kişi anlatımıyla aktarılır. Romanın teması, Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi 'Abdu'l-muḡîş'in mezuniyet sınavından başarısız olmasıdır. Roman, baştan ayağa 1952 yılı ihtilâlinin eleştirisi üzerine kurulmuştur. Yazar, bu eleştirisini ana çerçeveye alarak romanı, bir aşk hikâyesi, cinâyet, el-İḥvânu'l-Muslimûn üyeleri, hapishaneler, işkenceler, değişen yaşamlar, pişmanlıklar, değişen ve dönüşen insanların yaşamlarını anlatan bir öyküye dönüştürür. Romandaki ana karakter 'Abdu'l-muḡîş'tir. O, yazarın anlatacağı öykünün sesi ve sözüdür. İkincil roman kişileri, başta kötülüğün sembolü iken değişen ve dönüşen el-Ḥâc Mutvellî, el-İḥvânu'l-Muslimûn'u temsilen Dr. Râdî ve kahramanın eski nişanlısı Dr. Reḥâb'dır. Reḥâb romanda, her ne kadar roman kişisi olarak boyutları çok net değilse de *mücahide kadını* temsil eder.¹³⁹³ Kahramanın karşı kutbunda, Melike'nin amcasının

¹³⁹³ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necîb el-Kilânî*, 219.

oğlu Ramağân vardır. Kahramanın babasını öldürerek ortaya bir *olay* çıkaran Ramağân, daha sonra gelişimci bir seyir göstererek kısmen dönüşür. Romanın başından sonuna, oldukça pasif olan ve hiçbir olay üretemeyen 'Abdu'l-muğîş'in annesi Tuffâhâ, oğlu tutuklanıp Hârp Hapishanesine sevk edilince ağır bir psikolojik çöküntü yaşar. Yatağından fırlar, deliler gibi oğlum oğlum deyip, inler.¹³⁹⁴

Romanın genel teması, adaletsizlik ve zulümdür. Romanın ana karakteri 'Abdu'l-muğîş, Tıp Fakültesi öğrencisidir. Perde açılıp okur sahneyi gördüğünde, karşısında çok üzgün bir kişi görür. Çiçeği burnunda doktor adayı, final sınavından kalmış, bu başarısızlık onu çok rahatsız etmiş ve depresyona sokmuştur. En sevdiği ve başarılı olduğu alan cerrâhi iken kendisi, o dersten kalmıştır.¹³⁹⁵ Romanın düğümü bu noktada atılır ve kriz başlar. 'Abdu'l-muğîş gördüklerine inanamaz. Sınav sonuçlarına bir daha bakar fakat sonuç değişmez:

“Gözlerine inanamaz. Bir yanlışlık olmalı ya da liste tam açıklanmamış olmalı, der. Kendisini, bu, Allah'ın bir imtihanı diyerek teselli etmeye çalışan arkadaşlarına, Allah'ın imtihanına karşı çıkmadığını ama insanın insana yaptığı zulme karşı çıktığını söyler.¹³⁹⁶ 'Abdu'l-muğîş, yaşadığı acının şiddetinden kendisini öldürmek ister:

“Ya caddelere çıkıp kendisini, delice akan taşıtların altına ya da fakülte önündeki en yüksek binadan kendini aşağıya atmayı düşünüyordu. Yaşam, onun için çekilmez bir hal almıştı.¹³⁹⁷ Çok çalışmış, sınavı geçeceğini düşünmüştü. Artık kendisini doktor sayıyordu. Ancak hoca, cerrahiye çok sevmesine rağmen, kendisini cerrahiden bırakmıştı. Sorulara doğru cevaplar verdiği için emindi. Hâlâ nasıl kaldığını anlamamıştı. Babası, elinde avucunda ne varsa harcamıştı. Artık okula harcayacak bir kuruşu daha kalmamıştı.”¹³⁹⁸

“Kahramanın sıkıntısı zirveye ulaştığında, yazar *geri dönüş* tekniği kullanarak, 'Abdu'l-muğîş'in dersten neden bırakıldığının ipuçlarını verir. Hoca ile 'Abdu'l-muğîş arasında geçen diyalogda hoca, sadece köylü olduğundan, 'Abdu'l-

¹³⁹⁴ Hânân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 213-214.

¹³⁹⁵ el-Kilânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 7.

¹³⁹⁶ el-Kilânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 5.

¹³⁹⁷ el-Kilânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 6.

¹³⁹⁸ el-Kilânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 7-8.

muğîş'in açlık ve fakirlikten dolayı rüşvet alabileceğini söyler. Kendisi gibi olanların mesleği kirlettiklerinden bahseder.”¹³⁹⁹

“Çektiği onca psikolojik sıkıntının yanında bir de bu kadar hakarete maruz kalan kahraman, sakinleşmek ve vücudundaki ateşin dinmesi için camiye gider. Orada zikir halkasına katılan kahraman bir süre sonra sakinleşir.”¹⁴⁰⁰

“‘Abdu’l-muğîş, arkadaşı Râdî ile karşılaşır. Râdî dengeli ve akıllı biridir. Yaşamla ilgili tecrübesi çoktur. Vefalı, güvenilir, doğru sözlü biri olup sır tutar. Râdî ile ilk olarak, camide Kur’ân-ı Kerîm okurken tanışmışlardı. İkisinin de hedefi ‘Îlâyî Kelimetullâh’tır. Adaleti yaymaya, zulüm ve fesadı açığa çıkarmaya çalışıyorlardı.”¹⁴⁰¹

“Râdî, ne yaptıysa arkadaşını eski yaşamına döndürecek bir kapı açmayı başaramaz. ‘Abdu’l-muğîş’in çok tehlikeli bir psikolojik yıkım yaşadığını fark eder. Durumu daha da kötüleşmeden bir yol arar ve aklına ilk gelen ‘Abdu’l-muğîş’in nişanlısı Rehâb olur. Rehâb, akıllı, inanchlı, muttaki ve öngörülü biridir.”¹⁴⁰²

“Kendisine yardım etmek için evine gelen nişanlısı Rehâb’a, içine düştüğü şiddetli ümitsizlik ve çöküntüden dolayı kapıyı açmak istemez. Bu bozuk dünyada kimseye güvenmez artık.”¹⁴⁰³

Yazar, ‘Abdu’l-muğîş’in çektiği psikolojik daralmayı oldukça başarılı şekilde sergiler. Dini bütün bir mümin olarak betimlenen kahraman, yaşadığı depresyondan dolayı dinî ve sosyal yükümlülüklerini yapamaz şekilde, ağır bir tablo halinde sunulur.¹⁴⁰⁴

Rehâb’la birlikte okula giderek bir şikâyet dilekçesi yazarlar ve müdüre teslim ederler. Ama bir yandan da, sürekli olarak, bir leitmotive oluşturacak şekilde, “Allah’tan başkasına şikâyet, zillettir”, diyordu.¹⁴⁰⁵

Yazar, söylemek istediği şeyleri, roman kahramanı ‘Abdu’l-muğîş’e söyleterek siyâsî eleştirilerde bulunur: “Arkadaşlar, beni iyi dinleyin! Sizin de

¹³⁹⁹ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 9-10.

¹⁴⁰⁰ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 11.

¹⁴⁰¹ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 58-59.

¹⁴⁰² el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 57.

¹⁴⁰³ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 15.

¹⁴⁰⁴ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 15.

¹⁴⁰⁵ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 19.

bildiğiniz gibi, dermanı olmayan bir hastalık durumu var. Güve, toplumun kemiklerini kemirmektedir. Fesad baştan ayağa yaygınlaşmıştır. Biz kurtlar sofrasındayız. Kurtların yemediği bir kurt olmasan da. Ancak çalışanları sevmezsiniz. Sadece ülkemizin sırlarını satan casuslar hain değildir; asıl hainler, insan onurunu ve emeğini ayaklar altına alan, sömüren, çalan ve rüşvet alanlardır. Doğruluk emanet, yalan ihanettir. Direnin, kaybedeceğiniz tek şey zincirlerdir.”¹⁴⁰⁶

“Çok geçmeden hemen beş polis etrafını sarar ve koluna girerek üniversitedeki güvenlik odasına götürürler.¹⁴⁰⁷ Yünden yapılmış lacivert renkli eski ayakkabısıyla ‘Abdu’l-muğîş’in babası köyden gelir.”¹⁴⁰⁸

“Notunun düzeltilmesi için ‘Abdu’l-muğîş’in verdiği dilekçenin sonucunu öğrenmek üzere okula gittiğinde fakültenin, notları öğrencilerin lehine değiştirilmeyeceğini öğrenir ve bunu komedi tarzında bir tiyatro olarak niteler.”¹⁴⁰⁹

“Bu durum, olayları daha karmaşık hale getirdiği gibi, kahramanımızı da yeniden depresyona sokar. Bir silah alıp hocalara saldırmayı veya fakülteyi yakmayı düşünür.¹⁴¹⁰ Ancak yazar bunu sadece, Abdulmuğîş’in yaşadığı krizin baskılarından kaçmasını sağlayacak bir tür gündüz düşleri veya iç monolog olarak verir. Bu aslında el-Kılânî’nin onun içine bıraktığı gamlardan başkası değildi.”¹⁴¹¹

“Kahramanımız daha sonra bilinçsiz bir eylemle İskenderiye’ye giden bir minibüse biner ve cebindeki sakinleştirici hapların tümünü yutar. Bir süre sonra da ilacın etkisiyle aklî dengesini yitirerek saçmalamaya başlar. Yolcular kendisini Demenhur’da bir hastaneye kaldırırılar.¹⁴¹² Bu olaydan sonra kriz komisyonu toplanarak sınav sorularını tekrar okurlar. Aralarında ‘Abdu’l-muğîş’in de olduğu birçok kişi, geçer not alır.”¹⁴¹³

“Daha sonra romana psikolojik unsurların yanında siyasî unsurlar da eklenir. ‘Abdulmuğîş, köyüne gittiğinde istihbaratçılar köyün güvenliğinden sorumlu

¹⁴⁰⁶ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 20.

¹⁴⁰⁷ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 20.

¹⁴⁰⁸ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 23.

¹⁴⁰⁹ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 33.

¹⁴¹⁰ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 33.

¹⁴¹¹ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiĥu’ş-şahşîyyetu’r-re ĩsiyyetu fi rivâyâti Necîb el-Kılânî es-siyâsiyyeti*, 179.

¹⁴¹² el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 35.

¹⁴¹³ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 36.

korucubaşı el-Hâc Mütvellî'den 'Abdu'l-muğîş'i sorarlar. Onlara göre 'Abdu'l-muğîş, hükümet karşıtı siyasî etkinliklere karışmıştır.”¹⁴¹⁴

“Köyde herkes el-Hâc Mutvelli'yi, oyunlarını ve merhametsiz darbelerini bilirdi. O, zeki veya yetenekli bir siyasetçi değildi. Basit bir şekilde düşünen ahmak biriydi. Hedeflerini gerçekleştirmedeki sırrı, zorbalığı ve gücüydü. Kendisine sorduğunuzda, çok zeki ve iyi bir siyasetçi idi. Etki alanını genişletmenin, egemenliği sağlamanın ve amaca ulaşmanın en güzel yolu, buydu. Çıkarına uygun oldukça helal haram sorun değildi. Ona göre çıkarlarına olması yeterliydi.”¹⁴¹⁵ Dahası, köylü, kendisindeki kibri, sömürücü olduğunu, insanlara yukarıdan ve küçümseyerek baktığını, üyesi bulunduğu Tarımsal Dayanışma Derneği'ndeki çalma ve soyguna katıldığını, devlete ait zenginlikleri paylaştığını, zavallı kimsesizleri çalıştırdığını bilir. Hacı olmasına, namaz kılıp oruç tutmasına rağmen zekât vermezdi.”¹⁴¹⁶

Akşam olduğunda Farrârecî, hanımı Tuffâha ve oğulları 'Abdu'l-muğîş, el-Hâc-Mutvelli'nin evine giderler. 'Abdu'l-muğîş, Melike'yi kırmızı ipek elbisesi ve gül rengi şalı içinde gördüğünde, çekici ve sürmeli gözlerine, ala çalan beyaz tenine ve endamina baktığında kalbi çarpar, afallar, kendi kendine:

“Şeytanın bahçesinde parlayan cennet gülüdür.”¹⁴¹⁷ Melike tatlı bir cennet serçesidir.”¹⁴¹⁸ Çevresinde benzeri olmayan bir ceylan, asil bir melektir.”¹⁴¹⁹

“Amcasının oğlu Ramağân, Melike ile evlenmek isteyince 'Abdu'l-muğîş ile Ramağân, Melike hususunda karşı karşıya kalırlar. Doktor bir kelime bile etmese de mücadelenin, ikisinin arasında olduğu açıktır. Ömrünün yarısını şeytanla geçiren el-Hâc Mutvellî olayın hayırla sonuçlanmasını ümit ediyordu. Bugün, bilgi ve ahlâk olarak hak ettiği hayata sahip olacak biricik kızının evleneceğini umuyordu.”¹⁴²⁰

“Bununla birlikte mücadele, el-Hâc Mutvellî'nin yeğeni Ramağân ile doktor damadın içindeki dipsiz dehlizlerine taşınır. İki seçeneği vardır. Ya ilk aşkı olan

¹⁴¹⁴ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiye*, 40.

¹⁴¹⁵ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiye*, 47.

¹⁴¹⁶ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiĥu's-şahşiyetu'r-re'şiyetu fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 180.

¹⁴¹⁷ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 47.

¹⁴¹⁸ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 100.

¹⁴¹⁹ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, 69.

¹⁴²⁰ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiĥu's-şahşiyetu'r-re'şiyetu fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 182.

güzel Dr. Reḥâb ile evlenecek ya da makam, zenginlik ve güzelliği seçecekti. Daldığı düşünceleri, doktorun kişiliğindeki açık ve somut kararı gösteriyordu. Doktorun bu durumu, kendisinin, psikolojik olarak intihara yöneltecek kadar zayıflığına işaret ediyordu.”¹⁴²¹

Yazar, Mısır’a hâkim olan havanın, İḥvân üyelerinin maruz kaldığı işkencelerin bir kısmını Mısır ve üniversite ölçeğinde anlatır.¹⁴²²

“Köylüler daha önce görmedikleri bir olaya tanık olurlar ve bu duruma çok şaşırırlar. el-Hâc Mutvellî gözle görünür şekilde bir değişim geçirir. Konuşurken sesini alçaltır, daha az küfreder, insanlarla alay etmez, namazları kılar, farzları yerine getirir, vaazları dinler ve zekâtını vermeye başlar.”¹⁴²³ Karısı bu ani ve köklü değişimin nedenini sorduğunda cevabını kendi iç dünyasından verir:

“Kendi kendime oturdum, düşündüm. Allah bana istediğim herşeyi verdi. Bunların en büyüğü ise kendimden çok sevdiğim kızım Melike’nin evlenmesidir. Allah’tan daha ne isteyeyim. Saçlarım ağardı. Vakit geçmeden Allah’a dönmem lazım.”¹⁴²⁴

el-Hâc Mutvellî, romanın başlangıcında kötülüğün temsilcisi olan bir resim ortaya koyarken, kızına duyduğu sevgiden dolayı beklenmedik bir değişim geçirir. Bu durum kendisindeki potansiyel olarak duran gelişimci karakteri ortaya çıkarır.

‘Abdu’l-muġîs, arkadaşı Râdî ile birlikte aday hekim olarak işe başlarlar. Kahramanın sürekli özgürlükten bahsetmesi, hastanenin kendisine dar gelmesi, kaçacak yer araması, kendisini kapıları açık bir hapisanede hissetmesi, yazarı temsil ettiği düşüncesini artırıyor. Yazarın beklentileri ile kahramanın beklentileri örtüşmektedir.¹⁴²⁵

“‘Abdu’l-muġîs, Reḥâb ile Melike arasında kalır. Hangisini tercih edeceğini bilmez. Bunun üzerine arkadaşı Râdî, kendisini herşeyi hazır bulmak isteyen biri olarak niteler. İlaçlarla, çocuklar gibi ağlayarak, bağırarak ve gerçek dünyadan

¹⁴²¹ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-şahşiyyetu’r-re’şiyyetu fi rivâyâtü Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 182.

¹⁴²² el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-şahşiyyetu’r-re’şiyyetu fi rivâyâtü Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 182.

¹⁴²³ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 52.

¹⁴²⁴ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 52-53.

¹⁴²⁵ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 56-57.

kaçarak bireysel acziyet duygusundan kurtulamayacağını söyler. Râdî sorduğunda ise her ikisini de istediğini söyler. Râdî bu durumu 'Abdu'l-muğîş'in Melike'nin parasını Reḥâb'ın ise aşkını istediğiyle yorumlar.¹⁴²⁶ 'Abdu'l-muğîş'in evliliği ulusal bir soruna dönüşür. Ancak bazıları bu evliliği çıkarıcılık olarak yorumlar. Biri de Ḥamîdiyye halkını dar görüşlülükle suçlar. Ona göre köy, hayvanlar arasında kapalı bir dünyada yaşar.¹⁴²⁷

Muhtar ile el-Ḥâc Mutvellî önceden çocuklarına beşik kertmesi yapmışlardır. Ancak el-Ḥâc Mutevellî'nin vazgeçmesi üzerine ortaya çıkan gerilim olaylara yeni bir düğüm atar. Yazar, *asıl olay* olan öğrencilerin dersten bırakılmalarının yanında daha küçük olaylar ihdas ederek, hem romandaki hareketi korumuş hem de romana yeni dâhil olan kişilerin günyüzüne çıkmasına zemin hazırlamış olur.¹⁴²⁸ Muhtar bu duruma çok sinirlenir. 'Abdu'l-muğîş'in babasının kendilerinin bir hizmetçisi olacakken, onunla kızını nasıl evlendireceğini sorar.¹⁴²⁹

'Abdu'l-muğîş'in karşısında ise Melike'nin amcasının oğlu Ramâdan vardır. Eğitimsiz, kaba, şiddet yanlısı zorba bir kişiliktir. el-Ḥâc Mutvellî'ye göre ahmağın tekidir.¹⁴³⁰

Ülke siyasî olaylarla çalkalanmakta, sürekli olarak insanlar tutuklanmaktadır. el-Ḥâc Mutvellî, ülkenin onların olduğunu, ne isterlerse yaptıklarını ama kardeşin kardeşe olan güvenini sarsamayacaklarını söyler. Ama artık namazlarını evde kırlarlar.¹⁴³¹

'Abdu'l-muğîş'in ziyâreti için hastaneye giden Melike ve ailesi odada Reḥâb'la tanışır. Orada Melike'nin, 'Abdu'l-muğîş'in nişanlısı olduğunu öğrenince yıkılır. 'Abdu'l-muğîş'i vefasızlıkla suçlar.¹⁴³²

Romandaki en büyük olaylardan biri de Dr. Râdî'nin üniversitedeki amfilerden birinde şu konuşmayı yapmasıdır:

¹⁴²⁶ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 61-62.

¹⁴²⁷ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 67-69.

¹⁴²⁸ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 71.

¹⁴²⁹ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 74.

¹⁴³⁰ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 76.

¹⁴³¹ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 80-82.

¹⁴³² el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 91.

“Biz kimseye saldırmıyoruz. Yetki peşinde değiliz. Suikast planlamıyoruz. Şiddeti ve terörü desteklemiyoruz. Sadece herkes için adalet istiyoruz. Herkes için özgürlük ve Allah’ın kanunu dâhilinde herkese güven istiyoruz.”¹⁴³³

İstihbarat hemen haber alır ve fakülteyi basar.¹⁴³⁴ Reḥâb ile Râğî evlerine gider ancak otobüs durağında karşılaştıkları bir arkadaşı, istihbaratın, evlerini bastığını ve Dr. Râğî’yi tutukladığını söyler. ‘Abdu’l-muğîs ise köye gider.¹⁴³⁵

‘Abdu’l-muğîs’in köye gitmesiyle olay, hurafelere boyun eğilen toplumsal bir krize dönüşür. el-Ḥâc Mutvellî’nin ve Melike’nin güzelliğinin de teşvikiyle, tüm basitliğine rağmen, doktoru şiddetle sallayan bir güvenlik krizine dönüşür.¹⁴³⁶

İstihbarattan kaçmak için taksiyle köye giderken *geri dönüş* tekniğiyle eski günlerine döner: “Öğrenci seçimlerinde ne kadar da cesurdum. Muhteşem konuşmalar yapar, seçkin kasideler okurdum. İnandığı ilkeler için adanmışlıklarım vardı. Sonra kendisi için kara bir leke olan intihar teşebbüsünü hatırladı. O zaman ölümden korkmuyordu. Şimdi ise ölüm düşüncesi bile onu korkutuyordu. Arkadaşlarım tutuklandıkları için gurur duyuyorlardı, ama ben tutuklanmanın bir felaket olduğuna inanıyordum. İşler dünden bugüne değişmişti. Herhangi bir şey için kendimi feda edemezdim. Adanmışlık bu günlerde aptallıktı. Yaşamak benim de hakkımdı. Bir dağı yerinden edemezdim ya!”¹⁴³⁷

‘Abdu’l-muğîs, el-Ḥâc Mutvellî’nin evinde saklanır ve bir an önce düğünün yapılmasını ister. Ancak haber yayılınca köyde bir kargaşa olur ve bir manga asker köyü basarak ‘Abdu’l-muğîs’i ararlar. Bu olay Muhtar ile kardeşi Mutvellî’yi karşı karşıya getirir.¹⁴³⁸

“el-Ḥâc Mutvellî damadını kurtarmak için istihbaratçı Derviş Beye gider, ancak beklediği cevabı alamaz. Hatta Ramadân’ın, kendisini ölümlle tehdit etmesine karşın Derviş Bey kendisinden damadını teslim etmesini ister.”¹⁴³⁹ el-Ḥâc Mutvellî

¹⁴³³ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 97.

¹⁴³⁴ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 97.

¹⁴³⁵ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 98.

¹⁴³⁶ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-şahşîyyetu’r-re’îsiyyetu fi rivâyâtu Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 183.

¹⁴³⁷ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 99-100.

¹⁴³⁸ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 102.

¹⁴³⁹ el-Kilânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 103.

damadını bırakmak istemez ama Derviş bey buna izin vermez. ‘Abdu’l-muğîs sorgulanacak ve yargılanacaktır.’¹⁴⁴⁰

Daha sonra Ramağân, ekinleri telef etmekten ve hayvanları kaçırmaktan hapse atılır. Babası ise muhtarlıktan alınıp ev hapsine mahkûm edilir. Köye gelen polisler ise ‘Abdu’l-muğîs’in yerine babasının tutuklanmasını ister.¹⁴⁴¹

“‘Abdu’l-muğîs, Ziftâ yakınlarında ‘Annân köyünde el-Ĥâc Mutvellî’nin arkadaşı olan celeplerden birinin yanında gizlenmektedir. el-Ĥâc Mutvellî damadını saklandığı yerden alır ve Derviş Beye götürür.¹⁴⁴² ‘Abdu’l-muğîs hapse atılır. Kendisi arkadaşlarından daha şanslıdır. Birkaç tekme, tokat ve yumruk ile durumu kurtarmış, ayrıca nöbetçi gardiyandan da en fazla üç kırbaç darbesi yemiştir.¹⁴⁴³ ‘Abdu’l-muğîs’in tahliyesini ancak kendilerine casusluk yapması şartıyla kabul ederler. Rehâb ile Râğî’yi odaya aldıklarında ‘Abdu’l-muğîs, ona ettikleri işkencenin izlerini görür. Rehâb’ın yüzünde yorgunluk, gözlerinde uykusuzluk vardır.¹⁴⁴⁴ Rehâb’ı tekrar işkenceye alırlar. ‘Abdu’l-muğîs’e iki gün sonra tahliye edileceğini, burada gördüklerini kimseye anlatmamasını söylerler.¹⁴⁴⁵ Ancak ‘Abdu’l-muğîs çok üzgündür.” Çok yoğun olarak yaşadığı bu üzüntüsünü şöyle ifade eder:

“Dünyadaki herşey değersizleşmiştir. İçine, zamanla bile geçmeyecek hüznler çökmüştür. İhvan Cemaatinde arkadaşlarıyla geçirdiği o güzel günlerin, insan onurunu zedeleyecek hakarete dönüşeceğini düşünemezdi. Râğî’nin görüntüsünü, Rehâb’ın direncini unutamıyordu. Onlar cesur idiler ama kendisi rahat bir yaşamın peşindeydi.”¹⁴⁴⁶

“‘Abdu’l-muğîs’in iç mücadelesi şiddetli bir şekilde devam eder. Tahliye edilmiştir. Gazetede yazılanların, televizyon ve radyoda söylenenlerle aynı olmadığını, haberlerin çarpıtıldığını düşünür. Aklından halka herşeyi anlatmayı

¹⁴⁴⁰ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 117.

¹⁴⁴¹ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 107-108.

¹⁴⁴² el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 113.

¹⁴⁴³ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 124.

¹⁴⁴⁴ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 128-129.

¹⁴⁴⁵ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 131.

¹⁴⁴⁶ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye*, 131-134.

düşünür. Kendisi zaten, haklı veya haksız olarak herkesin dövüldüğü yerden geliyordu.”¹⁴⁴⁷

el-Ḥâc Mutvellî: “O kadar mal mülk var, daha fazlasına ne gerek var?” diye düşünüp hacca gitmeye karar verir.¹⁴⁴⁸

Romadaki karakterlerden biri olan Ramaḍân, esrarkeştir ve sürekli kızlara takılır. ‘Abdu’l-muġîş’in babasını öldürüp Gazze şeridine kaçır.¹⁴⁴⁹ Ancak romanın başından itibaren kötülüğün temsilcisi olarak kabul edilen Ramaḍân’da bir değişim başlar. İsrail-Mısır sınırındaki bölgede uyuşturucu ticareti yaparak yaşamını sürdüren Ramaḍân, yakalanacağını anlayınca Bedevilerden bir kabileye sığınır ve kızlarından biriyle evlenir. Başta bu yaşam, kendisine zor gelse de alışır, onlar gibi olur. Ama masum Farrâreciyi hatırlayınca içini bir hüzün kaplar. Bu duyguyla baş edemediği zaman da uyuşturucuya sığınır.¹⁴⁵⁰

“‘Abdu’l-muġîş başka bir Arap ülkesine gitme fırsatı yakalar. Ancak Melike, kocasının, orada yaşamanın daha güvenilir olduğunu söylemesine rağmen, bu teklifi kabul etmez.¹⁴⁵¹ Bir gece kapı çalınır ve polis ‘Abdu’l-muġîş’i sakıncalı kitap bulandırmaktan alıkoyar. Muhtarın teminatını da kabul etmez. Kocasının sözünü dinlemeyen Melike çok pişman olur ancak fayda etmez.¹⁴⁵² Hikâye, romanın kahramanı için, başladığı yere dönmüştür. Râḍî ile Reḥâb evlenirler ve siyasî takibattan kaçmak için Bahreyn’e göçerler.”¹⁴⁵³

‘Abdu’l-muġîş’in olaylara bağlı olarak değişimci ve gelişimci bir roman kişisi olduğu görülür. Zira ondaki *değer*lerin tümünde bir değişim olmuştur. Doktor daha öncesinde canları pahasına savaşan mücahitlerden biriydi. Ama onun köktenci gruplardan olmadığı da bilinir.¹⁴⁵⁴

“‘Abdu’l-muġîş, endişeli ve kararsız biridir. Geleceğini kuramadığı, kumdan hayalleri vardır. Bir tehlike hissettiğinde çevresindeki herşeyi düşman beller. Buna

¹⁴⁴⁷ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 137-138.

¹⁴⁴⁸ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 116.

¹⁴⁴⁹ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 171.

¹⁴⁵⁰ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 208-210.

¹⁴⁵¹ el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 211.

¹⁴⁵² el-Kîlânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 230-231.

¹⁴⁵³ Ḥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşası Necîb el-Kîlânî*, 306.

¹⁴⁵⁴ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu’ş-şahşiyetu’r-re’şiyetu fi rivâyâtü Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*, 184.

tepkisi, ölüm de olsa kaçmak olur. Zayıf, gevşek ve güçsüzdür. Arkadaşları Râdî ve Rehâb'la aynı yolda yürüyecek cesareten yoksundur. Rehâb tutuklandığında Râdî'yi uyarma ihtiyacı bile duymadan köye kaçar. Romanın başında sınavda başarılı olamayınca gerçekte yüzleşememiş ve intihara meyletmiştir.¹⁴⁵⁵

“‘Abdu’l-muğîs sıkıntılı ve sıkıntıları olan bir kişiliktir. Her anında, ümmetin yaşadığı sıkıntı gerçeğini açığa çıkarır. Kahramanın isminin seçimi de, kahramanın kendisiyle ve romanın genel temasıyla uyumludur. Zira hem kahramanın kendisi sıkıntılı hem de yaşanılan zaman sıkıntılıdır. Kahramanın da yardıma olan ihtiyacı, romanın başından sonuna kadar hissedilir.¹⁴⁵⁶

Romanda anlatıcının tahakkümü, yazarın mesaj kaygısı, roman kişileri arasındaki diyalogların aksaması; el-Hâc Mutvellî'nin ani değişiminin gerekçelerinin çok net olmaması; Melike, nişanlısı ‘Abdu’l-muğîs’in elini tuttuğunda yazar, bu davranışı İslâma aykırılığından değil, kızın babasının bunu sorun edeceği ve yazarın ‘Abdu’l-muğîs’in istihbarata bilgi toplaması amacıyla tahliye edildiğini söylemesi ama herhangi bir faaliyette bulunmaması, romanda bir kusur olarak öne çıkar.

1.2.1.5. Otobiyografik Roman: eṭ-Ṭarîku't-ṭavîl

Yazarın ilk roman çalışması olan *eṭ-Ṭarîku't-ṭavîl* romanı 1956 yılında yazılmış ve 1971 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta yayınlanmıştır. Elimizdeki nüsha ise Şahve Yayınları tarafından 2012 yılında Kâhire'de basılan nüshadır. Roman, yazar Asyût hapisanesinde iken yaklaşık üç hafta içinde ve Eğitim Bakanlığının edebiyat alanında açtığı bir yarışmaya katılmak için yazılır.

Romanın kişileri: Romanın ana kahramanı olan Süleyman, babası ‘Abdu’d-dâyim, annesi (isim verilmemiş), kardeşleri Maḥmûd ve Leylâ ve daha sonra Kâhire'ye taşınacak olan amca Ferîd ve dede ile nine, komşu Şeyḫ Hâfîz Şeyḫâ, hanımı Ḥudre, kızı Besîme, oğlu Sa'îd ve Şeyḫ Hâfîz'in evde kalmış kızkardeşidir.

Romanın konusu fakirlikleri at başı giden iki ailenin ve çocuklarının som fakirliğe ve İngiliz işgaline karşı verdikleri mücadeledir.

¹⁴⁵⁵ el-Muntaşır Billâh, *el-Melâmiḥu's-şahşiyetu'r-re'şiyetu fi rivâyâti Necîb el-Kilânî es-siyâsiyyeti*, 184.

¹⁴⁵⁶ el-Muntaşır Billâh, *Leylun ve kuḍbânun*, 194.

Roman, ülkede Cemâl 'Abdu'n-nâşır'ın iktidara gelişiyle sonuçlanan önemli olayların ardından yazılmıştır. Romandaki olaylar ise köydeki iki ailenin günlük yaşamları olarak sahneye yansır.¹⁴⁵⁷ Ailelerden biri komşu Şeyh Hâfız Şeyhâ ile Hanımı Hüdre, oğlu Sa'îd ve kızı Besîme'dir. Diğer aile ise kahramanımız Süleymân'ın ailesidir; babası 'Abdu'd-dâyim, annesi, kendisi ve kardeşleri. İki aile iki nesli temsil eder. Şeyh Hâfız'ın hanesinde kendisiyle birlikte ayrıca annesi ve evde kalmış kız kardeşi vardır. Suleyman'ın evinde ise ayrıca dedesi, ninesi ve amcası Ferîd bulunmaktadır.¹⁴⁵⁸

Genç nesli Süleymân, Sa'îd, Besîme ve onların akranları temsil eder. İki ailenin ve köyün sorunları, aslında Mısır'ın sorunlarını yansıtır. İki aile de eğitimin önemini farkındadır ve çocuklarının okuması hususunda ısrarcıdır.¹⁴⁵⁹ Yazarın, romanda en önemli sorun olarak sunduğu hususlar cehalet, fakirlik ve hastalıktır. Romanın zamanı ise 2. Dünya Savaşının öncesi, yazarın yaşadıklarını ve meydana gelen olayları anlatır. Roman baştan ayağa som bir fakirliği anlatır:

Roman kronolojiktir.¹⁴⁶⁰ Roman, kahramanı Süleymân'ın çocukluğundan başlayıp Tıp Fakültesinden mezun olana kadar olan, sorunlarla dolu süreci aktarır. Süleymân'ın ilk karşılaştığı sorun Mît Ğamr'daki hastaneye gidişidir. Hastaneye gidecek parayı denkleştirmeye çalışır, Süleymân. Anne araya girer ve yarım kile mısır satarak sorunu çözer. Ancak, bir kuruşu kumarda kaybeden Süleymân, diğerini de kaybeder.¹⁴⁶¹ Diğer önemli sorun ise okul elbisesidir ki onu da amcası Ferîd çözer.¹⁴⁶²

“İşgallerle dolu uzun bir sürece sahip olan Mısır'ın geleceği ve özgürlüğü genel olarak; yazarın kendisinin özgürlüğü ise bireysel olarak, uzun bir yolu ya da yolculuğu imlediğinden dolayı romana *eṭ-Ṭarîḳu 'eṭ-ṭavîl* (Uzun Yol) adı verilmiştir. Roman, baştan ayağa som bir fakirliği anlatır: Zaten el-Kîlânî de, özgürlüğe giden yolun uzun ve dikenlerle dolu bir yol olduğunu söyler.”¹⁴⁶³

¹⁴⁵⁷ Bureyğîş, *Dirâsât fi'l-ḳıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşırati*, 38.

¹⁴⁵⁸ el-'Arîni, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kîlânî el-ḳaṣaṣiyyeti*, 39.

¹⁴⁵⁹ Bureyğîş, *Dirâsât fi'l-ḳıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşırati*, 39.

¹⁴⁶⁰ el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu 'eṭ-ṭavîl*, 79.

¹⁴⁶¹ el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu 'eṭ-ṭavîl*, 169.

¹⁴⁶² el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu 'eṭ-ṭavîl*, 167-68.

¹⁴⁶³ el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu 'eṭ-ṭavîl*, 131.

Romandaki olaylar, *ben* anlatıcı tarafından anlatılır. Romanın kahramanı olan anlatıcı, Süleyman adlı, dördüncü sınıf öğrencisidir. Henüz on üç yaşındadır. Ama nedense yazar, Süleyman'ı olgun biri gibi konuşturur.¹⁴⁶⁴ Ancak kullanılan kelimeler ve olayların kendisi ve sunuluş şekli, o yaştaki bir çocuğun idrakine, konuyu ele alma kapasite ve gücüne ağır geleceğinden, yazarın sözü ile anlatıcının sözleri birbirine karışır. O anlarda Süleyman'dan ziyâde yazarın sesini ve sözünü duyarız. Örneğin Süleyman, İngilizlerle olan savaşta, alternatifler sunar ve ülkenin önde gelen politikacılarını tartışır.¹⁴⁶⁵ Şeyh Hâfız, Süleyman'ı akıllı, çalışkan ve geleceğin bir genci olarak betimler.¹⁴⁶⁶ Süleyman şimdiye kadar kendisinin fizikî özellikleriyle ilgili hiç söz etmezken, komşu kızı Süreyyâ ile tanıştıktan sonra burnunun büyüklüğünü, gözlerinin küçüklüğünü farkeder:

“Burnum biraz küçük, gözlerim biraz büyük olaydı ne güzel olurdu. Gözlerimi güneş gözlüğüyle çözebilirim.”¹⁴⁶⁷

Süleyman, Besîme'yi gördüğü bir rüyadan sonra onunla ilgili duygu ve düşüncelerini *iç konuşma* olarak okurla paylaşır: “Uyandıktan sonra döndüm, gecenin karanlığını gördüm. Tam bir dinginlik vardı. Rüyamda gördüklerimi tekrar görmek istedim. Henüz küçükken Besîme ile olan günleri karşılaştırdım. Hayret, anılarımı böyle mi canlandırıyordu?”¹⁴⁶⁸

Romandaki ikincil karakterlerden biri olan Şeyh Hâfız, 40 yaşındadır. Komşusunun aksine siyasetle ilgilenen, öfkeli biridir. Eskicilik yapar ve her nerede olursa olsun İngilizlere küfredir.¹⁴⁶⁹ Şeyh Hâfız, iflah olmaz bir İngiliz düşmanı, Hitler taraftarıdır. Her gün gazete alır, okur ve olayları yorumlar, savaşın seyrini tahmin etmeye çalışır. Hitlerin galibiyetini bütün varlığıyla bekler. Okuması yazması iyidir. Ancak Şeyh Hâfız tembeldir ve çalışmayı sevmez. Bu da karısı Hüdre'yi çileden çıkarır.¹⁴⁷⁰ Şeyh onurlu biridir. Kadının, erkeğin emrine girmesi gerektiğine inanır.¹⁴⁷¹ Gittiği yere hemen uyum sağlar, kendisine yeni arkadaşlar edinir. Oradaki

¹⁴⁶⁴ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 3.

¹⁴⁶⁵ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 33-34.

¹⁴⁶⁶ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 7.

¹⁴⁶⁷ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 222.

¹⁴⁶⁸ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 182.

¹⁴⁶⁹ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 23.

¹⁴⁷⁰ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 24.

¹⁴⁷¹ el-Kılânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 23-24.

kahvenin önde gelenlerinden biri olur. Kendisinin siyasî yorumlarını dinleyenler çoktur.¹⁴⁷²

Yazar, durumlar kötüleştiğinde insanın zayıf yönünü, insanın bazen ümitsizliğe nasıl düştüğünü gözlemler. Şeyh Hâfız bir zayıflık anında, ailesinin ihtiyaçlarını temin için bir çözüm aradığında kendi kendisine sorar: Durumu bu kadar mı kötüleşmişti. Babası, Hidiv ailesine vefalı kalsaydı, vicdanını dinlemeseydi? Fakat hemen bu anısını zihninden kovar. Taşlanmış şeytanın şerrinden Allah'a sığınır, Allah'tan bağışlanma diler.¹⁴⁷³

“Sa'îd, Şeyh Hâfız'ın oğlu, Besîme'nin de abisidir. Süleymanla arkadaşlırlar. Sa'îd'in siyasî romanlara karşı ilgisi vardır. Ayrıca genel olarak da kitap okumayı çok severdi.¹⁴⁷⁴ Sa'îd, onurlu bir çocuktur. Mît Ğamr'a gittiklerinde evde bir şey olmadığından yiyecek getiremeyen Sa'îd, arkadaşlarından uzağa oturur ve canı yemek istemediğini söyler. Süleyman'ın tüm ısrarlarına rağmen yemez.¹⁴⁷⁵ Süleyman'dan, kendisinin aksine Sa'îd'in her zaman, ister okulda ister dışarıda olsun, öfkeli, asi ve kavgacı olduğunu öğreniriz.¹⁴⁷⁶ Aynı şekilde Süleyman'dan Sa'îd'in subay olmak istediğini duyarız.”¹⁴⁷⁷

“Sa'îd okulda öğrencilerin başlattığı İngiliz karşıtı gösteride yakalanır ve hapsedilir.¹⁴⁷⁸ Sonrasında Sa'îd uzun zamandır hayalini kurduğu Harp Akademisine girer. Ancak yapılan soruşturmada ulusalcı ve aşırıcı olduğu gerekçesiyle okula alınmaz.”¹⁴⁷⁹

“Süleyman'a Sa'id'ten bir mektup gelir. Mektupta Süleyman'a olan sevgisini ifade eder. Hâlâ öğrenci birliği olarak gösterilerden sorumludur. Ayrıca gönüllü olarak Filistin'e gideceğini belirtir.”¹⁴⁸⁰

Bir sonraki görüşmelerinde Sa'îd, büyümüş, gelişmiş, sakalları çıkmış, bir yetişkine dönüşmüştü.¹⁴⁸¹ Sa'îd, İskenderiyede okuduğu Hukuk Fakültesini bırakarak

¹⁴⁷² el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 252.

¹⁴⁷³ el-^c Arînî, *el-İtticâhu 'l-İslâmiyyu fî a 'mâli Necîb el-Kılânî el-kaşaṣiyyeti*, 128.

¹⁴⁷⁴ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 26.

¹⁴⁷⁵ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 35.

¹⁴⁷⁶ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 56.

¹⁴⁷⁷ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 77.

¹⁴⁷⁸ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 173.

¹⁴⁷⁹ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 273.

¹⁴⁸⁰ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḫü 'ṭ-ṭavîl*, 232-233.

Kanal savaşında savaşmak üzere cepheye gider. Arkadaşı Suleyman'dan da babasına bir mektup yazmasını ister.¹⁴⁸²

“Okulda hararetli bir siyasî tartışma vardır. Gençler hâlâ Mısır'da olan İngilizlere ve onların yerli işbirlikçilerine karşı çıkarlar. Okulda dersleri iptal edip kendilerine katılmayanları döverler. Bunların başında ise Sa'îd Hâfız vardır. *Kahrolsun sömürgeciler! Kahrolsun siyasî görüşmeler! Temizlik kanla olacaktır!* sloganları atarlar.”¹⁴⁸³

“Süleyman'ın aşkı Besîme, Suleyman'ın gözünden çocuk ruhunun tutunduğu çok hoş, *oyuncak bir bebek* gibidir. Besîme, Süleyman'ın o küçük kalbini yerinden çıkarır. Onu elinden alacak olsalar çok şiddetli şekilde ağlayacaktır. Yüzü yuvarlaktır. Sevecen ve masum bakışlıdır.¹⁴⁸⁴ Besîme henüz 12 yaşındadır. İskenderiye şehrinde hizmetçi olarak çalışır, zengin bir ailenin çocuğuna bakar. Babası ile arasındaki tek bağ, aylık olarak babasına gönderilen havaledir.¹⁴⁸⁵ Sa'îd, Suleyman'a bir mektup yazarak dört gün sonra Besîme'yi almak üzere babasıyla geleceklerini, kendisini beklemelerini söyler. Süleyman onları dört gözle bekler, ancak gelmezler.¹⁴⁸⁶ Öldüğü sanılan Besîme ölmemiştir. Savaş çıkınca yanında çalıştığı aile, kendisini orada tek başına bırakmıştır. Besîme, yalnızlık, karanlık ve korkudan aklını yitirmiştir.¹⁴⁸⁷ Süleyman onu ziyarete gittiğinde, Besîme'yi endamlı, çekici ve solgun yüzüne rağmen çok tatlı bulur.¹⁴⁸⁸ Yazar Besîme'nin bu hale gelmesinin suçunu, Şeyh Hâfız'ın, oğlu Sa'îd'e olan aşırı sevgisine bağlar.¹⁴⁸⁹ Besîme, çalıştığı evin efendisinin tecavüzüne uğrar. Kendisini İskenderiye ile Port Sa'îd arasında bir istasyonda bırakıp kaçarlar. Sınırları bozulan ve babasının karşısına nasıl çıkacağını düşünen Besîme, kendisini denize atar. Oradakiler hemen kendisini kurtarırlar. Hastaneye sevk edilir. Orada fahişelerle beraber kalır. Hastaneden

¹⁴⁸¹ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 251.

¹⁴⁸² el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 282.

¹⁴⁸³ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 166-170.

¹⁴⁸⁴ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 44.

¹⁴⁸⁵ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 112.

¹⁴⁸⁶ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 301.

¹⁴⁸⁷ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 311.

¹⁴⁸⁸ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 312.

¹⁴⁸⁹ el-Kılânî, *eş-Tariku't-tavil*, 132.

çıktıktan sonra evine döner ama geçirdiği krizin etkisiyle kendisini trenin altına atarak canına kıyar.”¹⁴⁹⁰

Süleyman’ın amcası, ikincil kahramanlardan biri olan Ferîd’dir. Qâhire’ye taşınmadan önce Suleyman’larla beraber yaşar. Süleyman’a göre amcası, duygusal ve iyi kalpli biriydi. Gelecek hesapları pek yapmazdı. Günlük yaşardı. İçinde bulunduğu ortamdan payına düşeni alırdı. Başarısız bir Ezher öğrencisiydi. Ona göre, öğrencinin görevi slogan atmak değil; ilim öğrenmektir, derdi. Gün, bilinçli ve bilgili olma günüydü.¹⁴⁹¹

Ferîd, uyuşturucu bağımlısıdır.¹⁴⁹² Yazar bu durumu, amcanın diliyle Suleyman’a aktarır: ...artık uyuşturucudan kopamıyorum. Bunu, iş işten geçtikten sonra anladım. Asıl erkeklik, ne kadar güçlü de olsa, bu tür şeylerin kölesi olmamaktır.¹⁴⁹³ Süleyman da amcasını, güzel, cömert, yumuşak başlı biri olarak niteler.¹⁴⁹⁴ Ferîd, insan hayatını yıkan uyuşturucunun ortaya çıkardığı canlı bir örnektir.¹⁴⁹⁵ Ferîd’in gelişimci bir karaktere dönüşünü görürüz. Qâhire’ye göç ettikten sonra tedavi olur ve bu beladan kurtulur. Yazar, bu romanın okurlar için, bir ibret ve öğüt olmasını ister.¹⁴⁹⁶

İkincil roman kişilerinden biri de kahramanın babası, ‘Abdu’ d-dâyim’dir.¹⁴⁹⁷ Kardeşi Ferîd’in deyişiyle, soylu biridir.¹⁴⁹⁸ ‘Abdu’ d-dâyim, evinden tarlasına, tarlasından evine giden kendi halinde biridir.¹⁴⁹⁹

“Adı hiç geçmese de kendisinden hep ‘Abdu’ d-dâyim’in karısı olarak bahsedilen Süleyman’ın annesi, romanın birincil kişilerinden biri olup, aynı zamanda adanmışlığın ve vefanın timsalidir.¹⁵⁰⁰ Kadınlar içinde güzel bir örnektir. Sabırlı ve

¹⁴⁹⁰ el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 87.

¹⁴⁹¹ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 56.

¹⁴⁹² el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 106.

¹⁴⁹³ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 57.

¹⁴⁹⁴ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 88.

¹⁴⁹⁵ el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 213.

¹⁴⁹⁶ el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necîb el-Kilânî el-kaşâşiyeti*, 214.

¹⁴⁹⁷ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 61.

¹⁴⁹⁸ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 79.

¹⁴⁹⁹ el-Kilânî, *eş-Şarîku’ş-Şavîl*, 6.

¹⁵⁰⁰ Hânân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fi kaşâşi Necîb el-Kilânî*, 326.

şefkatli bir annedir. Mezuniyeti yaklaşına ve hak vaki olana kadar oğlu için birçok sıkıntıya katlanmıştır.”¹⁵⁰¹

Besîme'nin gideceğini haber alan Süleyman, üzüntüsünü iç konuşmalarıyla bize bildirir: Beni şiddetli bir hüznün sardı. Besîme'nin herhangi bir sebepten dolayı benden ayrılacağını hiç düşünmezdim. Çünkü biz, beraberken ben çok mutlu olurdum.¹⁵⁰² Süleyman bu haberden sonra hasta olur. Ateşi yükselir ve ishal olur. Sabaha kadar uyuyamaz.¹⁵⁰³ Ancak diğer taraftan da Süleyman amcasının kendisine gönderdiği mektupla çok mutlu olur.¹⁵⁰⁴

“Romanda, mektup yöntemi elverişli bir yöntemdir. Öncelikli olarak mektup, anlatıcılığı aradan çıkararak konuyu bireyselleştirir. Konu sadece mektubu yazanla okuyan arasında bir sır olarak kalır. Romanın yapısı da beşeri yönü ağır basan bireyselliğe yönelir.”¹⁵⁰⁵

“Mektuba baktığımızda filozof gibi konuşan bir amcanın, yeğeniyle olan sohbetine tanık oluruz. Ferîd'in mektubu neden ağabeyine değil de yeğenine yazdığı bir kenara bırakılırsa, uyuşturucu madde müptelası olan birinin siyaset gibi bir alanda bu kadar sağlıklı yorumlar yapmasının pek beklenemeyeceği düşünülebilir. Ferîd, mektubu kendi özel işlerini anlatarak bitirir.¹⁵⁰⁶ Aradan bir süre daha geçtikten sonra Süleyman, amcası Ferîd'den ikinci mektubu alır. Bu mektup daha içli ve hisli bir üsluba sahiptir. Maddi sıkıntılar yaşayan Ferîd, bu sıkıntılardan ve çok şanssız oluşundan bahseder. Ferîd bu sıkıntıları, ya Süleyman'a ders olsun ya da romanda bazı boşlukları doldurmak için kullanmıştır.¹⁵⁰⁷

Şeyh Hâfız'ın babası İngilizler tarafından sürgün edilip eziyet ve belanın bin bir türlüüne maruz bırakıldığı için Şeyh Hâfız İngilizlerden nefret eder ve Hitleri Allah'ın bir lütfu olarak görür. Ona göre Allah, Hitler'i İngilizlerden intikam alsın diye göndermiştir.¹⁵⁰⁸

Süleyman parasızlıktan hasta annesini tedavi ettiremez:

¹⁵⁰¹ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi kâşası Necîb el-Kilânî*, 321.

¹⁵⁰² el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 45-46.

¹⁵⁰³ el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 51.

¹⁵⁰⁴ el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 99.

¹⁵⁰⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 244-245.

¹⁵⁰⁶ el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 99-103.

¹⁵⁰⁷ el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 146-149.

¹⁵⁰⁸ el-Kilânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 92-93.

“Babamın gırtlığına kadar borca battığını biliyordum. Bu yıl pamuk fiyatları çok düşüktü. Evimizde çok az mısır vardı. Kalabalık ailemizin ihtiyaçlarını karşılayamazdı. Zavallı annem! Göğsündeki ağrılardan mustarıpti. Acilen doktora gitmesi gerekiyordu. Ama annem ve babam bu durumda iken doktora gitmenin, tabiri caiz ise bütçemizin kaldıramayacağı bir lüks olduğunu ifade ediyorlardı. Tüm bunları düşününce kendi tedavimin büyük bir sorun olacağını görüyordum. Hâlbuki Mît Ğamr’a tedavi için gitmem iki kuruştı.”¹⁵⁰⁹

Romadaki ikincil olaylardan biri de yazarın bize aktardığı sömürgecilerin vahşî ve hayvanî yönleridir. Sarhoş İngiliz askeri, arabayı sağa sola yalpalayarak sürmektedir. Direksiyonu çevirince araba fakir genç Seyyid’e yönelir ve onu tekerleğin altında ezer.¹⁵¹⁰

Romanda eğer bela bizim dışımızda ise onu ifade etmenin çok kolay olduğu belirtilir. Süleyman bir doktor olarak her gün onlarca ölü görmektedir ama onlardan biri kendi annesi olunca durum değişir: Hastanede ölen onlarca kişi vardı. Hiçbir şey hissetmiyordum. Gerekli kelimelerle üzüntümü anlatıyor odama gidiyordum. Ancak bu kez hasta olan annemdi. Neden insanlar her zamanki gibi yürüyorlardı.”¹⁵¹¹

“Romanda *olay* unsurunu ortaya çıkaracak temel unsur, 2. Dünya Savaşı sırasında köyün durumunu anlatan, fakirliktir. Bu fakirlik, zillete, sosyal ve toplumsal sorunlara, psikolojik ve fizikî hastalıklara sebep olur. Romanda, ilaç almak için uzun mesafeleri, şiddetli yorgunluk altında ve yeterli yiyecekleri olmamasına rağmen yürüyen çocuk resimleri görürüz.”¹⁵¹²

İki ailenin de sefaleti atbaşı gider. Süleymanın babası fakirlik nedeniyle mandasını satarken, bir yandan da fısıltı halinde Allah’a dua eder: “Allah’ım! Borçlarımı ödememe yardım et. Kimseye boyun eğdirme. Bize rızık ver, hastalarımızı iyileştir. Bizi ferahlat.”¹⁵¹³

¹⁵⁰⁹ el-Kılânî, *eğ- Tariķu’ğ-ğavil*, 3-4.

¹⁵¹⁰ el-Kılânî, *eğ- Tariķu’ğ-ğavil*, 33.

¹⁵¹¹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necib el-Kılânî el-ğaşâşiyyeti*, 125.

¹⁵¹² el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fi a ‘mâli Necib el-Kılânî el-ğaşâşiyyeti*, 70-71.

¹⁵¹³ el-Kılânî, *eğ- Tariķu’ğ-ğavil*, 84.

Çok düşünmeden dolayı, Süleyman'ın babasının sakalındaki ve saçlarındaki beyazlar ve alnındaki kırışıklıklar artar.¹⁵¹⁴

“Yazarın vurguladığı hususlardan biri de çiftçilerin toprakları ve hayvanlarıyla olan bağıdır. Toprak, onların canı ve ruhudur. Bu nedenle 'Abdu'd-dâyim, kaybolmasından ya da yabancı birinin almasından korkarak, toprağını satıp köyü terk ederek şehre yerleşen kardeşi Ferîd'in tarlasını satın almak için köydeki tefeci Mursî Ebu 'Afer'den defalarca borç alır.”¹⁵¹⁵

“Yazar, burada bir yandan da, keskin duyulu köy adamının akılcılığıyla bağlantılı gerçekçi sorunlarına işaret eder. Süleyman'ın babası 'Abdu'd-dâyim'in kardeşi Ferîd'in hissesini satın almak istemesindeki ısrarı, onun için öldürücü bir hata olur. Ferîd, parası her bittiğinde gelip arazinin bir kısmını satar. Bu da 'Abdu'd-dâyim'in sürekli borçlanması demektir.”¹⁵¹⁶

“Romanda karşıt unsur olarak karşımıza, tefeci Mursî Ebû 'Afer çıkar. Kıbrıs'ın Kerîm'de en büyük günahlardan kabul edilen faizi meslek haline getiren Mursî Ebû 'Afer, kötülüğün temsilcisi olarak yer alır. Savaş sırasında tefeciliğinin yanında ihtikâr da yapmıştır. Kardeşinin payı olan tarlayı yabancılara kaptırmak istemeyen 'Abdu'd-dâyim kimseden borç alamayınca Mursî Ebû 'Afer'in eline düşer. Kıtlik başlayınca yığılan mallar ortaya çıkar, fiyatlar yükselir ve karaborsa kurulur. Borçlar, 'Abdu'd-dâyim'in canını yakar.”¹⁵¹⁷

'Abdu'd-dâyim, tefeci Mursî'ye olan tüm borçlarını ödeyince; evindeki veya tarlasındaki işine gönül rahatlığıyla gider. Görünen o ki, girdiği savaştan galip çıkar. Zira kendisine babasından kalan helal araziden ne fazla ne eksik, tam hakkını alır.¹⁵¹⁸

“Süleyman, okuldaki son yılının yazında, köydeki evine döndüğünde evdeki hayvanların ve ziraî alet-edevatların olmadığını görünce, bunun sebebinin tefeci Mursî olduğunu anlar. Ailenin tüm ricasına rağmen davadan vazgeçmez ve tüm eşyalarını ve sahip oldukları hayvanlarını haczeder.”¹⁵¹⁹

¹⁵¹⁴ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 71.

¹⁵¹⁵ Bureygîş, *Dirâsât fî'l-kışşati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşratu*, 40.

¹⁵¹⁶ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 71.

¹⁵¹⁷ el-Kîlânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 59.

¹⁵¹⁸ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 72.

¹⁵¹⁹ el-Kîlânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 196-197.

Mursî'nin her fırsatta 'Abdu'd-dâyim'den alacağını istemesi, romandaki mücadelenin sürmesini sağlayan bir unsur olarak görev yapar. Ayrıca Mursî'nin her defasında *Bu paralar benim değil, halkın parasıdır.* demesi de bir leitmotive olarak diyaloga bir zenginlik katar.

“Diğer bir roman kişisi de Şeyh Hâfız'ın cefakâr hanımı Hıdıre'dir.¹⁵²⁰ Sürekli olarak kocasının siyaset yapmasından ve tembelliğinden şikâyetçidir. Onu sürekli azarlar.¹⁵²¹ Zavallı anne Hıdıre sürekli ağlamaktadır. Bu kadar çilenin sahibi Hıdıre de en az Süleyman'ın annesi kadar vefalı bir annedir.”¹⁵²²

“Artık Hıdıre ne kocasıyla ne de görümcesiyle tartışmaz. Görümce her zaman olduğu gibi, güzel elbiselerini giyer, süslenir ve o beklenen yerde, beyaz atlı prensini bekler. Ancak ne zaman isteğinde ısrarcı olsa, kaderi buna engel olurdu: Ailedeki bu sükûnet ne ola ki? Bizler burada gurbetteyiz. Kendimizi gizlememiz lazım. Sanırım şeyhin ticarî durumu çok iyileşti, gibi sözler söylüyordu.”¹⁵²³

“Süleyman Tahta'da öğrenci iken, *geri dönüş* tekniğini kullanarak bir anısını okurla paylaşır. Sa'id'in göreve gittiği bir dönemde cüzdanını kaybeder. Ezher'den arkadaşıyla da küstür. Gururundan dolayı arkadaşından da istemez ve iki gün kuru ekme yer. Ancak Sa'id döndüğünde çilesi biter.”¹⁵²⁴

Şeyh Hâfız, kızı Besîme'nin ölümünden sonra değişir. Daha önce bencil bir şekilde davranan Şeyh Hâfız, ailesinin ihtiyacı olan şeyleri temin etmek yerine, akşama kadar siyaset yaparak, gazete okuyarak ve Hitler'i savunarak gününü geçirirdi. Ancak yeni adımla, yuvarlak bir roman kişisi gibi davranır, üzerine düşen şeyleri yapar. Bu davranış da onun değişimini ve dönüşümüne neden olur:

“Beni dinle, Suleyman!. Kendinizi koruyun ki, ailenize sıkıntı ve hüzün vermeyesiniz. O zaman Allah sizi sever ve başarılı kılar.”¹⁵²⁵

“Yazar, romanın sunumunda oldukça başarılıdır. Köy tasvirleri oldukça canlıdır. Olaylar gerçekçi ve etkileyici şekilde tasvir edilmiştir. Mücadeleci ve sefil çiftçileri ve çektikleri sıkıntıları canlı bir şekilde betimlemiştir. Bu olaylar sırasında

¹⁵²⁰ el-Kılânî, *eş-Tarîku'ş-Şavil*, 24.

¹⁵²¹ el-Kılânî, *eş-Tarîku'ş-Şavil*, 70.

¹⁵²² Hânnân binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kaşaşi Necib el-Kilânî*, 327.

¹⁵²³ el-Kılânî, *eş-Tarîku'ş-Şavil*, 251.

¹⁵²⁴ el-Kılânî, *eş-Tarîku'ş-Şavil*, 137-138.

¹⁵²⁵ el-Kılânî, *eş-Tarîku'ş-Şavil*, 142.

yazar, roman kişileriyle bağlarını koparmış da sanki hatıralarını yazıyor gibidir.¹⁵²⁶ Yazar, ülke ve köyün sorunlarını bir araya getirmeye çalışır. Bu da İngiltere'nin Mısır'ı işgaliyle temsil edilir. Kibirli hallerini ise işgalci askerlerin masumları öldürmeleri, adamları ve çocukları hiçe sayarak ezmelerinde görürüz."¹⁵²⁷

“Yazar, Mısır'ın sorunlarını, 'Abdu'n-nâşır'ın adamlarının ele aldığı gibi sunar. Ülke, toprak ağalığı, sömürü, sömürgeyle bağlantılı gruplarla, sarayla ve İngilizlerle bağlantılı zenginleri, insanlara baskı kuranları, çiftçileri sömürenleri betimler. Seçimler, toprak ağalarının, zenginlerin, etkili kişilerin elinde oyuncak olmuştur. Bu durum içinde yazar, öğrenen ve açılan yeni neslin ortaya çıkmasını ve halkın desteğini bekler.”¹⁵²⁸

Şeyh Hâfız'ın oğlu Sa'îd, devrimci nesli temsil eder ve yazar onun adına konuşur: “Sa'îd'in karşı çıkacağı ne kadar çok şey vardı. Dedesi 'Urabi Paşayla birlikte savaşmış, devrim başarısız olunca kaçmıştı. Kızkardeşinin, Harb Akademisine giremeyişi, savaşlar ve acıları, Tefeci Mursî'nin oğlunun onunla alay edişi, Besîme'nin hizmetçilik yapması, siyasetin yozlaşması, toplumsal zulüm, rüşvet, adam kayırma ve çözülme, tüm bunlar, bir hastalığın göstergesidir: Sömürgecilik.”¹⁵²⁹

eṭ-Ṭarîḳu'ṭ-ṭavîl romanı sağlam bir olay örgüsüne sahiptir. Roman, kahramanın yaşam öyküsünü, çocukluğundan üniversiteyi bitirene kadar geçen süreyi ve karşılaştığı sorunları ve onların üstesinden nasıl geldiğini belirli bir tutarlılık içinde anlatır.¹⁵³⁰

Romanın asıl mekânı Mısır'ın Ğarbiyye iline bağlı Şarşâba köyüdür. Ancak yazar mekânla ilgili hiçbir betimlemede bulunmaz. Hatta bazen okur, karakterlerin boşlukta gezip durdukları vehmine kapılır. İskenderiye ve Ṭaṇṭa şehirleri de mekân olarak kullanılmıştır.

Romanda sanki Mısır'ın yürüyüşü ile Şeyh Hâfız'ın ailesinin yürüyüşünde bir paralellik kurulmuştur. İngilizler Mısır'ı işgal edip esir ederken; fakirlik de bu aileyi

¹⁵²⁶ Bureyğîş, *Dirâsât fi'l-kıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, 40.

¹⁵²⁷ Bureyğîş, *Dirâsât fi'l-kıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, 40.

¹⁵²⁸ Bureyğîş, *Dirâsât fi'l-kıṣṣati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşrati*, 41.

¹⁵²⁹ el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu'ṭ-ṭavîl*, 284.

¹⁵³⁰ el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyeti*, 222.

işgal edip esir etmiştir. Ailenin geleceğini de bu fakirlik belirler. Bütün ümitlerini Hitler'e bağlayan baba, Hitler'in mağlubiyetiyle perişan olur. Günlerce halk içine çıkamaz. Tüm aile, kaynağı bir ama değişik nedenlerle sıkıntı içindedir. el-Kîlânî, şeyh Hâfız Şeyhâ ve ailesinin kaderini Mısır'ın kaderine bağlayarak hüznü bir sonla bitirir romanı. Mısır'ın düze çıkması için *Uzun Yolu* imleyen el-Kîlânî, Şeyh Hâfız ve ailesinin de selamete çıkması için uzun bir zamana gereksinim olduğunu imler.

Romanda kişilere verilen isimler özenle seçilmiştir. Besîme, güler yüzlü anlamında bakana mutluluk veren bir isimdir. Şeyh Hâfız'ın ismi vakti zamanında Tanîta şehrindeki Aşmediye camisinde hafızlık çalıştığından dolayı verilmiştir. Hanımı *Hudre*'nin ismi yine kızı Besîme gibi duyana ferahlık ve tazelik veren bir bahar esintisi gibidir.

Suleyman'ın veya babasının, tefeciden faizle para alması; oğlu Sa'îd'in Mîr Çamr'a tedavi için giderken fakirlikten yanına bir kuru ekmek almazken, babası Şeyh Hâfız'ın günlük gazete alması, Süleyman'ın bütün yaş aralıklarında bir yetişkin gibi konuşması, uluslararası siyaseti ilgilendirecek kadar ciddi sosyal ve toplumsal konuları bir uzman gibi tartışması ve çözüm önermesi; tüm köy halkının Seyyid Irakî adlı kişiden şefaahat dilemesi; romandaki kusurlar olarak sayılabilir.

1.2.2. Diğer Eserleri

Yazarın kısa öykü, şiir, tiyatro, tıp ve sağlık, otobiyografik, edebî ve İslâmî olmak üzere birçok çalışması daha bulunmaktadır. Aşağıda bunların bir listesi verilecektir:

1.2.2.1. Kısa öyküleri

Yazarın kısa öykü alanında 8 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *'İnde'r-rahl* (Yola Düşünce). el-'Arabiyye ve'n-neşr li't-tibâ'a tarafından tarihsiz olarak basılmıştır.

2) *el-'Âlemu'ç-çayyik* (Sıkıntılı Dünya).

3) *Mev'idunâ gaden* (Buluşmamız Yarın). 1959 yılında Dâru'l-çalem tarafından Kâhire'de basılmıştır.

4) *el-Kâbûs* (Kâbus).

5) *Fârisu Hêvâzin* (Havazin'in Süvarisi). 1979 yılında Dâru'l-‘ulûm tarafından Kuveyt'te basılmıştır.

6) *Dumû'û'l-emîr* (Prensın Gözyaşları). 1962 yılında Mektebetu Vehbe tarafından Kâhire'de basılmıştır.

7) *Hikâyâtu tabîb* (Doktorun Hikâyesi). 1979 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.

8) *Ricâlullâh* (Allah'ın Adamları).

1.2.2.2. Şiir kitapları

Yazarın şiir alanında 8 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *Egânî'l-ğurebâ* (Gariplerin Şarkısı). 1972 yılında Beyrût'ta Dâru'l-kutub tarafından yayınlanır.

2) *'Aşru'ş-şuhedâ* (Şehitler Asrı). Suheyl Yâsîn'in beyanına göre basılmamıştır.

3) *Keyfe elkâke* (Sana Nasıl Ulaşayım). 1980 yılında Mu'essesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.

4) *Medînetu'l-kebâ'ir* (Günahlar Şehri).

5) *Muhâcir* (Göçmen).

6) *Naḥve'l-'ulâ* (Yücelere Doğru).

7) *Uğniyyâtu'l-leyli'f-tavîl* (Uzun Gecenin Şarkıları).

8) *Lu'lu'etu'l-Ḥalîc* (Körfez'in İncisi).

1.2.2.3. Tiyatro eserleri

Yazarın tiyatro alanında 5 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *'Alâ esvâri Dimeşk* (Şam Surlarında).

2) *Sarayova Ḥabibetî* (Sevgilim Sarayova).

3) *Muḥâkemetu'l-esvedî'l-'ansî* (el-Esvedu'l-'Ansî'nin Yargılanması).

4) *el-Vechu 'l-muẓlim li 'l-ķameri* (Ayın Karanlık Yüzü).

5) *Ĥasnâ ũ Bâbil* (Babil'in Dilberi).

1.2.2.4. Edebî çalışmaları

Yazarın edebiyat alanda 13 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *Medħal ile 'l-edebi 'l-İslâmiyyi* (İslâmî Edebiyata Giriş).

2) *Âfâķu 'l-edebi 'l-İslâmiyyi* (İslâmî Edebiyatın Ufukları). 1984 yılında basılmıştır.

3) *Riħletî ma 'a 'l-edebi 'l-İslâmîyyi* (İslâmî Edebiyatla Yolculuğum).

4) *Tecribetî 'z-zâtiyye fi 'l-ķıřřati 'l-İslamiyyeti* (İslâmî Öyküde Kişisel Tecrübelerim).

5) *Edebu 'l-efĤâl fi da 'veti 'l-İslâm* (İslâmî Davette Çocuk Edebiyatı).

6) *Ĥavle 'l-mesraħi 'l-İslâmiyyi* (İslâmî Tiyatro Hakkında).

7) *el-Ķıřřatu 'l-İslâmiyyetu ve eşeruhâ fi neşri 'd-da 'veti* (İslâmî Öykü ve İslâmî Yaymadaki Etkisi).

8) *Naħve 'l-mesraħi 'l-İslâmiyyi* (İslâmî Tiyatroya Doğru).

9) *el-İslâmiyyetu ve 'l-meżâhibu 'l-edebiyyetu* (İslâm ve Edebî Ekoller). 1963 yılında Mektebetu'n-nûr tarafından Trablus'ta ilk baskısını yapmıştır.

10) *el-Edebu 'l-İslâmiyyu beyne 'n-nażariyye ve 't-taťbik* (Teori ve Uygulamada İslâmî Edebiyat).

11) *Ĥavle 'l-ķıřřati 'l-İslâmiyyeti* (İslâmî Öykü Hakkında).

12) *Şevķî fi rekbi 'l-ħâlidîn* (Şevkî, Sonsuzlar Konvoyunda).

13) *İkbâl eř-řâ 'iru 's-řâ ĩr* (Devrimci Şair İkbâl). 1957 yılında yazılan eser 1959 yılında el-‘ Arabiyye ve 'n-neřr li 'ť-ťibâ‘ a tarafından Ķâhire'de basılmıştır.

1.2.2.5. İslâmî çalışmaları

Yazarın İslâmî alanda yapılan 8 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *eť-Ĥariķ ilâ ittiħadin İslâmiyyin* (İslâm Birliğine Doğru).

2) *el-İslâm ve hareketu 'l-hayâti* (İslâm ve Hayat Tarzı).

3) *Ḥavle 'd-dîn ve 'd-devleti* (Din ve Devlet Hakkında).

4) *Taḥte râyeti 'l-İslâm* (İslâm Sancağı Altında).

5) *el-Muctema 'u 'l-marîḍ* (Hasta Toplum). 1958 yılında Mektebetu Vehbe tarafından Kâhire'de basılmıştır. Yeni baskısı ise Mu'essesetu'r-risâle tarafından 1971 yılında Beyrût'ta basılmıştır.

6) *İslâmiyyetu ve 'l-kuva 'l-muḍâddetu* (Din ve Karşıt Güçler).

7) *A 'dâ 'u 'l-İslâmiyyeti* (İslâm Karşıtları).

8) *Naḥnu ve 'l-İslâm* (Biz ve İslâm).

1.2.2.6. Tıp ve sağlıkla ilgili kitapları

Yazarın tıp ve sağlık alanında 16 eseri bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1) *Kıṣṣatu Aids* (Aids'in Hikâyesi).

2) *Mustakbelu 'l- 'âlem fi sıḥhati 't-ḥfl* (Çocuk Sağlığında Dünyanın Geleceği).

3) *Ri 'âyetu 'l-musinnîne fi 'l-İslâm* (İslâm'da Yaşlı Bakımı).

4) *eṣ-Şekâfetu fi ḍav 'l-İslâm* (İslâm'ın Işığında Kültür).

5) *fi Reḥâbi 't-ḥbbi 'n-nebevî* (Nebevi Tıbbın Kucağında).

6) *eṣ-Şavm ve 's-sıḥḥa* (Oruç ve Sağlık).

7) *et-Teşkıfu 's-sıḥḥıyyu: devruhu ve ehemmiyyetuhu* (Sağlıkta Bilinçlendirme Rolü ve Önemi).

8) *eṭ-Ṭıbbu ve 'l-hayâtu* (Tıp ve Yaşam).

9) *ed-Devâ 'u silâḥun zu ḥaddeyn* (İlaç İki Tarafı Keskin Silahtır).

10) *ed-Dîn ve 's-sıḥḥatu* (Din ve Sağlık).

11) *et-Tifûid* (Tifo).

12) *ed-Difteryâ 'aduvvu 't-ḥfûleti* (Difteri, Çocukluğun Düşmanıdır.)

13) *el-Cederî ve 'l-cedîrî* (Çiçek Hastalığı).

14) *et-Taḥşînu viḳâyetun li-ḥflike* (Çocuğunu Korumak).

15) *İhteris min dağı 'd-dem* (Tansiyondan Sakın).

16) *el-Ğıdâ u ve 'ş-şıhha* (Gıda ve Sağlık).

1.2.2.7. Otobiyografik eserleri

Yazarın iki tane otobiyografik eseri bulunmaktadır:

1) *Lemâhât min hayâtî* (Hayatımdan Yansımalar).

2) *Muzekkirât* (Hatıralar).

İKİNCİ BÖLÜM

2.NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN ROMANLARININ ÜSLUP VE ANLATIM TEKNİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

2.1. Dil ve Üslup Özellikleri

2.1.1. Üslup

Dilin mecazî gücünü, renk ve eylem zenginliğini, kısacası dilin anlatım dağarcığını kişisel becerileriyle söze veya özellikle yazıya dökmek, dile canlılık kazandırmak demektir. Temelde anonim bir karakter taşıyan dil, sanatkârın mizacından, düşünce ve felsefesinden gelen destekle özelleşir, üslup boyutu kazanır. Bu dönüşümde sanatkarın felsefesi asıl rolü oynar. Üslubun estetik bir değer taşımaya başladığı vakitlerde üslup konusu yeteneğe bağlı olarak açıklanmıştır.¹⁵³¹

Hilmî el-Ğa'ûd, üsluptaki musikinin insanın içine işlemesinin gerekliliğini ifade eder. Gerçek romancının, herşeyden önce yaşamın bazı sırlarını bilmesi gerektiğini söyler ve romancılara, “ezginin” kitaplarında çok harika olacağına değinir..¹⁵³²

el-Kîlânî, bu hafifçe ifade edilen ezginin sunumunda, önde gelenlerden biri olarak kabul edilir. Kişi buradan sağlam ve basit bir dile ulaşır ve dildeki yanlışlıklara düşmeden kişilerini ve olaylarını sunar.¹⁵³³

Yûsuf en-Necm, üslubu, yazarın elindeki malzemeyi sanatsal amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı yöntem olarak niteler. Bu malzemelerden kastedilen ise roman kişileri, olaylar ve çevredir. Sonuç olarak, tüm bu gereçleri toplayarak tam bir sanatsal çalışma ortaya koyar. Ancak Yûsuf en-Necm, sanatsal üslupta yazarın deneyim ve ustalığa muhtaç olduğunu ifade eder.¹⁵³⁴

¹⁵³¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 185.

¹⁵³² Bk. el-Ğa'ûd, *el-Vâkı 'iyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 152.

¹⁵³³ el-Ğa'ûd, *el-Vâkı 'iyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 154.

¹⁵³⁴ Yûsuf Necm, *Fennu'l-kışşati*, 113-115.

Nâdir Aḥmed ‘Abdulhâlik ise yazarın dilinin ifadede genel olarak sade ve basit olduğunu paylaşır. Dilin, büyük oranda Kur’ân-ı Kerîm ve hadisle bağlantılı olduğunu ve İslâma ait düşüncelerini sağlam dinî öğretilerle sabitlemiş, bunun da bu dili kolaylaştırdığını ifade etmiştir.¹⁵³⁵

el-‘Arînî yazarın üslubuna bir de “kötülük ve rezalet” açısından bakarak okurun, kötülükten nefretini ortaya serer ve duyguları olumsuz anlamda harekete geçirir. Ancak yazar, bu tür kötü durumları ifade ederken olayı süslemez ve onun çirkin bir suç olduğunu söylemekle yetinir.¹⁵³⁶

‘Azîze Mureydân, üslubu, yazma, sözcükleri seçme ve anlamları biraraya getirme olarak açıklar. Amacı ise bunu açıklama, etkileme ya da bir tür sistem olarak kullanmayı ifade eder. Yazarın kendine has bir üslubu olmadığına isminden önce okumalarına bakarız.¹⁵³⁷

el-Kîlânî’nin üslup özelliklerine baktığımızda, yazarın bu konuda oldukça başarılı olduğu görülür. el-Kîlânî, o “üsluptaki hafif tınıyı” okura sunmada en belirgin yazarlardan biridir. Temiz, yani basit bir dile sığır. Bu basit dil aracılığıyla sıkıntıya düşmeden kişilerini ve olaylarını sunar. Özellikle de İslâmî metinlerden yararlandığında adımlarını daha da büyük atar.¹⁵³⁸

Yazarın olayları ele alırken kullandığı yöntemlerden biri okura, “çirkini” göstererek ondan nefret etmesini sağlamaktır. İslâmî Edebiyat dışındaki edebiyatlarda çokça karşılaşılan bu durum, duyguları harekete geçirir. Ancak yazar bu durumu oldukça sade bir şekilde verir. Bunun en güzel örneği *Ra’ûş-şeytân* romanındaki kahya Sulṭân’ın Neciyye’ye tecavüzüdür.¹⁵³⁹ Olay, ‘Uşmân Paşanın kahyası olan Sulṭân’ın, pamuk toplamak için köye gelen kızlardan Neciyye’ye tecavüz etmesiyle meydana gelir.

¹⁵³⁵ Nâdir Aḥmed ‘Abdulhâlik *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏî’iyyetun ve fenniyyetun*, 20.

¹⁵³⁶ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a’-mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşîyyeti*, 84

¹⁵³⁷ ‘Azîze, *el-Kıṣṣatu ve’r-rivâyetu*, 37.

¹⁵³⁸ el-Ḳâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetu’l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 154.

¹⁵³⁹ el-‘Arînî, *el-İtticâhu’l-İslâmiyyu fî a’-mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşaşîyyeti*, 84-85.

Sonuç olarak el-Kîlânî'nin üslubu kolay ve basittir. Ancak bu görünürde kolay gibi görünse de “sehl-i mümteni” tarzındadır. Her hâlükarda o, düşüncelerini ve görüşlerini, asîl bir sanatçı, bilge bir düşünür ve bir mucahit cesaretiyle sağlam bir sanatsal yolla ulaştırır.¹⁵⁴⁰

2.1.2. Âmmice

Her ne kadar Heykel gibi bazı yazarlar, âmmicenin dili kullanmada daha elverişli olduğunu düşünseler de, başta yazar olmak üzere çoğu kimse bu görüşe katılmaz. Romanlarının çok azı dışında el-Kîlânî, Fasîh Arapçayı kullanmayı seçer. Yazar, âmmice lehçelerinin kullanımını oldukça tehlikeli bulur ve kullanılmamasını önerir.¹⁵⁴¹

Bazıları âmmice konuşma hakkında gündeme gelen konuyu, yıllardır giderek, tartışmanın şiddetini artırarak âmmiceyi yazı dili yapmak istemektedirler. Kimi de Arapça'nın latin harfleriyle yazılıp-konuşulması gerektiğini savunurlar. Ancak bu çağrı bir karşılık bulmaz.¹⁵⁴² Âmmice, Kâhîre edebiyatçısı tarafından herkesin anlayabileceği seviyenin üstüne çıkmıştır. Bu nedenle Yukarı Mısır'da kullanılan âmmice bir sözcük, Mısır'ın diğer bölgelerinde anlaşılabilir. Zira 100 yıl önce kullanılan sözcük artık günümüzde kullanılmamaktadır.¹⁵⁴³

Câbir Kûmeyhâ da benzer şekilde Fasîh Arapçanın kullanılmasının şart olduğunu, âmmicenin kabul edilemeyeceğini, âmmicenin tek olmadığını, Mısır, Şam vb. gibi 22 farklı versiyonunun olduğunu söyler.¹⁵⁴⁴

Yazar, âmmice olarak adlandırılan bu dilin, dilde ikiliğe neden olduğunu ve bu durumun sanatımızın ve edebiyatımızın çıkarına uygun olmadığını belirtir. Fasîh Arapçanın dil, sanat, yazı ve bilim dili olduğunu, ayrıca Arap olmayan Müslümanların Arap dilini fasîh olarak kullandıklarını ifade eder.¹⁵⁴⁵ Ancak yazar

¹⁵⁴⁰ el-Kâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 190.

¹⁵⁴¹ el-Câcî Hânsâ, *Şahşiyâtü rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, Doktora Tezi, Câmî'atu Peşâver, 2007. 193-194.

¹⁵⁴² el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebiyetu*, 75.

¹⁵⁴³ el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebiyetu*, 76.

¹⁵⁴⁴ el-Câcî, *Şahşiyâtü rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 194.

¹⁵⁴⁵ Necîb el-Kîlânî, *el-İslâmiyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebiyetu*, (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1987), 75-77.

nadiren de olsa kişileri ve olayları betimlemek için zaman zaman âmmice kelimeler kullanmıştır. Bu, bazen olayları açıklamak, bir durumu ve konumu betimlemek için hikâyelere ve halk söylencelerine uzanmıştır.¹⁵⁴⁶

Ebû'l-Futûh eş-Şarkâvî'nin soruşturma kapsamında söylediği “ في عرض النبي أنا لا ” cümlesindeki âmmice ibarenin âmmice bilmeyenler için asıl anlamından kopacağı ifade edilmiştir. Bu da kelimenin yanlış kullanımına neden olmuştur. Yine sorguda polislin kullandığı روح الأمك يا ibaresindeki روح الأم ilk anlamı övgüdür. Ancak Mısırlılar bunu alay etmek için kullanırlar. Âmmice veya mecaz olarak kullanılan kelimelerden biri de زفت tir. Kelimenin gerçek anlamı katran veya asfalt anlamında iken subay onu uyuşturucu olarak isimlendirir. Ayrıca yazarın burada, kullanımı yanlış olan kelimeleri kullanmasının yanlış olduğu ifade edilmiştir. Örneğin الشيء الهام hüzn ve keder anlamına gelen bu ibare yanlış kullanılmış olup doğrusu ise الشيء المهم olacaktır. Yanlış kullanımlardan biri de Hâsullah'ın annesi Mes'ade'nin kullandığı ifadelerdir: “Kaltak! Hayasız! Kıpraşma ki sütü sağayım. Bana işkence ediyorsun. Allah da sana cehennemde azap etsin.” Bu cümlede kullanılan عاهرة kelimesi siyaka uygun düşmemiştir.¹⁵⁴⁷ Bunlara ek olarak yazarın kelime hazinesinde, kültüre aidiyet ve lafızda ve üslupta, İslâmî bakış hakimdir. Bunu yazarın romanlarında görürüz.¹⁵⁴⁸ Ayrıca yazarın üslubu, anlam ve düşünce taşıyan İslâmî lafızlar taşır. Bu lafızlar, “ışık”, “ışıldama”, “neşe”, “merhamet”, “hoşnutluk”, “tekbîr”, “tehlîl”, teşbîh”, “hamd” gibi kelimeler içerir. Yazarın doktor olması hasebiyle kullandığı tıbbî terimler romanlara ayrı bir tat verir. Bunlara ek olarak yazar “ozon”, “füze”, “uzay”, ve “teknoloji” gibi teknik terimleri ve Mısır'a has kullanıma sahip Mercedes model arabaya verilen “Domuz” ismini de sözlüğüne almıştır.¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴⁶ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 160.

¹⁵⁴⁷ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 168-175.

¹⁵⁴⁸ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 168.

¹⁵⁴⁹ el-Ğâ'ûd, *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 170-171.

2.1.3. Tasvir

Yazarın çok başarılı olduğu alanlardan biri de betimleme olmuştur. Betimlemeleri okuduğumuzda kendimizi sanki o manzaranın, olayın veya o mekânın içinde ya da romandaki bir kahramanı sanki kanlı canlı karşımızda buluruz. Örneğin “*Meliketu'l-ineb*” romanı karakterlerinden ‘Ivağ el-‘Ivağî’ye kulak verelim:

“Ivağ koğuşa döndü. Geçici de olsa kurtulmuştu. Allah’a hamd ediyordu. Bitkin bir şekilde kendini yere attı. Kendisine yemek getirdiler. Çok güzeldi. Ağzını tıka basa doldurmaya başladı. Ancak birden durdu. Aklına zâhit Ebu’l-mecd Şâhin geldi. Nasıl ayartılmış ki onun hakkında söylediklerini sorguda demişti. Keşke öleydim de yaptığımı yapmayaydım. Hayatı, çalıp çırpma ve açgözlülüktü. Berâ‘im kendisine iş teklif ettiğinde yeni bir hayata başlayacağını düşünmüştü.”¹⁵⁵⁰

“Diğer bir örnek de Keşkül’dür. Durumu en kötü olan Keşkül idi. Uykusu göz kapaklarıyla çatışmış, başı ağrıdan çatlayacak gibiydi. Karnı ağrıyor, iç organları parçalanıyordu. Şiş gözlerini açamıyordu. Bütün vücudu acıdan zonkluyordu. Tüm yaşamını, uyuşturucuya arkadaş olarak geçirmişti. Keşke ömrünün yarısını alsaydılar da afyonun kokusundan veya sakinleştirici ilaçlardan bir parça verseydiler. Uyuşturucunun birden kesilmesi aklını götürüyordu. bazen ruhu cesedinden ayrılıyormuş gibi geliyordu.”¹⁵⁵¹

el-‘Arînî, yazarın betimlemelerinden birindeki başarılı tasvirine şu örneği verir. Okur kendisini olayın içinde bulur. Yazar gazetede çalışan editörlerden birini betimler: “Solcular gazete binasına saldırdıklarında Faţımâ’nın arkadaşları silahlarını alarak solcular binayı yakmadan binaya girmeye çalışırlar. Gazeteci kendisini çok güvenli bir yerde görüyordu. Solcuların kendisini salıvereceklerini düşünüyordu: Ancak bina dumana boğuldu. Çatışma şiddetlendi. Yanlarında molotof kokteylleri de vardı. Yayın müdürü çalışanlara göz yaşartıcı bomba atmalarını söyledi. Sonra pencereden kaçtı.”¹⁵⁵²

Tasvir için diğer bir örnek, *Leylun ve kuçbânun*’un kahramanı Fâris’in ölümüdür:

¹⁵⁵⁰ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 60-61.

¹⁵⁵¹ el-Kîlânî, *Meliketu'l-ineb*, 158 vd.

¹⁵⁵² el-‘Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşşiyeti*, 270.

Hüzünlü bir sabah Fâris'in öldüğünü söylediler. Koğuşun kapısını açmaya giden gardiyanın hücredeki mahkum Fâris'i çıkarmaya gittiğini sandılar. Onu soğuk zeminin üzerine atılmış halde buldular. Kan kustuktan sonra yaşamını kaybetti. Haber, mahkumlar arasında hemen yıldırım gibi yayıldı. Onu hüznle ve şüpheyle taşıdılar. ' Abdulhamîd bilinçsiz bir şekilde ve yanakları gözyaşı içinde bağırıyordu: Fâris ölmedi, onu öldürdüler.¹⁵⁵³

2.1.4. Metinlerarası İlişkiler

el-Kîlânî'nin romanlarında montaj tekniğine uygulanacak örnekler bulmak zordur. Ancak yazarın İslâm Edebiyatçısı olması hasebiyle romanlarında çok yoğun olarak kullandığı ayet, hadis, şiir ve atasözlerinin, montaj tekniği ve metinlerarasılık bağlamında kullandığı veya kullanabileceği açıktır. Zira adı geçen ayet, hadis, şiir ve atasözleri yapısal bütünlüğü bozmadan ve sırtmadan metne montaj tekniğiyle eklenebilir. Bu bağlamda el-Kîlânî, metinlerarasılık tekniği açısından, sadece *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanında Fransız yazar Alexandre Ribot'tan bir alıntı yapmıştır.¹⁵⁵⁴

2.1.5. Ayetler ve Hadisler

Necîb el-Kîlânî'nin Kur'ân-ı Kerîm, Hadîs ve Hadîs-i Kutsîleri diyaloglarda kullanması, romanlarındaki tasvirleri zenginleştirmek ve okurları heyecanlandırmak içindir. Bunlara ek olarak romanlarında dua, sahabenin, salih kimselerin ve ulusal önderlerin sözlerini, şiir, uzun hava ve şarkıları da eserlerinde kullanmıştır. Kur'an ayetleri en çok *Meliketu'l-ineb* romanında kullanılmıştır. Roman kahramanlarından Ḥasbullah ve Berâ'im'in evlenmeleri hususunda köy halkı anlaşmazlığa düştüklerinde Ebu'l-mecd Şâhin avuçlarını açarak Kur'ân-ı Kerîm'den: *Bir şeyi istediğinde, O'nun buyruğu, "ol!" demekten ibarettir; hemen oluverir. "Her şeyin egemenliği kendi elinde olan Allah bütün eksikliklerden uzaktır ve hepiniz sonunda O'na döndürüleceksiniz."* (Yasin 36/ 82-83.) ayetlerini okudu. Yazarın Hadîs-i Kutsîleri romanlarında kullanması Arap edebiyatında bir iltir. Yazar aynı amaçla Hadîs-i Şerifleri de kullanır. "Abdu'l-mutecellî'ye bir kulak verelim: "Benim ve

¹⁵⁵³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 148.

¹⁵⁵⁴ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 163.

senin efendin şöyle diyor: Kim inanarak Allah'tan korkarsa, Allah da onu Kıyamet Günü korkusundan arındırır.”¹⁵⁵⁵

2.1.6. Şiir

el-Kîlânî çok genç yaşta şiire ilgi duymuş ve şiirler yazmıştır. Henüz lise yıllarında iken kendi şiirlerini yazar bastırır. Edebiyat sevgisi doğal olarak onu roman ve şiire de yönlendirmiştir. Bu ilgisini romanlarında kullandığı beyitlerle sürdürmüştür. Yazara ait şiirler ve şiir kitapları aşağıda listelenmiştir. Ayrıca yazarın romanlarında kullandığı şiirlerden de örnekler verilmiştir.

Eġânî'l-ġurebâ '(Gariplerin Şarkısı).

'Aşru 'ş-suhedâ '(Şehitler Asrı).

Keyfe elķāke (Sana Nasıl Ulaşayım).

Medînetu'l-kebâ ĩr (Günahlar Şehri).

Muhâcir (Göçmen).

Naĥve'l-'ulâ (Yücelere Doğru).

Uġniyâtu'l-leyli't-tavîl (Uzun Gecenin Şarkısı).

Lu 'lu 'etu'l-Ĥalîc (Körfezin İncisi).

Bunlardan birincisi *Demun li-faġrî şahyûnî* romanının 37. sayfasında David Hararî ile karısı Kamelya arasında geçen aşk ve Arap şiiri sohbetidir. Diğer bir örnek, *el-Yevmu'l-mev'ûd* romanı kahramanlarından Zümrüde'nin 42. sayfada kendisini düşmanlarından korumak için şiir okuyup şarkı söylemesidir. Aşağıdaki beyitler, el-Bûşayrî'den alıntılanmıştır:

أمن تذكر جيران بذي سلم

مزجت دمعا جرى من مقلة بدم

أم هبت الريح من تلقاء كاظمة

وأومض البرق في الظلماء من إضم

¹⁵⁵⁵ el-Ķâ'ûd, *el-Vâġi 'iyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 183-184.

فما لعينيك إن قلت أكففا همتا

وما لقلبك إن قلت استفق يهم

Senin gözlerin neden kan ağlıyor?

Zîselem 'de hatırladığın komşuların için mi?

Kazıma 'dan gelen rüzgardan mı duygulandın?

Karanlıkta İdam tarafında çakan şimşekten mi?

Senin gözlerinin neyi var? Onlara, “yeter artık” desen, kendilerini salıveriyor.

Senin kalbinin neyi var? Ona, “kendine gel” desen, daha çok aşık oluyor.

Aşağıdaki şiir ise *Rıhletun ilellâh* romanında Nizar Kabbanî'nin şiirinden alınmış iki mısradır:

تُوري !. أحبك أن تُوري

تُوري على شرق السبایا. والتكایا.. والبحور

تُوري على التاريخ ، وانتصري على الوهم الكبير

فإن الشمس مقبرة النسور

Başkaldır! Başkaldırmanı seviyorum.

Başkaldır Şarkın esir kızlarına, dervişlerine ve tütsüsüne,

Başkaldır tarihe, büyük yanılığa karşı zaferini ilan et,

Güneş kartalların mezarıdır.

2.1.7. Atasözü ve Deyimler

Yazarın romanlarında görevlendirdiği ve kullandığı unsurlardan biri de atasözleri ve deyimlerdir. Yazar, romanlarının çoğunda bir şekilde bu atasözü ve meselleri başarılı bir şekilde montaj yöntemiyle romana eklemiştir. Bu atasözü ve meseller, dahil oldukları cümle içinde yapının bir parçası durumunda görünür.

Yazara ait roman sayısı oldukça fazla olduğundan bazı örneklerle yetineceğiz. Örneğin *et-Tarîku't-tavîl* romanında ana karakter Süleyman annesiyle konuşurken annesine : *إِنَّهُمْ يَسْرِقُونَ الْكُحُولَ مِنَ الْعَيْنِ* (Onlar insanın gözündeki sürmeyi çalarlar.) der.¹⁵⁵⁶

el-Yevmu'l-mev'ûd romanında ise yazar bir meseli kullanır. Mesel kendi halkının öldürülmesine sebep olan bir köpeği anlatır: *جَنَتْ عَلَى نَفْسِهَا بَرَاقِشُ* (Köpek Beraķış herkesi öldürdü.)¹⁵⁵⁷

'Azrâ'u Câkartâ romanında romanın ana karakteri Fâtıma'nın babası Muḥammed İdrîs, daldığı derin düşünceden ayılıp kendine gelir ve: *السَّاكِثُ عَنِ الْحَقِّ* " (Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır.) anlamına gelen meseli söyler.¹⁵⁵⁸

2.1.8. İntibâ

İntibâ, eserin okurda bıraktığı etkidir. Bu etki, dolaylı yönlendirmenin en önemli görüntüsüdür. Yazarın açık bir şekilde konuşmadığı, yanlış bir ifadedir. Zira bu hata okuru eserden nefret etmesine, ondan yüz çevirmesine, aklına ve zekasına pranga vurmasına neden olabilir. İntibâ, bir fikre ilhâm veren dolaylı anlatım üslubunun başında gelir. Bu şekilde önemli bir konuda okuru bilgilendirdiği gibi okuru olumlu yönde etkiler. Roman kişilerinin inşası, roman içindeki hareketleri ve olaylarla etkileşimi, bütün bunlar okurda nefret veya beğeni bırakır. Bunun örneği *en-Nidâ'u'l-ḥâlid* romanındaki Ḥafâce ile *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanındaki Muştafâ Beştîlî'dir. *Ṭalâ'ü'l-fecr* romanında Kaṭṭân Paşadan, *Ramaḍân ḥabîbî*'de Fetḥî'den, *'Amâliḳatu's-şemâl'de* Nûr'dan, *Meliketu'l-'ineb'de* Sulṭân'dan ve *Mevâkibu'l-aḥrâr'da* Bartelemî'den nefret eder; *Ṭalâ'ü'l-fecr* romanında Maskeli kahraman İbrâhîm'i, *'Azrâ'u Câkartâ* romanında Muḥammed İdrîs'i severiz. Dahası bu kahramanları ve kötü karakterleri sever veya nefret ederiz.¹⁵⁵⁹

¹⁵⁵⁶ el-Kîlânî, *et-Tarîku't-tavîl*, 42.

¹⁵⁵⁷ el-Kîlânî *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 27.

¹⁵⁵⁸ el-Kîlânî, *'Azrâ'u Câkartâ*, 43.

¹⁵⁵⁹ el-^c Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fî a'mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşâşiyeti*, 305-306.

2.1.9. Diyalog

Diyalog, romandaki ifadenin en önemli parçasıdır. Roman kişinin ayrılmaz bir parçası ve yazarın dayandığı temellerin en önemlisidir. Onun aracılığıyla kişiler romana bağlanır. Ayrıca diyalogun, olayları gerçekleştirilmesinde kullanıldığı görülür. Diyalog her ne kadar dizideki kaybolan parçayı bulmak olsa da, asıl görevi roman kişilerinin içlerindeki gizli duygularını ve değişik hislerini olaylara karşı açığa çıkarmaktır. Ayrıca tarafsız bir yazar, diyalogta tarafsız kalmaya çalışmalıdır.¹⁵⁶⁰

Diyalog'un romanın özüyle özdeşleşmesi gerekir ki, okur onu romanın bir parçası olarak görsün, benimse sin. Bu, olayların meydana çıkarılmasında somut bir yarar sağladığı gibi roman kişilerinin ortaya çıkarılmasındaki iki görevi yerine getirir. Aksi halde, iki görevden birini yapmazsa romanda aksayan bir durum olduğu anlamına gelir.¹⁵⁶¹

Diyalog, romana roman kişilerinin kendi aralarındaki etkileşiminden doğan bir hareket ve gerilim sağlar. Diyalog yoluyla bu roman kişilerinin iç dünyalarındaki çatışma ve çekişmelerinin iç dünyası açığa çıkar. Okur, bu roman kişilerinin kendi aralarındaki diyalogları ve tartışmalarını duyar ve bu kişilerin kendi içlerinde meydana gelenleri anlar. Bu tür bir diyalog, okurun içinde kendi kişisel çatışmayı başlatır. Ayrıca diyalog, roman kişinin özelliklerini belirlemede mihver olup kavram ve düşünceleri de taşır.¹⁵⁶²

Yazara göre diyalog, iki temel üzerine oturur. Bunlardan birincisi tarihî romanlar, diğeri ise romandaki tarihî gerçekleri yayan temeldir. Bu şekilde romandaki olayları ortaya çıkarır.¹⁵⁶³ Bunun diyalogdaki örneği, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî* romanının, Krallığın gölgesinde Mısır siyasî yaşamının önemli bir kısmının sunumudur. O sırada devlet adamları ile eş-Şarķâvî arasındaki soruşturmada şu diyalog meydana gelir:

¹⁵⁶⁰ en-Necm, *Fennu'l-kışşati*, 5. Baskı (Beyrût: Dâru's-seķâfe), 1966, 113-114.

¹⁵⁶¹ en-Necm, *Fennu'l-kışşati*, 117-119.

¹⁵⁶² Binti Câbir, *Şûratu'l-mer'eti fi kışşati Necib el-Kilânî*, 425.

¹⁵⁶³ Nâdir Aħmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaħşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aħmed Bâkeşîr ve Necib el-Kilânî: Dirâsetun mevđü'ıyyetun ve fenniyyetun*, 359.

İlim tahsil eden Şabân ‘Abdullaḫf durdu ve dedi: Hükümet birçok siyâsîyi tutuklamayı tercih ediyor...¹⁵⁶⁴

2.2. Necîb el-Kîlânî’nin Romanlarında Anlatım Teknikleri

2.2.1. Anlatıcı

Roman, anlatmaktır. Anlatma derken, sadece sözlü anlatım değil sinema dilinde veya tiyatrodaki olduğu gibi görsel anlatımı da içeren bir anlatma ya da aslında kelimelerle canlandırma kastedilir. Bu durum en öz şeklini Both’un ifadesinde bulur: ‘*Yazar anlatmamalı, canlandırmalıdır*’.¹⁵⁶⁵ Ya da Hawthorn’un dediği gibi, *roman, okura yazılmış gibi değil de anlatılmış gibi düşünülmelidir*.¹⁵⁶⁶

Mehmet Tekin’e göre, *anlatıcı* roman denilen anlatı türünün temel unsuru ve en etkili figürüdür. O olmadan hikâyeyi anlatmak, romanın figürlerini tanıtmak mümkün olmaz. Çünkü o, anlatı dünyasının hem *yapıcı* hem de *yansıtıcı* unsurudur.¹⁵⁶⁷ Anlatıcı, romancının hikâyeyi anlattığı, roman ile okuyucu arasında bir ara kişidir. Anlatıcı romanı, olayları belli yerden, belli bir anlayış ve yaklaşımla anlatır. Buna ‘*anlatım konumu*’ denir.¹⁵⁶⁸ Ama asıl soru kimin konuştuğu ve kimin gördüğüdür.¹⁵⁶⁹ Romanda sesini duyduğumuz ilk kişi, anlatıcıdır. Anlatıcı, roman kahramanlarından biri olabilir. Ancak anlatıcının mutlaka insan olma şartı yoktur. Kişilik kazandırılmış herhangi bir varlık da, aynı rolü üstlenebilir.¹⁵⁷⁰

Bir romancının önünde duran ve çözülmesi gereken ilk sorun, hikâyeyi sunacak anlatıcının, hangi şahıs zamiriyle temsil edileceğidir. Roman bağlamında üç anlatıcı tipinden söz edilir: bu anlatıcıların her biri metinde şu zamirlerle karşılanmaktadır: 1. Tekil kişi (ben), 3. Tekil kişi (o) ve 2. Çoğul kişi (siz).

¹⁵⁶⁴ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şaḫşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevḏî ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 371-372.

¹⁵⁶⁵ Wayne C. Both, *Kurmacanın Retoriği*, trc. Bülent O. Doğan (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 35.

¹⁵⁶⁶ Jeremy Hawthorn, *Roman Analizi*, trc. Ufuk Köse, Özge Gümüş (İstanbul: Kesit Yayınları, 2014), 173.

¹⁵⁶⁷ Tekin, *Romanın Sanatı*, 21.

¹⁵⁶⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 105.

¹⁵⁶⁹ Hawthorn, *Roman Analizi*, 184.

¹⁵⁷⁰ Tekin, *Romanın Sanatı*, 31.

2.2.1.1. Gözlemci anlatıcı

Köken olarak destana ait olan (o) anlatıcı, sistemde en fazla yer alan, yazarlar tarafından en çok tutulan bir anlatıcıdır.¹⁵⁷¹ Bu anlatıcı, görgü tanığı durumundadır ve adeta bir haber sunucusu gibi gözlemediği olayları belirli bir mesafeden aktarır. Gözlemci anlatıcı, kişileri, zamanı, mekânı ve olayları düzenler. Gözlemci anlatıcı, üç türe ayrılır.¹⁵⁷²

Nesnel tutumlu gözlemci anlatıcının konumu, dıştan bakış (olimpik pozisyon)tür. Anlatıcının, roman figürüyle özdeşleşmesi, dünyayı ve hayatı onların gözleriyle görmesi, onların bakışıyla algılaması ile gerçekleşir.¹⁵⁷³ Bu durum, daha çok betimleme ve özellikle de diyaloglarda ortaya çıkar.¹⁵⁷⁴

Öznel tutumlu gözlemci anlatıcı yönteminde bir gözlemci anlatıcı ve bir de *yansıtıcı bilinç olarak seçilen* roman kişisi vardır. Gözlemci anlatıcı, olayları roman kişilerinden birinin görüş açısıyla, onun bakışı ve değerlendirmeleri açısından aktarır. Gözlemci anlatıcı, roman kişinin görüş biçimine bağlı kalır. Burada gözlemci anlatıcıyla yansıtıcı bilinç olarak seçilen kişi, olayları, durumları, olguları, duygu ve düşünceleri birlikte iç içe aktarırlar. İkisi de anlatıcı konumundadırlar ve anlatmayı nöbetleşe yaparlar.¹⁵⁷⁵

Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, her şeye vakıf, her şeyi bilendir. Roman kişilerinin iç dünyalarında olan biteni ve hatta neler düşündüklerini bilen kişidir.¹⁵⁷⁶

2.2.1.2. Özne anlatıcı

Buna, tanık anlatıcı, birinci kişi anlatıcı, ben anlatıcı adları da verilir. Anlatıcı, olayın hem yapıcısı hem anlatıcısıdır. Kişi başından geçenleri, yaşadıklarını, gördüklerini, izlediklerini, duygu ve düşüncelerini, değerlendirme ve yorumlarını bizzat kendisi anlatır. İç konuşmalara da başvurabilen özne anlatıcı, romanın yazarı olabileceği gibi roman kişilerinden bir de olabilir.¹⁵⁷⁷

¹⁵⁷¹ Tekin, *Romanın Sanatı*, 33.

¹⁵⁷² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 106.

¹⁵⁷³ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, 2. Baskı (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999), 14.

¹⁵⁷⁴ Tekin, *Romanın Sanatı*, 43.

¹⁵⁷⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 108.

¹⁵⁷⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 112.

¹⁵⁷⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 109.

el-Kılânî, kırk tane roman yazmıştır. Yazarın romanları tarihî, toplumsal, siyasî, psikolojik ve otobiyografik olarak 5 grupta tasnif edilmiştir.¹⁵⁷⁸ Yazarın roman anlayışındaki temel ölçütü anmamız gerekir. Bu, yazarın, el-İhvânu'l-Muslimûn cemaati üyeliğinden dolayı, sekiz yıllık mahkumiyeti nedeniyle, değişen roman anlayışıdır.¹⁵⁷⁹

2.2.1.3. el-Kılânî'nin romanlarında anlatıcı

el-Kılânî'nin romanlarında anlatı, genel olarak ilâhî konumlu gözlemci anlatıcı tarafından yapılır. Anlatıcı, ilâhî yani her şeyi gören ve bilen konumdadır. Karakterlerin iç dünyaları hatta rüyaları bile anlatıcıdan kaçamaz. Anlatıcı, romanın bütününe, kişilerin ruh dünyalarına, zamanın öncesi ve sonrasına, uzayın her yanına nüfuz eden soyut bir bilinçtir.¹⁵⁸⁰

Ayrıca anlatıcı, kişileştirilmiş bir kişidir ve kendisinin dâhil olmadığı bir hikâyeyi anlatır.¹⁵⁸¹

*“Murat Paşa, uzun uykusuz geceler ve değişik yerlerde katıldığı küçük çatışmalardan sonra derin bir uykuya dalmıştı. O saatlerde kendisine verilen bilgilere göre bir çatışma beklemiyordu.”*¹⁵⁸²

“Muhsin önceki dalgınlığına döndü. Dolunay, kendisinin hüzünlü hayalini aydınlatıyordu, cümlesiyle anlatıcı, Muhsin'in kurduğu hayalleri görür.”¹⁵⁸³

Anlatıcı, Kaţţân Paşanın tüm hayat hikâyesini, İngilizlere casusluk yaptığını hatta casusluk numarasının 566 olduğunu, Belediye Başkanı Tâhir Beyin evinin kaç kat ve kaç oda olduğunu ve evde kimlerin yaşadığını bilir: “Kaţţân Paşa veya diğer adıyla 566 numara, Reşîd şehrinin yerlilerinden değildir. Aslen Ermeni'dir. Ermenistan'da patlak veren karışıklık nedeniyle, özgürlüğünü ve güvenliğini yitirmiş, sonrasında, eski yaşamında çektiği sıkıntıların eziyetine ve çilesine bir sınır koymak üzere Şam'a yerleşmiştir. Müslüman olur ve vatandaşlık alır. Uzun süre

¹⁵⁷⁸ Tefîk, *Necîp el-Kılânî rivâ'yyen*, 3.

¹⁵⁷⁹ Bkz. *Leylun ve Kudbânun, Riḥletun ilellâh*.

¹⁵⁸⁰ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 109-110.

¹⁵⁸¹ Hawthorn, *Roman Analizi*, 12

¹⁵⁸² el-Kılânî, *Talâ'î 'u'l-fecr*, 9.

¹⁵⁸³ el-Kılânî, *Talâ'î 'ul-fecr*, 18.

orada kalır. Ticaretten büyük servet kazanır. Tefecilerin önde gelenlerinden biri olur.¹⁵⁸⁴

“Tâhir Beyin evi, Dehlüzü’l-melik caddesindedir. Bu cadde üzerinde sağlı sollu büyük evler bulunur. Dahası bu caddenin sakinleri, Reşîd’in makam ve mevki sahibi kimseleridir. Cadde, ‘Urabî mescidinin bulunduğu batı tarafından başlar ve Nil kenarındaki doğu tarafında biter. Ev üç katlı ve duvarlarla çevrilidir. Güzel bahçesi turunç, portakal ve kına kokuları yayar. Evde Tâhir Bey, hanımı, kızı Necîle, oğulları Muhsin, İbrâhîm ve hizmetçiler yaşar.”¹⁵⁸⁵

Son olarak da anlatıcı, Tâhir Beyin oğluyla ilgili aklından geçenleri okuyucuya aktarır.

“O an zihninde her akşam gündelik görevini yerine getiren kahraman oğlu İbrâhîm’in görüntüsü belirdi. Kalbi sevgi, ümit ve İbrâhîm’in beğenisiyle çarptı.”¹⁵⁸⁶

Kral Şâlih Necmuddîn Eyyûb, odanın tavanına öfkeli bakışlarını dikmiş, yatağına yaslanıyordu. Keskin yüz ifadesi, bastırılmış bir öfkeyi, bir acıyı ve derin bir düşünceyi haber veriyordu.¹⁵⁸⁷

Anlatıcı, romandaki komutanlardan biri olan kahramanı Faḥruddîn’in duygularını ve ‘Adnân b. Münzir’in iç konuşmalarını da bilir ve okura kendisi aktarır.

“Faḥruddîn, oka benzer bir şeyin göğsünü parçaladığını ve vicdanını yaraladığını hisseder. İlk anda, bu kadının kendi yaşamında derin izler bıraktığını ve kendisini tamamen rahatlatan bir takım davranışlara yönelttiğini ayırt eder.”¹⁵⁸⁸

“Savaş ateşinin ortasında yan yana savaştığı insanlar hakkında ne düşünürdü? Ölümden mi yoksa düşmanlarından mı korkardı? Yaşamı mı ölümü mü düşünürdü? Turan Şah gibi önemsiz birinin intikamının peşine mi düşerdi? İnsan, bu kutsal konvoy içinde tüm kişisel hırslarını ve bencilliklerini unutuyordu.”¹⁵⁸⁹

en-Nidâ û’l-ḥâlid romanındaki anlatıcı da ilâhî konumlu gözlemci anlatıcı olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı, olayların geçtiği köyden biridir.

“Karanlık tüm âlemi sarıyordu. Ancak ümit ışığı orayı burayı aydınlatıyor; daha iyi bir gelecek için insanların içlerinde iman ve güveni canlandırıyor. Yeşil tarlalardan oluşan halının üzerine atılmış küçük köyümüz, bulutsuz masmavi gökyüzünün altında çalkantılı dünyanın küçük bir minyatürüydü.”¹⁵⁹⁰

¹⁵⁸⁴ el-Kılânî, *Ṭalâ ʾiʿuʾl-fecr*, 23.

¹⁵⁸⁵ el-Kılânî, *Ṭalâ ʾiʿuʾl-fecr*, 37.

¹⁵⁸⁶ el-Kılânî, *Ṭalâ ʾiʿuʾl-fecr*, 53.

¹⁵⁸⁷ el-Kılânî, *el-Yevmuʾl-mevʾûd*, 13.

¹⁵⁸⁸ el-Kılânî, *el-Yevmuʾl-mevʾûd*, 64.

¹⁵⁸⁹ el-Kılânî, *el-Yevmuʾl-mevʾûd*, 70.

¹⁵⁹⁰ el-Kılânî, *el-Yevmuʾl-mevʾûd*, 90.

Hergün felaket, korku ve işkencedir. Yeni bir öykünün köyün tümüne sızmasında bir tuhaflık yoktur. Yeni felaketler anlatılır. Belalar beklenirken köylüler neler olduğunu anlamaya çalışırlar.¹⁵⁹¹

İkinci bölümün başlarında anlatıcı, uyuyan çocukların gelecekleri ile ilgili bazı olumsuzlukları görür.

*“Yarıdan ne kadar da korkuyorlar. Dipsiz bir kuyunun kenarında uyuyorlar. Şeytanın elinin kendilerini, ne zaman bilinmez, karanlıkların derinliklerine atacağını bilmiyorlar. Keşke sonlarını şimdiden bilseler de biraz rahatlasalar.”*¹⁵⁹²

Anlatıcı, köyün kanaat önderi Şeyh ‘Anebe’nin düşüncelerini okur ve anlatır:

*“Şeyh ‘Anebe, yapılan bu işlerde tehlikeli bir sapma, sömürü, fesat, zulmün dayanaklarını sağlamlaştırma, bütün dinlerin ve bütün din ve felsefelerdeki yüce değerleri heba etme niyeti olduğu görüşündeydi.”*¹⁵⁹³

Anlatıcının görmediği olay ve şeyleri anlatmasının örneği İngiliz işgalciler tarafından hapse atılan ‘Abdul‘azîz Şelbî’nin hapisanedeki yaşamını anlatmasıdır:

*“İnsan birkaç kez doğar. Köyüne gideceğini haber aldığı anda ‘Abdul‘azîz Şelbî’nin duyguları bu idi. Zavalı oldukça endişeliydi. Hüccesinde oturmuş yola çıkacağı ya da kurtulacağı saati bekliyordu. Gece ve gündüz hep Kur‘ân okuyor, Allah‘ı zikrediyor ve kötü talihinin kendisini düşürdüğü bu darlıktan kurtarması için yalvarıyordu.”*¹⁵⁹⁴

Diğer bir örnekte ise anlatıcı, Şâbirîn’in Aḥmed’e gönderdiği mektubu okurken sanki onunla beraber okur. Aḥmed’in mektubu üç defa okuduğuna ve mektupta çok katmanlı bazı ifadeler olduğuna şahitlik eder:

*“Aḥmed mektubu üç defa okudu. Mektupta yazılanların Aḥmed’in zihninde derin anlamları vardı. Aḥmed bu anlamları Şâbirîn’in yakalaması ve fark etmesi durumundan dehşete düşer. Neredeyse mektubun başkasına ait olduğunu düşünür.”*¹⁵⁹⁵

Ra şu ‘ş-şeytân (Şeytan’ın Başı) romanının girişinde anlatıcı, roman kahramanının yaşadığı büyük ve kasvetli evi betimlemek için bizi bekler. Köydeki feodal yapıyı gözler önüne serer. Anlatıcı belki de içini hiç görmediği sarayı detaylarıyla paylaşır:

“Kocaman saray, gecenin karanlığında korunaklı bir kale gibi görünüyordu. Her tarafına korkunç bir sessizlik hâkimdi. Kişi, neredeyse ne bir ses ne de bir hareket duyardı. Sarayın girişinde ve odalardan yayılan loş ışık, bir donukluk ve usanç

¹⁵⁹¹ el-Kîlânî, *Nidâ‘u‘l-ḥâlid*, 7.

¹⁵⁹² el-Kîlânî, *Nidâ‘u‘l-ḥâlid*, 12.

¹⁵⁹³ el-Kîlânî, *en-Nidâ‘u‘l-ḥâlid*, 44.

¹⁵⁹⁴ el-Kîlânî, *en-Nidâ‘u‘l-ḥâlid*, 51.

¹⁵⁹⁵ el-Kîlânî, *en-Nidâ‘u‘l-ḥâlid*, 175.

veriyordu. Hizmetçiler neredeyse duyulmayacak kadar bir fısıltıyla konuşur, titrek adımlar korkuyla atılırdı. Pencereleden, kapılardan ve balkonlardan sarkan değerli perdeler zenginliği, saygınlığı ve gelişmişliği gösteriyordu.”¹⁵⁹⁶

Bu romanda da anlatım yine ilâhî konumlu gözlemci anlatıcı tarafından yapılır. Yazar, Osman Paşanın evini tüm detaylarıyla ortaya koyarken gazete çalışanı Şafâ'nın Dîyâ hakkında düşündüklerini de bizimle paylaşır, Şafâ tekrar Dîyâ hakkındaki düşünce ve anılarına döner.¹⁵⁹⁷ Anlatıcı, Dîyâ ve arkadaşlarının birlikte yaptıkları çok gizli toplantıyı da bize anlatır:

“Çok gizli ve fırtınalı bir toplantı idi. Başlarında Dr. Dîyâ vardı. Toplantıya katılanlar arasında, öğrenci ve işçi temsilcileri de vardı. Tümü de ülkenin özgürleştirilmesi için hizipçiliği reddediyorlardı.”¹⁵⁹⁸

Yazarın yakın tarih romanlarından biri de *Ardu'l-enbiyâ*'dır. Romandaki olaylar Filistin'de geçer. Bu romana baktığımızda anlatıcı, kendisini yüksek bir yerde konumlandırmış ve oradan Hayfâ şehrini gözetlemektedir. Şehrin dışındaki ağaçları, evin içinde uyuyan çocukları görür ve şehrin, büyük bir değişimin kapıda olduğunu hissettiğini söyler, bize.¹⁵⁹⁹

“Şehir, büyük bir değişimin kapıda olduğunu hissetmiş midir? Karanlığın perdesi altında büyük olaylar oluyordu. Çocuklar evlerinde uyuyorlar, tasasız bir şekilde gülümseyip lezzetli meyveleri düşlüyorlardı.”¹⁶⁰⁰

Romanın başında Hayfâ'da Hayfâ'yı betimleyen anlatıcıyı, çölde, İsrail zulmünden kaçan kadın, yaşlı ve çocuklarla birlikte yürürken görürüz.

“Yolunu kaybetmiş kafile, çöl boyunca güneğe yöneliyor, dağınık bir şekilde yürüyordu. Kadınlardan, erkeklerden ve çocuklardan oluşan kâfile, kullanılmayan patika yolda düşse kalka ilerliyordu.”¹⁶⁰¹

Demun li-fağîri sahyûnî romanında anlatıcı, olaylara içeriden bakan biridir. Anlatıcı, ilâhî konuma sahip, her şeyi bilen, roman kişilerinin tümünü bütün detaylarıyla bilen biridir. Onları oldukça belirgin şekilde betimler:

“Şam'da Papaz Tom'u bilmeyen yoktur. Asıl adı Padre Tomasa'dır. Sardunyalı bir papazdır. Aslen İtalyan'dır. Yaşı elli beşi geçmiştir.”¹⁶⁰²

Anlatıcı sadece taraflarının bileceği çok gizli şeyleri de bilir.

¹⁵⁹⁶ el-Kılânî, *Ra'zu's-şeytân*, 9.

¹⁵⁹⁷ el-Kılânî, *Re'su's-şeytân*, 24.

¹⁵⁹⁸ el-Kılânî, *Re'su's-şeytân*, 66.

¹⁵⁹⁹ el-Kılânî, *Ardu'l-enbiyâ*, 9.

¹⁶⁰⁰ el-Kılânî, *Ardu'l-enbiyâ*, 9-10.

¹⁶⁰¹ el-Kılânî, *Ardu'l-enbiyâ*, s. 31.

¹⁶⁰² el-Kılânî, *Demun li-fağîri Sahyûnî*, 8. Baskı (Beyrût: Dâru'n-nefâ'is, 2002), 4.

*“Ve bu tezatlı hayatının gerisinde tehlikeli bir durum vardır. O da ailenin genç erkek hizmetçilerinden Murâd Vital ile David arasındaki ilişkidir.”*¹⁶⁰³

Papaz Tom’un Yahudiler tarafından öldürülmesinden sonra berber Salamon da soruşturma için hapse atılır. Anlatıcı, hücrenin kapısını açar ve bize Salamon’un hücrede yaşadığı endişeyi ve taşıdığı psikolojik yükü gösterir:

*“Salamon kendine geldi. Hezeyan halindeydi. Bazen kendi kendine konuşuyor, kendi aleyhine nutuklar atıyor ve kendisini lanetliyordu. Soğuk duvarları yokladı ve kafasını yere koydu. Yeri ve kafasını yumruklamaya başladı. Sinir krizleri geçiriyordu. ‘Kurtarın beni, öleceğim, acıyın bana’ diye bağırdı.”*¹⁶⁰⁴

Umer yazharu fi’l-Ḳuds romanında anlatıcı, diğer tarihî romanlardaki anlatıcıların aksine birinci kişi veya özne anlatıcı olarak konuşur. Bu anlatıcı, kişileştirilmiş roman kişilerinden biridir. Olayların merkezinde olup, gördüklerini veya başından geçenleri anlatır. Konumu itibarıyla içeride olduğundan, dışa doğru bir anlatım yolu benimser. Roman daha çok Umer ile anlatıcı arasında diyaloglar şeklinde kurgulanmıştır. Anlatıcı kendisiyle ilgili konu ve konuşmalarda birinci kişi, Umer ve diğer kişileri ise üçüncü kişi diliyle anlatır. Anlatıcının kendisi de Kudüs sakinlerinden biridir.

Anlatıcı romanın girişinde annesiyle konuşurken birinci kişi dili kullanır: “Anne! Bin kere söyledim. Endişelenecek bir şey yok. Aslında kalbimin taşıyamayacağı ağır bir yük hissediyorum.”¹⁶⁰⁵

Anlatıcının kendilerini kayıp neslin bireyleri olarak sunması kendi öznel yorumudur: “Anneciğim! Bizler yitik ve hüzün nesliyiz.”¹⁶⁰⁶

Umer’le olan konuşmalarında anlatıcı, İsrail’i kastederek ve onu yorumlayarak vebaya benzetir: “Müminlerin emiri! Bugün Ḳudüs’te tehlikeli bir salgın var.”¹⁶⁰⁷

Anlatıcının bir diğer öznel görüşü de Müslümanlarda meydana gelen değişimlerdir: “Her şey değişti. Artık erkekler erkek değil; ilkeler ilke değil. Terazi güçten yana. Müslümanlar köleleştirilmiş, ümitten başka her şeyi yitirdik.”¹⁶⁰⁸

¹⁶⁰³ el-Kılânî, *Demun li-faḫîrî Şahyûnî*, 9.

¹⁶⁰⁴ el-Kılânî, *Demun li-faḫîrî Şahyûnî*, 42.

¹⁶⁰⁵ el-Kılânî, *Umer yazharu fi’l-Ḳuds*, 5.

¹⁶⁰⁶ el-Kılânî, *Umer yazharu fi’l-Ḳuds*, 5.

¹⁶⁰⁷ el-Kılânî, *Umer yazharu fi’l-Ḳuds*, 10.

¹⁶⁰⁸ el-Kılânî, *Umer yazharu fi’l-Ḳuds*, 14.

Anlatıcı, oldukça kültürlü ve bilgili biridir. Yahudilerle ilgili konuşurken şimdiki nesli tanıdığı kadar, o, Yahudilerin ataları hakkında da bilgi sahibidir. Zira anlatıcı, bunların eliyle defalarca hapsedilmiş ve işkence görmüştür.

“Bunlar peygamberler ile şeytanları birbirinden ayırt etmezler. Eskiden peygamberlerini öldürürlerdi. Onlara göre merhamet aptallık idi. Ben onları biliyorum. Affetmek onlar için, onurluların reddettiği büyük bir pahadır. Kardeşlik acizliktir. Bu, beni ateşle ve nefretle kuşatmalarının ilki değildir. Beni kaç defa toplama kampına aldılar. Her defasında sağlam delillerle suçsuzluğum ispat edildi. Ancak kırbaç, tokat, işkence, açlık, susuzluk ve zulüm görmeden çıkamadım.”¹⁶⁰⁹

Umer ve anlatıcı, evde otururlarken anlatıcının annesi odaya girerek Siyonistlerin geldiğini haber verir:

“Kapıda bir gürültü duyduk. Korkudan kalbim çarptı. Konuşamaz oldum. Ellerim bir heykel gibi asılı kaldı. Annem içeriden seslendi. Şeytanlar geldi. Pencereden arabalarını ve panzerlerini görüyorum. Kaçmayacak mısınız?”¹⁶¹⁰

Anlatıcı, üçüncü kişi diliyle konuşmaya başladığında ilâhî konumuna da geri döner. Zira anlatıcı, Rachel’in eve gittikten sonra yaptıklarını da bilir:

“Rachel, Kudüs’teki yeni evine gergin, endişeli ve öfkeden yüzü kıpkırmızı şekilde gitti. ‘Umer’in söylediklerini yeniden düşünüyordu. Kendi birikimleriyle bu adamın söylediklerini karşılaştırıyordu. Söyledikleri aslında fitrata yakındı.”¹⁶¹¹

Olaylar karşısında anlatıcının da kafası karışır:

“Ben de gözetliyordum. Neredeyse gözlerime ve kulaklarıma inanmıyordum. Hayal âleminde miyim yoksa gerçek dünyada mı? Kafam karıştı. Başım döndü. Bayılacak gibi oldum.”¹⁶¹²

“Umer, solmuş yüzüyle yatağında uzanmıştı. Bakışlarından ve yüz ifadesinden güven ve emniyet veren garip bir ışık yayılıyordu. Hz. Nebî’den öğrendiği bazı duaları okuyordu.”¹⁶¹³

İşgal güçleriyle Umer’in karşılaştıkları anda, Umer’in bu dünyanın pisliği ve kurnazlığına karşı o kimselere nasıl tepki vereceğinden emin olamayan anlatıcı, karar vermeyi üstlenir ve güvenebileceği kimselerden yardım almaya çalışır:

“İşgal güçlerinin Umer’e karşı nasıl davranacaklarını ve Umer’in de bu dünyanın pisliği ve kurnazlığı karşısında nasıl davranacağını bilmiyordum. Kendilerine güvendiğim tanıdık ve arkadaşlarımı bu durumu tartışmak üzere aradım.”¹⁶¹⁴

¹⁶⁰⁹ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 36.

¹⁶¹⁰ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 48.

¹⁶¹¹ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 77.

¹⁶¹² el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 101.

¹⁶¹³ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 103.

¹⁶¹⁴ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 117.

Anlatıcı, günümüzde kendini şeyh olarak isimlendiren, ancak Siyonistlerden çekindiklerinden dolayı asıl görevlerini yapmayan yozlaşmış din âlimlerini de eleştirir.

“Öfkeyle ellerimi salladım ve bağırdım: Din sadece ezberden okunacak kitaplardan meydana gelmez. Bizler ölüyoruz. Her şeyi kaybettik. Dünyayı ve ahireti. Bütün ilimlere sahipken, bizden milyonlarcası önlerinde secde ederek küçük bir ülkenin geri çekilmesini diledik.”¹⁶¹⁵

Yazarın otobiyografisi olan *eş-Tarîku't-tavîl* romanında, anlatıcı olarak *ben anlatıcı*'yı seçmesi oldukça isabetlidir. Romanın ana kahramanı ve anlatıcısı Süleyman, yazarın romandaki temsilcisidir. Romandaki tüm olaylar Süleyman'ın gözüyle ve bakış açısıyla aktarılır. Romanda anlatıcı, *kahraman anlatıcı* da denen özne anlatıcı olarak konuşur:

“Derin düşünceler içinde köyün yollarında yürüyorum. Kafamı karıştıran sorun, Alman harbinden daha önemli ve daha karmaşık görünüyor. Bu nedenle ne çıplak ayaklarıma çarpan taşları ne de bastığım hayvan dışkılarını önemsiyorum.”¹⁶¹⁶

İlâhî konuma sahip anlatıcının sahip olduğu ufka sahip olmayan *ben anlatıcı*, bu sorunu çözmek için anlatıcının yükünü hafifletecek *gözlemci kahramana* yer verir. Gözlemci kahraman da bunu iki şekilde yapar. Ya anlatıcı hakkında doğrudan bilgi verir ya da anlatıcının kendisini tanıtmaya aracı olur.¹⁶¹⁷ Nitekim bu bağlamda anlatıcının komşusu Şeyh Hâfız Şeyhâ anlatıcıyı överek: “Süleyman çalışkan bir öğrencidir. Geleceğin gençlerinden biridir.”¹⁶¹⁸ der. Süleyman ve arkadaşları köprü açılışını izlemek için Mîr Ğamr'a gittiklerinde hayretle, kendi kendine konuşarak; İngilizlerin kendi topraklarını kendilerine neden ev edindiklerini sorar: “İngilizlerin neden bizim ülkemizi kendilerine ev edindiklerini sorguluyordum.”¹⁶¹⁹

Süleyman liseyi bitirir ancak bedeli ağır olur:

“Okulda başarılı bir öğretim yılını bitirip köye döndüğümde, beni gerçekten çok üzecek şeyler bekliyordu. Babam elindeki tüm inek ve koyunları hatta yerinde bulamadığım eşeği dahi satmıştı. Eve bir kabir sessizliği hâkimdi.”

er-Râyâtu's-sevdâ romanı anlatıcısı, ilâhî konumlu gözlemci anlatıcı olup kişileştirilmiş biridir.

¹⁶¹⁵ el-Kîlânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, 120.

¹⁶¹⁶ el-Kîlânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 3.

¹⁶¹⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 47, 51.

¹⁶¹⁸ el-Kîlânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 7.

¹⁶¹⁹ el-Kîlânî, *eş-Tarîku't-tavîl*, 15.

Yazarın diğer romanı *Emîretu'l-cebel*'dir. Bu romanda anlatıcı, *özne anlatıcı*'dir. Bu romanda geçen olaylar anlatıcının bizzat yaşadığı, şahit olduğu, iç konuşmalar yaptığı veya yorumladığı şeylerdir. Kahramanımız hastanedeki odasında hastalarını beklerken hissettiklerini paylaşır:

*“Dışarıda fırtınalar kopuyor. Pencereden körfezin mavi sularını görebiliyorum. Köpürüyor ve o beyaz köpüklerin üzerinde dalgalardan bir taç meydana geliyor.”*¹⁶²⁰

Daha sonra, eşi olacak hastasını gördüğü andan itibaren gözünün önünden gitmez:

*“Kabilenin şeyhi konuşuyordu ve hasta için bana söylenen her şeyi yapmama rağmen; ordan ayrılamıyordum. Kızın yüzü hayalimde asılıp kalmıştı. Vahşî bir güzellikle birlikte baştan çıkarıcı esmer bir yüzü vardı. Bana gürültülü bir çingene şarkısını hatırlattı.”*¹⁶²¹

Gece çöktüğünde yalnızlığının şiddetini kendi kendisine şu şekilde anlatır:

*“Bazen kendimi evde tek başıma buluyordum. Akşam çöktüğünde şiddetli bir darlık hissediyor, boğulacak gibi oluyordum. Bana oturduğum evin tavanı ve dört duvarı üzerime düşüp beni ezecekmiş gibi geliyordu. Hemen giyiniyor ve aceleyle hastanedeki odama gidiyordum.”*¹⁶²²

2.2.1.4. el-Kılânî'nin romanlarında anlatım teknikleri

Sanatta ve edebiyatta anlatılacak şeyden çok, anlatım biçimi önemlidir. Çünkü biçim, anlatılacak şeyi (mesajı) anlatılana (okuyucuya) ulaştıran bir vasıttır. Biçim, eserin, okuyucu üzerinde derli toplu bir izlenim bırakmasını sağlar.¹⁶²³

Romancı, romanlarını kaleme alırken anlatım tekniklerinden yararlanmalı, anlatı örgüsünü sağlam temeller üzerine oturtmalıdır. Çünkü günümüz romanında anlatım teknikleri, biçime ve anlatıma destek verecek şekilde bağımsız veya iç-içe kullanılmaktadır. Roman bir dil sanatı ise roman dilini yoğuran, biçimlendiren de anlatım teknikleridir.¹⁶²⁴

2.2.2. Tasvir Tekniği

Temel niteliği itibariyle tasvir, anlatma ve somutlaştırma demektir. Bir şeyi somutlaştırmak ise onun karakteristik çizgilerini, rengini ve ruhunu canlandırmak

¹⁶²⁰ el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 3.

¹⁶²¹ el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 21.

¹⁶²² el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 25.

¹⁶²³ Tekin, *Roman Sanatı*, 201.

¹⁶²⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 202-203.

demektir.¹⁶²⁵ Özelde anlatı sanatları (destan, masal, roman, hikâye, tiyatro, sinema vs) için, genelde ise herhangi bir olguyu açıklamak/anlatmak anlamında kullanılan tasvir (betimleme) kavramı, çok geniş bir kullanım alanına sahiptir.¹⁶²⁶ Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları görünür kılmaktır. Romancı, tasviri, tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir.¹⁶²⁷

Tasvir kavramı zamanla anlatı sanatlarında olayın yaşandığı yerin (mekân) nasıl bir yer olduğunun açıklanması ve o olayları yaşayan insanların fizikî, ruhsal ve toplumsal yönden nasıl kişiler olduklarının açıklanması anlamında kullanılır olmuştur.¹⁶²⁸

Roman kişilerinin tasvir edilmesiyle ilgili olarak kullanılan kavramlardan biri de *kişileştirme*'dir. Romanlarda kahramanların adı, soyadı, dış görünüşleri, ruhsal yapısı, toplumsal durumu, diğer kahramanlarla ilişkisi vb. hususlar anlatılır, betimlenir.¹⁶²⁹

Roman kişileri, fizikî, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç açıdan tasvir edilebilirler. Birincisinde kişiyi görünüş özellikleriyle; ikincisinde karakter özellikleri, iç dünyası, arzu ve istekleri ve davranışlarıyla; üçüncü olarak da kişiyi yaşadığı toplumun içinde bir yere yerleştirerek, kendisinin çevresinde nasıl tanındığını ve insanlar üzerinde nasıl etki yarattığını öğreniriz.¹⁶³⁰

el-Kılânî, çoğu romanına tasvirle başlar. Ana erkek karakterlerini yeterince betimlerken Müslüman kadın karakterlerin betimini ise genelde sadece yüzeysel olarak yapar. Müslüman olmayan veya bilmediğimiz bir sebepten, bazı kadın karakterlerde ise daha detaylı betimlemelere gireriz:

Ṭalâ ʾiʿuʾl-fecr romanının hemen başlangıcında İngiliz Komutan Fraser'i betimler:

¹⁶²⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 217.

¹⁶²⁶ Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", *Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı*, 6. yıl, 65-67 (Mayıs-Temmuz, 2002), 124-158.

¹⁶²⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 217-218.

¹⁶²⁸ Sağlık, *Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir*, 143.

¹⁶²⁹ Zeynel Kıran-Ayşe Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, 4. Baskı (Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2011), 60.

¹⁶³⁰ Sağlık, *Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir*, 145.

“İngiliz kuvvetleri komutanı Fraser, sık bir çadırda oturuyordu. Arkasındaki küçük çadıra konulmuş tek bir mumdan başka bir şey yoktu. Etrafında ise genelkurmay kurulu vardı.”¹⁶³¹

Savaşın cereyan ettiği yer olan Reşîd şehrini ise yazar, şu kelimelerle betimler:

“Reşîd. Köklü şehir, hareket, öfke, slogan, silahlar, baltalar, sopalar ve bayraklarla dalgalanıyor, birbirine karışıyor ve mücadele ediyordu. Şehir eski hincını unutmuştu. Artık eski hüznlerini, şimdiki zulümlerini, yaşamın zorluğunu, fakirliğin ve zorbalığın kırbacını artık hatırlamıyorlardı.”¹⁶³²

Yazar, aslen Reşîd şehrinden olmayan ve İngiliz ordusu lehine casusluk yapan Kaţţân Paşa'nın kızı olan Rûz'un betimlenmesine biraz daha itina gösterir:

“Rûz, Nil nehrine bakan odasında aynasının önüne oturdu. Güneş ışınları doğu tarafındaki pencereleri aydınlatıyor, kırmızıya çalan yüzünde, çekici gölgeler bırakıyordu. Omuzlarına dökülen altın sarısı saçlarının bukleleri gün ışığında parlıyordu. Yeşil gözlerinde belirsiz bir hüzn vardı. Rûz aynada iri göğüslerine, çıplak kollarına ve ince beline baktı. Sonra dudaklarını emdi ve tüm yitirilmiş ümitlerini ve düşlerini, kendisine yüklediği derin bir iç çekti.”¹⁶³³

Ricâlun ve zî 'âbun romanının kötü kahramanlarından Dr. 'Adil üniversitede iken, babasının ekonomik durumunun çok kötü olması nedeniyle, nakdî yardım almak için Evkâf dairesine gider. Ancak bir tanıdıkla karşılaşınca, utanır ve duygusal olarak yıkılır. Yardımı almak için başvurmaktan vazgeçer. Ama o paraya ihtiyacı vardır.¹⁶³⁴

“'Adil, amaçsızca ona doğru yürüdü. Artık kendini tutamıyordu. Neredeyse yıkılacak ve ağlayacaktı. Çok ciddi bir krizdi. Kafası karışmaya başladı. Bir büroya giriyor sonra geri çıkıyordu. Ona buna bir şeyler soruyordu. Arkadaşı Rüşdî el-Şaşşâs onun 'Adil'in fakültede tanıdığı 'Adil olmadığını anladı.”¹⁶³⁵

Kahramanımız 'Adil'in iki kız arasında tercih yapmakta zorlandığı anlardaki sıkıntısını yazar, bize şöyle betimler:

“Bir süre dondu kaldı. Şaşkınlık yakasına yapışmış, endişe fırtına olmuştu. Aynı randevuda Nâdiye de kendisini bekliyordu. 'Felaketin hangisi daha iyi?' diyerek hasretle mırıldandı: 'Nâdiye! Canım, senin ellerinde.' Ateşli endişelerini bardakta söndürmek için büyük bir istek duyuyor ve tam olarak ne yapacağını bilmiyordu. Ama bilmesi gerekiyordu. Alaycı bir çirkinlikle güldü. Durumun düşünmeye veya şaşkınlığa gereksinimin olup olmadığını mırıldandı. 'Tabi ki Nâdiye... Sınavlar yaklaşmışken, gitmezsem bir kuruşluk tuz için yemeği bozan ben olacağım.' Façilet, gerçekten güzeldir. Özür dilemek ve aşırılmış bazı içi boş ve heyecan verici öykülerle

¹⁶³¹ el-Kılânî, *Ṭalâ ĩ 'u' l-fecr*, 7.

¹⁶³² el-Kılânî, *Ṭalâ ĩ 'u' l-fecr*, 16.

¹⁶³³ el-Kılânî, *Ṭalâ ĩ 'u' l-fecr*, 55

¹⁶³⁴ el-Kılânî, *Ricâlun ve zî 'âbun*, 14.

¹⁶³⁵ el-Kılânî, *Ricâlun ve zî 'âbun*, 14.

özür dilemek kolaydır. Zavallı hemen unutacak, yeni bir randevu için çabalayacaktır. Hata yapmayan sadece Allah'tır. Bedenindeki belirsiz yüklerden kurtulmak istiyordu. Aynı zamanda Façilet'le olan randevusuna gitmemesi öfke, sıkıntı ve şüphelerin uyanmasına neden olacaktı. Yüzünü çevirdi ve yoluna devam etti."¹⁶³⁶

Yakın tarihin anlatıldığı tarihî romanlardan biri olan *Rıhletun ilellâh* romanına baktığımızda, yazarın roman tekniği açısından farklı unsurlar üzerinden gerekli olan betimlemeleri başarıyla yaptığını görürüz. Sahne bize Harp Hapishanesinde yatan bir mahkûmun portresini verir:

"Mahkûm Maḥmûd Şaḫr, Harp Hapishanesinin 4 numaralı koğuşunda hapishanenin soğuk zemininde yüzüstü yatmaktadır. Her hareketinde bedeninin her köşesinde korkunç acılar duyar. Kırbaç, derisinin her yerinde, tıraş olmuş başında ve yüzünde mavi kırmızı bereler bırakır ve vücudunda, darbelerin peş peşe veya aynı yere vurulması veya 'Utve beyin köpeklerinin ısırması ve sigara ateşiyle yakılması nedeniyle iltihaplı yaralar oluşur."¹⁶³⁷

Yazar, Harp Hapishanesi müdürü Utve Beyin evinin betimini okurla paylaşır. Yazar burada Utve'nin evini betimlerken evin güzelliklerini övmemesi, Utve'nin sanattan, güzellikten anlamayan hatta evdeki o güzelim çiçekleri bile fark etmeyen kaba saba bir adam olduğunu göstermek içindir:

"Utve, lüks evine döndü. Evinde bir çok çiçekler olmasına rağmen onları neredeyse hiç koklamıyordu. Salona ve odalara büyük güzellik katan hârika dekorun anlamını neredeyse hissetmiyordu. Onun için önemli olan bar, yemek odası ve yatak odasıydı. Yetenekli sanatçıların değerli resimleri asılmıştı. Ancak bir kez olsun onları incelememiş, onların ardındaki çağrışım ve anlamları ortaya koymamıştı."¹⁶³⁸

Romanın kadın karakteri olan Nebîle, bir okulda öğretmenlik yapmaktadır. Muhaberatın geldiğini söyleyen kişi kendisiyle görüşmek istediğini söylediğinde Nebîle dehşet içinde duyguları karışır:

"Dersini bitirmek istiyor ancak öğrenciler çok heyecanlı olan hikâyenin kalanını dinlemek istiyorlardı. Öğrencilerin roman ve hikâyelere olan sevgileri ne kadar çoktu. Okul müdürü emretti. Nebîle dehşet içinde onu takip etti. Müdüreden açıklama yapmasını ısrarla isteyince gözleri korku içinde, muhaberat, dedi."¹⁶³⁹

Ḳâtilu Ḥamza romanında yazar, esere betimlemeyle başlar:

"Zifiri karanlık Dünya'yı kaplayana kadar uzar. Mekke vadileriyle siyaha bulanır. Gökyüzüne saçılmış yıldızlar, bu karanlığın ancak az bir kısmını dağıtabildiler.

¹⁶³⁶ el-Kılânî, *Ricâhun ve zi 'âbun*, 29-30.

¹⁶³⁷ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 19.

¹⁶³⁸ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 38.

¹⁶³⁹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 47.

Mekke, neredeyse görünmeyecek kadar belirsiz bir kütleye benziyordu. Sessizlik yerleşim yerlerini dövüyor, sahte bir sessizlik, içinde bir taşkınlık saklıyordu.”¹⁶⁴⁰

Diğer bir betimleme ise Vaḥşî'nin kendi dilinden gelir. Her taraftan ona övgüler gelirken Vaḥşî, pişmanlığın pençesinde iç konuşmalarıyla baş etmeye çalışır:

“Gözler saygıyla bana dikilmişti. Hangi yöne dönsem beni öpücükler karşılıyordu. Övgü sözleri tatlı bir şarkı gibi kulağıma ulaşıyordu. Herkes; Vaḥşî geldi, Vaḥşî gitti, Vaḥşî yattı, Vaḥşî uyandı, diyordu. Evde sürekli ismim geçiyor, Efendim ismimi övünçle tekrar ediyordu.”¹⁶⁴¹

Vaḥşî henüz Ḥamza'yı öldürmeden önce, onu savaş alanında görünce onu şöyle betimleyecektir:

“İşte o, etiyle kanıyla Ḥamza. İşte dik başlı bir deve gibi, safları yarıp kahramanları yere seriyordu. Yakıcı ve yıkıcı bir yıldırım gibiydi.”¹⁶⁴²

Ḥamza'yı o halde gören Vaḥşî'nin içine yeni bir korku düşer:

“Vaḥşî, kendi içinde yeni bir tür korku duyar. Kedisine ne olacaktır? Şu an düşlerini gördüğü andır. Ḥamza, Vaḥşî'nin kendisini özgürlüğüne kavuşturacağı tek kişidir. Kendisi ile özgürlüğü arasında kısa bir mesafe vardır. İki ayak var yok. Ama Vaḥşî kendisini tehlikeye atmayacaktır.”¹⁶⁴³

Ḥamza'yı öldürdükten sonra ödülünü almayı bekleyen Vaḥşî, beklediği ödülü alamayınca anlatıcı onun psikolojik durumunu şöyle betimler:

“Vaḥşî kendi içinde öfke ve nefretten neredeyse patlayacaktı. O an efendisi Cubeyr'in gırtlığına sarılıp, kaskatı kesilmiş elleriyle onu öldürene kadar sıkmak istiyordu. Efendisinin evinden de içindekilerden de nefret ediyordu. Tüm bunlar içini acıtan, acı hatıralardı. Ancak ona karşı bir şey yapamazdı.”¹⁶⁴⁴

Mevâkibu'l-aḥrâr romanına baktığımızda yazar, roman kişilerinden Bartelemî Rûmî'nin güzel kızı Hildâ'yı betimler:

“Hildâ akıllı, tedbirli, becerikli ve kendi akranındaki Kâhire kızlarının çoğundan daha zekidir. Kendisini lekeleyecek işlere bulaşmaz. Sonu üzücü ve utandırıcı yollara düşmez. Oyunlarla neşelenir, evin her tarafını neşe ve mutlulukla doldurur. Gelen misafirlerine unutamayacakları keyifli anlar yaşatır.”¹⁶⁴⁵

Fransız ordusuna yardım ettikten sonra evine dönen Bartelemî'nin durumu okura anlatıcının diliyle verilir:

¹⁶⁴⁰ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 3.

¹⁶⁴¹ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 12.

¹⁶⁴² el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 31-32.

¹⁶⁴³ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 32.

¹⁶⁴⁴ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 48.

¹⁶⁴⁵ el-Kılânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 12.

“Bartelemî, öfkeli ve kıpkırmızı olmuş, sarışın alnı kan ter içinde kalmış vaziyette ve etrafında özel korumalığını yapan Rum askerlerden adamlarıyla döner. Kılıçları kınlarından çıkmış haldedir.”¹⁶⁴⁶

“Bartelemî, gergin yüz hatları, keskin ve sanki bir ilâhın huzurundaymışçasına kalbi atarak durdu. Neden olmasındı ki? Kendisini büyük Napolyon’un huzurunda bulmuştu. Dünyanın her tarafında adı dillerde dolaşan muzaffer komutandı. Bartelemî’ye, heyecandan eriyecek ve büyük komutanla karışacak, bir olacakmış gibi gelmişti. Adamlara komuta ederken hata yapmış gibi delici bakışlarla onu inceliyordu.”¹⁶⁴⁷

Napolyon’un Mısır’a girişi ve Bartelemî’nin yapıp ettiklerinden sonra Kâhire’yi perişan bir halde görürüz:

“Büyük Kâhire azap içinde boyun eğer. Boyun eğmesi ebedî bir uyku veya azametindeki bir bozulma veya zillet içinde boyun eğmesi değildir. Şehir, şehitlerine ağlar, yaralılarını tedavi eder ve parçalanmış cesetlerini gömer. Aslında tekrar ayağa kalkmak için nefes alıyordur. İnsanlar yine şehirde dolaşmaya, sohbet etmeye ve alışveriş yapmaya başlarlar.”¹⁶⁴⁸

Babasının siyasî ikbal arzusuyla güttüğü siyasete kurban ettiği kızı Hildâ, Fransız generalin kurbanı ve oyuncağı olur:

“Hildâ’yı kolları arasına aldı ve iştahla onu dudaklarından öpmeye başladı. Hildâ esrarlı bir dünyada yaşıyormuş gibiydi. Bulutlu bakışlarında Malus ve İbrâhîm Ağanın yüz hatları ve birbirleriyle karışan, çarpışan eski hayalleri görünüyordu. Kız, şarabın verdiği sarhoşluk ve duman içinde boyutlarını idrak edemediği bir günaha girmişti.”¹⁶⁴⁹

Romanın ana kahramanlarından biri olan Muştafa Beştîli’nin hanımı depresyona girer:

“Muştafa Beştîli’nin hanımı perişan bir haldedir. Sürekli olarak bir felaket beklentisi taşır. Bu duygu onu perişan ediyor, hayatını cehenneme çeviriyordur. Tüm bunlar onu, duyguları ve düşünceleriyle karışan şiddetli bir üzüntüye taşımaktadır. Yenilgiye uğratılmaları zor görünen Fransız şeytanlar zihnine yerleşmişti.”¹⁶⁵⁰

Mevâkibu’l-aḥrâr kahramanları zindana atılır ve onların ağzından yazar, zindanı şu şekilde tasvir eder:

“Kendisini attıkları zindanın ışığı loştu. İğrenç kokular geliyordu. Zindan üç kişilik olmasına rağmen dokuz kişi vardı. Dokuz kişi birbirine yapışmıştı. Ocak ayının sonlarında idiler. Ancak hava sıcak ve nefesleri boğucuydu. Neredeyse susuzluktan öleceklerdi. Burada adı insan olan, kalamazdı. Asil ve büyük değerlerin tümü

¹⁶⁴⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 70

¹⁶⁴⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 79.

¹⁶⁴⁸ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 83.

¹⁶⁴⁹ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 95.

¹⁶⁵⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 124.

burada soluklaşıyordu. Bu gibi yerlerde insan ancak değersiz bir hayvan olarak görülürdü."¹⁶⁵¹

Yazar yine romana ‘*Azrâ û Cákartâ* romanın kötü karakteri Komünist partinin lideri Aydid’in betimlenmesiyle başlar:

“Lider, bardağı beşinci kez aldı. Buna rağmen dengesini korudu, sınırlarına hakim oldu. Gözleri neşe içinde parlıyordu. Yüzünde gamın ve kederin olmadığı bir mutluluk vardı. Orta boyluydu ve kelimenin tam anlamıyla Asyalı özelliklerine sahipti."¹⁶⁵²

Üçüncü bölümün başında ise partiye bağlı istihbarat biriminde başkan Aydid’i görürüz:

“Lider, istihbarat bölümünde sâkin ve hızlı adımlarla yürüyordu. Rafları dolduran yüksek tavana kadar ulaşan duvarların ardında gizlenen birçok büyük dosyalara bakıyordu. İstihbarat bölümü en küçük birimlere ayrılmıştı. Her bölüm dinî veya siyasî partilerden birinde uzmanlaşmıştı. Aynı şekilde, hava, top ve denizcilik silahları gibi değişik orduların silahları alanında uzman birimleri vardı. Subaylar için özel dosyalar bulunuyordu."¹⁶⁵³

Romanın ikincil kahramanlarından biri ve Faţıma’nın da babası olan Muḥammed İdrîs’in gözünden ülkenin durumu şu şekilde betimlenir:

“Muḥammed İdrîs oldukça daralmıştı. İşler daha kötüye gidiyordu. Ülke, benzeri olmayan bir karmaşa içindeydi. Ülkenin filî yöneticileri işbirlikçilerin elindeydi. Ekonomik durum kötüleşiyordu. Çöküş derinleşiyordu. Hükümetlerin genel siyaseti açlar için bir çözüm sunmuyordu. Yöneticiler bir vadide; perişan halk ise başka bir vadide yaşıyordu."¹⁶⁵⁴

Muḥammed İdrîs’in Aydid’in adamları tarafından kaçırılıp uzak bir adada bulunan bir hapisaneye atılması şu şekilde betimlenir:

“Gece zifiri karanlıktı. Gemi terkedilmiş sessiz bir kıyıya demir attı. Sahilin kenarında bir jip durdu ve Muḥammed İdrîs’i aldı. Karanlıkta şehrin dışında kimsenin olmadığı uzak hapisaneye doğru yola çıktı. Muḥammed İdrîs kendisini pis ve dar bir odada buldu. Gözleri bağlıydı. Tek üzüntüsü zindana atılmadan önce Kur’ân-ı Kerîm’ini elinden almış olmalarıydı."¹⁶⁵⁵

‘*Azrâ û Cákartâ* romanında kahraman Muḥammed İdrîs de hapse atılır. Onun kaldığı hapisane ise şöyle betimlenir:

¹⁶⁵¹ el-Kılânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 148.

¹⁶⁵² el-Kılânî, ‘*Azrâ û Cákartâ*, 5.

¹⁶⁵³ el-Kılânî, ‘*Azrâ û Cákartâ*, 28.

¹⁶⁵⁴ el-Kılânî, ‘*Azrâ û Cákartâ*, 37.

¹⁶⁵⁵ el-Kılânî, ‘*Azrâ û Cákartâ*, 59-60.

*“Duvarlar çok sert, zemin soğuktu. Hiçbir şey bulamadı. Ne su ne de yiyecek. Susamıştı. Hz. Yunus’un balığın karnında söylediği duayı, Kur’an’da geçtiği şekliyle, aynı kelimelerle tesbih ediyordu.”*¹⁶⁵⁶

Komünist parti lideri Aydid, sabah kalktığında karısını yanında görmeyince çıldırır: “Bu sabah, parti lideri karısını bulamayınca neredeyse çıldırır. Gece yarısı evden ayrıldığını ve yerini kimseye söylemediğini öğrenir.”¹⁶⁵⁷

Tutuklananlardan biri de romanın ana kahramanı Fatma’nın nişanlısı Ebu’l-Hasan’dır. Ebu’l-Hasan’ın iç konuşmaları, hapishanenin betimi olarak verilir:

*“Hapishanedeki uzun saatlerden sonra güçlü ışık gözünü kamaştırır. Bazı mahkûmlar hapishanenin zeminini yıkamaktaydılar. Korkuyla ve hızlıca hareket ediyorlardı. Gardiyanlar sert bir şekilde, mahkûmlara işlerini çabuk bitirsinler diye bağıyorlardı. Adamlardan biri neredeyse bayılacak haldeydi. Hastalığın şiddeti her hallerinden görülüyordu. İki mahkûm onu pirinç çuvalı taşır gibi hapishanedeki revire taşıdılar.”*¹⁶⁵⁸

On üçüncü bölümde yazar, başkanın oturduğu Cumhuriyet Sarayını halkın oturduğu evlerle kıyaslayıp aralarındaki farkı göstermek için betimler:

*“Başkanın oturduğu Cumhuriyet Sarayı büyük ve lükstür. Büyük ve zengin bir bahçeyle çevrilidir. Bahçeye reyhanlar ve değişik güller ekilidir. Bahçede birçok ceylan neşeyle koştururdu. Çiçekler ve taşlar arasından akan küçük çaylar çağıldayarak dökülürdü. Sarayın arka tarafında bitki dikimi için daha büyük yerler vardır. İçinde de elma, zeytin, hurma gibi dünyanın her türlü meyvesi vardır. Başkan büyük ve lüks salonunda oturur, kısa kollu gömlekler giyerdi. Yanında ise gazeteler özellikle de kendisini öven ve seven gazeteler vardı. Başkan, dağıtılmış resimlerine bakıp beğeniyle düşünürdü.”*¹⁶⁵⁹

‘Amâliḳatu’ş-şemâl romanında, romanın ana karakteri olan ‘Uşmân Amîno değişik açılardan kendi kendini betimler:

*“Adım ‘Uşmân Amîno. Nijerya’nın kuzeyindeki Fûlânî kabilesinden geliyorum. Kabilemizin çok eskiden Yukarı Mısır’dan göç ederek Nijerya’ya geldiği söylenir. Oturduğum ev, meşhur Arap evi tarzında yapılmıştır. Evin ortasında büyükçe bir avlu vardır. Etrafında ise odalar vardır. Ben, Arapça ve İngilizceyi iyi derecede bilirim. Ayrıca doğu kabilelerinin dili olan İyubu ve batı kabilelerinin dili olan Yuruba dilini de bilirim. Ben, İslam davetçilerinden biriyim.”*¹⁶⁶⁰

‘Uşmân Amîno insanlara İslâm’ı anlatmak için yola çıkmaya hazırlanırken dinî değerleri ve inancı zayıf olan Nûr ile karşılaşır. ‘Uşmân Amîno gelmemesi için

¹⁶⁵⁶ el-Kîlânî, ‘Azrâ û Câkartâ, 62.

¹⁶⁵⁷ el-Kîlânî, ‘Azrâ û Câkartâ, 114.

¹⁶⁵⁸ el-Kîlânî, ‘Azrâ û Câkartâ, 122.

¹⁶⁵⁹ el-Kîlânî, ‘Azrâ û Câkartâ, 136.

¹⁶⁶⁰ el-Kîlânî, ‘Azrâ û Câkartâ, 5.

ısrar etse de, Nûr gelmek için ısrar eder. ‘Uşmân Amîno onu vaz geçirmek için şehri şu şekilde betimler:

“Yeni mahallelere açılan yollar ve kulübeler pisliklerle doludur. Güneyden gelen develer, yol uzadıkça tembelleşir ve gevşerler. Fakir çobanların sürdükleri koyun sürüleri, eski mahallenin çevresindeki ağillara sürülürler. Tabaklanmış deri kokusu burunları sızlatır. Çevrede hayvan seslerinin karışımı her taraftan duyulur.”¹⁶⁶¹

Yeni mahallelere gelince, yolların yapılmış ve her tarafın tertemiz olduğu görülür. Bunların yanında bu betimleme ile fakirler ile zenginler arasındaki sınıf farkına vurgu yapılır:

“Yeni caddelere geçince, caddelerin yolları yapılmış ve temizdir. Şık ve güzel arabalar yavaş yavaş ilerlerler. Elektrikli lambalar yolu aydınlatır. Lüks binalar muhteşemdir. Ana caddede yürüyenlerin çoğu batı tarzı giyinirler. Çok azı cilbaba benzeyen müzerkeş giyerler. Takke giymeyen Nijeryalı çok azdır.”¹⁶⁶²

‘Uşmân Amîno hapisten çıkıp evine döndüğünde karşılaştığı şey bir hayal kırıklığıdır:

“Bu, benim, içinde yaşam olmayan donuk evimdir. Yaşam acılı ve sevimsiz bir hale dönüşmüştür. Arkadaşlar dağılmış her birinin içine korku düşmüştür. Herhangi bir toplanmanın adı, şüphe, kendini gösterme ve ölümdür. Bazıları uzak yerlere kaçmış bazıları da dükkânlarını kapatmıştır.”¹⁶⁶³

Leylun ve kuçbânun romanı, hapishaneyi içeriden betimlerken okuru neredeyse romanın içine alacak bir ortam oluşturur. Yazar, romana yine betimlemeyle başlar. Taş ocağında çalıştırılan mahkûmlar hapishaneye dönmektedirler:

“Karadağdan dönüyorlardı. Uzun kuyruk, gücü tükenmiş, bakışları mahzun, ayakları yorulmuş, üzüntü ve bıkkınlık içinde; ayaklarını taş ve kumlarda sürükleyerek yürüyordu. Güneş, tepelerinde tutuşmuştu. Ağustos güneşi merhametsizce üzerlerine dökülüyordu. Çevrelerindeki herşey çok zor ve korkunçtu. Hızlanmaları için bağırان gardiyan, yüzlerini kavuran şiddetli sıcak, dağdaki kayaları kırmak olan zor işler, uzun sıkıntılı geceler yaşatan psikolojik sıkıntılar, yorgun hayallerinde yaşattıkları uzak hatıralar, aile, sevgi ve özgürlük anıları akıllarından hiç çıkmıyordu.”¹⁶⁶⁴

Romanın tümü hapishanede geçtiğinden yazar hapishaneyi, mahkûmlardan biri olan Fâris’in gözüyle dışarıdan betimler:

¹⁶⁶¹ el-Kılânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 7-8.

¹⁶⁶² el-Kılânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 8.

¹⁶⁶³ el-Kılânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 69.

¹⁶⁶⁴ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 3.

“Fâris, uzayıp giden duvara ve üzerinde yükselen dikenli tellere baktı. Tepeden tırnağa silahlı askerlerin durduğu gözetleme kuleleri kartallar gibiydi.”¹⁶⁶⁵

Dağdan dönüşte ‘Abdulhamîd ile sohbet ederek gelen Fâris, sohbe dalınca Başgardıyan Şalkâmî, Fâris’in suratına bir tokat atar ve *yürü hayvan!* diye bağırır. Bu olaydan sonra Fâris, duygularını şu şekilde betimler:

“Dünya’nın bütün öfkeleri kalbinde toplandı. Bu, on birinci yılının başladığı ilk günde kendisine verilen ikramdı. Nefretle tutuşan gözlerini Şalkâmî’ye dikti. Elinin tüm parmakları kışkırtılmış bir hayvan gibi kasıldı. Beyaz dişleri parladı. Tırnaklarını başgardıyana geçirmek istiyordu. Bu kez yüzüne Başgardıyanın ikinci tokadı geldi.”¹⁶⁶⁶

Mahkûmlar içeri girdiklerinde ise yazar, bu kez de hapishaneyi içeriden betimler. Bu betimleme mekânın havasına uygun olarak kasvetli bir halde sunulur:

“Hapishanede her şey boğucuydu. Sarı binanın küçük pencereleri vardı. İlkel mutfağın, kin gibi siyah duman kusan bir bacası vardı. İçerinin kasvetinden, müdürün bürosunun ardındaki küçük çiçek havuzunda duran çiçekler donuklaşmış, üzüntü yayıyordu. Dokuma, marangozluk ve teneke atölyesinden gelen gürültü, öldürücü idi. Hapishane avlusunda volta atan mahkûmların dış görünüşleri, yitmişlik, kuruluk ve tedirginlikten başka bir şey çağrıştırmıyordu.”¹⁶⁶⁷

Ana kahramanlardan biri ve hapishanenin müdürü olan ‘Abdu’l-hâdî beyin evini ise anlatıcının gözüyle görür okur:

“Hapishane müdürünün evi, hapishaneden çok uzak olmayan, Kâhire’den ana yola uzanan cadde üzerindedir. Müdür bey her gün işe gelip ve gidişlerinde ancak birkaç adım atıyordu. Efendisi olduğu iç duyguları, ceza verebilme, küfür edebilme, bazı evrakları imzalama ve her ay sonu maaşını alması olmasa yaşamı, tıpkı hapishanedeki mahkûmların yaşamı gibi tekdüze olacaktı. Karısı ‘Înâyât Hanım ise evinin küçük bahçesinde örgü işleriyle meşgul oluyor, gözlerini iğne ve iplikten kaldırmıyordu.”¹⁶⁶⁸

Karısı evi terk edip gittikten sonra hapishane müdürü odaya girer. ‘Abdu’l-hâdî beyin gözünden odayı görürüz:

“Sessizlik ve donukluk her şeyin üstünü örtmüştü. Triko iğnesi, renkli yün iplikler, kendisiyle şefkatle oynayan başka parmaklar tarafından yerine atılmıştı. Yemek masasının üzerindeki çiçek demeti solmuş ve kokusu geçmişti. Yatak bile ‘Abdulhâdî beye, kefenle sarılmış büyük bir ceset gibi görünüyordu. Askıdaki pijaması hazin bir anının gözyaşı gibi duvara dökülüyordu. Tavana yakın duran düğün fotoğrafı, kederini ve işkencesini artırmak için ona bakıyordu. Etrafı binlerce fırtınalı ve öfkeli gerilimle doludur. Müdür bey, azgın rüzgârın merhameti altında tek, zayıf ve

¹⁶⁶⁵ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun* 4.

¹⁶⁶⁶ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 6.

¹⁶⁶⁷ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 8.

¹⁶⁶⁸ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 12-13.

sersemlemiş bir dal gibidir. Pencere kapalı, hafif karanlık odayı kaplamaktadır. Her şey hüznü ve üzüntüye doymaktaydı."¹⁶⁶⁹

Elektrik arızasını gidermek için hapishane müdürünün evine çağrılan Fâris, müdürün karısının da kışkırtmasıyla onunla birlikte olur. Yazar bu olaydan sonra Fâris'i şöyle betimler:

"Fâris döşegine uzandı, battaniyesini başına örttü. Nefes nefese kalmıştı. Arkadaşı 'Abdulhamîd şaşkınlık içinde onu gözetliyordu. Ancak şaşkınlığı hemen dağıldı. Gördükleri yeni değildi. Mahkûmların onlarca halleri vardı. Kâh gülüyorlar kâh ağlıyorlardı. Şarkı söylüyorlar sonra bir kadın gibi ağlıyorlardı. Sürekli değişen bir yaşamları vardı. Ancak 'Abdulhamîd'in deneyimleri ve duvarlar arkasındaki yaygınlığı kendisine çok şaşırmamayı öğretmişti. Fâris'e şefkatle yaklaşıyordu. Yarın onun durumunun daha iyi olacağına inanıyordu."¹⁶⁷⁰

'Înâyât Hanımın Fâris'le birlikte olduğu o geceyi, 'Înâyât'ın geri dönüş tekniğindeki iç konuşmalarıyla öğreniriz:

"Yatak odasının lambası, aptal ve cılız bir ışık yayıyordu. Dünün hatıraları zihninde dönüp duruyordu. Ateş ve azgın bir şehvetle yanıyordu. Mavi giysili esmer adam, üzüntü veren bir rüya gibiydi. Burnunda deli bir lezzetin kokusu vardı. İki güçlü kol narin gövdesini sıkıyor, sivri sakalları yanağına batıyor ve vücuduna titremeler gönderiyordu. O gece hangi düş korkunç olabilirdi ki?"¹⁶⁷¹

'Îtirâfâtü 'Abdulmutecellî romanında Bedriye, ağabeyi 'Abdulmutecellî'nin zekâsı ve içtenliğinden yüzde bin kere emindir. Ancak kendisini tam olarak doğru yerde konumlandıramıyordur. Gaz borularında olduğu gibi enerjisinin bir düzenleyiciye ihtiyacı olduğunu düşünür. Önemli meseleleri ihmal eder ve önemsiz işlerin peşine düşer. Keşke bunu kabul etse! Aksine, kendisinin öncelikli gördüklerini yapmada çok kararlı davranır.¹⁶⁷²

'Abdulmutecellî vinci ararken, vinci en son gördüğünü iddia eden bir kadınla tanışır. Kadın arabada sebze satmaktadır. 'Abdulmutecellî kadını ve üç yaşındaki çocuğunu bize tasvir eder:

"Küçük kız çocuğu annesine yakın bir yerde yırtık pırtık bir kilim üzerinde uyuyordu. Uyandı ve ağlamaya başladı. Satıcı kadın çocuğu hemen bağına basmak için acele etti. Sevgiyle başını okşadı. Ona bir sandeviç aldı. Çocuk üç yaşında idi. Adı Şâbirîn'di. Babası sebze dolu bir el arabasını iterken bir kazada ölmüştü. 'Abdulmutecellî, Ummu Şâbirîn'den akşam saat onda vinci son kez gördüğünü öğrendi. Yanında cilbab giymiş iri cüsseli bir adam vardı. Yanında ise yaşı on dördü geçmeyen tamirci bir çocuk vardı. Bir sonraki sabah döndüğünde vinci bulamadı. Ancak bir grup insan, arabalar ve fotoğraf makinaları buldu. Ummu

¹⁶⁶⁹ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 53.

¹⁶⁷⁰ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 85.

¹⁶⁷¹ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun* 93.

¹⁶⁷² el-Kılânî, *Îtirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 19.

Sâbirîn bugünün kendisi için bayram olduğunu düşündü. Çok sayıda sigara, gazlı içecek, sıcak çay ve yiyecekler sattı. Hırsızların vinci her gün çalmaları için yürekten dua etti.”¹⁶⁷³

“Köyünden ayrılan ‘Abdulmutecellî kendini gurbette ve yalnız hisseder. Aslında bu yalnızlık mekânla birlikte vinci aranması sürecinde kendisini yalnız bırakmalarından kaynaklanır ve kendisini çok kötü hisseder: Abdulmutecellî, yırtıcı hayvanlar, dikenler ve kocaman ağaçlarla dolu ormanda kendisini çok önemsiz hisseder. Yakıcı güneşin parlaklığına rağmen orman kalabalıktır.”¹⁶⁷⁴

‘Abdulmutecellî’nin kayıp vinçle ilgili söylediklerini inandırıcı bulmayan güvenlik güçleri onu hapse atarlar. Bu olay sadece ‘Abdulmutecellî’yi değil annesi ve kız kardeşini de etkiler:

“Rummâne gözyaşları yanaklarında, köye döndüklerinde onları teselli için köyün her tarafından kadınlar geldiği gibi Bedriye’nin arkadaşları da gelir. Ancak tuhaf olan Bedriye’nin nişanlısı Eşref Selîm’in gelip nişanı atması ve üzüntüsünü ve pişmanlığını açıklaması olur. Daha birçok şey söyler.”¹⁶⁷⁵

‘Abdulmutecellî, salıverildikten sonra kendisini bekleyen Ummu Şâbirîn’in evine gider:

“Abdulmutecellî, acı dolu ve uykusuz günlerden sonra bir ömür uyuyacağını sanırdı. Ancak iki saat sonra oldukça canlı bir şekilde uyandı. Balkondan sakın şekilde uyuyan insanlara baktı. Yerle gök arasındaki sonsuz barış ve sükûnetin güzelliği onu sevindirdi. Kendisini, her zerresinde dolaşan tatlı bir çiçek özünü emen büyük bir nimetin içindeymiş gibi hissetti. Bu bir çeşit sarhoşluk gibiydi. Çevresindeki dünya ile karışıyor ve içinde eriyordu. Ummu Sâbirîn bir kadın şefkatiyle arkadan sırtını sıvazladı. Puslu ışığın altında kadına baktı. Kendisine tatlı gülümsemesiyle güzellik kraliçesi gibi göründü.”¹⁶⁷⁶

‘Abdulmutecellî’nin hapisneden çıktıktan sonra yaşadığı psikolojik sorunlardan biri de şu şekilde tasvir edilir:

“Zihni, kendisini kuşatan ve kovalayan binlerce anı ve görüntünün sahnesi olmuştu. Acaba bu, hapisneden çıkanların özelliklerinden biri olduğu iddia edilen düzensizlik mi? Kendisini başka bir şeyle meşgul etmeli veya o acı günleri unutmaya çalışmalıdır.”¹⁶⁷⁷

Abdulmutecellî’nin köye gelişinin haberi yayılınca, köydeki çoluk-çocuk, yaşlı-genç, kadın-erkek herkes sevinir. Köye bir mutluluk dalgası yayılır. Dahası kendisinin araştırılıp incelenecek sosyal bir görünüşü olduğu dahi kabul edilir.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷³ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 44.

¹⁶⁷⁴ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 46.

¹⁶⁷⁵ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 125.

¹⁶⁷⁶ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 152.

¹⁶⁷⁷ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 154.

¹⁶⁷⁸ el-Kılânî, *İ‘tirâfâtü Abdulmutecellî*, 162.

Serinin ikinci kitabı *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî* başlığıyla sunulur. Hikâye kaldığı yerden devam eder. ʿAbdulmutecellî’yi niteleyen özelliklerden biri de, sonucuna bakmadan giriştiği mücadele azmidir. Anlatıcı, onun bu özelliğini şu şekilde tasvir eder:

*“O, sonucu ister başarı isterse başarısızlık olsun, görevin yerine getirilmesi gerektiğine inanır. Bu bağlılık ve ısrar haddi zatında zaafa, korkuya ve sorumluluk almaya karşı bir zaferdir.”*¹⁶⁷⁹

ʿAbdulmutecellî köy meclisindeki arkadaşlarına döndüğünde daha bilinçli, daha korumacı ve daha sessizdi. Uzun süre baktı, dinledi, duyduklarını ve gördüklerini biriktirdi.¹⁶⁸⁰

ʿAbdulmutecellî, karısı Ummu Şâbirîn ile yaptıkları sohbetten sonra gözlemediği kadarıyla karısının değiştiğini düşünür:

*“ʿAbdulmutecellî, karısı Ummu Şâbirîn’in ve kendisinin de değiştiğini fark eder. Hayır! Kendisinin aslında etkileştiğini, tutuştuğunu şaşkınlığın işkence, boşluğun hastalık olduğunu anlar. Bir şeyler yapmak için yerleşmelidir. Düşünceleri istendik şekilde değildir. İnandığı ve derinlerinde kök salmış değerler, günahkâr sivilceler yayıyor ve kendisine ait olmayan amaçlar ve işaretler ortaya çıkarıyordu.”*¹⁶⁸¹

Yitik neslin hikâyesi olan romanın kahramanı arayışını sürdürür. Bu süreçte çektiği sıkıntıları fark eden karısı Ummu Şâbirîn, kocasını şöyle betimler:

*“ʿAbdulmutecellî’nin çektiği eziyet karısı Ummu Şâbirîn’in gözünden kaçmaz. Merhametsiz, zor sorularla beyni yanar. Niçin? Nasıl? Ne zaman? Kim? Bu veya şu sorunun cevabını buluyor; ancak, çok geçmeden, cevaptan şüpheye düşüyor, zihninde yeni cevaplar buluyordu. (...) çektiği eziyet ne kadar şiddetliydi!”*¹⁶⁸²

Kocasını ʿAbdulmutecellî’nin muhtarlık seçimlerini kaybetmesi aileyi üzer. Cami imamı, ʿAbdulmutecellî’yi teselli eder ama Ummu Şâbirîn çok öfkeli. Anlatıcının gözünden Ummu Şâbirîn şu şekilde tasvir edilir:

*“Yaralı bir kurt gibi evde oturdu. Saçlarını çekiyor, yeri yumrukluyor, dişlerini sıkıyordu. Yenilgiye dayanamıyordu. Evi yakanları ve kocasını seçtirmeyenleri bulmalıydı. Teslim olması iflas, zaaf ve geri çekilme demektir. Bir adım daha atmada ve daha güçlü, daha sert, daha zengin olmakta ısrarcıydı. Düşmanlarını yenecek güce sahipti.”*¹⁶⁸³

Ummu Şâbirîn, etrafındaki nüfuzlu kimselere verdiği rüşvetler nedeniyle kendi etrafında bir güç oluşturur. Bu güç nedeniyle artık köyde söz sahibi olanlar

¹⁶⁷⁹ el-Kılânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*, 5.

¹⁶⁸⁰ el-Kılânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*, 6.

¹⁶⁸¹ el-Kılânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*, 14-15.

¹⁶⁸² el-Kılânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*, 17.

¹⁶⁸³ el-Kılânî, *İmra ʿetu ʿAbdulmutecellî*, 84.

onun dediklerine karşı çıkamazlar. Örneğin ‘Abdulmutecellî karısından boşanmak istediğinde köyün ileri gelenleri buna karşı çıkarlar: Temel sorun, iplerin Ummu Şâbirîn’in elinde olmasıdır. Muhtar, yöneticiler ve gizli polis ona boyun eğmektedir. Köy halkı da ona saygı gösterir ve boyun eğer. Bu öncelikle ekonomik gücünden ve mesleğindeki yaratıcılıktan kaynaklanır. Gizli tehlike buradadır.¹⁶⁸⁴

er-Rebî’u’l-’âşif romanında, yazarın kendi köyü olan Şarşâba’daki Sağlık Merkezinde doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık çalışanları arasında geçen olaylar anlatılır.

Hayatında ilk defa Kâhire dışına çıkan Menâl, gözyaşları içinde çalışacağı Sağlık Merkezine gitmeye çalışır:

“Menâl yol boyunca, yanağına dökülen gözyaşlarından bir sonrakini karşılamak için gözyaşlarını siliyordu. Kalbinin, ruhunun ve gözlerinin hatta tüm bedeninin ağladığını hissediyordu. Geçmişte kalan tatlı anılar zihninde birikiyordu. Hasret ve acıdan başkası yoktu. Bu hüznü anlarda, annesinin, şefkatle sırtını okşayacağı elini uzatmasını, yalnızlığını ve gurbet acısını yaralı kalbinde hafifletmesini ne kadar da isterdi.”¹⁶⁸⁵

Anlatıcı, bir taraftan Menâl’i betimleyip okura aktarırken diğer yandan da Menâl, arabanın penceresinden bakarak köyü ve köyde yaşayanları betimler:

“Araba Huseyn köyünden geçerken Menâl gözyaşları içinde arabanın penceresinden baktı. Toprak yol tozuyor ve yolu kaplıyordu. Araba, ardında karanlık hayâl gibi uzun bir şerit bırakıyordu. Küçük çocukların çoğu ayakkabısız bazıları da çıplaktı. Arabanın etrafında itişiyorlardı. Duyulabilecek kadar gürültü çıkarıyor, gördükleri her şeye meraklı aç bakışlarıyla bakıyorlardı. Kadınlar arabayla ilgili yorum yapıyorlardı. Kaz, tavuk, keçi ve koyunlardan oluşan küçük kabile, yolu kesiyor ve şoför durmak zorunda kalıyordu. Siyah elbiselerine bürünmüş kadınlar, demir parmaklıklar arasından boyunlarını uzatıyorlardı.”¹⁶⁸⁶

Uzun bir araba yolculuğundan sonra Menâl, çalışacağı Sağlık Merkezinin önünde, çalışacağı binaya bakar. Okur, Menâl’in gözünden Sağlık Merkezinin betimini dinler:

“Menâl hafif kızarmış gözlerini kaldırdı. Birkaç küçük binadan oluşan şık beyaz binayı ve yüksek su sarnıcını gördü. Onun altında ise bir sıra açık su musluklarını gördü. Kadınlar, fışkırarak akan muslukların altına testilerini koymuşlardı. Hastane binası dikenli telle kuşatılmıştı. Bu teller ona, binanın temizliği ve şıklığına rağmen sanki hapisanedeymiş hissini veriyordu.”¹⁶⁸⁷

¹⁶⁸⁴ el-Kılânî, *İmra’etu Abdulmutecellî*, 106.

¹⁶⁸⁵ el-Kılânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 4.

¹⁶⁸⁶ el-Kılânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 5.

¹⁶⁸⁷ el-Kılânî, *er-Rebî’u’l-’âşif*, 10.

Menâl doktorun odasında sohbet ederken bir yandan da doktoru inceler:

*“Menâl doktora baktı. Gözleri mutluluktan parlıyordu. Sağlığı gayet yerinde görünüyordu ve köy havasına uyum sağlamış gibiydi.”*¹⁶⁸⁸

Köylülerin, kadınlarla ilgili görüşlerine sinirlenen Menâl, oldukça huzursuz olur. İç dünyasında yaşadığı kargaşa kendisini huzursuz eder:

*“Menâl, akşamleyin odasında tek başına kalamaz. Küçük güzel başında, kendisine sıkıntı ve usanç veren onlarca düşünce, olay ve sürekli tekrarlanan sorunlar vardır. Oralı olmamaya çalışır. Ancak bu kez bertaraf edemeyecek kadar güçsüzdür. Sarsıla sarsıla ağlar. Hiddeti geçene ve sinirleri yatışana kadar ağlamak için başını tutacak annesinin sıcak göğsünü özler.”*¹⁶⁸⁹

Menâl, Şarşâba köyünde işe başladıktan iki ay sonra annesini ziyâret için Kâhire'ye gelir. Her şeyi özlemiştir:

*“Kendini annesinin kollarına atar ve onu sıkıca sarar. Başkasının, annesini elinden alacağından korkar gibi kendisine bastırır. Annesinin göğsünü ıslatacak kadar ağlar. İki aydır biriktirdiği gözyaşlarıydı bunlar. Başını kaldırdı, kollarını bırakarak ayakta dikildi. Siyah çekici kirpikleri gözyaşlarıyla ıslanmıştı.”*¹⁶⁹⁰

Anlatıcı, Süleyman adında on üç yaşında bir çocuktur. Süleyman'ın babası 'Abdu'd-dâyim ile komşusu Hâfız Şeyhâ, İkinci Dünya savaşı hakkında konuşurlarken Süleyman, okulun gönderdiği mektubu babasına verir. Fakat mektubu komşusu Hâfız Şeyhâ alır ve okur. Mektup hastalıktan bahseder. Bunun üzerine Hâfız Şeyhâ, Süleyman'ı şu şekilde betimler:

*“Ama Süleyman çalışkan bir öğrencidir. Geleceğin gençlerinden biridir. Sağlığını bütün tehlikelerden korumalıdır.”*¹⁶⁹¹

eṭ-Ṭarîḳu't-ṭavîl romanı genelde Mısır halkının, özelde ise Süleyman'ın ailesinin ve komşularının fakirliğini ve çektikleri yoksunluğu ele alır. Bu bağlamda kahraman anlatıcı Süleyman kendi durumunu şöyle betimler:

*“Ancak kaçış yoktu. Tek bir tane cilbabım vardı. Annem onu yıkıyor, kurutuyor ve sonra da giydiriyordu. Ben, annem cilbabımı kurutana kadar mahpus gibi evde oturuyor, bağırıp çağırıyordum.”*¹⁶⁹²

Süleyman, komşuları Hâfız Şeyhâ'yı tuhaf bir kişi olarak anlatır. Onun değişik huylarını şöyle betimler:

¹⁶⁸⁸ el-Kılânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 26.

¹⁶⁸⁹ el-Kılânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 82.

¹⁶⁹⁰ el-Kılânî, *er-Rebî'u'l-'âşif*, 94.

¹⁶⁹¹ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu't-ṭavîl*, 7.

¹⁶⁹² el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu't-ṭavîl*, 11.

“Cebinde hep bir gazeteyle dolaşırdı. Eline bir gazete geçtiğinde başından sonuna kadar her şeyi okuduğunu herkes bilirdi. Yeni bir gazete bulamadığında ise gazetenin geride kalanlarını diktatör Almanya'nın zaferini düşündüğü eski bir haber bulana kadar karıştırırdı. Bu haberi ikişer, üçer, dörder kez okurdu.”¹⁶⁹³

Şistozomiyaz hastalığının tedavisi için sabahın karanlığında Mîr Ğamr'a giderken şiddetli bir ses duyarlar. Arkalarına baktıklarında İngiliz askerini görürler:

“Yolun yarısında iken bir ses duyduk. Döndüğümüzde motosikleti delice süren İngiliz askerini gördük. Gücünü ve zorbalığını göstermek ister gibiydi. Bir anda kendimi cüret ve cesaretle ona doğru giderken buldum. Nasıl atıldığımı ve yüzüne karşı nasıl melun dediğimi bilmiyorum. Ancak askerin hiç önemsemeden bize doğru geldiğini gördüm. Neredeyse bize çarpacaktı.”¹⁶⁹⁴

Süleyman komşu kızı Besîme'ye aşık olur. Onu görünce heyecanlanır:

“Evet, küçüktüm. Ancak vücudumun bir parçası yani, kalbim yerinden çıkarılıyordu. Besîme, çocuk ruhunun bağlandığı, kendisiyle konuştuğu, oynadığı oyuncak bebek gibiydi. Birisi onu kendisinden alsa ağlardı.”¹⁶⁹⁵

Fakirlik nedeniyle aile bütçesine katkı sağlamak için, kızı Besîme'yi İskenderiye şehrinde zengin bir aileye hizmetçi olarak gönderen Hâfız Şeyhâ, kızının cenazesini alır. Süleyman ise bunu sonradan öğrenir:

“Bugün kabul edilmez bir gündü. Besîme'yi gömdük. Babası onu gecenin karanlığında getirdi. Eve girdiğinde ağlıyor, bağıyor ve kendinden geçmiş bir halde saçmalyordu.”¹⁶⁹⁶

23 Temmuz 1952 yılında darbe olur. Anlatıcı olan Süleyman bu darbeyi okur için şu şekilde betimler:

“Askeri arabalar caddelerde dolaşüyor, bir korkuyu çağrıştırıyordu. Ancak halk bunun aksini düşünüyor, bu gösterileri sloganlarla ve alkışlarla karşılıyordu. Liderler, komutanların önde gelenleri ve onların yörüngesine, olayların akışını görmek için donup kaldılar. Bu hareketler bağırsak temizleme idi. Asıl sürpriz Kral Faruk'un, 26 Temmuz akşamı saat tam altıda korumalar eşliğinde ülke dışına çıkmasıydı. Büyük ilâh yıkılmıştı. Bu, bir gecede olacak şey değildi. Onur, dünya ve kral esasının artık kıymeti yoktu. Doğrusu şaşılacak şeydi!”¹⁶⁹⁷

Ħamâmetu's-selâm romanı ise 1963 yılında yazılmış olup halkın köydeki toprak ağasına karşı verdikleri mücadeleyi anlatır. Bu dönemde II. Dünya Savaşı devam etmektedir. Yazar romana, ana kahramanlardan biri olan 'Abdu'l-vedûd Rıdvân'ı betimleyerek başlar:

¹⁶⁹³ el-Kılânî, *eġ-Ĥarîku'ġ-ġavîl* 24.

¹⁶⁹⁴ el-Kılânî, *eġ-Ĥarîku'ġ-ġavîl*, 31.

¹⁶⁹⁵ el-Kılânî, *eġ-Ĥarîku'ġ-ġavîl*, 44.

¹⁶⁹⁶ el-Kılânî, *eġ-Ĥarîku'ġ-ġavîl*, 306.

¹⁶⁹⁷ el-Kılânî, *eġ-Ĥarîku'ġ-ġavîl*, 314.

Abdu'l-vedûd Rıd̄vân, kesinlikle köyümüzün en parlak kişilerinden biridir. Zenginliği, onu, beğeni, korku ve bunlarla birlikte hasedin odağı haline getirir. Her biri doktor, öğretmen, muhasebeci, mühendis ve bunlara ilaveten okuma fırsatı verilmeyen Rebî' olmak üzere altı oğlu vardır. Okumayan çocuklar, gayret ve çabayla geniş arazide çiftçiliğe yönelmişlerdir.¹⁶⁹⁸

*“Abdu'l-vedûd Rıd̄vân'ın, kıvrık bir burnu, büyük bir başı, geniş bir alnı, keskin gözlerini gölgeleyen sık kaşları, yavaşça yuvarlanır gibi yürüyen tıknaz bir bedeni vardı. Hatta ayaklarının altında belirsiz bir tehlike varmış da patlayacakmış gibi adımlarını temkinli atardı. Her zaman uyanık ve tetikteydi. Herhangi bir sıkıntıya düşmemek için bütün olasılıkları düşünürdü.”*¹⁶⁹⁹

'Abdu'l-vedûd Rıd̄vân'ın büyük oğlu Rebî', romanın ana kahramanı olan Sekîne'ye âşık olur. Babası 'onun nesini beğendin' deyince Rebî' onu şöyle betimler: Sekîne ahlaklı ve çok hoş bir kızdır.¹⁷⁰⁰ Rebî', onunla evleneceğini düşünerek çok sevinir:

*“Rebî', mutluluktan uçuyordu. Ev ile tarla arasındaki mesafeyi bir kuş gibi kat ediyordu. Ona öyle geliyordu ki, yürümüyor uçuyordu. Aslında mavi gökyüzünün tatlılığında süzülüyordu”*¹⁷⁰¹

Rebî', babasının evlenmelerine karşı çıktığını haber vermek için Sekîne'ye uğrar. Bunları anlatınca Sekîne'nin yanında daha erkeksi duracağını düşünür:

*“Bununla birlikte Sekîne gülümser ve onu tüm varlığına yayılan ve güzel bir sarhoşlukla damarlarında dolaşan tatlı bir bakışla ödüllendirir. Rebî' sarhoş gibi yalpalar ve kendilerini ayıracak bir güç olmadığını söyler. (...) Rebî'nin tüm vücudu ürperir, alt dudağı titrer ve yüzüne taze bir allık yayılır. Bir şey yapmaya kalkar ancak yapamaz. Kendisi ile yapmak istediği arasında kocaman gizli bir güç vardı. Bu gerilime alışık değildir. Çekici bir kız bir olan Sekîne'ye dokunmaya cesaret edemediği gibi, aşk sanatlarını da uygulamaz.”*¹⁷⁰²

Rebî' kendisinin evleneceğini düşünürken babasının Sekîne ile evleneceğini haber alınca anlatıcı Rebî'yi şöyle betimler:

*“Rebî' tam bir suskunluğa büründü. Şaşkınlık içinde bir şaşkınlık yaşadı. Kalbi, tutuşmuş hüznüleri üzerine kapandı. Üzüntüsünü iş ve tarlalara giderek dağıtmaya çalıştı. Rakibi babası idi. Onunla nasıl yarışabilirdi?”*¹⁷⁰³

¹⁶⁹⁸ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 5.

¹⁶⁹⁹ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 5-6.

¹⁷⁰⁰ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 6.

¹⁷⁰¹ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 12.

¹⁷⁰² el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 14-15.

¹⁷⁰³ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 61.

Sekîne, ‘Abdu’l-vedûd Rıd̄vân’ın kalbini doldurmuş, duygularına hükmetmişti. Sekîne’yi seviyor muydu? Bu, köylülerin konuştuqlarıydı ancak Sekîne’nin babası ‘Abdu’l-bâkî, ‘Abdu’l-vedûd Rıd̄vân’ı şöyle betimliyordu:

*“O, seven biri değildir. Kararsız biridir. Gerçek aşk vücudun arzularından daha yücedir. Kendisini dünyanın arzularından korumalıdır. Sevgi kalbi, merhamet, adalet, temizlikle doldurur. Sizin adam ise kötüdür.”*¹⁷⁰⁴

Umer yazhar fi’l-Ḳuds romanına baktığımızda; ilk olarak anlatıcı, evden çıkarken ona birçok nasihatte bulunan annesini betimler:

*“Annem, solgun ve üzgün yüzüyle gözyaşlarını akıtarak bana bakıyordu. Belki de benim bir tür deliliğe yakalandığımı düşünüyordu”*¹⁷⁰⁵

Anlatıcı yoluna devam ederken bir ses duyar. Olayı anlamaya çalışırken şefkatli bir el, omuzunu sıvazlar:

...arkama baktım bir de ne göreyim!. Uzun boylu, nûr yüzlü, al yanaklı, beyaz sakalına vakar katan, siyah büyük gözleri olan bir adam.¹⁷⁰⁶

Anlatıcı, ‘Umer’i kendi evine davet eder ve kendi evini betimler:

*“Ev, Ḳudüs Araplarının kurduğu eski mahallededir. İki oda bir salondan oluşan küçük bir dairedir. Evde altmışına yaklaşmış annemden başka kimse oturmuyor. Babam merhum, salih bir adamdı. Gazete, çocuk tatlısı, kalem, kâğıt ve gazlı içecekler sattığı ahşaptan yapılmış küçük bir kulübesi vardı. Haziranda kendisi içindeyken bir füze isabet etti. Babam ölüp gitti. Çok ağladım. Meydanda öldürülen kardeşlerime ağladığım kadar ona da çok ağladım. Ev mütevazı ve fakir görünmesine karşın temiz ve sakindi. Zemine yerel, ucuz ancak güzel kilimlerden serilmişti. Evde elektrik ve temiz su vardı. Açık maviye boyanan duvarlarında bazı resimler vardı. Bu resimler babasına ve Filistin’e ait eski haritaya aitti.”*¹⁷⁰⁷

Umer hasta olup hastaneye yattığında, romandaki kadın karakterlerden biri olan Rachel hastaneye gider. Anlatıcı Rachel’i şu şekilde betimler:

*“Rachel hastaneye bir koruma ordusuyla gelir. Siyah güneş gözlükleri takmış sağ elinde ise beyaz bir mendil vardır. Burnunun ucu biraz kızarmıştır. Fotoğraf makinaları ve flaşları kendisine yetişir. Kamera odakları duyulacak kadar sesler çıkarır. Polis kalabalıktan işlerini kolaylaştırmalarını istiyordu. Halife ‘Omer’in odasında yapılan eklemeleri fark etti. Odaya yeni elektrik lambaları, radyo, televizyon getirilmişti.”*¹⁷⁰⁸

¹⁷⁰⁴ el-Kılânî, *Ḥamâmetu’s-selâm*, 67.

¹⁷⁰⁵ el-Kılânî, *Umer yazhar fi’l-Ḳuds*, 5.

¹⁷⁰⁶ el-Kılânî, *Umer yazhar fi’l-Ḳuds*, 8.

¹⁷⁰⁷ el-Kılânî, *Umer yazhar fi’l-Ḳuds*, 41.

¹⁷⁰⁸ el-Kılânî, *Umer yazhar fi’l-Ḳuds*, 102

2.2.3. İç Çözümleme

İç çözümleme, roman kişinin iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini anlatıcının açıklamasıdır.¹⁷⁰⁹ Bir diğer ifadeyle anlatıcının araya girerek, kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarmasıdır. O, bu yöntemden yararlanırken, doğal olarak, okuyucu ile roman kahramanının arasına girer ve kahramanın psikolojisini, zihninden geçenleri dışa aktarmaya çalışır.¹⁷¹⁰

İç çözümlemede iki hususa dikkat edilmelidir. Bunlardan birincisi roman kişinin olay ve olgulara verdiği duygusal tepki nasıldır? İkincisi ise olay ve olgularla karşılaştıktan sonra iç dünyasında nasıl değişimler meydana geliyor? Romancı, kişilerin davranışlarını onun ruhsal hallerine bağlı olarak açıklar. Her tavrın ve eylemin, ruhsal bir durum ve sebebe bağlı olduğunu ortaya koyar.¹⁷¹¹

İlâhî anlatıcının, kişilerin rûhî yapısını yine *ilâhî bakış açısı*'ni kullanarak açığa çıkarmasıdır. Dolayısıyla *iç çözümleme* psikolojik tahlil tarzları arasında *anlatma*'ya bağlı yegâne tekniktir. İşaretleri arasına aldığı, dolayısıyla zihin ürünlerini dolaysızca verdikten sonra *anladı, düşündü, hissetti* ya da *içinden geçirdi* gibi tamamlayıcı bir ifadeyle vermek, bu görüntüleme türünün en yalın kurulan alt tarzını ve en sık uygulanan örneğini oluşturur.¹⁷¹²

Roman kişinin zihninden geçenleri anlamının bir yolu da, yukarıda belirtildiği gibi, kahramanın roman sürecinde karşılaştığı olaylar ve bu olaylara verdiği tepkilerin incelenmesidir:

Ṭalâ ʾi ʿuʾl-fecr romanında kahraman İbrâhîm, ana karakter olarak ortaya çıkar. İbrâhîm eve girince elindeki tüfeği henüz bırakmadan, anlatıcı, onu fiziksel olarak betimlerken onun duygularını okurla şu şekilde paylaşır: “Son derece mutlu hissediyordu.”¹⁷¹³

Anlatıcı, Ṭâhir Bey ile eşi, çocukları İbrâhîm ve Muhsin'in evlilikleri hakkında konuşurken araya girer, ancak evliliği söz konusu olduğunda İbrâhîm'in

¹⁷⁰⁹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 177.

¹⁷¹⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 284.

¹⁷¹¹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 178.

¹⁷¹² Hakan Sazyek, *Roman Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Hece Yayınevi, 2013), 162.

¹⁷¹³ el-Kılânî, *Ṭalâ ʾi ʿuʾl-fecr*, 20.

gönlü olmaz. Zira bu zamanda evlilik hiç aklına gelmemiş, hiçbir hazırlık da yapmamıştır:

“Ancak İbrâhîm, evlilik konusunu asla basite almadı ve küçümsemedi. Yaşamında elbet bir kadınla karşılaşacaktı. Ama o, kadınların yanında bakışlarını kaldıramayacak kadar utangaçtı. Komuyu tekrar düşündü. Ne yapacaktı? Onunla nasıl konuşacak ona nasıl davranacaktı? İlk anları nasıl geçirecekti?”¹⁷¹⁴

Ķâtilu Ħamza romanında VaĦşî kendisini ziyârete gelen cariyeye ‘Able ile sohbet eder ve özgürlükten bahseder. ‘Able ise özgürlüğün yük olacağını söyler. Sohbet bu şekilde devam ederken anlatıcı araya girer:

“VaĦşî, özlemle iç çekti. Endişeli bakışları siyah ufuklarda dolaşmaya başladı.”¹⁷¹⁵

“VaĦşî, her şeyi hatırladı. Zillet ve perişanlıkla dolu hayatının geçmişinde kalanları nasıl unutabilirdi? Köle tüccarına götürüldüğü günü hep hatırlayacaktı. Kendisini evirip çevirmiş ve muayene etmişti.”¹⁷¹⁶

“VaĦşî kendi içinde öfkeden ve sinirden patlayacaktı. Aslında o anlarda Cubeyr’in boğazını kasılmış elleriyle ölene kadar sıkmak istiyordu.”¹⁷¹⁷

‘*Azrâ û Cākartâ* romanında, komünist parti başkanı Aydid, kendisinden konuşma yapmak için izin isteyen Faţıma’ya izin verir. Gülümseyerek ona yol açar. Faţıma: “Biz kadınla erkeği bir tuttuğumuzda hata yapmış oluruz. Bilim her birinin kendine ait doğası olduğunu teyit ediyor, dedi.”¹⁷¹⁸

Faţıma, konferanstan sonra Aydid’in bürosunda daha önce sözleştikleri buluşmaya gitmede defalarca kararsızlık yaşar:

“Liderin düşüncesini değiştireceği hususunda ümitsizdi. Ancak bununla birlikte yine de oraya gitmeye karar verdi.”¹⁷¹⁹

Leylun ve Ķuġbânun romanında da iç çözümleme yöntemlerine ait örnekler bulmak mümkündür. Mahkûmlar taş kırmak için götürüldükleri dağdan hapishaneye dönerken ‘Abdulhâmid, arkadaşı Fâris’in ağladığını görür ve sorar:

“Kendisine rağmen içinden gelen iç çekmelerini gizlemeye çalıştı. Cevap veremedi.”¹⁷²⁰

¹⁷¹⁴ el-Kilânî, *Ķalâ ı ‘ul-fecr*, 111.

¹⁷¹⁵ el-Kilânî, *Ķâtilu Ħamza*, 4.

¹⁷¹⁶ el-Kilânî, *Ķâtilu Ħamza*, 8.

¹⁷¹⁷ el-Kilânî, *Ķâtilu Ħamza*, 48.

¹⁷¹⁸ el-Kilânî, ‘*Azrâ û Cākarta*, 16.

¹⁷¹⁹ el-Kilânî, ‘*Azrâ û Cākartâ*, 31.

¹⁷²⁰ el-Kilânî, *Leylun ve Ķuġbânun*, 3.

Fâris'in gardiyan Şalkâmî ile olan kavgasından sonra ortam sakinleşir. Herkes dağınık olan düşüncelerine doğru yol alırlar:

“Fâris, şeytanın çaldığı ömrünün en olgun zamanı olan on yılına doğru yol alır.”¹⁷²¹

“Fâris çalışıyordu. Ancak ilginç bir durum hakkında düşünüyordu. Eğer arkadaşları bilseydi, şaşkınlıktan ağızları açık kalır, onu aptallık ve delilikle suçlardı. Fâris, İnâyât Hanımın, çay, sigara ve güvercin dolmasını düşünüyordu.”¹⁷²²

“Fâris'in başı döndü. Artık ne önündekileri görüyor ne de Başgardiyan Şalkâmî'nin küfürlerini duyuyordu. Şalkâmî sürekli kafasına vuruyor ve kendisine bir mahkûm olduğu acı gerçeği tekrarlıyordu.”¹⁷²³

Elektrik arızası bahanesiyle Fâris'i tekrar çağıran İnâyât Hanım, istediği şeyi aldıktan sonra Fâris, arkadaşlarına döner. Arkadaşları ise onun yediği şeyleri sorarlar:

“Fâris, sessizliğe büründü. Arkadaşlarının övgülerini kulakları duymadı. Her şey az önce olmuştu. Canlı olan resmi hala varlığını, aç ve hırslı bedenini dolduruyordu.”¹⁷²⁴

Hamâmetu's-selâm romanında ise evin okumamış ve çiftçi olarak babasına yardım eden Rebîc kendisinin artık çocuk olmadığını, özgür olduğunu, babasının görüşlerinin kendisini bağlamadığını, evliliğinin sadece kendisini ilgilendirdiğini söyler:

“Bu sözler, Sekîne'yi çok mutlu etti. Aşk tecrübesi Rebî'yi yeni bir adama dönüştürmüştü. Hem de bilgece konuşmaya başladı.”¹⁷²⁵

Sekîne, işlerini kolaylaştırır diye, Rebî'yi babasını ziyârete gitmeye ikna eder. Eve girdiğinde Rebîc'nin babasının hasta olduğunu görür. 'Abdu'l-vedûd bu ziyârete çok sevinir:

¹⁷²¹ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbâmun*, 19-20.

¹⁷²² el-Kılânî, *Leylun ve kuçbâmun*, 68.

¹⁷²³ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbâmun*, 70.

¹⁷²⁴ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbâmun*, 97-98.

¹⁷²⁵ el-Kılânî, *Hamâmetu's-selâm*, 19.

“Alnı ter içinde kalmıştı. Göğsü inip kalkıyordu. Sekîne beyaz bir havlu aldı. Cüretle yanına yaklaşarak terini kurulamaya başladı. ‘Abdu’l-vedûd şaşkınlık içinde hissettirmeden ona bakıyordu. Sekîne ne kadar nazik ne kadar şefkatliydi.”¹⁷²⁶

‘Abdu’l-vedûd, kız istemeye gittiğinde herkes, Sekîne’yi oğlu Rebî’ye isteyeceğini düşünürken ‘Abdu’l-vedûd kızı kendisine ister. Sekîne’nin babası buna çok sevinir ama Sekîne babasına döner:

“Ancak ben ‘Abdu’l-vedûd ile evlenmek istemiyorum. Baba, o, senin yaşında. Sekîne kendisini babasının göğsüne atıp hıçkırma hıçkırma ağlamaya başladı. Yakıcı bir acı içinde ağlıyordu. Tüm bedeni sarsılıyordu. O, güzel, zeki ve kurnaz kız, küçük ve şaşkın bir çocuğa dönüşmüştü. Gözyaşlarından başka sığınağı yoktu.”¹⁷²⁷

Evlendikleri gün ‘Abdu’l-vedûd, kendisini ateşten çıkıp cennete girmiş gibi hissettiğini söyler, ancak Sekîne öyle düşünmez:

“Sekîne, o gece kendisini, efendisine sunulan bir cariye gibi hissetti. Ancak kendisinde ne itiraz edecek ne de karşı koyacak isteği bulabildi. Efendisini karşılamak için, içinde yapmacık bir hareket yoktu. Psikolojik olarak ölü durumdaydı. Sâkin, ölü, ne tadı ne de anlamı vardı. Olumlu ve olumsuz duygulardan sıyrılmış bir boşlukta idi.”¹⁷²⁸

2.2.4. Dış Monolog

Dış monolog, bir kişinin karşısındaki insana veya insanlara konuşma fırsatı vermeden tek taraflı ve uzun bir biçimde konuşmasıdır.¹⁷²⁹ Birinci tekil bakış açısıyla yazılan romanlarda monologların yoğun bir anlatım biçimi olarak kullanıldığı görülmektedir. Üçüncü tekil şahıs hâkim bakış açısıyla yazılan romanlarda karakterlerin iç dünyalarını yansıtmada *iç çözümleme* tekniği kullanılırken birinci tekil şahıs bakış açısıyla yazılan romanlarda *iç çözümleme* yerine *iç ve dış monologların* yer aldığı görülmektedir.¹⁷³⁰

¹⁷²⁶ el-Kîlânî, *Hamâmetu’s-selâm*, 35

¹⁷²⁷ el-Kîlânî, *Hamâmetu’s-selâm*, 64, 65.

¹⁷²⁸ el-Kîlânî, *Hamâmetu’s-selâm*, 84.

¹⁷²⁹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş-2*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 105.

¹⁷³⁰ Adnan Arslan, *Abdurrahman Münif’in Romancılığı*, (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2017), 200-201.

Dış monoloğun bir örneğini *el-Yevmu 'l-mev'ûd* romanı kahramanı Kral Şâlih Necmu'd-dîn Eyyûb'un hasta yatağında karısına yaptığı konuşmada buluruz:

“Sen sağ olası Şeceretu'd-dur. Erdemli eş. Gülen yüzün birçok acımı dindiriyor. Eyyûb oğullarının prenslerini ne yapalım? Eline kral esasını alan herkes kendini kral ilan ediyor. Ülke birbirini boğazlayan farklı gruplara dönüştü. Açgözlülükleri iktidardan daha fazlasını istemelerine yol açıyor ve onları boş bir savaşa çekiyor.”¹⁷³¹

Diğer örnek ise romandaki ana kahraman Adnan'ın yaptığı uzun konuşmadır:

“Bu hususta bin kere düşünmeye değer. Yeni felaket, ondan, Turan Şah'tan ve saldıran savaşçılara olan öfkesinden daha büyüktür. Turan Şah'a olan öfkesi kat be kat daha fazladır. Haçlılar, daha önceki saldırılarında, Mısır'ın önde gelen âlimlerinden biri olan babasını öldürmüşlerdi. Adnan o zamanlar henüz annesinin karnında bir cenindi. Yaşamın bir yüzünü görmeden yetimi kendisine miras bıraktı. Babalık nimetinden onu mahrum ettiler. Annesinin kucağında, korku ve zayıflıkla büyüdü. İki yaşına kadar hüznün kadehinden içti.”¹⁷³²

Ellezîne yahterikûn romanı kahramanı Dr. Muhammed:

Belki de, bununla birlikte beni en çok üzen, hastaların hastanede gerekli tıbbî malzemeyi bulamayışlarıdır. Emin ol ki, bize gelenlerin tümü çilekeşlerdir. Güçlü olanlar gelmezler. Paraları olduğundan şehre giderler. Tedavi için gerekli imkânlarla ulaşmak onlara kolaydır.¹⁷³³

“Peygambere sığındım. Hiçbir şeye sahip değilim. Mandamı, eşeğimi, ev eşyalarımı, her şeyi tedavi için sattım. Dr. Morris, bir ay için bir buçuk cüneyh aldı. Tedavimi bitirmeden iki hafta sonra çıkardı. Benden benzer miktarda para istiyor. Benim valizim boş, evim harap.”¹⁷³⁴

Roman kahramanlarından biri olan, Müslümanlara ihanet eden, fiili olarak onlarla savaşan, Napolyon'un takdirini kazanan Bartelemî'nin de bulunduğu bir toplantıda Napolyon bir konuşma yapar:

¹⁷³¹ el-Kılânî, *el-Yevmu 'l-mev'ûd*, 14-15.

¹⁷³² el-Kılânî, *el-Yevmu 'l-mev'ûd*, 34.

¹⁷³³ el-Kılânî, *Ellezîne yahterikûn*, 42.

¹⁷³⁴ el-Kılânî, *Ellezîne yahterikûn*, 64

“Ben sanmıyorum. Halk her zaman en tehlikeli rolü oynar. Bu durum, toplumsal ve ekonomik felaketlere ve halkın düzeyindeki zayıflığa rağmen değişmez. Ancak aralarına büyük anlaşmazlıklar sokarak halk ile yöneticilerini ayırmamız gerekir. Bu nedenle, söz sahibi âlimleri, tüccarları, çiftçileri, önde gelenleri barındıracak küçük bir danışma meclisi olacak bir yönetim kurulu oluşturacağız. Aslında bu kurul bize yardım edecek bir örgüt olacaktır. Bu kurul konuşacak ancak bizim dilimizle. Bunlarla halk arasında sürekli çatışma ortamı hazırlayacağız. Kurulun bazı isteklerini karşılamak ve bizim çıkarlarımıza uygun olan bazı sorunların çözümünde onları da pay sahibi yapmak zorunda kalabiliriz.”¹⁷³⁵

Dış monoloğun diğer bir örneği de, roman kahramanlarından el-Ḥâc Muştafâ'nın eşiyle olan konuşmasıdır.

“Akıllı ol kadın! Yaptığım şey damarlarımda ve ruhumda dolaşan şeydir. Yemekten ve içmekten vazgeçebilirim ama onurumdan ve özgürlüğümünden vazgeçemem. Anlıyor musun!? Bunlardan yoksun olan adam olamaz. Bunu iyice anlamın gerekir. Korku ise bir utançtır. Ölümden kaçış yoktur. Her canlının sonu budur.”¹⁷³⁶

‘*Azrâ ʔ Cākartâ* romanında komünist parti lideri Aydid'in, eşiyle yaptığı konuşmada parti lideri uzunca konuşur:

*“Güce ulaşmak için başkanı bir köprü olarak kullanacağız. Ondan sonra onu, bir böcek gibi ezeceğiz. O, geri kalmışlığın ve çürümüş dönemlerin kalıntılarıdır. Cākartâ caddelerinde ve binlerce yeşil adada kırmızı bayraklar dalgalanacaktır. Kocanın milyonlarca resmini duvarlarda, pencerelerde, kapılarda ve tabelalarda göreceksin. Dünya basını dünya yıldızları ve başkanları hakkında konuştuğuları gibi, parti lideri hakkında da konuşacaklardır.”*¹⁷³⁷

Aynı romanda ana kahraman Faṭıma'nın babası el-Ḥâc Muḥammed kaçırılmıştır. Fatma ve nişanlısı Ebu'l-Ḥâsen konuşurlarken, o, Faṭıma'yı teselli eder:

*“Sakin ol, sevdiceğim. Ben onu demedim. Çok insan öldürdüklerini kastettim. Ölüm olacaksa insan açık bir alanda ölmeli. Sergileme veya reklam için değil. Ancak, insanlar görsün. Halkın mücadele ilanı, kalplerinde coşku ateşini canlandırmak amacıyla olmalıdır. Duvarların ardındaki ölüm, gizli bir iniltidir. Ancak, meydandaki ölüm, yankılanan bir çığlıktır. İnandığım budur. Olaylara baktığımda dipsiz bir çukura düştüğümüzü hissediyorum.”*¹⁷³⁸

¹⁷³⁵ el-Kılânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 82- 83.

¹⁷³⁶ el-Kılânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 109.

¹⁷³⁷ el-Kılânî, ‘*Azrâ ʔ Cākartâ*, 10.

¹⁷³⁸ el-Kılânî, ‘*Azrâ ʔ Cākartâ*, 80.

Ṭalâi‘u’l-fecr romanında Reşîd şehrini işgal eden General Fraser’i, subaylarına karşı bir konuşma yaparken görürüz:

“Mısırluların güçlerini çok abartıyorsunuz. Bunlar yalın ayaklı, çıplak mazlumlardan bir topluluktur. Ne modern bir eğitim görmüşler ne de iradelerinden başka silahları vardır. Fiili olarak kendilerini gönüllü bir şekilde ölümün pençesine atmak isteyen biri gibi ahmakça savaşa gidiyorlar. Biraz düşünselerdi bu ümitsiz savaşa girmezlerdi.”¹⁷³⁹

Aile toplanmış İbrâhîm’in Rûz ile evliliği konuşuluyorken Muhsin araya girerek görüşlerini uzunca onlarla paylaşır:

“Sen haklısın. Rûz cennetten bir huridir. Herkes, onun Arap kanyla eskiden bağı olan bir Ermeni olduğunu düşünüyor. Babasının adını anmaktan utanıyorsun. Ancak babasından sana ne ki? Sen Rûz ile evleneceksin, babasıyla değil. Babası *Ḳaṭṭân Paşa* ölür cehenneme gider. Rûz bütün güzelliği ve sihriyle sana kalır. Parası çok. Konuş! Neden sustun? Bana öyle geliyor ki senin ruhun, onun sarayının etrafında süzülüyor. Düşler sarayında.”¹⁷⁴⁰

eṭ-Ṭarîḳu’ṭ-ṭavîl romanında roman kahramanı Süleyman’ın babası ile amcası Ferîd’in konuşmalarına şahit oluruz. Ferîd abisine şöyle der:

“Her ne ise sözümü bitirene kadar bekle. Onurum ve yaratılışım, işsiz ve güçsüz olarak sana bir yük olmayı kabul etmez. Doğrudur, ben uyuşturucunun düşkün bir kölesiyim ama hala içimde iyilik kalıntıları, erdem ve yüce gönüllülük vardır. Bir iş arayıp bulmam gerekiyor. Senden yardımını tamamlayıp bu altı feddan araziyi satın almanı ve bedelini de peşin olarak ödemeni rica ediyorum. Çünkü ben bu parayı alıp *Ḳâhire*’ye gideceğim ve kendime bir iş arayacağım.”¹⁷⁴¹

İkinci Dünya Savaşı hakkında konuşan köylüler tuttıkları tarafın savunusunu can hıraş bir şekilde yaparlarken şeyh Hâfîz sözü alır:

“İnsanlar, ey Âlem! Birazcık aklınızla düşünmez misiniz? Tüm bunlar, İngilizlerin kirlî propagandasıdır. Hitlerin depoları uzun süre yetecektir. 13. depoyu duymadınız mı? Hitler merhametli ve şefkatli biridir. Avrupa’yı ezmek istemiyor. Belki doğru yola erişirler diye süre tanıyor. Bu ahmaklıklarına devam ve ısrar ederlerse, acı veren bu savaşı sonlandırmak için depo 13’ü devreye koyacak. Zira Hitler savaştan sonra halklara ve ülkelere hükmetmek istiyor, yoksa enkaz ve viranelere değil. Öyle değil mi?”¹⁷⁴²

Leylun ve Ḳuḍbânun romanında elektrik arızasını onarmak için gittiği Hapishane Müdürünün Hanımı ile sohbet ederken kadın ona; suçsuz musun diye sorduğunda mahkûm Fâris uzunca sayılabilecek bir cevap verir:

“Bilmiyorum. Bunun hakkında hiç düşünmedim. Gündüzün işi, gecenin uykusuzluğu ve ruhuma takılan kelepçeler bu tür meseleleri düşünmeyi unutturuyor. Yargıladılar

¹⁷³⁹ el-Kılânî, *Ṭalâ i‘u’l-fecr*, 8.

¹⁷⁴⁰ el-Kılânî, *Ṭalâ i‘u’l-fecr*, 42-43.

¹⁷⁴¹ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu’ṭ-ṭavîl*, 80.

¹⁷⁴² el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu’ṭ-ṭavîl*, 109.

ve iş bitti. Başlangıçta mazlum veya masum idim. Şimdi ise onlardan bir şey kalmadı. Neyse ki, geçici olan, günlük sorunlar içinde kaybolup gidiyor.”¹⁷⁴³

‘Înâyât Hanım kocası ‘Abdu’l-hâdî ile birlikte mahkûmlar hakkında konuşurlar. ‘Înâyât Hanım öfkelenir, hastaların tedavilerinin sevgiyle yapılıp yapılamayacağını sorar. Cevabı, kocası, uzun bir nutukla verir:

“Sevgiyle tedavi başarısızdır. Genelde biz, revirde değiliz. Aksine burada suçluları cezalandırırız. Hapishane cezadır. Başka şey değildir. İnancım, birisi diğerini öldürdüğünde onu nasıl tedavi edeyim? Öldürdü! Diğerinin de öldürülmesi gerekir. Ancak kanun onun mahkûm olarak yaşamasını istiyor. Ancak bunu yaptığında ise benim inancıma göre, onu diğerlerine bir ibret kılmalıdır. Çünkü o ölü bir yaşamdır. O, akrabalarına ve köylerindeki kere korku salacaktır. Felaketi sürekli boynunda sallanan bir kılıç olacaktır. Devlet, -sevdiğim!- şımartmayı bilmez. Dünya hızla dönüyor. Dünyanın, sapma ve inadı huy haline getiren bu toplum dışı adamları şımartmayı düşünecek vakti yoktur.”¹⁷⁴⁴

İ’tirâfâtı ‘Abdulmutecellî romanında, ‘Abdulmutecellî, Qâhire’nin en büyük ve kalabalık meydanında çalınan vinci aramak üzere yola çıkacakken, o günün Cuma olduğunu fark eder ve fırsatı değerlendirmek ister. Namazdan sonra kalabalığın ortasında durarak bir hatip gibi konuşur:

“Vinç geleceğimize. Geleceğimizi çaldılar. Biz teknoloji çağındayız. Bu kelimenin ne anlama geldiğini bilmediğinizi biliyorum. Teknoloji, refah, güvenlik, istikrar ve adalet demektir. Bu nedenle ben yola çıkacağım. Sizden sadece dua bekliyorum. Bu sadece Allah rızası için yapılan bir yolculuktur. Neler olduğu gerçeğini öğrenmem lazım. Vinci kim çaldıysa hayallerimizi de o çalmıştır. Üzerindeki örtüyü kaldırmamız, hainleri bilmemiz ve idam ipine teslim etmemiz gerekir. Tövbe ederlerse o başka.”¹⁷⁴⁵

‘Abdulmutecellî çalınan vinci ararken tutuklanır. Soruşturmaya alınır. Bulduğu durumdan şikâyet edince görevli, olağanüstü halde olduklarını unutmamasını söyleyince Abdulmutecellî cevap verir:

“Nasıl unutayım. Onu Ebu Sâlim köyünün her yerinde, Muhtar İbrâhîm’in kamışlığında, köy meclisinin tasarruflarında ve burada gayet açık bir şekilde görüyorum. Biz, halk meclisinin kâhir çoğunlukla onayladığı, hükümetin ilan etmesinden önce olağanüstü hali evlerimizde ilan ettik. Olağanüstü hal bir nimettir, elhamdülillah.”¹⁷⁴⁶

Sağlık merkezi Başkâtibi ‘Abdulmutî Menâl ile konuşmaktadır. Başkâtip, ona olan aşkını itiraf eder:

¹⁷⁴³ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 37-38.

¹⁷⁴⁴ el-Kîlânî, *eḫ-Ṭarîku’-ḫ-ṭavîl*, 104-105.

¹⁷⁴⁵ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtı ‘Abdulmutecellî*, 12.

¹⁷⁴⁶ el-Kîlânî, *İ’tirâfâtı ‘Abdulmutecellî*, 115-116.

“Allah seni affetsin. Ben seninle evlenmeyi kastetmedim ki. Sadece kendi duygularımı ifade etmek istedim. Bu senin canını sıkarsa da sıkmasa da senin, hayatımda her şey olduğunu söylemek istedim. Sana kesin söz veriyorum. Senin etrafında dolaşan kurtların tırnaklarını koparacağım.”¹⁷⁴⁷

Doktor, Menâl’e köyde herkesin diline düştüğüyle ilgili uyarıda bulunur.

Menâl ağlamaya başlar:

“Suç senin değil, bunda şüphe yok. Ancak çiftçiler selim bir kafayla ve mantıklı şekilde düşünmüyorlar. Peş peşe gelen belalar onları rahatsız etti, akıllarını aldı. Başlarına gelen belanın suçunu atacakları bir kurban arıyorlar. Bu mahzun havada doğru yolu bulamıyorlar, doğru karar veremiyorlar, direncini kıramıyorlar.”¹⁷⁴⁸

Meliketu’l-‘ineb romanında, roman kahramanlarından çoban Keşkül ve arkadaşları bir esrar partisinde sohbet ederler. Bunun üzerine Keşkül:

“Daha önce bin kere deldik. Gerçek şu ki, beş yıllık planı tehdit eden başarısızlığın, nüfus artışından kaynaklandığı bir gerçektir. Yani başkan mazurdur. Salâmûnî haindir, katildir, hırslıdır. Bundan dolayı üç balta darbesi ile idamı infaz edilmiştir. Birinci darbe, ilk kurban oluşundan; ikinci darbe ikinci eşinden; üçüncü darbe ise üzüm hırsızlığından dolaydır. Toplam, nüfus planlamasına saygı ihlalini engelleme cezasını oluşturuşuyor.”¹⁷⁴⁹

Dış monoloğun bir diğer örneği de; Muhtarın, hanımı ile olağanüstü hal hakkındaki sohbetine tanık oluruz:

“Çoğu zaman, kendi kendimle bu sorumluluğu taşıyamayacağıma dair konuşuyorum. Öyle görünüyor ki ben bu zaman için yaratılmamışım. Eskiden her şey arzulandığı gibi seyrederdi. Suç beni şaşırtmazdı. Bilmeceler çözümsüz gelmezdi. Günümüzde insanlar şeytana dönüştüler. Suçlarını dokuyorlar, her şeyin sahtesini yapıyorlar. Adaleti kandırmada çok becerikliler. Bu nedenle, dayaktan başka çare yoktur, diyorum. Tümü, suçlu da suçsuz da, köledir. Biz köleler dünyasındayız.”¹⁷⁵⁰

Hikâyetu Câdullâh romanına baktığımızda, gardiyan Onbaşı Câdullâh, arkadaşları Maḥfûz ile sohbet etmektedirler. Maḥfûz, Câdullâh’ı sahte para işi için ikna etmeye çalışmaktadır:

“Sen, hükümeşin, benim gibi değilsin. Senden kimse şüphelenmez. Sen denetçilerin gözlerinden uzakta olacaksın. Sen sadece mühürleyip evrakları eşim İntişâr’a vereceksin. O, sana dediğim gibi, güvenli bir yerde yaşıyor. Yerini sadece çok samimi olduklarımız biliyor. Paranın piyasaya sürülmesinden sorumlu olmayacaksın. Eşim İntişâr bekleyecek. Birkaç ay içinde istifa edeceksin, bu lanetli mesleği bırakacaksın. İçinde yaşayacağın güzel bir villa satın alacaksın. Köyünde on feddan arazi satın alacaksın. Şık bir arabaya bineceksin. Bu bir düş değil. Bu haramzadeler olmasaydı bunu yapabilirdik.”¹⁷⁵¹

¹⁷⁴⁷ el-Kılânî, *er-Rebî‘u’l-âşif*, 132.

¹⁷⁴⁸ el-Kılânî, *er-Rebî‘u’l-âşif*, 148-149.

¹⁷⁴⁹ el-Kılânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 26.

¹⁷⁵⁰ el-Kılânî, *Meliketu’l-‘ineb*, 29.

¹⁷⁵¹ el-Kılânî, *Hikâyetu Câdullâh*, 10.

Paranın basımıyla ilgili İntişâr'a soru soran Câdullâh, şu cevabı alır:

“Kaç defa açıkladım sana! Sen devletin adamısın. Şüphe senden çok uzaktır. Sonsuz güven üretebilirsin. Bize gelince, bütün gözler bizim üstümüzde. Sen de görüyorsun, sürekli yer değiştiriyorum. Önümüzdeki ay evimi değiştireceğim. Plan karmaşık ve incedir. Detayları açıklamaya fırsat yok. Başarı bir şartla yüzde yüzdür.”¹⁷⁵²

eż-Zıllu'l-esved romanına baktığımızda, dış monoloğun bir örneği olarak İmparator İyaso'nun annesi ile babası Mikâil'in iman hakkındaki konuşmalarını görürüz:

“Allah biliyor, ben seni tüm kalbimle sevdim. Babamı, sahip olduklarını sana vermesi ve seni güvenin odağı olman için çalıştım. Bir kralın, dininde soylu ve Müslüman bir adamın, oğluna, vasiyetinden daha fazlası ne olabilir? Babam merhum, torunu İyaso'yu çok seviyordu. Ölmeden önce eyalet yöneticilerinin direncini kırmış, Kilise Yüksek Meclisinin itirâzını engellemiştir. Babam senin hakkında asla şüpheye düşmedi. Sen ise tüm bunlara bir kurt gibi gözlerini dikiyordun. Kızımız Malfin'in, Sidamo eyaleti başkanı Ras Tafari ile evlenmesine itiraz ettiğini hatırlıyor musun? Sen ise kızının, senin istediğin gibi kindar ve tutucu bir Hristiyan'la evlenene kadar evde kalmasını tercih etmiştin. Menlik'in torununu ve İyaso'nun kız kardeşini bir Müslümanla mı evlendirmek istiyorsun?”¹⁷⁵³

Diğer bir örnek de İmparator İyaso'nun, kuzeni Tafari ile konuşmasıdır:

“Bazı insanların yanlış davranışlar sergilediklerini biliyorum dost İyaso. Ancak bunlar dinî otoriteyi temsil ediyorlar. Ülkedeki en yüce, manevî otoritedirler. Halk üzerinde büyük etkileri olduğu gerçektir. Durum ne olursa olsun bu inkâr edilemez.”¹⁷⁵⁴

Demun li-faḫîri şahyûnî romanında, Tom Baba, Eczacıbaşı Sântî ile sohbet etmektedirler. Peder:

“Sen, zevklerin farklı olacağı hususunda bana katılmaz mısın? Mesela bir insan yemekten hoşlanır, bir başkası mal mülk edinmekten. Üçüncüsü ise esas lezzeti kadınların kolları arasında bulur. İşte ben de kâinata ve ondaki harikalara aşığım. Yani ben ebedî gerçeğin koynunda barınmayı ve sonsuz mutluluğu orada aramayı seçtim. Doğmadan başlamış bu aşk ve sonsuza dek sürecek. Ömrümü bu tablo kuşatacak, ahirette de aynı durum devam edecek. Sântî! Ne demek istediğimi anlıyor musun?”¹⁷⁵⁵

Tom Baba manastırdan tam çıkacakken hizmetçisi arkasından seslenir ve kendisi gibi muttaki biri olmak istediğini söyleyince Peder:

“Sevgili yavrum, sen konuşmadan bile Tanrı senin dilini anlar. Çünkü o, kalpte gizleneni de bilir. Avcılar, köylüler, dilencilere kadar cahil halkın niyet ve dualarına cevap verir. Bu ezilmişlerden niceleri onun sevgili oğluna havari olmuşlardır. Sen kalbini temizlemeye bak. O zaman göklerin kapısı sana açılacak, yeryüzü senin

¹⁷⁵² el-Kılânî, *Hikâyetu Câdullâh*, 83.

¹⁷⁵³ el-Kılânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 30.

¹⁷⁵⁴ el-Kılânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 42.

¹⁷⁵⁵ el-Kılânî, *Demun li-faḫîri şahyûnî*, 6.

avucunda olacaktır. Böyle bir müminin sınırsız gücü vardır. Çünkü bu güç, ilahî gücün bir parçasıdır.¹⁷⁵⁶

Amâlikatu's-şemâl romanında ise hapiste olan 'Uşmân, ziyaretine gelen Camaka ile konuşur:

*"Kalbimin atışlarını hissettim. Korku içinde nefesleniyor ve yarışıyor. Şaşkınlıktan gözlerim oynadı. Gözlerimi yüksek tavana dikmişim. 'Bana neden bakmıyorsun' diye fısıldadı."*¹⁷⁵⁷

Romanın kötü karakterlerinden biri olan Nûr ile 'Uşmân tartışır. Ancak Nûr, onların yanlış düşündüğünü iddia eder:

*"Siz, dün benim kendimi aldattığım gibi, kendinizi aldatıyorsunuz. Ortada bir dava yoktur. İktidar için bir mücadele vardır. Ben aptallığımdan dolayı ortak oldum. Hiçbir zaman bakan olamayacağım. Sen de olamayacaksın. Bizler, liderlerin açgözlülüklerinin yakıtıyız."*¹⁷⁵⁸

Emîretu'l-cebel romanının kahramanı Meryem hasta olur ve doktora gider. Kabile reisinin kızı Meryem ile bir sohbete dalan doktor, kıza, tekrar gelirse kendisine ilaç vereceğini söyler. Genç kız:

*"Ra 'su'l-ğayme şehrine gitmeyi seviyorum. Orada ilginç şeyler var. Orada sinema var. Sen sinema görmedin mi? Bir kelimesini bile anlamadım ama güzel bir eğlenceydi. Güzel kadınlar, şarkılar, denizler, dağlar, hayvanlar ve dövüşen ve kadınları kaçıran erkekler gördüm. Hala o geceyi düşünüyorum. Ancak babam bir kez daha gitmeme izin vermiyor. Sinemanın bize ancak delilik getireceğini düşünüyor."*¹⁷⁵⁹

Diğer bir örnek ise kabile reisinin kızı ile sevgilisinin konuşmalarıdır. Meryem, 'Abdullâh'a, onu ne kadar çok sevdiğini söyler:

*"Senin için burada kaldım. İster Dabi, ister Şârikâ isterse de Ra 'su'l-ğayme veya Kuveyt olsun şehirde hayat çekilmez oldu. İnsan bir iş ve rahat bir yaşam bulur. Ancak ben, senin için, yalnızca senin için kaldım, Meryem."*¹⁷⁶⁰

Umer yazhar fi'l-Kuds romanında ise anlatıcı, Umer'in gezintilerine tanık olurken bir yandan da konuşmalarına şahit oluruz. Anlatıcı, Umer'in sorularına cevap vermeye çalışır:

"Dünyanızda meydana gelen şeylerin gerekçesini anlamak güçtür. Camileriniz büyüktür. İhtişamına ve temizliğine bakanlar, huşu duyuyorlar. Minberleriniz vakurludur. Renk ve çinilerle süslenmiştir. Tavandan sarkan lambalar, Kayser ve Kisra'nın saraylarındaki lambalardan daha lüktür. Kur'an-ı Kerim'i güzel

¹⁷⁵⁶ el-Kılânî, *Demun li-fağîri şahyûnî*, 21.

¹⁷⁵⁷ el-Kılânî, *Amâlikatu's-şemâl*, 84.

¹⁷⁵⁸ el-Kılânî, *Amâlikatu's-şemâl*, 91.

¹⁷⁵⁹ el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 19.

¹⁷⁶⁰ el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 57.

*okuyorsunuz. Ancak bir çukurda, şaşırtıcı bir çelişkidesiniz. Fitne kol geziyor. Yahudiler nasıl birlik oldu ve nasıl bir varlığa kavuştular?*¹⁷⁶¹

Umer'in İlf ile olan tartışması kendisini kızdırır. Anlatıcı bunun sebeplerini açıklamaya çalışır:

*"Bunu nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Yaşlıların ve orta yaşlıların genç kızlara âşık olmaları, yeni bir bid'attir. Lolita, Paris ve Hollywood filmleridir. Böyle işte. Aşk bid'atleri, kıyafetler, tiyatrolar yeni nesli etkiliyor. Kadın peşinde koşan şaşkın bir nesil oluştu.."*¹⁷⁶²

fi'z-Zalâm romanına baktığımızda, iki devrimci arkadaştan birinin, yani Ferîd'in Kâhire'ye gitmesi konuşulur. Ferîd, arkadaşı 'Abdu'l-mecîd'i ikna etmek için sadece iki gün kalacağını söyler. Buna karşılık 'Abdu'l-mecîd konuşmaya başlar:

*"Bu zor meseleyi çok düşündüm. Kendi özel ihtiyaçlarımız ve kişisel düşlerimiz ile inandığımız değerleri nasıl bir araya getireceğiz? Ben de senin gibi, ilkeleri bir bütün olarak kabul ediyor ve ister konuşmalarında ister makalelerimde her fırsatta onu destekliyordum. Bu desteğin, son zamanlarda anladığım gibi olmadığını anladım. Beni kemiren bir şüphe ve kendisine çeken bir bencillik var. Gerçeği olduğu gibi kendime söylemekten korkuyordum."*¹⁷⁶³

Dış monologun bu romandaki ikinci örneği ise; Ferîd'in arkadaşı 'Abdu'l-mecîd ile Şeyh Bestuveysî arasında geçer. Şeyh, 'Abdu'l-mecîd'e hitaben 'mücadelemizin hakikatini ve bundaki rolümüzü hiçbirimizin anlamadığını görmek, beni üzüyor' deyince, Şeyh şöyle cevap verir:

*"Bizim mücadelemiz krallık ve sömürüye karşıdır. Her gücün yardımına, gayretine ve herkesin bir meydanda toplanmasına muhtacız. Şiir, hitabet, resim, savaş, öğretim, tüm bunlar asla kendilerinden vazgeçemeyeceğimiz silahlardır. Bilim karşısında donuklaşmış duygular, savaşa girmek için ehil olmadığımız anlamına gelmez."*¹⁷⁶⁴

Leyâlî Turkistân romanına baktığımızda İslam karşıtlarının Müslümanlara karşı uygulamayı düşündükleri bir komplonun hesabını yaparlar:

*"Bizimle birlikte Doğu Türkistan'a muhalefet eden birçok kişi vardır. Onlara güvenimiz tamdır. Onlardan yardım isteyebiliriz. Onları yönetimde askerî ve idarî sistemin başına getirebiliriz. O zaman savaş, Hoca Niyaz gibi gericilerle Muhalif Doğu Türkistan arasında oluyormuş gibi görünür."*¹⁷⁶⁵

¹⁷⁶¹ el-Kılânî, 'Umer yazhar fi'l-Kuds, 32.

¹⁷⁶² el-Kılânî, 'Umer yazhar fi'l-Kuds, 69.

¹⁷⁶³ el-Kılânî, *fi'z-Zalâm*, 34.

¹⁷⁶⁴ el-Kılânî, *fi'z-Zalâm*, 49.

¹⁷⁶⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, 76.

Uzun süre birbirlerini görmeyen Necmetu'l-leyl ve Murâd arasında şöyle bir diyalog geçer. Necmetu'l-leyl, Murâd Hazret'in öldüğünü düşünmektedir. Necmetu'l-leyl konuşmak ister ancak konuşamaz. Kanepe üzerinde dikilir:

*“Savaşta ölen erkeklere ne kadar saygı duyuyorum. Kimsenin darağacında veya hapisane avlularında ölmesini istemem. Savaşçıların meydanlarda ölmesi gerekir yoksa canlı olarak esir düşmeleri değil.”*¹⁷⁶⁶

en-Nidâ ü'l-ḥâlid romanına baktığımızda, roman kahramanlarından Aḥmed, şeyḫe; Neden sürekli kendimizi kandırıyoruz? sorusunu yönlendirince Şeyḫ; Çünkü o, hakikat, onda riyakârlık yoktur, cevabını verir. Bunun üzerine Aḥmed şöyle der:

*“Asıl hakikat, boyun eğmemiz ve asıl felaket olan teslim olmamızdır. şeyh Anebe! Beni anlamıyor musun? Yetki sahibi herkes, İngilizlerin ve Sultanın emirlerine karşılık vermekten kaçınırsa ne olacak? Köy muhtarları, önde gelenler ve merkez idare memurları ve saltanatın her tarafındaki bütün Mısırlılar isyan çıkarırsa, o zaman işler durur ve karanlık her tarafa yayılır.”*¹⁷⁶⁷

Ḥavâce, çocuğunun tedavisi için kendisine borçlanan ama tedavisi fayda etmeyen ve çocuğu yakın zamanda vefat etmiş yaşlı kadının borcunu ertelemeye yanaşmaz. Ḥavâce:

*“Kadın! Ya öde ya da mahkemeye gidelim. Ya da toprağını bana sat. Arazini yüz cüneyh karşılığında almaya hazırım. Doksan cüneyhe ilaveten on daha vereceğim. Ne dersin?”*¹⁷⁶⁸

Nûrullâh romanında Hz. Nebî, Müslümanlara hicret izni verince onlar da durumu kendi aralarında değerlendirirler. Bunlardan biri de Umer ile kızı Ḥafşâ'dır. Umer hicret deyince kızı bunu firar olarak yorumlar, ancak bu söz Umer'i kızdırır:

*“Cahil! Bu, yeni topraklar demektir. Üzerinde hareket ettiğimiz alanı genişletmek demektir. Başka insanlara ilâhî ışığı taşımamız demektir. Aynı zamanda bu, Mekke'ye çökmüş olan donukluğu yok etmektir. Dünyadaki tek şehir Mekke değildir. Hz. Nebî İslam'ı sadece Mekke halkına getirmedir. O, Dünyanın doğusu ve batısındaki tüm insanların elçisidir.”*¹⁷⁶⁹

Umer, Hanımı ile Bedir savaşı ve Mekkeli müşrikler hakkında konuşurlar. Mekke müşriklerinden yetmiş tanesi esir alınmıştır. Hz Nebî bunları fidye karşılığı serbest bırakmayı düşünür. Ancak Umer farklı düşünmektedir:

¹⁷⁶⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, 110.

¹⁷⁶⁷ el-Kılânî, *en-Nidâ ü'l-ḥâlid*, 19.

¹⁷⁶⁸ el-Kılânî, *en-Nidâ ü'l-ḥâlid*, 69.

¹⁷⁶⁹ el-Kılânî, *Nûrullâh*, 1: 37.

“Onlar küfür milletidir. İslâm’a ve Müslümanlara ne kadar kötülük ettiler. Bunlar sadece esir değil, suçlular da. Henüz yakın geçmişte, insanı ürperten büyük suç ve günah işlediler. Bunların cezası ölümdür. Bunlar Ebu Bekir’in duygularını sömürerek, onları ağlatarak affedilmeyi ve fidyeyi kabul ettirmeyi başardılar. Hz. Nebî ile yapılan istişarede affedilmeleri ve serbest bırakılmaları oy birliğiyle kabul edildi. Ancak sadece ben yüksek sesle Hz. Nebî’ye, bunların Allah’ın düşmanları olduklarını, kendisini yalanladıklarını, kendisiyle savaştıklarını ve ülkesinden çıkardıklarını, bunların küfrün elebaşları olduklarını, bunların boyunlarını vurmasını söyledim.”¹⁷⁷⁰

Ğâtilu Ħamza romanının kahramanı VaĦşî, özgürlük hayalleri kurarken bir yandan da müşriklerin yenilmiş oldukları haberini alınca tekrar esir düşeceği korkusuna kapılır. Arkasından duyduğu ses, burada bu şekilde neden durduğunu sorunca VaĦşî, savaşın aleyhimize döndüğünü söyler. Bunun üzerine kadın:

“Şaşkın! Bu senin için, senden önce, kimse öldürmeden Ħamza’yı öldürme fırsatı demektir. Müslüman okçular Peygamberlerinin emirlerine isyan ederek ganimet toplamak için yarışmaya başladılar. Ħâlîd b. Velîd bir kuşatma hareketiyle baskın yaptı. Kureyş tekrar savaşa döndü. MuĦammed’in öldürüldüğünü iddia edenler çıktı.”¹⁷⁷¹

VaĦşî ile ‘Able sevgi üstüne sohbet ederlerken VaĦşî, ‘Able’ye kendisine karşı duygularının değişip değişmediğini sorar:

“Kelime, VaĦşî’nin kulağına bir yıldırım gibi düştü. Bütün varlığını sarstı. Bacakları titredi. Neredeyse yıkılacaktı ancak kendisine hâkim oldu.”¹⁷⁷²

Ricâlun ve zî ‘âbun romanında Dr. ‘Adil, evinde otururken bir subay gelerek Binbaşının kendisini çağırdığını söyler. Binbaşı birkaç soru sorduktan sonra kendisinin uygun kişi olduğunu söyler:

“Büyük sorumluluk altındayız. Konumuz bize daha geniş ve daha derin bir görüş sağlıyor. Burada aptallara gizli kalacak birçok durum vardır. Fitnenin elebaşları, özellikle de, Suriye’deki ayrılma ve sosyalist kararların alınmasıyla, Yemen’deki savaşın genişletilmesiyle, Amerika ve İsrail’in oyunlarırla birlikte öne çıkmışlardır.”¹⁷⁷³

Fağîle ile Nâdiye erkekler hakkında konuşmaktadırlar. Nâdiye erkeklerin başlangıçta iyi olduklarını ancak evlendikten sonra tamamen yeni biri olduklarını söyler. Bunun üzerine Fağîle araya girer:

“Eğer sana ‘Adil’in günahsız bir melek olduğunu söylesem bana inanmazsın. Bunun aksini söylesem aranızdaki büyük ilişkiyi yıkmaya çalıştığımı düşüneceksin.”¹⁷⁷⁴

¹⁷⁷⁰ el-Kılânî, Nûrullâh, 1: 72.

¹⁷⁷¹ el-Kılânî, Ħâtilu Ħamza, 37.

¹⁷⁷² el-Kılânî, Ħâtilu Ħamza, 53.

¹⁷⁷³ el-Kılânî, Ricâlun ve zî ‘âbun, 82.

¹⁷⁷⁴ el-Kılânî, Ricâlun ve zî ‘âbun, 157.

Ra'su's-şeytân romanında Paşa ile kâhyası Maḥrûs Efendi arasında geçen tartışmaya şahit oluruz. Paşa bu işin cesaretli birinin işi olduğunu söyleyince Maḥrûs Efendi, öldürmenin haram olduğunu söyler. Paşa:

“Aptal! Sen, yalan söze kanmış kalpleri, yalancı sevgileri, keskin dilleri, eşitlik, adalet, özgürlük, fırsat eşitliği ve herkes için ekmek diye kendilerinin uydurduğu ilkelerinden korktuğun kadar Allah'tan korkmazsın. Bölgede, böyle bir adamın kargaşa çıkardığını unuttun mu? Bölgeyi tehlikeye atmış neredeyse kan dökülecekti. O, fitnenin başıydı. Kargaşa bitince barış geri gelmişti. Bir keresinde binlerce çiftçi seçim sandıklarına yığılmıştı da Halk partisi kazanmıştı.”¹⁷⁷⁵

Roman kahramanı Dîyâ, Maḥrûs Efendi ile yemektedirler. Dîyâ, Maḥrûs Efendiyi misafir ettiği için mutludur. Misafir ise biraz mahcupdur. Dîyâ araya girerek misafiri rahatlatmaya çalışsa da Maḥrûs Efendi:

“Uzun kaldım ve daha da uzayacak. Aileden biriymiş gibi yaşamak hoşuma gitmiyor. Uyuyorum, uyanıyorum ve yiyorum. Camileri gezip türbeleri ziyaret ediyorum. Yine yatmak ve uyumak için eve dönüyorum. Evladım! Çocuklarıma karşı dava açmayı düşündüm ancak paramı, arazimi gasp ettiler ve beni kovdular. Allah'tan başkasına şikayet zulümdür.”¹⁷⁷⁶

Ehlu'l-Ḥamîdiyye romanına gelince; aday doktor olan roman kahramanı, okul yönetiminin yanlı ve yanlış uygulaması nedeniyle, dersten kalır ve sinir krizi geçirip bunalıma girer. Arkadaşı Râdî onu ziyarete gelir. Ancak arkadaşı hala çok karamsar bir atmosfer içindedir. Râdî ona şakayla vuracakmış gibi yapar. 'Abdu'l-muğîş çocuk olmadığını söyler:

“Çocuk gibi davranıyorsun. Her şeyin önünde hazır olmasını istiyorsun: Para, şöhret, güzellik ve ilim. Ben eminim ki sen, kalsaydın üçüncü kadınla buluşur, üçüyle de evlenmek isterdin. Bunu ancak çocuklar yapar. Onlar, bir şeyi elde etmek için yarışır ve ağlarlar. Sevgili arkadaşım! Dünya, böyle dönmüyor. Eğer kendine gelmezsen, çok pişman olacaksın.”¹⁷⁷⁷

Bir sayfa sonra Râdî, arkadaşı 'Abdu'l-muğîş'e sevdiği kız Reḥâb'ın bir başkasıyla evlendiğini söyler. Bu haber onda ikinci bir yıkıma neden olur. Ancak Râdî, arkadaşının her şeyi abarttığı görüşündedir. Zira Reḥâb'ı öldüreceğini söylemektedir. Râdî sert bir şekilde konuşmaya başlar:

“Yeter, sapkınlık davetçisi! Aşk için özel bir kanun yok. Muminlerin akıllarına ve gönüllerine hükmeden tek kanun Allah'ın kanunudur. Senin aşkın kanunu diye adlandırdığın şey aşktır. Kadının hayat arkadaşını sadece kendisinin seçtiğini, özgür olduğunu söyleyen kimse ihanetle suçlanır ve ölümü hak eder. Sen 'Abdunnâsır'ın sapkın ve azgın zebanilerinin yaptıklarını yapıyorsun. Elinde yetki olsa sen, güzel

¹⁷⁷⁵ el-Kılânî, *Ra'su's-şeytân*, 11-12.

¹⁷⁷⁶ el-Kılânî, *Ra'su's-şeytân*, 78.

¹⁷⁷⁷ el-Kılânî, *Ehlu'l-Ḥamîdiyye*, 63.

*sanatçıları kaçıır, muhalifleri kırbaçlatırsın. Çünkü sen olgun değilsin. Olgunlaşacak gibi de değilsin.*¹⁷⁷⁸

Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî romanında şahit olmadığı bir olayı görmüş gibi anlatan Şarkâvî, ortalığı karıştırır. Polise ifade verirken bir hikâyeye uydurur. Bu yalan hem ortalığı karıştırır hem de ne olduğu belli olmayan ilginç ve karışık bir tip olan Yûnus'a fırsat verir:

*“Öyle görünüyor ki, suçun arkasında siyasî etkenler var. Halk söylenenlerden bir şey anlamıyor. Ancak doğal olarak ve sadece işiterek siyaset kelimesini, durumun tehlikeli olduğunu anladılar.”*¹⁷⁷⁹

Dış diyalogun romandaki diğer bir örneği yine Yûnus'un konuşmasıdır. Köylüyü toplar ve onlara İnâyât hakkında konuşmaya başlar:

*“Ben sözümün kesilmesini sevmem. Size yanlış gelen olursa sormayın. Cahil, bu Allah kelamıdır. Önemli olan bu kez, İnâyât hanımın yokluğunun daha uzun sürmesidir. Onu endişe sardı. Ailesi, arkadaşları ve tanıdıkları kendisini soruyorlar. Her tarafta baktılar ancak bir iz bulamadılar. İçine kuşku düştü.”*¹⁷⁸⁰

İmra ʻetu ʻAbdulmutecellî romanına baktığımızda ʻAbdulmutecellî'yi doktorun muayenesinde görürüz. Doktorla sohbet etmektedirler. ʻAbdulmutecellî, doktora yeni bir partinin nasıl olacağını sorar ancak doktor, siyasî partilere katılmak istemediğini ifade edince ʻAbdulmutecellî:

*“Sen haklısın. Partilerin çoğu kendi istediklerini yapıyorlar. Muhalefet bir işe yaramıyor. Halk kaybolmuştur. Emir, emir sahibindedir. Ben şahsen, seçim sandığına gitmekte bir yarar görmüyorum. Zira başarı veya düşüş, çoğunlukla seçim sandıklarıyla bağlantılı değildir.”*¹⁷⁸¹

Diğer örnekte ise sahneye ʻAbdulmutecellî'nin karısı Ummu Şâbirîn çıkar. Kocasıyla sohbet etmektedirler. Akşam yemeğinden sonra kocasına sorunun ne olduğunu söyler. ʻAbdulmutecellî çevresiyle uyum sağlayamadığını kabul eder. Bunun üzerine Ummu Şâbirîn, kocasına karşı bir konuşma yapar:

*“Açıkça söylüyorum. Para güç demektir, ʻAbdulmutecellî! Eğer zengin olursan tüm boyunlar sana eğilir. Sadece seni yüceltmek ve saygı için boyun eğen muhtar değil. Cami imamı da kazancın onda dokuzunun ticarete olduğunu, Hz. Nebî'den aktarıyor.”*¹⁷⁸²

¹⁷⁷⁸ el-Kılânî, *Ehlu'l-Hamîdiyye*, 65.

¹⁷⁷⁹ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 29.

¹⁷⁸⁰ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî*, 54.

¹⁷⁸¹ el-Kılânî, *İmra ʻetu ʻAbdulmutecellî*, 22.

¹⁷⁸² el-Kılânî, *İmra ʻetu ʻAbdulmutecellî*, 27.

Ḥamâmetu's-selâm romanında da Rebî' ile sevgilisi Sekîne konuşmaktadırlar. Sekîne, Rebî' için övgü dolu sözler söyler. Babasının iyi bir insan olduğunu ama evlenmelerine izin vermeyeceğini söyler:

“Biz, fakir bir aileyiz. Göz, kaşın üstüne çıkamaz. Size kıyasla biz kimiz ki? Sizin arazileriniz, işçileriniz, paranız ve önde gelen insanlarla bağlantılarınız vardır. Biz kendi halimizdeyiz. Sözümü kesme! Bırak da insanların bizim hakkımızda söylediklerini söyleyeyim. Beni en çok mutlu edecek şey Rebî'nin karısı olacağımdır. Bu, büyük bir temenni ve bir küstahlıktır. Ancak kalbimi ne yapayım? Kalp kendisi seçiyor. Eğer kendimi kontrol edebilseydim, kendisini sadece seni düşünmekten alıkoyardım. Ancak bütün iradem felç oldu. Senden başkasını gözüm görmüyor. Sensiz hayat çok tatsızdır. Rebî'! Sen benim alın yazımsın.”¹⁷⁸³

İkinci örnek ise yine Sekîne ile Rebî' arasında geçen bir diyalogdan alınmıştır. Rebî', düğün gününün yaklaştığını söyleyince, Sekîne, ‘ne zaman?’ diye sorar:

“Durumu ona açacağım. Sanırım çiftçilerle olan kavga ve sorunlar bittikten sonra benimle ilgilenecektir. Çünkü bu sorun onu çok meşgul ediyor ve davayı ilk biz açacağız. Babam arazileri bizzat kendisi işletmeye niyetli. Bunun bana ve kardeşime ek yük getireceğinde şüphe yok.”¹⁷⁸⁴

er-Raculu'lleẓî âmene (İnanan Adam) romanında, Aryan, Şems ile karşılaşır. Ona elindekileri sorar. Şems de sahip olduğum güzel şeyler diyerek cevap verir. Aryan ise Şaqr'ı kast ederek bu hediyelerin şeytanın bir rüşveti olduğunu söyleyince Şems:

“Biliyorum ancak Şaqr bana karşı oldukça cömerttir. Tam bir insandır. Şu elbiselerin güzelliğine, bilezik ve mücevherlere bakar mısın? Şu ayakkabı ve çantaya bak! Benim için bu büyük bir servettir. Ancak milyarder biri için bu, bir şey değildir.”¹⁷⁸⁵

Dış monoloğun bir diğer örneği ise Aryan arkadaşları ile İslam hakkında sohbet ederken Aryan camilerde müziğin neden olmadığını sormasıdır. Arkadaşı gülerken:

“Çünkü cami ibadet yeridir ve sükûnet gerekir ki namaz kılanlar dualarını tamamlayabilsinler. Allah korkusunun lezzeti ve Allah'a yakın olma, Müslümanlar için, Dünya'daki tüm çeldiricilerden daha değerlidir. Müslümanın kalbindeki bu mübarek sevinç şölenine hiçbir dünya mutluluğu yaklaşamaz.”¹⁷⁸⁶

¹⁷⁸³ el-Kılânî, *Ḥamâmetu's-selâm*, 17.

¹⁷⁸⁴ el-Kılânî, *Ḥamâmetu's-selâm*, 47.

¹⁷⁸⁵ el-Kılânî, *er-Raculu'lleẓî âmene*, 23.

¹⁷⁸⁶ el-Kılânî, *er-Raculu'lleẓî âmene*, 34.

Rıhletun ilellâh romanına baktığımızda Tarih öğretmeni Nebîle ile Selvâ konuşurlar. Selvâ, ‘babanın çocuğundan bile şüphelendiği bir zamandayız’, der. Bir nefes alan Nebîle:

*“Hiçbir partiyi benimsemiyorum. Devletin güvenliğine karşı değilim. Casus da değilim. Çoğu şeyi, kendi hakkımızda olanları bile, bilmiyoruz.”*¹⁷⁸⁷

Diğer örnekte ise Nebîle gözaltına alınmış ve soruşturma geçirir. Kendisine, okuduğu kitaplar sorulur. Suçunu itiraf etmesi istenir. İtiraf edecek bir suç işlemediğini ve konuşulanları anlamadığını söyleyince soruşturmacı öfke içinde konuşmaya başlar:

*“Sana anlatacağım. Kamuoyunu hükümete karşı dolduruyor ve bunların sadece kendi görüşün ve eleştiri olduğunu iddia ediyormuşsun. Kamuoyunu doldurmak, kıskırtmak anlamına gelir. Kıskırtmak isyana, devrime ve karmaşaya iter. O zaman ülke yanar ve yıkım yayılır. Fitne yayılır. Bu da sömürgecilere ve Siyonistlere altın fırsat verir. Şimdi anladın mı kültürlü güzel? Ey nesilleri eğiten ve onlara ahlak öğreten!”*¹⁷⁸⁸

Leyâlî suhâd (Uykusuz Geceler) romanında ise hapisshaneden yeni çıkmış kahramanımız, başka ülkeye gitmenin hesabını yapar. Karşılaştığı kişinin istihbarattan olduğundan şüphelenir. Kolundan tutarak açıklamasını ister. Onun da Ebu Za‘ bel Hapishanesinde kaldığını öğrenince kahramanımız konuşmaya başlar:

*“Ben Tara çiftliğinde bir konuk idim. Solcular bizden çok daha iyi durumda idiler. Şimdi seyahat ediyorlar. En yüce makamlarda oturuyorlar. Özellikle de Kruşçev Mısır’ı ziyaret ettikten ve büyük barajın inşası bittikten sonra. Solcuların koruyucuları olan büyük bir devlet vardı. Bize gelince, bizim sadece Allah’ımız vardı.”*¹⁷⁸⁹

er-Râyâtu’s-sevdâ romanında sahne, uzun zamandır sefere giden kocasını pencere önünde bekleyen Lâmi‘a ile açılır. Lamia endişelidir. Aynı zamanda da cariyesi ile kahramanımız ‘Ali’nin dönüşü hakkında konuşmaktadırlar. Cariyesi Yasemin, efendisinin, Lâmi‘a’nın hasretine dayanamayacağını söyler. Bir iç çeken Lâmi‘a şunları söyler:

*“Bu beni şaşırtıyor. Kocamın bana olan sevgisinden şüphe duymuyorum. Fakat neden beni ihmal ediyor. Bazen çok üzülüyorum. Niçin biliyor musun? Çünkü bazı davranışlarında tehlike işaretleri görüyorum. İlkelerini benden daha çok seviyor. İlkeleri için daha değerli olan şeyleri ve hayatını kurban ediyor.”*¹⁷⁹⁰

¹⁷⁸⁷ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 60.

¹⁷⁸⁸ el-Kîlânî, *Rıhletun ilellâh*, 65.

¹⁷⁸⁹ el-Kîlânî, *Leyâlî suhâd*, 17.

¹⁷⁹⁰ el-Kîlânî, *er-Râyâtu’s-sevdâ*, 5.

2.2.5. İç Monolog

İç monolog okuyucuyu, kahramanın *iç dünyası* ile karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın, daha doğrusu anlatıcının, varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorum ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır. Bu yöntemin uygulandığı bölümlerde dil, dilbilgisi kurallarına uygun ve bilinçli bir yaklaşımla kurulmuş cümlelerden çok, konuşma diline daha yakındır. İç monologda doğal bir süreç, yalın bir yapılanma vardır ve cümleler, düşüncelerin, duyguların doğal akışına uygun olarak serbest bir akışla şekillenir. Bu yönüyle iç monolog, en azından anlatıma, anlatılana doğallık kazandırma ve dolayısıyla bireyin duygu ve düşüncelerini gerçekçi bir anlayışla yansıtma yolunda önemli bir araç olmuştur.¹⁷⁹¹

İç monolog, romanı, anlatıcı-yazarın işlevinin neredeyse yok olduğu sahneleme/gösterme yöntemiyle aktarmayı kolaylaştıran tekniklerden biridir. Bu yöntem kişilerin ruhsal durumlarını, suç, yanlışlık ve günahlarını itiraflarını, beklentilerini, hayal kırıklıklarını, özlemlerini, tasavvur ve tahayyüllerini sergilemede oldukça yararlı bir yöntemdir.¹⁷⁹²

Elleżîne yaħteriķûne (Kavrulanlar) romanının kahramanı Dr. Muhammed, uzun süre eşinden ve çocuklarından uzak kaldıktan sonra Kâhire'deki evine döndüğünde duygularını ve sevincini dile getirir:

*“Her gün uzun süre pencereden bakıyor, uyanırken ve uykumda sizleri görüyordum. İki küçük kolun boynuma sarıldığını hissediyor sonra kendime geldiğimde kimseyi bulamıyordum.”*¹⁷⁹³

Dr. Morris'in ayak oyunları nedeniyle başka bir bölgeye gönderilen Dr. Muhammed üzüntü içinde:

*“Sadece bir kişiyi memnun etmeye çalıştım. Kendisinde bir iman olan vicdanım rahat ve Allah'ı râzı etmeye çalıştım.”*¹⁷⁹⁴

el-Yevmu'l-mev'ûd romanının kahramanı Adnan b. Munzir, bir yıldır kaldığı hapishaneden çıkmış; psikolojisi bozulmuştur. Annesi olmasa belki canına dahi kıyacaktı:

¹⁷⁹¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 289-291.

¹⁷⁹² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 180.

¹⁷⁹³ el-Kılânî, *Elleżîne yaħteriķûn*, 80.

¹⁷⁹⁴ el-Kılânî, *Elleżîne yaħteriķûn*, 171.

“Hem her şeyi hem de hiçbir şeyi düşünmüyorum. Neredeyse yeni oluşturulmuş psikolojik bir hapishanedeymişim gibi hissediyorum. Anneciğim, hapishanenin sadece demir parmaklık, surlar ve gardiyanlardan olması gerekmiyor. Aksine insan özgürlüğü tamamlandığında boynuna ve bileklerine vurulmuş zincirleri daha çok hissediyor.”¹⁷⁹⁵

Adnan b. Munzir arkadaşı ‘Abdu’l-a‘lâ ile Manşûrâ şehrine giderler. Ortalığa saçılmış cesetleri görünce Adnan, savaşın yıkım gücünü görür, üzülür:

“Bu savaşların bir sonu yok mu? diye kendime sürekli soruyorum. İnsan kendi insan kardeşinin barış ve sükûnet içinde yaşamasına izin vermez mi?”¹⁷⁹⁶

Mevâkibu’l-âhrâr romanında işgale direnişin önderi olan Muştâfâ Beştîli zindandan salıverildiğinde duygularını şu şekilde ifade eder:

“Ahh! Ey Kâhire geceleri, sana döndüm! Senin sırların, anıların ve uzun havaların vardır. Yüzlerce yıldır var olan, sonsuzluğa devam eden inatçı adımların ve yürüyüşün terkedilmediği sonsuz caddelere, kubbeleriyle ve minareleriyle yüksek camilere, mavi kubbelere döndüm. Gözyaşları donmuş ve kalpleri demirden iradeyle dolmuş kahramanlara. Ey onurlu şehir! Kalbimde çok özel bir yeri olan çocuklara döndüm. Ey Kâhire geceleri! Sana döndüm! Ey çarpan kalp! Bu, Allah’ın verdiği sözdür. Ey ülkem! Ben senin onurunu korumak için hala gecenin karanlığında gecenin ipiyle zırh dokuyorum. Hala sıkıntı ve zorluklar dağılsın, şafak doğsun diye karanlığın eşliğini çalıyorum.”¹⁷⁹⁷

‘Azrâ û Câkartâ romanında, roman kahramanı Faţıma, çektiği sıkıntılardan daralmış, kendini kaybedecek kadar kendini şehrin sokaklarında kaybetmiştir. Bir yandan da yaşadıklarına anlam veremez:

“Dünya! Benim bildiğim Câkartâ bu mu? İmkânsız! İnsanlar sanki kanunların geçerli olmadığı bir ormanda otlıyorlarmış gibiler.”¹⁷⁹⁸

eţ-Tarîku’ţ-tavîl romanında roman kahramanı Süleyman, komşu kızı Besîme ile ilgili duygularını açıklar:

“Besîme’yi yaşıma ve yaşına uygun bir sevgiyle seviyordum. Benim gözümde değerli ve büyüktü. Babası şeyh Hâfîz ve annesi Hudre’ye göre Besîme şöhretli biri idi. Öğrenci olarak ise; bana göre, bu küçük köyümüzde onun, çok özel bir yeri vardı. Nazarımda kötü bir kelime olan hizmetçi kelimesi, gökten düştüğünde hayallerime ve düşlerime çarptı. Besîme kendisine emredilen, hakir görülen ve tekmelenen bir hizmetçi mi oldu? Savaş zenginlerinin, kibirli beylerin artıklarıyla mı yaşıyor?”¹⁷⁹⁹

İç monoloğun diğer bir örneği de hizmetçi olarak gittiği evde kendisine tecavüz edildikten sonra bir kenara atılan ve bunun sonucunda çıldıran Besîme’yi anlatıyor:

¹⁷⁹⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev‘ûd*, 48.

¹⁷⁹⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev‘ûd*, 186.

¹⁷⁹⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-âhrâr*, 204.

¹⁷⁹⁸ el-Kîlânî, *‘Azrâ û Câkartâ*, 148.

¹⁷⁹⁹ el-Kîlânî, *eţ-Tarîku’ţ-tavîl*, 48-49.

*Besîme'yi kapı deliğinden görebildim. Kalbim şiddetle çarpıyordu. Bütün vücudum titriyordu. Odada aşkın bir şekilde oturuyordu. Onu, neyin sihirli bir prenses haline getirdiğini bilemedim. Bu prenses hakkında hiçbir şey bilmememe rağmen, onu efsanelerde okumuştum. Hayalimde, hep betimlendiği gibi, Besîme çok çekici, güzel ve solmasına rağmen yüzü çok tatlı idi.*¹⁸⁰⁰

İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî romanında, 'Abdu'l-mutecelli, hapisshaneden salıverilir. 'Abdulmutecellî, gökyüzüne bakarak, başını bir sağa sola hareket ettirerek konuşmaya başlar:

*Vinç! Eğer insan olsa cennete girerdi. Niçin? Öncelikle insana hizmet ederek Allah'a boyun eğdiği, tam rızasını kazandığı ve kendisine verilen emirleri yerine getirdiği için. Ne şikâyet etmiş ne de bıkkınlık göstermiştir. İkinci olarak da çalışmak ibadettir. İhtiyacından fazlasını yemez, açgözlülük etmez, fazlasına isyan eder, karşı çıkardı. Üçüncü olarak ise bir çocuk gibi masum ve itaatkârdır. Onur veya gurur peşinde koşmazdı. Basit ve yardımseverdir. İnsanın yükünü alır. Eğer kalsaydım, onun güzelliklerini anlatır, anlatmaya da devam ederdim. Vinci arıyorum diye bana deli diyorlar. Bence delilik onu yitirmektir. Benimle onun arasında bir çeşit aşk vardır. Kendimde eridiğim gibi onda da eriyorum. Bana öyle geliyor ki, kanımda dolaşan demir, onun demiriyle aynı gruptandır. Kanımızda onun demiri olmazsa anemiye yakalanırız.*¹⁸⁰¹

2.2.6. Bilinç Akımı

Bilinç akımı, aslında bir iç çözümleme tarzı ve bir iç konuşma şeklidir. Çünkü bilinç akımının amacı, kahramanın iç dünyasını, psikolojik durumunu bütün çıplaklığı ile aracısız bir biçimde okuyucuya aktarmaktır. Bununla birlikte bilinç akımı gerek iç çözümlemeden, gerekse, iç konuşmadan ciddi farklılık arz eder.

Bilinç akımında anlatıcı, okuyucu ile kahraman arasından çekilir ve kahraman iç dünyasını doğrudan doğruya kendi diliyle bize anlatır. Dolayısıyla bilinç akımı tahkiye değil, bir tür gösterme, sahnelemedir.

Bilinç akımının iç konuşmadan farkına gelince, iç konuşmada hem anlatılanlar (konu) belli bir mantık ve düzene sahiptir hem de cümleler (dil) düzenlidir. Hâlbuki bilinç akımında bu iki niteliği göremeyiz. Yani anlatılanlar arasında bir mantık ve düzen olmadığı gibi, cümleler de düzensiz ve bozuk olabilir. Çünkü bilinç akımı, bilinç baskısından kurtulan insan bilinçaltının, serbest bir şekilde dışa sızmasıdır.¹⁸⁰²

¹⁸⁰⁰ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu'ṭ-ṭavîl*, 312.

¹⁸⁰¹ el-Kılânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 155-156.

¹⁸⁰² İsmail Çeşişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 108.

Bilinç akımının bir örneğini *el-Yevmu'l-mev'ûd* romanının kahramanı Adnan'ın konuşmalarında görüyoruz. Annesinin, ne düşünüyorsun sorusuna cevaben:

*“Her şeyi düşünüyorum. Hiçbir şey düşünmüyorum. Neredeyse kendi içimde oluşan bir zindanda gibi hissediyorum. Hapishanenin mutlaka demir parmaklıklardan olması gerekmiyor. Aksine, özgürlüğünü gerçekleştirmek isteyen insan, boynunda ve bileklerinde zincirler hissediyor.”*¹⁸⁰³

Mevâkibu'l-aḥrâr romanının kahramanları hapse atıldıklarında işkence görürler. İşkencenin etkisiyle kahramanlardan biri buna şöyle tepki verir:

*“Ben suçsuzum. Ben bir şey yapmadım. Suat, çok ayıp! Annenin sözünü dinle. Bana biraz soğuk su ver. Boğazım yanıyor. Arkadaşım ben seni hiç aldatmadım ki. Fiyat sana dediğim gibi. Gavriye ve Bulak kömürcülerinde de sınırlı. Fiyatı neredeyse maliyetine gelecek. Ahh! Ezher'de insanları öldürüyorlar.”*¹⁸⁰⁴

eṭ-Ṭarîḳu'ṭ-ṭavîl romanında, babası tarafından, çalışıp para kazansın diye İskenderiye şehrindeki zengin bir eve hizmetçi olarak gönderilen Beşime, başına gelen birçok kötü olaydan sonra bilincini yitirmiş bir şekilde konuşmaya çalışır:

*“Efendim! Yazık, günah. Benden ne istiyorsun? Hayır, hayır yapamam! Babam duyarsa, beni öldürür ve etimi köpeklere atar. Efendim, benimle evleneceğini mi söylüyorsun. Bu evliliği ben istemiyorum. Bu gerçekleşirse hanımım beni döver. Ben bir hizmetçiyim efendim. Beni bırakın. Efendim benden yine ne istiyorsunuz. Asla! Bunu kabul etmeyeceğim. Bana evlenme sözü verdin ama tutmadın. Ne diyorsun? Beni kovmakla ve polise teslim etmekle mi tehdit ediyorsun? Benim bir fahişe olduğumu ve suçu sana mı atacağını sanıyorsun. Efendim, günah sana. Bana zulmediyorsun. İrzıma geçen sensin. Artık bakire değilim. Bana evlilik sözü verdin ama hala beni oyaltıyorsun. Öyleyse hala benimle evlenme sözünü tutuyorsun. İstediyini yap. Efendim nereye gidiyorsun? Port Said'e mi? İskenderiye yerine orada mı oturacaksın? Olsun. Ben her yerde seninle olurum. Ancak içim rahat olsun diye öncelikle benimle evlen. Babam gelip beni bu halde görünce ne olacak? Yemin ederim efendim o zaman benim kanımı içer. Öldü? Nasıl? Babamın öldüğünü mü diyorsun? Olanağı yok. Beni görmeden ölemez. Beni evlenmiş olarak görmeden. Efendim, sen beni aldatıyorsun.”*¹⁸⁰⁵

Umer yazḥaru fi'l-Ḳuds romanında roman kahramanı Halife Umer ameliyattan çıktıktan sonra bilinçsiz şekilde konuşmaya başlar:

Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın kulu, müminlerin emiri Umer'den Numan b. Mukarrin'e. Selamun aleyke. Sana hamd ederim Allahım. Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. Bana, birçok acemin Nihavend şehrinde toplandığını bildirdi. Mektubum sana ulaştığında, Allah'ın yardımı, emri ve zaferiyle, yanındaki Müslümanlarla birlikte yürü. Onlara şiddetle davranmayın, eziyet etmeyin, sıkıntıya sokmayın. Haklarını ve düşüncelerini engellemeyin. Bir Müslüman benim için yüz

¹⁸⁰³ el-Kılânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 48.

¹⁸⁰⁴ el-Kılânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 156.

¹⁸⁰⁵ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu'ṭ-ṭavîl*, 307-308.

bin dinardan daha değerlidir. Kûfe halkına bir mektup yazdım. Eğer uygun görür ve askerlerin toplanırsa seninle birlikte gelen acemlerle ve diğer katılımcılarla Feyruzan'a yürü. Benim sorumluluğum büyüktür. Bütün komutanlara yazıp, her şeyi bana yazmalarını ve savaş meydanındaki her şeyin temizlenmesini istiyorum. Onların arasında yaşıyordum gibi olmak istiyorum. Sana yazıklar olsun 'Umer, bu ağır yükü üstlendin. Karşılaştığında rabbine ne diyeceksin? Sa'd, Allah kötülükleri silmez. Ancak kötülükleri iyilikle siler. Allah ile kul arasında nesebe değil itaatine bakılır. Onurlu kişiler de alçak kişiler de bu dinde eşittir. Üstünlükleri boyun eğmeyledir. Peygamberin yaptığına uy ve sabret."¹⁸⁰⁶

fi'z-Zalâm romanına baktığımızda roman kahramanı Ferîd, başta sistemin halka çektiği zulüm ve yedi yıl yattığı hapisanelerdeki uygulamalardan dolayı hapisanede iken çıldırır:

Ha ha ha, 'Abdu'r-rahmân Efendi! Sen s..tir git. Aynısı da sana Muhtar Efendi. Ben çok büyük bir vekilim. En büyük kanun koyucu benim. Nuheyre! Nuheyre! Cevap ver bana. Konuş benimle. Birden, onunla evleneceğim. şarkısını söylemeye başlar. İster ölsün ister ölmesin! Kahrolsun 'Abdurrahmân! Efendi halk düşmanıdır. Kahrolsun kral! Ha ha ha. Kanun ya dörtte bir ya da beşte bir öneriyor. 'Abdurrahmân Efendi alçaktır. Alçak oğlu alçaktır. Zavallı Nuheyre, beni seviyordu. Suçlar iki kısma ayrılır. Kişiye karşı suçlar. Devlete karşı suçlar. Ah Ülke! Kanundan anlamaz. Şeyh Bestuveysi de ona uyanlar da kahrolsun. 'Abdurrahmân Efendiyi keseceğim!"¹⁸⁰⁷

Ricâlun ve zi 'âbun romanında kahraman 'Adil, huzur ve özgürlükten yana umudunu kesmiş bir halde kürsünün yanında durur, hoparlöre yaklaşır ve kalabalığın ortasında slogan atmaya başlar:

"Özgürlük kahramanı yaşasın! Zaferin kahramanı yaşasın! Üçlü saldırının galibi yaşasın! Zalim, temizlik kahramanı, başkanısın. Arap ulusçuluğunu diriltensin. Birliğin babası. Sosyalizmin babası. Kahrolsun halk düşmanı hainler! Bugünden sonra gericilik yok artık. Karşı devrimin günahları kahrolsun! Başkan! Canımız sana feda olsun. Yaşasın özgürlük savaşçıları! Filistin Araptır. Hainlere ölüm."¹⁸⁰⁸

Rıhletun ilellâh romanının kahramanlarından biri olan Maḥmûd Şaḫr, olmayan bir silah üzerinden işkence görür. Gördüğü işkencenin etkisiyle bilincini kaybeder:

"Beni yanına al. Ölümünden korkmuyorum. Beni onların ellerinden al. Benim tek sevgilim sensin. Acıyan, merhamet edensin. Bayılmam senin bir rahmetin idi. İlahi! Neden bunları sürekli uyutmuyorsun! Artık yaşamda yaşamayı hak edecek bir şey kalmadı."¹⁸⁰⁹

"Allah'a yemin ederim doydum. O kadar ki artık yemek istemiyorum. Evet. Kalbimin sevgilisi geldi. Beyaz, dinî bir kıyafet giyiyordu. Sadece elini ve yüzünü gördüm. Yüzü bir melek gibiydi. Gözleri sevgi ve şefkat yayıyordu. Çorak kalbimi

¹⁸⁰⁶ el-Kılânî, 'Umer yazharu fi'l-Ḳuds, 96.

¹⁸⁰⁷ el-Kılânî, fi'z-Zalâm, 241- 242.

¹⁸⁰⁸ el-Kılânî, Ricâlun ve zi 'âbun, 76, 77.

¹⁸⁰⁹ el-Kılânî, Rıhletun ilellâh, 26.

yeşertiyordu. Yumuşak elini tıraşlı kafama koydu. Ağlayarak gülümsedi. Vücutumda hareket eden hücrelerin her birinde yaşamın nabzını hissettim.”¹⁸¹⁰

Umduğunu bulamayan Kaţţân Paşa büyük bir psikolojik çöküş yaşar:

“Ben kimim? Vatansız biriyim. Hiçbir yere ait değilim. Dünyanın bir turnak makası kadar değeri yoktur. Ben kendime aitim. Tek istediğim zengin ve güven içinde yaşamak ve kızımın salınarak yürümesiydi. Bütün ilkelere lanet olsun. İnsanlar paranın kölesi olmuş. Korkunun kölesi. Herkes kendi nefsi için çalışıyor. Hepsi bencildir.”¹⁸¹¹

2.2.7. Diyalog

Diyalog yani konuşma, en doğal anlatım yoludur. Doğal akışıyla konuşma, dilin esasıdır. Çünkü insan dilek ve isteklerini onunla ortaya koyar. Konuşma faaliyeti, genellikle iki veya daha fazla insan arasında gerçekleşir. Edebiyatçılar, özellikle romancılar, kahramanlarını karşılıklı konuşurarak metinlerini zenginleştirmişlerdir. Diyalog, iki veya daha fazla kişinin arasında gerçekleşen konuşmadır. Her şeyden önce diyalog yöntemi, romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebî ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı aşikâr kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır. Romanın bünyesine katılmak istenen her şey, cansızdır; bir nesneden ibarettir. Romancı onlara ruh verir; canlandırarak okuyucunun karşısına çıkarır.¹⁸¹²

Elleżîne yahteriķûn romanının kahramanı Dr. Muhammed, dürüst, namuslu ve Allah’tan korkan biridir. Bu nedenle hastalar, onun nöbetçi olduğu günü beklerler. Bu konuyla ilgili hastabakıcı ile Dr. Muhammed arasında şöyle bir diyalog geçer:

- Doktor! Çözüm nedir?

-Sorun yok.

- Evet. Hamîd açık şekilde tehdit eder gibi:

- Dr. Moris’in çevresi geniştir. Tıbbî çevreler onu korur. Onun kademine de kimse karşı çıkmaz. Sen zarar edersin.

-Ne demek istiyorsun?

-Neden kızılıyorsun? Sadece nasihat ediyorum.

¹⁸¹⁰ el-Kılânî, *Riķletun ilellâh*, 29.

¹⁸¹¹ el-Kılânî, *Ķalâ ĩ ‘u’l-fecr*, 14.

¹⁸¹² Tekin, *Roman Sanatı*, 276-278.

-Nasihat mi?

-Ben temiz bir yolda yürüyorum ve bölgeye uygun bir hareket tarzı takip ediyorum. Ben mi zararlı çıkacağım?

Ḥamîd, ümitsizlik içinde başını sallayarak konuşmasına devam eder.

-Yarın görürsün sen. Beyefendi, dünya böyle. Her şeyin bir bedeli var. Herkes gibi davran.¹⁸¹³

el-Yevmu'l-mev'ûd romanının kahramanlarından Kral Şaliḥ hasta yatağında acılar içinde yatarken gelen bir elçiyle aralarında hem olayların gelişiminde rol oynayan hem de kahramanın psiko-sosyal durumunu ortaya koyan şu diyalog geçer:

-Bu gerçekten oldu mu?

Elçi, evet anlamında başını sallar.

- Ne zamandan beri?

-Uzun zamandır yığınak yapıyorlar.

-Şimdi neredeler?

- Efendim aylardır Kıbrıstalar.¹⁸¹⁴

Mevâkibu'l-aḥrâr roman kahramanı Beştîlî ile oğlu Ḥuseyn arasında yine kahramanın iç sıkıntısını gösteren bir konuşma gerçekleşir:

-Bir mucizeye ihtiyacımız var.

-Evet.

-Oğlum! Gerisi Allah'a kalmıştır.

-Yeni haberi duydun mu?

-Nedir?

-Hizmetçilerden biri bana Aḥmed Medlûbî ve ailesinin göçtüğünü söyledi.

-Ne tarafa?

-Doğuya, Cehennem dibine!

-Tüm bunlar değerli bir arkadaşın söyleyeceği şeyler midir?

-En kıymetli şey, vatandır.¹⁸¹⁵

¹⁸¹³ el-Kîlânî, *Elleẓîne yaḥterikûn*, 49-50.

¹⁸¹⁴ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 25.

¹⁸¹⁵ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 59.

'*Azrâu Cākartâ* romanının ana kişisi Fatma ile karşıt roman kişilerinden Aydid arasında sert bir tartışma meydana gelir, Fatma:

-Ben tüm halkın birliğine inanıyorum.

-Halk dediğin gerçekte işçi sınıfıdır.

-İşçi sınıfı işçiler, çiftçiler, aydınlar, hür insanlar, askerler ve ilericilerdir.

-Sana göre işçi sınıfı senin felsefene inananlardır.

-Böyle bir şeydir işte.¹⁸¹⁶

Ṭalâi 'u'l-fecr romanının ana kahramanı İbrâhîm ile görünüşte ilgisiz ve dağınık Muhsin arasında geçen ilginç bir diyalog ortaya çıkar. İbrâhîm:

-Bilmiyorum, yaşam sana nasıl güzel. Hepimizin yaşamı bir şeytanın elinde iken de yüreğin rahat.

-Malı sahibine ver. Artık kandan, suikastlardan ve zulümden usandık. Hutbelerden ve vaazlardan bıktık. Sen, cihat ve kahramanlık hakkında abartılı abartılı konuştuğunda ben kusacak gibi oluyorum.

-Sen ne kötü bir kardeşsin! Sen konuştuğunda benim acım şiddetleniyor.

-Senin alçaltıcı yaşamın tüm kusurlarını ortaya seriyor.

- Senin gibi hepsi bedava şeyler.

-Kes sesini!

-Sen kes sesini! Tüm bu rezil şeyleri nasıl söylersin? Benim abin olduğunu unutma!¹⁸¹⁷

eṭ-Ṭarîḳu't-ṭavîl romanında ise romanın anlatıcısı ile anlatıcı Süleyman'ın aşık olduğu 12 yaşındaki komşu kızı Besîme arasındaki geçen diyalog okurla paylaşılır:

-Allah seni korusun, Besîme!

-Bana tatlılardan bir şey getirmedin mi?

-Bi daha ki sefere inşaAllah.

¹⁸¹⁶ el-Kılânî, ' *Azrâ u Cākartâ*, 23.

¹⁸¹⁷ el-Kılânî, *Ṭalâ i 'u'l-fecr*, 39.

-Senden bir şey istemiyorum!

-Ne! Kızdın mı bana? Sen de biliyorsun ki aldığım iki kuruş, ancak tren parasını karşıladı.¹⁸¹⁸

Leylun ve kuḍbânun romanında ana roman kişilerinden hapisane müdürünün hanımı İnâyât Hanım ile mahkûm Fâris arasında geçen bir diyaloga şahit oluruz. Konuşmanın sonunda olanlar olur. İnâyât hanım:

-Oturabilirsin,

-Olamaz.

-Neden?

-Hanımefendi ben itaatkâr hizmetçiniz...

-Yatağın üzerine otur!

-Otur! Oturmanı emrediyorum sana.

- Hanımefendi unutmayın ki ben bir mahkûmum, suçluyum. Biliyor musun?

- Müdürü boş ver. O Qâhire'de. Ben yalnızım.

- Fakat tellerdeki arızayı sabaha kadar bulursun.

-Üstüm pis ve yatağı...

-Bir sigara yak.¹⁸¹⁹

İtirâfâtü 'Abdulmutecellî romanında ise çalınan bir vincin peşinde koşan kahramanımız 'Abdulmutecellî ile Ebû Sâlim köyü muhtarı İbrâhîm Savân arasında geçen biraz gülmece diyaloga tanıklık eder okur:

-Bu, ümmetin iradesini tehdit eden tehlikeli bir meydan okumadır.

-Önemli olan 'Abdulmutecellî'nin kendisini oyalayacak bir meşguliyet bulmasıdır.

-Vinci aramak için Qâhire'ye gideceğim.

-Çalınan vinçle bizim ne bağlantımız var?

¹⁸¹⁸ el-Kîlânî, *eḡ-Ṭarîḡu'ḡ-ṭavîl*, 20.

¹⁸¹⁹ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḍbânun*, 78-79.

-Vinç bizim kaderimiz.

-Dünya hırsızlarla doludur.

-Ancak vinçleri her zaman çalmıyorlar.¹⁸²⁰

Şarşâba köyüne yeni gelen Hemşire Menâl, diğer doktorla yaptığı konuşma aracılığıyla köydeki kişileri tanıma imkânı bulur. Bu sayede olayların gelişimi sağlanmış olur. Bunlardan biri de karanlık işler çeviren Hâmîd ustadır. Doktor oturmaya devam etmektedir. Kimse konuşmaz. Kısa bir sessizlikten sonra Doktor ayağa kalkar:

-Menâl, der. Bir gerçeği öğrenmen gerekir.

-Nedir?

- Hâmîd usta karanlık ve şüpheli biridir.

-Nasıl?

-İnsanlar içini dışını bilmezler. Hem de bölgedeki uyuşturucu tüccarlarından biridir. Bu ince, kibar yumuşak adam, maskesinin ardında merhametsiz bir yüreği gizler. Ona *Vaḥşi* lakabını vermişlerdir. Bir gün sen de ona neden böyle davrandığımı ve rüşvetten başka, olmayan hediyeleri kabul ettiğimi anlarsın. Açıkça ben kimsesizim. Garipler, içlerindeki acı ve korku duygusunu içlerinden atamazlar.

-Ondan korkuyor musun?

-Neden korkmayayım? Ben burada insanların hoşnutluğunu da satın alıyorum.

-Biz kanunları ve kuralları olan bir toplumda yaşıyoruz. Kimse kimseyi yiyemez.¹⁸²¹

Romana adını da veren hırslı ve tamahkâr biri olan Câdullâh'ı hanımı ile konuşurken görürüz. Hırsları ve zenginlik hevesi onu uyuşturucu kuryeliğine götürür. Bu konuda hanımı ile bir diyaloga girerler:

-Bu nedir?

¹⁸²⁰ el-Kılânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*, 5.

¹⁸²¹ el-Kılânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 43-44.

-Esrar ve afyon, Meymûne!

-Vay bana!

-Cahil! Bunlar hapisane içinde dağıtılacak. Yani bu on cüneyh demek anlıyor musun? Benim maaşımdan biraz daha az. Hem bu ilk defa değil ki.

-Denetimlerde senin için korkuyorum.

-Denetimi benim arkadaşlarımdan biri yapıyor.

-Ancak insanın yapısında ihanet vardır.

-Korku bizi hep dipte bırakacak.

- Câdullâh, biz neden aza kanaat etmiyoruz?

-Çünkü az, yetmiyor. Çünkü az, zulümdür.¹⁸²²

2.2.8. Geri Dönüş

Roman, zaman bakımından geçmiş, hal ve geleceğe açık bir türdür. Roman sanatında geçerli olan zaman *şimdi*'dir. Her şey bu şimdi içinde kurgulanır. Ancak romancı gerçek olan şimdiden geçmişe ve hatta geleceğe uzanır; dolayısıyla anlatıma bir *sahihlik* kazandırır. Özellikle geçmiş, roman için önemli bir zaman dilimidir. Romanı besleyen zaman dilimi *geçmiş*'tir: Yakın ve uzak geçmiştir. Romancı bu çizgide derlediği bilgi, görgü, düşüncelerle romanı hazırlar.¹⁸²³

Ancak romanı *beşerî* ve *toplumsal* kılan değerler *geçmişten* ödünç olarak alınır ve yazılan her şey, bu ödünçün karşılığı olarak iade edilir. Romanda yer alan her şeyin; insanın, çevrenin, zamanın, eşya ve düşüncenin bir mazisi vardır. Romancı bu elemanlara ruh ve can vermek için fırsat buldukça geçmişe döner. Dar anlamda geriye dönüş olayları veya kişileri tanıtmak için yakın zamana; bir saat, bir gün, iki gün veya birkaç gün öncesine dönüştür. Dar anlamda geriye dönüş kısmen açıklayıcı, ama daha çok destekleyici bir özellik taşır. Yapıcı geriye dönüş bir olay veya kahraman hakkında okuyucuyu aydınlatmak gerektiğinde başvurulur. Dar anlamda

¹⁸²² el-Kılânî, *Hikâyetu Câdullâh*, 4, 5.

¹⁸²³ Tekin, *Roman Sanatı*, 253.

geriye dönüş yöntemi roman sanatının gelişiminde önemli bir rol oynamış diyebiliriz.¹⁸²⁴

Eşini ve çocuğunu Kâhîre’de bırakıp Şarşâba köyüne gelen Dr. Muhammed, yaşadığı hüznü *dar anlamda geriye dönüş* tekniğiyle anıları Kâhîre’ye gider:

*Aklı Kâhîre’de kaldı. Eşi, iki küçük çocuğuyla beraber ordadır. Tabi kalbi de onlarla birlikteydi. Karısının gözleri yaşlı el sallamasını hatırladı. Henüz bir aylık olan kızını ve diğerini ise kundağında uykuya teslim olmuş olarak hayal etti. Kâhîre’deki güzel yuvasında kaybolmuştu. Kalbi çarptı, neredeyse nerde olduğunu ve etrafındakileri unutacaktı. Gözyaşları sel oldu.*¹⁸²⁵

el-Yevmu’l-mev’ûd romanının kahramanı Adnan, arkadaşı ‘Abdu’l-a‘lâ ile, savaş için çıktıktan sonra etrafına bakındı ve boşluktan ve karanlıktan başka bir şey göremedi:

*“O an aklına zindanda iken yaşadığı yoksunluk ve yalnızlık geldi. Bu zindan ona, bütünüyle arkadaşının evine taşınıyormuş gibi geldi. Üzüntüyle iç çekti. Kendisine acı anılar ve kasvetli hüzünden başka bir şey getirmeyen karabasanlardan kurtarmaya çalıştı. Kendisini tam kurtaracaktı ki, kulaklarına yardım isteyen değişik çığlıklar geldi.”*¹⁸²⁶

Mevâkibu’l-aḥrâr romanında Fransız işgali başladığında roman kahramanı Beştilî ile ailesi arasında gitmekle kalmak arasında bir tartışma yaşanır. Karısının gitme teklifini reddeden Beştilî’ye cevap, daha önce Memlûkler tarafından soyulan dükkânını hatırlatır:

*“Memlûklerin dükkânını soydukları günü unuttun mu? Kimse yerinden kıpırdayamamıştı. Hatta Ezher Şeyhi eş-Şarḳâvî bile, Murâd Beye karşı içi boş bir protestodan başka bir şey yapamadı. Unuttun mu? Hepimiz her zaman yalnızız. İsyân ve kan günlerindeyiz. Kendisini kurtaran mesuttur. Sen her zaman benim görüşlerimi küçük görüyor ve alay ediyorsun. Düşünce şeklini ne zaman değiştireceksin, bilmiyorum.”*¹⁸²⁷

‘Azrâ’u Câkartâ romanı ana kahramanı Faḫîma’nın nişanlısı Ebu’l-Ḥasan, yürüttüğü İslâmî faaliyetlerden dolayı tutuklanır. Tutukluluk hali devam ederken Faḫîma’yı özler:

Ebu’l-Ḥasan, hüznü gark oldu. Faḫîma’yı hatırladı. Faḫîma’nın kendisi için su, yemek ve hava kadar gerekli olduğunu fark etti. Her şeyin ötesinde, Faḫîma, onun varlığının ve ruhunun bir parçasını oluşturuyordu. Ona olan sevgisinin derinliğini fark etti. İçini bir vesvese kapladı. Faḫîma, kendisini terk edip başkasına

¹⁸²⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 253-259.

¹⁸²⁵ el-Kîlânî, *Ellezîne yaḫterîkûn*, 8.

¹⁸²⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 179-180.

¹⁸²⁷ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aḥrâr*, 22.

*bağlanabilir miydi? Bu abartılıydı. Kendisine güldü. Bu anılar kalbini sıkıyordu.*¹⁸²⁸

Geri dönüş tekniği uygulamasının bir örneğini de yazarın *eḫ-Ṭarîḫü'ḫ-ṭavîl* adlı romanında buluruz:

*Seyyid Bedevî camisinde ders çalıştığım günü unutamam. Cami çok kalabalıktı. Cebimi yokladım ama cüzdanımı bulamadım. Şansızlığıma bakın ki, iki gündür Ezher'li arkadaşım ile küsmüştük. İki gün boyunca kuru ekmeği tuza banarak yedim. Gururum bana ondan borç almaya izin vermedi. Aynı zamanda o da, olanları bilmesine rağmen bana ödünç para vermeye teşebbüs etmedi. Beni bu sıkıntıdan Saîd kurtardı.*¹⁸²⁹

Leylun ve kuḫbânun romanının kahramanı 'Înâyat Hanım, henüz lise öğrencisi bir genç kız iken babası ile yaşadığı bir olayı tekrar zihninde canlandırır:

*“Babası, duygusuz bir şekilde onu, alnından öptü. Babacan ve durgun bir öpücüktü. Tepkisiz. Yine de, aydınlık yüzüne düşerken bakışları; teşekkürler, dedi. Sınavları kazandığında veya övülecek bir davranış sergilediğinde babası böyle yapar ve alnından öperdi.”*¹⁸³⁰

'Abdulmutecellî hapisten çıkarıldığında tekrar tekkeye gider. Ancak Şâbirîn'i özler:

*Yiyip içtikten sonra 'Abdulmutecellî derin bir uykuya dalar. Seyyide caddesinde Beyûmî ile eski Memlûk evinde geçirdiği o tath günler aklına gelir. Gökyüzü aydınlık ve dolunay vardır. O, korkusuzca kayalıklarda kendine yol açan Sâbirîn'i, yeşil denizlerin ortasındaki köyünü hatırlar. Köyde minareler, kocaman ağaçlar ve sohbet meclisleri vardır. Dişleri olmadan yemek yiyen Rummâne'yi, çalışma, dua ve gözyaşından başka bir şey bilmeyen annesini; ümitle, güzellikle ve canlılıkla hareket eden Bedriye'yi hatırlar.*¹⁸³¹

“er-Rebî'ü'l-âşif romanında ise Sağlık Merkezinde göreve yeni başlayan Hemşire Menâl ile doktor kendi aralarında sohbet ederken, doktor birden Menâl'i zorla kolları arasına alır ve dudaklarından öper. Kurtulmaya çalışsa da doktorun kılı kollarından kendisini kurtaramaz. Menâl'in yaşadığı bu olay ona, henüz aşru'l-'ayn hastanesinde stajyer doktor olarak çalışırken başına gelen başka bir tacizi hatırlatır.”¹⁸³²

“Nöbetçi olduğu bir gece, stajyer doktor yakışıklı ve çekici biriydi. Menâl'i kendine çekti. Bağırmaya veya yardım istemeye korktu. Onun kollarında uyudu. Ondan

¹⁸²⁸ el-Kîlânî, *Azrâ û Câkartâ*, 119.

¹⁸²⁹ el-Kîlânî, *eḫ-Ṭarîḫü'ḫ-ṭavîl*, 137-138.

¹⁸³⁰ el-Kîlânî, *Leylun ve kuḫbânun*, 92.

¹⁸³¹ el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*, 139-140.

¹⁸³² el-Kîlânî, *er-Rebî'ü'l-âşif*, 31.

sonrası ise acı vermeyen sıradan bir şey olur ve insanı sarhoş eden tatlı hatıralara dönüşür. Bunun benzerleri tıp fakültelerinde de oluyordu.”¹⁸³³

Uyuşturucu ticareti ve sahte para basımı nedeniyle Câdullâh tutuklanır ve gardiyan olarak çalıştığı hapishaneye mahkûm olarak konulur:

Câdullâh bir rüyadaymış gibi yürür. Parlak gün ışığına rağmen karanlık, ruhunda, kalbinde ve kafasındadır. Kafasında anılar, arı oğulu gibi olur. Harp Hapishanesinde iken öldürdüğü tıp fakültesi öğrencisini hatırlar:

“Titreyerek uzandı. Suçsuz beyaz bir güvercin gibi kaniyordu. Küçük ilâh, ‘Ben Câdullâh’ım. Harp Hapishanesinin canavarıyım.’Elinde siyah kırbağı istediği gibi sallıyordu. Kimisini şiddetli şekilde dövüyor, çıplak bedenleri kanatıyordu. Kadeh tutuşturarak güzel kadın bedenini, para desteleri ve krallık senetlerini düşünüyordu. Atılım ve ümit geceleri. Câdullâh hep aç hep susuz idi. Binlerce cüneyh parası olmasına rağmen kendisine egemen olan derin bir doyumsuzluğu vardı.”¹⁸³⁴

eż-Zıllu’l-esved romanının iki ana kahramanı İyaso ile Tafari kendi aralarında sohbet ederken zihinlerine öğrenci iken hatırladıkları anıları gelir. Tafari ikisi beraber ders çalışırken aniden İyaso’ya :

-Seni, deden Menlik’ten sonra İmparator olarak düşünemiyorum.

-Doğrudur. Menlik başka, ben başka biriyim.

-Ancak arkadaşım, kralın bazı özgül özellikleri vardır.

-Tafari, sen ne demek istiyorsun?

- Demem o ki, krallık için vakar, sertlik ve kararlılık, ayrıca diğerlerinde olmayan bir yücelik gerekir. Çünkü imparator, diğer insanlardan başka bir yaratılışa sahiptir.

-İyaso biraz da dalga geçerek, bunu hangi İncil’de okudun? dedi.

- Bilakis tecrübe sayfalarında, yaşamın pratiği içinde öğrendim.

-Öncülleri yok mu? Tafari!

-Senin, yetişkin bir bedeninin, çocuk gibi aklın ve şair gibi bir kalbin vardır.

-Sen ise bir cellatsın, Tafari!¹⁸³⁵

¹⁸³³ el-Kılânî, *er-Rebî‘u’l-âşif*, 31.

¹⁸³⁴ el-Kılânî, *Hikâyetu Câdullâh*, 219.

¹⁸³⁵ el-Kılânî, *eż-Zıllu’l-esved*, 38-39.

Demun li-faḫrî ṣahyûnî romanının ikincil kahramanı Papaz Tom, arkadaşı eczacı Santî ile sohbet ederlerken Tom'un gözünde ve gönlünde çocukluk hatıraları canlanır:

“Seyahat uzun, yorucu ancak keyiflidir. Sardunya adasındaki günleri ve geceleri hatırlıyorum. Biz çocuğuz, sahil çok güzeldir. Çocuklar temiz sulara ördekler gibi oynuyorlar. Masum güllüşleri ufukları dolduruyordu. Güzel kızların tebessümleri hamaklarda. Kurtlar gibi yiyoruz. Her şey harika. Kilisenin okuluna girdim. Gözlerimi Hakikat kitabının ilk satırlarında gözlerimi açtım. Kitaplarda her şey bulunmuyordu. Birçok şeyi tecrübelerimizle öğreniyorduk.”¹⁸³⁶

Amâliḫatu's-şemâl romanı kahramanlarından Câmâkâ, Müslüman olur ve bu nedenle de adını Sa'îde olarak değiştirip misyonerlik kurumundan kurtulmaya çalışır. Bu kaçışları sırasında duygu ve düşünceleri onu geriye götürür:

“Anıları geri döndü. Putperestliği bırakıp Hristiyanlığı seçtiğinde ne bir engel ne de bir baskıyla karşılaşmamıştı. Bilakis aksine davranışlar görmüştü. Kendisine tüm misyonerlik kapıları açılmış, kendisine öğrenim ve iş fırsatları sunulmuştu. Her zamankinden daha fazla ilgi ve alaka görüyordu. Ancak İslam'ı benimsedikten sonra işler biraz değişti. Kapılar yüzüne kapatıldı. Bazı suçlamalar yapıldı. Rızkı ve şerefi için savaşması gerekti. Şimdi ise hapsedilmekle karşı karşıyadır.”¹⁸³⁷

Emîretu'l-cebel romanının anlatıcı-yazarı, çalıştığı hastaneden ayrılıp başka bir şehre gidecektir. O ayrılma sürecinde vedalaşacağı hemşire Fatsala hakkında düşünürken zihni, babası ile olan anılarına dalar:

“Eskiden değerli âlim babama sığınırdım. Beni üzen ve şaşırtan şeyleri sorar, sevgisini yudumlar, susuzluğumu giderir, isyanımı sakinleştirirdim. Bana sürekli Allah hakkında konuşurdu. İmanın, her hastalığın ilacı olduğunu vurgulardı. Hoşnutluğun mutluluk olduğunu söyler, şeytanın oyunlarını ve mü'minin kalbine nasıl sızdığını aktarırdı. Beni yerin altındaki zindana sevk ettiklerinde onun doğru sözlerini hatırlıyorum. Bedenimi yakan kırbaç yaralarını ve bütün benliğimi dolduran öfkemi de hatırlıyorum. Ölümü çağırıyor fakat bulamıyordum. Babamın konuşmaları gıdamdı.”¹⁸³⁸

Umer yazharu fi'l-Ḳuds romanında romanın ana kahramanı olan Umer'in anıları, Rasulullah'ın vefat ettiği günlere gider:

“Korkunç günlerdi. Hz. Nebî'nin ölümü başlangıçta katlanamayacağım bir darbe idi. Bu, doğrudur. Ne, ne yapacağımı ne de, ne diyeceğimi bilemedim. Ebu Bekir iman bakımından en büyüğümüz; yakın bakımından ise en güçlümüzdü. Durumu soğukkanlılıkla karşıladı. Benim hayatım hakkında da çok şey biliyorsunuz.”¹⁸³⁹

¹⁸³⁶ el-Kılânî, *Demun li-faḫrî ṣahyûnî*, 7.

¹⁸³⁷ el-Kılânî, *Amâliḫatu's-şemâl*, 102.

¹⁸³⁸ el-Kılânî, *Emîretu'l-cebel*, 51, 52.

¹⁸³⁹ el-Kılânî, *Umer yazharu fi'l-Ḳuds*, 44-45.

fi'z-Zalâm romanının kadın kahramanı Nuheyre, günlük tutmaya başlar. Bu günlükler bağlamında anılarını hatırlar ve yazar:

“Neyin beni aylar öncesine döndürdüğünü bilmiyorum. Arkadaşım Firdevs’i ve onun aşk, evlilik ve aile mutluluğu hakkındaki sözlerini hatırlıyorum. Ayrıca bizzat söylediği şu sözlerini hatırlıyorum:

“Sen aşkı bir nedene bağlıyor ve yaklaşıyorsun. Aşk bunların dışında bir şeydir. Aşkın, bir mantığının ve tekniğinin olmadığını kastediyorum. Firdevs sen doğru söyledin. Bazı şeyler beni aptallaştırdı. Zira ben o gerçeği tam olarak kavrayamadım.”¹⁸⁴⁰

Leyâlî Turkistân romanında geri dönüş tekniğini anlatıcı-yazar Murâd Hazret’in dilinden öğreniriz. Arkadaşı Manşur ile sohbet ederken ona Allah yolunda savaşmaktan daha şerefli bir şey olmadığını söyler:

“Ancak bazen kendime geliyorum ve masum çocukluk günlerine dönüyorum. Ailemi, gölü, yeşil arazileri, güzel sabahları, şen dünyayı hatırlıyorum. Tüm bunlar neden kayboldu ki?”¹⁸⁴¹

en-Nidâ û'l-ĥâlid romanında geri dönüş tekniği örneğini ise roman kahramanı Aĥmed Şelbî’nin sevgilisi ve aynı zamanda muhtarın kızı Şâbirîn’in annesinin hatıralarında görürüz. Anne iç geçirir. Büyük bir gülümseme ve aydınlık bir yüzle şunları söyler:

“Senin yaşında genç bir kız idim. Tam olarak ne istediğimi bilmiyordum. Bazen kendimi, saygı duyduğum birini küçük görürken bulurdum. Sevdiğim birine ise öfke duyardım. Bunlar duyguların çatışmasıdır, canım. Çünkü biz gerçeklerden kaçırız. Ne hoş günlerdi!”¹⁸⁴²

Nûrullâh romanında ‘Umer’in anılarından bir örnek verilir. Bir süre sessizlik olur:

“Eskiden beni, ölüm ve yaşam meşgul ederdi. Yaşama âşıktım. Ölümün adından tir tir titrerdim. Yaşamın, iğrenç dar bir çukurda, karanlığın, toprağın, çürümenin ve yokluğun olduğu yerde bitmesi, beni çok üzüyordu.”¹⁸⁴³

Nûrullâh romanındaki diğer bir örnekte ise Hz. Nebî’nin kızı Zeyneb’in geri dönüşlerini izleriz:

“Zeynep her şeyi hatırladı. Loş ışıklı küçük hücrelerinde yıpranmış bir hasırın üstünde oturuyordu. Eşi ne hakkında düşündüğünü fark etti. Ona doğru şefkatle yaklaştı, solgun yüzüne baktı. Loş ışığa rağmen gözlerindeki yaşları gördü. Ne olduğunu

¹⁸⁴⁰ el-Kılânî, *fi'z-Zalâm*, 177.

¹⁸⁴¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, 148.

¹⁸⁴² el-Kılânî, *en-Nidâ û'l-ĥâlid*, 76.

¹⁸⁴³ el-Kılânî, *Nurullâh*, 1: 55.

sordu. Zeynep ise üzüntüsünün sebebinin bu uzun yıllar boyunca el-Ḥuveyrîs olduğunu söyledi.”¹⁸⁴⁴

Ricâlnun ve zî ‘âbun romanının kahramanı doktor ‘Âdil, tıp fakültesi öğrencisi iken fakirlikten dolayı gidip yardım aldığı günleri hatırlar. Babası:

“Artık bir kuruş paramız dahi yoktur. Hayvanları, eşiği ve evin eşyalarını sattık. Elimizde ekip biçtiğimiz tarlanın dışında bir şey kalmadı. Tarlayı ya da onun bir kısmını neden satmadığımızı sorma. ‘Âdil, bu olamaz. Bunlar senin ve kardeşlerinin mirasıdır. Kalması gereken tek şeydir. Üç feddan. Bu da çok bir şey değildir. Amcandan biraz borç istedim ancak o, senin, kızı ‘Azîze ile evlenmeni şart koştu. Sen bir çiftçiyle evlenmek istemiyorsun. Evlat, dünya çok acımasızdır. Sen hala tıp fakültesi üçüncü sınıf öğrencisisin. Çalayım mı ‘Adil? Yoksa tüfeğimi alıp yol mu keseyim? Tek çarem Evkaf bakanlığının muhtaç öğrencilere yardım verdiğini duydum. Neden gidip bir denemiyorsun?”¹⁸⁴⁵

Ra ‘su’ş-şeytân romanının kahramanı Dîyâ, yeni başladığı gazetecilik yaşamının ilk günlerini hatırlar:

“Eskiden sana bir şeyler söylemiştim. Hatırlıyor musun? Gazetecilik yaşamımın ilk günleriydi. Makalelerimi yayınlamak için fırsat bulamıyordum. Onlara inaniyor, etkisine ve önemine güveniyordum. Bir sürpriz oldu ve büyüklerden biri bir konu hakkında bir makale yazmamı istedi. Onu en güzel şekilde yazdım ancak bir gün sonra makalemin bir gazetede baştan ayağa yayınlandığını gördüm, çok şaşırdım. Makale benden makaleyi isteyen kişi adına yazılmıştı. Kan beynime sıçradı. Yanına gittim. Kibarca gülümsedi ve elime iki cüneyh sıkıştırdı. Konunun çok basit olduğunu bütün gazetelerde olduğunu söyledi. Asıl önemlisi herkes makalemi okudu ve tepki verdiler. Yorum yaptılar. Tüm övgüler ona gitti. Meçhul askere ise sadece mutluluk kaldı. O da makaleyi insanların okumuş olmasıydı.”¹⁸⁴⁶

Ehlu’l-Ḥamîdiyye romanının ana roman kişisi ‘Abdu’l-muğîs, üniversite yıllarındaki anılarını hatırlar:

“Eski günleri ve öğrenci birliği seçimlerindeki cesaretini, ses getiren konuşmasını hatırlamaya başladı. İnandığı ilkeler yolunda hayatını kurban etmeye hazırdı. Tarihinde kara bir leke olan intihar denemesinin zilletini de hatırlıyordu.”¹⁸⁴⁷

Kağıyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarkâvî romanı kahramanı Ebû’l-futûh eş-Şarkâvî’nin, uydurduğu bir yalan yüzünden başına gelmeyen kalmaz. Çektiği bunca sıkıntıdan sonra romanın sonuç kısmında çocukluğuna dönerek bir teselli arar:

“eş-Şarkâvî, gözlerini kapattı. Uzaklara daldı. Çocukluk günlerini hatırladı. Üvey annesi çok zalim biriydi. Ona yemek vermez ve aç bırakırdı. Bir keresinde bir parça et çaldı diye eş-Şarkâvî’yi şiddetle döver. eş-Şarkâvî bir yol bulamayınca eti kedinin yediğini iddia eder. Bir keresinde de aynı kedi sütü içer. Üvey annesinin işkencesinden kurtulmayı yalanda bulur. Şarkâvî büyüdüğü zaman bile ondan rayiç

¹⁸⁴⁴ el-Kılânî, *Nurullâh*, 2: 10.

¹⁸⁴⁵ el-Kılânî, *Ricâlnun ve zî ‘âbun*, 12.

¹⁸⁴⁶ el-Kılânî, *Ra ‘su’ş-şeytân*, 151.

¹⁸⁴⁷ el-Kılânî, *Ehlu’l-Ḥamîdiyye*, 99.

fiyatına satmasını istiyorlardı. Rayiç fiyat ne demektir? Beş kuruşa satın alıp altı kuruşa satmaktır. Herkes bunun doğru olduğunu bilir. Peki, aldığı fiyattan daha azına nasıl satar? Rayiç fiyat adaletli değildir. Zarar ve zulümdür. Gıda bakanlığı tarafından gönderilen müfettişler ve muhbirlerin de payı var. Her bir muhbire bir karpuz, kavun veya bir kilo üzüm verilir. Kendi kendisiyle dalga geçerek, karpuz ülkesi! der. Köy yöneticisi, korucu başı ve muhtar da aldıklarına ücret ödemezler. Köy halkı bile onu önemsemezler ve her ne kadar doğruyu dese de onu küçümserler. Ne zaman sahte bir haberi, uydurulmuş bir öyküyü ve yayılmış bir yalanı net şekilde gördüğünde hemen ona koşup daha fazla bilgi vermesini isterler. Tüm dünya yalan ve ikiyüzlülük üzerine kuruludur. Kim doğru dese korku ve sıkıntıyla karşılaşır.¹⁸⁴⁸

İmra 'etu Abdulmutecellî romanında bir boşanma olayına şahit oluruz. 'Abdulmutecellî, karısı Ummu Şâbirîn'i bir öfkeyle boşar, şeyh ile Muhtar da durumu telafi etmeye çalışırlar. 'Abdulmutecellî, evreni kaplamış bir karanlık içinde yürür. İnsanlar, her zaman olduğu gibi erkenden yatarlar. Bir çok köyün aksine köyelerine elektrik girmemiştir:

*"Abdulmutecellî, karısının, en kısa sürede eve elektrik alacağına dair sözünü hatırlar. Ondan önce de yeni eve bir jeneratör satın alacağını söylemişti. Bu, sıradan bir kadın değildi. Bir cadı idi. Ancak onu seviyordu. Hem de yaşamına soktuğu onca sıkıntıya rağmen. Ona olan sevgim artıyor. Kendisini boşamama rağmen hala ona olan özlemimden eriyorum."*¹⁸⁴⁹

Hamâmetu 's-selâm romanına baktığımızda başlarda kötü, zalim ve zorba bir adam olarak karşımıza çıkan el-Hâc 'Abdu'l-vedûd'un Cuma namazında yaşadıklarını tüm cami cemaati görür. O gün görevli imamın olmayışı nedeniyle Cuma namazını Ezher öğrencisi kıldırması, hutbede ise fakirlere yardım, ahlakın düzeltilmesi gibi konuları ele alır ancak bu durum zalim ağa 'Abdu'l-vedûd'un hoşuna gitmez ve imamı dövmeye yeltenir ancak cemaat etten duvar örerek onu korurlar:

*"el-Hâc 'Abdu'l-vedûd ne zaman kendisi ile camideki genç imam arasında devasa bir engel olan sert insan duvarını hatırladıkça; tehdit ve ateşi tutuşturan bakışları gördükçe; imamın gözlerini oymaktan ve karşı çıktığı engeli ve duvarı yapanların kanını dökmekteki aczini ve içini dolduran kinini hatırladıkça daha da katılaştı. Artık tüm eylemleri yaralı onurunun intikamından başkası olmayacaktı. İlk defa yeniliyor ve olanca parasına, arazisine ve çocuklarına rağmen aczini hissediyordu."*¹⁸⁵⁰

Rıhletun ilellâh romanının kötü karakteri 'Utve'nin çocukluğundan bir kesit sunar yazar. Bu geri dönüş, Harp hapishanesinin acımasız celladı 'Utve'nin dilinden değil de anlatıcının dilinden verilir. Yazar burada bu tekniği kullanarak 'Utve'nin başka bir yönünü okura göstermeye çalışır. Bu hikâyeye meydana geldiğinde 'Utve çocuk idi. Sürekli hatırında olduğundan asla unutmuyordu:

¹⁸⁴⁸ el-Kılânî, *Kaçkıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, 110-111.

¹⁸⁴⁹ el-Kılânî, *İmra 'etu Abdulmutecellî*, 108.

¹⁸⁵⁰ el-Kılânî, *Hamâmetu 's-selâm*, 45-46.

“Bir keresinde annesi kendisine güzel bir oyuncak getirmişti. Oyuncak küçük bir araba idi. Üzerindeki siyah düğmeye bastığında, araba hareket ediyor, yürüyor ve ses çıkarıyordu. Küçük zili çalıyordu. Küçük oyuncuğun şoförü ellerini ve başını oynatıyordu. Küçük Utve biricik oyuncuğu önünde büyülenmiş gibi oturuyordu. Henüz beş yaşında idi. Bu metal bilmecenin altındaki kıskırtıcı sırrı çözmek istedi ancak yapamadı. Büyüklere sordu. Ancak onların söylediği hiçbir şeyi anlamadı. Sonunda oyuncuğunu aldı ve bir köşeye çekildi. Sonra içinden bazı plakalar, kablolar ve küçük parçalar çıkana kadar onu taş a vurdu. Dehşetle ona baktı. Hiçbir şey anlamadı. Parçaları tekrar birleştirmeye çalıştı. Tamir edilemez haldeki oyuncuğunun parçalarını toplamak istedi, yapamadı. Annesine ve kardeşlerine koştu. Tamir edilemeyeceğini söylediler. O hala eskiden olduğu olmasını istiyordu. Annesi oyuncuğun öldüğünü söylediğinde, çok ağladı. Bu olay, Utve'nin derinlerinde büyük izler bıraktı.”¹⁸⁵¹

Leyâlî's-suhâd romanında geri dönüş tekniğini romanın ana kahramanı 'Abdu'l-kâdir'in dilinden okuruz. Evli olmasına rağmen ünlü bir sanatçı olan Şâfi ile zoraki evlendirilir. Bu olayın verdiği dalgınlık içinde iken aklına karısı Bedriye ve küçük kızı Hüdâ gelir:

“Dün ile bugün arasındaki en büyük fark nedir? Melek yüzlü karısının temiz yüzünü hayal eder. Kendisiyle konuşur. Ağzından çıkan sözler, yalanla kirlenmemiş temiz bir bakirenin kelimeleridir. Küçük Hudâ'yı hatırlar. Omuzlarımda oynar, saçımı çeker ve ayaklarını sallandırır. Deh! Eşek, derdi. Masum sözleri, şeker ve serçe ötüşü gibiydi.”¹⁸⁵²

er-Râyâtu's-sevdâ ' romanının kahramanı 'Ali ise haksız yere öldürülen babasının hatıralarına dalar:

“'Ali b. Ebî Umeyme yine haksız yere öldürülen babasının hatıralarına dalmış, acı çekiyordu. Babasının katili, ağarmış vakur sakallarını temiz kanıyla boyamasına ne gerekçe bulacaktı. Bu işten geri dönmeme kararı aldı.”¹⁸⁵³

Meliketu'l-'ineb romanında ana karakteri canlandıran Berâ'im, annesinin tüm ısrarlarına rağmen evlenmek istemez. Bu isteksizliğin kökleri kim bilir belki de Berâ'im'in hatıralarında gizlidir:

“Berâ'im, kendisi küçükken olan bir olayı hatırlar. Olayın kahramanı köydeki genç ve garip öğretmendir. Kız öğrencisine tutkun ve ücretsiz olarak özel ders vermektedir. Kız henüz on üç yaşındadır. Hiçbir şey bilmiyordur. Öğretmen ders sırasında ona uzun uzun bakar. Şaşırılmıştı. Kıza önce iltifat etti sonrasında ise onu öptü. Kız dişlerini gösterdi. Öpmenin ayıp ve haram olduğunu biliyordu. Koşmaya başladı. Nefes nefese, olanları babasına anlattı. Babası çok kızdı ve silahını çıkardı. Titreyerek bekâr öğretmenin evine koştu. Berâ'im, babasının elini tutmuş, olacıklara bakıyordu. Babası silahını öğretmene doğrulttu.”¹⁸⁵⁴

¹⁸⁵¹ el-Kılânî, *Rıhletun ilellâh*, 82.

¹⁸⁵² el-Kılânî, *Leyâlî's-suhâd*, 145.

¹⁸⁵³ el-Kılânî, *er-Râyâtu's-sevdâ* ', 70.

¹⁸⁵⁴ el-Kılânî, *Meliketu'l-'ineb*, 17.

Memleketu'l-Bel'utî (Belûtî'nin Krallığı) romanı, yazarın dedesine bir armağanı olarak kabul edilebilir. Roman, ana karakteri Bel'ûtî'nin yaşam öyküsüdür. Dede gençliğinde çok çapkındır. Köyün kızlarından biriyle gezerken yakalandığı o hatıralarından birini anlatır:

*“Fasulye tarlasında komşu kızı ile otururken babam Oşman bizi gördü. Biz gülüşüyorduk. Birden kafama söğüt dalından bir sopa indi. Silkelendim. Kız koştu. Ben öylece, kırbaç darbelerini yiyerek oturduğum yerde kalakaldım. Sonra kalktım. Bir kelime demeden sessizce kaldım.”*¹⁸⁵⁵

Arđu'l-Enbiyâ (Peygamberler Diyarı) romanında ise kadın kahramanlardan Neclâ'nın anılarına şahit oluruz:

*“Başı acı hatıralarla döndü. Hayfa ve kanları hatırladı. Tüfeklerini insanların sırtlarına çevirmiş saygısız ve insan haklarını bilmeyen aşağılık adamları hatırladı. Yahudiler. Aşağılıklar. Esirlerden hiçbirinin isimlerini bilmiyorlardı. Sadece kurbanlarını ve katliamı.”*¹⁸⁵⁶

2.2.9. Özetleme

Roman, kendi yapısı ve mantığı içinde eklektif ve teksifi (seçici ve yoğunlaştırıcı) bir özelliğe sahiptir. Romancı, türün kendisine sağladığı imkânlarla rağmen, her şeyi anlatamaz. O, önünde sonunda seçici bir anlayışın adamı olmak, dolayısıyla romanın yapısında yer alan elemanları karakteristik yönleriyle anlatmak, tanıtmak zorundadır. (...) Bu bağlamda *özetleme tekniği* de romancının sık sık başvurduğu yöntemlerden biridir. Özetleme tekniği, verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın özet halinde sunulmasıdır. (...) Özetleme tekniği, gereksiz ayrıntıyı silen, dolayısıyla esere derli toplu görünüm kazandıran bir yoldur. Özetleme tekniğiyle sadece gündemde yer alan olaylar özetlenmez; aynı zamanda karakterler tanımlanırken ve onlar hakkında bilgi verilirken kullanılır.¹⁸⁵⁷

Elleżîne yaħteriķûn romanına baktığımızda özetleme tekniğine örnek teşkil edecek olay, Dr. Morris'in iç konuşmaları bağlamında kullanılır:

*“Sonra o, bu durumda iken seneler geçti. Kayser küçüktü ama bankadaki birikimi gittikçe büyüdü. Planını gerçekleştirmede tereddüt etmiyor, arkadaşlarına da arkadaşı olmayanlara da aynı şekilde davranıyordu. Üzerinde yürüdüğü temel prensip, ödeyen ikram görürdü.”*¹⁸⁵⁸

¹⁸⁵⁵ el-Kîlânî, *Memleketu'l-Bel'ûfî*, 98.

¹⁸⁵⁶ el-Kîlânî, *Arđu'l-enbiyâ*, 124.

¹⁸⁵⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 249-252.

¹⁸⁵⁸ el-Kîlânî, *Elleżîne yaħteriķûn*, 28.

Bir veya birkaç saat geçtikten sonra ‘Abdu’l-a’lâ:

“Değerli arkadaşım, nasılsın? dedi.”¹⁸⁵⁹

“Muhsin, esir düştükleri gece kendisi ile Vidâd arasında gerçekleşen olayın detaylarını, sonrasında ise çadırda kaldıkları ilk gecede aralarında geçen konuşmaları anlattı.”¹⁸⁶⁰

Süleyman uzun süre geçmesine rağmen amcasından bir haber alamaz:

“Amcamla mektuplaşmamızın üzerinden uzunca bir süre daha geçti. Belki de bizleri sevindirmeyen haberleri ile rahatsız etmek istemiyordu.”¹⁸⁶¹

‘Abdulmutecellî hapse girdikten birkaç gün sonra askerlerle arkadaş olur:

“Birkaç gün rahat geçti. Asker kendisine hoşça ve dostça yaklaştı. Bu durum tuhaf veya alışılmadık geliyordu. Adıyla ya da isminin önüne Hoca veya Başmühendis lakabını koyup, yüzüne gülücükler atıyorlar ve karşılıklı şakalaşıyorlardı.”¹⁸⁶²

“Menâl işe başladıktan iki ay sonra Kâhire’ye döndü. Telaş içinde trene koşuyordu. Etrafındaki her şey ona arzu ve sevgi veriyordu. Havanın sıcaklığına, yapış yapış tere, yolcuların kokusuna, yemeklere ve sağa sola saçılmış meyve artıklarına rağmen mutlu idi. Her şeyi en güzel şekilde kabul edecek haldeydi.”¹⁸⁶³

“Allah seninle, İyaso. Habeşistan’ı yönettiğin üç yıl, güzel bir rüya gibi geçti. Gözler sevgiyle parladı, nehirler bereket taşıdı. Üç yıl boyunca gökyüzü yağmurla gülümsedi, İyaso, asil bir Müslümansın. Sen hep sahteliği ve aldatmayı yok etmeye ve kör taassubu ezmeye çalıştın.”¹⁸⁶⁴

Muhammed Ebu’l-Afiye, Yahudi mahallesini sonsuza kadar terk ettikten sonra, her sabah koltuğunun altında dinî kitaplar ve Mushaflarla birlikte Mescid-i Nebeviye giderdi.¹⁸⁶⁵

“Üzerimizden tam beş hafta geçmişti. Biz bu manevî havadan yararlanıyorduk. Bu bir hafta boyunca çok akıllı ve zeki bir adam olan kabilenin lideriyle buluştuk. Onun, Peder Tom’la olan ilişkilerinin artık olmadığını gördük. Bu sağlam ilişki gösterişe dönmüştü.”¹⁸⁶⁶

“Nuheyre’nin boşanmasının üzerinden iki ay geçmişti. Bu dönem, gözyaşı dökmesi için ayılmasından başka, korkunç bir rüya gibi geçiyordu. İç geçirmeler arasında Ferîd’i sonsuza kadar kaybettiğine inanamıyordu.”¹⁸⁶⁷

¹⁸⁵⁹ el-Kılânî, *el-Yevmu’l-mev’ûd*, 71-72.

¹⁸⁶⁰ el-Kılânî, *Ṭalâ’ü’l-fecr*, 154.

¹⁸⁶¹ el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîku’ṭ-ṭavîl*, 103.

¹⁸⁶² el-Kılânî, *İ’tirâfâtü ‘Abdulmutecellî*, 143.

¹⁸⁶³ el-Kılânî, *er-Rebî’u’l-âşif*, 91.

¹⁸⁶⁴ el-Kılânî, *ez-Zillu’l-esved*, 139.

¹⁸⁶⁵ el-Kılânî, *Hâretu’l-Yahûd*, 96.

¹⁸⁶⁶ el-Kılânî, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*, 57.

¹⁸⁶⁷ el-Kılânî, *fi’z-Zalâm* 209.

Günler geçiyor, Birinci Dünya Savaşının ateşi tutuşuyor, İngilizler Hidiv'in yerini sağlamlaştırana kadar kalacaklarını söylüyor, Türk ve Almanların ihanetinden Mısır'ı korumak için geri dönüyorlardı.¹⁸⁶⁸

*"Uzun bir süre geçti. Birçok olay oldu. Vaşî bunları korku içinde ve tedirgin bir halde gözlüyor, gücü yettiğince katılıyordu."*¹⁸⁶⁹

*"Şafâ, üç haftayı işsiz ve tembellik ederek geçirdi. Geçmiş günlerin anıları güzeldi. Anılar güzeldi fakat o, şu an, düşündüğünden çok daha güzel hissediyordu."*¹⁸⁷⁰

*"el-Ĥâc Vedûd'un düşünceleri üzerinden iki ay geçti. Düşünceleri artık rahatsızlık vermiyordu ama kendisini öldürme veya evini yakmayla tehdit edenin kim olduğunu bilmediğinden o kişinin mektupları rahatsız ediyordu."*¹⁸⁷¹

*"Günler sakin geçti. Rahatlık ve istikrar hissediyordum. Daha mutlu idim. Yüzümde gülümsemeler yeniden görünmeye başladı. Her şey çok güzeldi."*¹⁸⁷²

*"Lamia, bir hafta boyunca kendinde değildi. Ali'nin içinde bulunduğu durum; savaştakinden daha çetindi. Oğlu Ĥâtem sürekli ağlıyordu."*¹⁸⁷³

*"Ĥamîs, köyde üç gün geçirdi. Görevini en güzel şekilde yaptı. Sonuncu günde, eski arkadaşlarından biri geldi ve ona bir mektup verdiler."*¹⁸⁷⁴

2.2.10. Sahneleme

Sahneleme tekniği aslında tiyatro ve sinema sanatına has bir anlatım tarzıdır. Bu iki sanat dalında asıl olan, kurgulanan itibarî dünyanın her şeyiyle birlikte (konu, olay, kahraman, mekân, zaman) sahnede veya perdede sahnelenmesi; daha doğrusu seyirciye bilfiil dramatize edilerek gösterilmesidir. (...) Edebiyat alanındaki gösterme ise iki şekilde gerçekleştirilir. İlki konuşmadır: Diyalog, monolog ve konuşmadır. Bununla birlikte diyalog ve monolog, aynı zamanda gösterme/sahneleme tarzı içinde değerlendirilir. (...) Sahneleme tarzı anlatımın ikinci ve asıl şekli, birinciye göre daha zor ve daha yenidir. Bu tarz gösterme, olayın, hareketin, tavrın, durumun dil vasıtasıyla gösterilmesi, okuyucunun gözleri önünde tecessüm ettirilmesidir. (...) Özellikle olay örgüsünde daha çok önem arz eden olaylar, durumlar, tavırlar ve hareketler, gösterme tarzı ile okuyucunun gözü önünde sergilenir.¹⁸⁷⁵

¹⁸⁶⁸ el-Kîlânî, *en-Nidâ 'u'l-ĥâlid*, 42.

¹⁸⁶⁹ el-Kîlânî, *en-Nidâ 'u'l-ĥâlid*, 184.

¹⁸⁷⁰ el-Kîlânî, *Ra 'su 'ş-şeyân*, 242-243.

¹⁸⁷¹ el-Kîlânî, *Ĥamâmetu 's-selâm*, 100.

¹⁸⁷² el-Kîlânî, *Leyâlî 's-suhâd*, 67.

¹⁸⁷³ el-Kîlânî, *er-Râyâtu 's-sevdâ*, 38.

¹⁸⁷⁴ el-Kîlânî, *Arĥu 'l-enbiyâ*, 106.

¹⁸⁷⁵ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 96-99.

Adnan annesine:

-Anne, Zümrüde hakkında ne düşünüyorsun?

-Zümrüde mi?

-Evet.

-Yani, onu azat etsek ne olur?

-Onu azat mı etmek istiyorsun?

-Neden olmasın. Zümrüde asil bir insan ve özgürlüğünü elinden almak günahdır.¹⁸⁷⁶

Şehrin belediye başkanı Tâhir Bey, İngilizler hesabına çalışan Ermeni asıllı tefeci Kattân Paşaya borçlanmıştır:

-Tâhir Bey, özür dilerim. Paramı istiyorum. Sen, doğruluğu seven ve Allah'tan korkan birisin.

-Bana biraz süre vermiyor musun?

-Savaş başlamışken nasıl olur? Kimin ölüp kimin kalacağını kimse bilemez. Korkunç günlerden geçiyoruz. Allah göstermesin, eğer yenilirse, şehirden ayrılmak için hazırlık yapıyorum.

-Kaştân! Durumun kötü olduğunu sen de biliyorsun.

-Çare yok! Arazilerini ve evini satışa çıkaracağım. Beni kınama. Ben de haklarımı alıyorum.

-Beraber bir çare bulalım, Kaştân.

-Bu da hoşuna gitmez, Tâhir Bey.¹⁸⁷⁷

Romanın ana karakterlerinden 'Înâyât Hanımın kocası ile yaptıkları sohbet, sahneleme tekniği açısından şu şekilde verilir:

-Yemek hazır.

-İnisülin?

¹⁸⁷⁶ el-Kılânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 38-39.

¹⁸⁷⁷ el-Kılânî, *Ṭalâ ʾi'û'l-fecr*, 24-25.

-Var. Hem de arınık (dezenfekte edilmiştir).

-Korkunç bir şey. Doktor, bende yüksek tansiyon ve damar sertliği olduğunu söylüyor. Beni heyecan ve yorgunluğa karşı uyardı. Yapmamam gerekenlerin uzun bir listesini verdi.

-Yarına iyileşirsin.

-Dünyanın işleri işte. Şimdiye kadar mahkûmlardan herhangi birinin bu hastalıklara yakalandığını asla duymadım. Hayvanlar gibi yaşıyorlar. Yedikleri de ekmek ve et kırıntıları ve bakladan başkası değildir. Bu zulümdür.

-Evet, bu zulümdür.

-Ancak sen Dünyaya bedelsin.¹⁸⁷⁸

Ricâlun ve zi 'âbun romanının kahramanlarından 'Adil ile Fağîle'nin teatral konuşmaları okura bir sahne havasında sunulur. İkisi de hastanede araştırma görevlisidir. 'Adil ise Fağîle ile evlenmek istemektedir. Bu konu üzerinde sohbet ederler:

-Ne okuyorsun?

-Roman.

-Ah, Fağîle! Bu zaman kaybidir.

-Bu, yüksek bir sanattır. Roman okumayı sevmez misin?

-Zaman kaybidir. Romanı ergenler okur. Biz büyüdük Fağîle. Bu hayallere dalmak yerine, gerçeğe yüzleşmeliyiz.

-Bundan anlıyorum ki sen edebiyatla ilgili bir şey okumuyorsun.

-Öncelikli aşkım, cerrahi kitaplarıdır.

-Bu günlerde okumaya değer bir şeyler bulamıyorum. Gazeteleri bile, başlıkları dışında okumuyorum.

-Bu, çok kuru bir yaşamdır, Doktor 'Adil!¹⁸⁷⁹

¹⁸⁷⁸ el-Kılânî, *Leylun ve kuçbânun*, 14.

¹⁸⁷⁹ el-Kılânî, *Ricâlun ve zi 'âbun*, 6.

Mısır hapishanelerinin en vahşisi ve acımasız olan Harp Hapishanesinin zalim komutanı, 'Utve Melvânî'dir. İşkence ettiği mahkumlara acımazken, onun için köpekleri daha değerlidir. 'Utve, Tarih öğretmeni olan Nebîle'ye aşıktır ve evlenmek istemektedir. Ancak Nebîle kendisini ziyârete geldiğinde nişanlısından farklı istekleri vardır:

-*Bu ne demek?*

-*Bana mı soruyorsun? Kendine sor.*

-*Tamam, nişanlımsın ancak senin karın değilim.*

-*Kelime oyunlarından nefret ediyorum. Öyle ya da böyle, benim olacaksın.*

-*İkisinin arasında çok fark var.*

-*Ben itirazlara fazla gelemem.*

-*Anlaşalım.*

-*Buluşamıyoruz ki anlaşalım.*

Nebîle konuyu değiştirerek, sorar:

-*Müzik sever misin?*

-*Ne müzik ne de asfalt!*

-*Sen medeni bir insansın.*

-*Aramızdaki ilişki ne müzik ne de okuma ne de bu türden boş laflardır. Bu evhamları bırak. Ben pratik bir adamım.*

-*Nizâr Kabbânî haklıdır.*

-*Nizâr Kabbânî kim ki?*

-*Şair.*

-*Müzik, şiir. Yeter bu kadar saptırma.*¹⁸⁸⁰

2.2.11. Mektup

Mektup hem bir anlatım biçimidir, hem de bir türün adıdır. (...) Mektubun bireysel düşünce ve duyguların ifade edilmesinde yaygın bir tür olarak kullanılması on yedinci yüzyıla dayanır. Bu durum bireyselleşmenin tarihiyle paralellik arz eder. Mektup özü gereği mahremdir; kişiye özgü duygu ve düşünceleri yansıtır. (...) Mektubun romanda kullanılmasıyla, romanın *macera* ağırlıklı dokusu değişir. *Anonim* karakterli kahramandan çok, beşerî yönü ağır basan bireylere itibar edilir.

¹⁸⁸⁰ el-Kılânî, *Rihletun ilellâh*, 11-12.

(...) Mektup tekniği, roman türünde genellikle iki şekilde kullanılmıştır: Biri, romanın müstakil ve peş peşe gelen mektuplarla şekillenmesidir. Diğeri ise tekniğin roman genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır. (...) Mektup tekniği, sunduğu kısıtlı imkânlarla rağmen, roman sanatına yeni anlatım imkânları getiren, özellikle bireyi tanımak açısından yararlı olan ve yararlanılan bir tekniktir.¹⁸⁸¹

el-Kılânî'nin romanlarına baktığımızda çoğunda, mektup tekniğini kullandığını görürüz:

Elleżîne yađteriķûn romanında kullanılan üç mektuptan biri hemşire Kamelya'nın, hastane personeli olan Sa'îd'e yazdığı mektuptur:

*"Değerli Sa'îd, Bu mektubu yazmam seni dehşete düşürebilir. Buna hakkın da var. Her zaman seninle karşılaştığımızda istediklerimi söylemek istiyordum. Senden veya başka birinden korkmuyorum. Alay etmek istediğimde alay ederim. Hoşuma giderse şaka da yaparım. İstedeiğimde seyahat ederim. Tabiri caiz ise ben korkudan uzağım. Ancak bana öyle geliyor ki, cesaretim ve ataklığım feci bir korkuyu, psikolojik olarak şaşkınlığımı ve taşkınlığımı örtüyor. Yazmaya başlamadan önce geleceğimi senin önüne koyma kararı aldım. Geleceğimi kalbinle ve ruhunla koruma imkânın var. Seni aklımla ve kalbimle seviyorum."*¹⁸⁸²

Kamelya uzun süre Dr Muhammed'in peşinde koştuktan sonra ümidini yitirince Sa'îd'e döner. *"Bu mektupla Kamelya, tabiri caiz ise hem iç dünyasını okura açar, niyetini ve pişmanlığını paylaşır, hem de bir anlamda günah çıkarır."*¹⁸⁸³

*"İkinci mektup doktor için şaşırtıcı olur. Hem zarfa konmadan gelmiş hem de göndereni belli değildir. Mektubu sadece doktorun kendisi okur. Mektup okurla paylaşılmaz. Ancak doktorun yüzü güler."*¹⁸⁸⁴

Üçüncü mektup ise Sağlık Bakanlığından gelir:

*"Sayın Sağlık Bakanı! Beni, sizin çalıştığınız köy halkına verdiğiniz hizmetlerden dolayı, gösterdiğiniz çabaya karşılık, teşekkürlerini ve takdirlerini sunmam için görevlendirdi. Sayın Bakan şiddetle ellerinizi sıkar. Örnek çalışmalarınız ve örnekliğiniz diğer doktorlar için güzel bir örnektir. Sağlık Bakanlığı Genel Müdürlüğü."*¹⁸⁸⁵

el-Yevmu'l-mev'ûd romanına baktığımızda mektuplaşma sayısında bir artış olur. İlk mektup, Kral şâliğ'in düşmanı II. Frederik'ten gelir. Mektubun amacı, II.

¹⁸⁸¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 244-248.

¹⁸⁸² el-Kılânî, *Elleżîne yađteriķûn*, 254.

¹⁸⁸³ el-Kılânî, *Elleżîne yađteriķûn*, 254-257.

¹⁸⁸⁴ el-Kılânî, *Elleżîne yađteriķûn*, 258.

¹⁸⁸⁵ el-Kılânî, *Elleżîne yađteriķûn*, 259.

Frederik'in güçleri hakkında Kral Şâlih'i haberdar edip olayların seyrini değiştirmeye çalışmaktadır.¹⁸⁸⁶

İkinci mektup, Kral Şâlih'in II. Frederik'e cevaben yazdığı mektuptur. Kral Şâlih, onun tehditlerinden korkmadığını ifade ederek Kur'ân-ı Kerîm'den aldığı ayetleri mektubuna montajlayarak kendi psikolojisi hakkında rakibine bilgi verir.¹⁸⁸⁷

Diğer iki mektup ise ikincil kahramanlardan biri olan Haçlı ordusu askerlerinden Marcel ile Adnan b. Munzir'in, adını değiştirip çingene gibi davranan cariyesi Zümrüde içindir. Mektuplaşmalar gerekli durumlarda yapılmış ve olayların seyrini değiştirecek etkilerde bulunmuştur.¹⁸⁸⁸

Sonuncu mektup ise çingene Zümrüde'nin Komutan Faḥruddîn'e gönderdiği mektuptur.¹⁸⁸⁹

Mevâkibu'l-aḥrâr romanında ise Memlûk prensi İbrâhîm Ağa'nın kadın kahramanlardan Hildâ'ya yazdığı aşk mektuplarından bahsedilir.¹⁸⁹⁰

Ṭalâ ʾiʿul-fecr romanında savaşın en kızgın zamanında hâlâ ekmeğini yediği ülkesine ihanet eden Kaṭṭân Paşaya haddini bildirmek ve ihanetinden vazgeçirmek için İbrâhîm adıyla bir tehdit mektubu gönderilir. Bu tehdit mektubu da olayların seyrini değiştirir.¹⁸⁹¹

Aynı mektubun ikincisi ise Kaṭṭân Paşanın kızı ve aynı zamanda İbrâhîm'in karısı olan Rûz'a gönderilir. Babasının ve kendisinin tüm yaptıklarını bildiğini, kesinlikle bu ihanette babasına ortak olmamasını ikaz eder. Bu mektuplar, özellikle Kaṭṭân Paşaya gönderilen mektup, Paşanın faaliyetlerini durdurmasına yol açar.¹⁸⁹²

eṭ-Ṭarîku'ṭ-ṭavîl romanında ilk mektup romanın ana kahramanı Süleyman'a, Ḳâhire'de yaşayan amcasından gelir. Yaklaşık üç sayfadan oluşan mektup, yazarın anlatma sevdası yüzünden bir vaaza döner. İlkokul öğrencisine anlatılan bu şeyler,

¹⁸⁸⁶ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 27.

¹⁸⁸⁷ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 27, 58.

¹⁸⁸⁸ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 106.

¹⁸⁸⁹ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, 143.

¹⁸⁹⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 14.

¹⁸⁹¹ el-Kîlânî, *Ṭalâ ʾiʿu'l-fecr*, 156-160.

¹⁸⁹² el-Kîlânî, *Ṭalâ ʾiʿu'l-fecr*, 166.

yazarı suçüstü yapar. Mektubu yazan kişi sanki büyümüş de küçülmüş izlenimi verir. Roman daha çok amcanın, bilgi vermesiyle devam eder.¹⁸⁹³

er-Rebî'u'l-âşif romanındaki mektup, bir pişmanlığı ortaya serer. Köy yöneticisi el-Hâc 'Âli'nin Hemşire Menâl'e karşı duyduğu pişmanlığı ifade eder. Öncesindeki olaylardan dolayı özür diler.¹⁸⁹⁴

eż-Zıllu'l-esved romanında, kendini imparatorluğun varisi kabul eden Tafari'nin dinî lider Mitavas'a yazdığı siyâsî mektup vardır. Mektup Tafari'nin dilinden yazılmış ve bu nedenle Tafari'nin içinden geçenler ve iktidarla ilgili niyetleri açığa çıkmıştır. Bu mektup hamlesi İmparator İyaso'nun iktidarının erken sonlanmasına neden olmuştur.¹⁸⁹⁵

Demun li-faîri şahyûnî romanında ise önceki adıyla Haham Ebu'l-Afiye, Rahip Tom ve yardımcısının nasıl öldürüldüğünü detaylarıyla anlatır. Tüm bunları da bir mektupla Şerif Paşaya ulaştırır. Bu bilgi sayesinde suçlular yakalanır.¹⁸⁹⁶

2.2.12. Leitmotive

Ana, kılavuz, motif anlamına gelen *leitmotive*, müzikten edebiyata geçmiş bir kavram ve anlatım tarzıdır. Anlatım tarzı olarak leitmotive; herhangi bir tavır, hareket veya sözün eserde çeşitli vesilelerle birçok kez tekrar edilmesidir. Eğer leitmotive kahramana ait bir söz veya bir tavır olarak gerçekleşiyorsa, bu, o söz veya tavrın, kahramanın çok belirgin bir yönünü karakterize ettiğinin işaretidir. Bunun da ötesinde leitmotive, edebî metne simetrik ve estetik bir değer kazandırır.¹⁸⁹⁷

el-Kîlânî'nin romanlarında *leitmotive* tekniklerine baktığımızda çok örnek bulamayız:

Mahkumlardan altmış yaşında ömür boyu ağırlaştırılmış hapse mahkûm olan Şeyh Salâme, kardeşinin hanımı Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'ın gözleri önünde miras yüzünden kardeşini öldürmüştür. Akıl sağlığı bozulan yaşlı adam sürekli bu ismi zikreder. Kendisine her ne söylense; Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'ı suçlar. Her şeyi onun yaptığını düşünür. Nebîhe isminin tekrarı bir ritim oluşturur:

¹⁸⁹³ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 99-103.

¹⁸⁹⁴ el-Kîlânî, *er-Rebî'u'l-âşif*, 137-139.

¹⁸⁹⁵ el-Kîlânî, *eż-Zıllu'l-esved*, 82-84.

¹⁸⁹⁶ el-Kîlânî, *Demun li-faîri şahyûnî*, 65.

¹⁸⁹⁷ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 111-112.

Şeyh Selâme:

-Havva'nın kızlarına lanet olsun. Kocasını öldürmem için benimle işbirliği yaptı, suçu da o düzenledi, der.¹⁸⁹⁸

Bu suçun sahibi Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'tır. Yahudi kızı Yahudi'dir. O vebalıdır. Ben demedim mi size, buraya gelir ve felaket getirir.¹⁸⁹⁹

-Hepiniz hainsiniz. Hepiniz, Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'sınız.¹⁹⁰⁰

-Tüm bunların sebebi Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'tır. Ona karşı sizi uyarmadım mı? Onun vebalı olduğunu bin kere söyledim. O, Yahudi kızı Yahudi'dir.¹⁹⁰¹

-Ben biliyorum. Bu Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'tan başkası değildir.¹⁹⁰²

Nebîhe binti Hâsan 'Arafât, şekilden şekle giren bir şeytandır. Kimi zaman bir köpek kimi zaman bir kedidir. Bazen denizde yüzen bir balıktır. Kimi zaman hapishane direklerinde duran beyaz bir güvercindir.¹⁹⁰³

-O, Nebîhe binti Hâsan Arafât'tır.¹⁹⁰⁴

-Nebîhe binti Hâsan Arafât. Tüm bela ve sıkıntıların kaynağı, özel ve genel tüm belaların sebebi, uluslararası sorunların ve savaşların ve tüm felaketlerin nedenidir.¹⁹⁰⁵

-Nebîhe binti Hâsan 'Arafât'ı yargılayın. O, vebalıdır.¹⁹⁰⁶

Leyâlî Turkistân romanında Murâd Hazret ile Mansûr Dergâ sohbet ederlerken söz, romanın kahramanlarından Necmetu'l-leyl'i sıkıntılı bir durumdan kurtarmak için, Murâd Hazret kendisinin, Necmetu'l-leyl'in babası olduğunu söyler:

-Ben onun babasıyım, der. Bunun üzerine Mansur Dergâ bunu Kaşğar'da yaşlı bir adamdan duyduğunu söyler. Reisimiz Hoca Niyaz da, 'Ben onun babasıyım' der. Bu ifade peşe peşe söylenince bir ritim oluşur.¹⁹⁰⁷

en-Nidâ ʻl-hâlid romanında muhtarın sözcülüğünü yapan köyün davulcusu Abdu'l-gaffâr, s. 112, 113, 127 ve 147 de ritmik bir tarzda:

-Ey namuslu adamlar! Koyun kayboldu. Bulana bir riyal! ifadesini kullanarak bir leitmotive oluşturur.¹⁹⁰⁸

¹⁸⁹⁸ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 40.

¹⁸⁹⁹ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 62.

¹⁹⁰⁰ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 81.

¹⁹⁰¹ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 83.

¹⁹⁰² el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 84.

¹⁹⁰³ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 127.

¹⁹⁰⁴ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 129.

¹⁹⁰⁵ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 132.

¹⁹⁰⁶ el-Kîlânî, Leylun ve kuḍbânun, 148.

¹⁹⁰⁷ el-Kîlânî, Leyâlî Turkistân, 79-80.

¹⁹⁰⁸ el-Kîlânî, en-Nidâ ʻl-hâlid, 112-147.

Ḥamza'yı öldürdükten sonra pişman olan Vaḥşî, bunun psikolojik tesirinin etkisiyle sürekli Ḥamza'yı gördüğünü sanır. Bu tekrarlar bir ritim halinde leitmotive oluştururlar.¹⁹⁰⁹

*“O’nu görüyorum. İşte Ḥamza. Onu iyi tanıyorum. O ölmedi. Beni öldürecek. Bunun sorumlusu ben değilim, Ḥamza. Cubeyr beni teşvik etti.”*¹⁹¹⁰

*“Korkuyla etrafına bakmaya başladı. Ḥamza’nın hayaleti beni gündüz gözüyle kovalıyor olabilir mi? Hiç şarap da içmemişti. Aklını da yitirmemişti. Tekrar bakındı. Arkasında bir karartı olduğunu sandı.”*¹⁹¹¹

*“İşte, Ḥamza. Onu görüyorum. Uyanıkken de uykumda da. Şimdi bana bakıyor. Onun o belirsiz gülümsemesinin anlamını bilemiyorum. Acı çekiyorum. Süheyl elimi tut. Beni kurtar. Korkuyorum.”*¹⁹¹²

‘Adil, İḥvân cemaatiyle önceden olan bir bağlantı sebebiyle yeniden tutuklanır. Hapishanede iken, arkadaşıyla birlikte işkenceye maruz kalır. Gardiyanın sorularına her seferinde:

*“Anladık, efendim, Anlaşıldı efendim, Anlaşıldı, Anlaşıldı efendim” şeklinde ritmik cevaplar verirler.*¹⁹¹³

2.2.13. Montaj

Bir anlatım tekniği olan montaj; sanatkârın başkasına ait (anonim veya ferdi) bir sözü (ibare, mısra, beyit, cümle, paragraf), -çeşitli sebeplerle- olduğu gibi eserine aktarmasıdır.

Montajdan biraz farklı olmakla birlikte iktibas, sözlükte “ateşten köz almak” mânasına gelirken mecazi olarak “birinden bilgi elde etmeye çalışmak anlamına gelir. İfadeye canlılık ve sıcaklık kazandırdığı, sözü pekiştirip güzelleştirdiği için Kur’an veya hadisten yapılan iktibaslar edebî bir sanat kabul edilmiştir. İslâm’ın ilk dönemlerinden beri iktibas bilinmektedir. Resûl-i Ekrem dualarında, hutbelerinde Kur’an’dan iktibaslar yapmıştır. Başlangıçta tazminin kapsamı içinde değerlendirilen iktibas, VI. (XII.) yüzyıldan itibaren bu sanatın kapsamından çıkarılarak Kur’an ve hadis tazminine iktibas adı verilmiştir.¹⁹¹⁴

¹⁹⁰⁹ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 183.

¹⁹¹⁰ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 230.

¹⁹¹¹ el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 248.

¹⁹¹² el-Kılânî, *Ḥâtilu Ḥamza*, 271.

¹⁹¹³ el-Kılânî, *Ricâlu ve zi ‘âbun*, 259.

¹⁹¹⁴ İsmail Durmuş, *İktibas*, TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara:TDV,2000, 22 s.52).

Montaj tekniğinde amaç, asıl esere derinlik, çağrışım zenginliği, üslup çeşitliliği sağlamaktır. Montaj tekniğinde sanatkârdan beklenecek en önemli husus, eserin bütünüyle, montaj metni arasındaki uyum ve bütünlüğü sağlamaktır. Uyum ve bütünlüğün kaybolduğu bir ortamda montaj sıradan bir yama gibi sırtmaya mahkûmdur.¹⁹¹⁵

el-Kîlânî'nin romanlarında montaj tekniğine uygulanacak örnekler bulmak zordur. Ancak yazarın İslam edebiyatçısı olması hasebiyle romanlarında çok yoğun olarak kullandığı ayet, hadis, şiir ve atasözlerinin, montaj tekniği ve metinlerarasılık bağlamında da kullanılabilceği açıktır. Zira adı geçen ayet, hadis, şiir ve atasözleri yapısal bütünlüğü bozmadan metne eklenebilir.

el-Kîlânî, metinlerarasılık bağlamında, sadece *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanında Fransız yazar Alexandre Ribot'tan bir alıntı yapmıştır.¹⁹¹⁶

Örneğin *el-Yevmu'l-mev'ûd* romanı kahramanı Adnan'ın annesi öldüğünde Adnan üzülür ve ağlar. Üzüntüsünü ifade eden ibarelerin peşinden bir ayet ekler: Hepimiz Allah'ın bir emanetiyiz. Ne takdir etmişse o olur. Yazılından kaçış yoktur. *Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulursanız bile ölüm size ulaşacaktır.*¹⁹¹⁷

Diğer bir örnek ise; Şeyh Buheyri ile Câdullâh arasında geçen konuşmada ayetin nasıl metne bağlandığıdır:

- Kalbim huzursuz. Neden bu diyardan gitmiyoruz?
- Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.¹⁹¹⁸

¹⁹¹⁵ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 112-113.

¹⁹¹⁶ el-Kîlânî, *Mevâkibu'l-aḥrâr*, 163.

¹⁹¹⁷ “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulursanız bile ölüm size ulaşacaktır.” (en-Nisâ, 4/78.)

¹⁹¹⁸ “Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (er-Ra' d, 28/28.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN ROMANLARININ YAPI UNSURLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde Necîb el-Kîlânî'nin romanları zaman, mekân ve karakterler/tip başlıkları altında yapı unsurları bakımından incelenecektir.

3.1. Zaman

Bu dünya, gerçek dünyaya öykünmeyle kurulur. Yazar, belirli bir yaşa kadar gerçek hayatta edindiği bilgi ve deneyimlerini, sanatın ilke ve kurallarını dikkate alarak anlatı dünyasına aktarır, yeni bir dünya kurar. Ancak, ne kadar donanımlı ve ne kadar mükemmel olursa olsun, bu dünya, öykünmeyle kurulmuş, hayalî bir özellik taşır. Böyle olmasına rağmen, bu dünyanın okuyucuda gerçekçi izlenim bırakması, sanatın gücüyle, gizemiyle izah edilebilir. Aslında romancı ne bir gerçek avcısıdır ne de simyacı. O, bir anlamda 'olmuşu', 'olanı' ve 'olacağı', sanatın kendisine vereceği güç ve imkânlar ölçüsünde yorumlayıp sunan bir kişidir. Onun amacı, dünyayı yeniden inşa etmekten çok, sezdirmektir. Bu işi gerçekleştirirken modeli, doğal olarak, gerçek dünyadır. (...) Anlatılan herşey zaman içinde vücut bulduğuna göre, romancı, anlatı dünyasındaki zaman kategorilerini mantığa uygun olarak biçimlendirmelidir. Çünkü zaman, olayları doğrulayan, olayların, okuyucu zihninde gerçekçi bir izle yerleşmesini sağlayan bir süreçtir. Bu nedenle bir romancı, yetenek ve ustalığını, zamana tasarruf etmede de kullanmalıdır. (...) Bir romanda zaman tablosu, ilk elde, 'vaka zamanı' ve 'anlatı zamanı' olmak üzere iki düzeyde şekillenir. Bir olay sığdığı sığacağına anlatılamayacağına göre, 'vaka zamanı' ve 'anlatı zamanı' arasında geçen süreyi de hesaba katmak gerekir. Çünkü, arada geçen süre, uzun veya kısa olsun, romancı ile nakledilecek olay üzerinde etkili olacaktır. (...) Bir olay belli bir zamanda cereyan eder. 'Vaka zamanı', bu olay, belirli bir süre sonra romancı tarafından duyulur, yine aynı olay, belirli bir zamanda kaleme alınır. 'Anlatı zamanı' ve yine belli bir sürede 'anlatım süresi' anlatılır. (...) Dolayısıyla anlatı dünyasının dinamiklerinden sayılan zaman kavramı da görece bir nitelik taşır; ancak, diğer kavramlar gibi zaman kavramı da gerçekmiş gibi algılanır. (...) Romancı,

benimsediği tutumla, olayları, normal seyirleriyle, geriye dönüşlerle, takdim-tehirlerle, özetlemelerle, hatta olaydan olaya atlama yöntemiyle sunar. Zaman konusunda üzerinde durulması gereken bir nokta da olayın anlatılma süresidir. Bir romanda olaylar; yıl, ay, gün, saat ölçüleriyle anlatıldığı gibi, ‘dün’, ‘ertesı yıl’, ‘birkaç gün’, ‘o gün’, ‘bir gün’ gibi belirsizlik arzeden işaretlerle de sunulur. Bir yazardan olayları kronolojik olarak anlatması beklenmemelidir. Anlatma süresinin şu veya bu şekilde biçimlenmesi, yazarın niyeti, beklentisi, dünya görüşü, dünyayı kavrayışı ve olayların seyriyle ilgili bir durumdur.¹⁹¹⁹

...Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir. Romanda zaman unsuru belli bir işleve ve öneme sahiptir. Olaylar, dış zaman kurallarına bağlı olarak gelişir. (...) Romanda üç ayrı zaman kavramından söz edilir. Birincisi ‘nesnel zaman’dır. Bunun karşılığı ise; kozmik zaman, takvime bağlı olan zaman, somut, var olan, gerçek zaman, geçip giden tarih, dış dünyanın, evrenin, toplumların yaşamış oldukları, insan bilincinin bir bakıma dışında kalan genel zamandır. Romanın dışında da var olan herkesin paylaştığı ortak zaman dilimidir. Romanda nesnel zaman, romana göre canlı olan, gerçek olan ya da yüzey yapıda, ön planda yer alan zaman dilimidir.¹⁹²⁰

İkincisi ise ‘vaka zamanı’dır. Öykü zamanı romanda olayların geçtiği zaman dilimidir. Nesnel zamanın tümünü kapsamayan, sadece olayların cereyan ettiği zaman süresidir. Diyelim ki nesnel zaman, üç yıldır ama olaylar bu üç yılın her günü ve her saatinde geçmeyebilir. Bazı olaylar üç ay, beş ay ya da bir yıl gibi zaman dilimleri atlanarak geçebilir. Yani nesnel zaman akıp giderken, romanın olayları ve nesnel zaman bazı dönemlerinde karşımıza çıkabilir. Vaka zamanı sadece olayların geçtiği zaman dilimlerini ifade eder. Dolayısıyla vaka aktarılırken nesnel zamandan tasarruflar yapılabilir.¹⁹²¹

Olaylar, ya nesnel zamanda geçtiği haliyle ya da bazı kopmalarla, yani özetlenerek veya genişletilerek üç biçimde sunulur:

a. Aynen aktarma: Olayların nesnel zamanda olduğu gibi aktarılmasıdır.

¹⁹¹⁹ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 129-133.

¹⁹²⁰ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, Anlatı ve Zaman, s.129-131.

¹⁹²¹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 128-130.

b. Özetleme (Daraltma): Nesnel zamanda geçen olayların daraltılarak anlatılmasıdır.

c. Genişletme (Öznel zaman). Bu aktarmada olaylar, nesnel zamana paralel olarak gelişmeye devam ederken anlatının, roman kişisi veya anlatıcı tarafından, bazı olay ya da olgu, durum ve eşyanın çağrışımları kullanılarak, hatırlamalar, iç konuşmalar ve geri dönüşlerle genişletilmesidir. Genişletme bize 'iç zaman'ı verir. Bu, psikolojik ya da derûnî zamandır. Yani kişilerin iç dünyalarında seyyal olan 'öznel zaman'dır. Bu, kişinin kendi bireysel yaşantı tecrübelerinden geçmiş, bilinci kanalıyla bizzat kendisinin yaşadığı zamandır.

Üçüncüsü ise 'anlatma zamanı'dır. Romanda geçen olayların, birisi tarafından öğrenilip anlatıldığı, aktarıldığı zamandır. Bu da iki şekilde uygulanır:

a. Anında Aktarma. Romanda geçen olayların nesnel zamanda anında aktarılması.

b. Özetleme. Daraltma. Nesnel zamanda geçen olayları özetle anlatma.

c. Genişletme. Öznel zaman. Bize iç zamanı verir. Psikolojik zamandır.

Romanın inşasında 'zaman'ın büyük önemi vardır. Yazarın romana başlamadan ilk düşündüğü şey belki de zamanın sınırlandırılmasıdır. Ancak ondan sonra yazar, diğer unsurları düşünür. Zaman roman sanatındaki unsurların en meşhurdur. Bunun nedeni ise zamanın insan yaşamıyla olan sağlam ilişkisinde yatması, ancak, çok önemli olan bu unsurun, metinden çıkarıp alacağımız bağımsız bir varlığının olmamasıdır.

Romandaki zaman ögesi, olayın açığa çıkarılmasında ve kişilerin özelliklerinin netleşmesinde ve bu ikisinin gerçekle olan ilişkilerindeki hususiyetlere sahip yapısal zamanı temsil eder. Zaman, roman kişisine, sınırlı bir alanda hareket etmesine izin verir ve muayyen bir olay ve yaşamla kayıtlı kılar. Yazar, roman kişisini, zamanı ve mekânını bildiği için bu roman kişisinin zamanını toplumsal, tarihi ve romanın konusu bakımından kısıtlar. Roman zamanı farklı ve değişik görünümelerde gelir.¹⁹²²

---

¹⁹²² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 130-132.

Yukarıda romanda zaman olgusundan kısaca bahsettik. Aşağıda ise Necîb el-Kîlânî'nin romanlarında zaman olgusu üzerinde duracağız.

Necîb el-Kîlânî, roman kişisi ile zaman arasındaki ilişkiye çok önem verir. Yazarın tarihî roman kişileri, doğrudan zamanla ilgili rolünü açıklayan olayla bağlantılı gelir. Bunun örneği, iki cilt olan *Nûrullâh* romanıdır. İki ciltte de zaman sınırlıdır. 1. Cilt Hicretin başlangıcıyla bağlantılı olduğundan zaman da oldukça nettir. Muhacirlerden biri şöyle der: “Ummu ‘Abdullâh! Hâbeşistan’a gideceğiz. Çünkü bunu bize Rasulullah emretti.” Yazar, olayın başlangıcının zamansal taksimindeki seçiminde oldukça başarılıdır. Çünkü müslümanların içinde bulunduğu psikolojik sıkıntıyı ortaya çıkarır. Bu zaman, aynı zamanda, bir avuç Müslümana karşı Mekke’den gelen şiddetle aynı zamana denk gelir. Zaman, romanın başlangıcında felaket zamanıyla nitelenir.¹⁹²³ Ayrıca yazar tarihî romanlarında, tarihî gerçeği, roman kişisini olayların meydana geldiği zaman zarfında bağlantılı olarak psikolojik gerçeğe bağlar. Bunun somut örneği de Zeyneb binti Hâriş ile ‘Abdullâh b. Ubey’dir.¹⁹²⁴

Kâtîlu Hâmza romanına baktığımızda zaman, müşriklerin Bedr savaşında yenildiklerinden dolayı gergin bir zaman dilimi ve intikam duygusuyla başlar. Hind, Vaşşî ile konuşur: “Uzun zamandır senin inadını, efendine karşı gelişini, her türlü cezayı aldığını ve kahramanlıklarını duyuyorum. Bu adam, bir köle değil, efendilerden biri olarak yaratılmıştır. Ancak sen yeteneklerini gösterecek bir fırsat bulamadın. İşte, fırsat geldi. Eğer Hâmza’yı öldürürsen senden önce kimsenin ulaşamadıklarına erişeceksin. İslâmın köşe taşlarından birini yıkacaksın. O, tek başına bir ordudur. O, tüm sevdiğimim kâtilidir. Kahramanları dağıttı.”¹⁹²⁵

“Zaman akar ve ilerler. Uğud savaşı çıkar ve Hâmza öldürülür. Vaşşî’nin Mekke toplumunda önemli bir yeri olmadığı için roman kişisi zamandan çıkar ve kendi iç dünyasına kaçır. Mekke halkıyla mücadele edemez. Mekânlar ve olaylar sadece zamana ait işaretleri gösterir ve roman kişisi kendi içine kapanır. Roman zamanı ise Vaşşî’yi kendi geçmişine bağlar. Şirkin ve köleliğin altında kaldığından

¹⁹²³ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşîyyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevđû’iyyetun ve fenniyyetun*, 425.

¹⁹²⁴ Hânân binti Câbir, *Şuretu’l-mereti fi kısaşi Necîb el-Kîlânî*, 469.

¹⁹²⁵ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşîyyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevđû’iyyetun ve fenniyyetun*, 426-427.

ümitlerini ve beklentilerini gerçekleştiremez. *Ķâtîlu Ħamza* romanında zaman, hemen hemen tarihî romanlardakine yakındır.”¹⁹²⁶

Mevâkibu’l-aĥrâr romanına baktığımızda dış zaman, sabit bir tarihle sınırlandırılır. Yazar bunu zaten önceden açıklar: ‘...21. yüzyıl başlarında Bulak’. “Zamanın bu şekilde açıklanması, büyük tarihî olayların hazırlanması içindir. Bu da Mısır’ın işgali için büyük Fransız saldırısının başında Napolyonun gelişiştir. Bu genelde kısıtlı bir zamandır. Kahramanlarından el-Beştîlî’nin sunumu aracılığıyla iç roman zamanının, yaşamına bağlı olduğunu çağırıştır. Özellikle de Fransızlara karşı savaştığı dönemde zaman unsuru daha yoğundur. Zira yazar gevezelik etmeye fırsat bulamaz.

Mevâkibu’l-aĥrâr romanındaki psikolojik zamana baktığımızda karşımızda ilk olarak İbrâhîm Aġa ile Hildâ’yı görürüz. İbrâhîm Aġa, Hildâ ile geçirdiği o mutlu anları, tam bir ömre denk tutar. Hatta başka zaman Hildâ ile geçirdiği o güzel zamanı ‘an’lar şeklinde hatırlar. Ancak romandaki kişilerden birini, savaşın kötü etkilerini ifade için, o günleri ‘siyah günler’ olarak betimler.”¹⁹²⁷

“*el-Yevmu’l-mev’ûd* romanına baktığımızda, yine zamanın kısıtlandığını ve Mısır’ın işgaliyle bağlantılı olduğunu görürüz. Kral Şâlih ve oğlu Turan Şah dönemidir. Zaman, en ince detaylarıyla süreçten ayrılır ve birbirine bağlı iki olay meydana gelir. İlki Haçlılarla savaş, diğeri ise Mısırlıların, Turan Şah’ın yaptığı yıkımla mücadeleleridir. Sembol olarak romanda görevlendirilen Adnan b. Munzir, biri ıslah diğeri cihatla bağlantılı iki zaman düzeyinde devinir. Bu nedenle ‘zaman’ romanda yavaş ve donuk olarak akacak kadar dağıtılmıştır. Bu, el-Kîlânî’nin, tarihî romanlarında genellikle takip ettiği çizgidir. Bazen tüm zamanı içeren büyük bir olay hazırlar, bazen da insanı bezdirecek kadar zamanı yavaşlatır. Romandaki olayların zamanı hakkında bir açıklık yoktur. Ancak saldırının olaylarına işaret eder ve Luis’in yenilmesiyle de biter.

Diğeri bir durum da Adnan b. Munzir’in zamanla olan bağıdır. Adnan, etkileyen ve etkilenen biridir. Yazar, Adnan’ın felaketini açığa çıkaran ‘psikolojik ve

¹⁹²⁶ Nâdir Aġmed ‘Abdulĥâlîġ, *eş-Şaĥşîyyetu’r-rivâ’îyyetu beyne ‘Alî Aġmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevđî’îyyetun ve fenniyyetun*, 427.

¹⁹²⁷ Nâdir Aġmed ‘Abdulĥâlîġ, *eş-Şaĥşîyyetu’r-rivâ’îyyetu beyne ‘Alî Aġmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevđî’îyyetun ve fenniyyetun*, 427.

acı gerçekçi zaman' arasında bir bağ kurmaya çalışır. Bu ise Adnan'ın kendi kişiliğinden sıyrıldığı zaman meydana çıkar ve düşleriyle acılarını yansıtan genel bir doku olur. Zaman savaşla sınırlandırılmış olmasına karşın yazar, ana karakter üzerinden okura, kimisi kişisel kimisi de gerçekçi bir felakatin değişik ve farklı zamanlarını hissettirmeye çalışır.

Yazar, Adnan'ın durumunu betimler: "Adnan'a bir acı ve tedirginlik geldi. Kin ve öfkeden yüzü kızardı. Damarlarında bir durgunluğun aktığını hissetti. Aksine kendisini çöktürüp uyuşukluğu ve ümitsizliği özendiriyordu. Ancak üzerine kapanan bu düşüncelerin kendi hayatına ve ümmetin hayatına saldırdığını farkettiler."¹⁹²⁸

Leyâlî Turkistân romanına baktığımızda yazarın, romandaki olaylar gibi ana karakter Muşafâ Murâd Haçret'e dayandığını görürüz. Bu romanda zaman süresi daha fazladır. Zira 1930 yılında başlayan olaylar yazarın: "Biz şimdi 1930 yılındayız. Kumul vilayetinde yaşıyoruz." cümlesiyle sınırlanır. Muşafâ Murâd'ın yaşam ömrü yirmi beştir. Romandaki olaylar ise on beş yıl veya daha fazladır. Romandaki zaman süresinin kısmî genişlemesi olayların büyüklüğüne işaret eder. Yazar, General 'Uşmân Batur'un dilinden şunları söyler: "Arkadaşlarım! Savaşa gireceğiz. Hayatta kalan, cihadımızı ve çektiğimiz işkenceleri herkese duyursun. Umarım bir gün müslümanlar uyanır."¹⁹²⁹

Burada yazar, 'mutlak zamanı' Müslümanları uykularından uyandıracak bir çılgılığa dönüştürmeye çalışır.

"*Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî* adlı romanın olayları, İkinci Dünya savaşı zamanında meydana gelir. Yazar: "Savaş, mihver devletler ile itilaf devletleri arasında oluyordu. Dünyanın geleceği, savaşlar ve Hitler hakkındaki hikâyelerin haddi hesabı yoktu. Durum belirsiz ve yarın ne olacağını kimse bilmiyordu. Pahalılık ve fakirlik bir felaket gibi tırnaklarını geçirmiş, karaborsa tüccarları, göbeklerini ve ceplerini dolduruyorlardı. Rejim en çok çiftçilere eziyet ediyordu. Bu nedenle çiftçiler sadece yüksek kolestrol, tansiyondan ve anjinden değil; kansızlıktan da şikâyet ediyorlardı." Bu metinde zaman açık, göstergesi doğrudandır. Savaşın

¹⁹²⁸ Nâdir Aħmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaħşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aħmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevđû'ıyyetun ve fenniyyetun*, 428.

¹⁹²⁹ Nâdir Aħmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaħşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aħmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevđû'ıyyetun ve fenniyyetun*, 429-430.

felaketlerinden, toplumun yozlaşmasından ve toplumsal hastalıkların yayılmasından etkilenirler.”¹⁹³⁰

“*fi’z-Zalâm* romanına gelince, bu romanda zaman, önceki zamandan, gerçeğe yakınlığı ve süresi bakımından daha yakın olan olaylarla sınırlıdır. Zira olaylar, ülke meseleleri, İngiliz müdahalesi ve Krallık yönetimine işaret eder. Roman kişileri, aynı anda geleceğin ve gerçekle bağlantılı birçok zamanın yazarı haline gelir. Bu, roman kişilerinin, devrim davası ve geleceği ve düşlerini gerçekleştirmek ve işlerini sürdürmedeki kendilerine ait zamanın bağlantısını pekiştirir. Yazar bu romanda ‘doğal zamanı’ daha roman başlamadan sınırlar. Olaylar, 1947-1952 yıllarında geçer.”¹⁹³¹

“*İ’tirâfâtü ‘Abdulmutecellî, İmra’etu ‘Abdulmutecellî ve Meliketu’l-‘ineb* romanlarında yazar, hissettiğimiz ve hep beraber yaşadığımız çağdaş meseleleri ve gerçek toplumsal sorunları ele alır. Bu nedenle zaman süresini belirlemek çok zor olmasa gerekir. Bu süre, doksanların sonuna ve geçen yüzyılın başlangıcına düşer. *Meliketu’l-‘ineb* romanında olduğu gibi olaylar bir veya iki ayı geçmez. Romandaki zaman, olayların hızına göre gelişen bir çizgide seyrederek. Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *İ’tirâfâtü ‘Abdulmutecellî, İmra’etu ‘Abdulmutecellî ve Meliketu’l-‘ineb* romanlarında roman zamanının seksenlerin başında meydana geldiğini söyler.”¹⁹³²

“el-Kılânî, *eṭ-Ṭarîḳu’t-ṭavîl ve Mevâkibu’l-aḥrâr* gibi bazı romanlarında ‘-di’li’ geçmiş zamanı kullanır ve ‘zaman’ı yakın dönemle sınırlandırır. *Mevâkibu’l-aḥrâr*’ın olayları 18. Yüzyılda geçer. Toplumsal konuları ele alan romanlarında ise yazar, *Meliketu’l-‘ineb, İ’tirâfâtü ‘Abdulmutecellî, İmra’etu ‘Abdulmutecellî, Memleketu’-Bel’ûfî, Ḥamâmetu’s-selâm, er-Raculu’llezî âmene ve Emîretu’l-cebel* gibi romanlarında günümüz zamanını kullanır. Tarihî romanlarında ise uzak geçmiş zamanı kullanır. Örneğin *Nûrullâh* romanında Hz. Nebî’nin gönderilişi ve hicret ediş zamanını kullanır.”¹⁹³³

¹⁹³⁰ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏî’iyyetun ve fenniyyetun*, 431.

¹⁹³¹ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏî’iyyetun ve fenniyyetun*, 431.

¹⁹³² Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏî’iyyetun ve fenniyyetun*, 432-433.

¹⁹³³ Nâdir Ahmed ‘Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏî’iyyetun ve fenniyyetun*, 432.

“O dönemde iktidarda bulunan Nâşır, yazarın romanlarındaki zamanının çoğunu alır. Aşağıdaki romanların tümünde zaman, 20. Yüzyılın elli ve altmışlı yıllarıdır. *Rıhletun ilellâh*, *Ricâhun ve zi ’âbun*, *Leyâlî’s-suhâd*, *İ’tirâfâtu ‘Abdulmutecellî*, *Hikâyetu Câdullâh*, *Ehlu’l-Ĥamîdiyye* ve *er-Rebî’u’l-’âşif* romanları söz konusu yıllarda geçer. *Meliketu’l-’ineb*, *Memleketu’l-Bel’ûfî* ve *Kağıyyetu Ebû’l-futûh eş-Şarkâvî* romanları ise doksanlarda geçer. ‘*Umer yazharu fî’l-Ķuds* romanında mazi ile şimdiki zaman, hayal ile gerçek, karışır. Tarihî bir karakter olan Umer bize, şimdiki zamandan bakar.”¹⁹³⁴

Yazar, tarihî romanlarında gerçek tarihî karakterleri psikolojik gerçeğiyle bağlı olarak taşımayı başarır. Kişilerini, eylemlerin meydana geldiği zamanla bağlar. Zeyneb binti Ĥâris ile ‘Abdullâh bin Ubey, bunun somut örneğidir. Çevre, romancının betimlediği tarihî olayların çoğundaki sorunların somutlaştığı zaman ve mekân unsurlarına yardımcı olur. Napolyonun saldırılarını betimleyen *Mevâkibu’l-aĥrâr* romanında da durum, aynıdır. Bu ve bunun gibi romanlarda zaman sınırlıdır. Savaş zamanı, birçok olgunun üstünü açan önemli bir unsur olur.¹⁹³⁵

Siyasî ve toplumsal içerikli romanlara gelince zaman, sanatsal çalışmanın diğerlerinden ayrılmadığı bir unsur haline gelir. Roman kişisi ve zaman arasındaki sağlam bağ kurulduğunda, bireysel ve toplumsal düzeyde bazı olumsuzluklar ortaya çıkar. Kahramanların içinde yaşadıkları ve etkileşime girdikleri zamanı hissettiklerinde şüphe yoktur.

Yazarın çağdaş zamanı seçmesiyle, zamana uygun olarak roman kişilerini harekete geçirir: Şimdiki zaman bir şekilde zorluklar, yozlaşmalar ve bilinmezlerle bağlantılıdır. Buradan zaman ve halkı için somut bir eleştiri gelir. Zaman, genel olarak olumsuzlukların sembolü haline gelir. Bu durumu Ebû’l-Mecd Şâhîn şöyle açıklar: Gaybı ancak Allah bilir. Bu, belirsizlik ve sapmaların olduğu zamandır.¹⁹³⁶

Yazar, bazen romanlarında zamanı kısıtlar. Bu durumda zaman, çalışmanın değerini ifade için olabilir. Zamanın adı, romanın başlangıcında geçer ve romandaki olayların meydana geliş zamanını açıklar. Daha sonra ise zamanın adı, romanın

¹⁹³⁴ Nâdir Aĥmed ‘Abdulĥâlîq, *eş-Şaĥşıyyetu’r-rivâ’ıyyetu beyne ‘Alî Aĥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevâğî ‘ıyyetun ve fenniyyetun*, 432-433.

¹⁹³⁵ Ĥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fî kışasî Necîb el-Kilânî*, 469.

¹⁹³⁶ Ĥannân binti Câbir, *Şûratu’l-mer’eti fî kışasî Necîb el-Kilânî*, 471.

sayfaları arasında bir kez daha geçer. Bu ise olayların yükselişi ile, okura, bu olayların gerçekçi ve doğru olduğunu söylemek içindir. Bunun örnekleri, *eṭ-Ṭarîḳu't-tavîl*, *Azrâ'u Câkartâ*, *eṣ-Ṣillu'l-esved* ve *Demun li faḫrî şahyûnî* romanlarıdır. *eṭ-Ṭarîḳu't-tavîl* romanı kahramanın diliyle konuşur: “1948 yılında Filistin’i öldürmek için bir suikast düzenlendi.” Bu süre, sömürgecilerin oyunlarla sıkıştırdıkları Arap halklarının ortaya çıkmalarının başlangıcıdır. Kahraman başka bir yerde de: ‘1956 yılı, 30 Ekim günü fakülteye gittiğini’ söyler.¹⁹³⁷

Azrâ'u Câkartâ romanında, romandaki zaman ve mekân açıklanır. Romandaki olaylar, 1965 yılının ikinci yarısında meydana gelir. Bu dönem, komünist devrimin önderi Aydîd’e şahit olur.¹⁹³⁸

Amâliḳatu's-şemâl romanının olayları, 1965-1970 yılları arasında meydana gelir.¹⁹³⁹

eṣ-Ṣillu'l-esved romanının olayları, Hâbeşistân İmparatoru ‘İyaso’nun 1913 yılından itibaren iktidarda olduğu üç yıllık zaman diliminde gerçekleşir.¹⁹⁴⁰

Ṭalâ'î'u'l-fecr, *fi'z-Zalâm*, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, *Leyâlî Turkistân*, *Leylun ve ḳuḍbânun/ Leylu'l-âbîd*, *er-Rebî'u'l-âşif* ve *Ramaḍân ḫabîbî* romanlarında ise zaman, romanın bir parçası olur.¹⁹⁴¹

Psikolojik zaman ise hayatımızda önemli bir rol oynar. Hayatımızın şeklini değiştirir veya bizden, zor zamanlardan geçerken daha önceki olduğumuz karakterle çelişen yeni bir karakter oluşturur. *Ṭalâ'î'u'l-fecr* roman kahramanı Muḫsin’in başına gelen tam da budur. Esarete geçirdiği zor günler, boşa geçen hayatını değiştirdi ve o, kelimenin tam anlamıyla bir erkek oldu. Eğer psikolojik zaman olmasaydı cesaret, bilgelik ve sükûnet gibi sıfatları kazanamayacaktı.¹⁹⁴²

İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî, *İmra'etu 'Abdulmutecellî* ve *Meliketu'l-'ineb* romanlarında zaman, seksenlerin sonudur. *Ḳaḫıyyetu Ebû'l-futûḫ eṣ-Şarḳâvî*, romanında ise İkinci Dünya Savaşı zamanıdır. er-Rabâya'a köyünde, roman zamanı

¹⁹³⁷ Necîb el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu't-tavîl*, 324.

¹⁹³⁸ Necîb el-Kîlânî, *Azrâ'u Câkartâ*.

¹⁹³⁹ Necîb el-Kîlânî, *Amâliḳatu's-şemâl*.

¹⁹⁴⁰ Necîb el-Kîlânî, *eṣ-Ṣillu'l-esved*.

¹⁹⁴¹ Necîb el-Kîlânî, *Ṭalâ'î'u'l-fecr*

¹⁹⁴² Necîb el-Kîlânî, *Ṭalâ'î'u'l-fecr*, 152.

kısalır. Zira romandaki canlılık ve teşvik unsuru nedeniyle, fazlalıklar için yer bulamaz.¹⁹⁴³

Günümüz zaman süreci, birçok olumsuzluklarıyla, bize baskı yapan ve kuşatan birçok olayla doludur. Bunların birçoğu değişebilir. Ancak en önemlisi, insanın hareketiyle ve insanî değerlerle bağlantılıdır. Ayrıca şartların değişimiyle düşmeyen sürekli değer kazanan unsurdur.¹⁹⁴⁴

Çağdaş veya günümüz zamanının seçimi, olayların seyrini etkiler. Çünkü roman zamanı, gelişimci ve süreğen bir zaman olur ve ardışık şekilde olaylar zincirini takip eder. Nadiren de geriye dönüşe zorlar. Burada *Meliketu'l-'ineb'in* Berâ'im'inin, 'geriye dönüş' tekniğiyle çocukluk dönemine gidişini görürüz. Bu geriye dönüş onun ve yaşamının üzerinde büyük etkiler bırakır. Ancak roman zamanı genel şekilde ve ilerlemeci olarak devam eder. Ancak yazarın romanları için seçtiği zamanı gösteren durum hakkında ortaya atılan bir soru vardır. Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî'nin sözleri, II. Dünya Savaşı döneminin midir? Öyle görünüyor ki yazar, günümüzden kaçmadığı gibi terketmez de. Yaklaşık elli yıl geriye gittiği doğrudur. Ancak o zaman dünya, bu dünya değildi. Ancak o, bize ısrarla içeriğin değişmediğini bildirir. Fakir köy halkı ve ezilenler, aynıdır. Üst tabaka, yozlaşma ve çözülmeyi yaşamaktadırlar. Kötü ile iyi arasındaki mücadele sürmektedir.¹⁹⁴⁵

İkinci Dünya Savaşı zamanı, bir şekilde günümüz zamanıyla paralel olmuş ve bir şekilde yazara, kahramanlarını ve olayları sunmada en iyi yolu bulma fırsatını sunmuştur. Başka bir düzlemde ise 'günümüz zamanı' da bir şekilde bilinmezlik, yozlaşma ve sıkıntılarla bağlantılı olur. Ve zaman, romandaki birçok iyi roman kişinin dilinden genel olarak, olumsuzluğun simgesi haline gelir. Ebu'l-Mecd Şâhîn karısına: "Gaybı ancak Allah bilir. Günümüz, belirsizliğin ve sapmanın zamanıdır, der."¹⁹⁴⁶

Muhtar ise üzüntülerini mazi ile şimdi arasında karşılaştırma yaparak karısına şöyle der:

¹⁹⁴³ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî* 36.

¹⁹⁴⁴ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî* 37.

¹⁹⁴⁵ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî* 38-39.

¹⁹⁴⁶ el-Ķâ'ûd, *el-Vâkı'ıyyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kilânî* 39.

“Çoğu zaman kendi kendime, sorumluluğu taşıyamayacağımı söylüyorum. Bana öyle geliyor ki, ben bu zaman için doğmamışım, der. Geçmişte her şey çok güzeldi. Suç beni şaşırtmazdı. Çözemeyeceğim bir sır olmazdı. Günümüzde ise insanlar şeytanlara dönüşmüştür. Suçlarını öyle kuruyorlar ki. ...aynı şekilde muhtar bize, zamanın, toplumla eş olduğunu, şeytanlaşan insanların zeki ve usta bir suçluya dönüştüklerini söyler.”¹⁹⁴⁷

el-Kılânî'nin romanlarında 'çevre', zamanı ve mekânı imler. Ayrıca yazarın benimsediği yöntem olan İslamî Gerçekçilik için geniş bir alan sağlar.

Yazarın özellikle de tarihî ve siyasî romanlarında 'psikolojik zaman'ı çok kullandığı görülür. Bu psikolojik zaman, roman kahramanlarının kişiliklerinin derinliklerinde meydana gelen iç olaylara dayanır. Romancı, roman kişinin kendi içinde gizlediği mutluluk ve talihsizliği açığa çıkarmak için bu zamana sığınır.

en-Nidâ 'l-hâlid romanında bu psikolojik zamanın tümünden romana sızdığı görülür. Bunlar, *en-Nidâ 'l-hâlid* romanı ve *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* romanı kişisidir. İlkinin roman kişisi ölüm korkusu nedeniyle kısacık bir zamanı bir asır gibi hissederken; ikincisinde ise *İmra 'etu 'Abdulmutecellî* kişisi Ummu Şâbirîn, üç gün boyunca geçirdiği keyifli günler nedeniyle, bu günleri 'bir rüya olarak' betimler. Bu, yazarın roman kişilerinin içlerine girebildiğini gösterir. *en-Nidâ 'l-hâlid* romanı Birinci Dünya Savaşının başlangıcında başlayıp 1952 yılında Mısır'daki devrimle aynı zamanda biter.

Hâretu 'l-yahûd/Demun li fa'îri şahyûnî romanında yazar, romana başlangıcındaki zamanı kısıtlayarak başlar ve bitiş zamanını da romanın sonunda belirtir. Roman miladi 1840 yılının başında başlar ve aynı yılın eylül ayının 5. günü biter.

Memleketu 'l-Bel 'ûf ise daha romanın başlangıcında sınırlanır. Roman ise 20. Yüzyılın ilk üçte birlik döneminde meydana gelir.¹⁹⁴⁸

Hamâmetu 's-selâm İkinci Dünya Savaşındaki olayların anlatılmasıyla,¹⁹⁴⁹ *Ricâlun ve zi 'âbun* ise 1967 yılındaki Mısır savaşıyla; *Ardu 'l-enbiyâ*¹⁹⁵⁰ İngiltere'nin Filistinli Yahudilere vermesiyle başlar.¹⁹⁵¹ *Ra 'su 'ş-şeytân*¹⁹⁵² romanı ise Şıdki

¹⁹⁴⁷ el-Kâ'ûd, *el-Vâkı 'iyyetu 'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kılânî* 40.

¹⁹⁴⁸ Necîb el-Kılânî, *Memleketu 'l-Bel 'ûf*, 4.

¹⁹⁴⁹ Necîb el-Kılânî, *Hamâmetu 's-selâm*.

¹⁹⁵⁰ Necîb el-Kılânî, *Ardu 'l-enbiyâ* ?

¹⁹⁵¹ Necîb el-Kılânî, *Ricâlun ve zi 'âbun*.

¹⁹⁵² Necîb el-Kılânî, *Ra 'su 'ş-şeytân*.

Paşanın adının geçmesinden dolayı I. Faruk zamanına denk gelir. O da 1946 yılına işaret eder.

Ramağân Habîbî,¹⁹⁵³ 1963 yılındaki Arap-İsrail savaşı zamanına denk gelir. Bar-lev hattının geçilmesiyle de roman sona erer. *eṭ-Ṭarîḳu 'ṭ-ṭavîl*¹⁹⁵⁴ romanı da ikinci dünya savaşı zamanına denk gelir ve 1956 yılında da biter. *Ḳaḍıyyetu Ebûl-futûḥ eṣ-Şarkâvî*,¹⁹⁵⁵ romanı da II. Dünya Savaşı zamanına denk gelir. *eṣ-Ẓıllu 'l-Eved*¹⁹⁵⁶ romanı ise 1913 yılında Habeş İmparatoru 'İyaso'nun yönetimi almasıyla başlar ve Haile Selasiye tarafından öldürülmesiyle biter.

*Leyâlî's-suhâd*¹⁹⁵⁷ romanı, 1967 savaşı çıktığı esnada başlar. *Meliketu 'l-'ineb*¹⁹⁵⁸ ise 1990 yılındaki Körfez savaşıyla başlar. *Emîretu 'l-cebel* ise 1990 yılında geçer. *İmra 'etu 'Abdulmutecellî*¹⁹⁵⁹ ve *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*¹⁹⁶⁰ romanları ise Mısır'daki OHAL uygulamalarına işaret eder. Roman, 20. yüzyılın dördüncü çeyreğindeki ticarî açılıma işaret eder. *Hikâyetu Câdullâh*¹⁹⁶¹ ve *Rıḥletun ilellâh*¹⁹⁶² romanları ise Nâşır dönemini işaret eder.

*er-Raculu 'lleẓî âmene*¹⁹⁶³ romanı BAE'de petrol çıktıktan sonraki dönemi gösterir. *er-Rebî 'u 'l-âşîf*¹⁹⁶⁴ ise 1952 yılı Temmuz devriminden sonra olduğunu gösterir.

Tarihî romanlarından *Nûrullâh*'ta¹⁹⁶⁵ olaylar, Hz. Nebî'nin Habeşistan'a hicret emriyle başlar, Hayber savaşında Müslümanların zaferiyle sona erer. 2. cildi ise birinci cildin bittiği yerden başlar ve Mekke'nin fethiyle sona erer.

¹⁹⁵³ Necîb el-Kîlânî, *Ramağân Habîbî*.

¹⁹⁵⁴ Necîb el-Kîlânî, *eṭ-Ṭarîḳu 'ṭ-ṭavîl*.

¹⁹⁵⁵ Necîb el-Kîlânî, *Ḳaḍıyyetu Ebûl-futûḥ eṣ-Şarkâvî*.

¹⁹⁵⁶ Necîb el-Kîlânî, *eṣ-Ẓıllu 'l-esved*.

¹⁹⁵⁷ Necîb el-Kîlânî, *Leyâlî's-suhâd*.

¹⁹⁵⁸ Necîb el-Kîlânî, *Meliketu 'l-'ineb*.

¹⁹⁵⁹ Necîb el-Kîlânî, *İmra 'etu 'Abdulmutecellî*.

¹⁹⁶⁰ Necîb el-Kîlânî, *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî*.

¹⁹⁶¹ Necîb el-Kîlânî, *Hikâyetu Câdullâh*.

¹⁹⁶² Necîb el-Kîlânî, *Rıḥletun ilellâh*.

¹⁹⁶³ Necîb el-Kîlânî, *er-Raculu 'l-leẓî âmene*.

¹⁹⁶⁴ Necîb el-Kîlânî, *Rebî 'u 'l-âşîf*.

¹⁹⁶⁵ Necîb el-Kîlânî, *Nûrullâh*.

3.2. Mekân

Roman bir terkiptir. Mekân da bu terkibi oluşturan önemli öğelerden biridir. Bunun temelinde ise anlatılanlara bir gerçeklik sağlamaktır. Olayların geçtiği çevrenin betimlenmesi sadece anlatı sisteminin inşa edilmesi açısından değil okuyucu açısından da gereklidir. Bu şekilde okuyucu olayları daha rahat anlar. Bu bağlamda mekân, hem romanın topluma açılmasında önemli bir rol oynar hem de içinde toplumsallaşmanın temel değerlerini taşır. Olayların gerçekleştiği farklı mekânlar, farklı doğaya ve ekine ait kişilerin gözüyle bakılıp betimlenmesi romanı yaşama yaklaştıran en önemli yandır. Bu bağlamda mekân, biraz da çevrenin ürünü olup mekândan soyutlanması olası değildir. Diğer önemli durumlardan biri de mekânın psiko-sosyal resmini çizerken çevresel şartları, çevreye anlam ve işlev kazandıran eşyanın etki ve işlevini dikkate almaktır. Çevre bir felsefenin ürünü olarak biçimlenir. Köy, şehir, sokak vb. birer oluşum değil felsefi bir düzenin sonucunda ortaya çıkmış birimlerdir. Ev, bizden bir şeyler taşıdığına sıcak ve eşya, alıştığımız zaman bizimdir.¹⁹⁶⁶

Mekân, romanın sınırlandırılmasında, romanın sınırlarının çizilmesinde önemli bir öğedir. Ancak yazar isterse bu öğeleri birleştirebilir. Roman kişilerinin ve olayların dolaştığı mekân, en önemli konumdadır. Bu şekilde roman kişileri ile mekân arasındaki ilişki kurulur. Hem mekân'ın olaylar, üslûp, dil ve konuşma üzerinde açık etkisi olup hem de kişilik özelliklerinden biridir.¹⁹⁶⁷

Mekân, açık ve kapalı olarak değişik durumlara ayrılabilirler. Bunlardan biri açık mekânlardır ve örneği de köydür. Yazarın *Meliketu'l-'ineb* ve *Hamâmetu's-selâm* romanları, bunun güzel bir örneğidir.¹⁹⁶⁸ Diğer açık mekânlardan biri de şehirdir. Şehir, hem yazar hem de kahramanları için olumsuz bir durum olarak romanlarına yansır. *Kağıyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî* ve *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî* bunların güzel bir örneğidir. Bir diğer örnek cinayet mekanlarıdır.¹⁹⁶⁹

Kapalı mekânlara gelince, bunlar genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılmışlardır. Bu kapalı mekânların ilk örneği evdir. Konuyla ilgili daha önce örnek

¹⁹⁶⁶ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 143-152.

¹⁹⁶⁷ Nâdir Ahmed 'Abdulhâlık, *eş-Şahşiyetu'r-rivâ'iyetu beyne 'Alî Ahmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevđî 'iyyetun ve fenniyyetun*, 433.

¹⁹⁶⁸ Ya' kûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 91-92.

¹⁹⁶⁹ Ya' kûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 100.

verildiği için tekrar edilmemiştir.¹⁹⁷⁰ Diğer kapalı mekân hapishanedir. el-Kîlânî söz konusu olduğunda hapishane için örnek bulmak hem çok hem de kolaydır. Zira onun tüm kahraman ve karakterleri hapishaneye düşer ve işkence görür.¹⁹⁷¹ Diğer bir mekân, hastane ve camidir.¹⁹⁷²

Uzay, mekân ve zaman, romanın en temel unsurlarından biridir. el-Kîlânî'nin romanlarına mekân olarak seçtiği yerler ya kendi köyü ya da komşu köylerdir. Bu mekânları, yazarın kendisi iyi bildiğinden, seçilmiş hem de betimlemeleri oldukça gerçekçi ve detaylı olarak yapılmıştır. Yazarın romanlarının geçtiği köyler olan Kefru Ebû Sâlim, Kefru 'Allâm, Rabâya'a ve Şinnirâk bir şekilde Şarşâbâ'ya dönüşür. Yazar bunun Tañta'ya bağlı bir köy olduğunu bilir ve bunu gizlemez.¹⁹⁷³

Yazar, bir mekân olarak kullandığı köyü, şehre karşı bir güven merkezi ve güvenin sembolü olarak kullanır. Ebû'l-futûh eş-Şarkâvî'nin karısı ile aralarında geçen diyalog bunun güzel bir örneğidir:

- Kafasız ne düşünüyorsun?
- Köydeki küçük evimizi düşünüyorum.
- Yarım frenk bile etmez!
- Ama onun iyiliği çoktur.
- Beni üzen eşeği tek başına bırakmamızdır. Açlıktan ölecek hayvan.
- Komşular onu susuz ve yemsiz bırakmaz.

Bu diyalogta köylünün şehirliden duyduğu gizli korkusu açığa çıkar. Romancı, olayların geçtiği yerlere gerçekmiş izlenimi vermek için, gerçek coğrafi tanımlarla birlikte; güzel ve çok uygun kelimelerle mekânı betimler.¹⁹⁷⁴

Açık mekânın betiminde yazar, romanlarında köy için bir örnek-model sunar ve birçok romanında, köyü hareket üssü yapar. Köy aracılığıyla toplumsal, ekonomik, siyasî ve dinî konulara ışık tutar. Yazarın köyde yoğunlaşmasının bir sırrı yok. O köy çocuğudur, köyde doğmuş, onun kanıyla yaşamış ve onunla kalbi sükûn

¹⁹⁷⁰ Ya' kûb, *ez-Zemân ve 'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 104.

¹⁹⁷¹ Ya' kûb, *ez-Zemân ve 'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 108-109.

¹⁹⁷² Ya' kûb, *ez-Zemân ve 'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 112-113.

¹⁹⁷³ el-Ķâ' ûd, *el-Vâkı' iyyetu 'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 27.

¹⁹⁷⁴ el-Ķâ' ûd, *el-Vâkı' iyyetu 'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, 30-33.

bulmuştur. İsmi ve coğrafi konumu net olmasa da köy, el-Kılânî'nin romanlarında en bariz işarettir. Zira köy, gerçek ve haritada vardır. Yazar, *fî'z-Zalâm, Memleketu'l-Bel'ûfi* ve *er-Rebî'u'l-âşif* romanlarının mekânı olarak kendi köyü Şarşâba'yı seçmiştir.¹⁹⁷⁵

Yazar, her romanın başında olayların geçtiği mekânın çerçevesini çizer. Sınırları belirlemek için ya coğrafi konumu doğrudan verir veya roman kişilerinin diyalogu veya roman kişilerden birinin düşüncelerinin çağrışımına sığınır. Yazar kendi içindeki çelişkileri, bir köylü ruhu içinde yazmıştır.¹⁹⁷⁶

Romancı, romandaki olayların geçtiği yerlere gerçekmiş görüntüsü vermek için gerçek coğrafi tanımlarla birlikte, güzel ve çok uygun kelimelerle mekânı resmetmeye çabalamıştır. Romancının mekân duygusu, sıradan insanın mekân duygusundan farklıdır. Romancı, romanına uygun gördüğü bir mekânı seçer. 'Romanın mekânı denilen şeyin olması için, hayatın da onu zenginleştirmesi gerekir. Onda gerçek mekânın tüm detayları vardır. Burada okuyucunun, mekânı görüyormuş hatta sanki orada yaşıyormuş ve karakterlerle iletişim halindeymiş hissini verebilmek için onu kelimelerle resmeder.'¹⁹⁷⁷

Mekân unsuru el-Kılânî'nin romanlarında geniş bir alanı kapsar ve mekânla olan derin ilişkisini ortaya çıkarır. Yazar, romanda mekânı ikamet edilenler, ev gibi seçilenler ve hastahane ve hapishane gibi zorunlu olanlar, cadde vb. gibi gezilen mekânlar ve kahvehaneler olarak ele almıştır. Doktor olması nedeniyle mekân bazen *er-Rebî'u'l-âşif, Ellezîne yahterikûn ve Ricâlun ve zi'âbûn* gibi romanlarda hastaneler olmuştur.¹⁹⁷⁸

Yazar'ın *Azrâu Câkartâ* romanında bu unsur, eksik kalmıştır. Çünkü yazar, 'hem Câkartâ hakkında detaylı bilgi verememiş hem de İslâmî mücadeleyi önemseydiği için mekânı ihmal etmiştir.'¹⁹⁷⁹

Kapalı ve açık mekân arasındaki kutuplaşmanın ortaya çıkardığı gerilim aracılığıyla okur, mekânı ve kişi üzerindeki etkisini görür. Ev, roman dünyasının

¹⁹⁷⁵ Ya'kûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 92.

¹⁹⁷⁶ Yakûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 104-105.

¹⁹⁷⁷ Yakûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 34.

¹⁹⁷⁸ Yakûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 86.

¹⁹⁷⁹ Yakûb, *ez-Zemân ve'l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kılânî*, 35.

betiminde önemli bir olgu kabul edilir. Bu nedenle edebiyatçılar, evin ayrıntılı betiminde sâkinleri arasında hareketi ve bunların çevreleriyle olan etkileşiminden ortaya çıkardıklarıyla kendilerinden birşeyler katarlar. Bu, evi roman dünyasında sâkinlerinin tarihinden aldıkları özel bir tarihe dönüştürür. Roman, yaşamdan alınmış ‘aslî gibidir’ nüshası değildir. Bilakis bir parça sanat ve yaratıcılığın bir suretidir.¹⁹⁸⁰

Yazar ev betimlerini hızlı geçer. *Ṭalâ ‘i ‘u’l-fecr* romanında Ṭâhir Beyin evini betimledikten sonra, hemen caddenin özelliklerini betimler. *‘Amâliḳatu’ş-şemâl* ve *Rebî ‘u’l-âşif* romanlarında yazar kendi ilkelerini ihlâl ederek evi ayrıntılı şekilde betimler.¹⁹⁸¹

Nûrullâh romanında mekân, İslâmî çağrîdaki önemli olayların bir müradifidir. Olaylar Mekke ve Medine’de geçer. Romanda Mekke, Müslümanlar için yaşamaya uygun olmayan bir yerdir. Zira Mekke artık müşrikler tarafından uygulanan binbir sıkıntı ve işkencenin odağıdır. Bu nedenle olaylar uzun sürmez ve göç başlar.¹⁹⁸²

Ḳâtilu Ḥamza romanına baktığımızda yazarı, çatışmanın odağı olan mekân için psikolojik havayı bulmaya çalışırken görürüz. Çünkü Mekke, Bedr savaşından sonra büyük bir intikamın peşindedir. Bu noktada mekân ile kahraman birleşirler, bir olurlar. Ancak mekânla kahraman arasındaki bu etkileşim romanın kalan kısmında sürmez. Vaḥşî’yi kölelikten başka buraya bağlayan bir bağ kalmaz. Ḥamza’yı öldürüp azat edildikten sonra bulunduğu yere karışmak ve söz sahibi olmak istemiştir. Ancak geçmişinden dolayı bu da gerçekleşmez ve Vaḥşî, geçmişini unutturacak fisk ve fücra sığınarak eğlence ve şarap içebileceği mekânlara yönelmiştir. O andan sonra Mekke, artık reddedilmenin sembolü olur.¹⁹⁸³

eş-Zillu’l-esved romanında mekân yok gibidir. Hem de kahramanla olan bağlantısı görünmez. Olaylar genel olarak Addis Ababa’da geçer. Yazar, ne çevre

¹⁹⁸⁰ Yakûb, *ez-Zemân ve ‘l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*, 104-105.

¹⁹⁸¹ Necîb el-Kilânî, *Ṭalâ ‘i ‘u’l-fecr*, 37, *er-Rebî ‘u’l-âşif*, *‘Amâliḳatu’ş-şemâl*.

¹⁹⁸² Nâdir Aḥmed ‘Abdulḥâlîḳ, *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ ‘iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏû ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 438.

¹⁹⁸³ Nâdir Aḥmed ‘Abdulḥâlîḳ, *eş-Şaḥşîyyetu’r-rivâ ‘iyyetu beyne ‘Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏû ‘iyyetun ve fenniyyetun*, 440.

özelliklerini ne de kahramanla olan bağına açıklamaz. Bu, muhtemelen yazarın bütün dikkatini İslâm ile Hristiyanlık arasında geçen mücadeleye vermesindedir.¹⁹⁸⁴

Leyâlî Turkistân romanına baktığımızda *eş-Zıllu'l-esved* romanının aksine yazar, mekânı oldukça açık ve etkin olarak verir ve bu İslâm ülkesini tanıtmaya özen gösterir. Hatta birçok şehrini ve bölgelerini zikreder. Bu ülkenin tarihini ve nasıl ikiye bölündüğünü sorar.¹⁹⁸⁵

Mevâkibu'l-aḥrâr romanında mekân, kahramanla vatanî bir etkileşime girer. Öyle görünüyor ki kahraman, kahramanlığın ve onurun sembolü gibidir. Romanın olayları genellikle 18. Yüzyılın başlangıcındaki Qâhire'de geçer. Olaylar ise Mısır'ı işgal eden Fransızlara karşı verilen mücadeledir. Ayrıca *Mevâkibu'l-aḥrâr* romanında Ezher'in, olayların yönlendirilmesinde ve halk önünde ulusal ve dinî duyguların derinleştirilmesindeki büyük rolünü hatırlatılır.¹⁹⁸⁶

fi'z-Zalâm romanında kahramanla, köy yaşamının görüngülerine alıştığı mekân arasındaki açık ilişkiyi görürüz. Yazar bunu şöyle örneklendirir: “Ferîd, dar sokaktaki evine yaklaştığında kendisini, sokağı gölgelendiren kuru dallar ve pamuk çalılırları karşılar. Sanki gevşekliği, eskiliği ve yoğunluğuyla gelen güneşi engellemeye çalışır gibidir.” Bu betimlemede köyün tüm unsurları ortaya çıkar.¹⁹⁸⁷

Ra'su's-şeytân romanında, köy ve kahraman arasındaki bağ güçlenir. Diya, ümitleri ve acılarıyla nefes alan köy halkını temsil eder. Aralarında güçlü bir bağ oluşur. Zira Diya, Uşmân Paşadan korkmadığı gibi bu topraklarla da bağı vardır. Bu yerlerde kendisinin de payı vardır.¹⁹⁸⁸

İmra'etu Abdulmutecellî, İ'tirâfâtü Abdulmutecellî, Kaḍıyyetu Ebû'l-futûḥ eş-Şarkâvî, er-Rebî'u'l-âşf, Ehlu'l-Ḥamîdiyye, Memleketu'l-Bel'ûḫî, Ellezîne yaḥterikûn ve *Meliketu'l-ineb* romanları, olayların geçtiği mekân olarak köyü seçmiştir. Bu mekân, kahramanın kelime hazinesini kısıtlayan açık bir işaretler.

¹⁹⁸⁴ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏî'ıyyetun ve fenniyyetun*, 440-441.

¹⁹⁸⁵ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏî'ıyyetun ve fenniyyetun*, 440-441.

¹⁹⁸⁶ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏî'ıyyetun ve fenniyyetun*, 441-442.

¹⁹⁸⁷ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏî'ıyyetun ve fenniyyetun*, 442-443.

¹⁹⁸⁸ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlık, *eş-Şaḥşıyyetu'r-rivâ'ıyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevḏî'ıyyetun ve fenniyyetun*, 44-445.

Köydeki kişiler hemen özgürlük, çalışma ve ıslâhın peşine düşmeleriyle ve aynı sınıfa ait olmalarıyla öne çıkarlar. Örneğin *Ellezîne yahterikûn* romanına baktığımızda roman kahramanlarından biri olan Dr. Muhammed'i adaleti uygularken görürüz. Bu şekilde köy, Mısır ve yaşamını temsil eden bir mekâna dönüşür. Ayrıca yazarın toplumsal romanları olaylar için bir tiyatro olur. Ayrıca *Ellezîne yahterikûn* romanında Dr. Muhammed için Kâhire, özlemin, güvenin, şefkatin sembolüdür. Çünkü Kâhire'de karısı ve çocuğu vardır.¹⁹⁸⁹

el-Kılânî'nin romanlarında şehir, kahramanın özgürlük ve özgürlüğe adım atmasında temsil edilir. Şehir, roman olaylarının geçtiği çeşitli yerlerdir. Roman olaylarının geçtiği yerler mekan olarak farklılaşır. *Ra 'su'ş-şeytân* romanında Kâhire, İngiliz işgali nedeniyle karmaşanın ve yoldan çıkmanın sahnesi olarak ve kahramanın mekânla kaynaşması olarak görünür.¹⁹⁹⁰

el-Kılânî'nin romanlarının olmazsa olmazlarından biri de câmidir ve romanlarda çok önemli bir yer tutar. Bunda yazarın, İslâmî Edebiyatın temsilcisi olmasının büyük etkisi vardır. Romanlarında kahramanların çıkış noktaları câmidir. Câmi, insanların toplandıkları, din ve dünya işleri hakkında düşünce alışverişinde buldukları, sohbet ettikleri bir yerdir. Bu nedenle câmi, yazarın romanlarında temsil edilen bir köşe taşıdır. Bunun bir örneği ise *Ṭalâ 'i 'u' l-fecr* romanında, bizzat câminin kendisinin oynadığı roldür. Çünkü Reşîd, halkı İngiliz saldırılarından korunmak için alınacak tedbirleri câmide planlarlar.¹⁹⁹¹

Meliketu' l- 'ineb ve *Hamâmetu' s-selâm* romanlarında ise câminin rolü daha da gelişir ve gerçek yerini bulur. Zira hutbeler câmilerde okunup, eleştiriler yapılır. Örneğin *Hamâmetu' s-selâm* romanındaki eleştiri oldukça serttir. Zira eleştiri, eleştirilmesini kabul etmeyen zorba el-Hâc 'Abdu' l-vedûd'a yöneltilmiştir. Hutbe, imam ile kendisi arasında bir savaşa dönüşür. *İ'tirâfâtu Abdulmutecellî* ve

¹⁹⁸⁹ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlik, *eş-Şaḥşîyyetu' r-rivâ 'iyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏû 'iyyetun ve fenniyyetun*, 445-446.

¹⁹⁹⁰ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlik, *eş-Şaḥşîyyetu' r-rivâ 'iyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏû 'iyyetun ve fenniyyetun*, 446.

¹⁹⁹¹ Nâdir Aḥmed 'Abdulhâlik, *eş-Şaḥşîyyetu' r-rivâ 'iyyetu beyne 'Alî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kılânî: Dirâsetun mevḏû 'iyyetun ve fenniyyetun*, 448.

İmra ʻetu Abdulmutecellî romanlarında ise yönetimin zorbalığı nedeniyle câmiler ıslah edici rollerini kaybederler.¹⁹⁹²

Câminin önemini gösteren örneklerden biri de *Leyâlî Turkistân* romanındaki olaydır. Kahraman, arkadaşı Mansûr Derğa ile konuşur: “Ellerinde kazma ve baltalar olan bir yığın insan gördük. Polisler gelip gidiyorlardı. Oradan geçenlerden birine neler olduğunu sorduğumuzda solcuların câmiyi yıkıp yerine depo gibi birşeyler yapacakları cevabını aldık. Câmi imamı itiraz ederek kapıda duruyordu. Ancak onu götürüp bir ağaca bağladılar ve ona hem hakaret edip hem de işkence ettiler. (...) Birçok câmiyi de istila ettiler.”¹⁹⁹³

“Câminin bir başka görevi de *Meliketuʻl-ʻineb* romanında ortaya çıkar. Cuma imamı hutbede, yetiştirdikleri üzümün zekâtını vermeyenlere çıkışır. Bu durum meseleyi alevlendirir. İnsanlar birbirlerine düşerler.”¹⁹⁹⁴ Yazar bu şekilde, hutbeler aracılığıyla okurlarını bilgece yönlendirir. Ayrıca yazarın romanlarında kahramanlar ancak câmiye girdiklerinde huzura ererler ve orada güven duyarlar. Bunların örnekleri, *Azrâ ʻu Cākartâ* romanının Fâţıma’sı ve *er-Raculuʻl-lezî âmene* romanının Aryan’ıdır. Fâţıma, içine düştüğü sıkıntılardan kurtulmak için câmiye girer. Aryan ise câmide arkadaşlarıyla kurduğu zikir halkasında oldukça mesuttur. Allah’ın evi namaz kılanlar ve zikir çekenler için hep açıktır.¹⁹⁹⁵

Yazarın önem verdiği mekânlardan biri de kütüphanelerdir. Bu hususta anlatıcı bizi, Fâţıma’nın babası Muḥammed İdrîs’in kütüphanesine yönlendirir. Muḥammed İdrîs’in kütüphanesi cilt cilt İslâmî kitaplarla doludur. Ancak Fâţıma bu kitapları satacağı için çok üzgündür.¹⁹⁹⁶ Kitaplara düşkün diğer bir kahraman Ḥasbullâh’tır. Onun kütüphanesinde ise fıkıhla ilgili kitaplar vardır.¹⁹⁹⁷ Kitapsever kahramanlardan bir de Aryan’dır. Çoğu kitabı diğer dillerden çeviridir. İslâma girmeyi düşündüğü zamanlarda aldıkları kitaplardır.¹⁹⁹⁸

¹⁹⁹² Nâdir Aḥmed ‘Abdulḥâlîk, *eş-Şaḥşiyetuʻr-rivâ ʻiyetu beyne ʻAlî Aḥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kîlânî: Dirâsetun mevċđî ʻiyetun ve fenniyyetun*, 451.

¹⁹⁹³ Ḥannân binti Câbir, Şûratuʻl-mer’eti fi қаşaşi Necîb el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, 460.

¹⁹⁹⁴ Necîb el-Kîlânî, *Meliketuʻl-ʻineb*, 3-4.

¹⁹⁹⁵ Necîb el-Kîlânî, *Azrâ ʻu Cākartâ*, 149, *er-Raculuʻl-lezî âmene*, 112.

¹⁹⁹⁶ Necîb el-Kîlânî, *Azrâ ʻu Cākartâ*, 89.

¹⁹⁹⁷ Necîb el-Kîlânî, *Meliketuʻl-ʻineb*, 86.

¹⁹⁹⁸ Necîb el-Kîlânî, *Azrâ ʻu Cākartâ*, .

el-Kîlânî'nin romanlarında, roman kişisi ile mekânsal çevre arasındaki ilişkiyi izlediğimizde; bu alanda ciddi bir çaba harcadığını ve roman kişilerinin mekânsal gerçeklikle bağlı olduğunu görürüz. Örneğin, yazarın *Nûrullâh* gibi tarihî romanlarında mekânın sınırlı tutulduğunu görürüz. Mekânsal çevre ve roman kişileri arasındaki ilişkiyi diğer romanlarında da görürüz. Bu romanların örneği de; *Leyâlî's-suhâd*, *Leylun ve kuçbânun/ Leylu'l-abîd*, *er-Rebî 'u'l-âşif* ve *eṭ-Ṭarîku't-tavîl'dir*.¹⁹⁹⁹

3.3. Karakterler ve Tip

Karakter kelimesi genellikle hikâyedeki kişi veya kişileri nitelemek için kullanılır. Kişi, hikâyeyi canlandırmak için devreye sokulan bir elemandır. O olmadan hikâyeye, genel anlamda anlatı olamaz. Çünkü hikâyeyi sürükleyecek odur. Bu nedenle romancı, anlatı için böyle değer taşıyan kişiyi özenle çizmeli, ona inandırıcı nitelikler kazandırmalıdır. Bir romancının, anlatıyı sürükleyecek kişiyi, anlatının niteliğine uygun olarak çizmesine, ona beşerî özellikler kazandırarak canlandırmasına karakterizasyon denir. Romancı bu işlemi gerçekleştirirken, canlandırmak istediği kişiyi, ait olduğu cinsin özelliklerini dikkate alarak çizer, ona bedensel ve ruhsal bir yapı kazandırır.²⁰⁰⁰

Karakter çiziminde, esas itibarıyla iki yol vardır: Biri, çizilmek istenen kişiyle ilgili bilgilerin bizzat yazar tarafından verilmesi (açıklama yöntemi); diğeri ise kişinin davranış, düşünce ve duygularıyla kendi kendini ortaya koymasındır. (dramatik yöntem).²⁰⁰¹

Karakterle ilgili bilgiler her zaman anlatıcı tarafından verilmez; bazen aynı görev, roman içinde yer alan herhangi bir kahramana da yüklenebilir. Anlatıcının varlığını büyük ölçüde ortadan kaldıran bu uygulama, anlatı sınırları içinde gerçekleştirildiği için daha yararlı ve objektiftir. Dramatik yöntemde kişi, fizikî ve moral özelliklerinin topluca sunulmasıyla değil, parça parça verilmesiyle çizilir. Çizimde, anlatıcının rehberliği yerine, kişinin kendi davranış biçimi, duygu ve düşünceleri asıl rolü oynar. Kişinin çevresine karşı takındığı tutum, olaylara bakış

¹⁹⁹⁹ Hannân binti Câbir, *Şûratu'l-mer 'eti fi kaşaşi Necîb el-Kîlânî*, 468.

²⁰⁰⁰ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 88.

²⁰⁰¹ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 88-89.

tarzı, yorum ve açıklamaları, bize kendisini verir. Okuyucu, kişiyi roman genelinde verilen bilgi ve ipuçlarıyla tanımak durumundadır. Onu tıpkı yaşamda olduğu gibi zamanla tanırız. Söz konusu bilgiler yanlış da doğru da olabilir. Burada önemli olan bilginin yanlışlığı ve doğruluğu değil, çizimi yapılan kişinin gerçeğe yakın olup olmadığıdır. Onu yanlış tanıyabiliriz yahut o bizi yanıltabilir. Modern romanda kişiyi okudukça tanırız. Tanıma işi son sayfaya kadar da sürebilir. Roman, söz gelimi tarihsel bir nitelik taşıyorsa, romancı ona göre hazırlık yapmalı ve kişilerini, tarihsel bilgilerden yararlanarak çizmelidir. Onları beşeri kılacak olan, tarihsel kimlikleridir.²⁰⁰²

Kişiler sistemini meydana getiren figürlerin kimisi başkişi, kimisi dekoratif durumda olabilir. Başkişi, romanın genel yapısında yer alan diğer kahramanlardan farklı bir rol ve işleve sahiptir. Bu anlamda roman başkişileri, romancının asıl ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler. Görüldüğü üzere anlatı denemelerinin bir yanını kişiler sistemi oluşturmaktadır. Romancı, bu sistemi biçimlendirirken, hayatı esas alır, çeşitli yapı ve nitelikteki kişilerin, benzerlerini, anlatının kurmaca dünyasına yerleştirir.²⁰⁰³

Kahramanın kendi kendisini tanıtmada başvurulan yol, anı veya mektup yöntemidir. Bu yöntemler kişinin, kendisi hakkında bilgiler verilmesine hayli uygundur. Bunlardan başka romanlarda tanıtım için, herhangi bir roman kahramanın bakış açısından ya da romana sokulan gözlemci kahraman figüründen yararlanılır.²⁰⁰⁴

Tip:

(...) Tip diye nitelenen kişi, toplumsal kimliğiyle temsilî bir nitelik taşır. O kendisinin dışında kalan değerlerin temsilcisidir.²⁰⁰⁵ Yani roman dünyasının dışında kalan, dış dünyada var olan bir kavramı veya bir insan türünü temsil eden roman kişisidir. Bu konumuyla tip, roman dünyasında yer alan diğer kişilerden ayrılır.²⁰⁰⁶ Mehmet Kaplan, tipi, “muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri

²⁰⁰² Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 88-93.

²⁰⁰³ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 95.

²⁰⁰⁴ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 98-99.

²⁰⁰⁵ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 110.

²⁰⁰⁶ Moran, Berna. “Romanda Tip Olgusu ve Tipin İşlevi”. *Yazko Edebiyat*, Sayı:24, (Ekim, 1982), .

temsil eden kişiler” olarak tanımlanır.²⁰⁰⁷ Ancak unutulmamalıdır ki, tip doğal değil; yapmadır. Aynı zamanda tip, dramatik çatışma yaşayan kişidir.²⁰⁰⁸

Tezli roman bağlamında ele alınan konuları sunmak için, bazı tip veya tipler devreye sokulur. Tipler iki konumda bulunur: Toplumsal tipler ve psikolojik tipler: Toplumsal tipler, belirli bir dönemin veya belirli bir felsefenin, hatta belirli bir dünya görüşü yahut ideolojinin mahsulüdürler. (...) Bu bağlamda tip unsuru, önemli bir işlev üstlenir ve romancının görüş ve eleştirilerde bulunmasına vasıta olur. Kısacası tip, tarihsel önemi veya toplumsal konumu hemcinslerinden farklı olan bir roman kahramanıdır. Romancı onunla toplumsal sorunları irdeleme fırsatı bulur.²⁰⁰⁹ Karakterler şu ya da bu şekilde yaratıcısının damgasını taşırlar. Yazarın toleransı çerçevesinde bir varlığa sahip oldukları kabul edilir. En iyimser yaklaşımla karakterler, sahiplerinin birer sözcüsü ve temsilcisi olurlar. Karakterin bağımsızlığı inandırıcılığındadır.²⁰¹⁰

Yazar, roman kişilerini toplumdaki subay, suçlu, köylü bir kadın, bir direnişçi, bir sarhoş, aşçı, bekçi, asker, işçi, çiftçi, hemşire ve şoför gibi her toplum kesitinden alıp romanda görevlendirmiştir.²⁰¹¹

Roman kişileri, düz ve yuvarlak olarak kümelendirilmişlerdir. Birinci kümede bulunan düz roman kişisi genellikle ya tek bir düşünce üzerine ya da roman boyunca değişmez özelliklere sahip olarak kurgulanmış demektir. Olaylardan etkilenmediği gibi olaylardan bir şeyler de almaz. İkinci grupta ise yuvarlak olarak adlandırılan roman kişisi vardır. Yuvarlak roman kişisi ya da gelişimci roman kişisi diğerinin, düz karakterin aksine, roman boyunca parça parça kendisini gösterir. Yaşadığı olaylarla birlikte sürekli etkileşim sonucunda gelişir. Yeni bir eylem veya bilmediğimiz bir yön bizi şaşırtmıyorsa, bunun anlamı o roman kişinin düz roman kişisi olduğundandır. Yuvarlak roman kişisi çoğunlukla yazarın görüşlerini yüklenir ve hikâyenin ana temasını okura ulaştırmada ona güvenir.²⁰¹²

---

²⁰⁰⁷ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri* (İstanbul: Dergah yayınları, 1985), 5.

²⁰⁰⁸ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 114.

²⁰⁰⁹ Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, 115.

²⁰¹⁰ Boynukara, Hasan. “Karakter ve Tip”. *Hece Dergisi*, yıl. 6, (Mayıs-Temmuz, 2002) 65-67.

²⁰¹¹ el-^c Arîni, *el-İtticâhu 'l-İslâmiyyu fi a'mâlî Necîb el-Kîlânî el-kaşaşiyeti*, 214.

²⁰¹² E. M. Foster, *Aspect of the Novel* (Newyork: Harcourt, Brace and Company, 1972), 103.

Tip hakkında verdiğimiz bu genel malumattan sonra şimdi el-Kılânî'nin romanlarındaki tip üzerinde durabiliriz. Şeyhler, bunların hem başında hem de en iyi temsilcileridir.

Yazarın çoğu romanında tip, bir kanaat önderi, bir şeyh olarak görevlendirilmiştir. Bu kişiler her ne kadar dinî irşad için romanda görevlendirilmiş olsalar da, dinî irşad görevleri sınırlıdır. Dinî irşad yapmalarının yanında, romanda daha çok siyasî yönlendirmelerde bulunurlar.

er-Raculu 'llezî âmene romanındaki Şeyh 'İyd, *Hikâyetu Cádullâh* romanında Şeyh Buḥayrî, *Mevâkibu 'l-aḥrâr* romanında Şeyh Sâdât, *'Azrâ 'u Câkartâ* romanında Şeyh Muḥammed İdrîs, *Ṭalâ 'iu 'l-fecr* romanında Şeyh 'Alyân, *Demun li faḫîri şahyûnî* romanında Şeyh Darîrî, *'Amâliḫatu 'ş-şemâl* romanında Şeyh 'Abdullâh ve *Ra 'su 'ş-şeyḫân* romanında ise Şeyh Şâzelî bunlardan bazılarıdır.²⁰¹³

Birçoğu tasavvuf şeyhi olan bu tiplerin kimisi *Demun li faḫîri şahyûnî* romanındaki Şeyh Darîrî gibi görevleri ve eylemleri kısıtlanmış, pasif konumdadır. Romandaki gelişimci karakterlerden biri olan ve papaz Tom'un öldürülmesine katıldıkları için tövbe edip Müslüman olan Haham Ebu'l- 'Afiye'nin Müslüman olmak için gösterdiği çaba, Şeyh Darîrî'den daha etkin görünür.²⁰¹⁴

er-Raculu 'l-lezî âmene romanında câmi imâmı dahil üç şeyh görünür: Şeyh Celâluddîn, 'Abdu'l-Ya'kûbî ve Şeyh 'İyd Hüseyn. Bu üç şeyh, câmiye gelen kişilere Kur'an-ı Kerîm'den ayetleri açıklar ve öğretir. *er-Raculu 'llezî âmene* romanı şeyhi, bir câmi görevlisidir. Aryan gibi İslâmı öğrenmeye çalışan yabancılara yol gösterir. Örneğin Şeyh 'İyd kendisini ziyarete gelen Aryan'a Hz. Nebî'yi anlatır. Aryan Şeyh 'İyd'in yönlendirmesiyle Müslüman olur.²⁰¹⁵

Diğer taraftan *Ra 'su 'ş-şeyḫân* romanında olduğu gibi şeyhi, devrimci, militan ve siyasî bir din adamı tipi görürüz. Zalim ve zorba 'Uşmân Paşanın köylülere ettiği zulme kayıtsız kalamayan Şeyh Şâzelî, 'Uşmân Paşaya karşı direniş başlatır ve halkı isyana çağırır. İnsanları dinî ve siyasî rehberliğiyle yönlendirir. Şeyhin bu tavrı, köylüleri haklarını almaya iter. 'Uşmân Paşa bakan olduğunda, Şeyh Şâzelî, dinî ve

²⁰¹³ Şeyh 'İyd, Şeyh Buḥayrî, Şeyh Sâdât, Şeyh Muḥammed İdrîs, Şeyh 'Alyân, Şeyh Darîrî, Şeyh 'Abdullâh, Şeyh Şâzelî'dir.

²⁰¹⁴ Necîb el-Kılânî, *Demun li-faḫîri şahyûnî*.

²⁰¹⁵ Necîb el-Kılânî, *er-Raculu 'llezî âmene*,70.

politik duruşu nedeniyle bakını karşılamaya gitmez. ‘Uşmân Paşanın kendi arazilerine daha rahat ulaşım için yaptığı yol açma çalışmalarında köylünün arazileri yola gider. Köylüler bu sorunu çözmek için mahkemeye gitmek yerine Şeyh Şâzelî’ye gitmeye karar verirler.²⁰¹⁶

Mevâkibu’l-aĥrâr romanında şeyhleri temsil eden Şeyh Sâdât da dinî yönlendirmelerinin yanısıra Şeyh Şâzelî gibi aktif ve politiktir. Cephe gerisinde kalır, ama Fransız işgaline karşı savaşan mücahitlere tam destek verir. Mücadeleden kaçanları şiddetle kınar. Burada yine düşmana karşı mücadele eden bir şeyh tipi vardır. Şeyh Şâzelî’den farkı ise Şeyh Şâzelî, içeride derebeyliğe karşı mücadele verirken Şeyh Sâdât, Fransız işgaline karşı direnir.²⁰¹⁷

‘*Azrâ ũ Câkartâ* romanında bu görevi, roman kahramanı Faĥıma’nın babası Şeyh Muhammed İdrîs alır. Oldukça müttaki birisi olan Şeyh Muhammed İdrîs, özel bir okulun genel müdürlüğünü yapar. İktidarda olan komünistlere karşı çıktığından tutuklanır ve kimsenin bilmediği bir ada hapisanesinde tutulur. Şeyh, birçok işkence görmesine rağmen inanç ve ilkelerinden taviz vermez. Sonrasında da salıverilir.²⁰¹⁸

Ĥalâ ũ ‘u’l-fecr romanındaki Şeyh ‘Alyân da Şeyh Şâzelî gibi devrimci bir ruh ve göreve sahiptir. Dinî, siyasî ve toplumsal yönlendirmelerinin yanısıra, İngilizlere karşı verilen savaşa da tam destek sağlar. İngiliz işgaline uğrayan Reşîd şehrini savunmak için, şehrin yöneticileri, askerî erkân ve milis güçleriyle birlikte şehrin savunmasına katılır. Ayrıca askerlerin şehrin varoşlarında yaptıkları gizli toplantıda Şeyh ‘Alyân da vardır.²⁰¹⁹

Şeyh ‘Abdullâh diğer şeyhler gibi dinî, siyasî ve toplumsal olarak üç boyuttan oluşan bir görev dizisine bağlıdır. Roman kahramanı ‘Uşmân Amino, şeyhi ‘Abdullâh’ın yönlendirmeleriyle dinî irşatlarda bulunurken bir yandan da şiddetli bir çekişmenin içinde oldukları Nijerya’da, Hristiyan rahiplerle mücadele etmektedirler.²⁰²⁰

²⁰¹⁶ Necîb el-Kîlânî, *Ra ũ ‘u’l-şeytân*.

²⁰¹⁷ Necîb el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-aĥrâr*.

²⁰¹⁸ Necîb el-Kîlânî, *‘Azrâ ũ Câkartâ*.

²⁰¹⁹ Necîb el-Kîlânî, *Ĥalâ ũ ‘u’l-fecr*.

²⁰²⁰ Necîb el-Kîlânî, *‘Amâliĥatu’ş-şemâl*.

el-Kîlânî'nin romanlarındaki çoğu şeyh, dinle alakalı konuları halka anlatmakla görevlendirilmiş olsalar da rehberlikleri basit tavsiyelerden öteye geçmez. Yazarın bazı kahramanları namaz dahi kılmazlar.

'*Amâliqatu's-şemâl*' romanı kahramanlarından Şeyh Abdullâh ve 'Uşmân'ın namazlarını kıldıklarını görürüz. Ayrıca Şeyh 'Abdullâh, açık siyasî tutumuyla Avrupa ve Batı karşıtlığı yapar. Müslümanların içinde bulunduğu durumu açıklar. Şeyh, siyasî ve toplumsal konularla ve dinî yönle de ilgilenir.

Şeyh Buḥayrî de çoğu şeyh gibi ilk olarak dinî yönlendirmeyi önceler. Şeyh Buḥayrî, Câdullâh'ı iyi tanıdığından, ona ve davranışlarına uygun yönlendirmelerde bulunur. Şeyh Buḥayrî, onun açgözlü olduğunu bildiğinden Dünyanın bir kaçış yeri olduğunu söyler. Ancak Câdullâh konuyu anlamaz. Câdullâh konuyu anlamadığı gibi sonrasında şeyh ve müritlerini istihbarata bildirip hapse girmelerine neden olur. Şeyh, roman boyunca Câdullâh'ı iç dünyasında zenginleştirmeye çalışır, ancak o, inatla maddeye yönelir ve sonunda bu açgözlülüğü ölümüne neden olur. Çalıştığı hapisanenin çatısından atlayarak intihar eder.²⁰²¹

'*İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*' romanı şeyhi, Şeyh Seman Tûhî'dir. Câmi imamıdır. Şeyh Şâzeli'ye karşıt yapıdadır. Resmî emirlere sıkı sıkıya bağlıdır. Evkaf Bakanlığından gelen hutbeleri ekleme ve çıkarma yapmadan okur. Şeyh Tûhî bundan sıkılmasına rağmen, tecrübelerinden sonra bunun en güvenilir yöntem olduğunu görür. İncanın temel ilkelerine, bilgeliğe, iyiliğe ve Allah'a çağırır. Kendisinde sorgulamanın zerresi bulunmaz. İmama göre akıllı kişi başkalarından da ders almalıdır. Bu iki terimi, ülkenin işlerinin idaresindeki yöntemle bağlı olduğu için anlıyordu. Köyde meydana gelen olaylarla ilgili 'Abdulmutecellî hakkında görüşü sorulduğunda, camiye kasteder ve buranın Allah'ın evi ve ibadet yeri olduğunu söyleyerek güzel bir manevra yapar.²⁰²²

²⁰²¹ Necîb el-Kîlânî, *Hikâyetü Câdullâh*.

²⁰²² Necîb el-Kîlânî, *İ'tirâfâtü 'Abdulmutecellî*.

SONUÇ

Türünün ilk önemli eseri Don Quijote'tan bu yana roman, dünya edebiyatının bütününde benimsenmiş ve en önemli türlerden biri olarak yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Avrupa'da Burjuva sınıfına paralel olarak gelişme kaydetmiştir. Romanla ilgili yapılan tanımlamalarda bir netlik söz konusu değildir. Kurgusal olması ve zaman-mekan ve kişiler üzerinden anlatı esasına sahip oluyor olması, roman türünün en belirgin özelliğidir. Ortaya konan bu değerler çerçevesinde ayrıntıyı önemseyen bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Don Quijote ile bir başkaldırı olarak karşımıza çıkan roman, toplumun, dinin, kilisenin ve yönetici sınıfın egemenliğinden kurtulmasıyla birlikte, insan ögesini merkeze alan bir tür olarak; şehir yaşamını önemseyen ve önceleyen bir tür olarak roman, bir karnaval değeri önemli hale gelmiştir. Oluşumu esnasında şiir, mektup, hatıra, hitabet gibi edebî türlerden de yararlanarak oluşturulan roman karmaşık bir türdür.

19. yy, bütün İslâm dünyasında olduğu üzere Mısır'da da çözümlenin ve eski ile yeninin tartışmasının yaşandığı bir yüzyıldır. Avrupa'da yaşanan Sanayi devrimi, Fransız devrimi ve pozitivist düşünce çerçevesinde meydana gelen bilimsel tartışmaların, başta Avrupa olmak üzere bütün dünyayı etkisi altına aldığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Mısır'da da bir düşünce devriminin gerekliliği, dönemin düşünürleri tarafından kabul görmüştür. Bu dönemden itibaren topluma ulaşabilmekteki en önemli olanak edebiyat yoluyla sağlanmıştır. Özellikle de tiyatro ve romanın daha etkin bir tür olarak kullanıldığını görmek olasıdır. Ülkede etkinleşmeye başlayan düşünce ve akımlar yeni türlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Yeni edebî türlerin başında da roman gelmektedir.

Mısır romanının ilk yapı taşları tercüme yoluyla olmuştur. Ülkemizde olduğu gibi Mısır'da da ilk çevirisi yapılan eser Fenelon'un *Telemak* adlı çalışmasıdır. Bu çeviriyi de eṭ-Ṭaḥṭâvî yapmıştır.

Mısır Edebiyatında telif bir romanın meydana getirilmesi için biraz daha beklenecektir. Özel hayatı ele alıp işleyen bir tür olarak roman İslam dininin özel yaşama verdiği önemden dolayı 3. kişinin yanında anlatmayı yasaklıyor olması tutucu geleneklere sahip bir toplum olan Mısır'da romanın taban bulmasını biraz zorlaştırmıştır. Mısır'da ilk telif roman olarak Mısır toplumunda romana örneklik eden

roman, *Zeyneb*'tir. Ancak tüm bunlara rağmen *Zeyneb* Arap Edebiyatındaki ilk roman değildir. Ama müjdecisi 1902 yılında ortaya çıkmıştır. Edebî değeri bakımından *Zeyneb*, Mısır'ın ilk romanıdır. Aynı zamanda *Zeyneb*, sadece Mısır romanı için değil, Arap romanı için de bir sınır taşıdır.

Mısır Edebiyatında roman denemeyecek ama roman açısından öncü sayılabilecek ilk çalışmayı Rıfâ'a eṭ-Ṭaḥṭâvî yapar. Fransa'da iken kaleme aldığı *Taḥlîṣu'l-ibrîz fi telḥîṣi bârîz* adlı eseri telif eder. Yazarın diğer bir çalışması da Fenelon'un *Les Aventures de Telemaque* adlı eserini *Mevâḳi'u'l-eflâk fi vaḳâ'î'i telemâk* adıyla Arapçaya çevirir. eṭ-Ṭaḥṭâvî, bu çalışmalarıyla Mısır Edebiyatında yenilikçi tohumları atan kişi olarak kabul edilir. Ayrıca çalışmanın iki önemli sonucu olmuştur. İlki Mısır'da ilk romanın ortaya çıkışı, diğeri ise I. Abbâs'ın eleştirilmesidir.

Romanın gelişimine katkı sağlayanlardan biri de 'Ali Mubârek'tir. O, '*Alemu'd-dîn* adlı eseriyle Mısır romanının oluşumuna giden yolu açmıştır.

Diğer öncülerden biri de Mısırlı gazeteci Muḥammed el-Muveyliḥî'dir (1858-1930). Yaşadığı olayları 1898-1902 yılları arasında dört yıl boyunca babasının çıkardığı *Miṣbâḥu'ş-şarḳ* adlı gazetede *fetre mine'z-zamân* başlığıyla yayınlanır. Olaylar, 'Îsâ b. Hişâm adlı Mısırlı bir genç tarafından anlatılır. Bu isim yıllarca önce Bedî'uz-zamân el-Hamaḍânî'nin (969-1008) *Maḳâmât*'ında geçer.

Bu örneklerden sonra, roman olarak adlandırmayı hak eden eser için bir toprak ağasının oğlu olan ve Fransa'da hukuk doktorası yapan Muḥammed Ḥuseyn Heykel'i beklemek gerekti. Romanı ise 1910 yılında Fransa'da iken özlemini çektiği ülkesine duyduğu hasreti gidermek için Paris'te yazar. Başlangıçta çevresinin baskısından çekindiğinden romanın adını "*Menâzir ve âḥlâḳ rîfîyye*" olarak adlandırır. Daha sonra ise romanın adı *Mıṣrî Fellâḥ* olarak değiştirilir. Teknik bakımdan romana en yakın eser kabul edilen roman en son, *Zeynep* olarak adlandırılır. Romanın olay örgüsü iki nokta üzerinde odaklanır: Birincisi tarlada çalışan güzel kız *Zeyneb*, ikincisi ise Heykel'in kendisini temsil ettiği düşünülen Kâhire'de öğrenim gören, tarlaların sahibi ağanın oğlu olan Ḥâmid'tir. *Zeyneb*, Ḥâmid'in flört ettiği kızlardan biridir. Fakat bu cilveleşmeden bir sonuç çıkmaz. Çünkü *Zeyneb*, Ḥâmid için bir teselli kaynağıdır. Ḥâmid, mektup aşkı olan kuzeni

'Azîze'nin başkasıyla evlendiğini duymuştur. Hâmid sonunda doğru aşkı bulma ümidini yitirince Kâhire'ye döner ve tamamen Heykel'e ait olan görüşlerini bir mektupla ailesine yazar. Heykel, bu mektupta bazı ahlakî ilkeleri romana sokmaktan da geri durmaz.

Mısır romanı bütün eksiklik ve kusurlarıyla birlikte Zeyneb'le birlikte yürümeye devam eder. Allen Roger, kitabının yazıldığı yılı (1982) göz önünde bulundurularak, Arap toplumunun ve dolayısıyla Arap romanının son kırk yıl içinde sosyal, politik ve yaşam tarzında büyük bir değişim yaşadığını aktarır. Pierre Cachia, romanın olgunlaşmasının kısa öyküden daha uzun sürdüğünü ve daha dolambaçlı olduğunu ifade eder. Bu durumu, sadece Arap geleneğinin romanla bağlantısının olmamasından değil aynı zamanda süregelen ve birleşik bir tür geliştirememelerinden kaynaklandığını ekler.

Tezimize konu olan yazarımız Necîb el-Kîlânî, 1931 yılında Mısır'ın Tahta iline bağlı Şarşaba köyünde doğar ve ilkokuldan itibaren başarılı bir öğrenim dönemi geçirir. Çok başarılı bir öğrenci olur. Tıp fakültesini kazanmakla birlikte edebiyata da ilgi duyar ve ömrünün sonuna kadar da edebiyattan vazgeçmez. Yazdığı 40 romanın yanında edebiyatla ilgili teorik kitaplar da yazar. Ayrıca mesleği olan tıp alanıyla ilgili eserler de verir. Şiir ve tiyatro ile ilgili eserler de verir. Müslüman kardeşler cemaatine üye olduğu için on yıla mahkum olur. Ancak dörder yıllık iki periyot halinde yatar ve çıkar. İçeride iken yazdığı romanlar nedeniyle ödüller alır. Yazarın yazdığı romanlar aşağıda tablo halinde verilmiştir:

ابتسامة في قلب الشيطان	<i>İbtisâmetun fi ƙalbi 'ş-şeytân</i>
أرض الأنبياء/أرض الأشواق	<i>Ardu 'l-enbiyâ / Ardu 'l-eşvâƙ</i>
اعترافات عبد المتحلي	<i>İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî</i>
امرأة عبد المتحلي	<i>İmra 'etu 'Abdulmutecellî</i>
أميرة الجبل	<i>Emîretu 'l-cebel</i>
أهل الحميدية	<i>Ehlu 'l-Ĥamîdiyye</i>
حارة اليهود / دم لفطير صهيوني	<i>Ĥâretu 'l-Yahûd/ Demun li-faĥiri şahyûnî</i>
حكاية جادالله	<i>Ĥikâyetu Câdullâh</i>
حمامة السلام	<i>Ĥamâmetu 's-selâm</i>
الذين يجترقون	<i>ellezîne yaĥteriĥûn</i>
رأس الشيطان	<i>Ra 'su 'ş-şeytân</i>
الرايات السوداء	<i>er-Râyâtu 's-sevdâ '</i>
الربيع العاصف	<i>er-Rebî 'u 'l- 'âşîf</i>
رجال و ذئاب	<i>Ricâlun ve zi 'âbun</i>
الرجل الذي آمن	<i>er-Raculu 'llezî âmene</i>
رحلة إلى الله	<i>Riĥletun ilAllah</i>
رمضان حبيبي	<i>Ramaċân ĥabîbî</i>
الطريق الطويل	<i>eĥ-Ĥarîĥu 'ĥ-tavîl</i>
طلائع الفجر	<i>Ĥalâ 'i 'u 'l-fecr</i>
الظل الأسود	<i>eĥ-Zıllu 'l-esved</i>
عذراء القرية	<i>'Azrâ 'u 'l-ĥarye</i>
عذراء جاكارتا	<i>'Azrâ 'u Câkartâ</i>
عمالقة الشمال	<i>'Amâliĥatu 'ş-şemâl</i>
عمر يظهر في القدس	<i>'Umer yazharu fi 'l-Ĥuds</i>
في الظلام	<i>fi 'z-Zalâm</i>
قاتل حمزة	<i>Ĥâtîlu Ĥamza</i>
قضية أبو الفتوح الشرقاوي	<i>Ĥadiyyetu Ebu 'l-futûh eş-Şarĥavî</i>
لقاء عند زمزم	<i>Liĥâ 'un 'inde zemzem</i>
ليالي السهاد	<i>Leyâlî 's-suhâd</i>
ليالي تركستان	<i>Leyâlî Turkistân</i>
ليل الخطايا	<i>Leylu 'l-ĥaĥâyâ</i>

ليل و قضبان / ليل العبيد	Leylu 'l- 'abîd/Leylun ve kuḍbânun
ملكة العنب	Meliketu 'l- 'ineb
مملكة البعوطي	Memleketu 'l-Bel'ûḫî
مواكب الأحرار	Mevâkibu 'l-aḥrâr
النداء خالد	en-Nidâ 'u 'l-ḫâlid
نور الله	Nûrullâh
اليوم الموعود	el-Yevmu 'l-mev'ûd
يوميات الكلب شملول	Yevmiyyâtu 'l-kebi Şemlûl

Bir tıp doktoru olmasına rağmen edebiyatı çok seven el-Kîlânî, kaydını yaptırmak için geldiği Tıp Fakültesinin önünde bir tereddüt ve iç çatışma yaşar. Babasının doktor olmasını istemesi, kendisinin edebiyattan yana tavır takınması iç dünyasında bir gerilime sebep olur. Ancak babasına olan sevgisini geçemez ve Tıp Fakültesine kaydını yaptırır. Ancak edebiyattan da asla kopmaz, kopamaz. Üniversite yıllarında Müslüman kardeşler cemaatinden bir arkadaşının davetiyle ve kendisinin de inançlı biri olmasından dolayı Müslüman Kardeşlere katılımı zor olmaz. Bu kabuller kendisini İslamî edebiyata yöneltir. Okuluna devam ederken bir yandan da Necîb Maḥfuz'un edebiyat lokaline katılır ve onlardan yararlanmaya çalışır. Necîb Maḥfuz'un övgülerine mazhar olur.

Necîb el-Kîlânî, romancılığını anlatırken felsefe ile sanat arasındaki güçlü ilişkiyi fark eder. Sanatın değeri, sadece etkileyici sanatsal şekille bağlantılı değil ancak düşüncelerin ve meselelerin, davaların birleştirilmesiyle olur. Çünkü düşüncesiz bir sanat, boş; sanatsız düşünce ise kuru bilimsel bir araştırmadır.

Yazar, henüz küçükken okumaya başlar. Amcasının da okuduğu el-Manfalûḫî, Aḫmed Şevkî ve Ṭâhâ Ḥuseyn'in eserlerini okumaya çalışır. Daha sonraları ise sürekli olarak Necîb Maḥfuz'un Kâhire'deki Edebiyat lokaline gider. Orada 'Ali 'Aḫmed Bâkeşîr, 'Abbâs Şâliḫ, Şâliḫ Mursi, Senâ Cemîl, Nazmî Luḫa gibi yazarlarla aynı havayı solur. Bu toplantılarda en çok Necîb Maḥfuz'dan etkilenir. Hikayecilerden ise Muhammed 'Abdullâh ve Ḥâlim 'Abdullâh'ı çok beğenir. En çok etkilendiği yazarlardan biri de Seyyid Ḳutub'tur. el-'Aḫḫâd'ı görüşleri nedeniyle

sevmese de edebî yönünü takdir eder. Etkilendiği diğer kişiler İkbâl ve Afgânî'dir. En çok etkilendiği ve sevdiği kişi ise Hâsan el-Bennâ olur.

Necîb el-Kîlânî, romanlarında belli bir ekole bağlı kalmaktan ziyade geleneksel şekle uyarak değişik edebî ekollerle, birkaç sanat şekillerinin karışımını kullanmıştır. Yazarın bir diğer özelliği de Batı edebiyatından çok farklı bir gerçekçilik anlayışına sahip olmasıdır. Bu en üst seviyede bir gerçekçi anlayıştır. Bunu İslâmî gerçekçilik olarak adlandırır. Yazarın gerçekçiliği dört bölümde sınıflandırılmıştır. İlki romantik gerçekçilik, ikincisi ilhamını İslam tarihinden alan çerçeve, üçüncüsü ise Arap olmayan Müslümanların sorunlarının ele alındığı romanlar ve sonuncusunda ise İslâmî gerçeklik olarak adlandırılan gerçekçiliktir.

Ancak Necîb el-Kîlânî, romanlarının çoğunda romantiktir. Kahramanlarının oluşturulması, onlara verilen özellikler, mücadele şekilleri ve kötülerle olan mücadelenin sonuçları bakımından eserlerindeki romantizm daha net görülür.

Yazar uzun yıllar hapisanede kaldığı için hemen hemen tüm romanlarında, kahramanlarından birini kendi adına konuşması, inandığı düşünceleri okura aktarması için görevlendirir. Okur, çoğu zaman konuşanın anlatıcı mı yoksa yazarın kendisi mi olduğu hususunda tereddüt yaşar.

Yazar, romanlarında her kesimden insanları görevlendirmiştir. Roman kahramanları kimi zaman bir üst düzey memur veya asker olabileceği gibi sıradan bir vatandaş, bir çiftçi, bir hırsız, bir katil veya bir fahişe de olabilmektedir. Bunların dışında Necîb el-Kîlânî, daha önceki insanların sürekli küçümsediği din adamı tipini, olması gereken saygınlığa kavuşması için büyük çaba harcamış ve her romanında onlara toplumun kanat önderi rolünü vermiştir. Çoğu tasavvuf şeyhi olan bu insanlar temiz, iyi kalpli, dîni bilen, cesur ve kararlı roman tipleri olarak betimlenir. Kanaatimizce el-Kîlânî'nin romanlarının en ilginç kişileri de bunlardır. el-Kîlânî'nin romanlarının İslâmî edebiyat açısından önemli öğelerinden biri de cami'dir. Roman kahramanlarının hareket noktasıdır, cami. el-Kîlânî, camiye Hz. Nebî'nin kullanma yöntemine uygun olacak şekilde çok fonksiyonlu bir yapıda romana dahil etmiştir.

Yazar, romanlarının dışında kısa öyküler, şiirler tiyatrolar, edebiyat teorisiyle ilgili eserler, İslâmî eserler, tıp ve sağlıkla ilgili eserler vermiştir.

Modern Mısır devletinin ilk yıllarında dünyaya gelen yazar, yazmış olduğu eserlerle Mısır kültürüne ve sosyal yaşantısına ait bir hafıza oluşturmaya çalışmıştır. Toplumların oluşumuna etki eden önemli olaylara tanıklık etmektedir. Bunlara dair izlenimlerine eserlerinde yer vererek bir imparatorluk bakiyesi olan Mısır'da kurulmakta olan toplumun millet-ümme bilinci ile kurulmasına olanak sağlamayı amaçlamıştır.

el-Kîlânî, özellikle sosyal hayatta meydana gelen yanlışlıkların düzeltilmesi ve toplumun eğitilmesi amacıyla sanatın işlevselliğinden yararlanmıştır. Romanlarını yazarken sanatın bu yönünden yararlanan yazar, toplumsal düzende dînî haklar, kadın hakları gibi bireysel haklar olarak adlandırabileceğimiz bu değerlerinin herbirinin kazanımlarının elde edilmesi ve korunması yönünde romanlarını yazmıştır.

Mısır'a ait değerlerin anlaşılması, kabul edilmesi ve korunması ve bir sonraki nesle aktarılmasını önemseyen el-Kîlânî, romanlarında yanlış batılılaşmanın önüne geçmek için çalışmalarda bulunmuştur.

el-Kîlânî anlatımını daha etkileyici bir hale getirmek için deyimlerden, tekrarlardan, atasözlerinden, benzetmelerden, eksilteli ifadelerden, hikaye, şiir, fıkra vb. öğelerden yararlanmıştır. Romanlarının yazıldığı dönemdeki kişilerce rahatlıkla okunabilmesi için yalın bir anlatım tercih etmiştir. Sözcük kadrosunu da bu değer çerçevesinde seçmiştir.

Romanlarında farklı anlatım tekniklerini bir arada kullanan yazar, kahramanlarının sahip olduğu üslub-içerik ilişkisini dikkate alarak kullanmıştır.

Romanlarını tezli roman esası etrafında meydana getiren yazarın, zaman zaman romanlarında iç çatışmalar, monologlar, diyaloglar, çözümleme ve bilinç akışı gibi teknikleri kullanmış olduğu görülür. el-Kîlânî, bütün amacı insan-insan; insan-eşya; insan-evren ve insan ile Yaratıcı arasındaki ontolojik ve epistemolojik değerlerini ortaya koyarak, Kur'ân-ı Kerîm'in *ahseni ta'vîm* dediği İnsân-ı Kâmilî, kurguladığı toplumsal düzeneği kurmayı amaçlayan bir yapı ile romanlarını yazmıştır.

Öğrenci iken, üniversite mescidinde verdiği bir hutbeden dolayı tutuklanır. Ama el-Kîlânî, herşeye karşın ümidini ve edebiyata olan sevdasını diri tutar. İçerideyken bulduğu her fırsatı okumaya ve yazmaya ayırır. Ödüller alır. Bu süreç

içinde, çektiği işkencelerden dolayı yazarı besleyen iç dinamikleri bir değişime uğrar. Hapishanede sadece vücudu değil aynı zamanda edebî anlayışı da, bir o kadar örselenir. Artık yazdığı romanların -açık veya sembolik- tümü, sisteme yöneltilen bir intikam alma aracı olur. Hapishane tecrübesi olmasa, belki de daha özgün ve derinlikli romanlar üretebileceği bir vasatı kaybetmiştir. Zira ondan sonra her ne kadar eserlerinde sanatın yabana atılmayacak bir değer olduğunu savunsa bile, kısmen İslâmî Edebiyatın, kısmen romanlarındaki tez kaygısının kısmen de romanlarındaki aşırı mesaj kaygısıyla, beklenen atılımı yapamamıştır.

Muhammed Kütüb'un çok övdüğü hatta, Maḥfûz'dan daha başarılı bulduğu el-Kîlânî, roman üzerinden sistemden intikam alma arzusu, yeteneklerini köreltmış, daha derinlikli eserler vermesinin önünde psikolojik engeller oluşturmuştur. Romanlarındaki İslâmî Edebiyat unsurlarını ve mesaj kaygısını dengede tutabilse çok daha başarılı bir romancı olması olasıdır.

KAYNAKLAR

- ABDU'L-‘azîz ed-Desûkî, *Rihletun ilellâh*. Mecelletu’s-seġâfetu’l-miŝriyyetu, Mâris, 1979.
- BOURNEUR Roland ve Quellet Real, *Roman Dünyası ve İncelenmesi*. Trc. Hüseyin Gülmüş. Ankara: Kültür bakanlığı yayınları, 1989.
- ‘ABDULĤÂLIĖ, Aĥmed Nâdir. *eş-Ŗaĥsiyyetu’r-rivâ’iyyetu beyne ‘Alî Aĥmed Bâkeşîr ve Necîb el-Kilânî: Dirâsetun mevġû’iyyetun ve fenniyyetun*. Dimeşk: 2010.
- ADNAN, Arslan. *Abdurrahman Münif’in Romancılığı*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2017.
- ANDI, M. Fatih. *Roman ve Hayat*, 4. Baskı, İstanbul: Hat Yayınevi, 2013.
- AYDIN, Mehmet S. “Muĥammed İĞbâl”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2000), 22: 17-23.
- AYDIN, Mehmet. *Kayıp Zamanın İzinde, Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul: Doğu Batı yayınları, 2002.
- AYTAÇ, Bedrettin. “Maĥmûd Teymûr”, *TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV, 2003, 27: 386-387*.
- AYTAÇ, Gürsel. *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.
- AYYILDIZ, Erol. “Mustafâ Sâdık b. Abdirrezzâk b. Saîd b. Ahmed b. ‘Abdi’l-kâdir er-Râfi’î”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV, 2006, 31: 353-354.
- AYYILDIZ, Erol. “Tâhâ Ĥuseyn”. *TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV, 2010, 39: 377-379*.
- BEK, Kemal. *Anlatıdan Eleştiriye*, İstanbul: Don Kiŝot yayınları, 2005.
- BUREYĖİŖ, Muĥammed Ĥasan. *Dirâsât fi’l-Ėiŝŝati’l-İslâmiyyeti’l-mu‘âşrati m‘aa’arġın ve dirâsetin li‘adedin min Ėiŝaŝı Necîb el-Kilânî*. Beyrût: Muessesetu’r-Risâleti, 1994.

- BEYYUMÎ Gânîm, İbrâhîm. “İhvânu'l-Muslimûn”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV, 1997, 16: 307-310.
- BİLGE, Mustafa L. “Süveyş”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: İslâm Ansiklopedisi, 2010, 38: 186-187.
- BİNTİ Câbir, Hânnân. *Şûratu'l-mer'eti fi kaşası Necîb el-Kîlânî*. Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, 2000.
- BOYNUKARA, Hasan. “Karakter ve Tip”. *Hece Dergisi*, yıl. 6, (Mayıs-Temmuz, 2002) 65-67.
- CACHIA, Pierre. *an Overview of Modern Arabic Literature*. Edinburg: Edinburg University Press, 1990.
- ÇAYIR, Kenan. *Türkiyede İslâmcılık ve İslami Edebiyat*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.
- ÇETİN, Nûrullâh. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- ÇETİŞLİ, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş-2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- ÇIKLA, Selçuk. *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Serveti Fünun Romanı*. Ankara: Akçağ yayınları, 2004.
- DEMİRAYAK, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi III*. Erzurum: Eser Ofset, 2012.
- DURMUŞ, İsmail. “Muştafâ Luţfî b. Muḥammed Luţfî b. Muḥammed Ḥasan Luţfî el-Menfelûfî (1876-1924)” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV, 2004), 29: 134-136.
- ELAD, Ami. *the Village Novel in Modern Egyptian Literature*. Berlin: Klaus Schwarz, 1994.
- el-Arînî. ‘Abdullâh b. Şâlih. *el-İtticâhu'l-İslâmiyyu fi ‘a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kaşasıyyeti*, Riyâd: Dâru'l-kunûz işbilyye, 2005.
- el-Benna, Ḥasan. *Risâleler 1*, Karakaya, Hasan. & Kutlay, H. İbrâhîm. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1980.
- el-Câcî, Ḥansâ. *Şahşıyyâtu rivâyâti Necîb el-Kîlânî*. Doktora Tezi, Peşâver Üniversitesi, 2007.

- el-Ḳâ'ûd, Hilmî Muḥammed. *Hivâr ma'a'r-rivâyeti'l-mu'âşirati fî Sûriye ve Mısr.*
Dimeşk: İşbiliyye Yayınevi, 1999.
- el-Ḳâ'ûd, Hilmî Muḥammed. *el-Vâkı'iyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî.*
Riyâd: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1994.
- el-Kîlânî, Necîb. Ali Nar. İstanbul: Risale Yayınevi, 1988.
- el-Kîlânî, Necîb. *Edebu'l-efâl fî dav'î'l-İslâm.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1991.
- el-Kîlânî, Necîb. *Medḥal ile'l-edebi'l-İslâmiyyi,* ts.
- el-Kîlânî, Necîb. *el-Edebu'l-İslâmiyyu: âfâk ve nemâzic,* Ḳâhire: Dâru'l-ḳabâ'e,
2000.
- el-Kîlânî, Necîb. *Ṭalâ'î'ul-fecr.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb. *Rihletî ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle,
1985.
- el-Kîlânî, Necîb. *Âfâku'l-edebi'l-İslâmiyyi.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1985.
- el-Kîlânî, Necîb. *'Amâliḳatu's-şemâl.* Ḳâhire: Kitâbu'l-Muḥtâr, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb. *Ardu'l-enbiyâ,* Ḳâhire: es-Şaḥîḥ, 2015.
- el-Kîlânî, Necîb. *Azrâ'u Câkartâ,* Ḳâhire: es-Şaḥîḥ, 2015.
- el-Kîlânî, Necîb. *Demun li-faḫri Şahyûnî.* Beyrût: Dâru'n-nefâ'is, 2002.
- el-Kîlânî, Necîb. *Ehlu'l-Ḥamîdiyye.* Kâhire: es-Şaḥîḥ, 2013.
- el-Kîlânî, Necîb. *el-Yevmu'l-mev'ud.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle 1999.
- el-Kîlânî, Necîb., *Emîretu'l-cebel.* Beyrût : *Kitâbu'l-Muḥtâr,* 2006.
- el-Kîlânî, Necîb., *er-Raculu'llezî âmene.* Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb., *er-Râyâtu's-sevdâ.* Ḳâhire: Kitâbu'l-Muḥtâr, 2006.
- el-Kîlânî, Necîb., *er-Rebî'u'l-'âşif.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1993.
- el-Kîlânî, Necîb., *eṭ-Ṭarîḳu't-ṭavîl.* Ḳâhire: es-Şaḥîḥ, 2015.
- el-Kîlânî, Necîb., *ez-Zîllu'l-esved.* Beyrût: Dâru'n-nefâis, 1984.
- el-Kîlânî, Necîb., *fi'z-Zalâm,* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1994.
- el-Kîlânî, Necîb., *Ḥamâmetu's-selâm.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1984.
- el-Kîlânî, Necîb., *Ḥikâyetu Câdullâh.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb. *İmra'etu 'Abdulmutecellî.* Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1996.
- el-Kîlânî, Necîb., *İ'tirâfâtu 'Abdulmutecellî.* Ḳâhire: Mu'essesetu'r-Risâle, 2012.

- el-Kîlânî, Necîb., *el-İslâmiyyetu ve'l-mezâhibu'l-edebiyetu*. Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1987.
- el-Kîlânî, Necîb., *Kağiyyetu Ebû'l-futûh eş-Şarķâvî*, Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1996.
- el-Kîlânî, Necîb., *Kâtîlu Hamza*. Qâhire: Nahđatu'l-' Arab, 2008.
- el-Kîlânî, Necîb., *Lemağât min hayâtî IV*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1994.
- el-Kîlânî, Necîb., *Lemağât min hayâtî V*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1994.
- el-Kîlânî, Necîb., *Leyâlî suhâd*. Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1993.
- el-Kîlânî, Necîb., *Leyâlî Turkistân*. Qâhire: es-Sağîh, 2013.
- el-Kîlânî, Necîb., *Leylun ve kuğbânûn*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb., *Medđal ile'l-edebi'l-İslâmiyyi*. Şebeketu'l-mişkâti'l-İslâmiyyi.
- el-Kîlânî, Necîb., *Meliketu'l-'ineb*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb., *Memleketu'l-Bel'ûfî*. es-Sağîh, 2012.
- el-Kîlânî, Necîb., *Mevâkibu'l-ağrâr*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1993.
- el-Kîlânî, Necîb., *Muzekkîrât I*. Qâhire: Kitâbu'l-Muğtâr, 2006.
- el-Kîlânî, Necîb., *Muzekkîrât II*. Qâhire: Kitâbu'l-Muğtâr, 2006.
- el-Kîlânî, Necîb., *en-Nidâu'l-đâlid*. Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1981.
- el-Kîlânî, Necîb., *Nûrullâh I*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1973.
- el-Kîlânî, Necîb., *Nûrullâh II*. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1973.
- el-Kîlânî, Necîb., *Ra'su's-şeytân*, Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1989.
- el-Kîlânî, Necîb., *Rığletî ma'a'l-edebi'l-İslâmiyyi*. Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985.
- el-Kîlânî, Necîb., *Rığletun ilellâh*. Qâhire: Kitâbu'l-Muğtâr, 2005.
- el-Kîlânî, Necîb., *Ricâlun ve zi'âbun*. Qâhire: es-Sağîh, 2013.
- el-Kîlânî, Necîb., *'Umer yazharu fi'l-Quds*. Kitâbu'l-Muğtâr, 2008.
- el-Kîlânî, Necîb., *Tecribetî'z-zâtiyyetu fi'l-kışşati'l-İslamiyyeti*.
- el-Muntaşır Billâh, 'Abdu'n-nâşır. *Melâmiğu's-şahşiyeti'r-re'şiyyeti fi rivâyâti Necîb el-Kîlânî es-siyâsiyyeti*. Doktora Tezi, İslam Üniversitesi, 2008.
- EMEKLİ, İlknur. *Çağdaş Suriye Romancılığında Halîm Berekât ve Toplumcu Gerçekçi Romanlarının Çözümlemesi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013.

- EMÎN, Kâsım. *Taḥrîru'l-mer'eti*, Kâhire: Mu'essesetu Hindâvî, 2012.
- ER, Rahmi. *Modern Mısır Romanı*. Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- FAZLIOĞLU, Şükran. "Ṭâhâ Huseyn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV 2010), 39: 377-379.
- FORSTER, E. M. *Roman Sanatı*. Trc. Ünal Aytür, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1985.
- FORSTER, E. M., Harcourt, Brace, and Company, Newyork, 1972.
- FROMM, Erich. *Sahip Olmak ya da Olmak*. İstanbul: Arıtan yayınevi, 2003.
- GÖRGÜN, Hilal. "Mısır", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV, 2004, 29: 55-57. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2004.
- HÂFEZ Sabry, *the Genesis of Arabic Narrative Discourse*, Saqi Books London, 1993.
- HAḲḲİ Yahyâ, *Fecru'l-kıṣṣati'l-Mıṣriyyeti*, Ürdün, 1978.
- ḤAMDÂN Abdu'r-raḥîm Ḥamdân. Binâ'u şahsiyyeti'r-re'isiyyeti fî rivâyâti "Umer yazharu fî'l-Ḳuds li'r-rivâ ĩ Necîb el-Kîlânî." el-Mu'temeru'l-ḥâmis li-kulliyyeti'l-Âdâb: el-Ḳuds târîḥen ve şekâfeten, Gazze: 7-8/5/2011.
- ḤANNÂ el-Fâḥûrî. *Târîḥu'l-edebi'l-'Arabiyyi*, Beyrût: Dâru'l-yusuf, ts.
- el-Ḥavâlde, Semîra. *el-Mer'etu fî rivâyâti'l-Kîlânî*, Riyâd: Mektebetu'l-'Ubeykân, 2007.
- HAWTHORN, Jeremy. *Roman Analizi*. Trc. Ufuk Köse & Özge Gümüş, İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.
- HAZER, Dursun. *Abdusselâm el-Uceylî'nin Edebi Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Ankara: Araştırma yayınları, 2004.
- HEYKEL, Aḥmed. *Taṭavvuru'l-edebi'l-ḥadîs fî Mıṣr*. 6. Baskı Kâhire: Dâru'l-ma'ârif, 1994.
- KAPLAN, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, İstanbul, 1985.
- KARAMAN, Hayrettin. "Cemâleddin Efgânî". *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV, 1994), 10: 456-466.

- KEVŞER, ‘Abdu’s-selâm, el-Buḥayrî. *Eşeru’l-edebi’l-Fransiyyi ‘ala’l-kişşati’l-kaşîrati*. Kahire, 1985.
- KIRAN, Zeynel & Kiran, Ayşe. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. 4. Baskı Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- KİLPATRİCK, Hilary. *Halîm Berekât, Arabic Novel and Social Transformation*, London: Ithaca Press, 1974.
- KİLPATRİCK, Hilary. “*the Modern Egyptian Novel from Zeyneb to 1980*”, Ed.M.M.Badawi, *Modern Arabic Literature*, Cambridge University Press, 1992.
- KUNDERA, Milan. *Roman Sanatı*. Trc. Aysel Bora. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2014.
- Kur’an-ı Kerim. *Diyanet İşleri Meali İnternet Nüshası*.
- LUKACS, George. *Roman Kuramı*. Trc. Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- MAḤMÛD Vicdân, Ya‘kûb. *ez-Zemân ve’l-mekân fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*. Yüksek Lisans Tezi, Bağdad, 2011.
- MERİÇ, Cemil. *Kırk Ambar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- MİYASOĞLU, Mustafa. *Sanat ve Edebiyat Konuşmaları*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1999.
- MORAN Berna, *Soruşturma: Romanda Tip Olgusu ve Tipin İşlevi*. Yazko Edebiyat, Sayı: 24, Ekim, 1982.
- MUBÂREK, ‘Ali, ‘Alemu’ d-dîn, İskenderiye, 1882.
- MUḤAMMED Maḥmûd, ‘Abdu’n-nâsır el-Muntaşır Billâh. *Melâmiḥu’ş-şahşiyeti’r-reîsiyyeti fî rivâyâti Necîb el-Kilânî*. Doktora Tezi, İslam Üniversitesi, 2008.
- MUḤAMMED Yûsuf, Necm. *Fennu’l-kişşati*. 5. Baskı, Beyrût: Dâru’s-sekâfe, 1966.
- MUREYDEN, ‘Azîze. *el-Kişşatu ve’r-rivâyetu*. Dimeşk: Dâru’l-fikr, 1980.
- OKAY, Orhan. *Milli Edebiyata Dair*. 3. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

- 'UMER Desûkî, *fi'l-Edebi'l-ħadîs*. Ķâhire: Dâru'l-fıkr, 1955.
- ORHANOĞLU, Hayrettin. "Anlatıcılar Açısından Romanın Gelişimi", *Hece Dergisi*, 6. sayı, (Mayıs-Temmuz 2002): 65-67, 2010.
- ÖZDENÖREN, Rasim. *Edebiyat ve Hayat*. 2. Baskı, İzmir: Zambak Yayınları, 2012.
- ÖZGÜL, M. Kayahan. "Romanın Hikâyesi". *Hece Dergisi*, 6. sayı, (Mayıs-Temmuz 2002): Ankara: 65-67, 2010.
- PARLA, Jale. *Don Quijote'tan Bugüne Roman*. 10. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- ROGER, Allen. "The Beginnings of the Arabic Novel", Ed. M. M. Badawi, *Modern Arabic Literature*, Cambridge, New York, 1992.
- ROGER. Allen. *Arabic Novel: An Historical and Critical Introduction*. Syracuse University Press, New York, 1982.
- SA'D, Kemâl. *eş-Şahsiyyetu'l-İslâmiyyetu fi'r-rivâyeti'l-Mısrıyyeti'l-ħadîseti: taħlîlun ve naħdun*. Riyad: 'Ubeykân, 2007.
- SA'AFÎN, İbrâhîm. *Taṭavvuru'r-rivâyeti'l-'arabiyyeti'l-ħadîseti fi bilâdi's-Şâm* (1870-1967), 2.Baskı. Beyrût: Dâru'l-manâhil, 1987.
- SÂBİR 'Abdu'd-dayîm. *el-Edebu'l-İslâmiyyu beyne'n-naẓariyye ve't-taṭbîk*. 2. Baskı. (Ķâhire: Dâru's-şurûk, 2002.
- SAĞLIK, Şaban. "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir". *Hece Dergisi*, 6. sayı, (Mayıs-Temmuz 2002): Ankara: 65-67, 2010.
- SAHBÂN, Halîfât. "Ebü'l-Alâ el-Maarî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV, 1994, 10: 278-291.
- SAVRAN, Ahmet. *19. yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları), 1991.
- SAZYEK, Hakan. *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınevi, 2013.
- STEVİCK, Philip. *Roman Teorisi*. Trc. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

- ŞENSOY, Sedat. “Ahmed Şevkî ‘Abdü’s-selâm Dayf (1910-2005)”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: 2010, 39: 31-33.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. 8. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- TEKİN, Mehmet. *Roman Sanatı*. 11. Basım. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012.
- TEVFİK, Suheyl Yâsîn. *Necîb el-Kîlânî Rivâ İyyen*. Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi, 1985.
- ÜRÜN, Ahmed Kazım. *Çağdaş Mısır Romanında Necîb Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994.
- WAYNE, C. Both. *Kurmacanın Retoriği*. Trc. Bülent O. Doğan, İstanbul: Metis Wellek, Rene & Warren, Austin. Edebiyat Teorisi. Trc. O. Fâruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh yayınları, 2011. Yayınları, 2012.
- WOOD, James. *Kurmaca Nasıl İşler*. Trc. Ekin Bodur. Kayhan Matbaacılık San. Ve İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- YALAR, Mehmet. *Modern Arap Edebiyatına Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- YILDIZ HAKKI, Dursun. “Abbasiler”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 1988, 1: 49-56.
- YILDIZ, Musa. “Necîb Maḥfuz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV, 2016), EK-2: 352-357.
- YONAR, Gönül. *Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri*. İstanbul: Ötüken yayınları, 2011.
- YÛSUF, ‘Abdu’l-mun’im ‘Avvâd. “Muḥâveletun naḫdiyyetun li-taḫyîmi kıṣṣati ‘Leylun ve ḫuḍbânun’ li-Necîb el-Kîlânî”. “Leylûn ve ḫuḍbânun” romanının içinde. 2.Baskı, 2005.
- ZAVALSIZ, Halit. “Abbâs Mahmûd Akkâd”. *TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV, 1989, 2: 267-269*.

İnternet Kaynakları

AHMED Bâkeşîr, الموسوعة التاريخية الرسمية لجماعة الإخوان المسلمين https: //www. ikhwanwiki.

com, erişim: 18 Ocak 2019.

http: //www. almaany. com/ son erişim, 11. 06. 2018.

http: //indigodergisi. com/2014/02/Kâhirenin-kan-gulleri-musliman-kardesler/
(05/11/2018).

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Ahmet ÖZDEMİR
Doğum Tarihi ve Yeri: 1968 Malatya
Uyruğu: T. C.
e-posta: a.atlas@hotmail.com, ahmetozdemir@kilis.edu.tr

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı	1994
Yüksek Lisans	İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2009

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
1997-2013	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

KPDS	ÜDS	TOEFL	EILTS
İngilizce 80 2006 Kasım	İngilizce 77 2005 Mayıs		